

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

BAHAR 2024 CİLT: 15 SAYI: 2
SPRING 2024 VOLUME: 15 ISSUE: 2

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ

JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES

ISSN: 2146-1740

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ

(JOURNAL OF ACADEMIC APPROACHES)

YAYIN NO : ISSN: 2146-17/E-ISSN: 2146-17

YAYININ TÜRÜ : Süreli-Yılda 2 sayı olarak yayınlanır.
Uluslararası hakemli bir dergidir.

Sahibi : İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına
(Owner) Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

Alan Editörler : Çalışma Ekonomisi, Endüstri İlişkileri, Ekonometri, İktisat, Maliye
(Field Editors) Prof. Dr. Tetsuya BAHARA
Doç. Dr. Kadir KARAGÖZ
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK
Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Arshi KHAN
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA
Doç. Dr. Murat SEZİK
Uluslararası Ticaret- İşletme
Prof. Dr. Hüseyin ALTAY
Prof. Dr. Mehmet DENİZ
Doç. Dr. Alptekin ULUTAŞ

Editör Yardımcıları : Dr. Öğr. Üyesi Süleyman EKİCİ
(Associate Editors) Dr. Öğr. Üyesi Umut Turgut YILDIRIM

Teknik Editörler & Yazım Dil Editörleri : Arş. Gör. Dr. Fatih TEKİN/ Arş. Gör. Ökkeş KISA
(Technical Editors & Copyeditors) Arş. Gör. Mehmet Emin GÜVEN / Arş. Gör. Emre ÖZSALMAN
Arş. Gör. Onur ÖZKAN / Arş. Gör. Kaan POLAT
Arş. Gör. Mert ŞAHİN / Arş. Gör. Nuriye GÜNEY
Arş. Gör. Fazlı Enes DÖNMEZ

Hukuk Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Murat Buğra TAHTALI
(Legal Advisor)

Adres : İnönü Üniversitesi İİBF
(Address) 44280 MALATYA

Telefon (Phone) : +90 422 377 30 00 **Faks (Fax):** +90 422 341 04 38

E-mail : akademikyak@inonu.edu.tr **Web:** <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>

DANIŞMA KURULU
(EDITORIAL ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU	Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Bharat SARATH	Rutgers, The State University of New Jersey
Prof. Dr. E. Fuat KEYMAN	Sabancı Üniversitesi
Prof. Dr. Enver BOZKURT	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. H. Cemil KOÇAK	Sabancı Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan D. Dağı	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. James ALM	Tulane University
Prof. Dr. James L. BICKSLER	Rutgers, The State University of New Jersey
Prof. Dr. Jorge MARTINEZ-VAZGUEZ	Georgia State University
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem ALKİN	İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. M. Hakan YAVUZ	University of Utah
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin KAPLAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nazım ENGİN	Piri Reis Üniversitesi
Prof. Dr. Oya ÖZÇELİK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan BENK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Shyam SUNDER	Yale University
Prof. Dr. Ş.Halis ÇALIŐ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Zühtü ARSLAN	Anayasa Mahkemesi
Doç. Dr. Michael ALLES	Rutgers, The State University of New Jersey

Akademik Yaklaşımlar Dergisi:

Bilimsel/özgün araştırma makaleleri yayınlayan ve yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Dergimiz aşağıdaki dizinlerde taranmaktadır: TR Dizin ve Index Copernicus

YAYIN KURULU
(EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. Adnan GERÇEK

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU

Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Dilek TEMİZ DİNÇ

Çankaya Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan BURAN

Trakya Üniversitesi

Prof. Dr. Latif ÖZTÜRK

Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖNCÜ

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Metin BAYRAK

Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Muzaffer KOÇ

Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Recep KARABULUT

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Tamer BUDAK

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Masood Nawaz KALYAR

Government College University Faisalabad

EDİTÖRÜN NOTU

Akademik Yaklaşımlar Dergisi ISSN: 2146-17/E-ISSN: 2146-17 Cilt 15 Sayı 2, on beş araştırma makalesi iki derleme makalesiyle yayımlanmıştır. Bu sayının yayımlanma sürecinde, makalelerin % 39,3'ü reddedilmiş; % 60,7'si kabul edilmiştir.

“ENDÜSTRİ 5.0 SÜRECİNDE TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ İÇİN SANAL TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGESİ MODELİ ÖNERİSİ” başlıklı makale, İsmail YOŞUMAZ tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, Endüstri 5.0 sürecinde teknoloji geliştirme bölgeleri için sanal teknoloji geliştirme bölgelerinin kurulmasına odaklanmakta ve Endüstri 4.0 ile hızlanan işletmelerin dijital dönüşüm sürecinin, Endüstri 5.0 ile çalışanların ve toplumun sorunlarına çözüm getirme, çevresel sürdürülebilirlik ve işletmelerin dayanıklılığını kapsayan bir sürece evrildiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, işletmelerin bu gelişen sürece uyum sağlamak için çalışma ortamlarını hibrit bir modele dönüştürdüklerini de vurgulamaktadır. Ek olarak çalışma, teknoloji geliştirme bölgelerinin (TGB'ler) sanal çalışma ortamlarını tercih etmeleri durumunda, binalarının inşaat maliyetlerini ve su, karbon ve enerji ayak izlerini azaltarak çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunabileceklerini belirtmektedir.

“TÜRKİYE'DE REEL DÖVİZ KURU İLE TURİZM GELİRİ İLİŞKİSİ” başlıklı makale, Yunus GÜLCÜ tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, reel döviz kurunun Türkiye'nin turizm gelirleri üzerindeki kritik etkisine odaklanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, 2005-2020 döneminde Türk ekonomisinde reel döviz kuru ile turizm geliri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Değişkenlerin durağanlığını incelemek için birim kök testleri kullanılmış ve nedensellik, Frekans Domaini Nedensellik Analizi ve Granger Nedensellik Analizi kullanılarak test edilmiştir. Çalışmanın bulguları, 2013 ve 2020 yıllarında reel döviz kurundan turizm gelirin doğru nedensel bir ilişki olduğunu, 2017 ve 2018 yıllarında ise turizm gelirden reel döviz kuruna doğru nedensellik gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Frekans Domaini Nedensellik Analizine göre, orta vadede %5 anlamlılık düzeyinde ve uzun vadede %1 anlamlılık düzeyinde reel döviz kurundan turizm gelirin doğru nedensellik tespit edilmiştir.

“YEREL YÖNETİMLER VE YEREL BİLGİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÇİN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ” başlıklı makale, Kamil ÖZASLAN ve Abdurrahman Muhammet BANAZILI tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, dünyanın birçok yerinde merkezi hükümetleri güçlü ve küresel dünyayla rekabetçi hale getiren ve yerel avantajlarını en iyi şekilde kullanabilen ülkelerin bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca çalışma, güçlü ve etkili yerel yönetimler için tüm yerel faaliyetlerin bilgiye dayalı olarak yürütülmesinin, vatandaşların taleplerinin ve beklentilerinin doğru bir şekilde belirlenmesinin ve her zaman dikkate alınmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması tekniği uygulanarak hazırlanan çalışma, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Türkiye'de yerel yönetimler ile yerel bilgi arasındaki ilişkiyi antropolojik ve sosyolojik bir perspektiften incelemeye çalışmıştır. Son olarak çalışmada, ÇHC ve Türkiye'deki yerel yönetimlerin yerel bilgi elde etmek için kullandıkları temel yaklaşımlar tartışılmış ve yerel yönetimlerin yerel bilgiye yönelik tutumları hakkında önerilerde bulunulmuştur.

“KAMU GÖREVLİLERİNİN BÜROKRATİK YÖNETİM KÜLTÜRÜNE YÖNELİK ALGISI: HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞINDA BİR UYGULAMA” başlıklı makale,

Hasibe CEYHAN, Murat OKCU ve Sefa USTA tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, finans bürokratlarının yönetim kültürü hakkındaki algılarına odaklanmaktadır. Çalışmanın faktör analizi, yönetim kültürünün sekiz alt boyutunun varlığını ortaya koymaktadır. Buna göre, her bir alt boyutun bürokrasi ve yönetim kültürünü önemli ölçüde etkilediğini belirten sekiz hipotez oluşturulmuştur. Regresyon analizi sonucunda; "katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme", "hesap verebilirlik ve şeffaflık", "örgütsel güven ve etik anlayışı", "yenilikçilik ve değişim liderliği", "yönetişim ve iş birliği", "rekabet yönelimi", "sonuç odaklılık ve heterarşik ilişkiler" alt boyutlarının bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, "resmi ilişkiler ve hiyerarşik yapı" alt değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürü üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

“BELEDİYELERİN PLANLAMA YETKİLERİNİN KENTLERİN KADERİNİN TAYİNİNDEKİ ROLÜ” başlıklı makale, Rûveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, 1982 Anayasası'nda yerel ve ortak ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulduğu belirtilen belediyelerin, ihtiyaçları karşılamanın ötesinde şehrin kaderini belirleme işlevine de sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, belediyeler şehrin kaderini ve vatandaşların geleceğini şekillendirmektedir. Bu bakımdan çalışma, yöneticilerin vatandaşların nasıl bir şehirde yaşamak istediklerine dair sorulara cevap aramaları ve hizmet rotalarını buna göre şekillendirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Literatür taraması yapılarak hazırlanan çalışma, planlamanın teori ve uygulama aşamalarında yaşanan sorunlara ışık tutmakta ve planlamanın getirdiği fırsatları vurgulamaktadır. Çalışmanın, özellikle şehir yöneticileri olmak üzere akademik çalışma yapanların planlamanın önemine odaklanmalarını sağlayarak faydalı olması amaçlanmaktadır.

“2000 SONRASI KÜRT AYRILIKÇI HAREKETİNE TEORİK VE FELSEFİ YAKLAŞIMLAR” başlıklı makale, Murat KÖYLÜ tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, dünyadaki mevcut ekonomik ve uluslararası dengeler nedeniyle devletlerin, birbirlerine doğrudan askeri güç kullanmak yerine, düşman ülke içindeki yasadışı örgütleri destekleyerek vekalet savaşları yoluyla düşman devlete karşı operasyonlar yürüttüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlayan ve zamanla uluslararası teröriste dönüşen "Ayrılıkçı Kürt Siyasi Hareketi"nin, farklı şekillerde kendini göstermesine rağmen emperyalist devletler tarafından en sık kullanılan terörist yöntem olduğu vurgulanmaktadır. Çalışma, 1978'de kurulan Marksist-Leninist terör örgütü "Parti" (PKK) adı altında PKK'nın teorik ve felsefi yaklaşımındaki değişimi incelemiştir.

“ONLİNE ALIŞVERİŞ KOLAYLIĞI İLE ONLİNE ALIVERİŞE YÖNELİK DAVRANIŞSAL NİYET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ” başlıklı makale, Ebru ERDOĞAN tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, tüketicilerin çevrimiçi alışverişin kolaylığına ilişkin algıları ile çevrimiçi alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasındaki ilişkileri incelemektedir. 514 tüketici üzerinde yapılan çalışmada, Çevrimiçi Alışveriş Kolaylığı Ölçeği ve Davranışsal Niyet Ölçeği kullanılmıştır. Korelasyon ve regresyon analizi kullanılarak yorumlanan sonuçlara göre çevrimiçi alışverişin kolaylığı ile davranışsal niyet arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çoklu doğrusal regresyon analizi, arama kolaylığı, erişim kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık değişkenlerinin birlikte çevrimiçi alışveriş davranışsal niyetinin %40'ını açıkladığını

ortaya koymuştur. Özellikle arama kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık boyutlarının çevrimiçi alışverişe yönelik davranışsal niyeti anlamlı bir şekilde öngördüğü bulunmuştur. Son olarak çalışma, çevrimiçi perakendecilerin stratejilerini belirlerken arama, değerlendirme, işlem ve satın alma sonrası süreçlerde kolaylık faktörlerini dikkate almaları gerektiğini vurgulamaktadır.

“GÖREV YEMİNİ: MAHİYETİ, AMACI, ÖNEMİ” başlıklı makale, Yasin ERKAN ve Nazım KARTAL tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma, göreve başlama yemini'nin doğasını, amacını ve önemini vurgulamaktadır. Çalışma, kamu görevlileri için, yemin edilen vaatlerin, Tanrı veya diğer kutsal varlıkların kefil ve şahit olarak gösterilmediği sürece yemin oluşturmayacağının kabul edildiğini, ancak dünya genelindeki örnekler incelendiğinde, kamu görevlilerinin yeminlerinde dini unsurların ön plana çıktığını ve yeminin orijinal bağlamından koparılmış bir şekilde etkili olmasının çok zor olduğunu iddia etmektedir. Çalışma, yemine sadık ve güvenilir olan bir kamu görevlisinin bir nevi denetime ihtiyaç duymadığını belirtmekte ve yeminin kamu yönetiminde önemli bir boşluğu dolduran etkili ve maliyeti olmayan bir denetim aracı olma potansiyeline sahip olduğu sonucuna varmaktadır.

"TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU KONTROLÜ MERKEZ BANKASINA YARDIMCI OLABİLİR Mİ? TAYLOR KURALI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER" başlıklı makale, Yavuz ÖZEK ve Halil Oğuzhan ERGÜR tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma, Şubat 2011 ile Şubat 2024 arasındaki dönem için yapısal vektör otoregresyon modeli ile Türk ekonomisinde Artırılmış Taylor kuralının geçerliliğine odaklanmaktadır. Çalışmanın sonuçları, ilgili dönemde merkez bankasının enflasyondan sapmalara karşı politika faizini kullanmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan politika faizinin, çıktı boşluğu ve reel döviz kuru sapmalarına karşı beklentiler çerçevesinde hareket ettiği bulunmuştur. Ayrıca politika faizindeki değişimlerde en etkili değişkenin reel döviz kuru açığı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, yazarlar Türk ekonomisindeki politika faizinin çıktı boşluğu ve reel döviz kuru açığını dikkate aldığını ancak enflasyon açığını göz ardı ettiğini sonucuna varmışlardır.

"SEÇİLMİŞ OECD ÜYESİ AB ÜLKELERİNDE ATIK KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN İNCELENMESİ: PANEL VERİ ANALİZİ" başlıklı makale, Gökhan KONAT, Zerrin DÜRRÜ ve Ayşegül HAN tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, atık üretiminin ve bileşiminin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, OECD üyesi AB ülkeleri arasında en yüksek kentsel katı atık üretimine sahip ilk on ülke üzerinde kentsel katı atık üretimi ile gerçek gelir arasında negatif bir ilişki olduğunu öne süren Atık Kuznets Eğrisi (WKC) hipotezinin geçerliliğini değerlendirmektedir. 1995-2019 yılları arasındaki örneklem grubu için panel regresyon modeli kullanılarak sosyo-ekonomik kontrol değişkenlerinin kentsel katı atık üretimi başına etkisi analiz edilmiştir. Çalışma, kentsel katı atık üretimi başına gerçek gelir arasında negatif bir ilişki olduğunu öne süren WKC hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca İnsani Gelişme Endeksi, nüfus yoğunluğu ve işsizlik oranı gibi kontrol değişkenlerinin dahil edilmesinin kentsel katı atık üretimi başına önemli bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.

“GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİNDE TEDARİKÇİ KALİTE PROBLEMLERİ ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ” başlıklı makale, İpek ÖZENİR tarafından kaleme alınmıştır.

Çalışma, gıda tedarik zincirlerinde üretim ve kalitenin sürdürülebilirliğinin dünya çapında son derece önemli olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin son yıllarda gıda ürünlerinin kalitesi ve güvenliği konusunda önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır. Bu nedenle çalışma, Türkiye'nin tedarikçi olarak dağıttığı ve kendi müşterileri olan üye ülkelerdeki gıda ürünlerinde ortaya çıkan problemleri analiz etmektedir. Çalışma, Türkiye kaynaklı ürünler için son beş yıl içinde ülkeler tarafından yapılan bildirimler üzerinden Rapid Alert System for Food and Feed aracılığıyla yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, her yıl için sınır reddi bildirimlerinin %61'in üzerinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada, son beş yılda en fazla sorun yaşanan ürün gruplarının meyve ve sebzeler, kuruyemişler ve tohumlar ile otlar ve baharatlar olduğu ortaya konmuştur.

“KOLEKTİF GÜVENLİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI: 2022 KAZAKİSTAN OLAYLARI” başlıklı makale, Zehra AKSU tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, enerji kaynaklarının üretimi ve transitinde jeostratejik öneme sahip ülkeleri bir araya getiren CSTO'nun enerji güvenliği politikalarına odaklanmaktadır. Ancak çalışma, yalnızca askeri güvenlik ile enerji güvenliği arasındaki sinerjiyi vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası kuruluşların enerji güvenliğini sağlamadaki rolüne de dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, CSTO'nun enerji güvenliğinin faaliyetlerinin öncelikli alanlarından biri haline geleceği hipotezine dayanan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, Kazakistan'daki olayları takiben CSTO'nun bölgede güvenlik sağlayıcı olarak etkinliğini artırdığını; askeri gücün enerji güvenliğini sağlamada önemli bir faktör olduğunu; CSTO üyelerinin ulusal ve bölgesel güvenliğin bir bileşeni olan enerji güvenliği alanında daha aktif politikalar geliştirmesi gerektiğini; olayların diğer enerji zengini Türk devletleri üzerinde de yansımaları olduğunu ve Rusya'nın bölgedeki etkisinin artışıyla ilgili endişelere yol açtığını ortaya koymaktadır.

“BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMI: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN STRATEJİK PLANLARININ İNCELENMESİ” başlıklı makale, Arzu YILDIRIM tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, büyükşehir belediyelerinin stratejik planlama yaklaşımına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, "Büyükşehir belediyelerinde hazırlanan stratejik planlar ulusal ve uluslararası literatürde kullanılan kavramlarla uyumlu mu?" sorusuna yanıt aranmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılarak yapılan bir çalışmada, üç büyükşehir belediyesinin belirli kavramları benzer yoğunlukta kullandığı ve bu kavramlara benzer anlamlar yüklediği bulunmuştur; özellikle çağdaş yönetim yaklaşımları olarak kabul edilen bazı kavramları içermedikleri belirtilmiştir.

“NATO’NUN AÇIK KAPI POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE BELİREN GÜVENLİK PARADOKSLARI VE TRANSATLANTİK İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ” başlıklı makale, Hasan YİĞİT tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, NATO'nun güçlü ve benzersiz konumuyla Soğuk Savaş dönemi boyunca ve sonrasında Avrupa'da özgün, bağımsız bir savunma ve güvenlik oluşumunun gelişmesini engellediğini vurgulamaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgedeki algılanan tehdit unsurlarının değişmeye başladığını; önceden tekil tehdit algısının (SSCB) terörizm, mülteci akışları, ırkçılık ve İslamofobi gibi istikrarsızlık faktörlerine yerini bıraktığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışma, NATO'nun

son dönem genişleme hırslarının bölgesel güvenliği nasıl etkilediğini analiz etmeye ve gelecekte ne tür yansımaları olabileceğini incelemeye odaklanmaktadır.

“ZAMAN YÖNELİMİNİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINA ETKİSİ” başlıklı makale, Bahar Zeynep BARUT ve Belkıs ÖZKARA tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, çalışanların geçmiş, şimdiki ve geleceğe yönelik zaman yönelimlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Bu amaçla, Ankara'daki bir Teknokent çalışanları üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Anketler aracılığıyla toplanan verilerin analizinde korelasyon ve regresyon testleri yapılmış ve verilerin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bulgular, tüm zaman yönelimlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde önemli ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonucunda, örgütsel vatandaşlık davranışlarının bireysel faktörlerin yanı sıra örgütsel faktörlerden de etkilendiği sonucuna varılmıştır.

"BIST LIKIDITE BANKALARI ENDEKSİNDE GELECEK VADELİ İŞLEMLER KULLANARAK FIYAT KEŞFİ VERİMLİLİĞİ: ÇOK KATMANLI ALGILAYICI SINIR AĞI YAKLAŞIMI" başlıklı makale, Orhan ÖZAYDIN tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, Türkiye'de görece yeni bir endeks olan BIST Likidite Bankaları Endeksi'nin spot verilerini farklı vadeli işlem sözleşmeleri kullanarak çok katmanlı algılayıcı sinir ağı (MLP) modeli ile analiz etmeye odaklanmıştır. Çalışma, likidite banka endeksinin bir sonraki bir ve iki vadeli işlem sözleşmelerinin spot fiyatları açıklamada daha etkili olduğunu, en yakın vadeli işlem sözleşmelerinin ise diğerlerine göre daha yüksek varyans gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, spot ve vadeli işlem sözleşmelerini açıklayıcı değişkenler olarak içeren en etkili fiyatlandırma modelinin spot için üç zaman gecikmesi ve vadeli işlem sözleşmeleri için iki zaman gecikmesi ile otoregresyon olduğu belirlenmiştir.

“MUHÂYYİLEDEN MUHÂKEMEYE: MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI ÜZERİNE BİR DENEME” başlıklı makale, Sait EBİNÇ tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma, ulusçuluk teorileri üzerine nitel bir analize odaklanmaktadır. Metodolojik ve tarihsel olarak ulusçuluk ideolojisini analiz eden çalışmada ulusçuluk türleri, ulus ve siyasi statüsü, ulus-devlet gibi kavramlar analizin temel birimleri olarak kullanılmaktadır. Ulusçuluğun tartışıldığı çalışmada, farklı aidiyet ilişkilerinin birbirini hem yerine geçiren hem de ortadan kaldıran bir yapı kazandığını sonuçlandırmaktadır. Ayrıca çalışmada, ulusçuluk bağlamında birey ve toplum arasındaki aidiyet ve üyelik ilişkilerinin ikili bir zamanlılığın gerilimini taşıdığı sonucuna varılmaktadır.

Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

Dekan

EXECUTIVE SUMMARY

Journal of Academic Approaches ISSN: 2146-17/E-ISSN: 2146-17 Volume 15 Issue 2 was published with fifteen research articles and two review articles. In the publication process of this issue, 39,3 % of the articles were rejected and 60,7 % were accepted.

The article titled "VIRTUAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONE MODEL PROPOSAL FOR TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES IN THE INDUSTRY 5.0 PROCESS" was written by İsmail YOŞUMAZ. The article focuses on the establishment of virtual technology development zones for technology development zones in the industry 5.0 process and emphasizes that the digital transformation process of businesses accelerated by Industry 4.0 has evolved into a process that includes addressing the problems of employees and society, environmental sustainability, and the resilience of businesses with Industry 5.0, also highlights that businesses are transitioning their working environments to a hybrid model to adapt to this evolving process. Additionally, the study points out that if technology development zones (TDZs) by preferring virtual working environments, they can contribute to environmental sustainability by reducing the construction costs of their buildings, and their water, carbon, and energy footprints.

The article titled "REAL EXCHANGE RELATIONSHIP WITH TOURISM INCOME IN TÜRKİYE" was written by Yunus GÜLCÜ. The article focuses on the crucial impact of the real exchange rate on Türkiye's tourism revenues. In this regard, the article investigated the relationship between the real exchange rate and tourism income in the Turkish economy during the period 2005-2020. Unit root tests were employed to examine the stationarity of variables, and causality was tested using both Frequency Domain Causality Analysis and Granger Causality Analysis. The findings of article reveal a causal relationship from the real exchange rate to tourism income in 2013 and 2020, while causality from tourism income to the real exchange rate is observed in 2017 and 2018. According to Frequency Domain Causality Analysis, causality from the real exchange rate to tourism income is detected at a 5% significance level in the medium term and at a 1% significance level in the long term.

The article titled " THE RELATIONSHIP BETWEEN LOCAL GOVERNMENTS AND LOCAL KNOWLEDGE: THE CASE OF CHINA AND TÜRKİYE " was written by Kamil ÖZASLAN and Abdurrahman Muhammet BANAZILI. The article underlines that in many parts of the world, there are countries that make central governments strong and competitive with the global world and can use their local advantages in the best way. In addition, the article emphasizes that for strong and effective local governments, it is important to carry out all local activities based on information, to accurately determine the demands and expectations of citizens and to always take them into consideration. The article, prepared by applying the literature review technique, one of the qualitative research methods, tried to examine the relationship between local governments and local knowledge in the People's Republic of China (PRC) and Turkey from an anthropological and sociological perspective. Finally, in the article, the fundamental approaches used by local governments in the PRC and Turkey to obtain local information are discussed and suggestions are made regarding the attitude of local governments towards local information.

The article titled "PERCEPTION OF PUBLIC OFFICIALS TOWARDS BUREAUCRATIC MANAGEMENT CULTURE: AN APPLICATION IN THE MINISTRY OF TREASURY AND FINANCE" was written by Hasibe CEYHAN, Murat OKÇU and Sefa USTA. The article focuses on the perceptions of finance bureaucrats about management culture. The factor analysis of study reveals that, eight sub-dimensions of management culture exist. Accordingly, eight hypotheses were created, stating that each sub-dimension significantly affects bureaucracy and management culture. As a result of regression analysis; "participatory management and performance rewarding", "accountability and transparency", "organizational trust and ethical understanding", "innovation and change leadership", "governance and cooperation", "competition orientation", "results orientation and heterarchical relations" sub-dimensions It positively and significantly affects the bureaucracy and management culture. As a result of the study, the "formal relations and hierarchical structure" sub-variable did not have a significant effect on bureaucracy and management culture.

The article titled " THE ROLE OF MUNICIPALITIES' PLANNING AUTHORITIES IN SHAPING THE FATE OF CITIES " was written by Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN. The article focuses on the fact that municipalities, which are stated to be established in the 1982 Constitution to meet the local and common needs of the people as well as determine the fate of the city beyond meeting the needs. Moreover, municipalities shape the fate of the city and the future of the citizens. For this reason, the article emphasizes that administrators should seek answers to the question of what kind of city citizens want to live in and shape their service routes accordingly. The article, prepared by conducting a literature review, sheds light on the problems experienced in the theory and application phases of planning and emphasizes the opportunities that planning brings. It is aimed that the study will be beneficial by ensuring that those who do academic studies, especially city administrators, focus on the importance of planning.

The article titled " THEORETICAL AND PHILOSOPHICAL APPROACHES TO THE KURDISH SEPARATIST MOVEMENT AFTER 2000 " was written by Murat KÖYLÜ. The article emphasized that, due to the current economic and international balances in the world, states support illegal organizations within the enemy country and carry out operations against the enemy state through proxy wars, instead of using direct military force against each other. In this context, the study emphasizes that the "Separatist Kurdish Political Movement", which started in the last century of the Ottoman Empire and evolved into international terrorism over time, is the most frequently used terrorist method by imperialist states, even though it manifests itself in different ways. The article examined the change in the theoretical and philosophical approach of the Marxist-Leninist terrorist organization under the name of "Party" (PKK) with the PKK was founded in 1978.

The article titled " EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN ONLINE SHOPPING CONVENIENCE AND BEHAVIORAL INTENTION TOWARD ONLINE SHOPPING " was written by Ebru ERDOĞAN. The article focuses on the relationships between consumers' perceptions of the ease of online shopping and their behavioral intentions towards online shopping. Online Shopping Ease Scale and Behavioral Intention Scale were used in the study conducted on 514 consumers. According to the results interpreted using

correlation and regression analysis, it was determined that there was a positive significant relationship between the ease of online shopping and behavioral intention. Moreover, multiple linear regression analysis revealed that the variables of search convenience, access convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience together explained 40% of online shopping behavioral intention. In particular, the dimensions of search convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience were found to significantly predicted behavioral intention toward online shopping. Finally, the study emphasizes that online retailers should consider convenience factors in search, evaluation, transaction and post-purchase processes when determining their strategies.

The article titled " OATH OF OFFICE: NATURE, PURPOSE, IMPORTANCE " was written by Yasin ERKAN and Nazım KARTAL. This article emphasizes the nature, purpose, and importance of the oath of office. The article underlines that, for public officials, it is accepted that promises made in the name of oath will not constitute an oath unless God or other sacred beings are shown as guarantors and witnesses, but when looking at the examples in the world, religious elements come to the fore in the oaths of public officials and states that it is very difficult for an oath disconnected from its original context to be effective. The article states that a public official who is faithful and faithful to his oath does not need supervision in a sense, and concludes that the oath has the potential to be an effective and cost-free audit tool that fills an important gap in public administration.

The article titled " CAN EXCHANGE RATE CONTROL IN TURKIYE HELP THE CENTRAL BANK? EVALUATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TAYLOR RULE " was written by Yavuz ÖZEK and Halil Oğuzhan ERGÜR This article focuses on the validity of the Augmented Taylor rule in the Turkish economy for the period between February 2011 and February 2024 with the structural vector autoregression model. The results of the article reveal that the central bank did not use the policy rate against deviations from inflation in the relevant period. On the other hand, the policy rate moves within expectations against deviations in the output gap and the real exchange rate. Additionally, it is found that the most influential variable on changes in the policy rate is the real exchange rate deficit As a result of the study, the authors concluded that the policy rate in the Turkish economy takes into account the output gap and the real exchange rate gap. However, it ignores the inflation gap.

The article titled " INVESTIGATION OF WASTE KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN SELECTED OECD MEMBER EU COUNTRIES: PANEL DATA ANALYSIS " was written by Gökhan KONAT, Zerrin DÜRRÜ and Ayşegül HAN. The article focuses on the effect of waste generation and composition on environmental sustainability. In this regard, the study evaluate the validity of the Waste Kuznets Curve (WKC) hypothesis regarding urban solid waste production in the top ten countries with the highest urban solid waste production among OECD member EU countries. In the study, which analyzed the effect of socioeconomic control variables on per capita urban solid waste production, a panel regression model was used and predictions were made for the sample group from 1995 to 2019. The study concluded that the WKC hypothesis, which suggests that there is a negative relationship between urban solid waste production per capita and real income per capita, is not valid. In addition, the inclusion of control variables such as the Human Development Index, population density and

unemployment rate has a significant impact on per capita urban solid waste production. emphasized that it had a significant impact.

The article titled " THE ANALYSIS OF SUPPLIER QUALITY PROBLEMS IN FOOD SUPPLY CHAINS: AN ANALYSIS OF TÜRKİYE " was written by İpek ÖZENİR. The article states that the sustainability of production and quality in food supply chains is highly important worldwide, highlights that Turkey has faced notable problems regarding the quality and safety of food products in recent years. Therefore, this study analyzes the occurred problems in the food products that Türkiye, as a supplier, distributes to the member countries, which are the customers of its own, using the notifications made by the countries through the Rapid Alert System for Food and Feed for products that have originated from Türkiye in the last five years. As a result of the study, it is stated that border rejection notifications were over 61% for each year. Moreover, in this study, it has been revealed that the product groups with the most problems in the last five years are fruits and vegetables, nuts and seeds, herbs and spices.

The article titled " COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION AND ENERGY SECURITY POLICIES: THE 2022 KAZAKHSTAN EVENTS " was written by Zehra AKSU. The article focuses on the energy security policies of the CSTO, which brings together countries of geostrategic importance in the production and transit of energy resources. However, the article not only seeks to highlight the synergy between military security and energy security but also to draw attention to the role of international organisations in ensuring energy security. In this article, qualitative research method was, which was based on the hypothesis that energy security will become one of the priority areas of activity of CSTO. The findings of the study indicate that following the events in Kazakhstan, the CSTO has increased its effectiveness as a security provider in the region; military strength is a key factor in achieving energy security; necessary for CSTO members should develop more active policies in the field of energy security, which is component of national and regional security; the events have also had repercussions on other energy-rich Turkic States and have given rise to concerns about Russia's growing influence in the area.

The article titled "STRATEGIC PLANNING APPROACH IN METROPOLITAN MUNICIPALITIES: EXAMINATION OF STRATEGIC PLANS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES OF EASTERN ANATOLIA REGION " was written by Arzu YILDIRIM. This article focuses on the strategic planning approach of metropolitan municipalities. In this context, an answer to the question was sought. "Are strategic plans prepared in metropolitan municipalities in accordance with the concepts used in national and international literature?" In a study utilizing content analysis, one of the qualitative research methods, it was found that the three metropolitan municipalities used certain concepts with similar intensity and attributed similar meanings to them; notably, they did not include certain concepts that are considered contemporary management approaches.

The article titled " SECURITY PARADOXES EMERGING IN THE FRAMEWORK OF NATO'S OPEN DOOR POLICY AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS " was written by Hasan YİĞİT. This article emphasizes that NATO, with its strong and unique position, has prevented the development of a self-sufficient, independent

defense and security formation in Europe throughout and after the Cold War period. It also highlights that with the end of the Cold War, the perceived threat elements in the region began to change; the previously singular threat perception (USSR) has given way to instability factors such as terrorism, refugee flows, racism, and Islamophobia. In this context, the article focuses on to analyse how NATO's recent expansionist aspirations affect regional security and what kind of repercussions they will have for the future.

The article titled " THE EFFECT OF TIME ORIENTATION ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR " was written by Bahar Zeynep BARUT Belkıs ÖZKARA. The article focused on revealing the effect of employees' past, present and future time orientation on organizational citizenship behavior. For this purpose, a study was conducted on the employees of the Technopark in Ankara. Correlation and regression tests were performed in the analysis of the data collected through surveys, and it was examined whether the data differed according to demographic characteristics. The findings show that all time orientations have a significant and positive effect on organizational citizenship behavior. As a result of the study, organizational citizenship behaviors are affected by individual factors as well as organizational factors.

The article titled " PRICE DISCOVERY EFFICIENCY IN BIST LIQUIDITY BANK INDEX USING DEFERRED FUTURES: A MULTILAYER PERCEPTRON NEURAL NETWORK APPROACH was written by Orhan ÖZAYDIN. The article focused on analyzing the spot data of the BIST liquid bank index, which is a relatively new index in Turkey, with a multilayer-perceptron (MLP) artificial neural network model using different futures contracts. The study concluded that the one and two next futures contracts of the liquid bank index are more effective in explaining spot prices than the nearest futures contracts, and also observed that the nearest maturity contracts exhibit higher variance than the others. Ultimately, the most efficient pricing model including spot and futures as explanatory variables is determined to be autoregression with a lag of three for spot and two lags for futures contracts.

The article titled " FROM IMAGINATION TO REASONING: AN ESSAY ON NATIONALISM THEORIES " was written by Sait EBİNÇ. This article focuses on a qualitative analysis on theories of nationalism. In the study that analyzes the ideology of nationalism methodologically and historically, the concepts of nationalism types, nation and its political status, nation state, are used as the fundamental units of analysis. The article, when discussing nationalism, concludes that different relationships of belonging have taken on a structure that both substitutes for and eliminates each other. Additionally, the article concludes that the relationships of belonging and membership between the individual and society regarding nationalism carry the tension of a bidirectional temporality.

Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

Dean

İÇİNDEKİLER

(Contents)

<u>ARAŞTIRMA/DERLEME MAKALELERİ</u>	
VIRTUAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONE MODEL PROPOSAL FOR TECHNOLOGY DEVELOPMENT ZONES IN THE INDUSTRY 5.0 PROCESS ENDÜSTRİ 5.0 SÜRECİNDE TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGELERİ İÇİN SANAL TEKNOLOJİ GELİŞTİRME BÖLGESİ MODELİ ÖNERİSİ <i>İsmail YOŞUMAZ</i>	-822- 843
TÜRKİYE'DE REEL DÖVİZ KURU İLE TURİZM GELİRİ İLİŞKİSİ REAL EXCHANGE RELATIONSHIP WITH TOURISM INCOME IN TÜRKİYE <i>Yunus GÜLCÜ</i>	-844- 858
YEREL YÖNETİMLER VE YEREL BİLGİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÇİN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ THE RELATIONSHIP BETWEEN LOCAL GOVERNMENTS AND LOCAL KNOWLEDGE: THE CASE OF CHINA AND TÜRKİYE <i>Kamil ÖZASLAN, Abdurrahman Muhammet BANAZILI</i>	-859- 876
KAMU GÖREVLİLERİNİN BÜROKRATİK YÖNETİM KÜLTÜRÜNE YÖNELİK ALGISI: HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞINDA BİR UYGULAMA PERCEPTION OF PUBLIC OFFICIALS TOWARDS BUREAUCRATIC MANAGEMENT CULTURE: AN APPLICATION IN THE MINISTRY OF TREASURY AND FINANCE <i>Hasibe CEYHAN, Murat OKCU, Sefa USTA</i>	-877- 905
BELEDİYELERİN PLANLAMA YETKİLERİNİN KENTLERİN KADERİNİN TAYİNİNDEKİ ROLÜ THE ROLE OF MUNICIPALITIES' PLANNING AUTHORITIES IN SHAPING THE FATE OF CITIES <i>Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN</i>	-906- 939
THEORETICAL AND PHILOSOPHICAL APPROACHES TO THE KURDISH SEPARATIST MOVEMENT AFTER 2000 2000'DEN SONRA AYRILIKÇI KÜRT HAREKETİNE TEORİK VE FELSEFİ YAKLAŞIMLAR <i>Murat KÖYLÜ</i>	-940- 964

<p>ONLİNE ALIŞVERİŞ KOLAYLIĞI İLE ONLİNE ALIVERİŞE YÖNELİK DAVRANIŞSAL NİYET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN ONLINE SHOPPING CONVENIENCE AND BEHAVIORAL INTENTION TOWARD ONLINE SHOPPING <i>Ebru ERDOĞAN</i></p>	<p>-965-987</p>
<p>GÖREV YEMİNİ: MAHİYETİ, AMACI, ÖNEMİ OATH OF OFFICE: NATURE, PURPOSE, IMPORTANCE <i>Yasin ERKAN, Nazım KARTAL</i></p>	<p>-988-1015</p>
<p>CAN EXCHANGE RATE CONTROL IN TURKİYE HELP THE CENTRAL BANK? EVALUATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TAYLOR RULE TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURU KONTROLÜ MERKEZ BANKASINA YARDIMCI OLABİLİR Mİ? TAYLOR KURALI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER <i>Yavuz ÖZEK, Halil Oğuzhan ERGÜR</i></p>	<p>-1016-1027</p>
<p>INVESTIGATION OF WASTE KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN SELECTED OECD MEMBER EU COUNTRIES: PANEL DATA ANALYSIS ATIK KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİNİN SEÇİLMİŞ OECD ÜYESİ AB ÜLKELERİNDE İNCELENMESİ: PANEL VERİ ANALİZİ <i>Gökhan KONAT, Zerrin DÜRRÜ, Ayşegül HAN</i></p>	<p>-1028-1049</p>
<p>GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİNDE TEDARİKÇİ KALİTE PROBLEMLERİ ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ THE ANALYSIS OF SUPPLIER QUALITY PROBLEMS IN FOOD SUPPLY CHAINS: AN ANALYSIS OF TÜRKİYE <i>İpek ÖZENİR</i></p>	<p>-1050-1072</p>
<p>COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION AND ENERGY SECURITY POLICIES: THE 2022 KAZAKHSTAN EVENTS KOLEKTİF GÜVENLİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI: 2022 KAZAKİSTAN OLAYLARI <i>Zehra AKSU</i></p>	<p>-1073-1093</p>
<p>BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMI: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN STRATEJİK PLANLARININ İNCELENMESİ STRATEGIC PLANNING APPROACH IN METROPOLITAN MUNICIPALITIES: EXAMINATION OF STRATEGIC PLANS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES OF EASTERN ANATOLIA REGION <i>Arzu YILDIRIM</i></p>	<p>-1094-1121</p>

<p>NATO'NUN AÇIK KAPI POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE BELİREN GÜVENLİK PARADOKSLARI VE TRANSATLANTİK İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ SECURITY PARADOXES EMERGING IN THE FRAMEWORK OF NATO'S OPEN DOOR POLICY AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS <i>Hasan YİĞİT</i></p>	<p>1122-1148</p>
<p>ZAMAN YÖNELİMİNİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞINA ETKİSİ THE EFFECT OF TIME ORIENTATION ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR <i>Bahar Zeynep BARUT, Belkıs ÖZKARA</i></p>	<p>-1149-1173</p>
<p>PRICE DISCOVERY EFFICIENCY IN BIST LIQUIDITY BANK INDEX USING DEFERRED FUTURES: A MULTILAYER PERCEPTRON NEURAL NETWORK APPROACH BIST LİKİDİTE BANKA ENDEKSİ FARKLI VADELİ İŞLEM KONTRATLARI İLE FİYAT KEŞFİ ETKİNLİĞİ: ÇOK KATMANLI ALGILAYICI SİNİR AĞI <i>Orhan ÖZAYDIN</i></p>	<p>-1174-1191</p>
<p>MUHÂYYİLEDEN MUHÂKEMEYE: MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI ÜZERİNE BİR DENEME FROM IMAGINATION TO REASONING: AN ESSAY ON NATIONALISM THEORIES <i>Sait EBİNÇ</i></p>	<p>-1192-1226</p>

SAYININ HAKEMLERİ
(REFEREE OF THIS ISSUE)

Prof. Dr. Abdulvahap AKINCI	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aşkın İnci SÖKMEN ALACA	İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Fikret BİRDİŞLİ	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden SARIYILDIZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin AĞIR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail SEVİNÇ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Kerim ÖZCAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa LAMBA	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Veli ALICI	Tarsus Üniversitesi
Prof. Dr. Salih TÜREDİ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Türker ŞİMSEK	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur KESKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Uluç ÇAĞATAY	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan DEMİRCİ	Toros Üniversitesi
Doç. Dr. Aynur ERDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Aziz BELLİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Berat AKINCI	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent ŞENER	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal ALANCIOĞLU	Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem KILIÇ	Türk-Alman Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan ARSLAN	Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat AKSU	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Meral ERDİRENCELEBİ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet FIRAT	Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Mübeyyen Tepe KÜÇÜKOĞLU	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Onur AKÇAKAYA	Ardahan Üniversitesi
Doç. Dr. Orhan BATTIR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Osman AĞIR	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Şerife Merve KOŞAROĞLU	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Şerife DURMAZ	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Şükrü Mert KARCI	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin AVENER	Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Doç. Dr. Veysel ERAT	Bitlis Eren Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus ACCİ	İskenderun Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Ahmed İhsan ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Ebru Gül YILMAZ	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Ertuğrul GÖKÇEKUYU	Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Hasibe Gül SEVİNÇ	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Hediye Şirin AK	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Talha BAYIR	Şırnak Üniversitesi

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1385039

Araştırma Makalesi/Research Article

**VIRTUAL TECHNOLOGY
DEVELOPMENT ZONE MODEL PROPOSAL FOR TECHNOLOGY
DEVELOPMENT ZONES IN THE INDUSTRY 5.0 PROCESS**

İsmail YOŞUMAZ¹

Abstract

Article Info

Received:
02/11/2023

Accepted:
22/02/2024

The digital transformation process of enterprises, which accelerated with the Industry 4.0 process, has turned into a process that includes the issues of employees and society, environmental sustainability, and resilience of enterprises with the Industry 5.0 process. In this process, businesses apply their working models face-to-face in physical environments, online in virtual environments or by choosing one of the hybrid models where both models are applied. One of the places where different working models are applied and businesses are gathered together to carry out research and development (R&D) activities is Technology Development Zones (TDZ). TDZs were established in Turkey with the law numbered 4691. Some exemptions are granted to enterprises working in TDZs within the scope of R&D activities. In order to work in TDZs, enterprises must submit an R&D project to the TDZ management. TDZs are declared as physical area. For enterprises that want to work in TDZs, physical buildings with physical work offices are constructed. Within the scope of this study, a virtual TDZ model, which can be considered the digital twin of physical TDZs, will be proposed. This model proposes virtual work offices instead of physical TDZ buildings, and businesses can carry out their R&D activities wherever they want. In this context, the construction costs, water, carbon and energy footprints of TDZ buildings can be reduced, contributing to environmental sustainability.

Keywords: Digital transformation, Industry 5.0, Dijital business management, Technology development zone.

Jel Codes: M15, M19, M38

¹**Corresponding Author:** Assistant Professor, Kütahya Dumlupınar University, ORCID: 0000-00002-2287-4994, ismaily@dpu.edu.tr

Cite: Yoşumaz, İ. (2024). Virtual technology development zone model proposal for technology development zones in the industry 5.0 proces. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 822-843.

1. Introduction

The Industry 5.0 process is defined as a new industrial revolution that focuses on the technologies of the Industry 4.0 process and includes processes related to labour, environment and resilience of businesses. The essence of this revolution is to define the digital transformation process of businesses in the relationship between technology, human and environmental sustainability (Barata & Kayser, 2023; European Commission, 2022; Grabowska, Saniuk, & Gajdzik, 2022; Huang et al., 2022; Xu, Lu, Vogel-Heuser, & Wang, 2021). In the digital transformation of businesses, obtaining, storing, analysing and sharing data and information with all structures that need it is essential. This process can be referred to as the data and information cycle. The physical and virtual environments must be connected to ensure the data and information cycle. This association is defined as a cyber-physical system structure (Valette, Bril El-Haouzi, & Demesure, 2023; Weyer, Meyer, Ohmer, Gorecky, & Zühlke, 2016). In order to establish this structure, the necessary software, hardware and technologies need to be developed. One of the places where these software, hardware and technologies are intensively developed in our country is TDZ.

Technology Development Zones (TDZs) are special zones established in our country by Law No. 4691, which grants certain exemptions to businesses operating in the zone within the framework of research and development activities (Resmî Gazete, 2001). A managing company that manages these zones is called the Managing Company Co., whose partners are generally universities, organised industrial zones, and chambers of industry. There are many physically structured work offices in these zones where businesses operating in TDZs can work. Enterprises wishing to operate in TDZs apply to TDZs with a project that includes R&D functions (T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016). Projects are usually submitted online to expert reviewers. Companies whose projects are accepted can start their activities if a vacant physical office is available in the TDZ. Incentives such as VAT, social security contributions, and income tax are provided to businesses that start their activities within the scope of R&D projects (Beydemir, Bakmaz, & Ateş, 2022).

The work offices within the TDZs are structured within a physical building. Each office has square metres of varying sizes. Enterprises wishing to operate in the TDZ and whose R&D project has been approved by the Managing Co. start their activities by renting an office of a size suitable for the number of employees they wish to receive incentives by signing a lease agreement with the Managing Co. (Kapadokya Teknopark, 2023; Kütahya Tasarım Teknokent

Yönetici A.Ş., 2021; Teknopark İstanbul, 2021). The employees of the business that started its activities are not within the scope of remote working, and the right to work remotely, which was provided at a specific rate to software developers in businesses working on software after the Covid-19 pandemic process, is now applied as 100 (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023). They have to work by coming to the physical work offices in TDZ. These employees can benefit from incentives within the scope of the time they spend in the physical work offices within the TDZ.

This study aims to present a virtual TDZ model proposal on how TDZs can be structured virtually rather than physically and what their working principles can be in order to provide benefits such as eliminating the construction costs of physical TDZ buildings, reducing water, carbon and energy footprints, recovering the time spent by employees to reach TDZs, and increasing the resilience of businesses in physical TDZs to threats such as pandemics and environmental disasters by not affecting their business continuity.

In the second part of the study, brief conceptual information about the Industry 5.0 process is given. In the third part, information about the physical working structures of TDZs is given. Then, in the analysis part of the study, a model proposal is presented on how the virtual TDZ model can be structured and operated.

2. Industry 5.0 Process

Businesses' digital transformation process has accelerated with the Industry 4.0 process. Issues such as employee-related situations and environmental sustainability, which were not fully described in the Industry 4.0 process, have been more clearly expressed in the Industry 5.0 process. A digital transformation process suitable for the Industry 5.0 process should address issues such as the businesses' employees and society, environmental sustainability and resilience to threats such as natural disasters, cyber threats and infectious diseases. This process takes data and information as a reference, with the cooperation of technology. Physical processes are modelled in a virtual environment. This modelling process is also called a digital twin. Each stage of this process becomes a structure that generates data, and after analysing the data, decisions can be made according to the information obtained. At the same time, the cooperation of the businesses' internal and external environment is ensured. (Adel, 2022; Barata & Kayser, 2023; Ben Youssef & Mejri, 2023; European Commission, 2022; Golovianko, Terziyan, Branytskyi, & Malyk, 2023; Grabowska, Saniuk, & Gajdzik, 2022; Huang et al., 2022; Valette, Bril El-Haouzi, & Demesure, 2023). In light of this information, the Industry 5.0 process can be formulated as "Industry 5.0 = Industry 4.0 + Employees and Society +

Environmental Sustainability + Resilience of Businesses". This formula is illustrated in Figure 1.

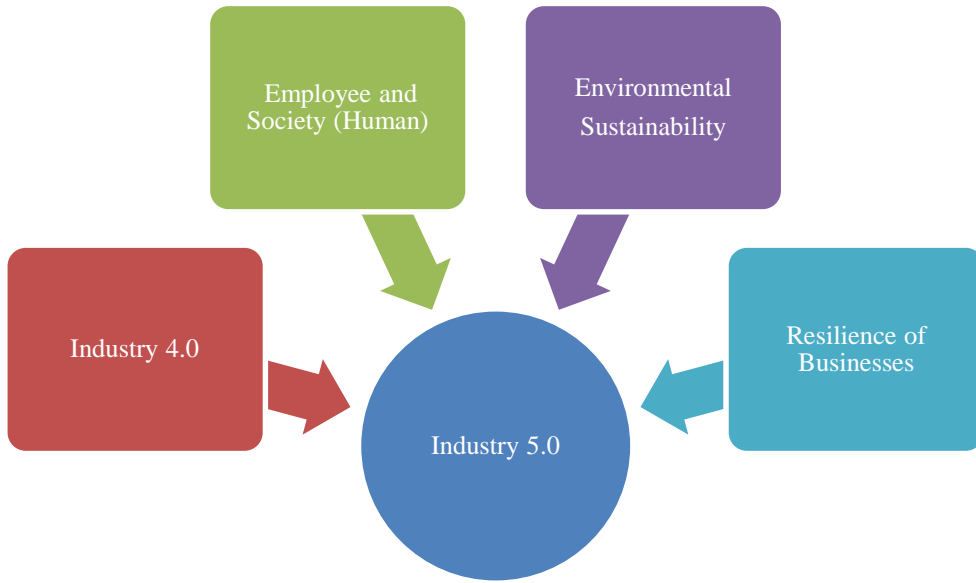

Figure 1.

Industry 5.0 Process

3. Technology Development Zones

Technology parks, or technoparks for short, are R&D structures that bring together R&D businesses to meet the technological needs of the private and public sectors in the country where they were established after the Second World War. The first example of a TDZ is Silicon Valley in the USA, founded in 1951. With the oil crisis in the 1970s, studies began around the world to mitigate its effects. As a result of the collaboration between universities, R&D institutions and the industrial sector, technological products started to emerge, and this collaboration led to the establishment of technology centres. The first TDZs were established in Europe in the 1980s and in Turkey in 2001 (Müsiad, 2012). As of 2023, 89 TDZs are actively operating in Turkey and 9951 businesses are carrying out R&D activities within these TDZs. The total number of employees is 105323, the export value is \$10 billion and the total turnover is around TL 353 billion (Republic of Turkey Ministry of Industry and Technology General Directorate of R&D Incentives, 2023).

TDZs are defined in Article 3 of Law No. 4691 of 2001 as follows (Resmi Gazete, 2001):

"Technology Development Zone: An area where businesses using high/advanced technology or oriented towards new technologies produce/develop technology or software using the facilities of a specific university or high technology institute or R&D centre or

institute, where they operate to transform a technological invention into a commercial product, process or service, thus contributing to the development of the region; within or near the same university, high technology institute or R&D centre or institute area; where the academic, economic and social structure is integrated; or a technopark with these characteristics".

Entrepreneurs, businesses and academics wishing to carry out R&D activities in TDZs submit their R&D projects to the business established within the zone, called the managing company. Generally, its partners are universities, municipalities, special provincial administrations, chambers of industry and organised industrial zones. These projects are subject to a refereeing process, as set out in the operating rules of the managing company, and are accepted after approval by the referee. Projects can be accepted, revised or rejected (Kapadokya Teknopark, 2023; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016; Teknopark İstanbul, 2021).

Enterprises operating in TDZs within the framework of the project are obliged to submit reports requested by the managing company and the Ministry of Technology and Industry at specific intervals. At the same time, in order to benefit from the SSI (Social Security Institution) incentives offered by the Social Insurance Institution for the employees of these processes, the entry and exit times (tally) of these processes to and from the technological development zones within the framework of R&D activities are checked within the framework of the project periods (Kayalidere, 2014; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016; Teknopark İstanbul, 2021).

In addition to the SSI exemption, processes operating in the TDIs can also benefit from tax exemptions on the income they earn from their R&D projects, VAT (Value-added Tax) and customs duty exemptions on the hardware, equipment and services they purchase for their R&D projects. In addition, with the approval of the Ministry of Finance, software produced in a TDZ can be invoiced VAT-free. Businesses operating in a TDZ are taxed on all types of income from non-R&D activities as if earned outside the TDZ. R&D processes are supported by this type of income from non-R&D activities (Çelik, 2019; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016).

Academics working at universities can set up businesses in TDZs. At the same time, in order to support the entrepreneurial activities of university students, academicians, and entrepreneurs in society, there is a structure called an incubation centre in TDZs, which is generally exempt from rental fees and provides free consultancy services. However, these businesses are not legally different from other processes. At the same time, these processes are expected to invest a certain part of the exemptions obtained by the processes with an exemption

amount of 1 million T.L. and above from the technological development zones into the capital of these processes, which is an obligation by means of a law enacted by Republic of Türkiye, thus strengthening the capital structures of these businesses (Hobikoğlu & Topak, 2022; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016).

The businesses in TDZs are obliged to provide the requested data on the R&D projects they carry out through the software infrastructure provided to them by the managing company. The requested data includes what is done within the scope of R&D projects, expenditures, and revenues generated. At the same time, the requested information also includes expenses and revenues other than R&D projects. The software provided by the managing company transfers this data collected in the TDZs to the Ministry of Industry and Technology's portal called TDZ Portal (commonly known as Biltek). Through this portal, certain reports are requested from the managing businesses at certain intervals. In this way, both the work of the processors in the work zone and the performance of the TDZs in Türkiye are monitored (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Today, the physical configuration of work zones can generate some problematic situations in terms of construction costs and provide a comfortable working environment for the processes in the TDZs. For example, the Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone is located in Kütahya 30 August OSB. The distance of this TDZ from the university makes it difficult for students or academics to travel to the area. In addition, the construction of additional buildings for all TDZs may involve additional costs in terms of money, time and labour. The physical spaces of TDZ are heated in the winter months. The offices of businesses that do not come to the offices due to the right to work remotely are also heated. Thus, carbon, energy and water footprints are reduced. Virtual TDZs announced instead of physical TDZs can contribute to environmental sustainability by helping to reduce water, energy and carbon footprints.

4. Research

This study will try to explain the virtual TDZ model. In this context, the establishment of the infrastructure of the Virtual TDZ, the establishment of the managing company, the acceptance of R&D businesses to the virtual TDZ and the operation processes of the virtual TDZ infrastructure will be explained. Within the framework of the virtual TDZ model, a virtual TDZ infrastructure can be formed that contributes to environmental sustainability, increases the resilience of R&D businesses included in the virtual TDZ, and allows R&D employees to

choose their workspaces as they wish. Thanks to the infrastructure in the Virtual TDZ, R&D businesses can continue their activities in their own business centres or a location of their choice as if they were working in a physical TDZ.

This model should have an infrastructure that can be strengthened in the future with technologies such as metaverse, NFT, blockchain, and Digital Turkish Lira.

Within the framework of this study, after the announcement of the virtual TDZs, the businesses that want to work in this zone will work in their business centres or the location they determine, just as they work in the physical TDZ.

4.1. Purpose of the Research

The study aims to present a Virtual TDZ Reference Model.

4.2. Research Method

A qualitative method of analysis was preferred in the study.

4.3. Research Sample

The criterion case sampling was chosen from purposeful sampling methods in selecting the research sample. The criterion chosen was that of a managing company in the shadow of technology development. Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone Managing Company was examined within the framework of the study.

4.4. Data Collection Method of the Research

Observation and document review were chosen as data collection methods.

a. Observation Process: The researcher (İsmail Yoşumaz) who conducted this study has been working as the Deputy General Manager of Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone Yönetici A.Ş. since 2020. In this context, he has taken an active role in the preparation of many reports, in the construction of the additional building of Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone, in the applications for new satellite incubation zones, and in conducting interviews with businesses coming to Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone. During his work as a researcher, he had the opportunity to observe in detail the application and departure processes of the businesses in the TDZs, the work of the Ministry of Industry and Technology, the processes of the reports prepared by the businesses in the Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone, the project processes and R&D activities.

b. Document review: Kütahya Dumlupınar Design Technology Development Zone, Teknopark Istanbul and Cappadocia Technopark Operating Directives, TDZ Implementing Regulation and Law No. 4691 were examined in the document review.

4.5. Research Questions

1. How can the existing infrastructure of TDZs be structured according to the Industry 5.0 process?

2. How can technoparks built for businesses operating in the technological development zone be structured in the virtual environment?

Within the scope of the research, some terms are tried to be explained below.

Technology Development Zone (TDZ): This refers to the existing physical TDZ where entrepreneurs such as academics, students, business owners or individuals in the community set up businesses (Resmi Gazete, 2001).

Virtual Technology Development Zone (Virtual TDZ): It refers to the virtual TDZ where entrepreneurs such as academics, students, business owners or individuals in the community establish businesses.

Virtual Office: It refers to the virtual office to be established within the virtual TDZ and defined for the R&D business.

R&D Business: It refers to the entrepreneur who wants to take place in the virtual or physical TDZ (Kapadokya Teknopark, 2023; Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş., 2021; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016; Teknopark İstanbul, 2021).

Employee: Within the scope of employees, it is used as a general expression used by the Ministry of Technology and Industry to define the employee working in the TDZ or virtual TDZ, such as R&D employees, researchers, software developers, support employees, and out-of-scope employees. This term can be expanded in software according to the employee characteristics specified by the Ministry of Technology and Industry (Kapadokya Teknopark, 2023; Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş., 2021; T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016; Teknopark İstanbul, 2021).

TDZ Portal (Biltek): This term refers to the software used by the Ministry of Technology and Industry to monitor the status of the processes operating in the TDZ through the executive processes (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü, 2023).

NFT: This concept is used to prove that the products developed in technology and industry development zones belong to the business operating in the virtual TDZ. It is defined as a "qualified intellectual deed" by Türkiye (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2022).

Metaverse: It refers to the infrastructure that enables the businesses within the TDZ to be represented in the virtual environment as if they shared the same physical environment in order to virtually cluster, cooperate and operate in the next stage after the implementation of the virtual TDZ (Lv, 2023; Young Lee, 2021).

Digital Turkish Lira: It refers to the digital money needed to sell the products produced in the Virtual Technology Development Zone to the region's people or internationally.

PKS: It represents the infrastructure in which location-based overtime tracking can be carried out so businesses working in virtual TDZs can start R&D activities in their own centres as if they were working in the TDZ and calculate payrolls according to this overtime. This infrastructure should also be supported by the mobile application to be developed (Kapadokya Teknopark, 2023; Teknopark İstanbul, 2021).

Virtual Technology Development Zone Software: The Virtual TDZ software consists of two components and supports modern software development languages and infrastructures. The components (modules) that make up the Virtual Technology Development Zone software are as follows

a. Component 1: This component, which can be used by the Ministry of Industry and Technology, is the component that allows the software definition of the virtual TDZ with all its criteria and can exchange data with the second component. In this way, the definitions made in Component 2 can be analysed by Component 1. It can be modified if necessary. Only the Ministry of Industry and Technology can use this component.

b. Component 2: This is the component where the virtual offices, which can be used by the management businesses after the virtual TDZ has been defined in Component 1 and which will be owned by the businesses within the TDZ, are configured and managed according to the criteria of Component 1. In addition to virtual office management, this is the component that defines the employee and business information of the businesses that will be operating in the virtual TDZ.

Component 2 and Component 1 are integrated. All of the data, such as businesses, virtual offices, and employees defined in Component 2, are automatically transferred to Component 1

The procedure for components 1 and 2 is shown in Figure 2.

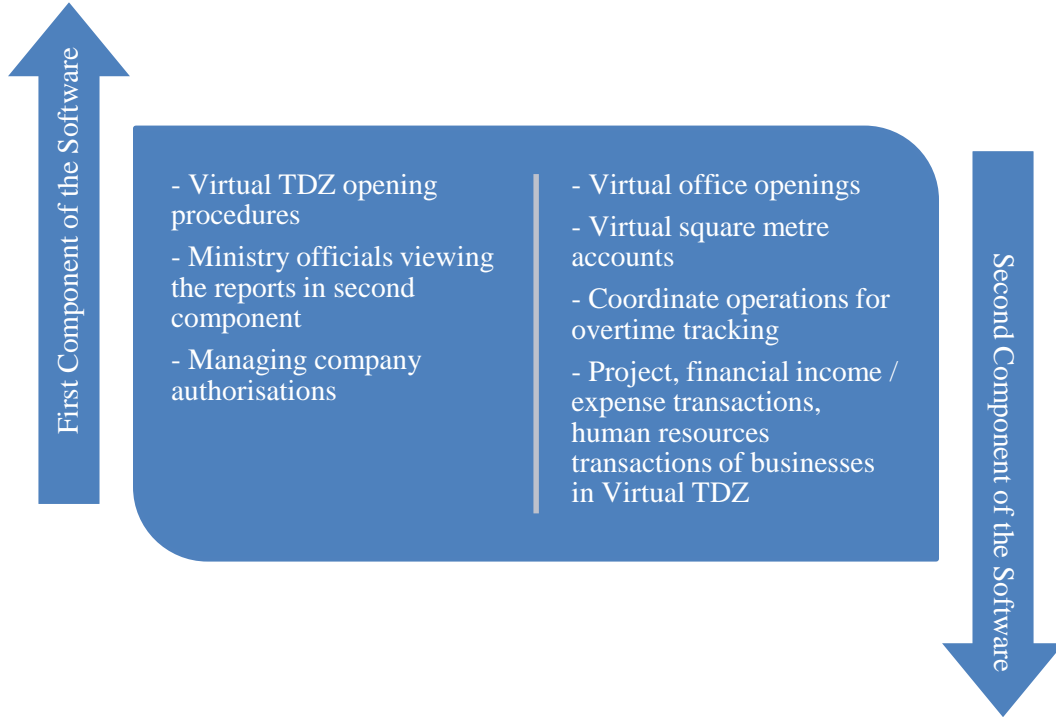

Figure 2.

Components of Virtual TDZ software

Component 2 should also be made available to the businesses in the virtual TDZ. In this way, information such as income/expense, employee information, and project processes of the businesses can be collected from the businesses operating in the virtual TDZ.

The mobile software of the virtual TDZ software should also be developed. In this way, in the remote working structure offered in the virtual TDZ model, the R&D shifts of the employee can be monitored. Time tracking systems are called PDKS (Teknopark Istanbul, 2021). The attendance system in the mobile software to be developed should be developed in a structure suitable for GPS-supported location-based shift starting. At the same time, the mobile software to be developed should also include the management interfaces of Components 1 and 2. Figure 3 shows the structure of the mobile software.

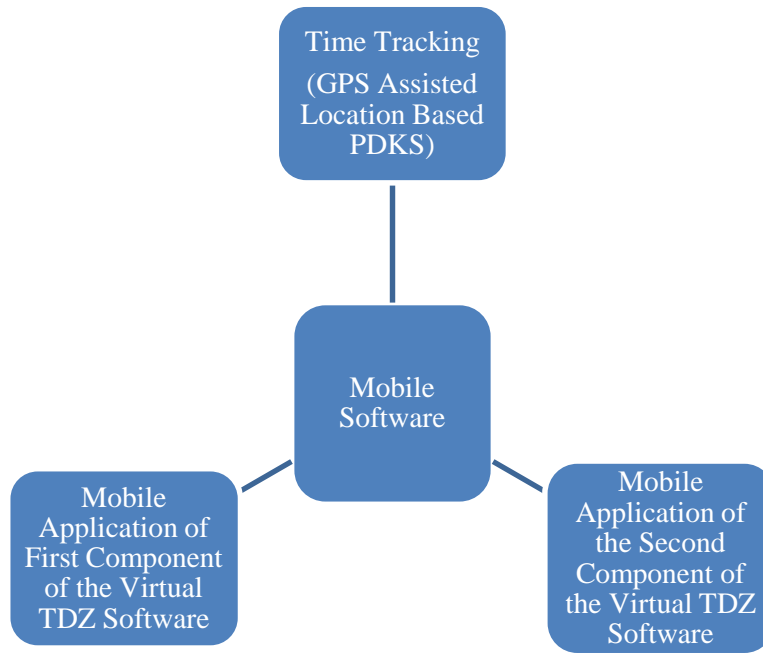

Figure 3

Virtual TDZ Mobile Software

The virtual TGZ software architecture should be designed to support the Metaverse infrastructure in various procedures. The Metaverse ecosystem could enable technology developers to promote their initiatives, resulting products and software at both national and international levels within the virtual space. Products produced in virtual TDZs can be presented to relevant individuals in the metaverse through representative offices abroad. Our businesses can facilitate meetings with these individuals. This enables the transfer of marketing processes from our businesses' products operating in TDZs to the digital environment. As a result, transparent monitoring of the revenues obtained and the expenses incurred during these processes can be maintained. All projects within the metaverse infrastructure must be registered with NFT and structured to facilitate the use of the digital Turkish lira infrastructure for transactions such as selling rental services and products from the metal environment. Immediate development of this software component is unnecessary.

The software's design must ensure that electronic signatures are employed for all software transactions, circumventing physical signatures and paper documentation.

5. Findings

In order to the TDZs mentioned in the first research question to be structured under the Industry 5.0 process, the physical structures of the TDZs should be transformed under the

Industry 5.0 process. In this transformation process, the technological transformation should be implemented in a way that includes the environment and people under the content of the Industry 5.0 process. At the same time, this transformation should enhance the resilience of businesses in TDZs against threats such as cyber threats and environmental disasters (Huang et al., 2022).

The virtual TDZ model can be defined as a model that represents a digital twin of physical TDZs and is managed by virtual TDZ software. Such a model does not exist in the literature. Therefore, it is considered as an original model. The objectives of this model can be listed as follows:

- a. To save the labour and cost of building physical TDZs.
- b. To contribute to environmental sustainability by aiming to minimise water, carbon and energy footprints thanks to the virtual environments to be used instead of these buildings, since the buildings and work offices in the physical TDZ have water, carbon and energy footprints.
- c. Increasing the resilience of businesses to the threat of environmental disasters by enabling R&D businesses to develop R&D projects in the location of their choice.

The virtual TDZ model explains how the announcement and establishment of physical TDZs, the establishment of a managing company and the admission of R&D businesses to the physical TDZ will be carried out in the virtual TDZ model and how the process will operate.

Virtual TDZ Model

In order to establish a virtual TDZ, a virtual TDZ, like a physical TDZ, must first be declared by the Presidency of the Republic of Turkey (Resmi Gazete, 2001). After the declaration of the zone, the Ministry of Industry and Technology of the Republic of Turkey starts the studies to determine the managing company that will manage the virtual TDZ (T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016). These studies can be carried out in the same way as in the physical TDZ. What is important here is not the shareholders or the structure of the managing company but the structuring of the virtual TDZ, which can be considered a digital twin of the physical TDZ with its software infrastructure.

After establishing the managing company, R&D businesses are admitted to the virtual TDZ. This acceptance takes place after the R&D businesses's project is submitted to the managing company and approved after going through the referee processes, just like in physical TDZs (Kapadokya Teknopark, 2023; Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş., 2021;

Teknopark İstanbul, 2021) A lease agreement is signed electronically with the accepted R&D business, and the R&D business and the criteria such as the number of employee, machinery and equipment requirements offered within the scope of the project are defined in the virtual TDZ software. After signing the lease agreement, the R&D business is provided with a physical working office in the physical TDZs. In the virtual TDZ, no physical office is provided. Instead, a virtual office is allocated in the virtual technology zone software. The size of this virtual space is determined by the number of people specified in the R&D project. It is also priced accordingly. In this way, the virtual office defined in the virtual TDZ software is transformed into a digital twin of the physical workspace of the physical R&D business or its employees.

R&D businesses wishing to operate in the virtual TDZ notify the managing company of the location where they will carry out their R&D processes. The location is defined by the coordinates of a physical area where the R&D business will carry out its activities, as determined by the R&D business. For example, when defining the location of an R&D business with its own working office, the coordinates of its current office are entered into the virtual TDZ software. The R&D business may wish for R&D employee to carry out R&D activities from their homes or individual work offices rather than gathering in a single location. In this case, a location definition is made for each of the R&D business employees. The reason for defining these locations is to track overtime and calculate R&D employee scorecards. In this way, the R&D business can benefit from the incentives provided by the government in the context of R&D processes. R&D employee scorecards and overtime tracking are carried out through turnstile and PDKS systems in physical TDZs. (Kapadokya Teknopark, 2023; Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş., 2021; Teknopark İstanbul, 2021).

In order to calculate the R&D employee payrolls and to calculate how much overtime is worked in R&D processes, a mobile time attendance system that can work integrated with the virtual TDZ software should be developed. This system is a mobile application that can run on Android or iOS operating systems (in short, smartphones) and allows location-based overtime tracking. For R&D employees who do not have smartphones, this need can be met by the R&D organisation where they are employed.

Virtual TDZs' incubation and pre-incubation units can be designed similarly to physical TDZs (T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı, 2016). Moreover, current virtual TDZ firms can offer advisory services to these entrepreneurs in the forthcoming software. The management

firm can allocate various advisors to assist pre-incubation and incubation entrepreneurs using the software.

In the virtual TDZ model, the work carried out by R&D businesses and the follow-up of their employee can be carried out transparently using the virtual TDZ software. The differences and similarities between the virtual TDZ model and the physical TDZ model are shown in Table 1.

Table 1.

The differences and similarities between the virtual TDZ model and the physical TDZ model

Process	Virtual TDZ	Physical TDZ
Announcement of the TDZ	It shall be declared by a decree of the Presidency of the Republic of Turkey under the procedure in 5.1.	It shall be declared by a decree of the Presidency of the Republic of Turkey
Establishment of TDZ	After the announcement of the TDZ, the T.R. Ministry of Industry and Technology shall define the 1st component of the virtual TDZ software under the criteria specified in the announcement.	After the announcement of the TDZ, the TDZ is defined in the TDZ Portal (Biltek) software of the Ministry of Industry and Technology. The building construction process starts for the offices of the businesses that will operate in the TDZ in the physical location deemed appropriate in the announcement.
Establishment of the Managing Company	The managing company is structured as the management of the physical TDZ in the province where the virtual TDZ is announced or as a new managing company. If a new company is to be established, the shareholders of the managing company are also determined. The managing company is defined in the second component of the virtual TDZ software and authorised to send data to the first component.	The partners of the managing company are determined and established. After the establishment, the shareholders of the managing company are authorised to manage the TDZ announced in the TDZ Portal.

Admission of R&D Enterprises to TDZ	To accept R&D businesses to the virtual TDZ, the R&D business is asked to submit the R&D project. Companies submit the R&D project to the managing company using the 2nd component of the virtual TDZ software, and the R&D project is sent to the referees. If the response from the referees is in favour of acceptance, the identification of the R&D business and its employee is made in the 2nd component of the virtual TDZ software and automatically transferred to the 1st component. This way, the operations performed on the 2nd component can be monitored through the 1st component.	For the acceptance of R&D businesses, businesses are asked to submit an R&D project. The R&D project is sent to the referees through a software of the managing company's own choice. If the response from the referees is in the direction of acceptance, the identification of the business and its employees is made on the managing company's own choice software, and the necessary information is transferred to the TDZ Portal through this software.
Project Monitoring of R&D Businesses	Project tracking is done with the 2nd component of the virtual TDZ software and automatically transferred to the 1st component. This way, the operations performed on the 2nd component can be monitored via the 1st component.	Project follow-up is carried out through the software chosen by the managing company, and the results obtained are transferred to the TDZ Portal via this software.
Time Tracking of R&D Employee	The employee's overtime tracking and payroll calculations are made through the location-based overtime tracking mobile application to be developed, and the data is transferred to the 2nd component in the virtual TDZ software. The data transferred to the 2nd component is automatically transferred to the 1st component after the control of the managing company.	The overtime tracking of the employee is made under the entry/exit from the turnstile systems in the physical building. The time difference between the entry and exit of R&D employees is also calculated according to the time difference. All transactions are carried out through the software chosen by the managing company, and the results obtained are transferred to the TDZ Portal via this software.

Reference: Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş., 2021: Teknopark İstanbul, 2021

This model and the process required for its implementation are designed as shown in Figure 4.

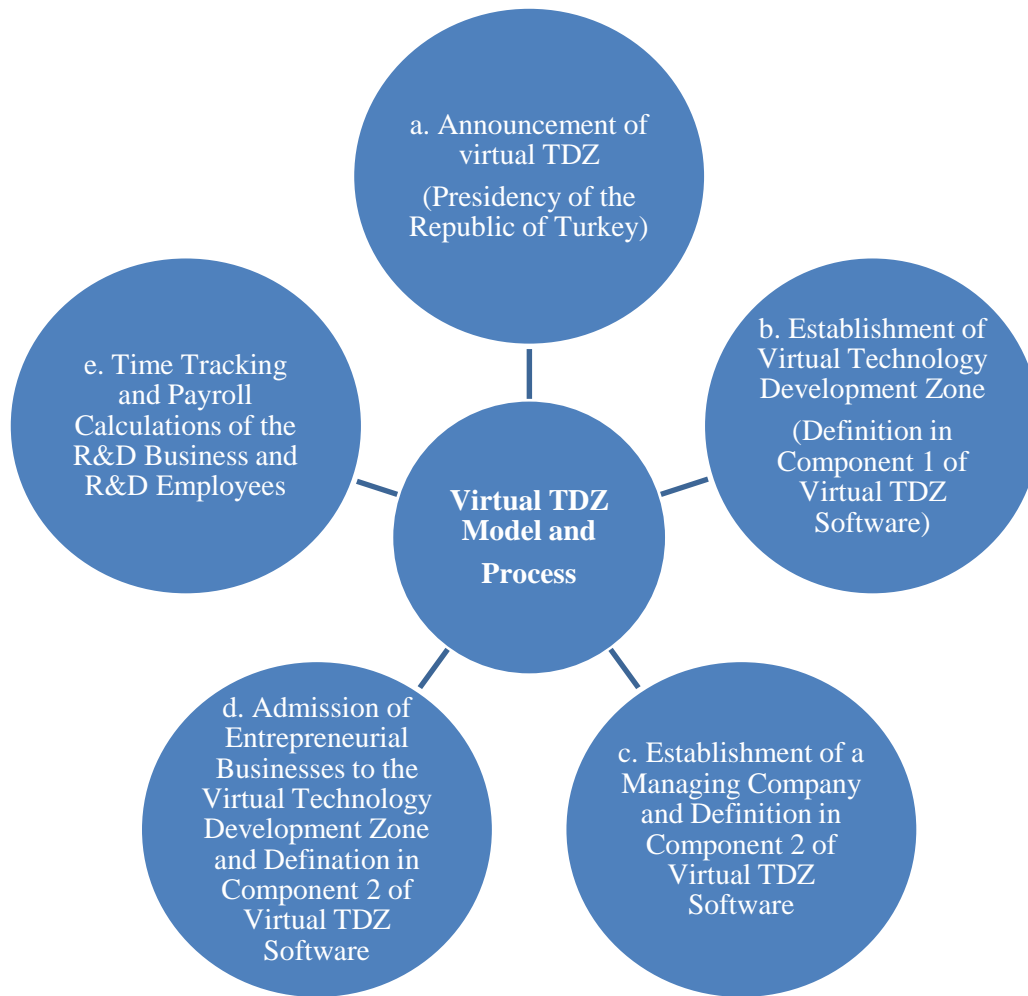

Figure 4.

Virtual TDZ Model and Processes

5.1. Process of Virtual TDZ

The process of how the Virtual TDZs mentioned in the 2nd research question can be structured is shown in Figure 4.

a. Announcement of Virtual Technology Development Zone

Law No. 4691 states that a physical TDZ can be declared by a presidential decree (Official Gazette, 2001). The announcement of a virtual TDZ can be just like the announcement of a physical TDZ. A virtual TDZ is announced by the Presidency in the desired criteria and provinces. The criteria for the announced virtual TDZ may be as follows

1. Maximum number of businesses that can be established,

2. The dimensions of the virtual TDZ in square metres and the square metres of the offices within the virtual TDZ,

3. Minimum and maximum square metre unit price of offices in the Virtual TDZ

4. Minimum and maximum number of R&D employees who can work in offices within the Virtual TDZ (These numbers can be calculated according to the number of employees per square metre in virtual TDZs as in physical TDZs. For example, a business that wants to employ ten employees, where the criterion of 1 employee per 4 square metres is introduced, must rent a minimum area of 40 square metres from the Virtual TDZ).

5. The maximum amount of incentives that the state can utilise for Virtual TDZs.

b. Establishment of Virtual Technology Development Zone (Definition in Software)

Establishing virtual TDZs means defining them in the virtual TDZ management software. In this context, virtual TDZs are defined in Component 1 of the virtual TDZ management software under the control of the Ministry of Industry and Technology, together with the criteria defined when the virtual TDZs are announced.

The Ministry of Industry and Technology's process of defining the virtual TDZ in component 1 of the software is shown in Figure 5.

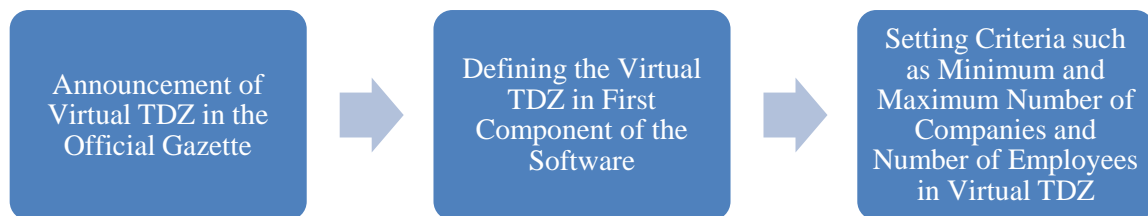

Figure 5.

Establishment Process of Virtual TDZ

c. Establishment of a Managing Company or Authorisation of an Existing Business in the Province where the Virtual TDZ is opened:

After the virtual TDZ is announced and defined in Component 1 of the virtual TDZ software, a new managing company is established by determining the company's shareholders that will manage the virtual TDZ. This company may be a new managing company specific to the virtual TDZ or one that manages the physical TDZ in the province where the virtual TDZ is announced.

Assigning the virtual TDZ and the physical TDZ to the same managing company may be beneficial. When R&D businesses working in the physical TDZ want to move to the virtual TDZ, they can be controlled by a single managing company. The establishment process of a managing company is shown in Figure 6.

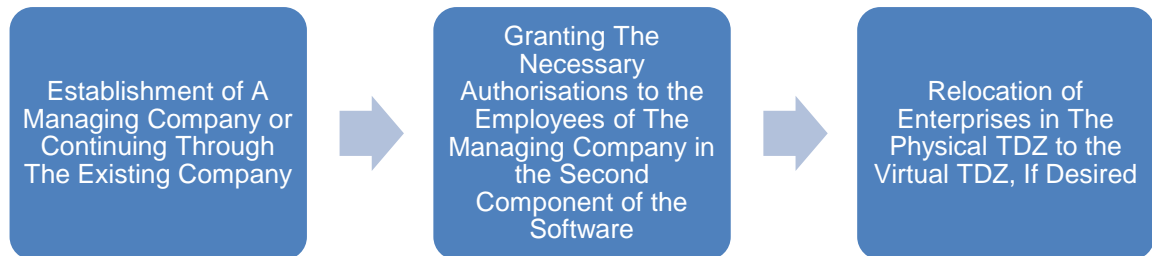

Figure 6.

The Establishment of a managing company

d. Admission of Entrepreneurial Enterprises to the Virtual Technology Development Zone

Virtual TDZs function in a manner akin to their physical counterparts. Once the referees have approved the project, the virtual TDZ software incorporates information related to employees, equipment, and services required to execute the project. To gain access to the virtual TDZ, businesses must submit their R&D project proposals for referees to review via the virtual TDZ software. Once the referees have approved the project, the virtual TDZ software incorporates information related to employees, equipment, and services required to execute the project. After the project is approved by the referees, information on the employees, equipment and services needed within the project's scope is added to the virtual TDZ software. Later, the managing company inaugurates establishing a business that will operate within the virtual TDZ from a virtual office. The employees who will work for this business are specified accordingly. This process is shown in Figure 7.

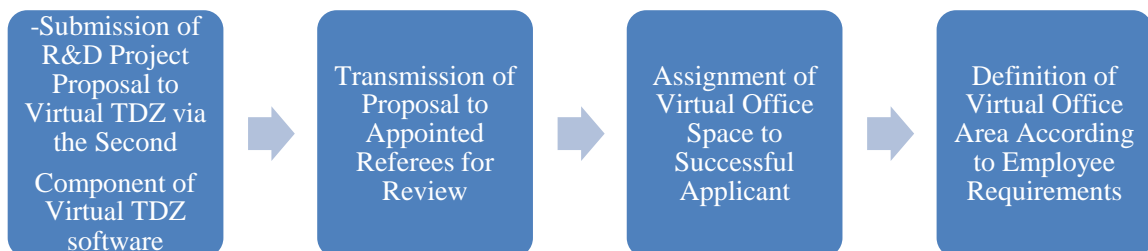

Figure 7.

e. Time Tracking and Payroll Calculations of the R&D Business and R&D Employees

The tracking of overtime for employees working on the virtual R&D project for the business starting operations in the virtual TDZ is defined by the mobile overtime tracking system via mobile employee tracking. The business' coordinates are defined in the system under its physical location to enable the start and end of overtime for specified locations. Tracking overtime in this manner can also aid in calculating premium incentives that the business will receive from the SSI (Social Security Institution) for the tally work. This process is shown in Figure 8.

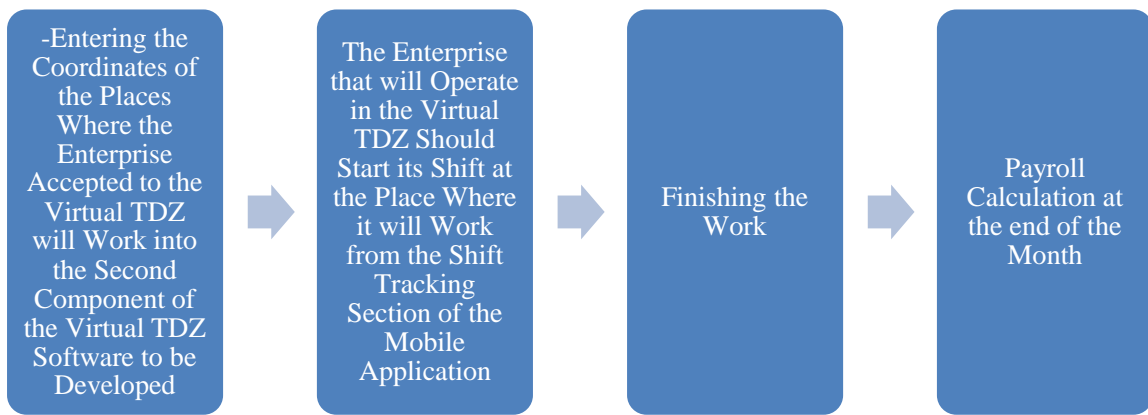

Figure 8.

Overtime tracking and payroll calculation in Virtual TDZ

6. Conclusion and Evaluation

The Industry 5.0 process deals with the digital transformation process of businesses, environmental sustainability, the ability of employees to work in cooperation with technology and increasing the resilience of businesses against threats such as environmental disasters or cyber threats. The studies that can be carried out in this context should be structured to address the whole of the businesses, employees, and society.

One of the places where studies on the Industry 5.0 process can be carried out is Technology Development Zones. R&D studies are carried out in TDZs, and valuable technologies that can be used for humanity are revealed. For this reason, it is thought that these regions need to be structured under this process.

Within the scope of this study has tried to explain how physically structured TDZs can be structured virtually. A virtual TDZ model has been put forward in this context. The Industry 5.0 process is a process that explains the employees and society, environmental sustainability, and the resilience of businesses against threats through technological cooperation. In this context, the virtual TDZ model enables businesses and their employees to develop R&D processes from wherever they want. It contributes to environmental sustainability by trying to reduce the carbon, water and energy footprints that arise during the construction and operation of physical buildings. In addition, it is thought that structuring the digital twins of these structures in the virtual environment instead of physical structures affected by environmental disasters will contribute to the resilience of businesses.

Thanks to adding a metaverse environment to the virtual TDZ software infrastructure, the products developed by R&D businesses can be promoted more effectively. At the same time, an R&D fair can be organised in the Metaverse environment in which all virtual development zones can participate together, and efforts can be made for the virtual participation of various participants from all over the world in this fair.

Since the virtual TDZ software to be developed can run on the national operating system Pardus, the usage area of the Pardus operating system will also be expanded.

In today's world, where studies on digital transformation and environmental sustainability, employee-technology cooperation and increasing the resilience of businesses are growing, it is thought that creating a virtual TDZ infrastructure can benefit entrepreneurs, administrative processes and the public and increase participation in TDZs.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

REFERENCES

- Adel, A. (2022). Future of industry 5.0 in society: human-centric solutions, challenges and prospective research areas. *Adel Journal of Cloud Computing*, 11, 40.
- Barata, J., & Kayser, I. (2023). Industry 5.0 – Past, present, and near future. *Procedia Computer Science*, 219, 778–788.
- Ben Youssef, A., & Mejri, I. (2023). Linking digital technologies to sustainability through industry 5.0: A bibliometric analysis. *Sustainability* 2023. 15(9). 7465.
- Beydemir, M., Bakmaz, Z., & Ateş, M. S. (2022). Teknoloji geliştirme bölgelerine sağlanan mali teşvik ve destekler ile 7263 sayılı kanunla yapılan düzenlemelerin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(42), 316–347.
- Çelik, F. (2019). Yerel kalkınmada teknopark modeli: Emilia-Romagna (İtalya) ve Shannon (İrlanda) bölgeleri örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4). 1112-1129.
- European Commission. (2022). (7 October 2023) Industry 5.0 https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/industry-50_en
- Golovianko, M., Terziyan, V., Branytskyi, V., & Malyk, D. (2023). Industry 4.0 vs. industry 5.0: Co-existence, transition, or a hybrid. *Procedia Computer Science*. 217. 102–113.
- Grabowska, S., Saniuk, S., & Gajdzik, B. (2022). Industry 5.0: improving humanisation and sustainability of industry 4.0. *Scientometrics*, 127(6).
- Hobikoğlu, E. H., & Topak, B. (2022). Kümelenme modeli bağlamında teknopark bileşenlerinin rolü ve endüstri 4.0 beklentisinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Eurasian Econometrics Statistics & Empirical Economics Journal*. 18. 64-77
- Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and society 5.0—comparison, complementation and co-evolution. *Journal of Manufacturing Systems*, 64, 424–428.
- Kapadokya Teknopark. (2023). *Kapadokya Teknoloji Geliştirme Bölgesi İşletme Yönergesi*.
- Kayalıdere, G. (2014). Türkiye'nin teknoloji politikalarında teknoparkların önemi ve teknoparklara yönelik vergi avantajları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1). 75-96
- Kütahya Tasarım Teknokent Yönetici A.Ş. (2021). *Kütahya Dumlupınar Tasarım Teknoloji Geliştirme Bölgesi İşletme Yönergesi*.
- Lv, Z. (2023). Generative artificial intelligence in the metaverse era. *Cognitive Robotics*, 3, 208–217.
- Resmî Gazete. (2001). *4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu*.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2022). (20 December 2023). Nitelikli Fikrî Tapu Açıklaması. <https://cbddo.gov.tr/haberler/6370/cumhurbaskani-sn-recep-tayyip-erdogan-dan-nitelikli-fikri-tapu-aciklamasi>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023). (19 December 2023). Bilişim Personeline Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri ile TGB Dışında %100 Uzaktan Çalışma. <https://www.sanayi.gov.tr/medya/duyurular/bilisim-personeline-arge-ve-tasarim-merkezleri-ile-tgb-disinda-100-uzaktan-calisma>

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü (2023). (20 December 2023). İstatistikler. <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011501>

T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, Pub. L. No. 4691, Resmî Gazete (2016). Türkiye: T.C. Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı.

Teknopark İstanbul. (2021). *İstanbul TGB İşletme Yönergesi*.

Valette, E., Bril El-Haouzi, H., & Demesure, G. (2023). Industry 5.0 and its technologies: A systematic literature review upon the human place into IoT- and CPS-based industrial systems. *Computers & Industrial Engineering*, 184, 109426.

Young Lee, J. (2021). A study on metaverse hype for sustainable growth. *International Journal of Advanced Smart Convergence*, 10(3), 72–80.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1388702
Araştırma Makalesi/Research Article

TÜRKİYE'DE REEL DÖVİZ KURU İLE TURİZM GELİRİ İLİŞKİSİ

REAL EXCHANGE RELATIONSHIP WITH TOURISM INCOME IN TÜRKİYE

Yunus GÜLCÜ¹

Öz

Makale Bilgi
Gönderilme:
09/11/2023

Kabul:
04/03/2024

Türkiye ekonomisinde turizm gelirleri önemli bir yer teşkil etmekte olup turizm gelirleri, Türkiye'nin ihracat gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Reel döviz kuru, Türkiye'nin turizm gelirleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Reel döviz kurundaki artış, Türkiye'yi ziyaret eden turistler için Türkiye'yi daha ucuz hale getirmektedir. Bu da turizm gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde 2005-2020 döneminde reel döviz kuru ve turizm geliri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Değişkenlerin durağanlığını test etmek için birim kök testi kullanılmış olup, Frekans Alanında Nedensellik analizi ile Balçılar vd. (2010) tarafından arama Kayan Pencere Nedensellik Analizi ile nedensellik testi ile sınanmıştır. Bulgular, reel döviz kurundan turizm gelirinine doğru 2013 ve 2020 yıllarında, turizm gelirinden reel döviz kuruna doğru ise 2017 ve 2018 yıllarında nedensellik ilişkisini ortaya koymaktadır. Frekans Alanında Nedensellik göre, reel döviz kurundan turizm gelirinine doğru orta dönemde %5 anlam düzeyinde ve uzun dönemde %1 anlam düzeyinde nedensellik tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm gelirleri, Reel döviz kuru, Nedensellik analizi

Jel Kodları: C22, E44, F31

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8464-4721, e-mail: ygulcu@firat.edu.tr

Atf: Gülcü, Y. (2024). Türkiye'de reel döviz kuru ile turizm geliri ilişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 844-858.

Abstract

Article Info

Received:

09/11/2023

Accepted:

04/03/2024

In the Turkish economy, tourism revenues play a significant role, constituting a substantial portion of the country's export earnings. The real exchange rate has a crucial impact on Turkey's tourism revenues. An increase in the real exchange rate makes Turkey more affordable for tourists visiting, consequently leading to an increase in tourism revenues. This study investigates the relationship between the real exchange rate and tourism income in the Turkish economy during the period 2005-2020. Unit root tests were employed to examine the stationarity of variables, and causality was tested using both Frequency Domain Causality Analysis and Granger Causality Analysis. The findings reveal a causal relationship from the real exchange rate to tourism income in 2013 and 2020, while causality from tourism income to the real exchange rate is observed in 2017 and 2018. According to Frequency Domain Causality Analysis, causality from the real exchange rate to tourism income is detected at a 5% significance level in the medium term and at a 1% significance level in the long term.

Keywords: Tourism revenues, Real exchange rate, Causality analysis

Jel Codes: C22, E44, F31.

Extended Summary

Tourism is an important source of income for many countries and Turkey has a great potential in the tourism sector with its historical and cultural richness. Turkey's success in the tourism sector contributes significantly to the country's economic growth and foreign currency income. Tourism revenues constituted 12.2% of Turkey's GDP in 2020, setting an important example of economic diversification. The tourism sector is an important economic variable that can affect other economic variables, both at the individual and state level. For this reason, it is closely watched by policy makers.

These policies are designed to maximize the positive economic and social impacts of tourism while minimizing its negative impacts. It is also designed to make Turkey a more attractive destination for tourists and to enable the tourism sector to contribute to the country's long-term economic development.

When we look at the history of Turkey's exchange rate regimes, it applied the fixed exchange rate regime until the 1980s. In this regime, the value of the Turkish lira was determined by the Central Bank and kept constant. Changes in its value were usually corrected by interventions in the form of a one-off devaluation and a new fixed exchange rate was set. In the 1980s, Turkey switched to an interventional floating exchange rate regime, in which exchange rates were determined by the market but guided by the constant interventions of the Central Bank. In the early 1990s, when capital movements were liberalized and the convertibility of the Turkish lira was declared, the floating exchange rate regime with intervention continued. This regime continued until the early 2000s. In the 2000s, a third change was made in Turkey and before the 2001 crisis, the fluctuation regime was applied within the band. However, this regime did not last long, and after the crisis, the Central Bank ceased to intervene, and a fully floating exchange rate regime was adopted. As of 2015, with the increase in dollarization and the emergence of volatility in the exchange rate, the interventional floating exchange rate regime was returned.

Tourism is an important source of income for the Turkish economy. Tourism revenues constitute an important part of Turkey's export revenues. The real exchange rate has a significant impact on Turkey's tourism revenues. The increase in the real exchange rate makes Turkey cheaper for tourists visiting Turkey. This leads to an increase in tourism revenues. This study investigates the relationship between the real exchange rate and tourism income in the Turkish economy in the period of 2005-2020. The unit root test was used to test the stationarity of the variables, and the Frequency Domain Causality analysis directed by Breitung and Candelon (2006) and Balçılar et al. (2010). The findings reveal a causal relationship from real exchange rate to tourism income in 2013 and 2020, and from tourism income to real exchange rate in 2017 and 2018. According to the analysis of Breitung & Candelon (2006), causality has been determined from real exchange rate to tourism income at the 5% significance level in the medium term and at the 1% significance level in the long term. The causality relationship from real exchange rate to tourism income was strongly detected in 2013 and 2020. This finding shows that the increase in tourism income can affect the real exchange rate and the growth in the tourism sector is an important factor affecting the exchange rates. This highlights that Turkey's performance in the tourism sector can be directly affected by exchange rate fluctuations.

The causality relationship from tourism income to the real exchange rate was observed in 2017 and 2018. This result shows that the increase in the income in the tourism sector may affect the exchange rates and the increase in the tourism income may cause the exchange rate fluctuations. In particular, the effect of fluctuations in exchange rates on tourism income underlines the sensitivity and fragility of the tourism sector in Turkey.

The results of the Frequency Domain Causality Analysis and Sliding Window Causality Analysis show that there is 1% significance level from real exchange rate to tourism income in the long term, 10% significance level in the short term and 1% significance level from tourism income to real exchange rate in the long term. These findings help us to understand more deeply the interplay between real exchange rate and tourism income. In addition, it provides important information in terms of the sustainability of the contribution of the tourism sector to economic growth and the shaping of economic policies.

In conclusion, this study examined the relationship between real exchange rate and tourism income in Turkey from an academic perspective and revealed the impact of the tourism sector on economic growth.

1.Giriş

Turizm, bir ülkeye ekonomik, sosyal ve kültürel faydalar sağlayabilen bir hizmet sektörüdür. Turizm potansiyeli taşıyan hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve geliri geniş kesimlere dağıtmak amacıyla sıkça uluslararası turizm faaliyetlerine odaklanmaktadır. Turizm odaklı büyüme hipotezi, turizm gelişiminin uzun vadede ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olabileceğini savunmaktadır. Bunun turizmin döviz getirisi, istihdam yaratması ve yatırımı teşvik etmesi de dahil olmak üzere birçok nedeni vardır. Ayrıca turizm, bir ülkenin kültürel mirasının korunmasına ve tanıtılmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle turizm, ekonomik kalkınma ve sosyal ilerleme için değerli bir araç olabilir (Çetintaş & Bektaş,2008).

Turizm, birçok ülke için önemli bir gelir kaynağı olup Türkiye, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle turizm sektöründe büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye'nin turizm sektöründeki başarısı, ülkenin ekonomik büyümesine ve döviz geliri elde etmesine önemli katkılar sağlamaktadır. 2020 yılında turizm gelirleri, Türkiye'nin GSYİH'sinin %12,2'sini oluşturarak ekonomik çeşitlendirmeye önemli bir örnek teşkil etmiştir (TUİK, 2020). Turizm sektörü hem bireysel hem de devlet düzeyinde diğer ekonomik değişkenleri etkileyebilen önemli bir ekonomik değişkendir. Bu nedenle politika yapıcılar tarafından yakından izlenmektedir.

Türkiye'nin turizm politikaları, iklim değişikliği ve kaynak verimliliği bağlamında istihdam artışı yoluyla ekonomik katkıyı, turizm yoluyla bölgesel kalkınmayı ve turizm ürünlerinin sürdürülebilirliğini ön planda tutmaktadır. Küresel ekonomik ve siyasi krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkilerine hazırlıklı olmak, geniş ve niş pazarlar yaratarak çeşitlendirmek, turist beklentilerini karşılamak, gelişmekte olan pazarlardan gelen talebi karşılamak için pazar odaklı bir yaklaşım benimsemek ve mesleki eğitimde ulusal standartlar geliştirmek diğer öncelikli konulardır.

Bu politikalar, turizmin olumlu ekonomik ve sosyal etkilerini en üst düzeye çıkarırken olumsuz etkilerini en aza indirecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca Türkiye'yi turistler için daha cazip bir destinasyon haline getirmek ve turizm sektörünün ülkenin uzun vadeli ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmasını sağlamak için tasarlanmıştır.

Reel döviz kurundaki dalgalanmalar, gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik dengeleri üzerinde önemli etkiler yaratabilmektedir. Reel döviz kuru, yerli mal ve hizmetlerin yabancı mal ve hizmetlere göre fiyatıdır. Reel döviz kuru yükseldiğinde, yerli mallar yabancı mallara göre daha pahalı hale gelir ve bu da ihracatın düşmesine ve ithalatın artmasına neden olabilir. Bunun cari işlemler dengesi ve genel ekonomik aktivite düzeyi üzerinde olumsuz bir etkisi

olabilir. Tersine, reel döviz kuru değer kaybettiğinde, yerli mallar yabancı mallara göre daha ucuz hale gelir ve bu da ihracatın artmasına ve ithalatın azalmasına neden olabilir. Bunun cari işlemler dengesi ve genel ekonomik faaliyet düzeyi üzerinde olumlu bir etkisi olabilir. Reel döviz kuru da rekabet edebilirliğin önemli bir belirleyicisidir. Rekabet edebilirlik, bir ülkenin firmalarının küresel pazarda rekabetçi bir şekilde fiyatlandırılan mal ve hizmetleri üretme yeteneğidir. Reel döviz kuru değer kaybettiğinde, yerli malları küresel pazarda daha rekabetçi hale getirmekte ve bu da ihracatın artmasına neden olabilmektedir (Yılmaz & Kaya, 2007).

Türkiye'nin döviz kuru rejimleri tarihsel perspektifle değerlendirildiğinde, 1980'li yılların sonuna kadar sabit döviz kuru rejimine tabi olduğu görülmektedir. Bu dönemde, Türk lirasının değeri Merkez Bankası tarafından tayin edilir ve istikrarlı bir düzeyde korunurdu. Değerinde meydana gelen değişiklikler genellikle tek seferlik devalüasyonlarla düzeltilir ve yeni bir sabit kur belirlenirdi. 1980'lerin ortalarından itibaren, Türkiye döviz kurlarının serbest piyasa koşullarında belirlendiği ancak Merkez Bankası'nın periyodik müdahaleleriyle yönlendirildiği, müdahaleci dalgalı döviz kuru rejimine geçiş yapmıştır. 1990'ların başında, sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği ve Türk lirasının konvertibilitesinin ilan edildiği bir dönemde de müdahaleci dalgalı kur rejimi sürdürülmüştür. Bu rejim, 2000'lerin başlarına kadar devam etmiştir. Ancak 2000'lerde, ülkede üçüncü bir değişiklik yaşanmış ve 2001 krizi öncesinde bant içi dalgalanma rejimi benimsenmiştir. Fakat bu rejim uzun soluklu olmamış ve krizin ardından Merkez Bankası'nın müdahalesinin sonlandırılmasıyla tamamen dalgalı kur rejimine geçilmiştir. 2015 yılından itibaren ise dolarizasyonun artışı ve döviz kuru dalgalanmasının artmasıyla birlikte, müdahaleci dalgalı döviz kuru rejimine tekrar dönülmüştür.

Son yıllarda, Türkiye'nin döviz kuru üzerindeki müdahaleleri sıklıkla gözlemlenmektedir. Faiz politikasının optimal olmayan bir biçimde yapılandırılmasının bir sonucu olarak, istikrarlı bir şekilde yükselen döviz kuru seviyelerini sürdürebilmek gayesiyle düzenli olarak müdahale edilmektedir. Ancak bu müdahalelere rağmen Merkez Bankası, ciddi rezerv kayıplarıyla karşılaşmış ve swap hariç net rezervleri eksiye düşmüştür (Eğilmez, 2022).

Küresel çapta turizm endüstrisi, 2020 yılında 9,4 trilyon dolarlık ekonomik çıktı üretmiş ve 330 milyon kişiye istihdam sağlamıştır. Türkiye ise 2022 yılında 40 milyonun üzerinde turisti ağırlayarak dünyanın en çok ziyaret edilen 6. ülkesi olmuştur (UNWTO, 2023). Bu başarı, Türkiye'deki turizm endüstrisinin her yıl 30 milyar doların üzerinde gelir elde etmesine ve 2 milyondan fazla kişiye istihdam sağlamasına yol açmaktadır. Turizm sektörü, ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü olarak kabul edilmektedir.

Reel döviz kurunun değer kaybetmesi, Türk mal ve hizmetlerini yabancı turistler için daha ucuz hale getirmekte ve turizm gelirinde artışa yol açabilmektedir. Türkiye'nin turizm

sektörü, döviz girişi, istihdam yaratması ve yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmesi gibi önemli avantajlara sahiptir. Bu nedenle, reel döviz kurunun turizm geliri üzerindeki etkisi, ekonomik politikasıyla ilgilenenler ve araştırmacılar için büyük bir ilgi odağıdır.

Bu çalışma, Türkiye'de 2005-2020 döneminde reel döviz kuru ile turizm geliri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Amacımız, turizm sektörünün ekonomik açıdan sağladığı zenginlikleri daha iyi anlamak ve önceki araştırmaların bulgularını yeniden değerlendirmek veya mevcut literatüre yeni bir bakış açısı sunmaktır. Türkiye'nin turizm sektöründeki performansını etkileyen reel döviz kuru faktörünü detaylı bir şekilde inceleyerek, turizm geliri üzerindeki etkisini belirlemeyi hedefliyoruz.

2. Literatür Özeti

Reel döviz kuru ve turizm geliri arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok araştırma mevcuttur. Bu çalışma, turizm gelirinın döviz kurlarında meydana gelen değişikliklere nasıl tepki verme sürecinde incelemede ve turizm bölgesinin ekonomik olan katkısını değerlendirmektedir. Ayrıca, Balcılar vd. (2010) tarafından arama geliştirilen Kayan Pencere Nedensellik Analizi, reel döviz kuru ve turizm geliri arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için kullanılan bir yöntemdir. Bu analiz, zaman içinde nasıl ortaya çıktığı ve nedensellik ilişkisinin ne zaman ortaya çıktığını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Thompson ve Thompson (2010), Yunanistan'da reel döviz kurunun ve euroya geçişin turizm geliri üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında 1974'ten 2006'ya kadar olan verileri kullanarak turizm geliri için bir hata düzeltme modeli tahmin etmişlerdir. Çalışma, Yunanistan'daki turizm geliri üzerinde reel döviz kurunun olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bunun nedeni, Yunan drahmisinin değer kaybetmesinin, Yunanistan'ı diğer ülkelerden gelen turistler için daha pahalı hale getirmesidir. Ayrıca araştırmacılar, avroya geçişin de Yunanistan'daki turizm geliri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Bunun nedeni, avronun drahmiden daha güçlü bir para birimi olması ve bu durumun Yunanistan'ı turistler için daha da pahalı hale getirmesidir. Sonuç olarak hem reel döviz kurunun hem de avroya geçişin, Yunanistan'daki turizm gelirini olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Turizm, Yunan ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olduğundan, bu durumun olumsuz bir etkisi olması muhtemeldir.

Ahmadov vd., (2023) Türk ekonomisinde dolar, euro ve sterlin kurlarının turizm endeksi üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında 2003-2022 yılları arasındaki verileri kullanarak bir ekonometrik model geliştirmiştir. Model, kurların turizm endeksi üzerindeki etkisini negatif bulmuştur. Yani, kurların artması, turizm endeksinin düşmesine neden olmuştur. Kurların turizm endeksi üzerindeki etkisinin, Türkiye'nin turizm sektörüne olan bağımlılığından

kaynaklandığını belirtmektedir. Türkiye, turizm gelirleri bakımından küresel ölçekte en üst sıralarda yer alan ilk on ülke arasında konumlanmaktadır. Bu nedenle, kurlar, Türkiye'nin turizm sektörünü önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca kurların turizm endeksi üzerindeki etkisini azaltmak için bazı önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler arasında, turizm sektörünün desteklenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi, turizm altyapısının iyileştirilmesi ve turizm pazarlama faaliyetlerinin güçlendirilmesi yer almaktadır. Makalenin bulguları incelendiğinde Türkiye'nin turizm sektörünün kurlar karşısında savunmasız olduğunu göstermektedir. Kurların artması, Türkiye'nin turizm gelirlerini azaltmakta ve turizm sektörünün istihdamını olumsuz etkilemektedir. Kurların turizm endeksi üzerindeki etkisini azaltmak için, Türkiye'nin turizm sektörünü destekleyen politikalar geliştirmesi gerekmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öncel vd. (2016), Türkiye'deki reel döviz kuru ile turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi ampirik bir uygulama ile incelemiştir. Çeyrek dönem veriler kullanılarak kapsam olarak 2003Q1-2015Q4 yıllarına odaklanılmıştır. Analizde, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ve FMOLS DOLS yöntemleri gibi literatürde yaygın olarak kullanılan yöntemler tercih edilmiştir. Elde edilen analiz sonuçları, her iki değişken arasında eşbütünlük ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bununla ilgili olarak, turizm gelirlerinden reel döviz kurlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, turizm gelirleri ile reel döviz kuru arasındaki ilişkinin doğasını ve yönünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Timur ve Nilcan'ın (2021) çalışması, doğrusal olmayan ARDL analizine dayalı bulgulara göre, döviz kuru ile turizm gelirleri arasında uzun dönemde asimetrik bir ilişkinin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kısa dönemde ise bu ilişkinin simetrik bir yapı gösterdiği belirlenmiştir. Pozitif bir döviz kuru hareketinin turizm gelirlerini %0,6 artırabileceği, negatif bir hareketin ise turizm gelirlerini %0,3 artırabileceği görülmektedir. Türkiye için kuru döviz ile turizm gelirleri arasındaki ilişkilerde literatürde farklı ömürler alınmıştır. Ancak döviz kuru değişimlerinin turizm gelirlerini farklı düzeylerde etkileyeceği şekilde destekleyin. Bu bağlamda, analizin asimetrik bir ilişki altında gerçekleştirilmesi önemsenektir. Durağanlık düzeyinde göz boyunca değişime uğrayan doğrusal olmayan ARDL model analizi, değişkenler arasında uzun dönemli asimetrik bir ilişki olduğu ortaya çıkar. Kısa dönemde ise ilişki simetrik olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar, döviz kuru değişimlerinin Türkiye'nin turizm gelirlerini artırabileceği yönünde işaret etmektedir.

Sevim ve Oğan (2020), Reel döviz kurunun Türkiye'deki turizm talebi üzerindeki etkisini incelemek için 1995Q1'den 2018Q4'e kadar üç aylık verileri kullanarak yaptıkları çalışmada, Türk lirasının değer kaybetmesinin turizm talebinde artışa, TL'nin değer kazanmasının ise turizm talebinde azalmaya yol açtığını ortaya koymaktadır. Çalışma ayrıca, reel döviz kurunun

turizm talebi üzerindeki etkisinin, gelir düzeyi yüksek ülkelerden gelen turistler için daha güçlü olduğunu bulmuştur. Çalışma ayrıca Türkiye'de turizm talebini etkileyen faktörler hakkında fikir vermektedir.

Sarı ve Oğuz (2018), tarafından gerçekleştirilen çalışmada, turizm talebi ile dalgalı döviz kuru arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Çalışmanın veri seti 2002-2015 yıllarını içermektedir. Bu kapsamda, Türkiye, İspanya, İngiltere, İtalya ve Almanya örnek ülkeler olarak seçilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, 2002-2015 yılları arasındaki verilerle elde edilen bulgular, Türkiye, Almanya ve İtalya arasında uzun dönemli eşbütünlüşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Nedensellik analizi ise Türkiye'nin turizm talebi ile dalgalı döviz kuru arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi taşıdığını göstermektedir. Almanya ve İtalya için gerçekleştirilen Granger nedensellik analizi, ilgili değişkenler arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin mevcut olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, İngiltere ve İspanya için yürütülen analizlerde ise eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı tespit edilememiştir. Bu sonuçlar, turizm talebi ile dalgalı döviz kuru arasındaki ilişkinin ülkelere göre farklılık gösterebileceğine işaret etmektedir.

Gaberli vd.nin (2021) yürüttükleri çalışma, Türkiye'yi en yoğun ziyaret eden Almanya ve Rusya gibi iki ülkenin yerel para birimi değerlerinin, Türkiye'ye gelen turistlerin kayıt durumunu nasıl etkilediğini araştırmıştır. Bu etki, Türkiye'nin reel efektif döviz kuru kullanılarak Eşik Vektör Otoregresif (Eşik-VAR) modeli kullanılarak, farklı Türk lirası rejimleri altında analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan içsel değişkenler, turist kaynağı ülkeler olan Almanya ve Rusya'nın makroekonomik yapısından türetilmiştir. Bu değişkenler arasında Almanya ve Rusya için reel efektif döviz kuru, tüketici fiyat endeksi ve toplam sanayi üretimi yer almaktadır. Almanya ve Rusya için tahmin edilen eşik modelleri, veri kısıtlamaları nedeniyle sırasıyla 1997:M1-2020:M5 ve 2000:M1-2020:M5 dönemlerini içermektedir.

Çalışmanın hem politika yapımcılarına hem de turizm araştırmacılara sağladığı önemli bir bulgu, Türk lirası değerinin seyahat maliyetlerini düşürdüğü durumda bile, bu durumun Türkiye'ye her zaman daha fazla yabancı turist çekebileceği yönündedir. Bu sonuçlar, analiz edilen dönemlerdeki farklı Türk lirası rejimlerinin turist hareketleri üzerindeki etkisinin vurgulandığı bir bağlam sunmaktadır.

Şit (2015) yaptığı araştırma, 2000-2012 dönemine odaklanmış ve bu süre zarfında reel döviz kurunun Türkiye'nin turizm gelirleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca, turizm gelirleri ile dalgalı döviz kuru arasındaki ilişkinin karakterini anlamak amacıyla farklı birim kök ve nedensellik test yöntemleri kullanılmıştır. Ampirik analiz aşamasında, serilerin durağanlık özellikleri ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim

kök testleri ile hem düzeyde hem de birinci farklarda değerlendirilmiş ve bu serilerin her iki düzeyde de durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kırılma noktalarını belirlemek amacıyla ZA (Zivot-Andrews) tek kırılmalı birim kök testi ve Lee-Strazicich çift dahili kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, bu çalışmanın reel döviz kurunun Türkiye'nin turizm gelirleri üzerinde etkili olduğunu ortaya koyduğunu göstermiştir.

Uğur (2022), Kırılgan Beşli ülkelerde reel efektif döviz kurunun turizm ihracatı, ithalatı ve ticaret dengesi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, reel efektif döviz kuru düşüşünün turizm ithalatını azaltıcı bir etki yarattığını ve ticaret dengesini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak, turizm ihracatını etkilemediği görülmüştür. Bu sonuçlar, turizm sektörünün dış ticaret dengesi üzerinde reel efektif döviz kurunun önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Reel efektif döviz kurundaki değişikliklerin turizm ihracatını etkilemediği gözlemlenmiştir.

Akar ve Özcan (2021), Türkiye'de reel döviz kuru ve turizm gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu doğrultuda 2012-2019 dönemi aylık veriler kullanılarak yaptıkları analizden elde bulgular ve ayrıca varyans ayrıştırma sonuçları, Türkiye'de araştırmanın kapsadığı dönem için döviz kuru ve turizm gelirleri değişkenlerinin birbirleri üzerinde önemli düzeyde etkili olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Genel olarak, bu çalışmaların bulguları, reel döviz kuru ile turizm geliri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak reel döviz kurunun turizm gelirleri üzerindeki etkisi döviz kuru oynaklığı ile zayıflayabilir.

3.Ampirik Sonuçlar

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde 2005-2020 döneminde reel döviz kuru (lnREER) ve turizm geliri (lnTI) arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Ampirik analizlerde Dünya Bankası veri tabanından elde edilen Amerikan dolarının Türk lirası cinsinden değeri baz alınarak yıllık turizm geliri ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından elde edilen 2003 baz yıllık reel döviz kuru değişkenleri kullanılmaktadır.

Tablo 1:
Tanımlayıcı İstatistikler

	LNREER	LNTI
Ortalama	1.996888	10.44768
Maksimum	2.106225	10.61716
Minimum	1.792111	10.13897
Standart Sapma	0.085340	0.130908
Çarpıklık	-0.990942	-0.72623
Basıklık	3.193556	2.983130
Jarque-Bera	2.643550	1.406616
Olasılık	0.266662	0.494945

Reel döviz kuru en yüksek değerine (ulusal paranın değer kazanması) 2007 yılında ve en düşük değerine (ulusal paranın değer kaybetmesi) ise 2020 yılında ulaşmaktadır. Turizm geliri ise en yüksek değerine 2019 yılında ve en düşük değerine ise 2020 yılında ulaşmaktadır. Küresel pandemi krizinin etkisi ise turizm geliri daha yüksek standart sapma değerine sahiptir. Her iki değişkende sağa çarpıktır. Reel döviz kurunun dağılımı dik ve turizm gelirinin dağılımı basıktır. Hem reel döviz kuru hem de turizm geliri normal dağılım göstermektedir.

Tablo 2:
ADF (1981) Birim Kök Testi Sonuçları

Düzyey	Sabit	Değişkenler	ADF	Birinci Farklar	ADF
			LNREER		4.308 (0.99)
		LNTI	-1.936 (0.30)	-0.203 (0.91)	
Düzyey	Sabit+Trend	LNREER	1.411 (0.99)	-5.388 (0.00)***	
		LNTI	1.308 (0.99)	-4.531 (0.01)**	

Not: ** ve * değerleri sırasıyla %5 (0.05) ve %10 (0.1) anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Dickey-Fuller (1981, ADF) birim kök test sonuçları incelediğinde, lnREER değişkeni düzey değerinden birim köklüdür. Birinci farkı alındığında ise sabitli modelde birim kök devam etmekte ancak trend değişkeni modele eklendiğinde %1 anlam seviyesinde durağan olmaktadır. Benzer bir durumda turizm geliri için geçerlidir. Turizm geliri birinci farkında trendli modelde %5 anlam seviyesinde durağandır. Her iki değişkenin belirli frekanslarla iktisadi şokların etkisinde kaldığı varsayılarak birinci farkında durağan oldukları kabul edilmektedir.

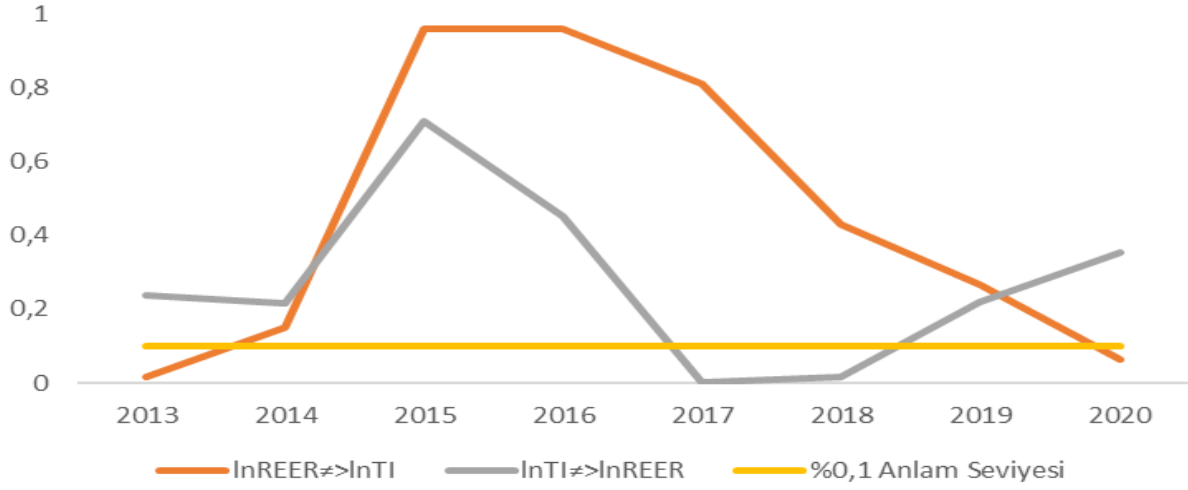
Tablo 3:
Breitung & Candelon (2006) Frekans Alanında Nedensellik Test Sonuçları

ω_i	Uzun dönem		Orta Dönem			Kısa Dönem
	0.01	0.05	1.00	1.50	2.0	2.50
LNREER $\neq$ LNTI	2.991*	2.995*	3.422**	0.776	0.127	0.605
LNTI $\neq$ LNREER	7.505***	7.455***	1.708	1.917	0.003	2.530*

Not: Serbestlik derecesi (2.N-2p) kullanılarak hesaplanan F tablo değerleri yaklaşık olarak %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için sırasıyla 5.149, 3.219 ve 2.433 olarak belirlenmiştir.

Her frekans aralığı (0, π) içerisinde yer alan her frekansta, reel döviz kuru ve turizm gelirine yönelik uygulanan vektör otoregresyon modelinde otokorelasyonun olmadığı optimal gecikme uzunluğunun 2 olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını göstermektedir.

Breitung ve Candelon (2006) tarafından geliştirilen frekans alanı nedensellik testlerine dayalı olarak elde edilen sonuçlar, reel döviz kurunun turizm gelirine etkisinin orta dönemde %5 anlamlılık düzeyinde ve uzun dönemde %1 anlamlılık düzeyinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca, turizm gelirinin reel döviz kuruna etkisinin kısa dönemde %10 anlamlılık düzeyinde ve uzun dönemde %1 anlamlılık düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

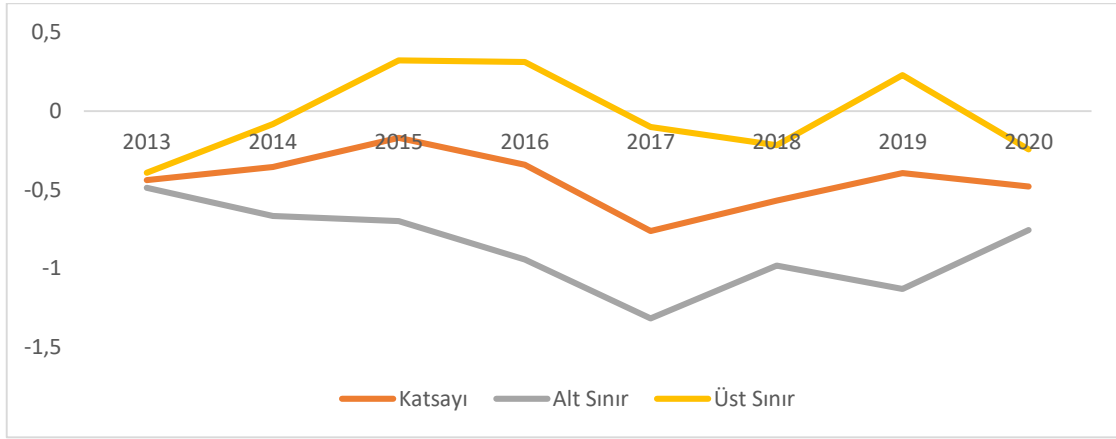

Grafik 1:

Balcılar vd. (2010) Kayan Pencere Nedensellik Analizi

Kaynak: Balcılar vd. 2010

Geleneksel nedensellik testleri tüm periyot boyunca tek bir nedenselliğin olduğu varsayımına göre sonuç vermektedir. Balcılar vd. (2010) tarafından geliştirilen kayan pencerelere dayalı nedensellik testinde ise her bir yıl için değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi sonuçları elde edilmektedir. İlk sekiz gözlem tahmin için kullanılmakta ve nedensellik sonuçları 2013 yılından itibaren verilmektedir. Eğer olasılık değeri %10 (0.1) anlam seviyesinde küçük olması durumuna nedenselliğin olduğunu iddia eden alternatif hipotez kabul edilmektedir. Buna göre reel döviz kurundan turizm gelirine doğru 2013 ve 2020 yıllarında, turizm gelirinden reel döviz kuruna doğru ise 2017 ve 2018 yıllarında nedensellik bulunmaktadır.

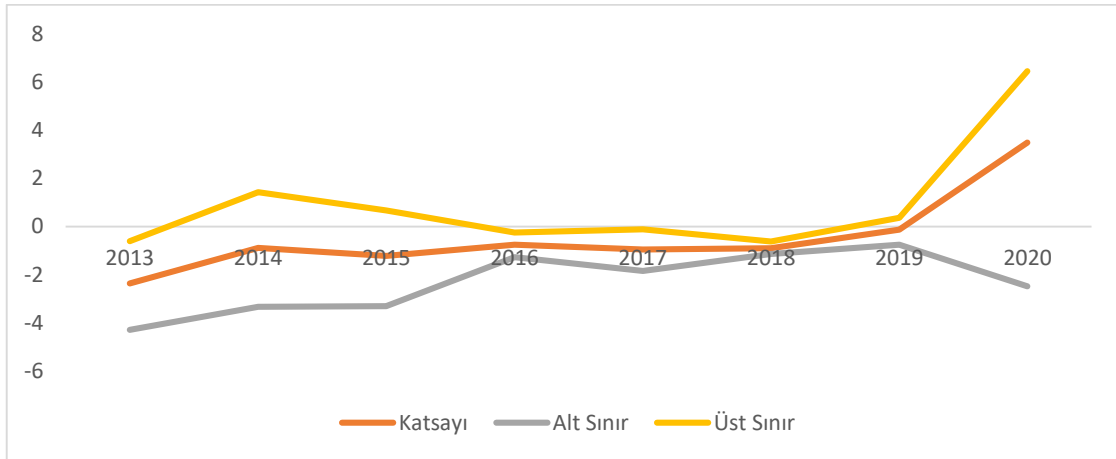

Grafik 2:

Balcılar vd. (2010) Kayan Pencere Parametre Tahmini (A)

Kaynak: Balcılar vd. 2010

Grafik 2’de turizm gelirin bağımlı ve döviz kurunun bağımsız değişken olarak yer aldığı modele ilişkin yıllar itibariyle parametre tahminleri yer almaktadır. 2013-2020 döneminde en yüksek parametre 2017 yılında (-0.76) en düşük parametre 2014 yılında (-0,16) gerçekleşmektedir. Reel döviz kurundaki %1’lik (ulusal paranın değer kazanması) artış iktisat teorisine uygun bir şekilde turizm gelirini yıllar itibariyle azaltmaktadır. Çünkü ulusal paranın değer kazanması ticarete konu olan mal ve hizmetlerin nispi fiyatlarını yükseltmektedir. Bu nedenle ulusal ekonomi söz konusu mal ve hizmetleri bir önceki döneme nazaran daha yüksek maliyetle üretmeye başlamakta ve piyasa etkinliği bozulmaktadır.

Grafik 3:

Balcılar vd. (2010) Kayan Pencere Parametre Tahmini (B)

Kaynak: Balcılar vd. (2010).

Grafik 3'te reel döviz kurunun bağımlı ve turizm gelirinin bağımsız değişken olarak yer aldığı modele ilişkin sonuçlar bulunmaktadır. Turizm gelirinin reel döviz kuru üzerinde 2020 dönemi haricinde negatif etkilediği görülmektedir.

4.Sonuç ve Öneriler

Reel döviz kurundan turizm gelirine doğru olan nedensellik ilişkisi, 2013 ve 2020 yıllarında güçlü bir şekilde tespit edilmiştir. Bu bulgu, turizm gelirinin artışının reel döviz kurunu etkileyebileceğini ve turizm sektöründeki büyümenin döviz kurlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin turizm sektöründeki performansının, döviz kuru dalgalanmalarından doğrudan etkilenebileceğini vurgulamaktadır.

Turizm gelirinden reel döviz kuruna doğru olan nedensellik ilişkisi ise 2017 ve 2018 yıllarında gözlemlenmiştir. Bu sonuç, turizm sektöründeki gelirin artışının, döviz kurlarını etkileyebileceğini ve turizm gelirindeki artışın döviz kuru dalgalanmalarına yol açabileceğini göstermektedir. Özellikle döviz kurlarındaki dalgalanmaların turizm gelirine olan etkisi, Türkiye'deki turizm sektörünün hassasiyetini ve kırılganlığını vurgulamaktadır.

Frekans Alanında Nedensellik analizi ve Kayan Pencere Nedensellik Analizi sonuçları, uzun dönemde reel döviz kurundan turizm gelirine doğru %1 anlam düzeyinde, turizm gelirinden reel döviz kuruna doğru ise kısa dönemde %10 anlam düzeyinde ve uzun dönemde %1 anlam düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, reel döviz kuru ve turizm geliri arasındaki karşılıklı etkileşimi daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, turizm sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısının sürdürülebilirliği ve ekonomik politikaların şekillendirilmesi açısından önemli bir bilgi sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma Türkiye'de reel döviz kuru ve turizm geliri arasındaki ilişkiyi akademik bir perspektifle incelemiş ve turizm sektörünün ekonomik büyümeye olan etkisini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, ekonomi politikası yapıcılarına ve turizm sektörü paydaşlarına, döviz kurlarının ve turizm gelirinin karşılıklı ilişkisini göz önünde bulundurarak stratejilerini belirlemeleri için değerli bir rehberlik sunmaktadır.

Türkiye'de turizm gelirini etkileyebilecek birçok etken bulunmaktadır. Güvenlik ve siyasi istikrar açısından turistlerin bir ülkeyi güvensiz veya politik olarak istikrarsız olarak algıladıkları takdirde ziyaret etme olasılıkları daha düşüktür. Altyapı yollar, havaalanları ve oteller gibi altyapısı iyi olan bir ülkeyi turistlerin ziyaret etme olasılığı daha yüksek olmaktadır. Elbette doğru planlanmış turizm pazarlaması ile Türkiye'nin bir turizm destinasyonu olarak farkındalığını artıracak ve daha fazla turist çekecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

Ahmadov, F., Huseynli, N. & Huseynli, B. (2023). The Effect of the Dollar, Euro, and Sterling exchange on the Tourism Index in the Turkish Economy. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 14(4), 2029-2038. doi:10.14505/jemt.14.4(68).14

Akar, G. & Özcan, M. (2021). Reel döviz kuru ve turizm geliri ilişkisi: yapısal kırılmalı VAR analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 413-431. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.705341>

Balcılar, M., Ozdemir, Z. A. & Arslanturk, Y. (2010). Economic growth and energy consumption causal nexus viewed through a bootstrap rolling window. *Energy Economics*, 32(6), 1398-1410.

Breitung, J. & Candelon, B. (2006). Testing for short-and long-run causality: a frequency-domain approach. *Journal of Econometrics*, 132(2), 363-378.

Çetintaş, H. & Bektaş, Ç. (2008). Türkiye’de turizm ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 37-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/16794/174463>

Dickey, D. & Fuller, W. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49, 1057-1072.

Eğilmez, M. (2022). *Döviz kuru rejimleri ve Türkiye uygulaması*. 21 Temmuz 2023. <https://www.mahfiegilmez.com/2022/03/doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiye.html>.

Öncel, Y. A., İnal, A. G. V. & Torusdağ, A. G. M. (2016). Türkiye’de reel döviz kuru-turizm gelirleri ilişkisi: 2003-2015 dönemi için ampirik bir uygulama. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 125-142. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuuiibfd/issue/35328/392208>

Sarı, Y. & Oğuz, Y. E. (2018). Reel döviz kurlarının turizm talebine etkisi üzerine karşılaştırmalı nedensellik analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 603-620. DOI: 10.17755/esosder.338205

Sevim, A. & Oğan, A. (2020). Reel döviz kurunun Türkiye'deki turizm talebi üzerindeki etkisi. *İktisat ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 1-20.

Sıt, M. (2015). Reel döviz kurunun Türkiye'nin turizm gelirleri üzerindeki etkisinin ampirik analizi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 10(40), 6752-6762. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19155/203304>.

Thompson, J. L. & Thompson, M. D. (2010). The effect of real exchange rates and the euro on tourism revenue in greece. *Tourism Management*, 31(2), 184-194.

Timur, M. C. & Mert, N. (2021). Turizm gelirleri ve reel döviz kuru arasındaki asimetrik ilişkinin analizi. *Mali Ekonomi*, 5(1), 219-237. Doi: 10.25295/fsecon.848247.

TÜİK. (2021). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2020, Erişim Tarihi: 05.01.2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2020-37438>

Uğur, B. (2022). Kırılgan beşli ülkelerinde reel efektif döviz kurunun turizm ihracatı, ithalatı ve ticaret dengesi üzerindeki etkisi. *Kayes-2022*, 148.

Gaberli, Ü., Akdeniz, C. & Eti, H. S. (2021). Paranın değeri Türkiye'ye gelen uluslararası turist sayılarını etkiliyor mu? Paranın değeri Türkiye'ye gelen uluslararası turist sayısını etkiler mi?. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(63), 1150-1163.

Yılmaz, Ö. & Kaya, V. (2007). İhracat, ithalat ve reel döviz kuru ilişkisi: Türkiye için bir var modeli. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 22(250), 69-84.

UNWTO. (2023). UNWTO World tourism barometer and statistical annex, January 2023, Erişim Tarihi: 15.01.2024, <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2023.21.1.1>

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1362233
Araştırma Makalesi/Research Article

YEREL YÖNETİMLER VE YEREL BİLGİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÇİN VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN LOCAL GOVERNMENTS AND LOCAL KNOWLEDGE: THE CASE OF CHINA AND TÜRKİYE

Kamil ÖZASLAN¹ Abdurrahman Muhammet BANAZIL²

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
18/09/2023

Kabul:
12/03/2024

Yerel yönetimler politik, sosyal ve ekonomik büyümenin ve istikrarın en önemli aktörlerinden birisi olarak görülmektedir. Dünyanın birçok yerinde merkezi yönetimleri güçlü ve küresel dünya ile rekabet edebilir kılan, yereldeki avantajlarını en iyi şekilde kullanabilen ülkelerdir. Güçlü ve etkili yerel yönetimler için ise tüm yerel faaliyetlerin bilgiye dayalı yürütülmesi, vatandaşların talep ve beklentilerini doğru saptayarak bunların her zaman göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Bu yüzden farklı devletlerin yerel yönetimleri böylesi bir ortamında ayakta kalabilmek, öz kaynaklarını en etkili şekilde kullanarak sosyal ve ekonomik açıdan kalkınabilmek için yeni paradigmalara ihtiyaç duymaktadır. Bunu son yarım yüzyılda en görünür ve başarılı yapabilen ülkelerin başında ise Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) gelmektedir. ÇHC'nin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti de bürokratik yapısında yaşanan gerek yapısal gerek işlevsel reformlarla yönetim fonksiyonunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada ise ÇHC ve Türkiye'den hareketle yerel yönetimler ve yerel bilgi arasındaki ilişki antropolojik ve sosyolojik bir bakış açısıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması tekniğine başvurularak araştırmanın amacına ilişkin ulusal ve uluslararası kütüphane taraması yapılmıştır. Bu çalışmayla birlikte yerel yönetim ve yerel bilginin özellikleri tanıtılmış, söz konusu iki kavram analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ÇHC'de ve Türkiye'de yerel yönetimlerin yerel bilgiyi elde edebilmek için başvurmuş olduğu temel yaklaşımlar ele alınarak, yerel yönetimlerin yerel bilgiye karşı tutumuna ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Yerel Bilgi, Çin, Türkiye.

Jel Kodları: H7, H79, H83.

¹ Dr., Beşiktaş Belediyesi, ORCID: 0000-0003-1295-9502, kamil.ozaslan@hotmail.com.

² **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5088-9587, a.muhammetbnzl@gmail.com.

Atıf: Özaslan, K. & Banazılı, A. M. (2024). Yerel yönetimler ve yerel bilgi arasındaki ilişki: Çin ve Türkiye örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15 (2), 859-876.

Abstract

Article Info

Received:
18/09/2023

Accepted:
12/03/2024

Local governments are seen as one of the most important actors of political, social and economic growth and stability. In many parts of the world, it is the countries that are able to use their local advantages in the best way that make central governments strong and competitive with the global world. For strong and effective local governments, it is important to carry out all local activities based on information, to determine the demands and expectations of citizens correctly and to always take them into consideration. Therefore, local governments of different states need new paradigms in order to survive in such an environment and to develop socially and economically by using their own resources in the most effective way. The People's Republic of China (PRC) is one of the most visible and successful countries in the last half century. In addition to the PRC, the Republic of Türkiye is also trying to strengthen its administrative function through both structural and functional reforms in its bureaucratic structure. In this paper, the relationship between local governments and local knowledge has been tried to be examined from an anthropological and sociological perspective with reference to PRC and Türkiye. In the paper, a literature review technique, which is one of the qualitative research methods, was applied and a national and international library review was conducted for the purpose of the research. With the paper, the characteristics of local governance and local knowledge were introduced and the two concepts in question were tried to be analysed. In addition, the basic approaches used by local governments in the PRC and Türkiye to obtain local knowledge have been discussed and suggestions have been made regarding the attitude of local governments towards local knowledge.

Keywords: Local Government, Local Knowledge, China, Türkiye.

Jel Codes: H7, H79, H83.

Extended Summary

One of the most important features of the concept of local knowledge is that the local administration can shape public policies and design institutional decision-making bodies in this direction by taking into account the demands and expectations of the public and the anthropological and sociological structures of the geography in which citizens are raised (Yurttaş, 2009: 68). From this point of view, the provision of public services by local governments with a focus on local knowledge may enable the adoption of the opinions of the public and the solution of problems and the development of an effective and efficient service principle, especially by strengthening local governance.

The second characteristic of local knowledge is integrity. Local knowledge, which is a fundamental part of traditional culture, derives its source from the social ideals, culture and traditions of local citizens and their relations with each other. The community of people living in a particular area can reach consensus on certain issues based on their long-term experience and changes in the environment. Such consensus is reflected in the customs, habits, attitudes and behaviour of the local community. Therefore, in this way, each part actually constitutes a whole (Gua, 2010: 476).

The third characteristic of local knowledge is applicability. Local knowledge is closely related to various issues such as protection of agricultural culture, human health and biodiversity, environmental management, education and cultural innovations. For example, concepts such as land, climate and hydrology are very important for the continuity of production by people living in rural areas. While the importance of these dynamics in the formation of a valuable local information system is undeniable (Wang, 2017: 417), citizens also want their values, perspectives, and perceptions of governance to be understood by local units and want to be recognised and known by these institutions.

Local governments have an important role in the fulfilment and coordination of local public services and in balancing the interests of the parties. Especially since local government units are based on the values of local democracy, there is a need for local governments to have information about the values, thoughts, tendencies, needs and orientations of citizens and to understand them correctly. In this context, when we look at the local knowledge studies in the PRC, it is understood that local governments mostly perceive local codes within the framework of tourism and economic development within the scope of the powers given to them by law, whereas in Türkiye, this local knowledge is mostly perceived within the scope of the activities of local governments to get to know the citizens, both by establishing municipal bodies and by putting various social and administrative devices in place to promote the institution.

Local governments inevitably have to face the complex local environment. Local knowledge covers all aspects of social life. The ability of local governments to utilise local knowledge in the right way can also contribute to the economic and democratic development of the local area. In this paper, by trying to analyse the sources of local information in the two countries, it is possible to say that in China, local governments are trying to obtain local information mostly for economic and political reasons, while in Türkiye, it is possible to say that it is done in order to recognise the expectations of citizens from the public goods and services to be provided to them by local governments. However, it can be said that this purpose in Türkiye is also pursued for both the establishment of public interest and political gains as in China. This is because sometimes local political actors may use their relations with the right as a tool to achieve political gains rather than really understanding and knowing what the needs of local citizens are (Uysal, 1998: 101). For this reason, local governments are expected to analyse the anthropological and sociological structure of the locality well by paying attention to the importance of local knowledge, which is an important part of local governance. When formulating policies by local governments, past information about the policy to be formulated should be taken into consideration as a reference source. At the same time, local government staff should also analyse the economic, social and cultural aspects of previous local knowledge.

1. Giriş

1960’larda New Yorklu sanatçılar ve eleştirmenler tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanan, oradan da 1970’lerde Avrupa’ya taşınıp gelişen postmodernizm kültür, edebiyat ve felsefe gibi beşerî bilimler başta olmak üzere birçok alanı etkilemeye başlamıştır. Modernizmin aksine gelenek ile yeni bağların kurulmasını savunan postmodernizm (Bingöl, 2017: 20) insan bilgisi üzerinde büyük bir etki oluşturmuş, “yerel bilgi” olgusunu bilgi kavramının dönüşümünün ürünü haline getirmiştir (An, 2015: 35). Örneğin sosyal antropoloji çalışmalarının yanında yerel bilgi olgusunu da inceleyen Amerikalı kültür antropoloğu Clifford Geertz’e (2007) göre kültür analizi, yasayı arayan deneysel bir bilim olmasından ziyade anlamın açıklanmasıdır. Daha somut bir ifadeyle yerel bilgi, vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan kamu politikalarının oluşturulmasında gerekli olan ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal özelliklerin daha iyi anlaşılabilmesinde önemli bir yaklaşımdır (Çabuk, 2015: 71). Tarihsel süreç içerisinde, özellikle sanayi devriminin ardından, yaşanan kentleşme dalgaları ile buna bağlı olarak büyüyen ve gelişen kentlerde yaşayan vatandaşları anlama çabaları (Öztaş & Zengin, 2008: 158) yerel yönetimlerin yerelin sosyolojik yapısını dikkate alan programlar, projeler ve politikalar üretmesine sevk etmiştir (Yaslıçimen, 2018: 10).

Yerel yönetimler gerek demokrasi kültürünün gelişmesi gerekse ülkelerin sosyal ve ekonomik açıdan büyüebilmesi için devlet denilen büyük örgütsel yapının içerisinde yer alan en önemli taşlardan biridir. Görev, yetki ve sorumlulukları açısından merkezi yönetim karşısındaki konumlarında ülkeden ülkeye farklılıklar görülmektedir. Kimilerinde yerel yönetim merkezi yönetim karşısında oldukça geniş yetki ve özerkliğe sahipken, kimilerinde bunun tam tersidir. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki bu ilişkiyi belirleyen ya da sonrasında değişmek zorunda bırakan birçok faktör bulunmaktadır. Coğrafi büyüklük, mevcut etnik ve kültürel yapı ya da tarihsel geçmiş, yaşanan siyasi kırılmalar veya ülkeye özgün değişen koşullar bunlardan sadece bir kaçıdır. Ülkeler arasındaki bu farklılığa rağmen genel geçer olan yerel yönetimlerin merkezi yönetim tarafından yasalarla kurulan birimler olmalarıdır (Oktay, 2020: 172). Hatta Çin ve Türkiye’de olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde yerel yönetimlerin devletin örgüt yapısı içerisindeki konumu ve yerel yönetimlere ilişkin temel ilkeler anayasalarda düzenlenmektedir.

Başlangıçta “yerel bilgi” kültürel antropolojinin alt disiplini olmasına karşılık günümüzde farklı bilim dallarını da kapsayan multidisipliner bir kavram ve olgu haline gelmiş durumdadır (Wang, 2017: 416). Kamu yönetimi disiplini içerisinde de yerel bilgi kavram ve olgusunu

özellikle yerel yönetim kavramıyla izah edilmeye çalışılmaktadır. Bu açıklamaların yapılabilmesi için ise farklı ülke deneyimlerindeki uygulamaların incelenmesi gerekmektedir.

Çin gerek yüz ölçümünün gerekse nüfusunun büyüklüğü dolayısıyla merkezden kolayca yönetilebilecek bir ülke durumunda değildir. Özellikle 1970'lerin sonuyla birlikte ülkede yaşamaya başlayan ve zamanla genişleyip derinleşen siyasal, ekonomik ve sosyal reformların dokunduğu alanlardan birisi de yerel yönetimlere ilişkindir. Çünkü yerel yönetimler ülkedeki ekonomik büyümenin merkezi ve uluslararası yatırımlara açılan kapısı olarak görülmüştür (Karamanoğlu & Bayrakçı, 2022: 7). Dolayısıyla güçlü bir merkezi ve üniter yapıya sahip olmasına rağmen dönemin şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak devletin örgütlenme biçiminde de esneklik yaşanmış (Sezer, 2021: 111) oluşturulan yeni yapılarla yerel yönetimlere ciddi yetkiler verilmiş; buna uygun mali kaynaklar sağlanmış, teşvikler verilmiştir.

Devlet Konseyi Çin'de devlet idaresinin ve yürütmenin en üst organı durumundadır. Oldukça karmaşık bir yerel yönetim yapısının bulunduğu ülke eyaletlere, özerk bölgelere ve doğrudan merkeze bağlı belediyelere; eyaletler ve özerk bölgeler özerk illere, ilçelere, özerk ilçelere ve kentlere; ilçeler ve özerk ilçeler ise Xiang'lara, etnik Xiang'lara ve Zhen'lere bölünmüş durumdadır (Tunç & Kızıl, 2018: 56-57). Yerel yönetimler ülkedeki yerel işleri ve kamu hizmetlerini yürüten taban birimlerdir. Hatta sosyal ve ekonomik kalkınmanın lokomotifi durumundadırlar. Ülkede büyük sayılara ulaşan yerel yönetim birimleri buldukları bölgelerde oldukça önemli fonksiyonları da üstlenmektedir (Zhou & Pan, 2015: 233). Dolayısıyla güçlü bir merkezi hükümet sistemine sahip olmasına rağmen Çin'de merkez ve yerel arasında önemli yetki ve kaynak paylaşımı mevcuttur. Öyle ki, kamu harcamaları içerisinde yerel yönetimlerin oranı %85'lere yaklaşmaktadır (Tunç & Kızıl, 2018: 62-63). Merkezi yönetimin yerel yönetimlere sağladığı bu imkân yerel yönetimlerin zenginliğini sağlarken, gelişimini de desteklemektedir (Tuoheti, 2014: 68).

Çin'de ortaya çıkan başarı, yereldeki kaynakların en akılcı şekilde kullanılabilmesi ile mümkün olmuştur. Akıl ise verinin yani bilginin kullanılmasını gerektirir. Ci & Zhai'ye (2011: 12) göre yerel bilgi tarihsel, bölgesel, etnik, ırksal ve benzeri bağlamlarda üretilen, tanınan, anlaşılabilir ve korunan bilgi sistemini ifade etmektedir. Yani yerel bilgi, belirli bir bölgede fiziksel ve zihinsel olarak çalışan insanlar tarafından üretilen maddi ve manevi birikimler ile kazanımların tümüdür (Wang, 2017: 415-416). Dolayısıyla sınırlı genişleyen ve ihtiyaçların çeşitlendiği yerleşkelerde vatandaşların talep ve beklentileri izlenerek bu beklentilere karşı yerel yönetimlerin kapsayıcı ve ihtiyaç odaklı politikaların ortaya koyulması (Emini & Sancak, 2018: 80) yerel bilgiye erişebilmek için kullanılabilir bir yöntemdir.

1980'li yıllardan itibaren Avrupa'da yerelleşme ve temsili demokrasinin yerine doğrudan demokrasi tartışmalarının gündeme gelmesiyle birlikte halkın yönetime doğrudan katılımını sağlayacak mekanizmaların önem kazanmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin hem kendi kurumlarını vatandaşa tanıtmaya çalıştığı hem de yerelde yaşayanların yerel idare tarafından tanınmaya çalışıldığı yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerden Türkiye'de etkilenmiştir.

Yerel bilgi kavramının belki de en önemli özelliklerinden birisi de yerel yönetimlerin, halkın talep ve beklentilerini vatandaşların içerisinde yetiştikleri coğrafyanın antropolojik ve sosyolojik yapılarını göz önünde bulundurarak kamu politikalarını şekillendirmeleri ve kurumsal karar alma organlarını bu yönde dizayn edebilmeleri yer almaktadır (Yurttaş, 2009: 68). Bu yönüyle, yerel yönetimlerin yerel bilgi odaklı kamusal hizmet sunmaları, yerel yönetişimin güçlenmesi başta olmak üzere halkın düşüncelerinin benimsenerek sorunların çözümüne etkili ve verimli hizmet ilkelerinin gelişmesine imkân tanımaktadır (Tunç, 2016: 82). Dolayısıyla bir yönetim felsefesi olarak yerel bilginin, yerel yönetişim ile arasında kuvvetli bir bağ bulunmaktadır (Sezgin, 2011: 96). Bununla birlikte yerelde yaşayanların sosyo-demografik kökenlerinin yerel idarelerce anlaşılabilmesi hem yerel idarenin hedef kitle tarafından doğru algılanmasına hem de halkın yönetime etkin olarak katılımın önünü açmasına olanak tanımaktadır (Türk & Akçay, 2010: 176). Nitekim yönetsel kararların etkililiği ve yerindeliği için toplumsal bilgiye ihtiyaç duyulmakta ve kamu yönetiminin sosyoloji ve antropoloji arasındaki güçlü ilişkinin temelleri arasında bu unsurun yer aldığı belirtilmektedir (Bozkurt, 1995: 46). Bu çalışmanın hazırlanmasındaki amaç ise son dönemlerde Çin'de ve Türkiye'de gittikçe önem kazanmaya başlayan yerel yönetim ve yerel bilgi çalışmalarına ışık tutmaktır. Bu kapsamda çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yerel yönetişim ve yerel bilginin temel özellikleri ele alınmıştır. Ardından yerel yönetimler ve yerel bilgi arasındaki ilişki ÇHC ve Türkiye özelinde incelenmiştir. Son olarak yerel yönetimlerin yerel bilgiye yönelik tutumlarına ilişkin bazı önerilerde bulunulmuştur.

2. Yerel Yönetişim ve Yerel Bilginin Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde yerel yönetişim ve yerel yerel bilgi kavramlarına ilişkin genel açıklamalar ile her iki kavramın temel nitelikleri üzerinde durulmuştur.

2.1. Yerel Yönetişimin Özellikleri

Yerel yönetişim kavramı üzerine çok sayıda açıklama bulunmasından ötürü tanım kapsamını da genişletmekte ve sınırı tam olarak çizilememektedir. En genel izahıyla yerel

yönetişim bir toplumun siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında kamu, özel teşebbüs ve üçüncü sektörlerin bir araya gelerek oluşturdukları politika ve değerler sistemidir (Kocaoğlu & Fural, 2018: 153-154). Yani yerel yönetim bir bakıma yerel düzeyde vatandaşı tanımak, onların değerlerini bilmek ve taleplerini doğru tespit edebilmek için yöneten-yönetilen arasındaki uyumu sağlamaya yönelik bir girişimdir (Öner, 2001: 106). Nitekim yerel halkın değerlerini ve beklentilerini iyi bilebilmek etkin bir yönetimi tesis edebileceği gibi hizmette verimliliğin artmasına da imkân verebilecektir.

1980'li yıllardan itibaren yerel yönetimlere ilişkin temel olarak üç önemli değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bunların ilki literatürde yerelleşme ya da desantralizasyon olarak da ifade bulan yerel yönetim-merkezi yönetim arasındaki güç dengesinin yerel yönetimlerin lehine doğru kaymaya başlamasıdır. İkincisi, yerel yönetimlerin asgari seviyede olan insan kaynağının kendini yeniden kurmasını sağlayan fonksiyonunun ortadan kalkması, üçüncüsü ise yerelde özelleştirme uygulamalarının genişlemeye başlamasıdır (Güler, 2006: 255).

Yerel yönetimlere ilişkin yaşanan gelişmeler ışığında yerel yönetişimin de üç özelliği öne çıkmaktadır. Birincisi yerel yönetişimin mahalle düzeyinden başlayan ulusal, bölgesel ve hatta uluslararası iş birliği girişimlerini kapsamasıdır. İkincisi yerel yönetişimin kamu-özel çıkarlarını bir araya getiren siyasal ve yönetsel bir süreç olmasıdır. Üçüncü olarak ise kamu kaynaklarının en verimli şekilde kullanılabilmesi ve yönetsel etkinliğin gerçekleştirilebilmesi için yaratıcı yol ve yöntemlerin geliştirilmesidir (Yıldırım, 2014: 80). Tüm bu dinamikler etkin bir yerel yönetim sistemi için de oldukça önemlidir.

Yönetişim kavramı, yerel yönetimleri üç boyutlu algılamaktadır (Batal, 2010). Bunlardan ilki birey, diğer bir ifadeyle tabandır. Merkezi yönetimle karşılaştırıldığında yerel yönetimler tabanda konumlanan ve vatandaşlara en yakın durumda olan birimlerdir. Yerel yönetimler, insanların ihtiyaçlarını daha doğru tespit edip taleplerini daha iyi anlayabildiklerinden merkezi yönetim tarafından belirlenen kamu politikalarının yerele uyarlanmasında ve tamamlayıcı yerel politikalar üretilmesinde önemli işlevler üstlenir (Tang, vd., 2014: 47). Dolayısıyla halka yakınlıkları sayesinde yerel yönetimlerce formüle edilen yerel politikaların daha hedef odaklı olabileceği ve yerel kalkınma için gerekli miktarda fonksiyonu içerebileceği söylenebilir. Yerel yönetişim kavramının ikinci boyutu egemenlik, diğer bir ifadeyle hâkimiyet boyutudur. Dünyada yerel yönetişim hareketlerinin yükselişe geçmesi ile birlikte yerel yönetimler özerklikleri açısından büyük kazanımlar elde etmişlerdir. Bu yönüyle yerel yönetimler sosyal kaynakların tahsisinde, vatandaşların geçim kaynaklarının geliştirilmesinde ve kalkınmaya yönelik doğru yöntemlerin hayata geçirilmesinde devletin örgüt yapısı içerisinde daha kilit

konuma gelmişlerdir. Böylece yerel yönetimler adeta birer ulus altı iktidar merkezlerine dönüşerek, yerelde sosyal hizmetlerin karşılanması gibi birçok alanda kamusal hizmetleri karşılayan birimler haline gelmiştir (Uygun, 2003: 38). Yerel yönetişimin sonuncu boyutu ise farklılıklar boyutudur. Her bölge kendisine has bir çevreye ve coğrafi konuma, tarihi geçmişe, kültürel yapıya, geleneklere ve kaynaklara sahiptir. Bu farklılıklar merkezi hükümetleri belirli alanlarda sınırlandırırken (Yang, 2009: 65), bölgeler arasında gelir eşitsizliğinin oluşmasına, sosyal ekonominin dengesiz gelişmesine ve daha birçok soruna yol açabilmektedir. Merkezi yönetime karşın yerel yönetimler bölgelerin kendilerine has özelliklerine göre halkın ihtiyaçlarına karşılık verebilir (Wang, 2017: 419). Çünkü yerel yönetimler yerel farklılıkları bildiği gibi bu farklılıkları en etkili analiz edebilecek birimlerdir. Bilhassa yerel yönetim birimlerinin sacayağını oluşturan belediyelerin demokrasiyle arasında güçlü bir bağın olması katılımcılık işlevinin de yerine getirilmesinde asli rol oynamasından dolayı (Yaman vd., 2022: 55) yörenin doğru analiz edilerek bölge halkının ihtiyaçlarının doğru tespit edilmesini kolaylaştırabilecektir.

2.2. Yerel Bilginin Özellikleri

Daha çok sosyoloji ve antropoloji literatüründe kullanılmakta olan yerel bilgi, yönetim bilimleri ve yerel yönetimler alanlarında oldukça yeni ve olgunlaşmaya muhtaç bir kavramdır. Bu nedenle çalışmada yerel bilgi kavramına ilişkin tanımsal çerçeveye kazuistik biçimde yer verilebilmesi çok da mümkün olmamıştır. Kavramın sosyolojik ve antropolojik bakış açısıyla izahında kullanılacak en önemli eser ise Clifford J. Geertz tarafından kaleme alınan “Yerel Bilgi” (Local Knowledge) başlıklı kitaptır. Geertz’e göre gündelik yaşamdaki birçok karmaşık yapının temelinde yatan basit ve sade nedenler bulunmaktadır. Geertz kitabında yerel vatandaşların imgelemlerinin basit görülmeyerek bütüncül olarak karşılaştırılmasına ve yorumlanmasına dikkat çekmektedir (Geertz, 2007). Dolayısıyla yerel bilgi çok yönlü düşünceyi kabul eden, farklı yaşamları ve olayları anlamaya çalışan informel biçimdeki yorumlayıcı bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Yerel yönetim ve yerel bilgi arasındaki ilişkiyi ele alan kısıtlı sayıdaki akademik yazında ise yerel bilginin temel üç niteliği öne çıkmaktadır. Bunların ilki bölgeselliktir. Bu özelliğiyle yerel bilgi yerel vatandaş ve doğa arasındaki ilişkiyi, var olma amaçlarını ve belli bir coğrafi alanda hayatta kalma koşullarını ele alan bir bilgi türüdür. Çok eski zamanlardan bu yana insanlar kendi yaptıkları işlerden ve gündelik hayatta edindikleri tecrübelerden hareketle, kendilerine özgü örf, adet ve gelenekleri ile kendi kültürlerini üretmişlerdir. Nitekim sembolik

olarak görülebilecek tüm bu işaretler belirli bölgelerde yaşayan insanların talep ve beklentilerine yönelik ipuçları da sunmaktadır (Jiang, 2012: 83).

Yerel bilginin ikinci özelliği ise bütünlüktür. Geleneksel kültürün temel parçalarından birisi olan yerel bilgi, kaynağını yerel vatandaşların toplumsal ideallerinden, kültüründen, geleneklerinden ve toplumun birbirleriyle olan ilişkilerinden almaktadır. Belirli bir bölgede yaşayan insan topluluğu uzun vadeli tecrübelerine ve çevredeki değişimlere dayanarak belli konular üzerinde konsensüse varabilirler. Bu tür fikir birlikleri, yerel topluluğun geleneklerine, alışkanlıklarına, tutum ve davranışlarına da yansır. Dolayısıyla bu şekilde her bir parça aslında bir bütünü oluşturmaktadır (Gua, 2010: 476).

Yerel bilginin üçüncü özelliği ise uygulanabilirliktir. Yerel bilgi tarımsal kültürün, insan sağlığının ve biyolojik çeşitliliğin korunması, çevre yönetimi, eğitim ve kültürel yenilikler gibi çeşitli konularla yakından ilişkilidir. Örneğin kırsal bölgelerde yaşayan insanlar tarafından üretimin devamlılığının sağlanabilmesi için arazi, iklim ve hidroloji gibi kavramlar oldukça önem arz eder. Değerli bir yerel bilgi sisteminin oluşmasında bu dinamiklerin önemi yadsınmamakla birlikte (Wang, 2017: 417) vatandaşlar kendi değerlerinin, bakış açılarının, yönetime karşı algılarının da yerel birimlerce anlaşılmasını isteyerek bu kuruluşlarca tanınmak ve bilinmek istemektedirler (Erdoğan, 2020: 359).

3. Yerel Yönetimler ve Yerel Bilgi Arasındaki İlişki: Çin ve Türkiye

Vatandaşın yerel müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasında kendilerine en yakın demokratik birim olan yerel yönetimler ülke düzeyindeki politik, ekonomik, kültürel ve sosyal konularda yerel yönetimlerin işleyiş formlarında önemli bir yere sahiptir. Yerel yönetimlerin, yerel kamu hizmeti işlevlerini yerine getirirken yapılan hizmetlerin demokrasiyle bağdaşım bağdaşmadığının belirlenebilmesi için belli başlı yerel demokrasi ilkeleriyle uyumlu hareket etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda söz konusu yerel demokrasi ilkelerini ise “demokratik davranış ilkesi”, “verimlilik ve etkinlik ilkesi”, “sosyal adalet ilkesi”, “şeffaflık (açıklık) ilkesi” ve “tarafsızlık ilkesi” olmak üzere beş temel kategori halinde ele almak mümkündür (Çelik vd., 2008: 90-93). Yerel demokrasiye ilişkin belirtilen bu temel ilkelerin ne anlama geldiklerine bakıldığında ise;

Demokratik davranış ilkesi, yerel düzeyde kendilerini yönetecek olanları demokratik yollarla seçen halk, temsilcileri tarafından alışkanlıklarına, dileklerine ve isteklerine karşı duyarsız olması beklenmemektedir. Nitekim temsilcilerin kendilerini seçen kesime karşı kayıtsız kalmaları, yerel meclislerin başarılı bir demokratik katılma aracı olmalarını

engellemesinin yanı sıra vatandaşların demokratik alışkanlıklar kazanmasına da ket vurabilmektedir (Çelik, vd., 2008: 91). *Verimlilik ve etkinlik ilkesi*, 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 1. maddesinde kent yönetimlerinin yerel hizmetlerin sunulmasında etkin, planlı, verimli ve programlı bir şekilde hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir (5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004: md.1). Dolayısıyla yerel kamu hizmetlerin etkin, verimli, vatandaş oduğuna alan, katılımcı ve yöre halkının talep ve beklentilerine karşı hassas olan bir yönetim yaklaşımı söz konusu kanun ile de yasal güvence altına alınmıştır (Kesgin, 2015: 165-166). *Sosyal adalet ilkesi*, sosyal devlet olma fikri yerel yönetimler üzerinde de göstererek sosyal belediyecilik anlayışını doğurmuştur. Bu kapsamda sosyal belediyecilik, yerel yönetim birimlerinin sosyal devlet olabilme fonksiyonlarını yerine getirebilmek amacıyla belirli bir plan ve strateji çerçevesinde dezavantajlı grupların haklarını koruyan ve onlara yardım eden; yerel kitleye yönelik toplumsal tehditlerin önüne geçen ve haklarını savunan; belediye ve halk arasında iletişimi sağlayan bir yönetim olgusudur (Sezik, 2016: 173). Dolayısıyla sosyal belediyecilik, yerel nitelikteki bütün kaynakların güçlendirilmesine katkı sunan; sosyal sermayenin kurulmasında köprü işlevi gören ve sosyal adaletin inşa edilmesine yardımcı olan yönetim modelidir (Aygen, 2014: 181). *Şeffaflık (açıklık) ilkesi*, kamu yönetiminde hesap verebilirliğin gerçekleştirilmesini sağlayan en önemli mekanizmalardan birisi de şeffaflıktır. Yerel topluluğun tarihsel gelişmelerine bağlı olarak ortaya çıktıkları düşünülen yerel yönetim birimleri, yerel nitelikteki kamusal hizmetlerin karşılanmasında kendilerini seçenleri odak noktalarına alarak memnuniyet düzeylerini artırmaları gerekmektedir. Bu da vatandaşın yönetime katılımını teşvik ederek, diğer bir ifadeyle açık yönetim anlayışına koşut olarak demokratik katılımın sağlanması ve şeffaf (açık) yerel yönetim birimleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Kalkan & Alparlan, 2009: 27). *Tarafsızlık ilkesi*, idarenin kamu hizmetlerini yürütürken uyması gereken asli prensiplerinden birisi de tarafsızlıktır. Buna göre idare hizmet sunacağı kesimi ayırt etmeden, tüm yerel topluluktaki bireylerin bu hizmetlerden yararlanabileceği biçimde sunmalı ve dayanağını kamu hizmetlerinin eşit ve tarafsız olarak gerçekleştirilmesi ilkelerinden almalıdır (Yıldırım & Göçgün, 2016: 42). Yerel demokrasinin en önemli bileşenlerini oluşturan yukarıdaki açıklamalardan hareketle mezkûr ilkelerin yerel bilgiyle arasında bir bağın olduğu öne sürülebilir. Zira gerek il ve ilçe ölçeğinde olsun gerekse de köy ölçeğinde bir mahalli idare olsun yerel yönetim birimlerinin yerel bilgiye erişebilmelerinde en önemli altıklar arasında yönetime vatandaşın erişimini sağlamak, demokratik ve açık bir yönetim anlayışına sahip olmak ve dolayısıyla yerel popülasyonla doğrudan dirsek temasına geçerek onların yönetimden talep ve beklentilerini stratejik olarak tespit edebilmek yer almaktadır. Bu nedenle mahalli idare organlarının yerel bilgi ile yerel

demokrasi arasındaki bu güçlü bağın farkında olarak yerel kamusal hizmetlerini icra etmeleri hem hizmette verimliliği ve etkinliği sağlayabilmesi bakımından hem de kendilerini seçen toplumsal tabakanın doğru analiz edilebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Yerel yönetimlerin, yerel kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, koordinesinde ve tarafların çıkarlarının dengelenmesinde önemli rolü bulunmaktadır. Bilhassa yerel yönetim birimlerinin temelinde yerel demokrasinin değerlerinin yer alması nedeniyle vatandaşların değerleri, düşünceleri, eğilimleri, gereksinimleri ve yönelimleri hakkında yerel yönetimlerin bilgi sahibi olması ve bunları doğru bir şekilde anlamlandırmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Yaylı & Pustu, 2008: 135; Karalar, 2000:5). Yerel yönetimlerce belirlenen politikaların bölge halkının çoğunluğu tarafından anlaşılır ve kabul edilebilir olması için o bölgenin yerel bilgisini de dikkate almış olması gerekir. Zira yerel bilginin hayatın birçok alanına nüfuz etmiş olduğu dikkate alındığında yerel politikaların yerel bilgiye dayanması, etkin bir yerel yönetim içinde yerel yöneticilerin, bu yerel değerler ile davranışları göz önünde bulundurması gerekmektedir (Rao & Liu, 2012: 140). Dolayısıyla yerel yönetimlerin, yerel bilgiye ulaşmanın ve yerel bütünlüğün öneminin anlaşılabilmesi için uygun birer platform oldukları öne sürülebilir.

Çin çok milletli bir ülkedir. Ulusal düzeydeki bu kültürel çeşitliliğinin korunması ise siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam açısından büyük önem taşır (Sun & Liu, 2014: 8). Siyasi açıdan bu kültürel çeşitliliğin korunması ulusal istikrarın sağlanmasının anahtarı olarak görülür. Yerel yönetimler ise bu istikrarın sağlanmasında sorumluluk sahibidir. Ekonomik açıdan bakıldığında bu kültürel çeşitlilik yerelde bazı ekonomik faydalar da sağlayabilir (Luo, 2015: 21-22). Örneğin yerel yönetimler yerel ekonomiyi teşvik etmek, böylece yerelde yaşayan insanların yaşam standartlarını artırabilmek için turizmi geliştirebilir. Özellikle turizm açısından cazip olan bölgelerin yerel yönetimlerce doğru saptanması ve uygun yatırımların yapılmasıyla beraber yerel bilgi yerel yönetimlerin gelişmesinde yönlendirici konumda olmaktadır (Wang, 2017: 418). Hukuki açıdan bakıldığında ise Çin'in kırsal bölgelerinde yaşayan bireylerin örneğin arazi anlaşmazlıklarının çözüme kavuşturulmasında kendi bilgi birikimleri öne çıkmaktadır. Öyle ki bu birikim emsal teşkil ederek yerel yönetimlere yol gösterici olmaktadır. Dolayısıyla Çin'de yerel yönetimler yasaların kendilerine izin verdiği sınırlar dâhilinde yereldeki hukuki uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulmasında önemli bir yetkiye sahiptirler (Jiang, 2015: 60-61). Diğer yandan günümüzde Çin'de yerel yönetimler tarım arazilerinin korunmasında önemli bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle "kırsal sanayileşmenin" başlamasıyla birlikte yerel idare birimlerinin masrafları artış göstermiştir. Bu durumu gözlemleyebilen yerel yöneticiler tarımsal arazileri yerel arazi kullanım modeline

dönüştürerek yerel halkı daha fazla istifade edebileceği toprak alanını kullanıma açmıştır (Skinner vd., 2001: 338). Bu yönleriyle yerel bilginin yerel yönetimlere bir tür rehberlik ettiği görülmektedir. Dolayısıyla büyük bir kara parçasına sahip olan Çin’de başta öz-gelirlerini artırmak için yerel yönetimlere önemli görev ve sorumluluklar verildiği (Fewsmith & Gao, 2014: 179) ve yerelde yaşayanların Çin ekonomisi ve siyasal manzarasını yeniden şekillendirilmesinde önemli aktörler olması nedeniyle (Zhang vd., 2004: 2869) yerel bilginin daha çok ekonomi, tarım ve yasa temelinde ele alındığı öne sürülebilir.

Türkiye’deki yerel yönetimlerin, yereli tanımak için yürüttükleri faaliyetlerin başında halkla ilişkiler gelmektedir. Nitekim yerelin ihtiyaçlarının karşılanmasında kendilerine en yakın birimler olan yerel yönetimlerin kendi bölgesindeki kişileri iyi tanınması, yerel yönetimlerin kesin kararlar almadan önce vatandaşların görüşlerini almaya olanak tanıyarak vatandaş odaklı kamu politikalarının yapılmasına yardımcı olmaktadır (Özer, 2013: 30). Yönetimden memnun bir kent vatandaşının oluşturabilmesi için belediyelerin halkla yakın ilişkiler kurabilmesi, onların talep, beklenti, öneri ve şikâyetlerini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında yerel yönetim demek yerel vatandaş yakından tanımak ve halkla etkili ilişkiler kurabilmek anlamı da taşımaktadır (Ertekin, 1995: 8). Yerel yönetimlerin halkla ilişkiler fonksiyonu sayesinde yereli bilmesi, yerel kodları iyi okuyabilmesi, yerel değerlerin farkına varılabilmesi ve yerel yönetişim kavramının önem kazanarak ön plana çıkmasına zemin hazırladığını öne sürmek mümkündür.

Bu kapsamda Türkiye’de yerel yönetimlerin yereli tanıyarak bilgi sahibi olabilmek amacıyla yürütmüş olduğu belli başlı faaliyetlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar (Emini & Sancak, 2018; Erdinç, 2020; Çetinkaya & Korlu, 2012; Önder, 2013: 313): Farklı yapıdaki hemşehri profilinin belirlenmesi; vatandaşlar tarafından CİMER ve meclis dilekçe komisyonlarına yapılan kişisel başvuruların yerel yönetimler tarafından dikkate alınması; e-şikâyet ve e-talep formlarıyla yerel yönetimler ile vatandaş arasında bilgi alış-verişini sağlayan beyaz/mavi/bordo masa uygulamalarına yer verilmesi; halkın yerel kamu hizmetlerinden beklentilerinin saptanabilmesi için halk kurultaylarının düzenlenmesi; genellikle belediye başkanları tarafından vatandaşların yönetimle ilgili sorunlarını, isteklerini ve beklentilerini doğrudan dinleyebilmek için halk günlerinin organize edilmesi; yöneticilerin vatandaşların yönetime karşı tepkilerinin izlenebilmesi için sosyal medyanın takip edilmesi; halkın yönetime yabancılaşmasını önlemek ve belediye tarafından gerçekleştirilecek olan projelerde halkın kendi beklentilerini yönetimle paylaşabilmelerini sağlayabilmek amacıyla proje demokrasisiyle yönetime katılması; gerek yerel yönetişimin önemli bir parçası olan gerekse anayasal bir hak

olan dilekçe hakkı mekanizmasının yerel idarelerce irdelenip halkın isteklerinin doğru bilinmesinin sağlanması; kentlilik bilincinin geliştirilmesine yönelik Semt Danışma Meclislerinin (SEDAM) oluşturulması; kamu hizmetlerinin sunulmasında üzerinde konsensüsün sağlanamadığı konularda referandum mekanizmasının devreye koyulması ve kamuoyu araştırmalarının yapılması Türkiye’de yerel yönetimlerin yerelle ilgili bilgi edinebilmek için başvurmuş olduğu yöntemler arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla Türkiye’deki yerel yönetimlerin, temsil ettiği vatandaşlarını sosyolojik olarak kodlarını iyi okuyabilmesi ve ihtiyaçların doğru tespit edilerek yerinde hizmetlerin sunulabilmesi hem halkın kuruma karşı güvenini kazanabilmesi açısından hem de etkin hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi bakımında çeşitli girişimlerin var olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki halk ile yönetim arasında önemli bir köprü görevi üstlenen yerel yönetimlerin, halkı yakından tanınması yerel yönetişime işlerlik kazandırması kadar stratejik bir yönetim anlayışının da gelişmesine katkı sunacağını belirtmek mümkündür.

4. Yerel Yönetimlerin Yerel Bilgiye Yönelik Tutumuna İlişkin Öneriler

Günümüzde yerel yönetimler, yerel bilginin rolüne daha fazla önem vermeli ve yerel bilginin yönetişim üzerindeki önemini aktif olarak yaymalı, bu esnada yerel şartlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Yerel yönetimlerce belirlenen yerel politikaların kamuoyuna duyurulmasında gelişen ve çeşitlenen kitle iletişim araçlarından istifade edilmelidir (Yüksel, 2005: 248). Özellikle yerel bilginin ayrılmaz bileşenlerinden olan bölgesellik, bütünlük ve uygulanabilirlik (BBU) ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda halkı tanıma faaliyetlerinin farklı bölgelerde yaşayan vatandaşların sosyolojik ve antropolojik yapılarına göre farklılaşabileceği ancak bunun toplumun tümünü kapsayacak şekilde bütüncül bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi gerektiği ve yürütülecek olan faaliyetlerin de toplumsal gerçeklikten uzak olmadan uygulanması da yerel bilgi edinim süreçlerinde üzerinde durulması gerekmektedir.

Hükümetler halkın iradesinin uygulayıcıları ve çıkarlarının koruyucularıdır. Hükümetler ise ancak halka yakın olabilmeleri durumunda onların iradelerinin, yani talep ve beklentilerinin ne olduğunu öğrenebilirler. Hükümetlerin halka yakın olması bir yandan halkın yönetime katılımının önünü açarken diğer yandan hükümet politikalarına ilişkin kamuoyuna da daha kolay bilgilendirme yapılabilmesine imkân sağlamaktadır (İzci & Sarıtürk, 2019: 501). Bu nedenle yerel yöneticiler yereldeki halkla yakın ve dostane ilişkiler kurarak yerel bilgilere erişmeli ve bilgileri yerelin gelişimi için kullanmalıdırlar.

Yerel yönetimler, yerel bilginin rehberliği altında vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yenilikçi uygulamalara açık olmalı ve yeni pratikler üretmelidir. Sosyal ilerlemenin itici gücünü oluşturan yenilik olgusuyla farklı yöntem ve teknikleri bünyelerine katmak konusunda ilkesel davranmalıdırlar (Hu & Dai, 2016: 28). Bu yolla yerel yönetim kuruluşları hem kamusal hizmetleri daha verimli ve etkili olarak yerine getireceği gibi hem de katılımcı demokrasinin gelişmesinde asli bir fonksiyon üstlenmiş olacaktır (Yıldırım & Yıldırım, 2018: 73). Demokrasi kanallarının işlerlik kazanabilmesi ise yalnızca yerel yönetim kuruluşlarının değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşları türündeki tüm sivil inisiyatiflerin yerel topluluğun menfaatini gözeterek birbirleriyle olan iletişimi kesintisiz biçimde sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Yerel yönetişim olarak da ifade edilebilecek bu hususun gerçekleşebilmesi için yerel halkın yaşadıkları mekâna kendilerini ait hissetmeleri ve bunun için ise yerel yönetimlerin yerel halkın çevresindeki sorunların çözüme kavuşturulmasında kayıtsız kalmamalıdır (Doğan, 2016: 83). Son olarak yerel yönetimler yerel bilginin korunması için uygun kurumları inşa etmelidirler. Özellikle yerel bilginin, yerelde yaşayan insanlar tarafından içselleştirilmiş olması ve bunların da nadiren yazılı şekilde kayıt altına alınmasından dolayı yerel bilginin aktarılabilirliğinin sağlanması önemlidir. Bunun için yerel yönetimlerce, değerli görülen yerel bilginin derlenerek basılı hale getirilmesi (Wang, 2017: 418) veya elektronik ortamda muhafazası oldukça yararlı olacaktır.

5. Sonuç

Yerel yönetişimin önemli bir unsuru olan yerel bilgi belirli yerelliklerden kaynaklanan toplulukların gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlar, talepler, beklentiler ve benimsemiş oldukları değerler sistemine atıfta bulunmaktadır. Diğer bilgi türlerinden farklı olarak yerel bilgi daha ziyade ampirik temellere dayanmaktadır. Hem yerel ve kültürel konumlandırılmasından hem de sosyal bir ürün olmasından dolayı yerel bilgini soyut, kapsamlı ve karmaşık bir olgu olduğunu belirtmek mümkündür. Buna rağmen bilgiden istifade edilmesinin yerelin güçlendirilmesi açısından oldukça etkili bir araç (Antweiler, 1998: 490) olduğunu belirtmek gerekir. Yerel bilginin soyut olduğu görüşünden hareketle bu kavram ve olguyu somutlaştırmak ve yerel yönetimler üzerinden izahını mümkün hale getirebilmek için yerel demokrasinin temel ilkelerine değinerek bu kriterler bağlamında bir araştırma stratejisinin geliştirilebileceği ve bilimsel yaklaşımın ortaya koyulabileceği öne sürülebilir.

Yerel yönetimler yereldeki karmaşık çevreyle kaçınılmaz olarak yüzleşmek durumundadır. Yerel bilgi sosyal yaşamın tüm yönlerini kapsamaktadır. Yerel yönetimlerin, yerel bilgiden doğru bir şekilde istifade edebilmeleri yerelin ekonomik ve demokratik

kalkınmasına da katkı sağlayabilmektedir (Ilona, 2020: 4). Bu çalışmada ele alınan ülkelerden Çin’de daha çok tarım, ekonomi ve siyasi nedenlerle yerel yönetimlerin yerel bilgiye erişmemeye çalıştığı, buna karşın Türkiye’de bu çabanın vatandaşların yerel yönetimlerce kendilerine sunulacak olan kamusal mal ve hizmetlerden beklentilerini tespit etme amacıyla yapıldığı görülmektedir. Ancak bunun yanında Türkiye’de de vatandaşların yerel idarelerce kendilerine sunulacak olan kamusal mal ve hizmetlerden beklentileri tanıma amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür. Fakat Türkiye’deki bu amacın aynı zamanda gerek kamusal yararın tesis edilmesi gerekse Çin’deki gibi politik kazanımların elde edilmesi için de izlendiği söylenebilir. Çünkü bazen yerel siyasi aktörler yerel vatandaşın ihtiyaçlarının ne olduğunu gerçekten anlamak ve bilmekten ziyade siyasi kazanım elde edebilmek için hakla olan ilişkilerini bir araç olarak da kullanabilmektedir (Uysal, 1998: 101). Bu nedenle yerel yönetimlerce, yerel yönetişimin önemli bir parçası olan yerel bilginin önemine özen gösterilerek yerelin antropolojik ve sosyolojik yapısının iyi analiz edilmesi beklenmektedir.

Yerel yönetimler tarafından politikalar formüle edilirken, ortaya konulacak olan politikayla ilgili geçmiş bilgiler referans kaynağı olarak dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda yerel yönetim personeli de önceki yerel bilgilerin ekonomik, kültürel ve yönetim alanındaki diğer görünümelerini öğrenmeye ve bakış açılarını buna göre geliştirmeye çalışmalıdır. Bu makalenin sonrasında çalışma yapacak olan araştırmacılara, yerel bilginin farklı ülkeler özelindeki uygulama alanlarının incelenmesi ve çalışmada ele alınan Türkiye’deki yerel yönetimlerin yerel bilgiye ulaşabilmek için başvurdukları stratejilerinden farklı hangi yöntem ve tekniklerin olduğunun irdelenmesi yerel bilginin kavramsal ve pratik boyutlarına derinlik kazandırabilmesi düşüncesinden dolayı önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 50% Other author: 50%

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- An, F.H. (2010). On the value of local knowledge, *Contemporary Education and Culture*, 2, 32-41.
- Antweiler, C. (1998). Local knowledge and local knowing. An anthropological analysis of contested "Cultural Products" in the Context of Development. *Anthropos*, 93 (4/6), 469-494.
- Aygen, M. (2014). Sosyal belediyecilik üzerine bir inceleme: Elazığ Belediyesi örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*. 1 (1), 173-192.
- Batal, S. (2010). Yeni kamu yönetiminde yönetim kavramı ve Türkiye’de yerel yönetim alanındaki uygulama örnekleri. *Mevzuat Dergisi*. 13 (145). <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/01a/02.htm> (06.05.2023).
- Bingöl, U. (2017). Postmodernizm ve gelenek. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, (3), 20-33.
- Bozkurt, Ö. (1995). Sosyoloji ve yönetim Bilimleri. *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*, 1, 45-50.
- Ci, R.D.J. & Zhai, Y.J. (2011). On the formation, operation and power relation of local knowledge, *Thinking*, 6, 11-15.
- Çabuk, S.N. (2015). CBS’nin yerel yönetimlerde kullanımı ve kent bilgi sistemleri, *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 7 (3), 69-87.
- Çelik, V., Çelik, F., & Usta, S. (2008). Yerel demokrasi ve yerel özerklik ilişkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1 (2), 87-104.
- Çetinkaya, Ö. & Korlu, R.K. (2012). Yerel demokrasinin sağlanmasında katılımcılık süreci ve kent konseylerinin rolü, *Maliye Dergisi*. 163 (Temmuz-Aralık), 95-117.
- Doğan, K.C. (2016). Postmodern kamu yönetimi, yerel yönetimler ve katılım: Yerel yönetim odaklı bir yaklaşım. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (2), 73-99.
- Emini, F.T., ve Sancak, E. (2018). Yerel yönetim ve halkla ilişkiler: Yerel yönetimlerin tanıma ve tanıtma yöntemleri üzerine bir derleme, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (1), 79-90.
- Erdinç, E. İ. (2020). Yerel yönetimlerde tanıma faaliyetleri bağlamında vatandaşla etkileşim üzerine bir araştırma: Trabzon Büyükşehir Belediyesi, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*. 12 (4), 357-372.
- Ertekin, Y. (1995). *Halkla İlişkiler*. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Fewsmith, J. ve Gao, X. (2014). Local governance in China: Incentives & tensions, *Daedalus*. 143 (2), 170-183.
- Geertz, J. C. (2007). *Yerel bilgi*. Kudret Emiroğlu (Çev.), Dost Yayınları.
- Guo, Y. (2010). Local knowledge: A free path to the academic autonomy-my commentary on “management in china”, *Chinese Journal of Management*. 4, 475-478.
- Güler, B. A. (2006). *Yerel yönetimler-liberal açıklamalara eleştirel yaklaşım*. İmge Kitabevi.
- Hu, N.S. & Dai, X.Y. (2016). Local governance innovation self propulsion mechanism: Motivation, challenges and remodeling. *Chinese Public Administration*, 2, 27-32.
- Ilona, P.I. (2020). Local knowledge-based development: What can local governments do for it? https://www.researchgate.net/publication/339676545_Local_knowledge_based_development_What_can_local_governments_do_for_it (Erişim Tarihi: 02.09.2023).
- İzci, F. & Sarıtürk, M. (2019). Demokratik toplumlarda halkın yönetime katılımı: Yönetime katılım ve yönetim ilişkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2 (3), 498-517.
- Jiang, F. (2012). Ecological ethics and survival wisdom in local knowledge. *Shandong Social Science*, 11, 82-87.
- Jiang, P. (2015). The comparison and inspiration of local knowledge study at home and abroad. *Qinghai Journal of Ethnology*, 4, 59-64.
- Kalkan, A. & Alparlan, A.M. (2009). Şeffaflık, iletişim ve hesap verebilirliğin yerel yönetim başarılarına etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 1 (1), 25-40.
- Karalar, R. (2000). *İşletme yönetiminde halkla ilişkiler*. (5. Baskı), Birlik Ofset.
- Karamanoğlu, H. & Bayrakçı, E. (2022). Çin Halk Cumhuriyeti yerel yönetimlerinin yapısı ve tarihsel değişim süreçleri. *Journal of Academic Value Studies*, 8 (11), 1-11.

- Kesgin, B. (2015). Etkinlikle demokratiklik arasında belediyeler. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 7 (14), 158- 176.
- Kocaoğlu, M. & Fural, M. (2018). Yerel yönetimlerde yönetim uygulamaları: Serik Belediyesi örneği, *Asia Minor Studies*. 6 (Özel Sayı), 151-165.
- Luo, Y. (2015). Reflections on indigenous knowledge in the new perspective of contemporary western ecological anthropology. *Journal of Yunnan Normal University (Humanities and Social Sciences)*, 5, 21-29.
- Oktay, T. (2020). 1920-2020 döneminde Türkiye’de belediyelerin gelişimi, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 171-223.
- Önder, Ö. (2013). Yerelleşme ve yerel demokrasinin güçlendirilmesi bağlamında yerel katılım. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9 (18), 312-326.
- Öner, Ş. (2001). Belediyelerde yönetime katılmada halkla ilişkilerin rolü ve önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 100-114.
- Özer, M.A. (2013). Yerel yönetimlerin varlık nedeni olarak “halkla” ilişkiler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 4 (5), 19-50.
- Öztaş, C. & Zengin, E. (2008). Yerel yönetimler ve kültür hizmetleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 54, 155-180.
- Rao, X.P. & Liu, H.X. (2012). Information institution and institution performance-based on the perspective of “local knowledge”. *Journal of Southwest University (Social Sciences Edition)*, 2, 139-144.
- Sezer, S. (2021). Çin siyasal ve yönetim sistemi üzerine, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 105-119.
- Sezgin, M. (2011). Belediyelerde halkla ilişkiler ve halka dönük yönetim. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 1 (1), 93-120.
- Sezik, M. (2016). Türkiye’de sosyal belediyeciliğin gelişimi ve sorun alanları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2), 171-186.
- Skinner, W.M., Kuhn, R.G., & Joseph, A.E. (2001). Agricultural land protection in China: A case study of local governance in zhejiang province. *Land Use Policy*, 18, 329-340.
- Sun, J.X. & Liu, X.J. (2014) A study on the inheritance of traditional culture and the protection of natural environment from the perspective of local knowledge-A case study of the rainy tibetan tourism villages. *Journal of South-Central University for Nationalities (Humanities and Social Sciences)*, 6, 7-77.
- Tang, T.W., Cao, Q.H. & Zheng, Z.W. (2014). Connotation characteristics and its index system of local governmental management modernization, *Chinese Public Administration*, 10, 46-50.
- Tunç, A. (2016). Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler uygulamaları: Kilis Belediyesi örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 6 (2), 77-88.
- Tunç, A. & Kızıllı, B. (2018). Çin Halk Cumhuriyeti’nin dönüşümü ve yerel yönetimler, *Birey ve Toplum*, 8 (16), 51-72.
- Tuoheti, G. (2014). Çin Halk Cumhuriyeti’nde yerel yönetimler. *Yerel Politikalar*, 0 (6), 65-76.
- Türk, M.S. & Akçay, H. (2010). Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler faaliyetlerinin kurum imajına etkisi üzerine bir çalışma: Trabzon Belediyesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 31, 141-180.
- Uygun, O. (2003). Küreselleşme ve değişen egemenlik anlayışının sosyal haklara etkisi. *Anayasa Yargısı*, 19 (1), 11-45.
- Uysal, B. (1998). *Siyaset, yönetim, halkla ilişkiler*. TODAİE.
- Wang, D. (2017). Local governance and local knowledge, *Open Journal of Business and Management*, 5, 415-419.
- Yaman, A., İsbir, B. & Tosun, H. Ü. (2022). Yerel kamu hizmetlerinde verimlilik ve tik ilişkisi: Ardahan Belediyesi örneği. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 4 (1), 51-60.
- Yang, X.L. (2009). A study of location knowledge and development. *Academic Research*, 5, 64-69.
- Yaylı, H. & Pustu Y. (2008).Yerel demokrasinin ilkeleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 16, 133- 153.

Yıldırım, A. (2014). Türkiye’de yerel yönetişimin uygulanabilirliği ve yerel gündem 21 örneği üzerinden bir inceleme, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 75-96.

Yıldırım, A. & Yıldırım, K.E. (2018). Belediyelerde katılımcı demokrasinin gelişiminde beyaz masa uygulamasının etkinliği: Erzurum Büyükşehir Belediyesi örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*.5 (7), 58-74.

Yıldırım, T. & Göçgün, M. (2016). İdarenin düzenleyici işlemlerinde eşitlik ilkesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3 (2), 39-60.

Yurttaş, Ş.A. (2009). *Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler üzerine karşılaştırmalı bir çalışma: Çatalca ve Nanterre Belediyeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, F. (2005). Bilgi teknolojileri ve yerel yönetimler. *S.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 5 (10), 247-259.

Zhang, X., Fan, S., Zhang, L. & Huang, J. (2004). Local governance and public goods provision in rural China. *Journal of Public Economics*, 88 (12), 2857-2871.

Zhou, Y.Z. & Pan, L. (2015). Analysis of local government governance, *Academics*, 11, 232-238.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004)
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 23.02.2024)

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1392041
Araştırma Makalesi/Research Article

KAMU GÖREVLİLERİNİN BÜROKRATİK YÖNETİM KÜLTÜRÜNE YÖNELİK ALGISI: HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞINDA BİR UYGULAMA*†

PERCEPTION OF PUBLIC OFFICIALS TOWARDS BUREAUCRATIC MANAGEMENT
CULTURE: AN APPLICATION IN THE MINISTRY OF TREASURY AND FINANCE

Hasibe CEYHAN¹ Murat OKCU² Sefa USTA³

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
16/11/2023

Kabul:
08/04/2024

Hazine ve Maliye Bakanlığı özelinde gerçekleştirilen araştırmada, maliye bürokratlarının yönetim kültürü konusundaki algılarının irdelenmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde yer alan ve Ankara il merkezinde faaliyet gösteren Muhasebat Genel Müdürlüğünde görev yapan 425 kamu görevlisi oluşturmaktadır. Örneklem sayısı 239 olarak belirlenmiştir. Araştırmada nicel araştırma yönteminden ve tarama modelinden faydalanılmıştır. Veri toplama aracı olarak da "anket tekniğinden" yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları, istatistiksel programlar kullanılarak elektronik ortamda işlenmiş, analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Faktör analizi sonucunda, yönetim kültürünün sekiz alt boyutu tespit edilmiş ve model kurulmuştur. Her bir alt boyutun, bürokrasi ve yönetim kültürünü anlamlı şekilde etkilediği belirtilerek, sekiz hipotez oluşturulmuştur. Regresyon analizi sonucunda; "katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme", "hesap verebilirlik ve şeffaflık", "örgütsel güven ve etik anlayış", "yenilik ve değişimci liderlik", "yönetişim ve işbirliği", "rekabet odaklılık", "sonuç odaklılık ve heterarşik ilişkiler" alt boyutlarının bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği; "formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı" alt değişkeninin ise bürokrasi ve yönetim kültürü üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Kültür, Bürokratik Kültür, Yönetim Kültürü, Kamu Görevlisi

Jel Kodları: D73, H83, M14

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD'da Prof. Dr. Murat Okçu ve Prof. Dr. Sefa Usta (İkinci Danışman) danışmanlığında Hasibe Ceyhan tarafından yürütülen "Türk Kamu Bürokrasisi ve Yönetim Kültürü: Maliye Bakanlığında Bir Uygulama" adlı doktora tezinden üretilmiştir

¹**Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6551-0787, hasibeceyhan@kmu.edu.tr.

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-8013-8381, muratokcu@sdu.edu.tr.

³ Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3846-7987, sefausta@kmu.edu.tr.

Atf: Ceyhan, H., Okcu M. & Usta, S. (2024). Kamu görevlilerinin bürokratik yönetim kültürüne yönelik algısı: Hazine ve Maliye Bakanlığında bir uygulama. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15 (2), 877-905.

Abstract

Article Info

Received:
16/11/2023

Accepted:
08/04/2024

In the research conducted specifically for the Ministry of Treasury and Finance, the main purpose of the study is to examine the perceptions of finance bureaucrats about management culture. The population of the research consists of 425 public officials working in the General Directorate of Accounting, which is within the Ministry of Treasury and Finance and operates in Ankara city center. The number of samples was determined as 239. Quantitative research method and scanning model were used in the research. "Survey technique" was used as a data collection tool. The research results were processed, analyzed and evaluated electronically using statistical programs. As a result of factor analysis, eight sub-dimensions of management culture were identified and a model was established. Eight hypotheses were created, stating that each sub-dimension significantly affects bureaucracy and management culture. As a result of regression analysis; "participatory management and performance rewarding", "accountability and transparency", "organizational trust and ethical understanding", "innovation and change leadership", "governance and cooperation", "competition orientation", "results orientation and heterarchical relations" sub-dimensions It positively and significantly affects the bureaucracy and management culture; It was determined that the "formal relations and hierarchical structure" sub-variable did not have a significant effect on bureaucracy and management culture.

Keywords: Bureaucracy, Culture, Bureaucratic Culture, Administrative Culture, Public Servant

Jel Codes: D73, H83, M14

Extended Summary

With the impact of globalization, the changes and transformation movements that have occurred in economic and political life since the mid-1970s have also affected public administration systems, and the traditional public administration approach has been replaced by a new management approach. There has been a paradigm shift in public administration with the new public management approach. The new public management approach, which emphasizes the importance of applying private sector management techniques in the public sector, has also paved the way for the change in bureaucratic management culture. With the influence of the new management approach, traditional management culture has begun to give way to the new management culture. The new management approach has affected Turkish public administration and bureaucratic management culture.

Revealing the perspective of the bureaucratic management culture of the finance organization, a well-established institution that has a significant impact on shaping the administrative and financial legislation in Turkey, shows the importance of the study. In the research conducted specifically for the Ministry of Treasury and Finance, the main purpose of the study is to examine the perceptions of finance bureaucrats about management culture.

Within the scope of the study prepared from this point of view, firstly the researches on bureaucratic culture and management culture were examined. Afterwards, the methodology of the research was written and the purpose of the research, model, population and sample, limitations, data collection tools and analysis were discussed. Afterwards, the socio-demographic findings of the research, factor analysis results and findings regarding bureaucracy and management culture are presented in tables. The study was concluded with the results, findings and recommendations section.

The population of the research consists of 425 public officials working in the General Directorate of Accounting, which is within the Ministry of Treasury and Finance and operates in Ankara city center. The number of samples was determined as 239.

Quantitative research method and scanning model were used in the research. "Survey technique" was used as a data collection tool. During the scale creation process, literature sources in Turkish and foreign languages were examined and a survey form was created using the studies of Physey (1993) and İra and Şahin (2011). The research was conducted through a face-to-face survey. The research results were processed, analyzed and evaluated electronically using statistical programs. In the analysis of the data obtained as a result of the survey, factor analysis for validity and reliability testing and frequency analysis to determine the demographic characteristics of the participants; In order to make comparisons on demographic variables, T test, one-way analysis of variance (ANOVA); Pearson correlation analysis and regression analysis were used to reveal the relationships between the sub-dimensions of the scale and the entire scale.

As a result of factor analysis, "participatory management and performance rewarding", "accountability and transparency", "organizational trust and ethical understanding", "innovation and change leadership", "governance and cooperation", "formal relations and hierarchical structure", "competition" "orientation", "results orientation and heterarchical relations" were identified as sub-dimensions of management culture and a model was established. Eight hypotheses were created, stating that each sub-dimension significantly affects bureaucracy and management culture.

In the research, the main findings obtained as a result of the regression analysis are as follows: "Participatory management and performance rewarding", "accountability and transparency", "organizational trust and ethical understanding", "innovation and change leadership", "governance and cooperation", "competition". The sub-dimensions of "orientation", "results orientation and heterarchical relations" positively and significantly affect the bureaucracy and management culture. It was determined that the sub-variable "Formal relations and hierarchical structure" did not have a significant effect on bureaucracy and management culture. In this context, seven of the eight hypotheses determined in the study were accepted and only one was rejected.

Some of the recommendations for practitioners in line with the findings can be listed as follows. Referring to the information and opinions of lower-level and middle-level managers during the functioning of the decision-making mechanism; It is thought that giving initiative and responsibility to employees within the framework of the principle of accountability will be effective in creating a culture of trust. Giving employees responsibility to ensure their effective participation in decisions, encouraging information sharing and meeting expectations will contribute to increasing organizational trust. Acting in accordance with ethical principles along with principles such as effectiveness, efficiency, efficiency and economy, and shaping the bureaucratic management culture around these principles and values will bring about organizational commitment and organizational justice. An effective and effective management approach can be implemented with a result-oriented, competition-oriented and performance-oriented management culture.

However, it can be suggested that researchers who will work in the field should carry out a comparative study on the management culture between central administration and local administrations. Additionally, management culture in the private and public sectors can be examined comparatively. Bureaucratic management culture of countries can be analyzed comparatively based on different country practices.

1. Giriş

Geleneksel kamu yönetimi anlayışından yeni yönetim anlayışına geçişle birlikte, verimliliğin esas alındığı, performansa dayalı bir yönetim anlayışının öncelendiği, hiyerarşik ilişkiler yerine heterarşik ilişkilerin ön planda tutulduğu, değişim ve yenilik ekseninde girişimci bir yönetim anlayışının ön plana çıkarıldığı, hesap verebilir, şeffaf, demokratik bir yönetim anlayışı tartışılmaya başlanmıştır. Yönetim alanda ortaya çıkan bu paradigma değişimi, Türk kamu bürokrasisini de etkilemiş, 1980'li yıllarda başlayan değişim çabaları 2003 sonrası dönemde hız kazanmış idari alanda birçok reform hayata geçirilmiştir.

Yeni kamu işletmeciliği anlayışı olarak değerlendirilen paradigmanın temel mottosu, merkeziyetçi yönetim anlayışı yerine adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışının belirlenmesi; planlamacı bir ekonomik anlayış yerine serbest piyasa ekonomisinin hayata geçirilmesi; özel sektörün yönetim ve tekniklerinin kamuda uygulanmasıdır. Buradan hareketle, sonuç odaklı, sonuç ve rekabet odaklı, girişimci, performansın öncelendiği bir yönetim anlayışının ön plana çıkarılmak istendiği vurgulanabilir. Özelleştirme ve yerelleşme temel olguları ekseninde, hiyerarşik ilişkiler yerine heterarşik ilişkilerin öncelendiği, yetkiyi devreden bir yönetim anlayışının benimsenmeye çalışıldığı, etkin, verimli, ekonomik ve etik değerlerin ön plana çıkarıldığı bürokratik yönetim kültürü yeni yönetim anlayışının temel vurguları arasında sayılmaktadır.

Bürokratik kültürü ve yönetim kültürünü, toplumsal ve siyasal kültürden bağımsız düşünülmesi olanaklı görülmemektedir. Bir ülkede yerleşik olan siyasal ve toplumsal kültür, bürokratik kültürü de etkilemektedir. Bir toplum, kurum veya kuruluşta benimsenen kültürel özellikler ve kodlar, genel olarak kurumlardaki yönetim anlayışını, iş süreçlerini, ilkeleri, değerleri, beklentileri ve yönetişime ilişkin kavramları ortaya koymaktadır. Ayrıca kurumlar arası etkileşimlerle kazanılan kültürel semboller, görünen veya görünmeyen her bağlamda çalışanların bürokratik yönetim kültürüne yansımaktadır.

Buradan hareketle hazırlanan çalışma kapsamında, ilk olarak bürokratik kültür ve yönetim kültürü ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar irdelenmiştir. Daha sonrasında araştırmanın metodolojisi kaleme alınarak, araştırmanın amacı, modeli, evren ve örnekleme, kısıtlılıkları, veri toplama araçları ve analizi konuları ele alınmıştır. Sonrasında araştırmanın sosyo-demografik bulguları, faktör analizi sonuçları ve bürokrasi ve yönetim kültürüne yönelik bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Çalışma sonuç, bulgu ve öneriler kısmı ile sonuçlandırılmıştır.

2. Bürokratik Kültür ve Bürokratik Yönetim Kültürü ile İlgili Araştırmalar

Konu ile ilgili olarak, Yüksek Öğretim Kurulu, Ulusal Tez Merkezi tez veri tabanı (tez.yok.gov.tr) taranmıştır. Bürokratik yönetim kültürü başlıklı bir yüksek lisans ve doktora tezine rastlanmamıştır. Bununla birlikte, bürokratik kültür veya bürokratik yönetim kültürüne yönelik, Maliye Bakanlığı'nda bir uygulama içeren bir tez çalışması ve araştırma bulunmamaktadır. Diğer taraftan konuyla ilgili literatür incelemesinde bürokratik yönetim kültürü ve yönetim kültürü konularında bazı çalışmalara rastlanmıştır. Aşağıda, belirtilen çalışmalar ve üzerinde durduğu konular kısaca özetlenmiştir.

Claver, vd. 1999, çalışmalarında kamu yönetiminin uygun bir örgüt kültürü aracılığıyla vatandaşlara sunduğu hizmeti nasıl geliştirebileceğini analiz etmiş; bu amaçla, kamu yönetimi kültürünün belirli özelliklerini incelemiştir. Bu bağlamda, kamu kurumlarında kültürün rolünü ve böyle bir kültürün nasıl teşhis edildiğini irdelemişlerdir. Daha sonra, birçok kurumda tipik olarak görülen bürokratik kültür sorunlarını tanımlamış ve vatandaş odaklı kültürün özelliklerini kısaca ele almışlardır. Araştırmada son olarak, bürokratik kültürün vatandaşlara hizmet kavramına dayalı bir kültüre dönüştürülmesi için özel bir metodoloji önerilmiş ve değişikliğin ne zaman gerekli olduğuna dair bir analiz sunulmuştur.

Zafarullah (2013) çalışmasında, Bangladeş'teki bürokratik kültürün bazı temel özelliklerini tarihsel, sosyal ve siyasi açılardan tanımlamıştır. Bürokratların, yasal rasyonalizm maskesi ardında çalışırken, etik olmayan uygulamalarda bulunmaktan çekinmedikleri araştırma sonucunda vurgulanmıştır. Bangladeş'te, bürokrasi, özerkliğini koruma eğiliminde olduğu için reform çabaları bastırıldığı ya da geciktirildiği bulgusu ortaya konulmuştur. Ülkede, bürokrasinin kendine has özelliklerinin değişim ve gelişimi engellediği ve demokratik yönetim için sorun teşkil ettiği sonucunun altı çizilmiştir.

Özmen (2013), çalışmasında post-bürokratik kültür konusunu teorik çerçevede ele almıştır. Post-bürokratik kültür, emir-komuta zincirini ve resmi ilişkileri azaltarak, astların karar ve tercihlerini önemseyen, yenilikçilik ve girişimcilik ruhunu koruyarak kişiler arası gayri resmi ilişkileri ifade etmektedir. Bu örüntü, kamu yöneticilerinin inisiyatif olarak stratejik davranmasını öngörmekte, kendisi ve çevresi arasındaki mesafeyi kaldırmaya çalışan, esnekliğe, açık sistemlere ve sosyal sermayenin daha etkin kullanımına değer veren bir anlayışı yansıtmaktadır. Bilginin dinamik kullanımı ve bilgiye dayalı güç ilişkilerinin öne çıkması bu felsefenin temel unsurları olarak çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışmada, yeni örgütlenme modellerinin oluştuğu günümüz dünyasında yükselen post-bürokrasi ve post-bürokratik kültür kavramları incelemeye tabi tutulmuştur.

Turhan (2014) tarafından yapılan çalışmada, Tanzimat Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi bürokratik kültürün tarihsel süreçteki yansımaları ele alınarak, bürokratik sistemin değerlendirilmesi yapılmıştır. Çelik (2018) tarafından yapılan bir başka çalışmada, Balıkesir ilinde bulunan ortaokullarda gerçekleştirilen bir araştırmayla birlikte bürokratik kültür ile destek arasındaki örgütsel adalet ilişkisi incelenmiştir. Toy (2019) tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada, bürokratik kültür bağlamında vatandaş odaklılığa dönüşüm süreci kamu hizmetlerinin kalite olgusu açısından irdelenmiştir.

Peters (1990) yapılan araştırmada, yönetsel kültür kavramını irdeleyerek, özelde kamu örgütlerinin/kuruluşlarına genelde kamu yönetimine yönelik analizde bulunmuştur. Dror (1990) tarafından yürütülen bir başka araştırmada ise yönetsel kültür/yönetim kültürü konusu kavramsal ve teorik çerçevede ele alınmıştır.

Subramaniam M. (1990), kamu yönetiminde kültür ve değerler konusunu teorik çerçevede incelemiştir. Subramaniam V. (1990) Hindistan'da Yönetim Kültürü üzerine bir araştırmada bulunmuştur. Kumar (1990) da benzer şekilde çalışmasında Hindistan'ın modern yönetsel kültürünü ele alarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Thomas (1990), İngiltere yönetim tarihi üzerinden hareketle yönetsel kültür ve değerlerini irdelemiştir.

Pheysey (1993), kültür biçimlerinin yönetim tarzlarını, liderliğe yönelik tutumları, iş yerindeki motivasyon düzeyini ve grup dinamiklerini nasıl etkileyebileceğini araştırmıştır. Bu çerçevede, örgütsel değişim, örgütsel davranış, örgütsel gelişme, grup davranışı, liderlik ve yönetim, motivasyon gibi konuları kültür kavramı üzerinden hareketle incelemiştir. Araştırmada, dünyanın farklı kıtalarından ve farklı ülkelerinden uygulama/vaka örnekleri örgüt kültürü ekseninde değerlendirilmiştir.

Birişik (1995) yönetim kültürü perspektifinden yeniden yapılanma stratejilerini incelemiş ve analiz etmiştir. Dağlı (1997) ise küresel yönetim kültürü bağlamında yapısal unsurların belirlenmesine yönelik bir araştırma yapmıştır. Baktın (2000) emniyet teşkilatında gerçekleştirdiği bir araştırma ile yönetim kültürü bağlamında örgüt kültürünün geliştirilmesini ve bulgularını ortaya koymayı amaçlamıştır.

Peters (2002) çalışmasında, siyasal ve yönetsel kültür konularını irdelemiştir. Siyaset ve yönetim, bürokrasi ve siyaset arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, örgüt kültürü ve yönetim kültürü konularına odaklanılarak, bazı örnek ülke incelemelerinde bulunulmuştur.

Kurt (2002) tarafından yürütülen çalışmada, Türkiye'deki yönetim kültürünün mahalli idareler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Eynullayev (2010), performans yönetim kültürünün

kuruluşlarda oluşmasına dair veri analizlerinin yaklaşımını ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Özmen (2012), yeni kamu yönetimi anlayışının Türkiye'de yönetim kültürüne etkisini ölçmeye yönelik bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

Fırat (2012) tarafından yürütülen bir başka araştırmada inovasyon doğrultusunda yönetim kültürü ele alınmış ve Kalkınma Ajansları ile ilişkilendirmiştir. Uyar (2014), kültürler arası iletişim açısından Türk yönetim kültürünün konumunu incelemiştir. Bayrakdar (2017), TR82 bölgesi örneği üzerinden belediyelerdeki stratejik yönetim kültürünün işleyişini araştırmıştır. İskender (2019), İçişleri Bakanlığındaki taşra teşkilatının yönetim kültürüne etkisini değerlendiren bir çalışmayı ortaya koymuştur. Duyar (2019), siyasetnamelerde önemli bir yeri olan etik değerlerin durumunu ve son yirmi yılda etik anlayışının nasıl değiştiğini Türk yönetim kültürü içinde karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir.

İncelenen çalışmaların bir kısmı bürokrasi, kültür, yönetim kültürü, örgüt kültürü, bürokratik kültür konularını teorik çerçevede ele almakta; bir kısmı ise uygulama boyutunu da dahil ederek araştırma sonucunda elde edilen bulguları tartışmaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde Maliye Bakanlığı bürokrasisinde bürokratik kültür ve bürokratik yönetim kültürüne yönelik bir araştırmanın yapılmadığı dikkati çekmiştir. Türkiye'de oluşturulan kamu politikaların ve mevzuatın merkezinde Maliye Bürokrasisinin olması, Türkiye'deki mali mevzuatın oluşturulması ve uygulanmasında maliye bürokrasisinin etkinliğinin göz ardı edilemeyecek durumda olduğu iddiasından hareketle çalışma kaleme alınmış, Hazine ve Maliye Bakanlığında bir uygulama gerçekleştirilerek alana katkı sağlanması hedeflenmiştir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu kısımda Hazine ve Maliye Bakanlığı merkez teşkilatında görev yapan bürokratların yönetim kültürüne yönelik algılarını tespit edebilmek amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın amacı, modeli ve hipotezleri, evren ve örnekleme, kısıtları ve veri toplama yöntemi ile araştırma neticesinde ulaşılan bulgu-sonuçlar ve bu husustaki analizler ele alınmaktadır.

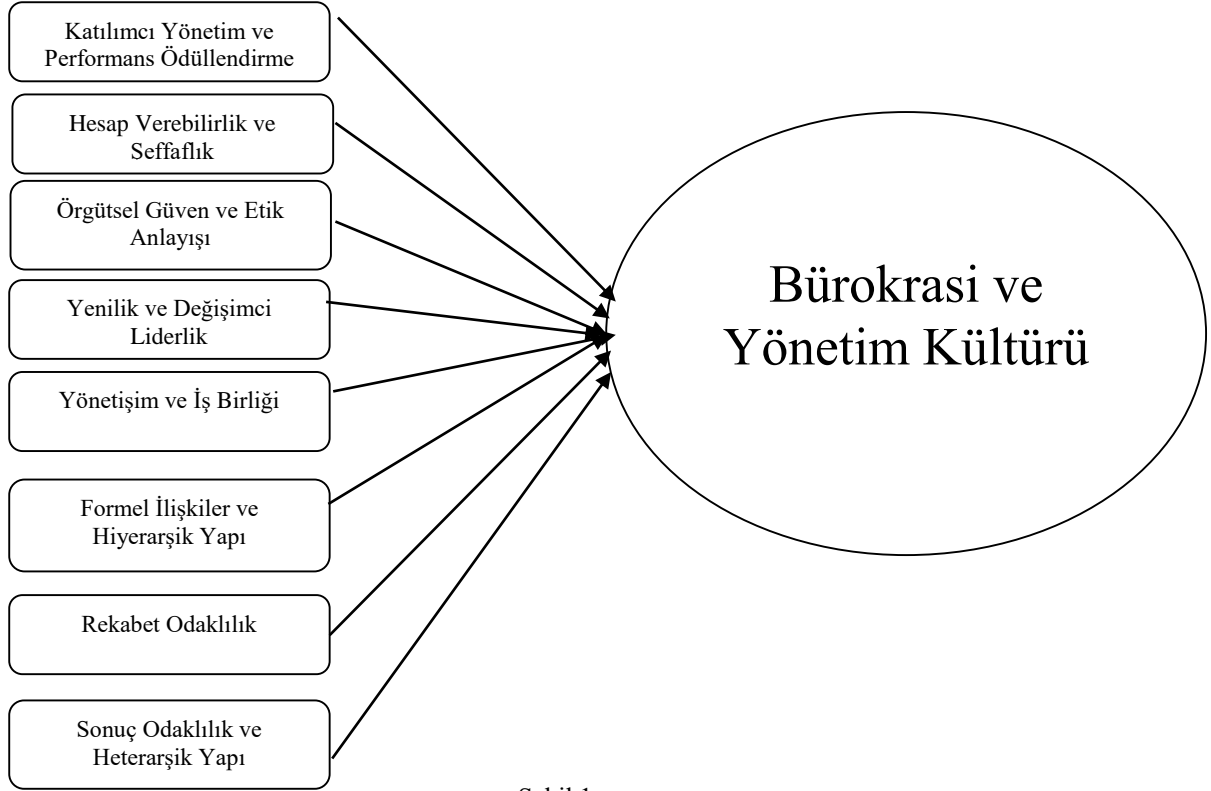
3.1. Araştırmanın Amacı

Maliye teşkilatı, tarihsel süreç içinde mali mevzuatın ve diğer mevzuatların şekillenmesinde öncü bir kurum olarak önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, Maliye teşkilatındaki yöneticilerin ve bürokratların yönetim kültürüne yönelik algılarının incelenmesini ve Maliye teşkilatından yararlanılmasını desteklemektedir. Bu bağlamda, araştırmanın temel amacı, Hazine ve Maliye Bakanlığı merkez teşkilatında görev yapan kamu görevlileri ve yöneticilerinin yönetim kültürü algılarını, Türk kamu bürokrasisinin katılımcı

yönetim kültürü, girişimci yönetim anlayışı, üst yönetimin etkisi, kurumun bürokratik kültürü ve diğer kurumlarla olan ilişkisi ekseninde belirlemektir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Konu ile ilgili literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçek doğrultusunda, araştırmanın modeli ve hipotezleri geliştirilmiştir. Araştırmada tarama modelinden yararlanılmıştır.

Şekil 1.

Bürokrasi ve Yönetim Kültürü Araştırma Modeli

Hazine ve Maliye Bakanlığı merkez teşkilatında görev yapan kamu görevlilerinin, yöneticilerin/bürokratların yönetim kültürüne yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmanın, oluşturulan ölçek doğrultusunda elde edilen varsayımlar şu şekilde sıralanabilir:

H₁: Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H₂: Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H₃: Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H₄: Yenilik ve Değişimci Liderlik, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H₅: Yönetişim ve İş Birliği, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H₆: Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H7: Rekabet Odaklılık, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.

H8: Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü anlamlı şekilde etkilemektedir.”

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde yer alan ve Ankara il merkezinde faaliyet gösteren Muhasebat Genel Müdürlüğünde görev yapan kamu görevlileri oluşturmaktadır. Araştırmada, Ankara ilinde bulunan ve araştırmanın yapıldığı yıl itibariyle Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünde yaklaşık olarak 425 kamu görevlisi görev yapmaktadır. Araştırma dönemi göz önüne alınarak, %5 hata payı ve %95 güvenilirlik düzeyinde örneklem büyüklüğünün 203 olması gerektiği belirlenmiştir(Gürbüz ve Şahin, 2016: 132). Hata payını minimize etmek ve homojenliği sağlamak amacıyla 239 kişilik bir örneklem büyüklüğü kullanılmıştır. Araştırmada, yüz yüze anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma kurumunun ve ilgili birimin seçiminde, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın genel mevzuatın oluşturulduğu bir merkez olması, diğer kamu kuruluşlarına öncülük etmesi ve Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde mevcut olan tüm unvanları barındırması ve stratejik bir rol üstlenmesi dikkate alınmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Hazine ve Maliye Bakanlığı merkez teşkilatındaki yöneticiler/bürokratlar üzerindeki uygulama ile sınırlıdır ve elde edilen sonuçların tüm ülke için genelleştirilmemesi hedeflenmektedir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise belirli bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş olması (Eylül-Ekim 2018) ve bu süre zarfında algıların değişebileceği düşüncesidir.

3.5. Veri Toplama Yöntemi (Veri Toplama Araçları ve Veri Analizi)

Veri toplama amacıyla, araştırmada "anket tekniği" kullanılmıştır. Türkçe ve yabancı dildeki literatür kaynakları, Yönetim Kültürü, Bürokratik Kültür ve Bürokratik Yönetim Kültürü ile ilgili çalışmaların incelenmesiyle birlikte, Pheysey (1993) ile İra ve Şahin (2011)'in çalışmalarından faydalanılarak anket formu oluşturulmuştur. Anket formu iki bölümden oluşmakta ve toplamda 42 soru içermektedir. İlk bölümde 7 soru ile demografik ve mesleki bilgilerin tespit edilmesi amaçlanırken, ikinci bölümde kamu görevlilerinin Maliye teşkilatında bürokrasi ve yönetim kültürüne yönelik algı düzeylerini ölçmek için 35 önerme sunulmuştur. Bu kısımda 5'li Likert ölçeğine yer verilmiştir. 5'li likert ölçeğinde, Kesinlikle Katılmıyorum

(1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katlıyorum (4), Kesinlikle katılıyorum (5) aralıklarında cevaplar alınmıştır.

Anket sonuçları istatistik programlar kullanılarak elektronik ortamda işlenmiş, analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Anket çalışması sonucunda elde edilen verilerin analizinde faktör analizi, geçerlilik ve güvenilirlik testi ve katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla frekans analizi yapılmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek amacıyla ilk olarak Kolmogorov-Smirnov Testi yapılmıştır. Bu test sonucunda $p(0,990) > 0,05$ değeri bulunmuş ve yönetim kültürü değişkeni verilerinin normal dağıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca verilerin çarpıklık (skewness) ve Basıklık (Kurtosis) değerleri de analiz edilmiştir. Buna göre de yönetim kültürü değişkenine ilişkin toplanan verilerin basıklık değerinin 0,478 olduğu, basıklık değerinin de 0,292 olduğu saptanmıştır. Her iki değerinde +1 ila -1 aralığında kalıyor olması nedeniyle normal dağılıma uygun bir şekilde verilerin toplandığı anlaşılmıştır. Buradan hareketle de araştırmanın analizlerinde parametrik testlerin kullanılabilceği belirlenmiştir. Bununla birlikte, T testi, tek yönlü varyans analizinden (Anova) de yararlanılmıştır. Son olarak, Pearson korelasyon analizi ve Regresyon analizinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada, sayfa kısıtı sebebiyle belli analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve verilerin değerlendirmesi yapılmıştır.

4. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında, Ankara il merkezinde Muhasebat Genel Müdürlüğünde görev yapan kamu görevlilerinin yönetim kültürüne ilişkin algılarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla yapılan alan araştırmasına katılan kamu görevlilerinin sosyo-demografik özellikleri, katılımcıların bürokratik ve yönetim kültürüne yönelik algıları ile faktör analizi ve güvenilirlik testlerinin sonuçlarına tablolar ve bulgular halinde yer verilmiştir.

4.1. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi

Tablo 1.

Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ağırlığı	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenilirlik Cronbach's α
Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme	Maliye teşkilatı içinde kurum yönetimi her seviyeden gelen fikir ve önerilere açıktır.	2,76	0,996	,745	27,97	0,890
	Maliye teşkilatında ödüllendirmede başarı esas alınır.	2,33	0,972	,743		
	Maliye teşkilatında kişisel bilgi ve yetenekler ön planda tutulur.	2,74	0,986	,669		
	Maliye teşkilatında sürekli öğrenme ve sürekli iyileştirme faaliyetleri yürütülür	3,05	1,040	,667		
	Maliye teşkilatında çalışanlar için performans ölçütleri dikkate alınır. Bu ekseninde başarı desteklenir ve teşvik edilir.	2,50	1,053	,639		
	Maliye teşkilatında yanlış kimin yaptığı değil, sonuçları tartışılır.	2,58	1,033	,601		
	Maliye teşkilatında çalışan herkes kendini kurumun bir parçası olarak görür.	3,13	1,046	,572		
	Maliye teşkilatı/Kurumu içinde formaliteden çok, sonuca önem verilir.	2,98	1,035	,546		
	Maliye teşkilatında kararlar bireysel değil, ortak çabanın ve müzakere kültürünün ürünü olarak alınır.	2,86	1,052	,505		
	Maliye teşkilatında katılımcı bir yönetim anlayışı benimsenir ve çalışanların görüşleri önemsenir.	2,87	1,047	,502		
Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık	Maliye teşkilatında alınan kararlar gerekçelendirilir ve kurum içi/kurum dışı paydaşlara bilgi verilir.	3,62	0,855	,806	8,25	0,835
	Maliye teşkilatında, hesap verebilir bir yönetim anlayışının yansımaları olarak, stratejik plan ve faaliyet raporları etkin bir şekilde uygulanır	3,63	0,869	,772		
	Maliye teşkilatında şeffaf yönetim anlayışı benimsenir, bilgi edinme hakkı ve bilgi edinme özgürlüğü etkin bir şekilde uygulanır.	3,59	0,893	,676		
	Maliye teşkilatında vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı benimsenir ve hizmetten yararlanan vatandaşların görüşleri önemsenir	3,20	1,005	,613		

	Maliye teşkilatında girişimci yönetim anlayışı ekseninde çalışanlara inisiyatif ve sorumluluk verilir.	3,07	0,995	,556		
	Maliye teşkilatında/Kurumunda her şeyin bir standardı vardır.	3,47	0,986	,476		
Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı	Maliye teşkilatında, çalışanlara verilen görevlerde yetki ve sorumluluk dengesi gözetilmektedir.	2,92	1,052	,758	5,75	0,794
	Maliye teşkilatında, etik ilke ve değerler kurum tarafından içselleştirilmiş ve çalışanlar tarafından benimsenmiştir.	3,17	1,032	,750		
	Maliye teşkilatında, çalışanlar arasında ilişkilerde karşılıklı güven ve anlayış esas tutulmaktadır.	3,17	0,979	,617		
Yenilik ve Değişimci Liderlik	Maliye teşkilatı içinde olup biten her şey, kurum yönetiminin denetimindedir.	3,64	0,937	,722	4,55	0,677
	Maliye teşkilatında değişim ve yenilikler kurum yönetimince başlatılır.	3,61	0,964	,680		
	Bir ülkedeki siyasal kültür ve toplumsal kültür, bürokratik kültürü etkilemektedir.	4,08	0,729	,447		
	Maliye teşkilatında, stratejik yönetim anlayışı ekseninde kurumun misyon ve vizyonu çalışanlarca benimsenir.	3,20	0,898	,336		
Yönetişim ve İş Birliği	Maliye teşkilatında, çalışanların karar alma sürecine dahil edilmesi motivasyon ve performanslarını artırır.	3,64	0,994	,767	4,27	0,696
	Maliye teşkilatında, katılımcı yönetim ve katılımcı kültür anlayışının benimsenmesi çalışanların kuruma yönelik bağlılık ve aidiyetini artırır.	3,41	1,041	,738		
	Maliye teşkilatında hizmet sunumunda özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde hareket edilir.	3,15	0,939	,457		
Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapı	Maliye teşkilatında kurum yöneticileri, sık sık kurallara uyulmasını hatırlatır.	3,46	0,960	,712	4,05	0,648
	Maliye teşkilatında hiç kimse kurum yönetimiyle ters düşmek istemez.	4,13	0,742	,695		
	Maliye teşkilatında ast-üst arasındaki ilişkiler çok resmi (mesafeli)'dir.	3,81	0,922	,653		
	Maliye teşkilatında ortaya çıkan sorunlar kurum yönetiminin isteği doğrultusunda çözülür.	3,85	0,750	,610		

	Maliye teşkilatında Weberyen bürokrasi anlayışının yansıması olarak, şekilcilik, yazılı kuralların işlenmesi ve kurallara sıkı bağlılık esas alınmaktadır.	3,89	0,957	,603		
Rekabet Odaklılık	Maliye teşkilatında çalışma ortamında iş birliğinden ziyade rekabet önceliklidir.	2,59	0,883	,776	3,30	0,503
	Maliye teşkilatında rekabetçi bir yönetim anlayışı benimsenir	2,65	0,866	,684		
Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı	Maliye teşkilatında bürokratik kültürün yansıması olarak, hiyerarşik (dikey) ilişkilerden ziyade heterarşik (yatay) ilişkiler daha ön plandadır	2,54	1,140	,749	3,13	0,513
	Maliye teşkilatında süreç odaklı bir yönetim anlayışından çok sonuç odaklı bir yönetim anlayışı uygulanır	3,03	1,024	,518		
Faktör Açıklayıcılığı Toplam					61,26	
Bürokrasi ve Yönetim Kültürü Algısı Ortalaması					3,20	
Bürokrasi ve Yönetim Kültürü Ölçeği Güvenilirlik Testi (Genel)					0,886	
KMO Ölçek Geçerliliği					0,860	
Bartlett Küresellik Testi Ki Kare					3776,116	
Standart Sapma					595	
<i>p</i> değeri					,000	

Yapılan faktör analizi sonucunda; katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme, hesap verebilirlik ve şeffaflık, örgütsel güven ve etik anlayış, yenilikçilik ve değişimci liderlik, yönetişim ve iş birliği, formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı, rekabet odaklılık, sonuç odaklılık ve heterarşik yapı alt boyutları belirlenmiştir. Ölçeğin yapısal geçerliliği için KMO Bartlett Küresellik testi yapılmış ve 0.860 değeri elde edilmiştir. Bu bağlamda ölçeğin yüksek düzeyde geçerliliğe sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenilirlik testi için Cronbach's α yönteminden yararlanılmıştır. Ölçeğin bütünü için elde edilen değer 0.886 gibi oldukça yüksek bir değerdir. Ayrıca ölçekte elde edilen her bir alt boyut için de güvenilirlik testi yapılmıştır. Buna göre; katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme için 0.890, hesap verebilirlik ve şeffaflık için 0.835, örgütsel güven ve etik anlayış için 0.794, yenilikçilik ve değişimci liderlik için 0.677, yönetişim ve iş birliği için 0.696, formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı için 0.648, rekabet odaklılık için 0,503 ve sonuç odaklılık ve heterarşik yapı için 0.513 değerleri elde edilmiştir. Bu bulgular araştırmada kullanılan ölçeğin yüksek düzeyde geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2. Sosyo-Demografik Bulgular

Tablo 2.
Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Özellik	Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	136	56,9
	Kadın	103	43,1
Yaş	20-30	47	19,7
	31-40	71	29,7
	41-50	64	26,8
	51+	57	23,8
Eğitim Durumu	Ön Lisans	6	2,5
	Lisans	174	72,8
	Yüksek Lisans ve Doktora	59	24,7
Hizmet Süresi	1-5 yıl	52	21,8
	6-10 yıl	34	14,2
	11-15 yıl	33	13,8
	16-20 yıl	31	13
	21+	89	37,2
Ünvan	Diğer	122	51,0
	Uzman	92	38,5
	Şube Müdürü	10	4,2
	Daire Başkanı	12	5,0
	Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı	3	1,3
Kurumdaki Hizmet Süresi	1-5 yıl	64	26,8
	6-10 yıl	29	12,1
	11-15 yıl	37	15,5
	16-20 yıl	30	12,6
	21+	79	33,1
Kurumdaki Yöneticilik Süresi	Yönetici değil	158	66,1
	1-5 yıl	32	13,4
	6-10 yıl	14	5,9
	11-15 yıl	18	7,5
	16-20 yıl	7	2,9
	21+	10	4,2

Ankete katılanlar cinsiyetleri bakımından incelendiğinde, katılımcıların %56,9'unun erkek, %43,1'inin ise kadınlardan oluştuğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Ankete katılanların yaş dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %19,7'si 20-30; %29,7'si 31-40; %26,8'i 41-50; %23,8'i 51 ve üzeri yaş aralığında olduğu ortaya çıkmıştır.

Ankete katılanlar eğitim durumları bakımından karşılaştırıldığında, katılımcıların %2,5'inin ön lisans; %72,8'i lisans; %24,7'sinin yüksek lisans ve doktora eğitimi aldığı/mezunu olduğu sonucu ortaya konulmuştur.

Ankete katılanların iş yerlerindeki pozisyonları karşılaştırıldığında; Tablo 2'den de görüleceği üzere, %1,3'ünün genel müdür ve genel müdür yardımcısı, %5,0'ının daire başkanı, %4,2'sinin şube müdürü, %38,5'inin uzman ve %51,0'ünün de diğer statüsünde oldukları anlaşılmıştır.

Ankete katılanların kamu görevinde buldukları süreleri incelendiğinde; %26,8'inin 1-5 yıl, %12,1'inin 6-10 yıl, %15,5'inin 11-15 yıl, %12,6'sının 16-20 ve %33,1'inin 21 yıl ve üstü süredir çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Ankete katılan kamu görevlilerin kurumdaki yöneticilik süreleri incelendiğinde %66,1'inin yönetici durumda olmadıkları, %13,4'ünün 1-5 yıl, %5,9'unun 6-10 yıl, %7,5'inin 11-15 yıl, %2,9'unun 16-20 ve %4,2'sinin 21 yıl ve üstü süredir yönetici olarak çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

4.3. Bürokrasi ve Yönetim Kültürüne Yönelik Bulgular

Tablo 3.

Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirmeye Yönelik Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme	Maliye teşkilatında çalışan herkes kendini kurumun bir parçası olarak görür.	3,13	1,046	2,7795
	Maliye teşkilatında sürekli öğrenme ve sürekli iyileştirme faaliyetleri yürütülür	3,05	1,040	
	Maliye teşkilatı/kurumu içinde formaliteden çok, sonuca önem verilir.	2,98	1,035	
	Maliye teşkilatında katılımcı bir yönetim anlayışı benimsenir ve çalışanların görüşleri önemsenir.	2,87	1,047	
	Maliye teşkilatında kararlar bireysel değil, ortak çabanın ve müzakere kültürünün ürünü olarak alınır.	2,86	1,052	
	Maliye teşkilatı içinde kurum yönetimi her seviyeden gelen fikir ve önerilere açıktır.	2,76	0,996	
	Maliye teşkilatında kişisel bilgi ve yetenekler ön planda tutulur.	2,74	0,986	
	Maliye teşkilatında yanlışı kimin yaptığı değil, sonuçları tartışılır.	2,58	1,033	
	Maliye teşkilatında çalışanlar için performans ölçütleri dikkate alınır. Bu eksende başarı desteklenir ve teşvik edilir.	2,50	1,053	
	Maliye teşkilatında ödüllendirmede başarı esas alınır.	2,33	0,972	

Tablo 3'te görüleceği üzere, katılımcı yönetim ve performans ödüllendirmeye yönelik, on önermenin genel ortalaması ($X=2,7795$) şeklinde kararsızım düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında, çalışan herkes kendini kurumun bir parçası olarak görür” önermesine katılım ortalaması ($X=3,13$) şeklinde kararsızım düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında ödüllendirmede başarı esas alınır” önermesine katılım ortalaması ise ($X=2,33$) şeklinde katılmıyorum düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 4.

Hesap Verebilirlik ve Şeffaflığa Yönelik Önergelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık	Maliye teşkilatında, hesap verebilir bir yönetim anlayışının yansımaları olarak, stratejik plan ve faaliyet raporları etkin bir şekilde uygulanır	3,63	0,869	3,4310
	Maliye teşkilatında alınan kararlar gerekçelendirilir ve kurum içi/kurum dışı paydaşlara bilgi verilir.	3,62	0,855	
	Maliye teşkilatında şeffaf yönetim anlayışı benimsenir, bilgi edinme hakkı ve bilgi edinme özgürlüğü etkin bir şekilde uygulanır.	3,59	0,893	
	Maliye teşkilatında/kurumunda her şeyin bir standardı vardır.	3,47	0,986	
	Maliye teşkilatında vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı benimsenir ve hizmetten yararlanan vatandaşların görüşleri önemsenir	3,20	1,005	
	Maliye teşkilatında girişimci yönetim anlayışı ekseninde çalışanlara inisiyatif ve sorumluluk verilir.	3,07	0,995	

Tablo 4’te görüleceği üzere, hesap verebilirlik ve şeffaflığa yönelik, altı önermenin genel ortalaması ($X=3,4310$) şeklinde katılıyorum düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında, hesap verebilir bir yönetim anlayışının yansımaları olarak, stratejik plan ve faaliyet raporları etkin bir şekilde uygulanır” önermesine katılım ortalaması ($X=3,63$) şeklinde katılıyorum düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında girişimci yönetim anlayışı ekseninde çalışanlara inisiyatif ve sorumluluk verilir” önermesine katılım ortalaması ise ($X=3,07$) şeklinde kararsızım düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 5.

Örgütsel Güven ve Etik Anlayışına Yönelik Önergelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı	Maliye teşkilatında, etik ilke ve değerler kurum tarafından içselleştirilmiş ve çalışanlar tarafından benimsenmiştir.	3,17	1,032	3,0865
	Maliye teşkilatında, çalışanlar arasında ilişkilerde karşılıklı güven ve anlayış esas tutulmaktadır.	3,17	0,979	
	Maliye teşkilatında, çalışanlara verilen görevlerde yetki ve sorumluluk dengesi gözetilmektedir.	2,92	1,052	

Tablo 5’te görüleceği üzere; örgütsel güven ve etik anlayışına yönelik, üç önermenin genel ortalaması ($X=3,0865$) şeklinde kararsızım düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında, etik ilke ve değerler kurum tarafından içselleştirilmiş ve çalışanlar tarafından benimsenmiştir.” önermesine katılım ortalaması ($X=3,17$) şeklinde kararsızım düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında, çalışanlara verilen görevlerde yetki ve sorumluluk dengesi gözetilmektedir.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=2,92$) şeklinde kararsızım düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 6.

Yenilik ve Değişimci Liderliğe Yönelik Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Yenilik ve Değişimci Liderlik	Bir ülkedeki siyasal kültür ve toplumsal kültür, bürokratik kültürü etkilemektedir.	4,08	0,729	3,6328
	Maliye teşkilatı içinde olup biten her şey, kurum yönetiminin denetimindedir.	3,64	0,937	
	Maliye teşkilatında değişim ve yenilikler kurum yönetiminin başlatılır.	3,61	0,964	
	Maliye teşkilatında, stratejik yönetim anlayışı ekseninde kurumun misyon ve vizyonu çalışanlarca benimsenir.	3,20	0,898	

Tablo 6’da görüleceği üzere; yenilik ve değişimci liderlik anlayışına yönelik, dört önermenin genel ortalaması ($X=3,6328$) şeklinde katılıyorum düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Bir ülkedeki siyasal kültür ve toplumsal kültür, bürokratik kültürü etkilemektedir.” önermesine katılım ortalaması ($X=4.08$) şeklinde katılıyorum düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında, stratejik yönetim anlayışı ekseninde kurumun misyon ve vizyonu çalışanlarca benimsenir.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=3,20$) şeklinde kararsızım düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo7.

Yönetişim ve İşbirliğine Yönelik Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Yönetişim ve İş Birliği	Maliye teşkilatında, çalışanların karar alma sürecine dahil edilmesi motivasyon ve performanslarını artırır.	3,64	0,994	3,3989
	Maliye teşkilatında, katılımcı yönetim ve katılımcı kültür anlayışının benimsenmesi çalışanların kuruma yönelik bağlılık ve aidiyetini artırır.	3,41	1,041	
	Maliye teşkilatında hizmet sunumunda özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde hareket edilir.	3,15	0,939	

Tablo 7’de görüleceği üzere; yönetim ve iş birliği anlayışına yönelik, üç önermenin genel ortalaması ($X=3,3989$) şeklinde kararsızım düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında, çalışanların karar alma sürecine dahil edilmesi motivasyon ve performanslarını artırır.” önermesine katılım ortalaması ($X=3,64$) şeklinde katılıyorum düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında hizmet sunumunda özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde hareket edilir.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=3,15$) şeklinde kararsızım düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 8.

Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapıya Yönelik Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapıya	Maliye teşkilatında hiç kimse kurum yönetimiyle ters düşmek istemez.	4,13	0,742	3,8285
	Maliye teşkilatında Weberyen bürokrasi anlayışının yansımaları olarak, şekilcilik, yazılı kuralların işlenmesi ve kurallara sıkı bağlılık esas alınmaktadır.	3,89	0,957	

	Maliye teşkilatında ortaya çıkan sorunlar kurum yönetiminin isteği doğrultusunda çözülür.	3,85	0,750	
	Maliye teşkilatında ast-üst arasındaki ilişkiler çok resmi (mesafeli) 'dir.	3,81	0,922	
	Maliye teşkilatında kurum yöneticileri, sık sık kurallara uyulmasını hatırlatır.	3,46	0,960	

Tablo 8’de görüleceği üzere; formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı anlayışına yönelik, beş önermenin genel ortalaması ($X=3,8285$) şeklinde katılıyorum düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında hiç kimse kurum yönetimiyle ters düşmek istemez.” önermesine katılım ortalaması ($X=4,13$) şeklinde katılıyorum düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında kurum yöneticileri, sık sık kurallara uyulmasını hatırlatır.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=3,46$) şeklinde katılıyorum düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 9.
Rekabet Odaklılığa Yönelik Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Rekabet Odaklılık	Maliye teşkilatında rekabetçi bir yönetim anlayışı benimsenir	2,65	0,866	2,6213
	Maliye teşkilatında çalışma ortamında iş birliğinden ziyade rekabet önceliklidir.	2,59	0,883	

Tablo 9’da görüleceği üzere; rekabet odaklılık anlayışına yönelik, iki önermenin genel ortalaması ($X=2,6213$) şeklinde kararsızım düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında rekabetçi bir yönetim anlayışı benimsenir.” önermesine katılım ortalaması ($X=2,65$) şeklinde kararsızım düzeyinde bulunurken; “Maliye teşkilatında çalışma ortamında iş birliğinden ziyade rekabet önceliklidir.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=2,59$) şeklinde katılmıyorum düzeyinde tespit edilmiştir.

Tablo 10.
Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı Önermelerin Ortalamaları

Faktör Adı	Soru İfadesi	Ort.	Std. Sapma	Faktör Ortalaması
Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı	Maliye teşkilatında süreç odaklı bir yönetim anlayışından çok sonuç odaklı bir yönetim anlayışı uygulanır	3,03	1,024	2,7845
	Maliye teşkilatında bürokratik kültürün yansıması olarak, hiyerarşik (dikey) ilişkilerden ziyade heterarşik (yatay) ilişkiler daha ön plandadır	2,54	1,140	

Tablo 10’da görüleceği üzere; sonuç odaklılık ve heterarşik yapı anlayışına yönelik, iki önermenin genel ortalaması ($X=2,7845$) şeklinde kararsızım düzeyinde ortaya çıkmıştır. “Maliye teşkilatında süreç odaklı bir yönetim anlayışından çok sonuç odaklı bir yönetim anlayışı uygulanır.” önermesine katılım ortalaması ($X=3,03$) şeklinde kararsızım düzeyinde

bulunurken; “Maliye teşkilatında bürokratik kültürün yansıması olarak, hiyerarşik (dikey) ilişkilerden ziyade heterarşik (yatay) ilişkiler daha ön plandadır.” önermesine katılım ortalaması ise ($X=2,54$) şeklinde katılmıyorum düzeyinde tespit edilmiştir.

4.4. Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Alt Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Hipotez 1: *Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.*

“Katılımcı yönetim ve performans ödüllendirmenin bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın ilk hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 11.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Katılımcı Yönetim ve Performans Ödüllendirme	0,867	26,746	0,000
R=0,867 R ² =0,751 F değeri=715,375 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; katılımcı yönetim değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,867$) ayrıca katılımcı yönetim değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %75,1 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında *H1 hipotezi kabul* edilmiştir.

Hipotez 2: *Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.*

“Hesap verebilirlik ve şeffaflığın, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın ikinci hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 12.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık	0,788	19,714	0,000
R=0,788 R ² =0,621 F değeri=388,630 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün hesap verebilirlik ve şeffaflık tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; hesap verebilirlik ve şeffaflık bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,788$), ayrıca hesap verebilirlik ve şeffaflık değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %62,1 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında ***H2 hipotezi kabul*** edilmiştir.

Hipotez 3: Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.

“Örgütsel güven ve etik anlayış, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı bir etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın üçüncü hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.”

Tablo 13.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Örgütsel Güven ve Etik Anlayışı	0,684	14,431	0,000
R=0,684 R ² =0,468 F değeri=208,254 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün örgütsel güven ve etik anlayışı tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; örgütsel güven ve etik anlayışı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,684$), ayrıca örgütsel güven ve etik anlayışı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %46,8 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında ***H3 hipotezi kabul*** edilmiştir.

Hipotez 4: Yenilik ve Değişimci Liderlik, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.

“Yenilikçi ve değişimci liderlik, bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın dördüncü hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 14.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Yenilik ve Değişimci Liderlik Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Yenilik ve Değişimci Liderlik	0,653	13,257	0,000
R=0,653 R ² =0,426 F değeri=175,753 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün yenilik ve değişimci liderlik tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; yenilik ve değişimci liderlik değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,653$), ayrıca yenilik ve değişimci liderlik değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %42,6 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında **H4 hipotezi kabul** edilmiştir.

Hipotez 5: Yönetişim ve İş Birliği, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.

“Yönetişim ve iş birliği, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın beşinci hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 15.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Yönetişim ve İş Birliği Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Yönetişim ve İş Birliği	0,663	13,629	0,000
R=0,663 R ² =0,439 F değeri=185,756 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün yönetişim ve iş birliği tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; yönetişim ve iş birliği değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,663$), ayrıca yönetişim ve iş birliği değişkeninin bürokrasi ve

yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %43,9 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında **H5 hipotezi kabul** edilmiştir.

Hipotez 6: *Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.*

“Formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın altıncı hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 16.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapı Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Formel İlişkiler ve Hiyerarşik Yapı	-0,062	-0,953	0,342
R=0,062 R ² =0,004 F değeri=0,908 p değeri=0,342			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilemediği ($\beta = -0,062$), formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı yönetim değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %00,4 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında **H6 hipotezi redd** edilmiştir.

Hipotez 7: *Rekabet Odaklılık, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.*

“Rekabet odaklılık, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın yedinci hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 17.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Rekabet Odaklılık Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Bürokrasi ve Yönetim Kültürü			
Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Rekabet Odaklılık	0,255	4,059	0,000
R=0,255 R ² =0,065 F değeri=16,472 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün rekabet odaklılık tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; rekabet odaklılık değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta= 0,255$), ayrıca rekabet odaklılık değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %06,5 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında ***H7 hipotezi kabul*** edilmiştir.

Hipotez 8: Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı, Bürokrasi ve Yönetim Kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir.

“Sonuç odaklılık ve heterarşik yapı, bürokrasi ve yönetimi kültürünü pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir” şeklindeki araştırmanın yedinci hipotezi regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 18.

Katılımcıların Bürokrasi ve Yönetim Kültürü ile Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı Arasındaki İlişkinin Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	Beta	t değeri	p değeri
Sonuç Odaklılık ve Heterarşik Yapı	0,481	8,437	0,000
R=0,481 R ² =0,231 F değeri=71,188 p değeri=0,000			

Bağımlı değişken bürokrasi ve yönetim kültürünün sonuç odaklılık ve heterarşik yapı tarafından ne düzeyde ve hangi yönde etkilendiğini belirlemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda; sonuç odaklılık ve heterarşik yapı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü pozitif yönde ve güçlü şekilde etkilediği ($\beta=0,481$), ayrıca sonuç odaklılık ve heterarşik yapı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünün toplam varyansını açıklama oranının %23,1 olduğu saptanmıştır. Bu sonuç bağlamında ***H8 hipotezi kabul*** edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Türk kamu bürokrasisinde katılımcı yönetim kültürü, girişimci yönetim anlayışı, üst yönetimin etkisi, kurumun bürokratik kültürü ve diğer kurumlarla ilişkisi gibi faktörleri incelemek amacıyla Ankara il merkezinde Hazine ve Maliye Bakanlığı bünyesinde bulunan Muhasebat Genel Müdürlüğü'nde görev yapan üst ve orta düzey kamu görevlilerine yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, hizmet süresi, görev pozisyonu, kurumdaki yöneticilik süresi) dikkate alınarak analizler yapılmıştır.

Araştırmada, katılımcıların yönetim kültürüne yönelik algılarını belirlemek için çeşitli alt boyutlar faktör analizi ile belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda, ölçeğin yüksek geçerlilik düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu analizde katılımcı yönetim ve performans ödüllendirme, hesap verebilirlik ve şeffaflık, örgütsel güven ve etik anlayış, yenilik, değişim ve liderlik, yönetişim ve iş birliği, formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı, rekabet odaklılık, sonuç odaklılık ve heterarşik ilişkiler, yönetim kültürünün alt boyutları olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın analizleri ve ortaya konulan hipotezler doğrultusunda elde edilen bulgular şu şekilde sıralanabilir:

1. Kurumsal düzeyde katılımcı yönetim anlayışı ve performans ödüllendirme uygulamalarının bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, farklı görevleri ifa eden kişilerden gelen fikir ve önerilerin dikkate alınması, kişisel bilgi ve yeteneklere önem verilmesi ve eksikliklerin değerlendirilirken sonuca odaklanılması gibi unsurların bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve güçlü bir şekilde etkilediği kanaati oluşmuştur. Tablo 3'te yer alan argümanlara dayanarak, Maliye teşkilatında çalışan herkesin kurumun bir parçası olarak kabul edilmesi düşüncesinin yaygın bir şekilde benimsendiği ve kurumsal aidiyetin, kurumsal düzeyde bir bürokratik kültürün oluşumuna katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, çalışanların performanslarının ödüllendirilmesinin kurumsal motivasyonu artırabileceği kanaati oluşmuştur.
2. Hesap verebilir ve şeffaf yönetim anlayışının bürokrasi ve yönetim kültürü üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, pozitif ve anlamlı bir etki olduğu sonucuna varılmıştır. Kurum içinde alınan kararların bir gerekçeye dayandırılarak açıklanması ve bu sonuçların kurum içinde ve dışında paydaşlarla paylaşılması gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğunda, şeffaf yönetim anlayışının hedeflendiği idari işleyişin benimsendiği görülmektedir. Bilgi edinme hakkı ve özgürlüğünün etkin bir şekilde uygulandığı, işlerin standartlara uygun bir şekilde yürütüldüğü, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışının öncelendiği ve hizmet alan vatandaşların görüş ve düşüncelerinin önemsendiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Hazine ve Maliye Bakanlığı içinde hesap verebilir bir yönetim anlayışının yansıması olarak stratejik plan ve faaliyet raporlarının etkin bir şekilde uygulanması ve bu prensiplere gereken önemin verilmesi önem arz etmektedir.
3. Örgütsel güven ve etik anlayışı, bürokrasi ve yönetim kültürünü ne şekilde etkilediği irdelenmiştir. Yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda, örgütsel güven ve

etik anlayışın, bürokrasi ve yönetim kültürü üzerinde güçlü bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Örgütsel güven ve etik anlayışı, bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu yönde etkileyen bir değişken olarak kabul edilmektedir. Maliye teşkilatında, etik ilke ve değerlerin kurum çalışanları tarafından benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Kurumsal düzeyde güven oluşturulmasının, etik yönetim anlayışının şekillenmesine katkı sağladığı ve bu durumun bürokratik yönetim kültürünü olumlu yönde etkilediği yönünde çıkarımda bulunulabilir.

4. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; yenilikçi ve değişim odaklı liderlik, bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Araştırma, yöneticilerin bilgisi dahilinde her konunun kurum içinde ele alındığı, yönetimin etkin bir denetim sağladığı, kurum çalışanlarının yeniliklere açık olduğu ve bu yeniliklerin kurum yönetimi tarafından başlatıldığı yönünde bir sonucu ortaya koymuştur. Bulgular, yenilikçi ve değişim odaklı liderliğin bürokrasi ve yönetim kültürü üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ve yönetim kültürüne güçlü bir katkı sağladığını desteklemektedir.
5. Araştırmada, yönetişim ve iş birliği ile bürokrasi ve yönetim kültürü arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Bulgular, katılımcı yönetim ve katılımcı kültür anlayışına dayalı bir yönetişim odaklı idari yapıya sahip olmanın, çalışanların kuruma bağlılık ve aidiyetini artırdığını göstermiştir. Maliye teşkilatı, yönetişimi esas alan ve iş birliğine dayalı bir yönetim kültürünü benimseyen bir yapıya sahiptir. Çalışanların karar alma sürecine dahil edilmesi, motivasyonlarını ve performanslarını artırmaktadır. Ayrıca, kurumun hizmet sunumunda özel, kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapması da çalışanlar tarafından kabul edilen bir durumdur. Bu bulgular, yönetişim ve iş birliğinin bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediğini desteklemektedir.
6. Araştırma sonuçlarına göre; formel ilişkiler ve hiyerarşik yapı değişkeni bürokrasi ve yönetim kültürü üzerinde olumlu bir etki yaratmamaktadır ve yönetim kültürünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamamaktadır. Bulgular sonucunda, çalışanların önemli bir çoğunluğunun katılımcı bir yaklaşım sergilediğini, hiyerarşik ilişkiler yerine yatay ilişkilerin öncelendiği yönünde çıkarımda bulunulabilir.
7. Yapılan analiz sonuçları, rekabet odaklılığın bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediğini desteklemektedir. Bu hipoteze dayalı olarak elde edilen bulgular, rekabetçi bir yönetim anlayışının Maliye teşkilatında benimsendiğini

göstermektedir. Ayrıca, çalışanlar arasında rekabetin öncelikli olduğu kabulünün varlığı da dikkate değerdir.

8. Araştırma bulgularına göre; sonuç odaklılık ve heterarşik yapı değişkeninin bürokrasi ve yönetim kültürünü olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediğini doğrulamaktadır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre, Maliye teşkilatında süreçlere odaklanma yerine sonuçlara odaklanan bir yönetim anlayışının benimsendiği ve bu değerlendirmenin çalışanlar tarafından büyük ölçüde kabul edildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, bürokratik kültürün bir yansıması olarak, çalışanlar tarafından hiyerarşik (dikey) ilişkilerden ziyade eşit düzeyde iş birliği ve iletişimin (yatay ilişkilerin) daha fazla önem taşıdığı vurgulanmıştır. Bu bulgular, Maliye teşkilatının katılımcı bir yönetim kültürüne sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular uygulayıcılara ve bu alanda çalışma yapacaklara yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Karar mekanizmasının işleyiş sürecinde hem hiyerarşik ilişkilerin hem de heterarşik ilişkilerin göz önünde bulundurulması ve alt düzey ve orta düzeydeki yöneticilerin bilgi ve görüşlerine başvurulması önemlidir. Bu yaklaşım, kurumsal düzeyde bağlılığın artmasına ve etkili katılımın sağlanmasına katkıda bulunacaktır.
2. Çalışanların halka daha iyi hizmet sunabilmeleri, iş barışını sağlamak için gerekli motivasyona ulaşabilmeleri ve iş tatminini gerçekleştirebilmeleri için iş performanslarının adil bir şekilde değerlendirilmesi ve çalışanların performanslarına yönelik olarak ödüllendirme yapılması önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, performans kriterlerinin güçlenmesine ve kurum çalışanlarının aidiyet duygularının artmasına katkı sağlayacaktır.
3. İşleyiş sürecinde, hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde çalışanlara inisiyatif ve sorumluluk verilmesi, güven kültürünün oluşmasında etkili bir faktördür. Bu yaklaşım, kurum içi ve kurum dışı denetimi beraberinde getirerek güvenin artmasını sağlayacaktır.
4. Çalışanların kararlara etkin bir şekilde katılımını sağlamak için sorumluluk verilmesi, bilgi paylaşımının teşvik edilmesi ve beklentilerin karşılanması, örgütsel güvenin artmasına katkıda bulunacaktır.
5. Kamu yönetiminde hizmet kalitesinin artırılması hedeflenirken şeffaflık, hesap verebilirlik, göreve bağlılık, kamu yararı, etkinlik, liyakat ve kalite gibi değerlerin yönetim kültürüne köklü bir şekilde yerleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla, çalışanlara verilen yetkilerde denge gözetilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, etik

değerlerin kurum içinde yönetim kültürü haline dönüşebilmesi için işlerin etik standartlara uygun bir şekilde yürütülmesi ve etik standartların ihlal edilmesi durumunda disiplin önlemlerinin alınması gerektiği yönünde öneri ortaya konulabilir.

6. Etkinlik, verimlilik ve performansın ölçülebilmesi amacıyla süreç odaklılık yerine sonuç odaklılığın vurgulanması ve bu doğrultuda politikaların geliştirilmesi, kamusal hizmet sunumunda önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.
7. Maliye teşkilatı, işlevi ve genişleyen yapısı nedeniyle hiyerarşik ve formel ilişkilere dayalı bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Araştırma bulgularına göre, kurumun bürokratik kültürü, dikey ilişkilerin yatay ilişkilere göre daha baskın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, verimlilik, kalite, etkinlik ve performans göstergelerinin kurumun ilerleyen iş süreçlerine yansımaları ve ilgili planlamaların bu prensiplere dayalı olarak sayısal verilere dayanarak değerlendirilmesi, yeni bir bürokratik yönetim kültürünün istenen şekilde gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Etkinlik, etkililik, verimlilik, ekonomiklik gibi ilkeler ile birlikte etik ilkelere uygun hareket edilmesi, bürokratik yönetim kültürünün bu ilke ve değerler ekseninde şekillendirilmesi örgütsel düzeyde bağlılığı ve örgütsel adaleti beraberinde getirecektir. Bununla birlikte, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışının hayata geçirilmesi, kurum içinde güven ve etik anlayışın kurumsallaşmasına katkı sunacaktır. Sonuç odaklı, rekabet odaklı ve performans odaklı yönetim kültürü ile birlikte etkin ve etkili bir yönetim anlayışı hayata geçirilebilecektir.

Bu alanda bundan sonra çalışma yapacak araştırmacıların, karşılaştırmalı analizlerden yararlanmasını önerilmektedir. Bu kapsamda ülke içinde, merkezi idare ve mahalli idareler arasında yönetim kültürüne yönelik mukayeseli bir çalışma gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte, özel sektör ve kamu sektöründe yönetim kültürü karşılaştırmalı bir şekilde araştırılıp çalışma ortaya konulabilir. Ayrıca, farklı ülke uygulamaları üzerinden hareketle ülkelerin bürokratik yönetim kültürü mukayeseli bir şekilde analiz edilebilir. Son olarak, toplumsal ve siyasal kültürün, bürokratik yönetim kültürü üzerindeki etkisine yönelik alan araştırması gerçekleştirilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Sorumlu yazar: %50, Diğer yazarlar: %25-25

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: %50, Other authors: %25-25

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Baktın, K. (2000). *Yönetim kültürünün yeniden yapılandırma stratejisi olarak örgüt geliştirme ve Kütahya emniyet teşkilatında bir uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bayrakdar, E. (2017). *Belediyelerde stratejik yönetim kültürü: TR82 bölgesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Birişik, M. (1995). *Yönetim kültüründe yeniden yapılandırma stratejileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Claver, E., Llopis, J., Gascó, J.L., Molina, H. & Conca, F.J. (1999). Public administration: from bureaucratic culture to citizen-oriented culture. *International Journal of Public Sector Management*, 12 (5), 455-464.
- Çelik, F. (2018). *Destek ve bürokratik kültür ile örgütsel adalet ilişkisi: Balıkesir ili ortaokullar örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dağlı, K. (1997). *Global yönetim kültürünün yapısal öğelerinin belirlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Dror, Y. (1990). Administrative culture desiderata. *Indian Journal of Public Administration*, 36 (3), 374-383.
- Duyar, Z. (2019). *Türk yönetim kültüründe siyasetnamelerde etik değerler ve 2000 yılı sonrası Türk kamu yönetiminde etik anlayış üzerine karşılaştırmalı bir analiz*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Eynullayev (2010). *Kuruluşlarda performans yönetim kültürünün oluşturulmasında veri analizi yaklaşımının kullanılması üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Fırat, H. (2012). *“İnovasyon Yönelimli Yönetim Kültürü Tasarımı; Türkiye Kalkınma Ajansları İçin Model Önerisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Gürbüz, S ve Şahin, F. (2016), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe-Yöntem-Analiz, Seçkin Yayınları, 3. Baskı, Ankara, s. 132.
- İra, Ö. N. & Şahin, Y. S. (2011). Örgüt kültürü ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 1-13.
- İskender, H. V. (2019). *Yeni kamu yönetimi anlayışının İçişleri Bakanlığı taşra teşkilatı yönetim kültürüne etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Kumar, D. (1990). Contemporary administrative culture of India. *The Indian Journal of Public Administration*, 36 (3), 709-742.
- Kurt, N. (2002). *Türkiye’de yönetim kültürü ve mahalli idarelerin gelişimine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özmen, A. (2012). *Yeni kamu yönetimi anlayışının Türkiye’de yönetim kültürüne etkisini ölçmeye yönelik bir alan araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özmen, A. (2013). Post-bureaucracy and post-bureaucratic culture in public administration. *International Journal of Management Sciences and Business Research*, 2 (3), 75-81.
- Peters, B. G. & Peters, G. (2002). *Politics of bureaucracy* (5th ed.). *Routledge*, London.
- Peters, B. G. (1990). Administrative culture and analysis of public organisations. *Indian Journal of Public Administration*. 36 (3), 420-428.
- Pheysey, D. C. (1993). *Organizational cultures: types and transformations*. *Routledge*, London.
- Subramaniam, M. (1990). Culture and values in public administration. *Indian Journal of Public Administration*, 36 (3), 539-543.
- Subramaniam, V. (1990). An exploration of Indian administrative culture. *Indian Journal of Public Administration*, 36 (3), 365-373.
- Thomas, R. (1990). British administrative history, culture and values. *Indian Journal of Public Administration*, 36 (3), 622-646.

Toy, G. (2019). *Kamu hizmetlerinde kalite olgusu ve bürokratik kültürden vatandaş odaklılığa dönüşüm*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Turhan, T. (2014). *Bürokratik sistem ve tanzimat dönemi bürokrasisinden erken cumhuriyet bürokrasisine intikal eden bürokratik kültür*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Uyar, S. (2014). *Kültürler arası iletişimde Türk yönetim kültürü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Zafarullah, H. (2013). Bureaucratic culture and the social-political connection: the Bangladesh example. *International Journal of Public Administration*, 36 (13), 932–939.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1440243
Araştırma Makalesi/Research Article

BELEDİYELERİN PLANLAMA YETKİLERİNİN KENTLERİN KADERİNİN TAYİNİNDEKİ ROLÜ

THE ROLE OF MUNICIPALITIES' PLANNING AUTHORITIES IN SHAPING THE
FATE OF CITIES

Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
20/02/2024

Kabul:
27/04/2024

1982 Anayasası'nda halkın mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulduğu ifade edilen belediyeler, ihtiyaçları karşılamamanın ötesinde kentin kaderini de tayin etmektedirler. Bununla da kalınmamakta, kentin kaderi belirlenerek kentlilerin geleceği biçimlendirilmektedir. Bu nedenle yöneticilerin, kentlilerin nasıl bir kentte yaşamak istediği sorusuna cevap araması ve hizmet rotalarını buna göre şekillendirmeleri gerekmektedir. Bu soruya verilecek cevaplar değişecek olsa bile, "insan onuruna yaraşır bir yaşam imkanı sunan kent" yaklaşımı geçerliliğini her zaman koruyacak bir cevap olacaktır. Bu yaklaşımın ilk ve en önemli adımı olan planlama ise çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Çalışmanın kapsamını ise insan vücudunun iskelet sistemi ve damarları gibi kentlerin yapı taşlarını belirleyen imar planları ve yönetim sürecinde kaynakların rasyonel ve hedef odaklı kullanılmasına aracılık eden stratejik plan oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, belediyelerin planlama yetkilerinin, kentin kimliğini oluşturan değerlere sahip çıkılması ve yeni değerler yaratılarak bunların gelecek nesillere taşınmasının yanı sıra yaşanabilir kaliteli kentler ve kurumsal yönetim modelleri oluşturulmasında ne kadar etkili bir araç olduğu üzerinde durulmaktadır. Çalışma literatür taraması yapılarak hazırlanmış, planlamanın teori ve uygulama safhasında yaşanan sorunlara ışık tutularak, planlamanın beraberinde getirdiği fırsatlara vurgu yapılmıştır. Çalışmanın kent yöneticileri başta olmak üzere, bu alanda akademik çalışmalar ve okumalar yapanların planlamanın önemine odaklanmasını sağlayarak fayda üretmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent yönetimi, Kentlerin geleceği, Planlama, İmar planı, Stratejik plan.

Jel Kodları: R50, R52, R58

¹**Sorumlu Yazar:** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yerel Yönetimler Bölümü, ORCID: 0000-0001-7468-0844, ruveyda.kizilboga@marmara.edu.tr.

Atıf: Özasan, R. K. (2024). Belediyelerin planlama yetkilerinin kentlerin kaderinin tayinindeki rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 906-939.

Abstract

Article Info

Received:
20/02/2024

Accepted:
27/04/2024

In the 1982 Constitution, it is stated that municipalities were established to meet the local common needs of the people, but beyond meeting these needs they determine the fate of the city. Not only that, by determining the fate of the city, the future of urbanites is shaped. For this reason, administrators should seek answers to the question as what kind of cities that citizens want to live in and shape their service routes accordingly. Even if the answers for such question would change, the approach as "a city that offers a life worthy of human dignity" will always be a valid answer. Planning, which is the first and the most important step of this approach, constitutes the subject of this study. The scope of the study consists of zoning plans, which determine the building blocks of cities like the skeletal system and veins of the human body, and the strategic plan, which mediates the rational and goal-oriented use of the resources in the management process. In this context, the study focuses on the effectiveness of municipalities' planning powers in terms of protecting the values that constitute the identity of the city and creating and carrying new values to future generations, as well as creating livable quality cities and institutional management models. The study is based on a literature review, shedding light on the problems experienced in the theory and practice of planning and emphasizing the opportunities that planning brings with it. It is aimed that the study will produce benefits by focusing on the importance of planning for city administrators and those who conduct academic studies and readings in this field.

Keywords: City management, Future of cities, Planning, Development plan, Strategic plan.

Jel Codes: R50, R52, R58.

Extended Summary

Since the humanity existed, it has made various attempts to meet its vital needs. Each effort of humanity progresses by shedding light on the next, and cities as one of the most important products of these efforts appear as important living centers that enable civilized coexistence. According to World Bank's March 2023 data, 56% of the world's population (4.4 billion people) lives in cities, and considering the world population projections for 2050, it is estimated that 7 out of every 10 people will be living in cities. According to the data published by the Turkish Statistical Institute on 11.05.2023, dating back to 31.12.2022, the proportion of the population living in cities in the total population of Turkey is 82.7%. The high rate indicates that rural areas are almost forgotten. Considering the opportunities such as employment, health, education, socio-cultural, etc. that make cities attractive, it can be concluded that the population that prefers to live in cities will continue to increase in the coming years. But are the cities, attracting this intense interest, built and managed well as places where everyone enjoys a high quality of life? This question should be answered from the perspective of municipalities, which are the main actors in urban governance of Turkey. Municipalities are constitutional organizations with public legal personality established to provide services of a local common nature. Common services include basic services such as infrastructure, roads, water, environmental cleaning, as well as many other basic elements such as preserving the identity of the city, respecting ecological values, safe and resilient cities, and cities that share in economic development. The effective operation of two main elements by municipalities while fulfilling the duties and responsibilities assigned to them in the Municipal Law and other relevant legislation will ensure healthy and orderly urbanization and enable everyone to have access to a reasonable quality of life. The first of these two main elements, which is also the subject of this study, is zoning plans. Zoning plans will ensure that the city will be established through the finest detailed design of the infrastructure and superstructure and with a the future-oriented assessments of interdisciplinary experts. The infrastructure and superstructure include sewerage, water and transportation systems, faultline-oriented construction of axes and mines with underground economic value, determination of reinforcement areas such as housing-industry-commerce-education-health-socio-cultural-sports, green areas, etc. and protection of agricultural lands, natural, cultural and historical structures. With zoning plans that take these factors into account, construction of cities in a healthy and orderly way is possible. It is also required to emphasize the importance of sticking to these plans. Because, unfortunately, the fact that zoning plans are changed as if they are ignored in the face of rent and the prevailing culture of amnesty causing the fate of the cities determined by the common mind with intense labor to be changed and distorted. However, as David Harvey emphasizes, by changing cities, we also shape our own destiny. For this reason, every work to be carried out in the city should be subject to strict compliance control, and deterrent measures should be taken against practices that violate norms.

The second element is the strategic plan, a kind of road map that each newly elected municipal administration is obliged to prepare within the first six months following the elections, which take place in every five years. Strategic planning enables the identification of services by analyzing the needs and priorities of cities and citizens. By this means, the provision of unnecessary services is prevented and the resources of the organization (human and material) are managed more efficiently. One of the most important issues emphasized under the Public Financial Management and Control Law No. 5018, which introduced the strategic plan into our legislation, is the linking of the budget with a strategic plan. What is meant by this is to ensure savings and efficiency in resource management through a budget work focusing on the objectives and sub-objectives in the strategic plan. In addition to increasing efficiency in service delivery, the strategic plan also provides an opportunity to evaluate the performance of the institution and to use new management models such as strategic management and risk-based management that support institutionalization. Annual reports, which are detailed reports on the realization of the objectives in the strategic plan and which must be prepared by municipalities every year, allow stakeholders to evaluate the performance of the administration. With strategic planning and future-oriented management becoming a corporate culture, it may be possible to bequeath livable cities to future generations.

In this context, the aim of this study is to make evaluations on how plans affect cities and their inhabitants. It is understood that both the zoning plans, which build the infrastructure and superstructure of cities, and the strategic plan, which we call the road map of the institution, undertake important functions in shaping the destiny of cities by mediating the provision of accurate, appropriate, adequate and quality services to the city with their goals and objectives. Being aware of this importance, we should carry the cities, which are the trust of future generations, to the future by not giving up on the construction of cities focused on increasing the value of the city and the quality of life of the citizens through the preparation of service-oriented, cost-benefit analyses and feasible plans in a participatory perspective.

1. Giriş

Kentler, dünya nüfusunun her geçen gün artarak talep gösterdiği yaşam alanları olarak, birçok temel ve zorunlu ihtiyacın yanı sıra kişisel zevklerin de karşılık bulduğu lüks hizmetlerin üretim merkezi konumdadır. Kentleri birbirinden ayıran, çekim merkezi haline getiren de kentlerin ürettikleri ve kentlilere sundukları imkânlarla ilişkilidir. Bu süreçte gerek merkezi idare gerekse yerel yönetimlerin politika ve uygulamaları kent üzerinde etkili olmaktadır. Türkiye özelinde, çalışmanın birinci bölümünü de oluşturan, kent yönetiminde ön plana çıkan en önemli yerel birim ise belediyelerdir. Belediyelerin, merkezi idarenin politikalarına uygun olarak, kendilerini bağlayan mevzuat çerçevesinde gelecek odaklı ve sürdürülebilir bir bakış açısıyla düzenli ve sağlıklı kentleşmeyi destekleyen hizmetleri sunmaları beklenir. Bunun ilk adımlarından biri ise çalışmanın ikinci bölümünün ana teması olan planlamadır. Planlama, hem kente hem de kuruma ilişkin amaçların belirlenmesini sağlayan önemli bir araçtır. Çeşitli plan türleri bulunmakla birlikte belediyelerin yetkili olduğu ve çalışmanın da inceleme alanını oluşturan en önemli iki plan türü imar planları ile stratejik plandır.

İmar planları kentlerin hem alt hem de üst yapısının en ince ayrıntısı ile nakşedilmesini sağlar. Kentin mevcut fotoğrafının çekilip, disiplinler arası çalışan uzmanların bir araya gelip bilimsel verilere dayalı olarak kentlerin geleceğini biçimlendirdiği bir çalışmanın ürünüdür. Amaç, hem kentin doğal değerlerini koruyarak yaşatabilmek ve mevcudun üzerine yenilerinin inşa edilmesine imkân sunabilmek hem de kentlinin yaşam kalitesini önemseyen vizyoner bir bakış açısıyla gelecek nesillerin haklarını koruyabilmektir. Bu kapsamda çalışmada imar planları hakkında genel bilgi verilmekte, eksikliklere, hatalara ve bunlara ilişkin yapılması gerekenlere değinilmektedir. Stratejik plan ise dünyada 1960'larda özel sektör 1980'lerde kamuda hazırlanmaya başlanan stratejik yönetimin önemli bir unsurudur. Türkiye'de kamu yönetimi sistemi içerisinde kendisine yer bulması 2003 yılında yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bütçe ile ilişkilendirilmesinin gerekliliğine yapılan vurgu da dikkate alındığında stratejik planlama yaklaşımı ile hedeflenenin kurumların kaynaklarını iyi yönetmesi, şeffaflaşması, hesap verebilmesi ve performansının hem iç hem de dış paydaşlarca değerlendirilmesine imkân sunması olduğu söylenebilir. Ayrıca belediyelerin stratejik plana dayalı hizmet sunma yaklaşımının iş yapma kültürü haline gelmesi ve stratejik yönetimin tüm unsurlarını kurumda aktif kılması beklenmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde her iki plan özelinde amaçlanan hedeflere ulaşılma durumu ile ilgili kritikler yapılarak, okuyucuya fikir sunulmaktadır.

2. Kent Yönetimi

Yaklaşık 6 bin yıl öncesine dayanan (Özaslan, 2022: 130) ve insanlığın meydana getirdiği en kapsamlı fiziksel ürün olan kent (Cansever, 2016'dan aktaran Bozdoğan, 2022: 51), nüfusu fazla ve yoğun olan, ekonomisi tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlere dayanan, işbölümü ve uzmanlaşmanın ekonomide hüküm sürdüğü, kentli yaşam kültürünün gündelik hayatta etkili olduğu, merkez ve yerel siyasete etki etme ve çekici özellikleri ile gerek iç gerekse dış göç alma olasılığı kırsala nazaran yüksek olan, belli yetki ve sorumluluklar yüklenmiş yönetim birimleri tarafından yönetilen coğrafi sınırları belirlenmiş yönetim birimleridir. Ancak bir kentin coğrafi sınırlarının en iyi nasıl tanımlanacağı, yani optimal ölçeğin ne olması gerektiği hususunun hala bir tartışma konusu olduğunu vurgulamak gerekir. Çok sayıda insanın yaşadığı, çalıştığı, eğitim gördüğü, sağlık gibi birçok hizmetten faydalandığı, yönetimin, ticaretin ve ulaşımın merkezi kabul edilen kentlerin dünya sahnesindeki konumu; fiziki, coğrafi, ekonomik, siyasi, yönetsel ve sosyo-kültürel özellikleri ile belirlenmektedir. Kentleri değerli kılan ise doğal güzellikleri ile insan eseri olmalarıdır. Asıl önemli olan insanın, etkilerine maruz kalacağı kenti nasıl biçimlendirmeye gönüllü olduğudur. Bu biçimlendirme refahın, toplumsal barış ve uzlaşımın anahtarı olabileceği gibi birçok alanda kaosa davetiye de çıkarabilir. Örneğin, nüfus artışı kontrol altına alınmamış bir kent, zamanla ihtiyaçların yeterince karşılanamadığı, yani yaşam kalitesinin düştüğü mekânlar haline dönüşebilir. Bu konuda Birleşmiş Milletler'in (BM) nüfus projeksiyon çalışmaları önemli bir referans kaynağıdır. BM 2022 yılı Dünya Nüfus Beklentileri Raporu'na göre dünya nüfusunun, yaklaşık olarak, 2030 yılında 8,5 milyar, 2050'de 9,7 milyar, 2080'lerde 10,4 milyara ulaşması bekleniyor. Dünya Bankası'nın Mart 2023 yılı verilerine göre ise dünya nüfusunun yaklaşık %56'sı (4,4 milyar kişi) kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılında yaklaşık her 10 kişiden 7'sinin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun¹ 11.05.2023 tarihinde yayımladığı 31.12.2022 tarihli veriye göre Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %1,6'sını oluşturan yoğun kent sınırları dâhilinde toplam nüfusun %67,9'u (57.934.583), yüzölçümünün %4,9'una denk gelen orta yoğun kent sınırları içerisinde nüfusun %14,8'i, yüzölçümünün %93,5'ine denk gelen kırsal alanda ise nüfusun %17,3'ü ikamet etmektedir. Verilere göre Türkiye'de kentlerde yaşayan nüfusun, toplam nüfus içerisindeki oranı %82,7'dir. Hem dünyada hem de Türkiye'deki kent yöneticilerinin artışı kaçınılmaz görünen kentli nüfusuna yönelik temel hizmetleri, altyapı ve konut gibi ihtiyaçları

---

¹ TÜİK sınıflandırmasında yoğun kent, nüfusun en az %50'sinin kent merkezi gridlerinde yaşadığı yerleşim yerlerini; orta yoğun kent, yoğun kent ve kır olma koşullarını sağlamayan yerleşim yerlerini; kır ise nüfusun %50'sinden fazlasının kırsal gridlerde yaşadığı yerleşim yerlerini ifade etmektedir (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>).

sunmaya yönelik plan ve hazırlık süreçlerini zaman kaybetmeden gerçekleştirmeleri gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Yeşil, dirençli ve kapsayıcı şehirler inşa etmek yoğun politika koordinasyonu ve yatırım gerektirir. Bu bağlamda merkezi ve yerel yönetimler geleceğe yatırım yapan stratejileri hayata geçirmek için işbirliği yapmalıdır (<https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>).

Kent yönetimi denildiğinde Türkiye’de akla ilk belediyeler gelmektedir. Nüfusu, 5.000’den fazla olan yerlerde belediye; 750.000’den fazla olan yerleşim yerlerinde ise büyükşehir belediyesi kurulabilmektedir. Belediye, mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulan bir kamu tüzel kişisidir. Mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçların kapsamı ise gündelik dilde ‘beşikten mezara kadarki hizmetler’ olarak tarif edilir. Her iki statüdeki belediyenin görev, yetki ve sorumlulukları 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda düzenlenmiştir. Kentlerin kaderini belirlemede geniş takdir hakkına sahip olan belediye yönetici ve karar organı üyeleri seçimle göreve gelmekte, beş yıl süresince kente hizmet etmektedirler. Tekrar seçilebilmenin asıl teminatı kente ve kentliye sunulan hizmetin kalitesi ve kaynakların verimli kullanılması olmalıdır, ancak bazen bu hedefler göz ardı edilerek tercihler yapılmaktadır. Hem bilinçli bir kentlinin tercihlerine yön veren hem de kentin kaderini biçimlendirmede işlev üstlenen temel belgeler ise imar planı, imar programı, stratejik plan, performans programı, yatırım programı, bütçe, kesin hesap raporu ve faaliyet raporudur. Belediye yöneticisi olan başkanın beş yıllık yol haritasını, yani kente sunacağı hizmetleri sınıflandırdığı stratejik plan ve kentin tasarımının yapıldığı imar planları bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda alt başlıklarda imar planı ve stratejik plan üzerinde durulmaktadır.

3. Plan

Sanayi Devriminin beraberinde getirdiği yeni teknolojilerin ve ortaya çıkardığı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi süreçlerin bir ürünü olan plan (Eke, 2012a: 17), ulaşılması hedeflenen amaç ve bu amaca ulaşılması için gerekli düzenlemeleri içeren (Bettleheim’dan aktaran Ersoy, 2016a: 9) insanlara ve doğaya fayda sağlaması beklenen kapsamlı bir metin ya da çizimdir. Yönetim faaliyetinin bir unsuru olan planlama, bulunulan ya da belirlenebilir bir andan sonrası için fikir beyan edilen, tasarlama yapılan bir düşünce şekli, yaşanılan bölgede düzenli ilişkilerin kurulmasını sağlamaya yarayan, belirlenen hedeflere zamanında ulaşılması için izlenmesi gereken yöntemleri ve süreçleri belirleyen (Kalabalık, 2014’den aktaran Tiyek ve Ulusoy, 2020: 263), bu sırada gelecekle ilgili belirsizlikleri ve riskleri yönetme (Avcı, 2016: 315), fırsatları avantaja çevirme imkânı sunan bir faaliyettir.

Planlama, altı aşamadan oluşur. Bunlar, amaç ve hedeflerin tespiti, amaç ve hedefleri gerçekleştirmeye yönelik alternatiflerin belirlenmesi, her alternatifin neden olabileceği sorunların ortaya konması, alternatiflerin karşılaştırmalı değerlendirilmesi, uygulama ve uygulamanın değerlendirilmesi sonucunda geri besleme sürecidir (Firedmann, 1987'den aktaran Şengül, 2016: 66). Bir idari faaliyet türü olan planlamada geçerli olan temel ilkeler ise; genellik, kamuya açıklık, süreklilik, bağlayıcılık, kamu yararına yönelik olma ve bütüncüllük ilkesidir. Genellik ilkesi planlamanın özel nitelikleri ve kişisel çıkarları dikkate alan bir perspektifte değil, genel bir yaklaşımla yani planlama kapsamında bulunması gereken her bir hususun değerlendirilmesini gerektirir. Kamuya açıklık ile kastedilen, talep edenlerin planlara ulaşabilmesi ve planlama süreçlerine ilgililerin katılımına imkân tanınmasıdır. Süreklilik ilkesi gereği, yürürlükteki planların uygulanması zorunlu olup, geçerliliği biten ya da ihtiyaca cevap vermeyen planların yerine yenileri hazırlanmalıdır. Anayasa, planlamayı devletin görevleri arasında sayar, böylece plansızlığın beraberinde getireceği risklerden kaçınılır. Bunu garantiye almak amacıyla da kanun, yönetmelik vb. mevzuat çalışmaları hazırlanarak tarafların hükümlere uygun hareket etmesi amaçlanır, aksi halde yargılama zorunlu kılınır. Mevzuatın birbirini destekleyici hükümleri barındırmasının, çelişkilere yer verilmemesinin uygulamadaki başarıyı artıracığına işaret edilir. Planlamada, özel hedefler belirlenerek kamu yararının sağlanması hedeflenir. Örneğin, bir bölgede düzenli ve estetik kentleşme, doğal hayatın, tarihi ve kültürel varlıkların korunması gibi özel nitelikli kamu yararı amaçlanmış olabilir. Planlamada bütüncüllük ilkesince, plan hazırlayan kurumların rekabet etmemeleri aksine birbirlerini desteklemeleri ve kapsam dâhilindeki tüm konuları dikkate almaları gerekir. Planlar arasında hiyerarşik uyum, yani planların kademeli birlikteliği ilkesi, plan kararlarının devamlılığı ve bütünlüğü gereğince gözetilmelidir (Çolak ve Öngören, 2014: 16,18-20,22-23,26). Hiyerarşik düzene uyulmaması durumunda, sorun yargıya taşınabilmekte ve mahkemelerce iptale konu olabilmektedir (Akdemir, 2021: 170). Bu da kurum kaynaklarının verimsiz kullanılmasına, zaman ve hak kaybına sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle bölge planları, kalkınma planlarına; mekânsal strateji planları, bölge ve kalkınma planlarına; çevre düzeni planları, mekânsal strateji, bölge ve kalkınma planlarına; nazım imar planları, çevre düzeni ve mekânsal strateji planlarına; uygulama imar planları ise nazım imar planlarına uygun olmalıdır (Akdemir, 2021: 156). Kurumsal strateji planları da, ulusal/bölgesel/il kalkınma planlarıyla, yatırım programlarıyla uyumlu olmalıdır. Planlamaya değer katan önemli ilkelere biri de planlara emek harcayanların etik değerleri benimsemesidir. Dürüstlük, hakkaniyet, hesap verebilirlik ve kamu yararı ilkeleri (Duvarcı, 2004: 15) kapsamında hareket edilmesi planların niteliğine, geçerliliğine ve güvenilirliğine olumlu katkı sunacaktır. İdarenin

görevlerini planlı bir şekilde yerine getirebilmesi, planlama süreçlerini doğru gerçekleştirmesine bağlıdır. Böylece özellikle kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı sağlanabilir (Çolak ve Öngören, 2014: 50).

Faludi'ye göre insanlığın gelişimini amaçlayan planlama, sonuç elde etmede en etkili yöntem olarak tüm karar alım süreçlerinde kullanılmalıdır (Faludi, 1973'den aktaran Ersoy, 2016a: 15-16). Planlamanın, nüfus planlaması, eğitim planlaması, ulusal planlama, makro planlama, mikro planlama, stratejik planlama, bölge planlama, sektörel planlama, üretim planlaması, fiziki planlama, mekân planlaması gibi geniş bir uygulama alanı bulunmaktadır (Meydan, 2013: 177). Kentleşmenin olumlu taraflarından faydalanmak, olumsuzluklarını bertaraf etmek de planlama ile mümkün olabilir. Kentsel sürdürülebilirlik, ancak planlama ile gerçekleşebilir. Buna rağmen gelişmekte olan ülkeler kentsel planlama ve tasarım stratejilerini çok iyi uygulayamamaktadır. Bunun yanı sıra kent planlamasında teknik ve politik boyutlar arasında bir boşluk yer almaktadır. Sanki planlamanın günlük hayatın gerçekleri ve vatandaşların ihtiyaçları ile bağlantısı kesilmiştir. Plansızlık ya da başarısız bir planlama, ekonomik potansiyeli sınırladığı gibi kentlilerin refahını, fırsatlara erişimini ve sağlığını da olumsuz etkilemektedir (UN –Habitat, 2013'den aktaran Avcı, 2016: 314).

İnsanlığın özellikle toplu halde yaşamaya başladığı dönemlerden itibaren yapılmaya başlanan planlamanın, dinamik bir dünyada kapsamı, amacı ve süresi değişse de eskisinden daha fazla ihtiyaç duyulan bir düzenleme aracı olarak işlevselliğinin devam edeceğini söylemek mümkündür. Planlama sayesinde geleceğin daha iyi düzenlenebileceğine, yönetilebileceğine ve denetlenebileceğine ilişkin siyasi, yönetsel ve toplumsal inanç planlamanın meşruiyetini ortaya koymaktadır. İktisadi, idari, mekânsal ve sosyal düzenlemeler yapmak amaçlı hazırlanan planlar arasında kentlerin geleceğine yön veren imar planı ve stratejik plan çalışma özelinde aşağıda incelenmektedir.

3.1. İmar Planları

İnsanların yaşamsal haklarının karşılanmasında ortak yaşam bölgeleri oluşturulması gereksinimi tarih boyunca geçerli bir ihtiyaç olmuştur. Bir yerleşim yerinin kendinden beklenen faydayı sunabilmesi ise düzenli, sağlıklı ve görsel niteliklere sahip olmasını gerektirir. Yerleşimlerde bu düzeni kuran, iyileştiren ve sürdürülebilir kılan ise imar planlarıdır² (Çolak

---

² Akdemir (2021), çalışmasında planları sınıflandırmaktadır. Buna göre üst düzey mekânsal planlar: mekânsal strateji planı, çevre düzeni planı, metropoliten imar planları; ana plan türü olan mekânsal planlar: nazım imar planı ve uygulama imar planı; özel amaçlı planlar: ıslah imar planı, turizm amaçlı imar planı, kıyı imar planlama; diğer

ve Öngören, 2014: 14). İmar planlarının tarihsel kökeni, tarım devrimi ile yerleşik yaşama geçilen ve ilk kentsel yerleşmelerin oluşmaya başladığı neolitik çağa dayanmaktadır. Modern anlamda ise 19. yüzyılda sanayi devriminin beraberinde getirdiği hızlı kentleşmenin gereklerini karşılamak amacıyla yapılan çalışmalarla başlamıştır (Ersoy, 2016a: 24). Ancak bu dönemin planlama yaklaşımı eleştirilere konu olmuştur. İnsanı merkeze almayan, yavaş ve soyut kurgusal bir sistem olarak ve dönemin yıldızı parlayan ekonomi ilkelerinin gereklerine göre işlediği (Çetintahra Ekşioğlu, 2011: 166), kentsel adaleti sağlamaktan çok, toplumsal sorunların mekânda yapılacak iyileştirmelerle çözüleceği varsayımına dayandığı iddia edilmiştir (Sönmez, 2012: 286). Jacobs (1961) kentlerin canlılığını yitirmesine neden olduğunu ve plancuların kente nasıl canlılık ve işlerlik kazandıracaklarını bilmediklerini, Cullen (1961) kentlerin ruhsuz ve kullanıcılarının beklentilerini karşılamaktan uzaklaştığını, bunu önlemek için kentsel mekânda bütüncül bir değer oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır (aktaran Ünlü, 2018: 59-60).). İkinci dünya savaşından sonra Keynesçi ekonomik yaklaşımın etkisiyle kent planlamasında, geniş kapsamlı ve rasyonalist planlama yaklaşımı tercih edilmeye başlanmıştır (Sönmez, 2012: 286).

Türkiye'deki imar sisteminin kökleri ise Osmanlı dönemindeki batılılaşma amaçlı reform uygulamalarına dayanmaktadır. Sanayileşme ve kentleşme sürecini tamamlamak üzere olan batılı ülkelerin yasal ve yönetsel düzenlemeleri başta İstanbul olmak üzere Osmanlı coğrafyasına uyarlanmaya çalışılmıştır. Belediye teşkilatının ve imar meclislerinin kurulması, yabancı mühendislerin çizdiği şehir haritaları, ilk kent planları ve imar yasaları bu dönemin ürünüdür. Batının, sanayileşmenin beraberinde getirdiği kentleşme sorunlarına çözüm arayışı kapsamında geliştirdiği planlama yaklaşımı, Osmanlı'da yangın ile yok olmuş konut veya ticaret alanlarının yeniden imarı, ulaşım teknolojileri ile uyumlu yol altyapısı geliştirme, savaş sonrası artan Anadolu nüfusuna barınma alanları oluşturma amaçlı kullanılmıştır (Yenice ve Yenice, 2018: 552-553). Kömürcüoğlu (2013: 6) Osmanlı'nın iktisadi, siyasi ve toplumsal alanda yaşadığı sorunların çaresinin Batılılaşmada arandığı gibi, şehirleşmede de batı modelinin Osmanlı bürokratik elitleri tarafından çözüm olarak sunulduğuna değinmektedir. Ancak batılı seyyahların eserlerine bakıldığında Osmanlı şehirlerini hayranlıkla anlattıklarına işaret ederek, batı şehirciliğinin doğrudan aktarımını eleştirmektedir.

Osmanlı'da ilk imar mevzuatı³ 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'dir. İçeriğinde kamulaştırma, binalara ruhsat verilmesi, yapı denetimi, yol ve sokakların genişlikleri, yapı

---

planlar: bütünlük kıyı alanı planı, uzun devreli gelişme planı, ulaşım ana planı, eylem planı, köy yerleşme planı, tarım alanlarında planlama, sanayi alanlarında planlama, su toplama havzalarında planlama vb.'dir.

³ İlerleyen dönemde imar ile ilgili esasları ve yetkililerin sorumluluklarını belirleyen belli başlı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin: 1980 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu (mülga), 1933 tarihli ve 2290 sayılı Yapı ve Yollar

yükseklikleri gibi konulara açıklık getirilmiş, çıkmaz sokak uygulamasına son verilmiştir (Tekeli, 1980: 54). Nizamname ile yasal altyapısı hazırlanan imar planlama çalışmaları 1870’li yıllarda, mahalle planlaması ise 20. yüzyılın başlarında uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde, bazı kentlerin haritalarının çizilmesinden öteye geçilememiştir (Görmez, 2001: 134; Kaya ve Susan, 2020-2: 916). Cumhuriyetin ilanını müteakip 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu ile imar planı hazırlama yetkisi belediyelere verilmiştir. Böylece şehircilik disiplininde ilk yerleşme hareketi, Belediye Kanunu ile gerçekleşme imkânı bulmuştur (Eke, 2012b: 34). Ancak yeterli sayıda kent plancısının bulunmaması nedeniyle 1940’lı yıllara kadar batılı plancılara Anadolu’da birçok kent ve kasaba planlatılmıştır (Yenice ve Yenice, 2018: 553). Türkiye’de kent planlamasında değişim arayışı sonucunda 1960’lı yıllarda kapsamlı akılcı planlama yaklaşımına geçilmiştir (Tekeli, 2012: 25,28). Kapsamlı akılcı planlama kuramı⁴, günümüzde en çok eleştirilen, ancak hâlihazırda en çok uygulanmakta olan planlama yaklaşımını temsil etmektedir. Bu yaklaşımda hazırlanan planlar, bir yerel yönetim biriminin yerleşimlerin 20-30 yıllık süreçte ne yönde ve nasıl bir gelişme göstereceğine ilişkin kararları almasında kullanılan siyasa rehberi niteliğinde resmi bir belgedir (Ersoy, 2016b: 115-116).

Geleneksel planlama yöntemlerinin özellikle büyük kentlerin hızlı ve çarpık büyümesi karşısında yetersiz kaldığı eleştirileri, yeni bir yaklaşım olarak stratejik mekânsal planlama anlayışını ortaya çıkarmıştır (Gedikli, 2016: 237). Stratejik mekânsal planlama, 1990’lardan itibaren Avrupa ve Kuzey Amerika’da kent planlamasında kullanılmaktadır (Göksu, 2012: 54). Mekânın fiziksel gelişimine yönelik strateji ve politikaların yanı sıra, fiziksel mekânla doğrudan ilişkili olmayan, ancak mekânı dönüştürmede güçlü etkileri olan ekonomik, sosyal, çevresel ve örgütsel strateji ve politikalar da stratejik mekânsal planlama kapsamına dâhil edilmektedir (Gedikli, 2016: 237). Stratejik mekânsal planlar, uzun dönem vizyon ile kısa dönem eylemlerini kombine eden bir tasarımdır. Aktif katılım, açık diyalog, hesap verebilirlik, iş birliği ve uzlaşma temel unsurlarıdır. Geleceği etkileyecek potansiyel gücünün, yönetim

---

Kanunu (mülga), 1956 tarihli ve 6785 sayılı İmar Kanunu (1972 tarihli 1605 sayılı Kanun ile kapsamlı değişikliğe uğramıştır) (mülga), 1984 tarihli 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (mülga), 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 2011 tarihli 644 sayılı **Kanun Hükmünde Kararname**, 2012 tarihli 6306 sayılı Kanun³, 2018 tarihli 1 no’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve ikincil mevzuat.

⁴ Kapsamlı planlama yaklaşımına göre, pozitivist bir bakış açısıyla, toplumsal ilişkiler ve mekânsal yapılar bilimsel araçlar ve teknikler vasıtasıyla analiz edilebilir, sorunlar ve çözüm önerileri teknik bir süreç içinde belirlenebilir (Sönmez, 2012: 287).

kültürünü değiştirme ve yasalarla saptanmış araç ve süreçleri etkileme kapasitesinde olduğu değerlendirmesi yapılmaktadır. Stratejik mekânsal planlamanın beş temel özelliğine vurgu yapılır. Birincisi, her soruna çözüm üretmeye çalışan kapsamlı planlamanın aksine, gerçekten sorun olan konulara yönelir. İlişkisel mekân ve yer kavramlarını hedefler, ilişkilere ve süreçlere odaklanılır. Bireylerin farklı ağlarda farklı roller üstlendikleri vurgulanır. Üçüncüsü, sadece objeleri ve işlevleri entegre etmeye odaklanan geleneksel mekânsal planlama yaklaşımına ek olarak süreçlere de odaklanır. İdareler arası yatay entegrasyon ve mekânsal ölçekler arası dikey entegrasyon önemsenir. Dördüncüsü, vizyon kelimesi yerine vizyon oluşturma sürecine odaklanır. Bununla kasıt, planın kendi uyumu içerisinde uygulanacağının önceden varsayılması değil, planın değişimi destekleyen bir araç olması gerektiğidir. Beşincisi, stratejik mekânsal planlama eylem yönelimlidir ve siyasi otoriteler ile uygulayıcı aktörler arasında etkili bağlantıların kurulmasını gerekli görür (Göksu, 2012: 58). Stratejik mekânsal planlama, küreselleşmenin kentler üzerindeki olumsuz etkileri ile başa çıkabilen, bunun yanı sıra post-modernist felsefenin savı olan paydaşlar arası etkileşim/iletişime imkân sunan bir yaklaşımdır (Gedikli, 2016: 241).

Türkiye’de 2014 yılında Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Buna göre; fiziki, doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek, koruma ve kullanma dengesini sağlamak, ülke, bölge ve şehir düzeyinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek, yaşam kalitesi yüksek, sağlıklı ve güvenli çevreler oluşturmak mekânsal planlamada temel hedef olarak belirlenmiştir. Bunu sağlamak için de mekânsal strateji planı, çevre düzeni planı ve imar planı hazırlanması gerekli kılınmıştır (md.1).

Mekânsal strateji planı, ülke kalkınma politikaları ve bölgesel gelişme stratejilerini mekânsal düzeyde ilişkilendiren, bölge planlarının ekonomik ve sosyal potansiyel, hedef ve stratejileri ile ulaşım ilişkileri ve fiziksel eşiklerini de dikkate alarak değerlendiren, yer altı ve yer üstü kaynakların ekonomiye kazandırılmasına, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine, yerleşmeler, ulaşım sistemi ile kentsel, sosyal ve teknik altyapının yönlendirilmesine dair mekânsal stratejileri belirleyen, sektörlere ilişkin mekânsal politika ve stratejiler arasında ilişkiyi kuran, 1/250.000, 1/500.000 veya daha üst ölçek haritalar üzerinde şematik ve grafik dil kullanılarak hazırlanan, ülke bütününde ve gerekli görülen bölgelerde yapılabilen, sektörel ve tematik paftalar ve raporu ile bütün olan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, md.4/1).

Çevre düzeni planı, varsa mekânsal strateji planlarının hedef ve strateji kararlarına uygun olarak orman, akarsu, göl ve tarım arazileri gibi temel coğrafi verilerin gösterildiği, kentsel ve

kırsal yerleşim, gelişme alanları, sanayi, tarım, turizm, ulaşım, enerji gibi sektörlerle ilişkin genel arazi kullanım kararlarını belirleyen, yerleşme ve sektörler arasında ilişkiler ile koruma-kullanma dengesini sağlayan 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekteki haritalar üzerinde ölçeğine uygun gösterim kullanılarak bölge, havza veya il düzeyinde hazırlanabilen, plan notları ve raporuyla bir bütün olarak yapılan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, md.4/c). Ülke fizikî mekânında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, nazım ve uygulama imar plânlarına esas teşkil etmek üzere, coğrafi, sosyal, ekonomik, idari, mekânsal ve fonksiyonel nitelikleri açısından benzerlik gösteren bölge, havza veya en az bir il düzeyinde Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİB) tarafından hazırlanır ve onaylanır (2872 sayılı Kanun, md. 9/b). İl çevre düzeni plânı; valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır. İl çevre düzeni plânı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanır (5302 sayılı Kanun, md.6/c). Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyelerinde il çevre düzeni planı ilgili Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılır veya yaptırılır ve doğrudan Belediye Meclisi tarafından onaylanır (5393 sayılı Kanun, md.18/b).

İmar planları, nazım ve buna uygun olarak hazırlanması gereken uygulama imar planlarından oluşur. İmar planları, kamu sağlığını koruyan, sosyal ve mekânsal alanda kuşaklar arası eşitliği sağlamayı hedefleyen, ortak gelecek ilkesiyle ekolojik dengeyi ve doğal çeşitliliği bütüncül bir yaklaşımla korumayı ve kullanmayı amaçlayan resmi belgelerdir. İmar Kanunu (8/b) ve Belediye Kanunu'na (md.14/a) göre belediyeler, imar planlarını kendileri hazırlayabileceği gibi ihale yöntemi ile özel kişi ve kuruluşlara da yaptırabilir.

Nazım imar planı, mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte, onaylı hâlihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak ilgili belediye tarafından hazırlanan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, md.4/i). Kısaca, nazım imar planları, bir kentin arazi kullanımının planlanmasıdır (Çolak ve Öngören, 2014: 61). 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belediye kurulması 5.000 (md.4), 3194 sayılı İmar Kanunu'nda imar planı hazırlanması 10.000 nüfus şartına (md.7) bağlanmıştır. Nüfusu 10.000'i aşmayan belediyelerin imar planı hazırlamaları hususu isteğe

bağlanmıştır. Çolak ve Öngören (2014: 20) bu durumu uyumsuzluk olarak değerlendirmektedir. Çünkü bir yerde belediye idaresi kurulması orada mekânsal alanların planlaması ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

Uygulama imar planı, nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayırım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı hâlihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak ilgili belediye tarafından hazırlanan plandır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, md.4/k). Büyükşehir ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyesinin hazırladığı nazım imar planına uygun olarak 1 yıl içerisinde uygulama imar planlarını hazırlarlar, aksi bir durumda büyükşehir belediyesi ilçe adına uygulama imar planını hazırlamaya yetkilidir (5216 sayılı Kanun, md. 7/b). Büyükşehir belediyesi, ilçe belediyelerinin imar uygulamalarını denetleme yetkisine sahiptir. Denetim yetkisi, konu ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeyi, incelemeyi ve gerektiğinde bunların örneklerini almayı içerir. Denetim neticesinde belirlenen eksiklik ve aykırılıkların ilçe belediyesi tarafından üç ay içerisinde giderilmesi gerekir. Giderilmezse, büyükşehir belediyesi eksiklik ve aykırılıkları gidermeye yetkilidir. Büyükşehir belediyesinin tespit ettiği ruhsatsız veya ruhsat eklerine aykırı yapıların, ilk olarak ilçe belediyesi tarafından giderilmesi istenir, aksi halde yine büyükşehir belediyesi devreye girer (5216 sayılı Kanun, md.11).

İmar planları hem medeni yaşamı hem de medeniyeti geliştirmenin anahtarı niteliğindedir (Avcı, 2016: 323). Gelecek nesillere daha düzenli ve sistemli bir ülke bırakılmasına aracılık eder. Çünkü büyüme eğiliminde olan bölgelerin denetim altında tutularak kontrollü büyüme stratejilerinin izlenmesine, böylece yaşam kalitesinin artırılmasına odaklanılır. Bu nedenle nüfus ve çevre ilişkisi kurularak sosyal ve kültürel imkânların korunması, sağlık ve güvenlik gibi temel yaşam standartları dikkate alınarak uzun vadeli yapılması önerilmektedir (Tiyek ve Ulusoy, 2020: 265). İmar planlarına hâkim olan ilkeler: aleniyet, genellik, plan hiyerarşisi,

kamu yararı, zorunluluk, esneklik, kapsamlılık, süreklilik, bilimsellik ve katılımıdır (Canbazoğlu ve Ayaydın, 2011: 245-246). İmar planları, temel hak ve özgürlüklerin ihlali riskini ortaya çıkarabileceğinden kanun koyucunun belirlediği sınırlar çerçevesinde hazırlanması ve uygulanması önemlidir (Çolak ve Öngören, 2014: 61). M.Ö. 4 ve M.S. 65 yılları arındayışmış olan Romalı düşünür Lucius A. Seneca, “yasaların yasaklamadığını, utanma duygusu kontrol eder” demiştir (Güneş ve Uzunay, 2017: 168). Gerçek erdem insanın içindedir ve bunun kentlerin kaderinin tayin edildiği noktalarda devreye girmesi kamu yararı için elzemdir. Danıştay kararlarında imar planları sebep-maksat yönüyle değerlendirilirken “kamu yararına uygunluk, üstün kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esasları” dikkate alınmaktadır. İmar hukukunun şehircilik ilkeleri: kamu yararına uygunluk, planlı ve sağlıklı kentleşme ve düzenli kalkınma, bilimsellik (nesnellik), demokratiklik (kentleşme ve kalkınmada eşitlikçi ve çoğulcu yaklaşım, şeffaflık, katılım), sürdürülebilir kalkınma ve kentleşme, eşgüdümlü birlikteliğin sağlanması, şehircilikte ölçülülük ve sürekliliktir. Şehircilik ilkeleri, kentsel veya kırsal bir yerleşim mekânında yaşayan nüfusun, hukuki değerlere göre haklarının korunarak mekânların; yapılaşması, kullanımı ve yönetimine ilişkin planlama ve plan uygulama faaliyetlerinin temel prensipleridir (Büyükvelioğlu, 2023: 116-118). Şehircilik ilkelerinin gerçekleşmesine doğrudan destek veren imar planları ile ulaşılmak istenen amaç ve hedefler bulunmaktadır. Bunlar (Ersoy, 2007: 3):

- (1)Bilim, teknik, sağlık, güvenlik, sanat ve estetik kuralları ile yöresel koşulların yerleşme ve yapılaşmada dikkate alınması.
- (2)Bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, sektörler arası uyumun sağlanması, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir kılınması.
- (3)Doğal, tarihi ve kültürel çevrenin ve ekolojik değerlerin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması.
- (4)Temel haklara saygı kapsamında toplum ve kamu yararının gözetilerek sosyal adaletin sağlanması.
- (5)Katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin gerçekleştirilmesi ile planların geçerlilik ve güvenilirliğinin artırılması.
- (6)Afetlere dirençli kentlerin inşası ve yaşam kalitesini artıran ilkelerin uygulamalarda temel alınması.

Yukarıdaki amaç ve hedefler dikkate alındığında, imar planlaması ile en üst ölçekte sağlıklı kentlerin oluşturulmasının amaçlandığı söylenebilir. Sağlıklı kent, geleceğe dönük

sürdürülebilirliği olan imar planlarına, altyapı ihtiyacını ileri teknolojik donatılar ile karşılayan ve yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek kapasiteye sahip, güvenli-dirençli, insanların günlük ihtiyaçlarına kaliteli bir şekilde cevap verebilen ve hem kentin hem de kentlinin gelişimine imkân sunan bir kenttir (Özaslan Kızılboğa, 2022: 204). Ancak imar planlarının hem hazırlık hem de uygulama sürecindeki eksiklik ve yanlışlıklar sağlıklı kentlerin oluşumunu engellemektedir. Örneğin, Günay (2006) Türkiye’de planlamanın fazla yüceltildiğini, ancak planlamanın kentleri üretmediğini ve Ünlü (2013), planlamanın kentleri yapı yığına dönüştürdüğünü savunmaktadır. Salt bina üretimine odaklanılması ile birlikte 1960’lı yıllarda bütüncül planlama ilkesi göz ardı edilmeye başlanmış, 1980 ve özellikle 2000’li yıllarda kentin morfolojik bütünlüğü tümüyle unutulmuştur. Bademli (2002) parçalı yapılanmanın kentte bütünlüğü sağlamaktan uzak olduğunu, mimarların sadece binalar ile ilgilendiğini, plancılara ise yazılı kuralların uygulayıcıları gibi hareket ettiklerini vurgulamıştır. Mimarlar ile plancılar arasındaki kopukluğun kentlerin inşasında sorunları beraberinde getirdiğine işaret edilmiştir. Trancik (1986), kentlerdeki memnuniyetsizliği ve tutarlı bir bütünlüğün üretilmemesini, otomobil sayısının artışına, modern mimarinin hâkimiyetine, kentsel yenileme ve bölgeleme politikalarına dayalı kayıp mekânın üretilmesine, resmi kurumların denetimdeki eksikliğine ve isteksizliğine dayandırmaktadır. Habraken (2000) yetkililerin mekânın özünü anlamaktan ve bunu içselleştiren planlar üretmekten yoksun olduğuna, Hall (2008) hem plancıların hem de yerel yönetimlerin kamu yararından ziyade inşaat sektörünün çıkarlarını gözettiğine işaret etmiştir. İngiliz morfogenetik okulunun kurucusu Conzen (1975), niceliksel yaklaşımların kent planlamasındaki etkisinin kentlerin birbirine benzemesine, kentlerin insancıl ölçekler dışına çıkmasına ve suratsızlığın oluşmasına neden olduğunu belirtmiştir (Ünlü, 2018: 60,64,66-67).

Planlamada, toplumsal ideallerin öncelikli tutulduğu bir dönemden piyasa rasyonellerinin önceliklendirildiği bir yaklaşıma geçiş olmuştur. Liberalizmi savunan düşünür ve politikacıların yerleşmiş görüşlerinin tersine planlama, özgürlüklerden vazgeçmek bir yana, gerçek anlamda insan özgürlüğünün egemen kılınması, piyasanın gizli ve görünmez elinin yerine insan aklının ve bilimin geçmesi demektir (Ersoy, 2007: 2-3). Ancak serbest piyasa ekonomisi kentsel mekânı metalaştırarak, piyasada kolayca değiştirilebilir değere dönüştürülebilecek bir imar plancılığını desteklemektedir. Bu yaklaşımı benimseyen plancılar, sadece arazileri değil, kentin tarihi, kültürü ve mekânsal sermayesini yeni zengin sınıfın kullanımına uygun hale getirmektedir. Bu durumda bir bilim olarak kent planlaması yerini kentsel stratejiler üretimine bırakmakta, şehir plancıları da ismarlama iş yapan zanaatkârlara dönüşmektedir (Kurtuluş, 2012: 53).

Kentsel planlama disiplininde Türkiye'nin ortaçağ karanlığını yaşadığını iddia eden Ersoy, bunu sağlıklı bir bilimsel tartışma ortamının yokluğuna dayandırmakta, kentsel planlama sorgulamayı temel alan bilimsel bilgiye dayanmalı vurgusunda bulunmaktadır (Ersoy, 2016a: 36-37). Planlamada interdisipliner bir yaklaşımla hareket edilmesinin önemli faydalar üreteceği de göz ardı edilmemelidir. Temel aktör, kent ve bölge plancıları olmakla birlikte, jeologlar, hukukçular, tarihçiler, toplumbilimciler, mühendisler, ekonomistler, istatistikçiler, siyasetçiler, yöneticiler gibi birçok uzman iş birliği yaparak, kenti birçok açıdan değerlendirerek planlanma sürecine destek olmalıdır. Örneğin, 1930 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ilk planlama bölümünün faaliyet gösterdiği Harvard Üniversite'sinden sonra Massachusetts Institute of Technology'de (MIT) ülkenin ikinci şehir planlama bölümü açılmıştır. MIT bünyesindeki şehir planlama bölümü, Harvard'dakinden farklı olarak akademik kadroda mimar ve tasarımcıdan daha çok toplumbilimci istihdam etmiştir. Yaratıcı ve çözüm üretici sentetik bilimlerin (tasarımla uğraşan bilimlerin) ancak toplumbilimlerle desteklenmesi halinde faydalı çözümler üretebileceği görüşü savunulmuştur (Ersoy, 2016b: 123-124). Köktürk (2019: 296), merkezi yönetim, yerel yönetimler, meslek odaları ve ilgililer arasındaki koordinasyonsuzluğa, katılıma imkan tanınmamasına, imar planlarının tek uygulama yönteminin arsa düzenlemesi (parselasyon) olmasına, siyasilerin kontrolünde bir rant aracı olmasına vurgu yapmaktadır. Ayrıca bu sorunların, Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesindeki mülkiyet hakkı, konut hakkı, barınma hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ilkelerine aykırılık doğurduğunu, bu nedenle de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açılan davalar olduğunu belirtmektedir. Kentsel alanlarda, imar planındaki arazi kullanımını belirleyen ve değişimi etkileyen temel etken mülkiyet kurumudur. Mülkiyetin kurumsallaşma biçimi de planlama anlayışını ve planları yozlaştırma biçimlerini belirlemektedir. Bu açıdan, imar ve planlama yaklaşımı ile mülkiyet anlayışı arasında tutarlılığın kurulması zorunludur (Köktürk, 2019: 244-245). Çünkü özel mülkiyet sahiplerinin planda belirlenen imar haklarını aşma ve bu yolla kentin büyümesi sırasında kendi arsaları özelinde oluşacak imar rantlarına el koyma çabası, yapılan planların bozulması ve uygulanmaması için baskılar oluşturmaktadır. Bu çekici rantlara siyasi partilerdeki kayırmacılık ya da imar bürokrasinin yolsuzluğa ikna edilmesi ile ulaşılmaya çalışılır (Tekeli, 2012: 28). Kömürcüoğlu (2013: 3) Türkiye'deki imar ahlaksızlığını üç nedene dayandırmaktadır. Bunlar: medeniyet anlayışının çözülmesi, hukuki ve teknik düzenlemelerin toplumun gerisinde kalması ya da toplumla uyumlu olmaması, ekonomik kalkınmanın rant ile gerçekleşeceği varsayımıdır. İmar sorunlarını ise Cumhuriyet tarihi ve hatta daha öncesi modernleşme çalışmalarına dayandırmaktadır. Kömürcüoğlu'na (2013: 24,25) göre imar ahlakı ile ilgili sorunların çözülmesi hedefleniyorsa medeniyet temelinde optimal bir kent inşasına

önem verilmelidir. “Devlet, kentsel mekânda kentin sorunlarını çözmek için mi yoksa sermaye gruplarının özel çıkarlarını korumak için mi daha aktiftir?” sorusuna cevap aranması gerektiğine işaret etmektedir. Çünkü imar ahlaksızlığının temelinde bu soruya verilecek cevap da önemli bir etken olarak yer alabilir. Kentsel rantın cazibesi, kuralsızlıkların önemli bir nedeni olabildiğinden devletin kamu yararını öncelikli kılması gerektiğini savunur.

Sorunlara ilişkin bir çözüm önerisi ise siyasilere dışında özerk ve liyakate dayalı kurulların kurulması, olanların da etkinliğinin artırılmasıdır (Köktürk, 2019: 297). İmar ile ilgili düzenlemelerde şehirleşmenin sadece fiziksel planlama ve yapılaşma temelinde ele alınmaması önerilir. İmar uygulamaları sonrasında ortaya çıkan değer artışının kamuya yansıtılması, planlama ve yapılaşmada yerleşimlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, koruma ve afet girdilerinin tespiti, yerel yönetimlerin imar planlarında yapacakları değişikliklerin bilimsel verilere ve objektif kriterlere dayandırılması, yerel yönetim ve hazineye kayıtlı taşınmazların verimli kullanılması, imar planlarında kamu yararı amacının yargı denetimine tabi olması, plan hazırlama yetkisi olan kurumların özdenetimini sağlayacak ortak bir üst kurul kurulması amaçlanmalıdır (İnam, vd., 2015: 14-17). İmar planları, gelişmeyi yönlendirmeli, kısa-orta ve uzun vadeli yatırım projeleri ve mali kaynaklarla desteklenmelidir (Görmez, 2001: 138).

Kent plancılarından beklenen; yeni modern yaşamın gerektirdiği karmaşık ilişkiler ağının geliştirildiği, mevcut yerleşmelerde ise yaşanan sorunların çözümüne yönelik yeni önlemlerin sunulduğu bir planlama yaklaşımı geliştirmeleri, kent merkezlerinde ve yoğun yapılaşma alanlarında sağlıklaştırma çalışmaları yapmaları, yeni açık alanlar oluşturmaları, köhneleşmiş konut, ticaret ve sanayi alanlarını yeni ve farklı kullanım statülerine dönüştürmeleri, ekolojik değerleri korumaları ve sürdürülebilirliklerini sağlamaları gibi konularda çözüm odaklı yeni yaşanabilir alanlar tasarlamalarıdır (Ersoy, 2016a: 22-23). Plancılar ise önemli bir paydaş olan halkın eğitilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Çünkü eğitimsiz ve doğru yönlendirilmemiş kentliler, kendi çıkarlarına ulaşma pahasına bütünün çıkarlarını koruyan plan ve girişimleri görmezden gelebilmektedir (Ersoy, 2016b: 157).

Bir kent inşa edildikten sonra, fiziksel şekli ve arazi kullanım biçimi ile gelecek neslin elini kolunu bağlayabilmektedir. Bu da sürdürülemez bir yayılmaya yol açar. Dünya Bankası'nın açıklamalarına göre kentsel arazi tüketimindeki artış, nüfus artışını %50'ye varan oranda geride bırakmaktadır. 2030 yılına kadar dünyaya 1.2 milyon km² yeni kentsel yerleşim alanı eklenmesi bekleniyor. Bu artış ise özellikle doğal alanlar üzerinde baskı oluşturacak, küresel enerji tüketiminin üçte ikisine, sera gazı emisyonlarının %70'inden fazlasına ev sahipliği yapan kentlerde istenmeyen sonuçlara yol açacaktır

(<https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>). Bu nedenle Lynch'in de (1984) ifade ettiği üzere iyi bir kentin hayatı (güvenli, uyumlu ve sürdürülebilir), mantıklı (tanımlanabilir, biçimli, şeffaf, okunaklı, gelişebilir ve kayda değer), ustalıkla yönetilebilir, esnek, ulaşılabilir (çeşitli, eşitlikçi, yerel olarak yönetilebilir) ve kontrol edilebilir (ahenkli, güvenilir, sorumlu ve aralıklı olarak serbest) bir yapıda planlanması hem kentin hem de kentlilerin geleceği için önem teşkil etmektedir (Aktaran Kaya ve Susan, 2020-2: 914). Ayrıca doğal kaynakları insan müdahalesinden korumayı amaçlayan ekolojik planlama yaklaşımı da imar planları hazırlanırken dikkate alınmalıdır. Özellikle insan popülasyonunun, üretim ve tüketimin başkentleri haline gelen kentler, antropojenik iklim değişikliğinin etkilerinin her geçen gün daha hızlı bir şekilde hissedilmeye başladığı beraberinde gelen sorunların ve etkilerinin göz ardı edilemez boyutlara ulaştığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kentler, Tuğaç'ın da (2018: 1048) vurguladığı üzere, iklim değişimine dayanıklı ve bu değişimle mücadele edecek bir yaklaşımla planlanmalıdır⁵. Doğal afetlere karşı dirençli kentlerin oluşturulması, kaçaklarla mücadele bir yana bunlara müsamaha gösterilmesine dahi izin vermeyen bir sistemin kurulması, doğal ve kültürel varlıklarımızın gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak koruma programlarının uygulanması ancak planlama ile mümkün olabilir. Planlar arasındaki uyum da çok önemlidir. Maalesef bazı belediyeler, mevzuata ve planlama tekniğine aykırı olarak, nazım imar planından sonra ve ona uygun olarak hazırlanması gereken uygulama imar planlarını önce hazırlamakta ve beş kat küçülterek nazım imar planını şekillendirmektedir (Kalabalık, 2012'den aktaran Akdemir, 2021: 155).

İmar planlarının yanı sıra imar uygulamaları kaynaklı sorunlar da kentlerin gelişimi ve geleceği için geri dönüşü zor, hatta imkânsız sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Büyükaslan ve Avşar, (2019: 4) literatür taraması yaptıkları ve bilirkişi heyet raporlarını inceledikleri çalışmalarında belediyelerin imar uygulamalarındaki hatalara yer vermektedir. Buna göre:

- (1) İmar adalarının çok geniş olması,
- (2) Parsellerin geometrik olarak şekilsiz olması,
- (3) Arazi ölçmesi sonucu ile sayısal ortamdaki veri arasındaki uyumsuzluk,
- (4) Hisse, Düzenli ortaklık payı (DOP) ve Kamu ortaklık payı (KOP) hesaplarında yapılan teknik hatalar,

⁵ Sürdürülebilir kent modelleri; Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 'yeni kentleşme' ve akıllı kentleşme', 'yeşil bina hareketi'; Avrupa'da ise 'kompakt kent' ve 'eko kent', Avustralya'da 'uydu kentler ile karşıt kentleşme' ve diğer pek çok ülkede 'eko-tek kentler', 'yeşil kentler', 'sağlıklı kentler', 'yaşanabilir kentler' gibi uygulamalar ile kente yansıtılmaktadır (Tuğaç, 2018: 1053; Kaya ve Susan, 2020-2: 916).

- (5) Politika eksikliği,
- (6) Hızlı nüfus ile artan yapı ihtiyacı,
- (7) Yapılaşma şartı farklı olan parseller için dağıtım işleminin eşit uygulanması,
- (8) Değer eşitliği yerine alan eşitliği ilkesine bağlı kalınarak dağıtım yapılması,
- (9) Uygulama ve Nazım İmar Planları arasındaki uyumsuzluk,
- (10) Kurumlar arası koordinasyon sorunları,
- (11) Belediyelerin nitelikli personel ve teknik eksiklikleri,
- (12) Yapılaşmaya uygun olmayan yerlerin imara açılması,
- (13) Kentleşme ile artan yapı inşasında yasakların göz ardı edilmesi,
- (14) Mühendis ve mimarların kişisel çıkarları göz önünde tutarak uygulamaları gerçekleştirilmesi,
- (15) Yönetici konumunda proje yönetimini sağlayanların sık sık değişmesi,
- (16) Her belediyenin farklı standartlarda çalışıyor olması,
- (17) Standartlardaki eksiklikler,
- (18) Toplumun sosyolojik yapısının incelenmemesidir.

Sorunların temelinde, politika ve standartlardaki eksiklikler, kural ve uygulamadaki uyumsuzluk, etik dışı davranışlar, ilgili kurum ve kişiler arasındaki koordinasyonsuzluk olduğu tespitinde bulunmaktadır (Büyükaslan ve Avşar, 2019: 4). Bu sorunlar, adaletsiz uygulamalara sebebiyet verdiği için hem toplumsal refah azalmakta hem de sosyal barış/adalet/uzlaşma gerçekleşmemektedir. Oysa, imar planlarının temel amacı, mekân üzerinde hakça yapılan paylaşımlar ile kentsel adaleti sağlamaktır. Adil bir kentin de demokrasi, eşitlik ve çeşitlilik özelliklerini taşıması beklenir (Fainstain, 2014'ten aktaran Giritlioğlu ve Özden, 2020: 192). Belediyelerin uygulamada farklı standartlar benimsemesi, vatandaşta memnuniyetsizliğe neden olabilmekte, kurumların beraber çalışmasını engellemektedir. Memnuniyetsizlikler, idari yargı süreçlerinin başlamasına, hak kayıplarına, toprak, zaman, emek ve mali israfına sebebiyet vermektedir. Sorunların bir yumak haline gelmesini engellemek ve çözüm üretmek ise kent yöneticilerinin ilk işi olmalıdır.

3.2. Stratejik Plan

Strateji kavramının kökeni Yunanca Strategia (savaş sanatı) kelimesine dayanmaktadır. Eski Yunanca'da 'stratos'(ordu) ve 'ago' (yönetmek, yön vermek) kelimelerinin birleşimi olduğunu savunanlar olduğu gibi, Latince'de 'stratum' (yol, çizgi, nehir yatağı) kelimesinden türetildiğini vurgulayanlar da bulunmaktadır. Eski Yunan General Strategos'un savunma alanındaki bilgi ve taktiklerinden alınan ilhamla uzunca süre savunma alanı ile ilişkilendirilmiş, daha sonra yönetim alanında kullanılmaya başlanmıştır (Kahveci, 2008: 1). Bu kapsamda strateji, kurumun çevresi ile olan ilişkisini tanımlar, idari ve operasyonel faaliyetlere sürekli olarak rehberlik eder. Bugün alınan önlemlerin dışarıdan yapılan dayatmalara göre değil, kuruma olanak sağlayacak ve gelecekle kendi koşullarımıza göre yüzleşmemizi sağlayacak şekilde tasarlanmasını önerir. Peter Drucker'ın (1974) belirttiği üzere yarın ne yapacağız değil, yarına hazırlanmak için bugün ne yapmalıyız sorusuna cevap vermeyi gerektirir (aktaran Denhardt, 1985: 174-175). 2000 yıldan fazla bir süre önce Çinli savaşçı-filozof Sun Tzu, bugün bile strateji üzerine dünyanın en etkili kitaplarından biri olabilecek Savaş Sanatı adlı kitabında uygun stratejiyi kullanarak savaşmadan zafere nasıl ulaşılacağına ipuçlarını vermiştir. Buna göre başarı için çevresel koşulları ve rakibin gücünü anlamayı, ezici bir güç oluşturmayı, ilgili tarafları (paydaşları) psikoloji ve iletişim yöntemlerini kullanarak ikna etmeyi önermiştir. Bu vurgu günümüzde hala stratejinin temel unsurları olarak değerlendirilebilir (Wittmann ve Reuter, 2008: 1-2).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) hazırlık çalışmaları kapsamında faaliyet yürüten Kamuda Stratejik Yönetim Çalışma Grubu Raporu'nda (2015: 6) strateji, yönetimin bir parçası olarak değerlendirilerek stratejik yönetim, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasıyla kamu hizmetlerinin daha kaliteli sunulmasını, performans denetimi ile eksik ve hatalı hususların sebeplerinin ortaya çıkarılmasını ve idarelerin faaliyet alanlarıyla ilgili sistematik bir şekilde bilgi toplanmasını amaçlayan bir yönetim şekli olarak tanımlanmaktadır. İlk olarak özel sektörde uygulanmaya başlanan stratejik yönetim yaklaşımı, 1980'lerde kamu için bir yenilikti, 1990'lı ve 2000'li yıllarda ise birçok ülkenin kamu yönetiminde stratejik yönetim kavramları ve yaklaşımı yaygınlaştı (Johnsen, 2014: 24). Özellikle idari denetimin, dışarıdan alınan profesyonel denetimlere tercih edilmesi ile stratejik yönetim kamuda daha fazla uygulanır olmuştur. Ayrıca özel sektörün uyguladığı ve fayda sağlayan yönetim biçimlerinin kamuya aktarılması da stratejik yönetimin zeminini oluşturmuştur (Froholdt, 2014: 11). Stratejik yönetim; stratejik planlama, uygulama ve kontrol süreçlerinden oluşmaktadır (Grünig ve Kühn, 2002: 16). Stratejik yönetimin olduğu yerde stratejik planlama vardır, ancak stratejik

planlamanın olduğu yerde stratejik yönetimin kesinlikle olduğu söylenemez. Bu bağlamda stratejik planlama, stratejik yönetimin tüm süreçlerine işlemiştir. Kontrol sürecinde, hem stratejik plandaki amaç ve hedeflere ulaşılma durumu ile ilgili değerlendirmeler yapılır hem de stratejik plandan sapmalar varsa ya da stratejilerin dayanakları gerçeğe uymuyorsa ilk adım olan planlama süreci yeniden başlatılır (Grünig ve Kühn, 2002: 16). Stratejik yönetim; kurumsal uyum, performans ve meşruiyeti olumlu etkilediğinden kurumsal gelişim için önemli bir yönetim yaklaşımıdır (Johnsen, 2015: 245). Türkiye’de konu ile ilgili mevzuata bakıldığında hem stratejik yönetim hem de stratejik plan kavramının kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, 18.12.2006 tarihli ve 26084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Strateji Geliştirme Birimlerinin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te stratejik yönetim ve stratejik plan birlikte kullanılmakta, stratejik yönetim ve stratejik planlama kapsamında yürütülecek görevlere açıklık getirilmektedir (md.6).

Planların, bireylerin ihtiyaçlarını tam anlamı ile karşılayamaması, kapsamlı analizlerin zaman alması ve planlama sürecine katılımın az ya da hiç olmaması gibi nedenlerle yöneltilemeyen eleştirilerden dolayı katılımcı demokrasinin planlama anlayışı olarak da değerlendirilen ‘stratejik planlama yaklaşımı’ gündeme gelmiştir (Açmaz Özden, 2009: 165). Stratejik planlama ilk olarak 1960’larda özel sektör, 1980’lerde ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD), akabinde Birleşik Krallık, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada başta olmak üzere diğer ülkelerin kamu yönetimleri tarafından uygulanmaya başlamıştır. Özel sektörde kâr ve pazar payını artırmak amaçlı uygulanırken, kamuda stratejik planlamanın tarihi kökleri savunma alanına dayanmakta, devlet işlerini ve devlet gücünü yönetme sanatı olarak kullanılmaktadır. Kamuda uygulanması zamanla amaç ve hedeflerle uyumlu bir yönetim ve kurum performansının artırılması amacına evrilmiştir. Bu kapsamda stratejik plan, müzakereci ve disiplinli bir çabanın ürünü olarak, bir kurumun ne olduğunu, ne yaptığını, nasıl yaptığını ve neden yaptığını ortaya koymaya çalışan ve kurumu geleceğe hazırlamaya dönük temel kararlar ve eylemler üretilmesini sağlayan rehber niteliğinde bir belgedir (Bryson, vd., 2018: 317-318). Büyük resim hakkında bir bakış açısı/değerlendirme sunmak ve uzun vadeli bir yol haritası oluşturmak amacıyla amaçlara, hedeflere ve eylemlere yön veren, stratejik olmaya yönelik çeşitli yaklaşımlar oluşturmak için farklı şekillerde bir araya gelen bir dizi kavram, prosedür, araç ve uygulamalardan oluşan uzun vadeli sistematik bir süreçtir (Bryson, vd., 2018: 320). Stratejik planlama bir yönetim aracı olarak yalnızca tek bir amaç için kullanılır: “*bir kurumun işini daha iyi yapmasına yardımcı olmak*”. Liderlerin amaçları ve yöntemleri konusunda bilinçli tercihler yapmalarına, değişen şartlara rağmen kurum vizyonuna ve önceliklerine

odaklanılmasına ve kurum personelinin aynı hedefler kapsamında çalışma sinerjisine sahip olmasına imkan sunar (Allison ve Kaye, 2005: 1). Fütüristik düşüncüyü, nesnel analizi, hedeflerin ve önceliklerin öznel değerlendirmesini harmanlayarak uzun vadede kurumun canlılığını ve etkinliğini sağlayacak bir eylem planı ortaya koyar. Nihayetinde, nereye gittiğine ve neyin önemli olduğuna dair sezgisel bir duygu yaratarak kurum kültürüne nüfuz eder. Ancak kurumun stratejik planlama ile başarabilecekleri, stratejik yönetim kapasitesinin etkinliğine bağlıdır (Poister ve Streib, 2005: 46).

Bramwell'e (1997: 168-169) göre stratejik plan üç tür yaklaşım ile biçimlenir. İlki, stratejinin önce tasarlanmasını ve sonra uygulamaya geçirilmesini öngören klasik yaklaşım; uygulamalardan dersler çıkararak süreçte yenilikler yapmayı hedefleyen süreçsel yaklaşım; sosyal, politik ve ekonomik faktörleri dikkate alan sistemik yaklaşım. Planlamayı bu üç yaklaşımla açıklamanın mümkün olmadığını savunan Davidoff ve Reiner ise, planlamanın politik nitelikli bir karar süreci olduğunu, karar vericilerin değerlerinden etkilendiğini, planlama sürecinde maddi gerekçeler ile değer yargılarının birbirinden ayrılması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Avcı, 2016: 322). Ayrıca stratejik plan hazırlanırken, sosyo-politik konular dikkate alınmalı ve stratejik plan, bürokratikleşme önleyici bir araç olarak değerlendirilmelidir (Kabir, 2007: 6).

Stratejik plan hazırlarken yedi adımın takibi önemlidir. Bunlar sırasıyla: kurumun görev, yetki ve sorumluluklarının net olarak düzenlenmesi; kurumun misyonu, bununla ilişkili amaç ve hedeflerinin belirlenmesi; kurumun mal ve hizmet ürettiği ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel ortamın özelliklerinin tespiti; kurumun mali, insan kaynağı ve teknolojik alt yapısı gibi özellikleri açısından yani iç ortam kapasitesinin saptanması, dış ya da iç ortam kaynaklı stratejik hususların değerlendirilmesi; ilk beş adım dikkate alınarak stratejik planın hazırlanması ve eylem planına dönüştürülmesi; kurumun vizyonunun belirlenmesidir (Cristofoli, Maccio ve Meneguzzo, 2014: 135).

Eadie'ye (2000) göre stratejik planlamada amaç, kurum ile çevresi arasında olumlu (iyi) bir denge sağlamaktır (aktaran Poister ve Streib, 2005: 45). Kaynakların hem hedeflere hem de kurumun geleceğine daha iyi odaklanmasını sağlamanın yanı sıra yeni fırsatları belirlemede ve kaynakları bu alanlara tahsis etmede de yönlendirici olmaktadır (Joyce, 2015: 13). Bu kapsamda kurumun amaçlarını ve kapasitesini çevrenin öngörülen talepleriyle eşleştirmesine yardımcı olmak için üretilir. Geleceği biçimlendirir, ancak bunu yaparken şimdi alınan kararları iyileştirecek bir yaklaşım içerisinde dizayn edilir. Kurumun birimlerini birbirine bağlayan, bütün alanlarını kapsayan, tüm parçaları birbiriyle uyumlu bir belgedir (Denhardt, 1985: 174-

175). Her kurum öyle ya da böyle bir planlama süreci gerçekleştirir, ancak stratejik planın şeffaf, rasyonel, titiz ve sistematik bir sürecin ürünü olması ve bilimsel yöntemlerin politik sorunlara uygulanması hedeflenir. Özünde kurumsal aklın, kurumların gelecekteki davranış ve başarılarını kontrol etmek için kullanılabilmesi inancı vardır. Planlamanın karar verme süreçlerine mantık, birlik ve sinerji getirdiği ve bunların performansı olumlu desteklediği varsayılır (Boyne, 2010: 61-62). Ayrıca planlama süreçlerinin verimliliğini optimum seviyeye taşımak için güncel tutulan analizler aracılığıyla kurumların veri yönetiminden faydalanmasına imkan sunar (Eryiğit, 2022: 145). Performans yönetimi, iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi gibi diğer yönetsel süreçlerle de bağlantı kurulur.

Türkiye’de kamuda stratejik planlama girişimlerinin kökeni 12 Temmuz 2001 tarihinde Dünya Bankası ile imzalanan 1. Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredi Anlaşması (PEPSAL-1) ve 20 Ağustos 2001 tarihinde yayımlanan Kamu Harcamaları ve Kurumsal Gözden Geçirme Raporu (PEIR) kapsamında hazırlanan Kamu Harcama Yönetimi: Bütçe Reformu’na dayanmaktadır. Böylece ilk defa kamu kurumlarının stratejik planlama çalışmalarına başlaması gerektiği vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 4-5). Akabinde 58. Hükümet tarafından Ocak 2003’te hazırlanan Acil Eylem Planında idare düzeyinde stratejik planlama uygulamasına geçileceği belirtilmiştir. Stratejik plan ile kurumların varlık nedenlerinin ulusal plan ve stratejiler çerçevesinde netleşeceği, politika ve önceliklerinin ortaya konulacağı, performans göstergelerini geliştirerek başarılarını ölçebileceklerine vurgu yapılmıştır. Planların, iç ve dış paydaşların memnuniyetine odaklanarak, katılımcı bir perspektifte hazırlanması ve bütçenin bu plan dikkate alınarak yapılması gerektiğine işaret edilmiştir (58.Hükümet Acil Eylem Planı, 2003: 29-30). 4 Temmuz 2003 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu tarafından yayımlanan 2004 yılı Programı ve Mali Yılı Bütçesi Makro Çerçeve Kararı’nda kamu idarelerinin Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve yıllık programlarda yer alan politika ve makro hedefler çerçevesinde stratejik planlarını hazırlamaları gerektiği vurgusu yapılmıştır. 2003 yılında Kalkınma Bakanlığı ‘Stratejik Planlama Kılavuzu’ yayımlayarak, aynı yıl içerisinde sekiz pilot kuruluşun⁶ stratejik planlama çalışmalarını 2004 yılına kadar tamamlayacağı ve pilot uygulamalar neticelendikten sonra stratejik planlamanın tüm kamu kurumlarında aşamalı olarak yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 5).

---

⁶ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü (Türkiye İstatistik Kurumu), Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi, Denizli İl Özel İdaresi, İller Bankası Genel Müdürlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi (Songür, 2015, s.62).

Kamuda reform çalışmaları kapsamında hazırlanan 2003 tarihli 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda stratejik plan, “*kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımını içeren plan*” olarak ifade edilmektedir (md.3/n). Kamu idareleri; kalkınma planları, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalar, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar (md. 9) ve bunların kamuoyuna açık olması gerekir (md.7/b).

5018 sayılı Kanuna göre stratejik planlama modelinin geniş kapsamda; planlama-uygulama ve izleme-değerlendirme süreçlerini içeren *stratejik plan*, planın yıllık uygulama göstergelerini içeren *performans programı*, kaynakların amaç ve hedeflere dayalı olarak belirlendiği *bütçe*, stratejik planın gerçekleştirme sonuçlarını ortaya koyan *faaliyet raporu* ile bunların denetimini sağlayan ve modelin etkinliğini artırmayı amaçlayan *iç kontrol, iç denetim ve dış denetim* süreçlerini kapsadığı söylenebilir (Songür, 2015: 59).

5393 sayılı Kanuna⁷ göre nüfusu 50.000 ve üzerindeki belediyelerde başkanın, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plânı hazırlaması zorunludur. Hazırlık sürecinde üniversiteler ve

---

⁷ Kamu idareleri, kamu hizmetlerinin istenilen düzeyde ve kalitede sunulabilmesi için bütçeleri ile program ve proje bazında kaynak tahsislerini; stratejik planlarına, yıllık amaç ve hedefleri ile performans göstergelerine dayandırmak zorundadırlar. Stratejik plan hazırlamakla yükümlü olacak kamu idarelerinin ve stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespitine, stratejik planların politikalar, kalkınma planı ve programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esaslar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. Kamu idareleri bütçelerini, kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı programı, orta vadeli program, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı, stratejik planları ile program yapısına uyumlu şekilde ve performans esasına dayalı olarak hazırlar. Kamu idarelerinin bütçelerinin stratejik plânlarda belirlenen performans göstergelerine uygunluğu ve idarelerin bu çerçevede yürütecekleri faaliyetler ile performans esaslı bütçelemeye ilişkin diğer hususlar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir. Kamu idareleri, bütçeleri ile stratejik plan ve performans programlarını izlemek ve değerlendirmek amacıyla nesnel, sistematik ve düzenli olarak veri toplar ve analiz eder. İzleme ve değerlendirme sonuçları idare faaliyet raporlarında gösterilir (5018 sayılı Kanun, md.9). Üst yöneticiler, idarelerinin stratejik planlarının ve bütçelerinin kalkınma planına, yıllık programlara, kurumun stratejik plan ve performans hedefleri ile hizmet gereklerine uygun olarak hazırlanması ve uygulanmasından, sorumlulukları altındaki kaynakların etkili, ekonomik ve verimli şekilde elde edilmesi ve kullanımını sağlamaktan, kayıp ve kötüye kullanımının önlenmesinden, mali yönetim ve kontrol sisteminin işleyişinin gözetilmesi, izlenmesi ve kanunlar ile Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde belirtilen görev ve sorumlulukların yerine getirilmesinden Bakana; mahallî idarelerde ise meclislerine karşı sorumludurlar (5018 sayılı Kanun, md.11). İlki, 2006 yılında yürürlüğe giren Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, ihtiyaçlara binaen 2018 yılında yenilenmiştir. Ancak, stratejik planlama ve performans programları ile faaliyet raporlarına ilişkin merkezi uyumlaştırma rolünün Strateji ve Bütçe Başkanlığına verilmesi ile birlikte Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar, Performans Programları ve Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik hazırlanarak, 2021 yılında yürürlüğe girmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021: 2-3).

meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin alınması önerilir. Belediyeyi stratejik plana uygun olarak yönetmesi gereken başkan, planı meclisin onayına sunar. Stratejik plana uygun olarak hazırlanan bütçe de meclis onayı ile yürürlüğe girer (md.41, 18/a, 38/b). 2020 yılında yürürlüğe giren 7254 sayılı Kanuna göre kamu idarelerinin stratejik planlarını izlemek ve değerlendirmek amacıyla nesnel, sistematik ve düzenli olarak veri toplayıp analiz etmesi, izleme ve değerlendirme sonuçlarını idare faaliyet raporlarında göstermesi gerekir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021: 3). Belediyelerde başkanın hazırladığı ve stratejik plan gerçekleştirmelerini gösteren faaliyet raporu ve bütçe gerçekleştirmelerini gösteren kesin hesap raporu meclis tarafından değerlendirilir. Hatta faaliyet raporunun 3/4 çoğunlukla yeterli görülmemesi durumunda belediye başkanının görevden alınmasına ilişkin süreçler de uygulamaya geçirilebilir. Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar, Performans Programları ve Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik gereğince stratejik planlar, hedeflerde yapılacak değişikliklerle en fazla iki kez güncellenebilir. Güncellemeler belediye meclisleri tarafından bütçeden önce değerlendirilerek kabul edilir (md.15).

Belediyelerde stratejik planlama, kentlinin yaşam kalitesini etkileyen koşulların anlaşılması, kentin vizyonu ile ilgili ortak bir anlayış ve uzlaşının sağlanması ve bunların gerçekleştirilmesi için gerekli kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına fırsat sunan sistematik bir süreçtir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 2). Belediye yöneticilerinin stratejik düşünmesi oldukça önemli ve gereklidir. Stratejik düşünmek de ‘geleceği tasavvur etmek; amaçları, hedefleri, mevcut durumu, alternatif seçenekleri ve kaynakları doğru tespit etmek, fayda-maliyet analizi yapmak ve değişikliklerin kuruma etkisini tespit etmek, karar ve eylemlerin uygulanabilirliğini değerlendirmek’ anlamlarına gelmektedir. Stratejik düşünme, stratejik yönetimin birçok açıdan altlığını da oluşturur (Johnsen, 2014: 24-25). Belediyelerin kurumsal stratejileri, siyasi değerlerden ve inançlardan ayrı tutulamaz. Siyasi parti beyannameleri ile de ilişki olarak tanımlanır. Yerel yöneticilerle yapılan görüşmelere göre kaynaklar daraldıkça ve politikacılar önceliklerin karşılanması konusunda daha ısrarlı hale geldikçe ‘stratejik’ olma arzusu artmaktadır. (Worrall, vd., 1998: 487,490).

2006 yılından bu yana yasal zorunluluk haline getirilen stratejik planlama, kamu kurumları tarafından hazırlanmaktadır. Ancak bu planların stratejik yönetim ruhuna uygun olarak hazırlandığını ve uygulandığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Maalesef özellikle ilk zamanlar kamu kurumlarının stratejik planlamayı yasal bir raporlama yükümlülüğü olarak görmesi, planların karmaşık ve ilgisiz bilgileri içermesine neden olmuştur. Bu nedenle stratejik planların önemli bir kısmı, kurumların kapasitelerini gerçek anlamda analiz

etmemekte, beş yıllık yol haritalarına ilişkin gerçekçi bir analiz ortaya koyamamaktaydı. Özellikle bütçe ile stratejik planın ilişkilendirilmesinin göz ardı edilmesi, kaynakların etkin ve verimli kullanılması sorumluluğunu tehlikeye sokmaktaydı. Planlamaya yüzeysel yaklaşımın temel nedeni ise bu konuda denetime tabi tutulmayacaklarını bilmelerinden kaynaklanmaktaydı (Demirkaya, 2019: 188). Demirkaya (2019: 203) yaptığı alan araştırması neticesinde, başarıyla uygulanan stratejilerin kurumları ve bireyleri güçlendirirken, başarısız uygulamaların kurumların güç kaybetmesine ve hatta değer kaybetmesine neden olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur. Doğru bir stratejinin etkin bir şekilde uygulanmasının kurumsal başarı için şart olduğu vurgusunda bulunmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın gerçekleştirdiği stratejik plan araştırmasına katılan yöneticilerin yarıya yakını ise yönetimde sürekliliğin olmamasından, bürokraside değişime karşı dirençten, mevzuatın kısa aralıklarla değişiminin takibi zorlaştırdığından, katı organizasyon yapısı ve iş tanımlarındaki belirsizliklerden şikayet etmişlerdir (aktaran Genç, 2009: 5).

Stratejik planlama ile ilgili sorunlar; sahiplenme, faaliyet raporlarının amaca uygun hazırlanmaması, bütçenin stratejik planla ilişkilendirilmemesi, stratejik planın üst planlara uyumunun göz ardı edilebilmesi, katılımın desteklenmemesi, stratejik planların karar alma süreçlerinde temel referans kaynak olarak alınmaması, kurumların bilgi ve tecrübelerini paylaşmaması, sürekli izleme ve değerlendirme süreçlerinin göz ardı edilmesi (Kamuda Stratejik Yönetim Çalışma Grubu Raporu, 2015: 41-46) stratejik planlara ilişkin risk yönetim çalışmalarının yapılmaması olarak sıralanabilir.

4. Sonuç

Medeniyetin hayata geçtiği mekânlar olarak tasvir edilen kentler, insanların barınmadan güvenliğe eğitimden istihdama sağlıktan kültürel faaliyetlere değin kentlinin gündelik ihtiyaçlarının karşılandığı en önemli yaşam alanları olma özelliğine sahiptir. Ancak her kentin bu ihtiyaçları karşılama oranı, yani yaşam kalitesi üzerindeki etkisi aynı olmamaktadır. Bunda kentin fiziki ve coğrafi özellikleri etkili olmakla birlikte asıl etki, belediyelerin yani kent yöneticilerinin kente hizmette kendilerine biçtikleri rol ve oluşturdukları yol haritasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte kentleri biçimlendiren iki temel belge, imar planı ve stratejik plan kent yöneticileri tarafından hazırlanmaktadır. Bu belgeler bir madalyonun iki yüzü gibidir. Birlikte kentin gelecek nesillere yaşanabilir mekânlar olarak taşınmasına aracılık ederler.

İmar planları, bir yerin yerleşim alanı olarak belediye statüsüne kavuşması ile hazırlanması gereken kenti biçimlendiren ve maalesef yanlış hazırlanması ve uygulanması neticesinde geri dönüşü zor olumsuz etkileri beraberinde getiren bir belgedir. İmar planları ilk uygulanmaya başladığı dönemden bu yana ihtiyaçlara dayalı olarak yaklaşım değişimine uğramıştır. Ancak gelinen nokta da çokça üzerinde durulan bir husus planlamada kimin çıkarının korunacağı konusu olmuştur. Kamu yararının esas alınması gerektiği genel kabul görmekle birlikte, uygulamada özel çıkarların yani rantın gözetildiği eleştirilerine yer verilmektedir. Dünyanın artan nüfusu ve kentsel arazi tüketimindeki artışın, nüfus artışını %50'ye varan oranda geçtiği hususu dikkate alındığında tehlike çanlarının çaldığını duyabiliriz. Bu gerçek de bizlere kentlerin kamu yararı gözetilerek planlamasının ortaya çıkacak sorunlara uzun vadede çözüm anahtarı olacağını göstermektedir. Planlar arasındaki hiyerarşik bütünlüğün korunmasına, planların esneklik, süreklilik, bilimsellik ve katılım ilkeleri doğrultusunda hazırlanmasına önem verilmelidir. Doğaya rağmen değil, doğayla birlikte yaşamın mümkün olduğu bir planlama anlayışı da torunlarımızın bize emaneti olan çevrenin korunmasını sağlayan bir perspektifle planların hazırlanmasını sağlayacaktır. İmar planlarının bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına, sektörler arası uyumu korumaya, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasına, dirençli ve sağlıklı kentlerin inşasına hizmet etme hedefinden taviz vermemesi gerekir. Özellikle nüfusun belli kentlerde yoğunlaşmasını engelleyici politikalar geliştirilmeli ve plancılar da bu politika belgeleri ile uyumlu olarak kentleri şekillendirmelidir.

İmar planlarından beklenen faydayı görebilmek için plancıların ve mimarların iş birliği ve uyumunun gerekliliğinin yanı sıra jeologlar, hukukçular, tarihçiler, istatistikçiler, sosyal bilimciler ve ilgili birçok uzmanın kenti kendi perspektifinden değerlendirerek kente değer katan planlama sürecinde aktif olması sağlanmalıdır. Aksi halde çarpık, dağınık, işlevleri arasında uyumun olmadığı kentler ortaya çıkmakta, dahası yaşanabilir kentler inşa edilememektedir. Bir diğer önemli husus, belediyelerde bu konuda liyakatli personel eksikliğini giderici tedbirlerin alınması ve imar planlarını kabul etme yetkisine sahip olan belediye meclis üyelerine imar planlarının kente etkisi ile ilgili farkındalıklar kazandırılmasıdır. Ayrıca vatandaşın da bireysel fayda yerine kamu yararına odaklanmasını sağlayıcı etkinliklerle, düzenlemelerle bilinçlendirilmesi gerekmekte, böylece rantın kölesi olmuş kentlerin oluşumu engellenmelidir. 21. yüzyılda etkisi giderek artan afetler dikkate alındığında, imar planlarının dirençli kentlerin oluşumuna destek olma vasfı göz ardı edilmemelidir. Bu süreçte imar

planlarında keyfi değişikliklere izin verilmemeli, değişiklikler objektif, gerçekçi ve güvenilir nedenlere dayandırılmalıdır.

İmar plan ve uygulamaları ile ilgili değinilmesi gereken önemli bir konudur denetimdir. Örneğin, büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyelerin imara aykırı uygulamalarını denetleme ve aykırılıkların düzeltilmesini talep etme ve takibin sağlanması yetkisine sahiptir. Ancak imar afları, tüm denetimleri anlamsızlaştırdığı gibi imar planlarının ruhuna da son vermektedir. Af çıkar inancı, imar planlarına aykırı uygulamalar yapılmasına, cezaların caydırıcı olmamasına neden olmaktadır. Oysa siyasilerden oy kaygısı ile kararlar almamaları, milletin temsilcileri olarak onların yaşam alanlarını koruyan, geliştiren ve sürdürülebilirliğini sağlayan kararlara imza atmaları beklenmektedir.

Stratejik plan ise her yerel seçimin akabinde yeni başkan ve ekibinin, kentin kapasitesi ve kentlinin ihtiyaçlarından yola çıkarak, kente ve kentliye değer katma odağında ilgili kurum temsilcilerinin katılımı ile hazırlaması gereken çok önemli bir yol haritasıdır. Bu ifadeden yola çıkıldığında stratejik planı önemli kılan birkaç adımdan bahsetmek gerekir. İlki, üst yönetimin stratejik plana bakışı, yani stratejik plana verdiği değer ile ilgilidir. Üst yönetim stratejik planı sahiplendiği takdirde diğer adımlar ‘doğru ve yerinde’ atılabilmektedir. İkinci adım, hem kentin ve kentlinin hem de kurumun ve dış paydaşların analiz edilmesidir. Kent ile kentin nüfusu, nüfus artış hızı, doğası, kültürel ve tabiat varlıkları, yeşil alanı, iklimi, hava kirliliği oranı, içilebilir su seviyesi, arıtma sistemleri, ulaşım, alt yapı, konut stoğu, eğitim-sağlık imkânları, güvenlik seviyesi, dirençlilik ve afetlere hazırlık durumu, sanayi ve ticaret hacmi gibi özellikleri; kentli ile hemşehrilerin eğitim, gelir, sosyo-kültürel vb. özellikleri; kurum ile insan kaynağı, mali imkanları, teknik yeterlilikleri vb. hususlar; dış paydaşlar ile hizmet satın alınan ya da hizmeti sunma yükümlülüğü verilen paydaşların tanınması, rakiplerin tahlil edilmesi kast edilmektedir. Üçüncü adım ise stratejik planın hazırlık sürecinde ilgili kurum temsilcilerinin katılımına ve gelen önerilere önem verilmesidir. Çünkü herkesin uzmanlığı özelinde kente bakışı birbirinden farklıdır. Farklılıklar da birbirini besleyerek maksimum değere ulaşılmasında birer strateji aracına dönüşebilir. Dördüncü adım, stratejik planın hem kurum çalışanları hem de dış paydaşlar ve en önemlisi de hemşehriler tarafından değerlendirilmesini ve takibini sağlayacak şekilde paylaşılmasıdır. Bu sürecin her aşamasında sağlanacak şeffaflık ve işletilecek hesap sorma kanalları kuruma duyulan güveni besleyecektir. Son adım ise, stratejik plandaki hedeflerin akibeti ile ilgili bilgilendirmeyi ilgililere sunmak amaçlı hazırlanan faaliyet raporlarının gerçekçi ve güvenilir olmasıdır. Faaliyet raporlarının hemşehrilerin kent meclislerindeki temsilcileri olan meclis üyelerince $\frac{3}{4}$ çoğunlukla yeterli görülmesi gerekir. Aksi

halde kurumun hedeflerine ulaşamadığı, dahası iyi yönetilemediği değerlendirmesi ile son söz Danıştay'da olmak üzere belediye başkanının görevine son verilebilir. Bu adımlar amaç ve hedeflerin doğru, geçerli, ölçülebilir ve gerçekleştirilebilir saptanmasını kolaylaştırmakta, hatta garanti altına almaktadır. Böylece kurumun performansı artmakta, bu da kente ve kentliye olumlu olarak yansımaktadır.

Teorik olarak olması gerekenlerin ifade edildiği üst paragrafın uygulamadaki haline bakıldığında en önemli sorunun ilk adımda başladığı görülmektedir. Üst yönetimin sahiplenmediği stratejik plan süreçleri, iş yükü olarak algılanmakta, gelişimi güzel hazırlanmaktadır. Katılım süreçleri işletilmeden, ya kurum personeline ya da hizmet satın alma yolu ile bir firmaya hazırlanmaktadır. Personelin liyakatli olmaması beraberinde başka sorunları getirmektedir. Büyükşehirlerde liyakatli personel konusunda pek sorun yaşanmazken, diğer küçük ölçekli belediyelerde bu konuda sıkıntılar yaşanabilmektedir. Hizmet satın alma yöntemi ise kurumu, kenti, kentliyi, rakipleri çok iyi tanımama riskini beraberinde getirmektedir. Bu sorunları aşmak için kurumda liyakatli personel istihdamına önem verilmesi gerekir ya da hizmet içi eğitimlerle personelin gelişimi sağlanmalıdır. Stratejik plandaki amaç ve hedefler birim bazında hazırlandığında ilgili birim temsilcilerinin katılımına imkân tanınması elzemdir. Birim çalışanlarının, birimleri özelinde belirlenen amaç ve hedeflerden haberdar olması zaten en baştan stratejik planı kadük hale getirecektir. Maalesef, kurum dışı temsilcilerin katılımına önem verilmesi adımı da hakkıyla gerçekleştirilememektedir. Bir muhtarın, bir sivil toplum örgütü temsilcisinin ya da bir üniversite hocasının kente ilişkin değerlendirmeleri birbirinden farklılıklar gösterir. Oysa hepsi aynı kentte yaşayan, ancak ilgi ve çalışma alanları özelinde kente farklı açılardan bakıp, eksiklikleri, riskleri ve fırsatları belirleme kapasitesine sahip kişilerdir. Bu sebeple 5018 sayılı Kanunda belirtildiği üzere hem iç hem de dış paydaş katılımı önemsenmeli, her bir görüş kente değer katıcı yönü ile değerlendirmeye alınmalıdır. Katılımcıların fikirlerinin önemsenmesi, hem kente aidiyetlerini artıracak hem de kent yöneticilerine olan güvenlerini pekiştirecektir.

Bazı belediyelerin web sayfalarında stratejik plan, bütçe, performans programı, kesin hesap raporunu yayımlamaması, bunların takibini zorlaştırmaktadır. Stratejik planların gerek kamuoyu gerekse faaliyet raporları aracılığıyla denetimi belki de tüm süreçlerin daha fazla dikkate alınmasını sağlayan en önemli adımdır. Ancak bu belgelerin şeffaflık ilkesi gereğince paylaşılmaması ya da faaliyet raporu aracılığıyla yetersiz görülen belediye başkanı sayısının bir elin beş parmağını geçmeyecek kadar az olması neredeyse tüm kent yöneticilerinin çok başarılı olduğu, stratejik plandaki hedeflerini tam anlamıyla gerçekleştirdiği anlamına mı gelmektedir.

Siyasi kaygılardan uzak, objektif değerlendirmelerin vatandaşın temsilcisi olan meclis üyelerinin asli görevleri arasında olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Vurgulanması gereken bir konu da kurum bütçesinin stratejik plana uygun hazırlanması hususudur. Hedefle ilişkilendirilen kaynakların, kamu zararının ortaya çıkmasını engellemesi beklenir çünkü hiçbir kamu kurumunun vatandaşın vergilerinden oluşan kaynakları israf etme lüksü bulunmamaktadır.

Özetle, hem imar hem de stratejik plan kentin ve kentlinin geleceğinin yani kaderinin belirlenmesinde mihenk taşı özelliği taşımaktadır. Bu sebeple, her iki belgenin de hazırlık ve uygulama, değişiklik süreçlerinin takibinin bir görev bilinci ile sahiplenilmesi tüm hemşehrilerin asli sorumluluğu olmalıdır. Kendimize ve yarınlarmıza yapabileceğimiz en büyük katkı, yaşam alanlarımızı biçimlendiren süreçlere kayıtsız kalmamakla başlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Açmaz Özden, M. (2009). Yenilenen demokrasi modelleri ve planlama yaklaşımları, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (5), Ocak-Nisan, 161-168.
- Akdemir, B. (2021). İmar planlarında hiyerarşi, *Konya Barosu Dergisi*, Sayı 1, 133-173.
- Allison, M. ve Kaye, J. (2005). *Strategic planning for organizations: a practical guide and workbook*, (2. Baskı). Wiley&Sonss, In. New Jersey,
- Avcı, İ. (2016). Türkiye’de imar planlaması yönetiminin teknik bilgi denetimi, şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 313-330.
- Birleşmiş Milletler (BM). (2022). *Dünya nüfus beklentileri raporu*, 14 Haziran 2023 tarihinde https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2022_wpp_key-messages.pdf adresinden erişildi.
- Boyne, G. (2010). Strategic planning, *public service improvement: theories and evidence*, (Ed. R. Ashworth, G. Boyne ve T. Entwistle), Oxford University Press, New York.
- Bozdoğan, R. (2022). Kentsel ulaşım hakkı, *Kentli hakları*, (Ed. R. Kızıllıboğa Özasan), Adalet Yayınevi, Ankara, 47-76.
- Bramwell, B. (1997). Strategic planning before and after a mega-event, *Tourism Management*, 18 (3), 167-176.
- Bryson, J. M., Edwards, L.H. ve Slyke, D. M. (2018). Getting strategic about strategic planning research, *Public Management Review*, 20 (3), 317-339.
- Büyükaslan, S. ve Avşar, E. Ö. (2019). İmar uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri, TMMOB 6. Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, 23-25 Ekim, Ankara, 13 Mayıs 2023 tarihinde https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/902b17b102d09a8_ek.pdf adresinden erişilmiştir.
- Büyükvelioğlu, E. (2023). İmar hukuku ve şehircilik ilkesi, *Şehir ve Bölge Planlama Dergisi*, 5 (1), 111-118.
- Canbazoglu, K. ve Ayaydin, D. (2011). İmar planlarının yargısal denetimi-I, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S.93, 239-281.
- Cristofoli, D., Maccio, L. ve Meneguzzo, M. (2014). Exploring predictors of citizen engagement in participatory strategic plans in Italy, *Strategic Management in Public Organizations: European Practices and Perspectives*, (Ed. P. Joyce ve A. Drumaux), Routledge, Taylor&Francis, New York, 133-147.
- Çetintahra Ekşioğlu, G. (2011). Kent imajı yaratma sürecinde kentsel tasarım ve planlamanın sorgulanması, *İdeal Kent Dergisi*, Sayı: 3, 158-171.
- Çolak, N. İ. ve Öngören. G. (2014). *İmar planları, imar uygulamaları ve iptal davaları*. Öngören Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Demirkaya, Y. (2019). Strategic planning experiences in Turkish municipalities, *Strategic Planning in Local Communities: A Cross-National Study of 7 Countries*, (Ed.: C. E. Hintea, M.C. Profiroiu ve T. C. Ticlau), Springer Nature Switzerland AG, 179-208.
- Denhardt, R. B. (1985). Strategic planning in state and local government, *State&Local Government Review*, 17 (1), 174-179.
- Duvarcı, Y. (2004). Planlama mesleğine ve planlama ilkelerine etik açıdan eleştirel bir bakış, *Planlama Dergisi*, Sayı 2, 14-27.
- Eke, F. (2012a). Türkiye’nin bölge planlama deneyimleri, *Planlama Dergisi*, Sayı 53, Temmuz Aralık, 17-24.
- Eke, F. (2012b). Merkezi yönetim seviyesinde planlamanın geçmişi ve geleceği, *Planlama Dergisi*, Sayı 53, Temmuz Aralık, 33-38.
- Ersoy, M. (2007). Planlama eğitimi, planlama çevresi ve sağlıklı kentler, 5 Mayıs 2023 tarihinde <http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2012/04/Planlama-Egitimi-ve-Saglikli-Kentler-2007-Bildirisi.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Ersoy, M. (2016a). *Planlama kuramına giriş*, 12 Mayıs 2023 tarihinde <http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2012/04/9-340.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Ersoy, M. (2016b). Kapsamlı planlama kavramının tarihsel gelişimi ve bugünü, *Kentsel Planlama Kuramları*, (Ed. M. Ersoy), İmge Kitabevi Yayınları, 115-170.
- Eryiğit, B. H. (2022). Pandeminin Türkiye belediyeçiliğinin stratejik planlama anlayışına öğrettikleri: stratejik yönetim okullarının savunuları üzerinden mukayeseli bir değerlendirme, *Pandemi Sürecinde Dirençli Şehirler*, (Ed. A. Mengi), Nobel Yayıncılık, Ankara, 143-164.
- Froholdt, M. (2014). Strategic management at the national government level in Denmark, *Strategic Management in Public Organizations: European Practices and Perspectives*, (Ed. P. Joyce ve A. Drumaux, Routledge, Taylor&Francis, New York, 11-23.
- Gedikli, B. (2016). Stratejik mekânsal planlama: planlamada yeni anlayışlar, yöntemler ve teknikler, *Kentsel Planlama Kuramları*, (Ed. M. Ersoy), İmge Kitabevi Yayınları, 237-289.
- Genç, F. N. (2009). Türk kamu yönetiminde stratejik planlama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 16 Ağustos 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55516> adresinden erişilmiştir.
- Giritlioğlu, Pınar P. ve Özden, K. (2020). Kentsel adalet ekseninde imar afları: “imar barışı” üzerine bir değerlendirme, *Prof. Dr. Necla Giritlioğlu'na Armağan*, (Ed. Prof. Dr. H. Erman, Prof. Dr. T. Ögüz., Prof. Dr. Ş.Şıpka, E.İnal), (1.Baskı), Onikilevha Yayınları, İstanbul. 191-218.
- Göksu, S. (2012). Stratejik mekânsal planlama ve ilişkisel coğrafya üzerine düşünceler, *Planlama Dergisi*, Sayı 53, 54-62.
- Görmez, K. (2001). Büyük kentlerde kent planlaması ve bazı sorunları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (2), 133-140.
- Güneş, M. ve Uzunay, M. (2017). Belediyelerde imar planlama süreci ve denetim, *Ombudsman Akademik*, Yıl 3, Sayı 6, 161-179.
- Grünig, R. ve Kühn, R. (2002). *Process-based strategic planning*, (Translated: A. Clark), (2.Baskı), Springer.
- İnam, Ş., Çay, T. ve İşcan, F. (2015). Planlama ve imar kanunu tasarısının uygulanabilirliğinin araştırılması, *Selçuk-Teknik Dergisi*, 14 (1). 1-20.
- Johnsen, A. (2014). Strategic management schools of thought and practices in the public sector in Norway, *Strategic Management in Public Organizations: European Practices and Perspectives*, (Ed. P. Joyce ve A. Drumaux), New York, Routledge, Taylor&Francis, ss.24-40.
- Johnsen, A. (2015). Strategic management thinking and practice in the public sector: a strategic planning for all seasons, *Financial Accountability & Management*, 31 (3), 243-268.
- Joyce, P. (2015). *Strategic Management in the Public Sector*, Routledge, Taylor&Francis, New York.
- Kabir, H. (2007). Strategic planning in municipal government, *Canadian Social Science*. 3 (5), 5-14.
- Kahveci, E.(2008). Strateji, stratejik yönetim ve stratejik yönetim modeli, *Verimlilik Dergisi*, S:4, 1-19.
- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018: Kamuda stratejik yönetim çalışma grubu raporu*, 7 Temmuz 2023 tarihinde http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/jYEng+Kamuda_Stratejik_Yonetim_Calisma_Grubu_Raporu.pdf adresinden erişilmiştir.
- Kaya, H. E. ve Susan, A. T. (2020-2). Sürdürülebilir bir kentleşme yaklaşımı olarak, ekolojik planlama ve ekokentler, *İdealKent*, 11 (30), 909-937.
- Köktürk, E. (2019). Türkiye’de imar sorunları ve kent, inşaat ve ekonomiye etkileri, *Kent İnşaat ve Ekonomi Kongresi Kitabı*, 2-3-4 Mayıs, Gaziantep.
- Kömürcüoğlu, M. (2013). Türkiye’de imar ahlaksızlığının nedenleri, *İş Ahlakı Dergisi*, 6 (1), 1-34.
- Kurtuluş, H. (2012). Modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak, *Planlama Dergisi*, Sayı 53, Temmuz Aralık, 49-53.

- Meydan, S. G. (2013). Kent planlama sürecinde çevre bilinci ve kentsel rant ilişkisi, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6 (1), 175-179.
- Özaslan Kızılboğa, R. (2022). Sağlık hakkının tesisinde belediyelerin rolü, *Kentli hakları*, (Ed. R. Kızılboğa Özaslan), Adalet Yayınevi, Ankara, 187-220.
- Özaslan, K. (2022). Konut hakkının sunumunda yetkili aktörler: TOKİ ve belediyeler, *Kentli hakları*, (Ed. R. Kızılboğa Özaslan), Adalet Yayınevi, Ankara, 127-186.
- Poister, T.H. ve Streib, G. (2005). Elements of strategic planning and management in municipal government: status after two decades, *Public Administration Review*, 65 (1), 45-56.
- Songür, N. (2015) Türk kamu yönetiminde stratejik planlama ve uygulamalara ilişkin genel bir değerlendirme, *Strategic Public Management Journal*, 1 (1), 56-78.
- Sönmez, İ. (2012). Kent planlama ve adalet ilişkisinin değişen içeriği, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 98, 283-300.
- Şengül, H. T. (2016), Planlama paradigmasının değişimi üzerine eleştirel bir değerlendirme, *Kentsel Planlama Kuramları*, (Ed. M. Ersoy), İmge Kitabevi Yayınları, 59-114.
- Strateji Geliştirme Birimlerinin Çalışma Usul ve Esasları hakkında Yönetmelik, 18.12.2006 tarihli ve 26084 sayılı Resmi Gazete
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi*, 4 Temmuz 2023 tarihinde http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf adresinden erişilmiştir.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2021). *Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu*, 3 Temmuz 2023 tarihinde http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/0QRai+Kamu_Idareleri_Icin_Stratejik_Planlama_Kilavuzu_V_3_1_.pdf adresinden erişilmiştir.
- Tekeli, İ. (1980). Türkiye’de kent planlamasının tarihi kökleri, *Türkiye’de İmar Planlaması*, (Ed. T. Gök), 23 Haziran 2023 tarihinde https://www.academia.edu/32920719/T%C3%BCrkiyede_Kent_Planlamas%C4%B1n%C4%B1n_Tarihsel_K%C3%B6kleri adresinden erişilmiştir.
- Tekeli, İ. (2012). Türkiye kent planlamasının yeniden kurumsallaşmasını düzenlerken düşünülmesi gerekenler üzerinde, *Planlama Dergisi*, Sayı 53, Temmuz Aralık, 25-32.
- Tiyek, F. S. ve Ulusoy, Y. (2020). İmar planlarının yapılması, değiştirilmesi ve ortadan kaldırılması usulleri, *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 262-287.
- Tuğaç, Ç. (2018). Türkiye için iklim değişikliğine dayanıklı kentsel planlama modeli önerisi: eko-kompakt kentler, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(4), 1047-1068.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Kent-Kır Nüfusu İstatistikleri*, 15 Haziran 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> adresinden erişilmiştir.
- Ünlü, T. (2018). “Mekânın biçimlendirilmesi ve kentsel morfoloji, değişen kent” *Değişen Kent, Mekân ve Biçim*, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı, ISBN: 978-605-80820-1-4.
- Yenice, M. S. ve Yenice, T. K. (2018). Gaziantep kenti planlama deneyimleri üzerine bir süreç değerlendirmesi, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 552-562.
- Wittmann, R. G. ve Reuter, M. P. (2008). *Strategic Planning: How to Deliver Maximum Value Through Effective Business Strategy*.: Kogan Page Limited, United Kingdom ve United States.1. Baskı.
- Worrall, L., Collinge, C. ve Bill, T. (1998). Managing strategy in local government, *International Journal of Public Sector Management*, 11(6). 472-493.
- <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/overview>, Erişim Tarihi: 14.06.2023
- 3194 sayılı İmar Kanunu, 09.05.1985 tarihli ve 18749 sayılı Resmi Gazete
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 14.06.2014 tarihli 29030 sayılı Resmi Gazete

1982 Anayasası, 09.11.1982 tarihli ve 17863 sayılı Resmi Gazete

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 04.03.2005 tarihli 25745 sayılı Resmi Gazete

5393 sayılı Belediye Kanunu, 13.07.2005 tarihli ve 25874 sayılı Resmi Gazete

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 23.07.2004 tarihli ve 25531 sayılı Resmi Gazete

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 24.12.2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmi Gazete

2872 sayılı Çevre Kanunu, 11.08.1983 tarihli ve 18132 sayılı Resmi Gazete

1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete.

58. Hükümet Acil Eylem Planı (AEP), (2003). 7 Temmuz 2023 tarihinde <https://vergiyedaircom.files.wordpress.com/2021/03/t.c.-58.-hukümet-acil-eylem-planı-aep.pdf> adresinden erişilmiştir.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1433140
Araştırma Makalesi/Research Article

THEORETICAL AND PHILOSOPHICAL APPROACHES TO THE KURDISH SEPARATIST MOVEMENT AFTER 2000

Murat KÖYLÜ¹

Abstract

Due to the current economic and international balances in the world, instead of using direct military force against each other, states support illegal organizations within the hostile country and conduct operations on the hostile state through proxy wars. In this context, the "Separatist Kurdish Political Movement", which started in the last century of the Ottoman Empire and has evolved into international terrorism over time, is the most commonly used terror method of imperialist states, although it has manifested itself in different forms. This study examines the change in the theoretical and philosophical approach of the Marxist-Leninist terrorist organization under the name of "Kurdistan Workers' Party" (PKK), which is the last form of the separatist Kurdish movement and was founded in 1978, with the international support it has received since the beginning of the 2000s with the Gulf War. In addition, the study will analyze the separatist Kurdish movement, which has gained international support after 2000, increased its goals, and focused on the goal of "Greater Kurdistan" by taking advantage of the chaos in Syria, and will propose original solutions with theoretical and philosophical approaches to political actors and the academic world.

Key Words: Separatist Kurdish, PKK, International Support, Terrorism, Philosophical Background

Jel Codes: Z10.

Article Info

Received:
16/05/2024

Accepted:
20/06/2024

¹ **Corresponding Author:** Assoc. Prof., Çağ Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, ORCID: 0000-0001-7759-7675
murat.koylu86@gmail.com

Cite: Köylü, M., (2024). Theoretical and philosophical approaches to the Kurdish separatist movement after 2000
Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt 15(2), 940-964.

1. Introduction

Although terrorism has been threatening societies and countries since the earliest times of history, it can be said that it has replaced hot wars in the current century, especially in the balances established after the Second World War. Unfortunately, terrorism, which has become a universal phenomenon day by day, has started to be used as a tool of states' policies aimed at destabilizing other states.

The most important reason for states to directly resort to terrorism or indirectly support existing terrorist organizations in order to achieve their goals is that they see low-cost terrorism as a foreign policy tool that can achieve the desired result instead of very costly military strengthening expenditures, considering that distance can be gained through terrorism.

When we look at the formation of terrorist activities in Turkey from the perspective of external factors, factors such as the hostile attitudes and behaviors of neighboring countries and Western states stemming from the historical past, the weaknesses in authority and political instability caused by the ongoing wars and internal conflicts in the countries of the region creating a suitable ground for the emergence of terrorist organizations, international interest calculations in the use, exploitation and sharing of natural and natural resources, and Turkey's geopolitical and geostrategic position are important.

The PKK terrorist organization, the last representative of the separatist Kurdish political movement, which was founded under the influence of Marxist-Leninist ideology, a product of the Cold War era, and started its armed activities in Türkiye in 1984, has received varying degrees of support from different countries in every period since its establishment. In the early years of its establishment, the Soviet Union, Syria, Iraq, Iran, Iran, Greece and other countries neighboring Turkey, which had enmity between them for various reasons, played an active role in the PKK's settlement in the region and its terrorist activities against Turkey. After the end of the Cold War and the dissolution of the Soviet Union, European countries and the United States started to adopt more active policies on the PKK and supported the PKK in various dimensions by using it as a foreign policy tool in their relations with Turkey.

In 1984, the organization started its armed actions and has continuously escalated terrorism in the region since then. Many states and international organizations have taken a close interest in this issue, thus giving it an international dimension. The PKK was seen as the representative of the Kurds of Turkey by the West, or tried to be seen as such. The biggest

reason for this is that the organization has a large overseas organization and brings every issue in Turkey to the agenda of the West through these organizations.

After the 1990s, the terrorist organization PKK started to be used as a tool of pressure on Turkey, especially by European states, and started to be associated with the Kurdish problem in Turkey. Especially some European countries started to see Kurds as a minority and the PKK as an ethnic minority problem rather than a terrorist problem. Thus, while the PKK continued its terrorist activities against Turkey, it was also politicized by European countries using it as a foreign policy tool.

With the capture of Abdullah Öcalan in Kenya in 1999, the PKK began to lose its effectiveness in the early 2000s by transforming from armed action to political action. However, the reorganization of the PKK in the north of Syria under the name of the Democratic Union Party (PYD) after the "Second Gulf Operation" that started with the US invasion of Iraq caused the separatist Kurdish politics to make radical changes in its philosophical background since 1984, and especially with the military and political support they received from the US, they started to increase their effectiveness not only in the north of Iraq but also in the north of Syria since 2011.

The separatist Kurdish elements, which emerged as a result of the policies of Britain during the disintegration of the Ottoman Empire, continued to create problems after the establishment of the Republic of Turkey. Although the Kurdish separatists, who threatened the unitary structure of Turkey by turning into internal rebellions from time to time, manifested themselves in different forms under the Marxist-Leninist ideology during the Cold War period, they transformed into a terrorist organization by initially receiving logistical support from Syria and indirectly from Russia in order to sabotage the hydroelectric dams in the region by using the water problem as a pretext since 1984. With the dissolution of the USSR after 1990, the organization turned its direction to the West, and with the support it received from Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, which saw Turkey as a threat to its existence, its Marxist ideology transformed into separatist Kurdish nationalism and started to organize in EU countries under the name of "minority status" and received support. However, the organization, which experienced a leadership problem with the capture of Öcalan, entered the process of disintegration in the early 2000s with the loss of its international support.

The aim of this study is to examine the philosophical background of the Kurdish separatist movement, especially after the Second Gulf War and as a result of the reshaping of the Kurdish separatist movement due to the weakness of authority in the north of Syria with the Syrian civil

war, the political initiatives it started by taking international support as well as armed initiatives, and of the Justice and Development Party (AK Party), which came to power in 2002 and started to seek a solution by seeing the separatist Kurdish movement as the "Kurdish Problem".

2. Pre-2000 Kurdish Separatist Movement and International Support

In the last century of the Ottoman Empire and the early years of the Republic, the Kurdish separatist movement manifested itself as "Tribal Revolts". The first serious uprising in the Ottoman period was led by Bedirhan Bey (Bruinessen, 1992: 271-278). In 1846, Bedirhan Bey surrendered and after being pardoned by Sultan Abdülmecit, he was given a rank, a salary and assigned to the suppression of the Grit rebellions (Köylü, 2018: 18-19).

After the First World War, various proposals for a "Kurdistan" were developed by state officials at different levels of the British administration. The first person to express an opinion on this issue was Mark Sykes, who signed the Sykes-Picot Treaty on behalf of Britain. During the preparatory work for the draft of the Mudros Armistice Treaty, Sykes stated that all Kurdish regions should be occupied and Kurds should be included in the anti-Turkish movement. Because Sykes thought that in order to ensure the security of the Arab state that was envisioned to be established in the Middle East under British influence, a buffer should be placed between this state and Turkey (Köylü, 2018: 29). According to Major E. W. C. Noel, who had a great affinity for the Kurds and was known as the "Kurdish Lawrence", the Kurdish areas of the Mosul province should be excluded from the Arab state to be established in the Middle East and the Kurds should be given a very wide autonomy. Noel acknowledged that there was no unity among the Kurds. He therefore proposed the creation of three separate Kurdish states: Southern Kurdistan with Sulaymaniyah as its capital, Central Kurdistan with Mosul as its capital, and Western Kurdistan with Diyarbakir as its capital. Noel did not accept that the Kurds could not govern themselves. In his view, the Kurdish lands should be kept as a whole, not fragmented, whether they were placed under British rule or Turkish rule (Kaymaz, 2003: 29-30).

Before the First World War, Armenians were the regional weapon of imperialism. However, after the war, there were no Armenians left in Eastern Anatolia due to deportations. The Armenian state in the Caucasus was a candidate to enter the Soviet sphere of influence. Therefore, Western imperialism had lost its "Armenian card". The most suitable candidate to replace it was the Kurds. With this in mind and in the light of the above-mentioned views, the British, starting from the end of 1918, made an intensive effort to both win over the Kurds and

to turn the Kurdish tribes, which were extremely vulnerable to exploitation, into a weapon against the Iranians, Arabs and especially the Turks, the main powers of the region.

The first separatist Kurdish rebellion of the Republican era broke out in 1925. It is seen that the shadow of the British Secret Services was behind the rebellion that broke out while the Mosul Issue between Turkey and Britain was being discussed at the League of Nations. Unable to get what it wanted in Mosul, Britain put its "B" plan into action and had the "Kurdistan Independence and Independence Committee" established in Erzurum in 1923. This organization, which means "Kurdistan Independence and Liberation Committee", was known as "Azadi" among the people. The first information about this organization, which is believed to have been founded by Colonel Halit Bey, the leader of the Cibran tribe living in Muş and Hınıs, emerged during the interrogations held at the Independence Court established in Diyarbakir after the Sheikh Said uprising. At the end of these hearings in Diyarbakir, the majority of its leadership was executed (Kaymaz, 2007: 160-165; Köylü, 2018: 29).

Türkiye was also affected by the wave of Marxist ideology that swept the world after the 1950s. Kurdish Marxists also started to organize, and founded the Kurdish Independence Party in 1958, the Kurdish Students' Association of Turkey in 1959, the Kurdistan Democratic Party of Turkey in 1965, and the Revolutionary East Culture Association and the Revolutionary East Culture Hearths in 1969 (Şehirli, 2000: 265).

The PKK, considered the last representative of the Kurdish separatist movement, began as an organization in 1974 as the "Ankara Democratic Patriotic Association of Higher Education". At this time, the group was largely composed of students and headed by Abdullah Öcalan. Founded in Ankara, the organization soon moved to Southeastern Anatolia and began to engage in propaganda activities among young Kurds in the region.

The Kurdish separatist organizations that began to consolidate in the political and economic turmoil of the 1970s took advantage of the uncertainty in the environment, thinking that it was time to take action, and began to form the philosophical background of the actions they would launch in the future. In 1974, Abdullah Öcalan, Kesire Yıldırım, Musa Erdoğan, Ali Haydar Kaytan, Cemil Bayık, Haki Karaer, Ali Özer, Kemal Pir and Mustafa Dere, who were students at various schools at the time, gathered around the Ankara Higher Education Association (AYÖD) in the Tuzluçayır district of Ankara and for the first time put forward the Kurdistan issue and started working around this idea. During the discussions, the ideas that *"Kurds are a separate race, that they are exploited by the Turkish Republic, and that Turkish*

colonizers continue to occupy the regions in Eastern and Southeastern Anatolia, which they themselves recognize as Kurdistan" were adopted (Köylü, 2018: 31).

On November 27, 1978, at a meeting (1st Congress) held in the village of Fis in Diyarbakir's Lice district, the PKK issued its "Declaration of Establishment" and changed its name to the Kurdistan Workers' Party. With this declaration, the PKK declared that it was expanding its field of action and began to implement a new phase of urban action methods. As a Marxist, Leninist-based ethnic separatist organization, it also came into conflict with right-wing organizations. Its ultimate goal was to establish an independent Kurdistan state based on Marxist and Leninist principles in the region including the East-Southeast of Turkey and parts of Syria, Iran and Iraq (DiyarbakırPublicProsecutor'sOffice, 2009).

Since its founding in 1978, the PKK has spread to a relatively wide base in Turkey and has been able to influence and influence this base. It has become a terrorist organization with the power to mobilize. It has created a culture in society using elements such as music, literature, the press and "mythology" (Bakan & Yıldırım, 2021: 211).

As the method of the organization; *"Fulfilling the tasks against oppression and exploitation is only possible through the organization of a political organization guided by scientific socialism, a national liberation front under the leadership of this political organization, and a strong people's army fighting under this front."* (Çandar, 2008: 25; Köylü, 2018: 31) After adopting the armed struggle, it started armed actions in the country in 1984.

Syria was the first country to provide international support to the organization. Öcalan came into contact with the Syrian secret service and was under their control for a while, but the PKK had declared Syria as an enemy of the Kurds just like Türkiye so it operated secretly in Syria for a certain period. After a while, the Palestine Liberation Organization (PLO), which trained leftist terrorist organizations in Turkey, also supported Öcalan. The PLO gave the PKK a camp in Lebanon's Bekaa Valley and started to give military training to the PKK there together with ASALA militants (Pirim & Örtülü, 2000: 48). Öcalan then established contact with Hafez Assad's brother and came under Syrian control. Syria was thus planning to use the organization for its own interests in the transboundary waters issue with Turkey, which had been going on since the 1970s, by taking advantage of its actions in Southeastern Anatolia (Şehirli, 2000: 270).

Another country supporting the growth of the organization is Iraq. Taking advantage of the demilitarization of the area north of the 36th Parallel after the First Gulf War, the Kurdish separatists seized the weapons and ammunition of the Iraqi Army that withdrew from the region. They also started to organize by taking advantage of the authority vacuum in the region.

Especially in June 1991, Abdullah Öcalan had Osman Öcalan establish the PAK (Partiya Azadiya Kurdistan-Kurdistan Freedom Party) in Iraq and started to influence Iraqi Kurds. In this way, the PKK was able to move in and out of northern Iraq and turn it into a base it could use against Turkey (Ersever, 1998: 107). In addition, Saddam, who gave limited support to the PKK until 1991, started to use the PKK trump card publicly against Turkey, which he thought was hostile to him in the Gulf crisis and war. The PKK terrorist organization left weapons and ammunition to the PKK when the Iraqi army withdrew, with the idea that the PKK terrorist organization would ensure the security of Iraq by creating a buffer zone in the northern Iraqi strip, direct Iraqi Kurds against Turkey, and that the strengthening of the PKK would cut the power of the Peshmerga (Şehirli, 2000: 311-312).

Some individuals, organizations and media outlets have a special place in the formation of PKK policies in Europe. These individuals and organizations, especially those close to the European left, act as spokespersons for the PKK under the name of the Kurdish issue in Europe and influence government policies. These include members and parliamentarians of the German Social Democratic and Green Party, members of the Italian Communist Party, members of PASOK in Greece, parliamentarians in the Duma, the lower house of the Russian parliament, some parliamentarians of the British Workers' Party, many politicians from Sweden and Norway, the German and Finnish Red Cross, the Helsinki Human Rights Watch Committee, and various journalists (Kurubaş, 2004: 222).

Moreover, despite international agreements on the fight against terrorism, some European states have been supporting the PKK, albeit for different reasons, as a matter of national policy.

One of them is Greece, whose interest in the PKK stems not from the Kurdish question, but from the fact that it has always used the PKK as a trump card against Turkey due to many issues such as the continental shelf, Cyprus, disarmament of islands and oil exploration in the Aegean Sea. Despite the fact that many international agreements it has committed to require effective coordination and coordination against terrorism, Greece has always supported the elements against Turkey by following a contradictory policy in this regard (MFA, 1999: 11). Turkey's shift of its economic and military power to the east, and its prioritization of threats to the southeast instead of the Aegean, were comforting for Greece. In addition, as the fight against the PKK shook Turkey's image on human rights in the international arena, Greece tried to put Turkey in an unfair position by creating the impression that its theses on Cyprus were right.

The Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, which pursues similar policies with Greece, systematically supported the PKK and encouraged the establishment of PKK

associations and their activities against Turkey. On November 12, 1990, it was reported in a broadcast on the Greek television RJK-1 that 4 deputies of EDEK (Democratic Central Union Party) and other parties visited the camps of the organization in the Beka Valley (SETA, 2019: 609-658).

While Germany has declared the PKK a terrorist organization, it has approached the Kurdish problem in terms of human rights and minority rights. It tried to separate terrorism and the Kurdish problem as much as possible and pursued policies supporting Turkey. However, in the following years, the change in the conjuncture in the world and the desire to have a say in this region within the framework of international policies towards the Middle East and Turkey's EU membership efforts led Germany to be more interested in the PKK and the Kurds, and started to treat the PKK more leniently. Germany, which imposed an embargo on military aid after Turkey's 1991 cross-border operation in Northern Iraq, stopped arms shipments to Turkey after the Nowruz events of 1992, and Foreign Minister Genscher was able to ask for the Kurds to be granted minority status (Buzoğlu, 1996: 128).

Italy's interest in the PKK and the Kurds, and the successive events that took place in Italy, started to strain Italy-Turkey relations. In 1996, when the so-called Kurdish Parliament in Exile (PKDW) held its 5th plenary meeting in Rome and some Italian parliamentarians attended the meeting, Italy began to take a stance on the Kurds, and although the Italian government tried to prevent this meeting, it failed, and in 1997, the Italian parliament decided to discuss the Kurdish question in an international conference. In 1998, the Kurdish Parliament in Exile was held in the Italian parliament under the auspices of some Italian MPs, which resulted in a strong reaction from Turkey (Bayraktar, 2009: 136).

France's interest in the PKK and the Kurds dates back to the early 1980s. Founded in 1983, the Kurdish Institute of Paris received the greatest support from the French Foundation for Freedom, chaired by Danielle Mitterrand, wife of President François Mitterrand. The French government also provided financial support to this foundation. The Kurdish Conference held in Paris in 1989 under the auspices of this foundation with Bernard Kouchner, Minister of State, was an important stage (Kurubaş, 2004: 254). The fact that French officials dictated the final text, which included the decision to take the Kurdish question to the UN, shows how much France embraced this issue and did not hesitate to pursue its policy on this issue openly. On July 22, 1994, the Foreign Minister of France, Alain Juppe, who continued to provide financial support to the Paris Kurdish Institute, stated that France was in favor of a political solution to the Kurdish problem (Kurubaş, 2004: 260). Indeed, France, on the one hand, pretending that it

does not allow the PKK's acts of violence and detaining PKK members through operations, is one of the countries that has made the most effort to politicize the organization by providing great support to the legal structures of the organization.

In 1994, on the instructions of the terrorist press, KONKURD, KNK-KUK (Kurdish National Congress) and Media TV, the umbrella organization of Kurdish associations operating in Belgium, the Netherlands, Denmark, Switzerland, Austria, France, Germany, Sweden and the UK, were headquartered in Belgium.

The UK, which has been characterized as the cradle of democracy and has been the protector of the Kurds and Arabs in certain periods, is a contradiction and hypocrisy when it comes to itself. Much more than the criticisms it has made against Turkey in relation to a multifaceted and comprehensive phenomenon such as the fight against terrorism are recorded in the UK's own record. In the UK, the PKK continues its activities through 9 associations, 3 unions, 1 committee and 2 offices under the control of the Federation of Kurdish Associations (FEK-BIR).

Sweden is the country with the highest number of Kurds after Germany and France. Sweden, which is also one of the countries with a large number of PKK members, has not remained indifferent to this issue, especially with the intensive PKK publications, political parties and the public in Sweden have closely followed the issue and provided financial aid to cultural activities. Ove Bring, Legal Advisor to the Swedish Ministry of Foreign Affairs, and Maj Lijöow, Minister of Refugees and Immigrants, attended the international Kurdish conference held in Stockholm in 1991 with a declaration and stated that the government supported the Kurds (Kurubaş, 2004: 263). After the Swedish media recognized the Southeast as Kurdistan on a map of Turkey, Swedish State Radio redirected its Kurdish broadcasts throughout Sweden to Turkey and the Middle East in line with Foreign Minister Anna Lindh's statements in 2001 to broadcast in Kurdish in Turkey (Hürriyet, 2012).

The Soviet Union has been interested in the Kurds since ancient times. In particular, the USSR, which was working on the Kurds through Armenia, supported the PKK through Syria. While there are also testimonies of captured terrorists that PKK militants were trained by KGB instructors and Palestinians, journalist and writer Samir Askerhanov, a former KGB military unit agent of the USSR, confirms this by stating that "the USSR has been establishing or supporting terrorist organizations for the transfer of ideology all over the world since the 1970s, and the PKK was founded for this purpose by the KGB, the intelligence organization of the Soviet Union" (Şehirli, 2000: 416). Undoubtedly, the main reason why the Soviet Union created

and supported such an organization was the struggle with the United States over the Middle East.

The US policy towards the Kurdish separatists has generally been supportive in terms of controlling the region, although it has varied from time to time according to its interests in the region (like the UK). This support before 2001 continued after the Second Gulf War and reached its peak especially after the Syrian civil war. The fact that the Kurdish separatist movement has not disappeared and its terrorist activities have not ceased is due to this support of the United States.

Table 1:
Security Personnel, Civilians and Kurdish Separatist Terrorists Killed between 1984 and 2000.

Years	Security Personnel	Civilian	Separatist Kurdish (PKK)	TOTAL
1984	26	43	28	97
1985	58	141	201	400
1986	51	133	74	258
1987	71	237	95	403
1988	54	109	123	286
1989	153	178	179	510
1990	161	204	368	733
1991	244	233	376	853
1992	629	832	1129	2,590
1993	715	1479	3050	5,244
1994	1145	992	2510	4,647
1995	772	313	4163	5,248
1996	608	170	3789	4,567
1997	518	158	7558	8,234
1998	383	85	2556	3,024
1999	236	83	1458	1,787
2000	29	17	319	365
TOTAL	5853	5407	22972	36915

Source: (Doğrulukpayı, 2014)

After 1991, the US's views on the PKK began to change because the organization had become a powerful force in the region after the Gulf War, and the US did not ignore this and included the PKK in its policies in the region. Graham Fuller, former chief of the CIA's Middle East and Turkey desk, stated that "*Turkey should abandon the concept of a state based on the sovereignty of a single nation, and Turkey should move to a federal system that gives the Kurds broad cultural autonomy, while defining the PKK not as a terrorist organization, but as an*

organization waging a fierce guerrilla war without morality (Pirim & Örtülü, 2000: 60)" and the US began to harshly criticize Turkey for torture and human rights violations. From 1994 onwards, the US policy was to use the PKK and other Kurdish organizations in the region, sometimes using them and sometimes abandoning them, to force the countries in the region to adopt the position it wanted and thus maintain its domination of Middle Eastern oil. In 1996, a US report referred to the PKK as guerrillas and Kurds as an ethnic minority (Kurubaş, 2004: 239).

The separatist Kurdish movement PKK, which started with a raid on a police station in 1984, reached its peak in 1993-1994 and came close to its end with the capture of Öcalan in Kenya in 1999.

3. The Post-2000 Kurdish Separatist Movement

The capture of Öcalan in Kenya marked the beginning of a new era for the separatist Kurdish movement. Left without a leader, the organization had reached a new crossroads. At its extraordinary 7th Congress held on January 2-23, 2000, the PKK adopted the approach of strategic withdrawal and so-called legitimate defense in line with Abdullah Öcalan's instructions and went through a structural change in line with this decision. Following these developments, the organization organized its 6th conference with the participation of 138 delegates in Qandil Mountain in Northern Iraq between 05-22 August 2001 in order to complete the 7th Congress, which it considered as the congress of strategic change, and to make the new strategy clear (Serxwebûn, 2001). As a continuation of this movement, the period between September 1, 2001 and May 1, 2002 was declared as the second insurgency period (Serxwebûn, 2001).

The PKK was renamed *Kongreya Azadî û Demokrasiya Kurdistanê* (KADEK) in April 2002 and Abdullah Öcalan was elected as its chairman. In addition, the phrase "KADEK is the only legitimate representative of the PKK" was added to the declaration in order to prevent a future opposition movement (Doğan, 2007: 119). With the declaration of KADEK, it was announced that the organization would get rid of acts of violence and emphasize civil disobedience type actions within the framework of the political democratic struggle method, that conferences would be organized in order to draw the US, EU and Russia into the Kurdish problem, that armed struggle would resume if Abdullah Öcalan was executed, and that armed elements would not be recommended (Sümercan, 2010: 91).

At the beginning of 2000, the Kurdish separatist movement, which almost came to an end, with the Second Gulf Operation launched by the US in 2001 and the invasion of Iraq, the autonomous local Kurdish administration established in the north of Iraq, the Ak Parti's victory in the elections in 2002 and finally the Syrian civil war that started in 2011, completely changed the philosophical background plan of its establishment in 1978 and turned towards the realization of the goal of "Greater Kurdistan".

In the meantime, the organization took advantage of the authority vacuum in northern Iraq and moved its headquarters to Qandil Mountain in Iraq, and on March 28-April 4, 2005, the PKK held its 11th congress under the name PKK Restructuring Congress and returned to the name of PKK (Sümercan, 2010: 94).

In 2002, the AK Party, which came to power, initiated the "Democratic Initiative" process, a new and ambitious step in the solution of the "Kurdish Question". This process is based on the idea that the PKK terrorist movement will be solved through democratization, thus both eliminating the sociological infrastructure on which the PKK terrorism is based and establishing an advanced democracy that will also guarantee Turkey's membership in the European Union. In a speech he delivered in Diyarbakir on August 12, 2005, Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan explained the purpose of the opening process;

"A great state, a strong nation has the confidence to walk into the future by facing itself and putting its mistakes and sins on the table... One day these mistakes will be corrected. For this reason, it is my dream and the dream of my friends that everyone is a first-class citizen wherever our flag flies and that our children look to the future with hope... Everyone should know that there will be no step back from the point Turkey has reached. We will not allow the democratic process to go backwards... (Candar, 2008: 2)"

However, the organization took advantage of the government's approach to regroup and buy time to formulate its philosophy. The PKK held its 9th congress between October 26 and November 4, 2003 in the area of Mount Qandil-Dola Koge Camp. At the congress, it was announced that the KADEK organization was dissolved and replaced by the Kurdistan People's Congress (KONGRA-GEL).

The PKK came up with the idea of the KCK (Koma Civaken Kurdistan - Union of Communities of Kurdistan) at the 5th Congress of Kongra Gel (People's Congress) in May 2007 in Qandil. The KCK envisages a bottom-up organization. In addition to the Youth Council, the Women's Council and five other councils purportedly representing Kurds living in Turkey, Iraq,

Iran and Syria and outside these countries, the PKK is represented by political parties and non-governmental organizations such as PJAK (Partiya Jiyana Azad a Kurdistane-Kurdistan Free Life Party) in Iran and PYD (Partiya Yekitiya Demokratik-Democratic Union Party) in Syria, as well as the PKK's armed wing, the HPG (Hezen Parastina Gel). Kongra Gel, represented by 300 delegates elected from the aforementioned councils, is a kind of legislative body or parliament of the KCK.

With the adoption of the KCK constitution in May 2007, the organization completed its organization and began massive actions in cities across the country under the name of civil disobedience, including demonstrations with Molotovs, bombings, ambushes and raids, which were reminiscent of the old days of the PKK. In order to achieve their goal, both the city and mountain cadres were engaged in a great effort to force the Republic of Turkey to sit at the table in order to free their leader with uninterrupted action plans.

In order to bring the government to its knees, bring it to the table and make it accept its demands, the organization began to accelerate its actions in order to increase social pressure on the government by spreading fear through terror.

Encouraged by the protests, the Democratic Society Party (DTP), acting as the political representative of the KCK, organized a large demonstration in Diyarbakir on November 26, 2007 and started to make their demands known to the government. The common discourse of the DTP executives who spoke at the meeting was the demand for an end to the operations as a result of a negotiation with the government and for partial autonomy to be granted to allow the KCK to establish its administration in the cities:

Emine Ayna, DTP Mardin MP and Deputy Chairperson, claimed that the Kurdish people have been played with for 16 years and that they have been constantly accused of escalating violence. Emine Ayna said: "Internal and external operations must stop. There is lawlessness in Turkey. İmralı Prison is unlawful and must be closed immediately. All prisoners and convicts have rights. Mr. Abdullah Öcalan should also be granted these rights. I am not saying this for a slogan, but for a solution. This people are shouting their will. The state must accept this reality. If it is to accept the Kurds, it must accept them in all their reality (Takvim, 2007)."

Seeing all democratic initiatives of the Ak Party Government as a weakness, the KCK and the DTP, through PKK militants, started to increase the dose of sabotage actions similar to the pre-2000 period day by day. As a solution to this situation, the government sought a common understanding by bringing the European leaders of the organization and the National Intelligence Organization (MIT) together. The "Oslo" meeting, which was organized by the

British Intelligence MI5 and the National Intelligence Organization (MIT) and later attended by senior PKK cadres, was kept secret from the public until it was exposed by the Mossad. However, when the records of the Oslo talks obtained by the Mossad were published as a result of the crisis with Israel over the Mavi-Marmara raid, the government was forced to admit that it had negotiated with the PKK. Thus, the government's plan to end terrorism, which was launched under the slogan "Democratic Initiative", ended in a big fiasco.

Despite all the democratic concessions made by the government, the organization and its political representative in the Grand National Assembly of Turkey carried forward its separatist idea with the demand for "democratic autonomy". Aysel Tuğluk expressed this idea at the DPT Congress on July 14, 2011 as follows:

There are no other people in the world with a population of more than 40 million like the Kurds, but whose rights are ignored to such an extent and whose national existence is tried to be destroyed. As the Kurdish people, we want to reject the political statelessness established on the basis of the policy of denial and extermination and to establish our own social democracy on the basis of freedom. We state that we have the power and will to govern ourselves. -Democratic autonomy is a solution model not only for the Kurdish people, but for all the peoples, beliefs and cultures of Turkey to express themselves freely and govern themselves (Ntvmsnbc, 2011).

However, the separatist Kurdish movement had found a new habitat in the Kurdish region of northern Syria as a result of the political changes in northern Iraq caused by the US invasion of Iraq in 2003. As of this period, Syrian Kurds started to carry out political activities against the authoritarian Baath regime for the first time and entered into political rapprochement with the Kurds in Northern Iraq. The fact that the Syrian Kurds' developing relations with Massoud Barzani, the President of the Iraqi Kurdistan Regional Government, damaged the PKK's projects in Syria led the PKK to announce the establishment of the Democratic Union Party (PYD) in order to accelerate its activities in Syria and to make its activities more organized (Caves, 2012). In this framework, the PYD was founded in 2003 by PKK member terrorists in Syria under the leadership of Fuad Omar (Pollock, 2012).

The PYD is the (official) Syrian member of the Kurdistan Communities Union (KCK), an organization founded by Abdullah Öcalan in Imrali Prison in 2005, which aims to unite the Kurds of Iraq, Iran, Syria and Turkey into a confederation and independence, and is known to be led by its leaders in Qandil Mountain in Iraq (Wilgenburg & Tanır, 2012).

The real rise of the party, which was passive in the first years of its establishment, started in 2011 with the new vision it created within the framework of these new relations with the

regime. In this new period, Turkey's support for the Arab opposition armed struggle against the regime effective support both internationally and regionally, PYD buffer on the regime's border with Turkey in retaliation in the realization of the deployment project as a zone has been the most effective reason. Indeed, it was noteworthy that the regime handed over the administration of Kurdish areas to the PYD immediately after the July 2012 bombing in Damascus, which killed four senior regime officials and which the regime blamed Turkey as the main perpetrator (Aljazeera, 2015).

The PYD's base in Syria; the foundation of the Republic of Turkey Ararat and Dersim uprisings that took place during the Kurdish rebels who migrated to Syria due to incidents such as The PKK's activities among the Syrian Kurds since the 80s It was formed as a result of political activities centered in Turkey. The PYD's indirect link to the regime dates back to the 80s (Erdemol, 2013).

When we look at the founding philosophy, charter, actions and members of the PYD, it is clear that it is the Syrian organization of the PKK-KCK. There are many examples that demonstrate that the PYD is the Syrian organization of the PKK-KCK. "*The Democratic Union Party (PYD) considers Abdullah Öcalan as its leader, the People's Congress as the umbrella of the people of (so-called) Kurdistan, and the KCK-West (PYDStatute, 2013) as the democratic system for the Kurdish people in Syria (PYDStatute, 2013)*" in the "What is the Organization" section of the party's statute clearly reveals the party's founding purpose.

Founded in 2003, the PYD, which had not yet fully established its institutional infrastructure, seized a historic opportunity with the Arab Spring and turned/transformed into one of the most powerful actors in Syria. Thanks to its armed wing, the YPG, whose official establishment was announced in 2011, and the regime's deliberate withdrawal from the region, the PYD has taken control of Kurdish cities such as Afrin, Kobani, Serê Keniyê, Dêrik and Ras El Ayn (İmrağ, 2012).

The military wing of the PYD is the armed organization known as the People's Protection Units (YPG). Although the PYD established the YPG years ago, it officially announced its establishment in 2011, after the outbreak of the Arab Spring, to ensure the control of Kurdish-majority cities north of the Syrian border. The PYD brought in experienced terrorists from Qandil to form the structure of the YPG. Today, in some settlements in Syria, the PYD is able to establish local governments in line with its ideology and integrate the population into them (Köylü, 2018: 44).

The separatist Kurdish movement in the north of Syria in the form of the PYD and YPG not only found a life space with the Syrian civil war, but also legally gained international support, especially from the US and Russia. Russia, which sided with the Assad regime in the Syrian civil war, expanded its military bases in the country and conducted airstrikes against ISIS and the opposition, was negotiating and supporting the PYD to 'cooperate' against ISIS. The United States, on the other hand, has been conducting airstrikes against ISIS in Syria since June 2014, after ISIS entered the PYD-dominated Kobani canton in September 2014. After the PYD, unable to defend Kobani against ISIS, drove ISIS out of the region with the support of close aerial bombardment by the US, the relationship between the PYD and the US as 'tactical allies' against ISIS began. During the siege of Kobani, the US and Western countries, as well as the KRG, began to support the PYD with arms. The US sent three C-130 planes and 27 containers of aid to the PYD, 24 tons of weapons and ammunition and 10 tons of medical aid, and supported the PYD with anti-tank mines, sniper rifles, BKC heavy machine guns, Dojka, RPG-7 and various rocket launchers (Aydoğan, 2015).

In 2015, the separatist Kurdish movement, supported the DTP, launched terrorist activities in the border provinces of Southern Anatolia for the first time in its history, in the form of a civil uprising (trench actions) inside the cities, creating a Syria-like turmoil in a part of the region and trying to put Turkey in a difficult situation in the international arena, but with the government's decisive and sensitive attitude (without harming the civilian population) and its intervention at the expense of casualties, it had to withdraw before its goal could be achieved. As a result of these actions, 793 soldiers and police officers and 378 civilians were martyred, while more than 4,000 security officers and over 2,000 citizens were injured.

4. Theoretical and Philosophical Approaches to the Kurdish Separatist Movement

Murat Karayılan, currently the leader of the PKK-KCK's Qandil Mountain cadre, said in an interview with Cengiz Çandar;

"Some observers working on the Kurdish Question and Kurdish political circles agree on four revolts. The first one is the Sheikh Sait Rebellion of 1925, the second one is the Mount Ararat Rebellion of 1929 and the third one is the Dersim Rebellion of 1938. The "fourth rebellion" represented by the PKK was the longest and most comprehensive of these, and since the PKK's armed forces have not laid down their arms, it is possible to say that the "fourth rebellion" continues (Çandar, 2008: 1)."

Although this approach is partially correct, Kurds, due to their tribal structure and cultural characteristics, have frequently rebelled against the state authority in their regions, extracted concessions from the authority and worked in favor of those who pushed them to revolt. Although the common characteristic of all rebellions is ostensibly "freedom and independence", in the background they seem to serve the imperialist wishes of a foreign power. Another feature is that although these revolts look like a mass popular movement, they are the movements of masses who unconditionally obey those they call tribal chiefs, aghas, seyits or presidents. Despite the themes of human rights, independence and freedom, it is a major contradiction that those who oppose the movement, those who adopt different ideas and methods are immediately executed and destroyed, which is one of the main characteristics of separatist Kurdish movements. Moreover, in his interview with Cengiz Çandar, Karayılan categorized only the revolts of the Republican era.

The government, on the other hand, approaches the separatist Kurdish movement "as a problem of freedom based on identity". Deputy Prime Minister Bülent Arınç expressed the government's view in his speech at the Turkish Grand National Assembly as follows:

"The Kurdish issue or Kurdish identity did not emerge three years ago, twenty years ago, thirty years ago. The existence of Kurds has been a fact for at least a thousand years. You cannot deny this... We will give a person who says 'I am Kurdish' the same right to life, knowledge, education, language, culture, identity as all of us in this country. Denying a person's identity means denying that person. You can think of Kurdish identity, Arab identity, Bosnian identity, whatever comes to your mind... All of them, whoever and whatever they are, will easily express their identity on this land. We will respect that identity. We will give and recognize all cultural rights and constitutional rights of that identity (Candar, 2008: 18)."

However, the writers of supporting the separatist Kurdish movement have a different theoretical and philosophical approach to the issue than the government. According to them, the Republic of Turkey's approach to this issue is the real cause of terrorism. The first of these approaches is:

Since the Kemalist State, at the time of its establishment, claimed to be the heir of the Ottoman Empire, since the Kurds were an important national community within the Ottoman Empire and Kurdistan was a semi-autonomous country, and since the Kurds were needed, the Kurds' existence was not denied. As is well known, when the Kemalist state got its feet on the ground, strengthened its international relations and got Great Britain behind it, it created an official history based on lies. According to the official and, in other words, Kemalist understanding of

history: Kurds do not exist and there is no Kurdish language. "Kurds are Turks". Kurds are not a nation, Kurds do not have a country, Turkey has not invaded and colonized Kurdish lands (Köylü, 2018: 45).

This statement targets the founding philosophy of the Republic and the unitary structure of the country. In particular, contrary to what is claimed, what is really complained about is that the dream of establishing a Kurdistan in the east and southeast with the Treaty of Sevres drafted by Great Britain ended with the Treaty of Lausanne and the proclamation of the Republic at the end of the National Struggle.

In his speech at the House of Commons, the lower house of the British parliament, BDP Chairman Selahattin Demirtaş stated that "*the decisive point in the solution of the Kurdish question is the Kurdish people's right to self-determination*" and that this right must be respected. Underlining that the British government has a special place in the deepening of the Kurdish question, Demirtaş said, "*Britain owes a hundred-year debt to the Kurdish people*", adding a new link to the chain that leads from Sheikh Sait to Seyit Rıza, Mustafa Barzani to Öcalan.

Second approach;

According to the official and Kemalist understanding of history, according to the colonialist approach of the Turkish State, there is no such issue as the Kurdish issue in Turkey, it is an issue created by imperialist powers, foreign powers and those with evil intentions who want to destroy the Turkish State. The Kurds are traitors and collaborators of these imperialist, malicious and anti-Turkish forces. That is why Kurd's rebel, revolt, demand independence and want to divide Turkey (Güçlü, 2015).

However, this approach also contains many flaws. There was no understanding of "colonialism" in any period of the Republic. Because in the 1950s, 60s and 70s, the tribal system in the east and southeast (almost all of them of Kurdish origin) exploited the people of the region and Kurdish youth, who reacted to this, migrated to the cities and fought against the landlordism with the "communist organizations" they established together with Turkish youth. Especially the Democrat Party (DP) government of Adnan Menderes, who was himself a landlord, tolerated the tribal lords for the sake of votes, which took its place in history as an erroneous policy.

Third approach;

The Unionist-Ittihadist Mentality and the Kemalist State represent a mentality and state based on the Turkish Nation. Therefore, it is a structure and mentality that ignores, excludes and even aims to destroy all national communities and ethnic groups other than the Turkish national actor. Because first the state and then the Turkish nation were created. The creation of the Turkish nation would be possible through the Turkification of the Kurdish nation and other ethnic groups (Eryüksel, 2012).

This approach cannot be explained by Atatürk's six principles and his approach to the Turkish nation. The main objective of the Turkish Revolution was to establish "an independent Turkish state based on national sovereignty". In order to achieve this goal, first a total struggle was waged against the imperialist occupiers, then the country was liberated with the republican regime and sovereignty was given to the nation. There was never any discrimination between the people living within the borders of the "Misak-ı Milli", and the principle of populism did not discriminate between citizens on the basis of religion, language, race or gender.

The clearest theoretical approach was proposed by Öcalan, who founded the organization and continues to lead it even in prison. The fiasco in the democratic initiative process led the government to sit down at the bargaining table with Öcalan, and the meets that started in Oslo between members of the MIT and members of the organization were transformed into talks with Öcalan after they were revealed and made public. At the end of these meets, Öcalan announced his letter containing the (so-called) peace conditions and tried to gauge the social reaction. Öcalan mentions two main stages in his letter. The first is that the members of the organization should not be punished if they surrender their weapons, and the second is that the constitutional amendment to be made will transform the unitary structure into a federative structure and grant autonomy.

In fact, Öcalan did not explicitly tell the public about the talks in İmralı in his letter, as it was revealed when the minutes of the talks were leaked. In these talks, Öcalan stated that he was seeking to realize his dream of establishing a new state to replace the Republic:

"It is necessary to leave the old habits of life altogether. Why, because this will be a regime change. Tanzimat, Constitutional Monarchy, the Republic, 1950 is much more important than the transition to multi-party life, this will be deeper than all of them. If we succeed, we will have a brand-new Republic... Radical democracy, full democracy, full democratization of Anatolia and Mesopotamia (Köylü, 2018: 51)."

The purpose of all these theoretical and philosophical approaches in the context of ethnic nationalism is to justify and even excuse the terrorist acts of the separatist Kurdish movement, which has taken away the right to life of thousands of our people for a century under different pretexts.

5. Evaluation

The separatist Kurdish movement, which some circles today insistently refer to as the "Kurdish Question", should be evaluated from its inception to the present day in terms of its theoretical and philosophical approach in three periods. These are tribalism, communist organization and nationalism.

A tribe is a traditional large family community, linked by kinship and with its own special rules. It usually bears the name of the family that is the head of the tribe and all its members are ruled by the person who is the head of that family. There is unconditional obedience and loyalty. Tribal laws take precedence over public laws and are customary rules. This concept passed from Arabs to Kurds with the adoption of Islam. Being a feudal system, tribes often rebel to protect their territories and tribes. Concepts such as democracy and human rights are out of the question within the tribal structure, and all tribesmen must obey the strict authority of the tribal leader.

Having discovered the feudal structure of the tribes in the Middle East, the imperialist states started to use first the Arab tribes and then the Kurdish tribes as pawns to realize their aims in this region. Britain, which made the Sharif of Mecca Hussein revolt through Colonel Lawrence, tried a similar tactic with Captain Noel in the period of the War of Independence against the Kurdish tribes, but without success. However, it used the Cibranlı Tribe in the solution of the Mosul issue in its favor (Sheikh Sait rebellion) and achieved success. Although there were British-backed Kurdish separatist revolts (Ağrı Rebellion, Dersim Rebellion) in Anatolia until the beginning of the Second World War, the period of tribal revolts ended after 1939.

The Union of Soviet Socialist Republics (USSR), itself founded by a revolution, initiated the "Communization of the World" project after the Second World War. The implementers of the project were "Marxist-Leninist" armed organizations organized in the form of "revolutionaries" in the target countries. The methods of these organizations were to create unrest against the existing governments by declaring country-wide or regional liberated zones in the countryside and cities, and by armed terrorist acts. Especially targeting political and

economic instability, illegal organizations, after completing their organization by gaining support from poor workers and peasants, aimed at an ideological change through armed actions against the public sector. After the 1960s, the terrorist organization, which found a place for itself as the "New Left Wave" especially in Latin American countries (Colombia, Peru, Argentina, Chile, Nicaragua, Honduras) and Far East Asian countries (Nepal, Vietnam), continued until the end of the 1980s.

The Kurdish separatist movement, together with the "New Left Wave", became widespread among poor Turkish and Kurdish youth from the student and working classes living in the cities since the mid-1960s and turned into organizational structures. The goal of this organization, which did not discriminate on the basis of class or race, was defined as putting an end to the political and economic imbalance and inequality in society by realizing the "Communist Revolution". The separatist Kurdish movement, which was organized and carried out actions in the cities until 1978, transformed its actions into Latin American-style guerrilla actions with the establishment of the PKK, moved to the countryside and became regional. In order to delay and prevent the dam projects to be built on the Fırat and Dicle rivers in the Southeastern Anatolia region, the Syrian government, which is close to the USSR, provided all kinds of logistical support to the PKK's rural actions in the region and provided the PKK leadership with shelter and camps in Syria. The social and economic structure in the region, unemployment and poverty, and anxiety about the future have been influential in the participation of young people, who provide the PKK with human resources.

Since 1990, after the collapse of the USSR, the organization, which lost an important ally, lost its sources of income and became illegal in the international arena, has changed its theoretical philosophy in order to receive the support of European states, especially the USA, and has presented itself as the representative of all Kurds living in Anatolia, created the image that they are in a struggle against the lawlessness against Kurds under the name of "Kurdish Question" and turned into regional separatist Kurdish nationalism.

In a short period of time, the organization started to receive support from activist organizations claiming to be anti-Turkish state and human rights defenders, and benefited from the authority emptiness in northern Iraq and the logistical support of Syria, and continued its actions that could cause the deaths of approximately 40 thousand people until its leader Abdullah Öcalan was captured in Kenya.

After 2000, the separatist Kurdish movement, which found support from the international community within the framework of the "Kurdish Question", took its theoretical and

philosophical goals one step further and established the KCK in order to realize the "Greater Kurdistan" project, which encompasses Iran, Iraq, Syria and Turkey. Since 2005, it started armed and bomb attacks not only in the countryside but also in the cities in order to force the declaration of "Democratic Autonomy" in the provinces covering the southeast of Turkey. With the outbreak of the Syrian civil war in 2011, the KCK increased its actions by using the arms and logistical support provided by the United States to the PYD, the Syrian branch of the organization.

6. Conclusion

In the last 150 years of Turkey's history, there has been a Kurdish separatist movement, albeit in different forms and with different aspirations, and there will continue to be one after today. This situation is like a legacy that separatist Kurdish nationalists pass on to each other. Although the problem cannot be completely eliminated, it can at least be reduced to the level of political thought with the right policies. As follows;

1. Mao, the leader of the Chinese Revolution, makes the following statement: "*The people are the sea, the guerrilla is the fish.*" In other words, if the guerrilla organizes the people, it hides in its depths, struggles and fights. A terrorist organization without popular support cannot survive. It has been observed that most of the young people who join the separatist Kurdish movement are children of poor families and have very low expectations for the future. The fact that bourgeois Kurds generally leave the region and live-in big cities, especially Istanbul, has led to an increase in poverty in the rural areas of the region. In addition, the feudal system in the region is still in place, however much it has diminished. The fact that the PKK's first action was directed against the Bucak Tribe in Siverek shows that feudalism is the first root of the problem. However, instead of destroying the feudal structure in the region and taking measures to raise the economic level of the people and increase social welfare, the political authorities of the period tried to solve the problem with military measures, which caused the problem to grow exponentially. Considering that approximately 500 billion dollars have been spent on the terrorist problem so far, if this money had been invested in the region, the fate of the region would have changed.

2. The international recognition of the separatist Kurdish movement has been the creation of a human rights-based victimization under the name of the "Kurdish Question". The military interventions in the region since 1984 and the civilian casualties inflicted by the PKK have ensured the international acceptance of the claims. In addition, countries such as Syria, Iran, Iraq, Greece, the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, which are opposed to

Turkey, have openly and covertly contributed to the development of the organization by clinging to this pretext. Turkey's failure to show sufficient diplomatic reaction to the internationalization and magnification of this problem, which is entirely its own internal disorder, has also been effective. Its justified reaction against Syria in 1999 led to the head of the terrorist organization leaving Syria and his capture in a short time. However, its failure to show this reaction for 13 years led to the deaths of thousands of people. Today, the PKK headquarters in Qandil Mountain in northern Iraq and the PYD headquarters in Jarabulus in northern Syria still exist. Although Turkey has the military capabilities to destroy both headquarters, it does not take action.

In conclusion, as long as Turkey provides the welfare and peace of the people and the international democratic and human rights environment it deserves, as well as the social and economic environment in which the people of the region, especially the youth, can build their future by increasing regional investments, the separatist Kurdish movement will never find a space to flourish, nor will it be able to create a grievance internationally.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in the study

---

REFERENCES

- Aydoğan, B. (2015). PYD`'s choice in the US-Russia equation. *ORSAM Publications*, 58-59. 05.10.2023. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/14.BekirAydogan_71.pdf.
- Bakan, S., & Yıldırım, U. T. (2021). *Kurdistan Workers' Party (PKK-Partiya Karkeren Kurdistanê. Terror and Propaganda*. Nobel Yayıncılık Publications.
- Bayraktar, M. (2009). *Under the wings of the west Pkk*. Toplumsal Dönüşüm Publications.
- Buzoğlu, M. H. (1996). *Gulf War and PKK*. Strateji Publications.
- Bruinessen, M. V. (1992). *Aga, Sheikh, State*. İletişim Publications.
- Candar, C. (2008). *Descent from the Mountain - How can the PKK lay down arms? De-violentizing the Kurdish Question*. TSEV Publications.03.01.2024, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Dagdan_Inis_PKK_Nasil_Silah_Birakir.pdf
- Caves, J. (2012). *Syrian Kurds and Democratic Union Party (PYD)*. ISW Institute for The Study of War, Backgrounder Publications. Access Date: 03.01.2024, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/syrian-kurds-and-democratic-union-party-pyd>
- Cumhuriyet News. (2013), Erişim tarihi (20/Aralık/2023), <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>.
- Takvim News. (2007). Erişim tarihi (23/Aralık/2023), <http://arsiv.takvim.com.tr/2007/11/26/gnc122.html>.
- Diyarbakır Public Prosecutor's Office. (2009). *2009/786 No. KCK Indictment*. 03.02.2024, <https://www.scribd.com/document/53476676/Pkk-Kck-Iddianamesi>.
- Doğan, G. (2007). *From strategic ally to international terrorism*. IQ Kültür Publications.
- Ersever, A. C. (1998). *Kurds PKK and A. Öcalan*. Ocak Publications.
- Güçlü, İ. (2015). *What do Arınç's statements on Kurds mean?*. 23.12.2024, www.kurdistan-report.com.
- Aljazeera. (2015). Erişim tarihi (03/Ocak/2024), <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/idlib-esed-icin-sonun-baslangici-olabilir>
- Kaymaz, İ. Ş. (2003). *The Mosul question: A historical-political analysis in relation to oil and Kurdish issues*. Otopsi Publications.
- Kaymaz, İ. Ş. (2007). Emperyalizmin "Kürt" kartı. *Gazi Akademik Bakış*, 1(1), 155-193.
- Köylü, M. (2018). *Kurdish political history*. Hiper Publications.
- Kurubaş, E. (2004). *The international dimension of the Kurdish question from the 1960s to the 2000s and Turkey*. Nobel Publications.
- Mackinder, H. J. (2014). *Geographical heart of history*. Doğu Kütüphanesi Publications.
- MFA. (1999). *Greece and PKK Terrorism*. 03.01.2024, Ankara. <https://diad.mfa.gov.tr/diad/gunce/mart-1999.pdf>.
- Ntvmsnbc. (2011). Erişim tarihi (03/Ocak/2024), <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/bugun-ne-oldu-14-temmuz-2011,CzkmWDTbEe8z5Lm0JU1VQ>.
- Pirim, O., & Örtülü, S. (2000). *The PKK's 20-Year Story from Ömerli Village to İmralı*. Boyut Publications.

Pollock, D. (2012). *Syria's Kurds Unite Against Assad, but Not with Opposition*. Washington Institute for Near East Policy Publications. 03.01.2024, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/syrias-kurds-unite-against-assad-not-opposition>.

PYD Statute. (2013). *Reziknama Partiya Yekitiya Demokrat (PYD)* . 06.01.2024, www.pydrojava.net/ku/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=24&Itemid=73.

Serxwebûn e-Journal. (2001). Erişim tarihi (02/Ocak/2024), <http://www.serxwebun.com/2001/09/hab04.html>.

SETA. (2019). *PKK Organization in Europe*. 03.01.2024, <https://www.setav.org/assets/uploads/2019/06/kitap-avrupada-pkk-yapilanmasi.pdf>.

Spykman, N. J. (2020). *Geography and Foreign Policy - Rim Belt Theory*. (Trans:A. K. Zengin) Doğu Kütüphanesi Publications.

Sümercan, M. M. (2010). *International Terrorism and the PKK Terrorist Organization (1980 to the Present)*. (Unpublished Master's Thesis) Kırıkkale University Institute of Social Sciences, Kırıkkale.

Şehirli, A. (2000). *Separatist Terrorist Movements in Turkey (and Measures Taken by the State)*. Burak Publications.

T.C.PrimeMinistry. (2006). *Laws and Decisions General Directorate (B.02.0.KKG. 0.10/101-1182/1923)*. Ankara.

Wilgenburg, W. V., & Tanır, İ. H. (2012). Unity or PYD's Show of Strength? Syrian Kurdish Dynamics after the Erbil Agreement. (Report Number: 138). *ORSAM_Publications*. 03.01.2024, <https://docplayer.biz.tr/166083-Orsam-birlik-mi-pyd-nin-guc-gosterisi-mi-erbil-anlasmasindan-sonra-suriye-kurt-dinamikleri.html>.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1452589
Araştırma Makalesi/Research Article

ONLINE ALIŞVERİŞ KOLAYLIĞI İLE ONLINE ALIVERİŞE YÖNELİK DAVRANIŞSAL NİYET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN ONLINE SHOPPING CONVENIENCE
AND BEHAVIORAL INTENTION TOWARD ONLINE SHOPPING

Ebru ERDOĞAN¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
14/03/2024

Kabul:
16/05/2024

Bu araştırmanın genel amacı tüketicilerin online alışveriş kolaylığına yönelik algıları ile online alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu kolayda örnekleme yöntemine göre seçilen 514 tüketiciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Online Alışveriş Kolaylığı Ölçeği ve Davranışsal Niyet Ölçeği kullanılmıştır. Veriler, korelasyon ve regresyon analiz kullanılarak analiz edilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda online alışveriş kolaylığı ile davranışsal niyet arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir $r = .63, p < .001$. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda arama kolaylığı, erişim kolaylığı değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık değişkenlerinin birlikte online alışverişe yönelik davranışsal niyetin %40'ını açıkladığı belirlenmiştir. Özellikle, arama kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık boyutlarının müşterilerin online alışveriş yapma niyetlerini anlamı şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, online alışveriş platformlarının kullanıcı deneyimini geliştirme ve alışveriş süreçlerini basitleştirme çabalarının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, araştırma sonuçları online perakendecilerin stratejilerini belirlerken arama, değerlendirme, işlem ve satın alma sonrası süreçlerdeki kolaylık faktörlerini dikkate almaları gerektiğini göstermektedir. Bu bulgular, online alışverişin Türkiye'deki özelliklerini daha iyi anlamak ve geliştirmek için önemli bir rehberlik sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Online alışveriş kolaylığı, Online alışveriş yapma niyeti, Online alışveriş, Tüketici davranışları

Jel Kodları: M30, M31, M37

¹ **Sorumlu Yazar:** Arş. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6981-8335, e-posta: ebru.gulhan@inonu.edu.tr

Etik Beyan: İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 26.05.2022 tarihli ve 11-5 sayılı numaralı izin alınmıştır.

Atıf: Erdoğan, E. (2024). Online alışveriş kolaylığı ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 965-987.

Abstract

Article Info

Received:
14/03/2024

Accepted:
16/05/2024

The main purpose of this study is to examine the relationship between consumers' perceptions of online shopping convenience and behavioral intentions toward online shopping. The sample of the study consists of 514 consumers selected through convenience sampling method. Online Shopping Convenience Scale and Behavioral Intention Scale were used as instruments for data collection. The data were analyzed using correlation and regression analysis. The results showed that there was a significant positive correlation between online shopping convenience and behavioral intention $r = .63, p < .001$. Multiple linear regression analysis revealed that the variables of search convenience, access convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience together explained 40% of online shopping behavioral intention. In particular, the dimensions of search convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience were found to significantly predicted behavioral intention toward online shopping. These findings emphasized the importance of online shopping platforms' efforts to improve the user experience and simplify the shopping process. In addition, the results suggest that online retailers should consider convenience factors in the search, evaluation, transaction, and post-purchase processes when determining their strategies. These findings provide important guidance for better understanding and improving the characteristics of online shopping in Türkiye..

Keywords: Online shopping convenience, Behavioral intention, Online shopping, Consumer behaviors.

Jel Codes: M30, M31, M37

Extended Summary

The advent and widespread adoption of the internet and mobile technologies have revolutionized the way consumers engage in shopping. With access to a vast array of information and products through online channels, consumers now have unprecedented convenience and flexibility in their shopping experiences. Consequently, online shopping has emerged as a significant method of purchasing for today's consumers, leading to a fundamental shift in shopping habits and preferences. As online shopping continues to grow in popularity, the importance of enhancing the user experience and streamlining the shopping process is becoming increasingly important for online retailers and e-commerce platforms. In this context, the concept of online shopping convenience has become a focal point for understanding consumer behavior and informing the strategies of online retailers.

The main aim of this research is to investigate the relationship between online shopping convenience and consumers' behavioral intentions toward online shopping. Specifically, the study seeks to explore how the various dimensions of online shopping convenience influence consumers' intentions to engage in online shopping. Unlike previous research that often treated online shopping convenience as a single overarching construct, this study examines the distinct dimensions of online shopping convenience, namely search convenience, access convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience, and their respective impacts on consumers' behavioral intentions.

The correlational design was used to examine the relationships between consumer perceptions of online shopping convenience and behavioral intentions to online shopping. Data were collected through an online survey administered to 514 consumers who had engaged in online shopping within the past six months. The correlation analysis and multiple linear regression, were conducted to examine the relationships between the dimensions of online shopping convenience and consumers' behavioral intentions.

The findings of the study revealed that significant positive relationships between the dimensions of online shopping convenience and behavioral intentions towards online shopping. Multiple linear regression analysis further indicated that these dimensions collectively explained 40% of the variance in behavioral intentions towards online shopping. Among the convenience dimensions, search convenience, evaluation convenience, transaction convenience, and post-purchase convenience significantly predicted behavioral intention, while access convenience was not found to significantly predict behavioral intentions.

The results of this study emphasize the critical role of online shopping convenience in shaping consumers' intentions and behaviors in the online shopping. The significant positive relationships observed between the different dimensions of online shopping convenience and consumers' behavioral intentions emphasize the need for online retailers and e-commerce platforms to prioritize the enhancement of user experience across all stages of the online shopping process. By addressing the specific needs and preferences of consumers in terms of search, access, evaluation, transaction, and post-purchase convenience, online retailers can better cater to their target audience and foster positive attitudes towards online shopping. Furthermore, the findings highlight the importance of adopting a nuanced approach to understanding online shopping convenience, moving beyond the traditional view of convenience as a singular construct. By recognizing the distinct dimensions of convenience and their differential impacts on consumer behavior, online retailers can develop more targeted strategies aimed at improving overall user experience and driving higher levels of engagement and satisfaction among online shoppers. The results provide valuable insights for understanding and improving the characteristics of online shopping in Turkey.

1. Giriş

İnternetin hızla gelişmesiyle birlikte, online alışveriş dünya çapında giderek daha popüler bir alışveriş yöntemi haline gelmiş ve online alışverişe katılan tüketicilerin yüzdesi ve elde edilen gelir sürekli olarak artmıştır (Pham vd., 2018). Hem tüketiciler hem de işletmeler açısından online alışveriş geleneksel alışverişe kıyasla birçok avantaj sunmaktadır (Ozen & Engizek, 2014). İşletmeler için online alışveriş, maliyetlerin azaltılmasına ve coğrafi engellerin kaldırılmasına yardımcı olan etkili bir dağıtım kanalı olarak kabul edilmektedir. Tüketiciler için online alışveriş, işlemlerin herhangi bir zamanda herhangi bir yerde tamamlanabilmesi, zaman ve maliyetlerde azalma, daha fazla mal ve hizmet seçeneği, ürünler hakkında bilgi bulma ve farklı distribütörler arasında fiyat karşılaştırması yapmanın hızlı ve kolay olması gibi birçok fayda sunmaktadır (Kim, 2002). Ayrıca online ticaretin geliştirilmesi hem ulusal ekonominin hem de uluslararası ticaretin sürdürülebilir kalkınmasına olumlu katkıda bulunur ve küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) için rakiplerine karşı sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlar (Pham vd., 2018).

Online alışverişin gelişimiyle birlikte online alışveriş kolaylığı değişkeninin online alışveriş davranışını açıklamada önemli bir faktör olduğu görülmüştür (Meixian, 2015). Öyle ki tüketicileri online alışveriş yapmaya teşvik eden en önemli motivasyon kaynaklarından birinin kolaylık olduğu düşünülmektedir (Duarte vd., 2018; Saha vd., 2023). Bu açıdan perakende işletmelerin daha fazla tüketiciyi online platformlara yöneltebilmeleri için bireysel tüketicilerin online alışveriş niyetini etkileyen faktörleri ele alıp değerlendirmeleri son derece önemli bir konudur. Ayrıca, iyi tasarlanmış bir e-ticaret modelinin tüketici davranışını anlamaya yardımcı olduğu, daha kullanışlı ve verimli e-ticaret sistemleri geliştirmeye katkı sağladığı söylenebilir. Hizmet kolaylığı, online perakendecilerin başarısında kritik bir role sahiptir (Khan & Khan, 2018; Kumar vd., 2020).

Türkiye'de online alışverişe yönelik davranışsal niyet genellikle Teknoloji Kabul Modeli (TAM) çerçevesinde incelenmiştir (Akgül & Dağıstan, 2022; Işık & Öz, 2021). Bu durum, online alışveriş kolaylığı kavramının erişim kolaylığı, arama kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı, satın alma sonrası kolaylık gibi çok boyutlu bir yapıdan oluşmasına rağmen genellikle sadece kullanım kolaylığı açısından ele alınmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak, mevcut araştırmalarda (Ocak, 2023; Şıkar & Ülger, 2019; Yılmaz, 2018) genellikle online alışverişin ön aşamalarındaki kolaylığı ifade eden erişim ve arama kolaylığı boyutları dikkate alınırken diğer önemli boyutlar olan değerlendirme, işlem ve satın alma sonrası kolaylık boyutları göz ardı edilmiştir. Bu önemli boyutların göz ardı edilmesi, online alışveriş kolaylığı

kavramının bütüncül bir şekilde değerlendirilmemesine ve elde edilen bulguların online alışveriş sürecinin ön aşamalarıyla sınırlı kalmasına yol açmıştır. Bu eksikliği gidermek ve online alışverişe yönelik davranışsal niyeti daha iyi anlamak için bu araştırmada online alışveriş kolaylığı kavramı, güncel literatüre dayalı olarak alışveriş öncesi, alışveriş sırası ve alışveriş sonrası süreçleri kapsayan daha bütüncül bir teorik temele dayalı şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmada online alışveriş kolaylığı kavramı erişim kolaylığı, arama kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık boyutlarıyla incelenmiş ve her bir boyutun online alışverişe yönelik davranışsal niyet üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan araştırma bulguları, online perakendecilik sektöründe stratejilerin geliştirilmesi ve müşteri deneyiminin iyileştirilmesi için değerli bilgiler sağlayabilir. Ayrıca, online alışveriş kolaylığı kavramının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerine ve müşteri memnuniyetini ve sadakatini artırmalarına yardımcı olabilir.

2. Online Alışveriş Kolaylığı

Ürün ve hizmetlere erişimde kolaylık bir diğer adıyla elverişlilik, ürün ve hizmet sınıfındaki diğer tekliflere göre bir ürün veya hizmete erişmek, almak ve kullanmak için gereken zaman ve enerjide azalmayı ifade etmektedir (Brown & Mcenally, 1992; Chang vd., 2010; Pham, 2018). Pazarlama literatüründe kolaylık kavramı, Copeland (1923) tarafından ortaya atılmış ve tüketicinin kolaylıkla ulaşabileceği mağazalardan sık sık ve hemen satın alabileceği mallar olarak tanımlanmıştır. Copeland (1923) ve diğer araştırmacılar (Bucklin, 1963) kolaylık yapısını, satın almada düşük risk veya düşük katılımı ilgili olan ürünlerin "uygunluk" sınıflandırması alanında kullanmışlardır (Brown, 1989). Daha sonra, bu kavramı doğru bir şekilde operasyonel hale getirme çabasıyla, bazı araştırmacılar dikkatlerini ürün nitelikleri odaklı bir yaklaşımdan hizmet nitelikleri odaklı bir yöne kaydırmışlardır (Jiang vd., 2013). Yani "kolaylık", yıllar içerisinde farklı yazarlar tarafından farklı şekilde ele alınan bağlam temelli bir kavram olarak gelişim göstermiştir.

Online alışveriş kolaylığı da müşterilerin online alışveriş yaparken harcadıkları zamana ve çabaya yönelik algıları ifade etmektedir (Beauchamp & Ponder, 2010; Colwell, 2008). Pazarlama literatürüne göre tüketicilerin bahsedilen zaman ve çaba kaynakları, alışveriş davranışını etkileyen parasal olmayan maliyetler olarak tanımlanmaktadır (Beauchamp & Ponder, 2010). Online kolaylık aynı zamanda bir hizmet kolaylığı biçimi olarak düşünülebilir ve bireyin online satın almayı benimsemeye hazır olmasının ana destekçilerinden biri olarak ifade edilebilir (Saha vd., 2021). Bu açıdan tüketici tarafından algılanan kolaylık, tüketicilerin

online alışveriş yaparken online alışveriş sitelerinin kendilerine ne ölçüde değer ve etkinlik katabileceğini hissetmeleri olarak da ifade edilebilir (Hu, 2009; Lai & Wang, 2012).

Online alışveriş konusunda yapılan araştırmaların önemli bir kısmı kolaylığı tüketici davranışlarını etkileyen önemli bir değişken olarak ele almıştır (Colwell vd., 2008; Jayawardhena vd., 2007). Jiang vd. (2013) ve Bery vd. (2002) alışveriş kolaylığının müşterilere alışveriş sürecinde harcanan zaman ve çaba bakımından avantaj sağladığını belirtmiştir. Ayrıca kısıtlı zamanı olan tüketicilerin hizmet satın alırken veya tüketirken kolaylığa odaklanma olasılığının daha yüksek olduğuna yönelik kanıtlar elde edilmiştir. Nitekim günümüz tüketicilerinin zamanı daha etkili kullanma düşüncesiyle arama, erişim, edinme ve kullanım açısından en iyi kolaylık temelli teklifi sunan satıcıları tercih etmesi bu motivasyonun önemli göstergelerinden biridir (Bhatnagar vd., 2000). Literatürdeki çalışmalar da kolaylığa değer veren tüketicilerin, internet üzerinden daha sık alışveriş yapmaya, online alışverişe daha fazla para harcamaya ve yeniden online alışveriş yapmaya meyilli olduklarını ortaya koymuştur (Pham vd., 2018; Prasad & Aryasri, 2009, Zeqiri vd., 2023).

2.1. Online Alışveriş Kolaylığı Boyutları

Online alışveriş kolaylığı birçok yönden oluşan çok boyutlu bir yapı olarak kabul edilmektedir (Brown 1989; Duarte vd., 2018). Jiang vd. (2013) tarafından geliştirilen online alışveriş kolaylığı modeline göre kolaylık, erişim kolaylığı, arama kolaylığı, işlem kolaylığı, değerlendirme kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık olmak üzere beş boyutlu bir yapı olarak ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Aşağıda bu boyutlar açıklanmıştır.

Erişim Kolaylığı: Erişim kolaylığı, istenilen yerde ve zamanda daima erişilebilir web siteleri aracılığıyla ürün sipariş edilebilmesi ve alışveriş yapılabilmesidir (Jiang vd., 2013). Erişim kolaylığı aynı zamanda bir tüketicinin online alışverişe erişmek için harcadığı zaman ve çabaya ilişkin algısıdır (Pham vd., 2018). Bir diğer ifadeyle, hizmete ulaşmada zaman ve enerjiden tasarruf etmek için alıcılara sağlanan kontrolü ifade eder (Saha vd., 2021). Erişim kolaylığı, diğer tüm tüketici alışveriş kolaylığı türleri için bir ön koşuldur; çünkü bir müşteri sağlayıcıya erişemiyorsa, hizmeti kullanma şansına asla sahip olmayacaktır (Duarte vd., 2018; Seiders vd., 2000). Buna dayanarak, müşterinin erişim kolaylığı algısı ile müşteri satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu düşünülmektedir.

Arama Kolaylığı: Arama kolaylığı, tüketicinin satın almak istediği ürünleri bulmak ve karar vermek için gereken zaman ve enerjiye ilişkin değerlendirmesini gösterir (Saha vd., 2021). Arama kolaylığı, satın alma kararlarının şekillendirilmesine yardımcı olacak şekilde

alışveriş süreci boyunca müşterilere yardımcı olmaktadır (Beauchamp & Ponder, 2010). Arama kolaylığı boyutunun kapsamını, anlaşılması ve gezinmesi kolay web sitesi, istenilen ürünün hızlıca bulunması, ürün sınıfının kolaylıkla takip edilmesi, kullanıcı dostu ve çekici web siteleri ile aynı ürünü bulmak için çeşitli arama seçeneklerinin mevcudiyeti gibi nitelikler oluşturmaktadır (Jiang vd., 2013). Bu açıdan arama kolaylığı, bir perakendecinin web sitesinin, müşterilerin aradıklarını kolayca bulmalarını sağlamak için kullanıcı dostu olma derecesi olarak kavramsallaştırılabilir (Benoit vd., 2017). Online alışveriş yapanlar, fiziksel olarak çok sayıda yeri ziyaret etmeden ürün arayabilir ve fiyatları karşılaştırabilir (Jiang vd., 2013). Geçmiş literatür, perakendecilerin müşterilerin ürün aramalarını kolaylaştırma girişimleri ne kadar etkili olursa alışveriş sürecinin hızlı ve kolay hale geldiğini belirtmektedir (Saha vd., 2021). Bu açıdan arama kolaylığı etkinliğinin artırılmasının müşterinin satın alma niyetine yönelik davranışsal tutumu üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Değerlendirme Kolaylığı: Değerlendirme kolaylığı, web sitesinde metin, grafik ve video gibi çeşitli sunum özellikleri kullanılarak ayrıntılı ancak anlaşılması kolay ürün açıklamalarının bulunmasıyla ilişkilidir (Jiang vd., 2013). Değerlendirme/seçim kolaylığı aynı zamanda, tüketicilerin rakip ürünleri/hizmetleri karşılaştırma ve nihai satın alma kararını verme kolaylığına ilişkin algılarıyla ilgilidir (Palacios & Jun, 2020). Tüketici, mevcut unsurları ve araçları kullanarak ürün hakkında ayrıntılı bilgi alabilmeli ve sipariş vermeden önce diğer tüketicilerin ürünle ilgili kendi deneyimlerine ilişkin yorumlarını ve incelemelerini kontrol edebilmelidir (Jiang vd., 2013). Duarte vd. (2018) ve Saha (2021) tarafından yapılan çalışmalar, değerlendirme kolaylığının satın alma niyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Satın alma sürecindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, müşterilerin değerlendirme kolaylığı algıları ile satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu öne sürülebilir.

İşlem Kolaylığı: Basit ve kullanışlı online ödeme imkanını, esnek ödeme yöntemlerinden faydalanabilmeyi ve zorluk çekmeden alışverişini tamamlamayı ifade eder (Jiang vd., 2013). Colwell vd. (2008) ise işlem kolaylığının, hizmet satın alımını tamamlamak için gereken zaman ve enerji algısını içerdiğini belirtmektedir. Bu algı, tüketicilerin online finansal işlemleri tamamlamak için algıladıkları zaman ve çaba harcamalarındaki azalmayı ifade eder (Palacios vd., 2020). Online alışverişte kuyruk olmamasına rağmen, bazen online alışveriş süreci basit ve işlemi tamamlama aşaması kolay olmayabilir. Hatta, karmaşık ödeme yöntemleri genellikle online alışveriş yapanların satın alma işlemlerini son dakikada tamamlamalarını engelleyebilir (Jiang vd., 2013). Bu açıdan, basit ve kullanışlı online ödeme yöntemlerinin çok önemli olduğu

söylenbilir. Önceki çalışmalar, esnek işlem sürecinin online müşteri verimliliğini artırdığını ve müşterinin kuyrukta beklemeden alışverişini tamamlayabildiğini göstermiştir (Wolfenbarger & Gilly, 2001). Dolayısıyla satın alma aşamasındaki işlem süreçlerinin kolaylığına ilişkin tüketici algıları ile satın alma niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Satın Alma Sonrası Kolaylık: Bu boyut, tüketicilerin istedikleri ürüne sahip olmak ve bunun faydalarını deneyimlemek için harcadıkları zaman ve çabaya ilişkin algılarıyla ilgilidir (Jiang vd., 2013). Ürünlerin hasar görmeden, zamanında teslim alınması, sipariş formunda yer alan fiyatların online satış fiyatıyla aynı olması, sipariş edilen tüm ürünlerin eksiksiz teslim alınması ve istenmeyen ürünlerin kolaylıkla iade edilebilmesi gibi hizmetler satın alma sonrası kolaylık algısını şekillendiren göstergeler arasında sayılabilir. Aynı zamanda satış sonrası kolaylık, tüketicinin satış tamamlandıktan sonra veya ürünü kullandıktan sonra karşılaştığı bir soruna çözüm bulmak amacıyla müşteri hizmetlerinden destek hizmeti almak sürecinde harcadığı zamana ve çabaya yönelik değerlendirmeleri de içerir (Pham vd., 2018; Saha vd., 2021). Bu deneyim sürecinde sağlanan kolaylıklar, tüketicilerin istedikleri ürünleri hasarsız ve zamanında elde edebilmesi ve hizmeti kullandıktan sonra gerektiğinde en kısa zaman ve çaba ile tedarikçiyle iletişime geçebilmesi, ürün iadesi, müşteri haklarının korunması ve kişisel verilerin güvenliğinin sağlanmasını içermektedir (Jiang vd., 2011). Bazı şirketlerin sunduğu 24 saat online müşteri hizmetleri ile müşterilerinin sorularını yanıtlamaları ve tüketicilere gerekli destek ve yardımı sunmaları da satın olma sonrası sağlanan kolaylıklardandır (Katawetawaraks & Wang, 2011).

3. Online Alışveriş Kolaylığı ve Online Alışverişe Yönelik Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki

Ajzen ve Fishbein (1980) tarafından geliştirilen planlı davranış teorisinde, kişinin herhangi bir davranışı gerçekleştirmeye ilişkin sahip olduğu inançların, kişinin o davranışa yönelik tutumunu etkilediği öne sürülmektedir. Ayrıca, teori bireyin öznel normları, davranışa yönelik tutumları ve davranışı gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğine ilişkin algılarının bireyin davranışlara ilişkin niyetini etkilediğini varsaymaktadır (Ajzen, 1991). Özet olarak planlı davranış teorisine göre insan eylemi üç temel faktörden etkilenmektedir. Bunların ilki, davranışın olumlu veya olumsuz bir değerlendirmesidir (davranışa karşı tutum). İkincisi, davranışı gerçekleştirmek veya uygulamak için algılanan sosyal baskıdır (öznel norm). Üçüncüsü ise, davranışı gerçekleştirme kabiliyetidir (algılanan davranışsal kontrol) (Erdoğan, 2020).

Online alışverişte satın alma davranışı online platformlardan ürün ve hizmet satın alma sürecini ve davranışı gerçekleştirme istekliliğinin gücünü ifade eder (Javadi vd., 2012; Limbu vd., 2012). Ayrıca, online alışveriş davranışı, bireyin online alışveriş sırasında ürün veya hizmetle ilgili olarak kötü veya iyi sonuçlanabilecek genel algı ve değerlendirmesidir. Niyet ve davranış arasındaki bu ilişki, insanların kendilerine sunulan bilgilere dayanarak rasyonel kararlar vermeye çalıştıkları varsayımına dayanmaktadır (Pavlou & Fygenon, 2006). Planlı davranış teorisi, online alışveriş kolaylığı bağlamında değerlendirildiğinde, tüketicilerin online alışveriş kolaylığına ilişkin tutum ve davranışları ile tüketicilerin online alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir (Jun & Jaafar, 2011). Online alışveriş kolaylığının sağladığı çaba ve zaman tasarrufu ile mal ve hizmet satın almak için katlanılmak zorunda olunan bilişsel, fiziksel ve duygusal faaliyetler en aza inmektedir. Kolaylığın sağladığı bu rahatlık algısı, tüketicinin online satın almaya yönelik davranışsal niyetini olumlu yönde etkilemektedir (Chang vd., 2010).

Literatür incelendiğinde pek çok çalışmada, alışveriş kolaylığının davranışsal niyet ile ilişkili olarak algılanabileceğine dair bulgular elde edilmiştir. Jiang vd. (2013) ve Mpinganjira, (2015) çalışmalarında kolaylığın, satın alma eğilimleri üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir. Bhatnagar vd. (2000) ve Evanschitzky vd. (2004) çalışmalarında online perakendeci başarısında alışveriş kolaylığının stratejik önemini vurgulamaktadır. Childers vd. (2001) online alışveriş kolaylığının, müşterileri online alışveriş yapmaya motive eden dört temel faktörden biri olduğunu ileri sürmüştür. Benzer şekilde, Chiang ve Dholakia (2003) araştırma sonucunda, müşterilerin internetten alışveriş yapma niyetinin önemli bir belirleyicisinin kolaylık ve fiyat olduğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak, Evanschitzky vd. (2004) kolaylığın, online müşteri memnuniyetinin başlıca öncüllerinden biri olduğuna dair ampirik kanıtlar ortaya koymuştur. Clemes vd. (2014) tarafından satın alma güdüsü üzerine yürütülen araştırma sonucunda ise online alışveriş sürecinde mağaza seçiminde ve ürün satın kararlarında en önemli motivasyon faktörlerinden birinin alışveriş kolaylığı olduğu bulguları elde edilmiştir. Bertram ve Chi (2018), Rajesh (2020), online alışveriş kolaylığının birden fazla fiziksel mağazaya yapılan seyahatleri azaltarak çevresel açıdan daha sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini desteklediğini, bu özelliğinin ise online alışverişe yönelik davranışsal niyeti etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu belirtmiştir. Palacios (2020) de Global Online Tüketici raporlarının 2017 yılında yayınladığı verilere dayanarak, online alışveriş kolaylığı faktörlerinin, fiyat ve seçim kriterlerini aşarak tüketicilerin online alışverişini tercih etmelerinin bir numaralı nedeni haline geldiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, algılanan online alışveriş

kolaylığının, online tüketici tutumu ve satın alma davranışı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Cho vd., 2015; Khan vd., 2018; Roy vd., 2020).

Pazarlamada önemli davranışsal hedeflerden biri de tüketicilerin aynı ürün ve markayı tekrar satın almaya istekli olduğu durumu ifade eden tekrar satın alma niyetidir. Online alışveriş bağlamında yeniden satın alma niyeti ise bir bireyin gelecekte aynı online satıcıdan veya mağazadan ürün almaya devam edeceğine dair subjektif olasılık olarak ifade edilebilir (Chiu vd., 2009). Pham vd. (2018) ve Nofrialdi (2021) erişim kolaylığı, arama kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylığın, müşteri algılanan değeri ve yeniden satın alma niyetinin artmasına katkıda bulunan önemli faktörler olduğuna dair benzer bulgular elde etmişlerdir. Duarte vd. (2018) araştırma sonucunda ise tüketicinin online alışveriş deneyiminin, online alışverişe yönelik tekrar satın alma niyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Kollmann vd. (2012) çalışmalarında, daha yüksek bir kolaylık yöneliminin online kanal aracılığıyla bilgi arama ve online satın alma eğilimini artırdığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla müşterinin hizmet edinmeye yönelik olumlu deneyimleri ve kolaylık algıları ne kadar yüksek olursa aynı sitenin hizmetini tekrar edinme olasılığının o derece yüksek olacağı söylenebilir.

3. Yöntem

3.1. Model

Bu araştırmanın genel amacı, tüketicilerin online alışveriş kolaylığına ilişkin algıları ile online alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu bağlamda, bu değişkenlerin birlikte ne düzeyde değişim gösterdiğini belirlemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ilişki model kullanılmıştır. İlişki model, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkilerin derecesinin belirlenmeye çalışıldığı araştırmalarda kullanılmaktadır (Christensen vd., 2015).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, kolayda örnekleme yöntemine göre seçilen ve son altı ay içinde online alışveriş yapan 514 tüketiciden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri, farklı demografik özelliklere sahip tüketicilere erişim imkânı sunması ve anketlerin dağıtım bakımından kolaylık sağlaması nedeniyle Google Forms aracılığıyla oluşturulan elektronik anket formlarıyla toplanmıştır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1

Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken			
Yaş	Aritmetik Ort.=28.15[18-56 yaş]		SS= 8.35
	Grup	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	288	%56
	Erkek	226	%44
Öğrenim Düzeyi	Ortaokul ve Lise	40	7.8
	Ön lisans	42	8.2
	Lisans	336	65.4
	Lisansüstü	96	18.7
Alışveriş Yapma Sıklığı	1. Yılda birkaç kez	94	18.3
	2. Altı ayda birkaç kez	124	24.1
	3. Üç ayda birkaç kez	246	47.9
	4. Ayda birkaç kez	50	9.7
	Toplam	514	100

Tablo 1’deki katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular incelendiğinde, katılımcıların yaşlarının 18 ile 56 arasında değiştiği; aritmetik ortalamasının 28.15, standart sapmasının ise 8.35 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan tüketicilerin 288’i (%56) kadın, 226’sı (%44) erkektir. Öğrenim düzeylerine göre katılımcıların %7.8’i ortaokul ve lise, %8.2’si ön lisans, %65.4’ü lisans ve %18.7’si lisansüstü düzeyde öğrenime sahiptir. Ayrıca, katılımcıların %18.3’ü yılda birkaç kez, %24.1’i altı ayda birkaç kez, %47.9’u üç ayda birkaç kez, %9.7’si ise ayda birkaç kez online alışveriş siteleri üzerinden alışveriş yaptıklarını ifade etmişlerdir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Tüketicilerin alışveriş kolaylığına yönelik algılarını belirlemek amacıyla Online Alışveriş Kolaylığı Ölçeği ve online alışveriş yapma davranışlarını belirlemek için Davranışsal Niyet Ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca, oluşturulan veri toplama aracında tüketicilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara da yer verilmiştir. Aşağıda ölçeklere ilişkin detaylı açıklamalar bulunmaktadır.

3.3.1. Online Alışveriş Kolaylığı Ölçeği

Tüketicilerin online alışveriş sürecinin kolaylığına yönelik algılarını belirlemek amacıyla Jiang vd., (2013) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Erdoğan (2024) tarafından yapılan online alışveriş kolaylığı ölçeği kullanılmıştır.

Online alışveriş kolaylığı ölçeğinin Türkçe formu arama kolaylığı, erişim kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık olmak üzere beş faktör ve toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Erdoğan (2024) tarafından yapılan uyarlama çalışması sonucunda, ölçekte yer alan maddelerin standartlaştırılmış faktör yüklerinin .585 ile .828

arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin beş faktörlü orijinal faktör yapısının Türkiye örnekleminde elde edilen veriler doğrulandığı, model veri uyumunu değerlendirmek amacıyla hesaplanan uyum değerlerinin [CFI = .956; TLI = .954; RMSEA = .057, (%90 GA- 0.051, 0.064); SRMR = .041] iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan analizler sonucunda ölçeğin omega birleşik güvenilirlik katsayısının 0.91, Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının 0.90 olduğu raporlanmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, tüketicilerin online alışveriş kolaylığına ilişkin algılarının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçek 5'li Likert türünde tamamen katılıyorum ile hiç katılmıyorum aralığında derecelendirilmiştir.

3.3.2. Davranışsal Niyet Ölçeği

Tüketicilerin, online alışveriş yapma davranışlarını belirlemek amacıyla Jiang vd., (2013) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması Erdoğan vd., (2023) tarafından yapılan Davranışsal Niyet Ölçeği kullanılmıştır. Tüketicilerin, online alışveriş yapmaya yönelik davranışsal niyetlerini ölçmek amacıyla oluşturulan bu ölçekte 3 madde yer almaktadır. Uyarlama çalışması sonucunda ölçeğin Türkçe formunda yer alan maddelerin faktör yüklerinin .672 ile .841 arasında değiştiği, model veri uyumuna ilişkin uyum değerlerinin [CFI=.99, TLI=.99, NNFI=.98, RMSEA=.01, SRMR= .01] iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının 0.80 olduğu ifade edilmiştir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, tüketicilerin online alışverişe yönelik davranışsal niyetlerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçek 5'li Likert türünde tamamen katılıyorum ile hiç katılmıyorum aralığında derecelendirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler ilk önce eksik ve kayıp veri bakımından incelenmiştir. İkinci aşamada veriler içerisinde uç değerler olup olmadığı kontrol edilmiştir. Üçüncü aşamada verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu kapsamda ölçeklerde yer alan maddeler için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayıları hesaplanmış, ayrıca histogram grafikleri ile verilerin dağılımları incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, verilerin normal dağılıma yakın dağılım gösterdikleri belirlenmiştir. Verilerin istatistiksel analizler açısından uygunluğu değerlendirildikten sonra, betimsel analizler yapılarak, ölçeklerden alınan aritmetik ortalama ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Ayrıca ölçeklerin bu araştırma kapsamındaki Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca online alışveriş kolaylığına yönelik tüketici algılarının online alışverişe yönelik davranışsal niyeti ne düzeyde yordadığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulguların güvenilir ve genellenebilir olması için regresyon analizinin temel varsayımların karşılanması gerekmektedir (Field, 2017). Aksi durumda, analiz sonucunda elde edilen tahminler anlamsız veya yanıltıcı olabilmektedir (Martin, 2021). Bu kapsamda regresyon analizi yapılmadan önce ilk olarak veriler doğrusallık, varyansların eşitliği, hataların bağımsızlığı ve çok değişkenlik normallik bakımından incelenmiştir. Ayrıca veri seti içerisinde çok değişkenli uç değerler (multivariate outliers) olup olmadığını tespit etmek amacıyla Cook uzaklıkları ile Leverage değerleri hesaplanmıştır (Darlington & Hayes, 2016; Hair vd., 2019).

Yapılan değerlendirmeler sonucunda varyansların eşit olduğu, değişkenlerin doğrusal ilişki gösterdiği, hata varyanslarının bağımsız olduğu ve çok değişkenli uç değerlerin yer almadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bağımsız değişkenler arasında çoklu birlikte bağlantı (multicollinearity) olup olmadığını belirlemek amacıyla VIF (variance inflation factor) ve tolerans değerleri hesaplanmıştır. VIF değerlerinin 1.49 ile 2.32 arasında, tolerans değerlerinin ise 0.67 ile 0.42 arasında değiştiği belirlenmiştir. Literatürde, VIF değerinin 10'dan küçük, tolerans değerinin 0.1'den büyük olması durumunda çoklu birlikte bağlantı probleminin olmadığı ifade edilmektedir (Field, 2017; Martin, 2021). Özetle, yapılan ön kontroller ve değerlendirmeler ile çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgularının güvenilir ve genellenebilir olmasına yönelik varsayımların karşılandığı söylenebilir.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

4.1. Betimsel İstatistiklere İlişkin Bulgular

Tüketicilerin, online alışveriş kolaylığı ölçeği ve davranışsal niyet ölçeğinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel analizler yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2
Değişkenlere İlişkin Betimsel Hesaplamalar

Ölçek/Boyut	Ortalama	Std.Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach α
Arama kolaylığı	4.37	0.63	-0.77	-0.20	0.84
Erişim kolaylığı	4.29	0.77	-0.82	0.07	0.81
Değerlendirme kolaylığı	4.01	0.75	-0.54	0.14	0.82
İşlem kolaylığı	4.27	0.70	-0.67	-0.08	0.81
Satın alma sonrası kolaylık	3.70	0.71	-0.38	0.06	0.85
Alışveriş kolaylığı (Genel)	4.12	0.55	-0.61	-0.23	0.89
Davranışsal Niyet	3.94	0.81	-0.35	-0.48	0.81

Not. N = 514, Ölçekler 5’li Likert tipi biçiminde derecelendirilmiştir.

Betimsel analizler sonucunda, tüketicilerin online alışveriş kolaylığı ölçeğinin genelinden aldıkları puanların aritmetik ortalamasının 4.12, standart sapmasının 0.55 olduğu tespit edilmiştir. Online alışveriş kolaylığı ölçeğinin alt boyutlarından alınan puanlar incelendiğinde tüketicilerin en yüksek puanı arama kolaylığı boyutundan, en düşük puanı ise satın alma sonrası kolaylık boyutundan aldıkları tespit edilmiştir. Davranışsal niyet ölçeğinden alınan puanların aritmetik ortalamasının 3.94, standart sapmasının 0.81 olduğu belirlenmiştir.

Ölçeklerin çarpıklık katsayılarının -0.82 ile -0.35 arasında, basıklık katsayılarının ise -0.48 ile 0.14 arasında değiştiği belirlenmiştir. -1 ile +1 aralığında değişen çarpıklık ve basıklık katsayıları, ölçeklerden alınan puanların normal dağılıma yakın dağılım gösterdiğini ifade etmektedir (Hair vd., 2019). Ayrıca güvenilirlik analizleri sonucunda hesaplanan Cronbach alfa katsayılarının 0.81 ile 0.89 değiştiği tespit edilmiştir. Cronbach alfa katsayılarının 0.80 üzerinde olması, ölçeklerin yeterli düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Lance vd., 2006).

4.2. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Tüketicilerin online alışveriş kolaylığına ilişkin algıları ile online alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasında ne düzeyde bir ilişki olduğu belirlemek amacıyla değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik hesaplanan korelasyon katsayıları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3
Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Ölçek/Boyut	1	2	3	4	5	6
1. Arama kolaylığı	-					
2. Erişim kolaylığı	0.64**	-				
3. Değerlendirme kolaylığı	0.53**	0.34**	-			
4. İşlem kolaylığı	0.66**	0.55**	0.58**	-		
5. Satın alma sonrası kolaylık	0.41**	0.28**	0.50**	0.52**	-	
6. Alışveriş kolaylığı (Genel)	0.84**	0.72**	0.75**	0.84**	0.72**	-
7. Davranışsal Niyet	0.58**	0.41**	0.47**	0.52**	0.44**	0.63**

Not. N = 514, ** $p < .001$.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, online alışveriş kolaylığının alt

boyutları ile online alışveriş kolaylığının geneli arasındaki korelasyon katsayılarının $r = .72, p < .001$ ile $r = .84, p < .001$ arasında değiştiği belirlenmiştir. Öte yandan, online alışveriş kolaylığı ve online alışveriş kolaylığının alt boyutları ile davranışsal niyet arasındaki korelasyon katsayılarının $r = .41, p < .001$ ile $r = .63, p < .001$ arasında değiştiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, online alışveriş kolaylığı ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

4.3. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Online alışveriş kolaylığının, online alışverişe yönelik davranışsal niyeti ne düzeyde yordadığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analize bağımlı değişken olarak davranışsal niyet, bağımsız değişken olarak ise online alışveriş kolaylığının alt boyutları olan arama kolaylığı, erişim kolaylığı değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık değişkenleri alınmıştır. Regresyon analizi sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4
Online Alışveriş Kolaylığının Online Alışveriş Yapma Niyetini Yordamasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	%95 Güven Aralığı		SH	β	t	p
		Alt Sınır	Üst Sınır				
Sabit	3.94	3.87	4.01	0.036		109.61	.00**
Arama kolaylığı	0.43	0.30	0.57	0.07	0.34	6.45	.00**
Erişim kolaylığı	0.04	-0.05	0.13	0.05	0.04	0.83	.41
Değerlendirme kolaylığı	0.14	0.05	0.24	0.05	0.13	2.95	.00**
İşlem kolaylığı	0.14	0.02	0.25	0.06	0.12	2.26	.02*
Satın alma sonrası kolaylık	0.18	0.09	0.28	0.05	0.16	3.83	.00**

$R^2 = .40, [F(5, 508)= 69.34, p < .001]$

** $p < .01, *p < 0.5$

Not. Güven aralıkları Beta (B) değeri için hesaplanmıştır.

Regresyon analizi sonucunda, arama kolaylığı, erişim kolaylığı değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık değişkenleri ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasında kurulan modelin anlamlı olduğu [$F(5, 508)= 69.34, p < .001$] tespit edilmiştir. Ayrıca, bağımsız değişkenlerin birlikte davranışsal niyet değişkenindeki varyansın

%40'ını açıkladığı belirlenmiştir. Standardize edilmiş regresyon katsayılarının anlamlılığı incelendiğinde, arama kolaylığı ($\beta = .34, p < .00$), değerlendirme kolaylığı ($\beta = .13, p < .00$), işlem kolaylığı ($\beta = .12, p < .05$) ve satın alma sonrası kolaylık ($\beta = .16, p < .00$) değişkenlerinin tüketicilerin online alışveriş yapmaya yönelik davranışsal niyetlerini anlamlı şekilde yordadığı görülmektedir. Öte yandan, regresyon analizi sonucunda erişim kolaylığı değişkeninin ($\beta = .04, p = .41$) tüketicilerin davranışsal niyetlerini anlamlı şekilde yordamadığı belirlenmiştir.

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Günümüzde internetin ve mobil teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, müşteriler artık ihtiyaç duydukları bilgilere hızlıca erişim sağlayabilmekte, geniş bir seçenek alternatifinin ve rekabetçi fiyatlandırmanın olduğu ürün ve hizmetlere online alışveriş kanalları aracılığıyla kolay bir şekilde ulaşabilmektedirler. Bu durum, tüketicilerin alışveriş alışkanlıklarında ve tercihlerinde köklü bir değişikliğe neden olmuş ve sonuç olarak online alışveriş, günümüz tüketicilerinin tercih ettiği önemli bir alışveriş yöntemi haline gelmiştir (Kollmann vd., 2012; Ozen & Engizek, 2013). Online alışverişin popüler hale gelmesiyle birlikte, online alışveriş platformlarının kullanıcı dostu olması ve alışveriş deneyimini kolaylaştırması konusu giderek daha önemli hale gelmektedir (Duarte vd., 2018). Bu nedenle, online alışveriş kolaylığı kavramı, tüketicilerin satın alma davranışlarını anlamak ve online perakendecilerin stratejilerini geliştirmek için önemli bir odak noktası haline gelmiştir. Bu araştırmada, online alışveriş kolaylığı ile tüketicilerin online alışverişe yönelik davranışsal niyetleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Korelasyon analizi sonuçlarına göre online alışveriş kolaylığının alt boyutları ile online alışveriş kolaylığının geneli arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, online alışveriş kolaylığını oluşturan arama, erişim, değerlendirme, işlem ve satın alma sonrası kolaylık boyutlarının online alışverişe yönelik tüketici algılarının geneliyle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ve tüketicilerin bu deneyimi bütünsel bir şekilde değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu nedenle, online perakendecilerin kullanıcı deneyimini geliştirmek için bu farklı alt boyutlara odaklanmaları ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak stratejiler geliştirmeleri önemlidir. Ayrıca, online alışveriş kolaylığı ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, tüketicilerin online alışveriş süreçlerini daha kolay algıladıkça, online alışveriş yapma niyetlerinin de daha olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre online alışveriş kolaylığının alt boyutları ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, arama kolaylığı, erişim kolaylığı, değerlendirme kolaylığı, işlem kolaylığı ve satın alma sonrası kolaylık değişkenlerinin birlikte davranışsal niyet değişkenindeki varyansın %40'ını açıkladığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, online alışveriş kolaylığının farklı boyutlarının tüketicilerin online alışveriş yapmaya yönelik niyetlerini anlamlı şekilde etkilediğini göstermektedir. Özellikle, arama kolaylığı ($\beta = .34, p < .01$), değerlendirme kolaylığı ($\beta = .13, p < .01$), işlem kolaylığı $\beta = .12, p < .05$) ve satın alma sonrası kolaylık ($\beta = .16, p < .01$) boyutlarının tüketicilerin online alışveriş yapmaya yönelik davranışsal niyetleri üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Daha önce yapılan çok sayıda araştırmada, online alışveriş kolaylığının online alışverişe yönelik davranışsal niyet üzerinde olumlu etki gösterdiğine yönelik önemli bulgular elde edilmiştir (Chowdhury, 2023; Pham vd., 2018; Zeqiri vd., 2023). Bununla birlikte, online alışveriş kolaylığının boyutlarını bireysel olarak inceleyen araştırmalar online alışveriş sürecinin anlaşılmasına yönelik daha detaylı bulgular sunmaktadır. Bu bakımdan bu özellikteki araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi bu araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanması açısından daha fayda olabilir. Örneğin bu araştırma sonuçlarına benzer olarak Kumar vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada, erişim kolaylığı boyutu dışındaki diğer boyutların online alışverişe yönelik davranışsal niyet üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Jiang vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada, erişim ve değerlendirme kolaylığının davranışsal niyet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı, öte yandan arama ($\beta = .16, p < .05$), işlem ($\beta = .26, p < .001$) ve satın alması sonrası kolaylık ($\beta = .20, p < .01$) boyutlarının davranışsal niyet üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Daha önce yapılan araştırma sonuçları değerlendirildiğinde bu araştırmadan elde edilen bulguların, önceki araştırma sonuçlarını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Bu bulgular, online alışveriş platformlarının kullanıcı arayüzlerinin ve işlevselliğinin, satın alma sonrası süreçte sunulan etkili müşteri hizmetlerinin tüketicilerin online alışverişe yönelik niyetlerini güçlendirmede kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, online alışveriş platformlarının kullanıcı deneyimini geliştirmek ve alışveriş süreçlerini daha basit hale getirmek ve satın alma sonrası süreçte müşteri memnuniyetini artırmak için yapılan çabaların önemini vurgulamaktadır. Ancak regresyon analizi sonucunda, erişim kolaylığı değişkeninin tüketicilerin online alışverişe yönelik davranışsal niyetlerini anlamlı şekilde yordamadığı görülmüştür. Bu durum, online alışveriş platformlarına erişimde yaşanan zorlukların,

tüketicilerin satın alma niyetlerini doğrudan etkilemediğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, diğer alt boyutlarla birlikte değerlendirildiğinde erişim kolaylığı boyutunun online alışveriş kolaylığının önemli bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Genel olarak bu çalışma, online alışveriş kolaylığının online alışverişe yönelik davranışsal niyeti güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, kullanıcıların ürün arama, değerlendirme yapma, satın alma işlemi gerçekleştirme ve satın alma sonrası hizmetlere erişim gibi online alışveriş sürecinin farklı aşamalarında yaşadıkları kolaylıkların, online alışverişe yönelik niyetlerini artırdığı söylenebilir. Bu nedenle, online perakendeciler ve e-ticaret platformları, kullanıcı deneyimini geliştirme ve online alışveriş sürecini kolaylaştırma çabalarına odaklanmalıdırlar. Araştırmadan elde edilen bulgular, online perakendecilerin, müşteri deneyimini iyileştirmek ve satın alma niyetlerini artırmak için özellikle belirli alanlara odaklanmalarını sağlayabilir.

Araştırma bulguları arama kolaylığı açısından değerlendirildiğinde online alışveriş platformlarının, müşterilerin ihtiyaçlarını en iyi karşılayan ürünü hızlı bir şekilde bulmalarına yardımcı olma gayreti içinde olmaları gerektiği söylenebilir (Saha vd., 2021). Bu amaçla, ürün karşılaştırmasına imkân verecek şekilde tasarlanmış, kullanıcı dostu ara yüze sahip web sitelerinin oluşturulması ve kullanılması son derece önemlidir (Duarte vd., 2018; Pham vd., 2018). Ürün ayrıntılarının eksiksiz ve doğru olarak konumlandırılması da müşterilerin ürünü doğru bir şekilde değerlendirmesine imkân veren kolaylıklardır (Cho & Sagynov, 2015). Değerlendirme kolaylığı sağlamak için ise farklı kategorilerde yer alan ürünler fiyatlarına göre sıralanmalı ve karşılaştırma olanağı sağlanmalıdır (Saha vd., 2021). Bununla birlikte, diğer tüketici yorumlarının satın alma kararlarında giderek daha fazla etkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle, online alışveriş sitelerinde, müşterilerin ürün ve hizmet değerlendirmelerine yönelik yorumlar bırakabilmelerini sağlayacak şekilde geri bildirim sisteminin oluşturulması faydalı olabilir (Jiang vd., 2013; Pham vd., 2018).

İşlem kolaylığı sunabilmek amacıyla, ödeme işlemlerini basitleştiren tek tıklamayla satın alma seçenekleri, banka kartları, online ödemeler, teslimatta nakit veya elektronik cüzdan gibi çeşitli esnek, kullanışlı ve basit ödeme yöntemleri sağlanmalıdır (Colwell vd., 2008). Satın alma sonrası kolaylığın sağlanabilmesi için de her şeyden önce, müşterinin ürünü teslim alırken sürece dâhil olabilmesi amacıyla, teslimat günü, yeri ve zamanı hakkında eksiksiz bilgilendirilmesi gereklidir. Ürünler, nakliye sürecinde hasar görmemesi için dikkatlice paketlenmelidir. Ayrıca tedarikçiler, ürün garantileri ve politikaları hakkında şeffaf bir yapıya sahip olmalıdırlar (Duarte vd., 2018). Satış sonrası ürün iadesinin sağlanması ve müşteri şikayetlerine zamanında ve etkili bir şekilde cevap ve destek verilebilmesi için de

perakendecilerin online müşteri hizmetlerinin geliştirilmesine odaklanmaları da son derece önemli bir gerekliliktir (Chiu vd., 2008; Colwell vd., 2008; Saha vd., 2021).

Araştırmada tüketicilerin online alışverişe yönelik davranışsal niyetini anlama konusunda önemli sonuçlar elde edilmiş olsa bu bulgular araştırmanın sahip olduğu sınırlılıklar da göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Öncelikle, bu araştırma ilişkisel desene dayalı kesitsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır; buna bağlı olarak online alışveriş kolaylığı ile davranışsal niyet arasında güçlü kuramsal temellerde olsa da nedensel çıkarımlar yapılırken dikkatli olunması önerilmektedir. İkinci olarak, araştırmada online alışverişe yönelik davranışsal niyeti açıklamak için sadece online alışveriş kolaylığı değişkeni kullanılmıştır. Buna bağlı olarak gelecekteki araştırmacılar farklı örneklerde online alışveriş kolaylığının yanı sıra, fiyat, güvenlik, marka itibarı gibi faktörler ile online alışverişe yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkileri inceleyebilirler.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Prentice Hall.
- Akgül, D., & Dağistan, M. T. (2022). Gençlerin teknoloji kabulünün ve web sitesi tasarımının online alışveriş deneyimi üzerindeki etkisi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 10(26), 17-40. <https://doi.org/10.52528/genclikarastirmalari.911174>
- Beauchamp, M.B. & Ponder, N. (2010), Perceptions of retail convenience for in-store and online shoppers. *The Marketing Management Journal*, 20(1), 49-65.
- Benoit, S., Klose, S. & Ettinger, A. (2017). Linking service convenience to satisfaction: Dimensions and key moderators. *Journal of Services Marketing*, 31(6), 527-538. <https://doi.org/10.1108/JSM-10-2016-0353>
- Bertram, R. F., & Chi, T. (2018). A study of companies' business responses to fashion e commerce's environmental impact. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*, 11(2), 254-264. <https://doi.org/10.1080/17543266.2017.1406541>
- Berry, L. L., Seiders, K., & Grewal, D. (2002). Understanding service convenience. *Journal of Marketing*, 66(3), 1-17. <https://doi.org/10.1509/jmkg.66.3.1.18505>
- Bhatnagar, A., Misra, S., & Rao, H. R. (2000). On risk, convenience, and internet shopping behavior. *Communications of The ACM*, 43(11), 98-105.
- Brown, L. G. (1989). The strategic and tactical implications of convenience in consumer product marketing. *Journal of Consumer Marketing*, 6(3), 13-19. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000002550>
- Brown, L. G., & Mcenally, M. R. (1992). Convenience: Definition, structure, and application. *Journal of Marketing Management*, 2(2), 47-56.
- Bucklin, L. P. (1963). Retail strategy and the classification of consumer goods. *Journal of Marketing*, 27(1), 50-55. <https://doi.org/10.1177/002224296302700110>
- Chang, K. C., Chen, M. C., Hsu, C. L., & Kuo, N. T. (2010). The effect of service convenience on post-purchasing behaviours. *Industrial Management & Data Systems*, 110(9), 1420-1443. <https://doi.org/10.1108/02635571011087464>
- Chiang, K. P., & Dholakia, R. R. (2003). Factors driving consumer intention to shop online: An empirical investigation. *Journal of Consumer Psychology*, 13(1-2), 177-183. https://doi.org/10.1207/S15327663JCP13-1&2_16
- Childers, T. L., Carr, C. L., Peck, J., & Carson, S. (2001). Hedonic and utilitarian motivations for online retail shopping behavior. *Journal of Retailing*, 77(4), 511-535. [https://doi.org/10.1016/S0022-4359\(01\)00056-2](https://doi.org/10.1016/S0022-4359(01)00056-2)
- Chiu, C. M., Chang, C. C., Cheng, H. L., & Fang, Y. H. (2009). Determinants of customer repurchase intention in online shopping. *Online Information Review*, 33(4), 761-784. <https://doi.org/10.1108/14684520910985710>
- Cho, Y. C., & Sagynov, E. (2015). Exploring factors that affect usefulness, ease of use, trust, and purchase intention in the online environment. *International Journal of Management & Information Systems*, 19(1), 21-36. <https://doi.org/10.19030/ijmis.v19i1.9086>
- Chowdhury, R. (2023). Impact of perceived convenience, service quality and security on consumers' behavioural intention towards online food delivery services: the role of attitude as mediator. *SN Business & Economics*, 3(29), 1-29. <https://doi.org/10.1007/s43546-023-00422-7>

- Clemes, M. D., Gan, C., & Zhang, J. (2014). An empirical analysis of online shopping adoption in Beijing, China. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 21(3), 364-375. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2013.08.003>
- Copeland, M. T. (1923). Relation of consumers' buying habits to marketing methods. *Harvard Business Review*, 1(2), 282-289.
- Colwell, S. R., Aung, M., Kanetkar, V., & Holden, A. L. (2008). Toward a measure of service convenience: Multiple-item scale development and empirical test. *Journal of Services Marketing*, 22(2), 160-169.
- Darlington, R. B., & Hayes, A. F. (2016). *Regression analysis and linear models: Concepts, applications, and implementation*. Guilford Publications.
- Duarte, P., e Silva, S. C., & Ferreira, M. B. (2018). How convenient is it? Delivering online shopping convenience to enhance customer satisfaction and encourage e-WOM. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 44, 161-169. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.06.007>
- Erdoğan, E. (2020). *Dijital muhasebe uygulamaları kullanımının teknoloji kabul modeli ile incelenmesi: Muhasebe meslek mensupları üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Erdoğan, E. (2024). Online alışveriş kolaylığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, (97), 99-116. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1432640>
- Erdogan, E., Griffiths, M., & Cati, K. (2023). Fear of COVID-19 and online shopping intention: the mediating role online shopping convenience. *International Journal of Business and Management Studies*, 4(12), 53-62. <https://doi.org/10.56734/ijbms.v4n12a8>
- Evanschitzky, H., Iyer, G. R., Hesse, J., & Ahlert, D. (2004). E-satisfaction: A re-examination. *Journal of Retailing*, 80(3), 239-247. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2004.08.002>
- Field, A. (2017). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. (5th ed.). SAGE Publications, Inc.
- Hair, J., Black, W., Babin, B., and Anderson, R. (2019). *Multivariate data analysis*. (8th ed.). Cengage Learning.
- Hu, Y., Sun, X., Zhang, J., Zhang, X., Luo, F., & Huang, L. (2009). *A university student behavioral intention model of online shopping*, International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering I. (ss. 625–628). Xi'an.
- Işık, P., & Öz, M. (2021). Online alışveriş yapan süpermarket tüketicilerinin tüketim tercihlerinin teknoloji kabul modeliyle açıklanması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18,1538-1572. <https://doi.org/10.26466/opus.837561>
- Javadi, M. H. M., Dolatabadi, H. R., Nourbakhsh, M., Poursaedi, A., & Asadollahi, A. R. (2012). An analysis of factors affecting on online shopping behavior of consumers. *International Journal of Marketing Studies*, 4(5), 81-98. <http://dx.doi.org/10.5539/ijms.v4n5p81>
- Jayawardhena, C., Tiu Wright, L., & Dennis, C. (2007). Consumers online: Intentions, orientations and segmentation. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 35(6), 515-526. <https://doi.org/10.1108/09590550710750377>
- Jiang, L., Jiang, N., & Liu, S. (2011). Consumer perceptions of e-service convenience: An exploratory study. *Procedia Environmental Sciences*, 11, 406-410. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2011.12.065>
- Jiang, L. A., Yang, Z., & Jun, M. (2013). Measuring consumer perceptions of online shopping convenience. *Journal of Service Management*. 24(2), 191-214. <https://doi.org/10.1108/09564231311323962>
- Jun, G., & Jaafar, N. I. (2011). A study on consumers' attitude towards online shopping in China. *International Journal of Business and Social Science*, 2(22), 122-132.

- Katawetawaraks, C., & Wang, C. (2011). Online shopper behavior: Influences of online shopping decision. *Asian Journal of Business Research, 1*(2), 66-74.
- Khan, M. A., & Khan, S. (2018). Service convenience and post-purchase behaviour of online buyers: An empirical study. *Journal of Service Science Research, 10*(2), 167-188. <https://doi.org/10.1007/s12927-018-0006-x>
- Kim, Y. K. (2002). Consumer value: An application to mall and internet shopping. *International Journal of Retail & Distribution Management, 30*(12), 595-602. <https://doi.org/10.1108/09590550210453075>
- Kollmann, T., Kuckertz, A., & Kayser, I. (2012). Cannibalization or synergy? Consumers' channel selection in online-offline multichannel systems. *Journal of Retailing and Consumer Services, 19*(2), 186-194. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2011.11.008>
- Kumar, R., Sachan, A., & Dutta, T. (2020). Examining the impact of e-retailing convenience dimensions on behavioral intention: The mediating role of satisfaction. *Journal of Internet Commerce, 19*(4), 466-494. <https://doi.org/10.1080/15332861.2020.1788367>
- Lance, C. E., Butts, M. M., & Michels, L. C. (2006). The sources of four commonly reported cutoff criteria: What did they really say?. *Organizational Research Methods, 9*(2), 202-220. <https://doi.org/10.1177/1094428105284919>
- Limbu, Y. B., Wolf, M., & Lunsford, D. (2012). Perceived ethics of online retailers and consumer behavioral intentions: The mediating roles of trust and attitude. *Journal of Research in Interactive Marketing, 6*(2), 133- 154. <https://doi.org/10.1108/17505931211265435>
- Martin, P. (2022). *Linear regression: An introduction to statistical models*. SAGE Publications, Inc.
- Meixian, L. (2015). Convenience and online consumer shopping behavior: A business anthropological case study based on the contingent valuation method. *The Anthropologist, 21*(1-2), 8-17. <https://doi.org/10.1080/09720073.2015.11891788>
- Mpinganjira, M., (2015). Online store service convenience, customer satisfaction and behavioural intentions: A focus on utilitarian oriented shoppers. *Journal of Economics and Behavioral Studies, 7*(1), 36-49. [https://doi.org/10.22610/jeb.s.v7i1\(J\).561](https://doi.org/10.22610/jeb.s.v7i1(J).561)
- Nofrialdi, R. (2021). Online shopping behavior model: determining the factors affecting repurchase intention. *Journal of Law, Politic and Humanities, 1*(2), 88-97. <https://doi.org/10.38035/jlph.v1i2.66>
- Ocak, A. (2023). Algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fayda, güven duyma ve keyif alma faktörleri ile aynı web sitesi üzerinden yeniden alışveriş yapma niyeti arasındaki ilişki. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 15*(2), 1165-1177.
- Ozen, H., & Engizek, N. (2014). Shopping online without thinking: Being emotional or rational?. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics, 26*(1), 78-93. <https://doi.org/10.1108/APJML-06-2013-0066>
- Palacios, S., & Jun, M. (2020). An exploration of online shopping convenience dimensions and their associations with customer satisfaction. *International Journal of Electronic Marketing and Retailing, 11*(1), 24-49.
- Pavlou, P. A., & Fygenon, M. (2006). Understanding and predicting electronic commerce adoption: An extension of the theory of planned behavior. *MIS Quarterly, 30*(1) 115-143. <https://doi.org/10.2307/25148720>
- Pham, Q. T., Tran, X. P., Misra, S., Maskeliūnas, R., & Damaševičius, R. (2018). Relationship between convenience, perceived value, and repurchase intention in online shopping in Vietnam. *Sustainability, 10*(1), 156. <https://doi.org/10.3390/su10010156>
- Prasad, C. J., & Aryasri, A. R. (2009). Determinants of shopper behaviour in e-tailing: An empirical analysis. *Paradigm, 13*(1), 73-83. <https://doi.org/10.1177/0971890720090110>
- Rajesh, R. (2020b). Sustainable supply chains in the Indian context: An integrative decision-making model. *Technology in Society, 61*, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101230>

- Rohm, A. J., & Swaminathan, V. (2004). A typology of online shoppers based on shopping motivations. *Journal of Business Research*, 57(7), 748-757. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(02\)00351-X](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(02)00351-X)
- Roy, S. K., Shekhar, V., Quazi, A., & Quaddus, M. (2020). Consumer engagement behaviors: do service convenience and organizational characteristics matter?. *Journal of Service Theory and Practice*, 30(2), 195-232. <https://doi.org/10.1108/JSTP-03-2018-0049>
- Saha, S. K., Duarte, P., Silva, S. C., & Zhuang, G. (2021). Supporting sustainability by promoting online purchase through enhancement of online convenience. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 7251-7272. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00915-7>
- Seiders, K., Berry, L. L., & Gresham, L. G. (2000). Attention, retailers! How convenient is your convenience strategy?. *MIT Sloan Management Review*, 41(3), 79-89.
- Şiker, P., & Ülger, H. T. (2019). Online alışveriş niyetini etkileyen faktörlerin planlı davranışlar teorisi ve teknoloji kabul modelinin entegrasyonu ile incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1246-1260. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.525419>
- Wolfenbarger, M., & Gilly, M. C. (2001). Shopping online for freedom, control, and fun. *California Management Review*, 43(2), 34-55. <https://doi.org/10.2307/41166074>
- Yılmaz, Ö. (2018). Tüketicilerin online alışveriş niyetlerinin teknoloji kabul modeli bağlamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 331-346. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.478718>
- Zeqiri, J., Ramadani, V., & Aloulou, W. J. (2023). The effect of perceived convenience and perceived value on intention to repurchase in online shopping: the mediating effect of e-WOM and trust. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 36(3),1-21. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2153721>

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1425532
[Araştırma Makalesi/Research Article]

GÖREV YEMİNİ: MAHİYETİ, AMACI, ÖNEMİ

OATH OF OFFICE: NATURE, PURPOSE, IMPORTANCE

Yasin ERKAN¹ Nazım KARTAL²

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
25/01/2024

Kabul:
11/06/2024

Yemin, Tanrıyı veya kutsal sayılan varlıkları kefil ve şahit göstererek söze etkinlik kazandırma eylemidir. Görev yemini ise kamu görevlilerinin göreve başlarken belli değerler üzerine verilen sözler olup, kamu görevlisinin vicdanını bağlamayı amaçlamaktadır. Kamu görevlileri için, yemin adıyla verilen bu sözlerin, eğer Tanrı veya kutsal sayılan varlıklar kefil ve şahit gösterilmediği sürece, yemin etkisi yapmayacağı dahası bunların yemin sayılamayacağı kabul edilmektedir. Dünyadaki örneklerine bakıldığında kamu görevlilerinin yeminlerinde dini öğeler göze çarpmaktadır. Öz bağlamından koparılan yeminin etkili olabilmesi oldukça güçtür. Çünkü yemin, yemin olarak algılanmamakta, dinleyiciler ve yemin eden üzerinde herhangi bir etki oluşturmamakta ve sembolik bir eylem niteliğine bürünmektedir. İnançlı ve yeminine sadık bir kamu görevlisinin bir anlamda denetime de ihtiyacı kalmamaktadır. Bu nedenle yemin, kamu yönetiminde önemli bir boşluğu dolduran, etkin, maliyetsiz bir denetim aracı olarak görev yapabilme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yemin, Görev yemini, Ant, Söz

Jel Kodları: H70, H83, D73

¹ **Sorumlu Yazar:** Arş. Gör., Sinop Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0505-887X, yasinerkan55@hotmail.com

² Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6907-8442, nazimkartal@sinop.edu.tr

Atıf: Erkan, Y. & Kartal, N. (2024). Görev yemini: Mahiyeti, amacı, önemi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 988-1015.

Abstract

Article Info

Received:
25/01/2024

Accepted:
11/06 /2024

An oath is the act of making promise effective by making God or other sacred beings as guarantors and witnesses. The oath of office, on the other hand, is promise made on certain values when public officials take office, and aims to bind the conscience of the public official. For public officials, it is accepted that these promises made in the name of oaths will not have the effect of an oath unless God or other entities deemed sacred are presented as guarantors and witnesses; moreover, they cannot be considered as oaths. When we look at examples from around the world, religious elements are prominent in the oaths of public officials. It is very difficult for the oath, which is detached from its original context, to be effective. This is because the oath is not perceived as an oath, does not have any effect on the audience and the oath-taker, and takes on the character of a symbolic act. A public official who is faithful and loyal to his oath does not need supervision in a sense. Therefore, the oath has the potential to serve as an effective and costless audit tool that fills an important gap in public administration.

Keywords: Oath, Oath of office, Swear, Promise

Jel Codes: H70, H83, D73

Extended Summary

An oath is a means of assurance that people often use in social life. People make promises to convince someone or swear to make them more effective. An oath is the act of making a promise effective by making God or other sacred beings as guarantors and witnesses. For people of faith, an oath adds an important binding force to a promise. While morally, the fulfillment of a promise depends on the relationship of the person making the promise with his/her social environment, the possibility of fulfillment of the promise and its effect on the person increases in the oath that emerges by attributing religious meaning to the promise.

Historically, the obligation to take an oath has been imposed by laws and social rules on offices and professions that fulfill public duties. Although it is not known when and how the oath of office emerged, it is known that oaths have been used to enter certain professions and undertake public duties since ancient times. The oath of office is the highest guarantee and moral commitment, using certain rituals (formulas, gestures), to use public authority in a responsible and correct manner according to one's moral convictions and conscience.

In public administration, the oath acts as a moral and untraceable fence that ensures that the public official stays within the limits set by the law. The oath of office also serves as a reminder of duties and responsibilities, mobilizing the moral values and fears of those who do not or do not want to follow the rules of law. The state requires public officials to be loyal to it and to obey the law. All of these are actually regulated in legislation and supported by material sanctions. Despite this, the effect of laws on people remains limited, and public officials may resort to illegal ways in dark places. This is where the oath comes into play.

The oath of office aims to bind the conscience of the public official. For public officials, it is accepted that these promises made in the name of oaths do not have the effect of an oath unless God or other entities deemed sacred are presented as guarantors and witnesses; moreover, they cannot be considered as oaths. Thus, the oath taken in the name of God can bind the public official to his/her word at any time and in any place. When we look at examples from around the world, religious elements are prominent in the oaths of public officials.

In Turkey, one of the effects of the secularization policy is seen in the oath. Therefore, when the oath texts are analyzed, especially in the Turkish public administration, the existence of two types of oaths draws attention. While public officials were made to swear a divine oath until the Republican era, it is observed that divine expressions were removed from the oath text for a while after the Republic was proclaimed. It can be stated that the current oath of office has the characteristic of a 'so-called' oath. There is research showing that oaths have an impact on both the swearer and the audience.

Oaths aim to morally bind the individual to conscience and function to establish, maintain and restore trust. It is stated that if the oath is taken seriously, the effects of unethical behaviors can be mitigated. It is very difficult for the oath to be effective if it is detached from its original context. This is because the oath is not perceived as an oath, does not have any effect on the audience and the oath-taker, and becomes a symbolic act. In a sense, a public official who is faithful and loyal to his oath does not need supervision. Therefore, the oath has the potential to serve as an effective and costless audit tool that fills an important gap in public administration.

1. Giriş

Devlet, kamu görevlisinden kendisine sadakatle bağlı kalmasını, kanunlara uymasını istemektedir. Bunların tümü aslında mevzuatta düzenlenmiş ve maddi yaptırımlarla da desteklenmiştir. Böyle olmasına rağmen kanunların insan üzerindeki etkisi sınırlı kalmakta, karanlık noktalarda kamu görevlileri kanunsuz yollara tevessül edebilmektedirler. İşte bu noktada yemin olgusu devreye girmektedir. Yemin, sosyal hayatta insanların sıkça kullandığı bir güvence aracıdır. İnsanlar birilerini ikna etmek için söz verirler veya daha da etkili olması için yemin ederler. Yemin, inançlı insanlar için söze önemli bir bağlayıcılık katar. Yemin, Tanrıyı veya kutsal sayılan varlıkları kefil ve şahit göstermek demektir. Daha teknik manada ise insanların, kutsal sayılan varlıkları şahit ve kefil göstererek geçmişe, bugüne ve geleceğe dair yaptıkları ikna ve güvence amaçlı sözler olarak tanımlanabilir. Literatürdeki çalışmalar yeminle yapılan konuşmaların ve verilen sözlerin belli bir ikna gücü olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yeminin, kişinin doğru söylediği, sözünü tutacağı, vaadini yerine getireceği veya belli bir şekilde davranacağı konusunda muhatabına tahmin edilemez bir güvence verdiği saptanmıştır.

Görev yemini ise kamu görevlisinin görevine başlamadan önce veya başladıktan sonra mevzuatta belirtildiği şekilde belli değerler üzerine verdiği sözlerdir. Bu sözler, bazen Tanrıya veya kutsal olana dayandırılırken bazen şeref, namus gibi daha dünyevi değerler üzerine bina edilir. Dolayısıyla özellikle Türk kamu yönetiminde yemin metinleri incelendiğinde iki tür yeminin varlığı dikkati çeker. Cumhuriyet dönemine kadar kamu görevlilerine ilahi yemin (gerçek yemin) ettirilmişken, Cumhuriyet ilan edildikten bir müddet sonra ilahi ifadelerin yemin metninden çıkartıldıkları gözlemlenir. Mevcut uygulanan görev yemininin 'sözde' yemin özelliği taşıdığı ifade edilebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi yemin dini bir kavramdır; dolayısıyla Tanrı veya kutsal sayılan varlıklar adına yapılmayan 'yeminlerin' yemin sayılması mümkün değildir. Bundan dolayı bu çalışmada gerçek veya ilahi yeminler için 'yemin' ifadesinin, dinen yemin sayılamayacak ifadeler için ise 'sözde yemin' kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Yemin mefhumunun en ayırt edici özelliği kişilerin inançlarından doğması ve yine inançlarına hitap etmesidir. Yani din veya inanç yemine mukaddem bir olgudur ve ikna gücünü Tanrıdan veya mukaddes sayılan varlıklardan alır. Bundan dolayı yemin, bazı durumlarda insanlar üzerinde kanunlardan daha etkili bir güce sahip olabilmektedir (Mazar & Ariely, 2006: 117). Türkiye'de görev yemini onlarca yıldır uygulanmasına rağmen kamu yönetiminde çok da etkili olmadığı söylenebilir. Tabii ki bir devlette tüm kamusal iş ve işlemlerin hukuka uygun

olarak yapılmasında yeminin tek başına etkisinin sınırlı olacağı iddia edilebilecektir. Ancak bunun dışında daha temel bir sorun daha vardır; Türkiye’de görev yemini olarak yapılan törenlerin ne kadar ‘yemin’ olarak kabul gördüğü ve kamu çalışanları üzerinde ne kadar etkin olduğudur. Adının yemin veya ant olması bir beyanı yemin yapmamaktadır. Çünkü yeminden beklenen amacın gerçekleşebilmesi için insanların yemin ettiğine inanması gerekmektedir. Aksi takdirde yemin adı altında dile getirilen ifadelerin hiçbir zaman ‘yemin etkisi’ yapmayacağı açıktır.

Yeminde üzerinde durulmayı hak eden ve gerek kamu yönetimi literatüründe gerekse uygulamada göz ardı edildiği düşünülen bir başka mevzu da görev yemininin önemidir. Bir ikna ve güvence aracı olduğunu söylediğimiz görev yemini, dünyanın birçok devletinde uygulanmaktadır. Nasıl oluyor da sözlerden oluşan ve genelde de maddi bir yaptırıma tabi olmayan bir uygulama, insanların belli şekillerde davranması konusunda etkili olabiliyor? Bu soru bizi yeminin önemine ve dolayısıyla dinin ve inancın insanlar üzerindeki etkisine götürmektedir.² ‘Söyleme’ veya ‘söz verme’nin özne üzerindeki etkisi ve sonuçları ile yemin etmenin etki ve sonuçları farklı olmaktadır. Çünkü sıradan bir söz, daha dünyevi kabul edilirken yemin söze ilahi bir değer³ kazandırmaktadır. Bu nedenle yemin, güven sorununu aşmanın, kişilerin sözlerini ve vaatlerini yerine getirmesini sağlamanın maliyetsiz ve denetime ihtiyaç göstermeyen bir aracı görevini görmektedir. Üzerine yemin edilen kutsiyetler ve formlar farklı olsa da bu anlamda yeminin işe yaradığını yapılan araştırmalar yanında onun kadimlik ve evrensellik özelliğinden çıkartmak mümkündür.

Bu çalışmada da bu önermelerden hareket edilerek Türk kamu yönetiminde ‘yemin (veya ant)’ adı altında düzenlenen seremonilerin klasik yemin yerine geçmeyeceği başka bir ifadeyle bunların yemin sayılamayacağı ve dolayısıyla yeminden beklenen sonuçlarının alınamayacağı iddia edilmektedir. Çalışmada, yemin olgusu üzerinden görev yemini müessesesi farklı boyutlarıyla irdelenmiştir. Uluslararası kamu yönetimi literatüründe yemin konusunda hatırı sayılır çalışmalara rastlamak mümkün iken Türkçe kamu yönetimi literatüründe yemin konusunun yeterince incelenmediği görülmektedir. Bu nedenle çalışmada uluslararası eserlere sıklıkla müracaat edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi

---

² Bireyin davranışlarına yön veren temel ahlak kurallarının kaynaklarına ilişkin yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de toplumun geneli ‘dini değerlere’ göre davranışlarını belirlemektedir (Örselli, 2010: 230).

³ Yemin, kutsal bir değere atıfla ve o değeri şahit göstererek kişinin sözünü yerine getireceğine veya doğruyu söylediğine dair gerçekleştirdiği eylemdir. Dolayısıyla kutsal değerler yemin eyleminde belirleyicidir (Rutgers, 2010: 442).

yöntemi kullanılmıştır.⁴ Bu çerçevede çalışmada öncelikle yemin konusu ele alınmıştır. Tanımlardan yola çıkarak yeminin ilahi bir olgu olduğu, dine ve inanca dayandığı, gücünü de buradan alabileceği konuları üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın üzerinde duracağı ikinci konu yeminin amacıdır. Tarihsel olarak kadim, coğrafi olarak evrensel sayabileceğimiz yeminin sosyal yaşamda önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Peki, bir insan niçin yemin eder veya birisinden niçin yemin etmesi beklenir? Bunun basit bir cevabı vardır: ikna etmek/inandırmak veya ikna olmak/inanmak. Dolayısıyla belli şekillerde davranması istenilen kişilerin -ki görev yemininde bu kamu görevlisidir- yemin etmesi güçlü bir güvence olarak görülür. Kamu yönetiminde kamu görevlisinden beklenen de öncelikle devletine sadakatle bağlı olması, kanunlara uyması, görevini bihakkın yerine getirmesi, rüşvet, zimmet, ihtilas ve irtikâp vb. gibi suçlara bulaşmamasıdır.

2. Literatür İncelemesi ve Değerlendirmesi

Yemin olgusu özellikle ABD ve Avrupa'da ciddi araştırma konusu olmuştur. ABD'de Bowman ve West (2020: 1149; 2021: 109) yemin üzerine önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Yeminin asli bağlamından kopararak formalite olarak uygulandığını ifade eden yazarlar, yeminin özüne döndürülürse etik olmayan davranışlara bir çözüm aracı olabileceğini belirtmişlerdir. Hollanda'da yemin konusunu sistematik bir şekilde ele alan Rutgers (2010: 428; 2013: 249; 2015: 53), görev yemininin, kamu görevlilerinin vicdanını kamusal değerler ve kamu çıkarları ile ilişkilendirerek, yeminin ahlaki olarak kamu görevlisini bağladığını ifade etmiştir. Ancak görev yemininin sembolik (sözde yemin) hale getirilmesinin yeminin işlevselliğini ve değerini azaltacağı sonucuna ulaşmıştır. Rutgers'a (2010: 439) göre yeminin ciddiye alınmayarak sözde yemin haline getirilmesinin diğer ahlaki uygulamalar üzerinde de olumsuz etki ve sonuçları olacaktır.

Ülkemizde ise yemin kavramı daha çok farklı disiplinlerde inceleme konusu olmuştur. Örneğin; ilahiyat alanında Kur'an'ın zengin üslubu içerisindeki yemin örnekleri incelenmiş (Çalışkan, 2019: 108), yine İlahi dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet) yemin kavramı örnekleriyle ele alınmıştır (Öztürk, 2002: 167). Tarihçiler ise Türk destanlarında yer alan yemin törenleri (Arvas, 2019: 997), eski Türklerdeki farklı ant türleri (İnan, 2017: 280) ve Osmanlı

---

⁴ Doküman analizi, mevcut tüm (basılı ve elektronik) belge ve çalışmaların içeriğini sistematik bir şekilde analiz etmek için kullanılan nitel araştırma yöntemidir. Diğer nitel araştırma yöntemleri gibi doküman analizi de bir konu hakkında anlam çıkarmak, buna dayalı bir anlayış oluşturmak ve ampirik bilgi geliştirmek amacıyla verileri incelemeyi ve yorumlamayı gerektirmektedir (Kıral, 2020: 173).

arşivindeki yemin metinleri üzerine araştırmalar yapmıştır (Sarıyıldız, 2013: 252). Hukuk alanında ise ilahi yemine işaretle eski Türk Hukukuna göre yeminlerin Allah adına yapıldığını ve bunun değiştirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiş (Ansay, 1954: 116) ve savunma mesleğinde yemin (Çelik, 2000: 131) konusuna odaklanılmıştır. Dilbilimciler konuyu Türkçe yemin ifadelerinin dilbilgisi üzerinden okuyarak incelemiştir (Nazlı, 2013: 5). Sosyolojide toplumsal bağlamda yemin-güven ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır (Gökdemir, 2003: 61). Ayrıca yeminler ile ‘sözde yeminler’ karşılaştırılarak hangi durumda yemin eyleminin bağlayıcı olduğu sosyolojik bir perspektifle incelenmiş, dinsel (ilahi) yeminlerin, dinsel olmayan (sözde) yeminlere göre çok daha ikna edici olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yalçın, 2020: 313).

Türk kamu yönetimi literatürü incelendiğinde yemin konusunun çok fazla araştırma konusu olmadığı görülmektedir. Bu noktada Avşar’ın (2012: 15) çalışması ön plana çıkmaktadır. Yönetim bağlamında yemini inceleyen çalışmada tarihsel perspektiften yeminlerin teokratik-dinsel (ilahi yemin) karakterinin seküler-dünyevi (sözde yemin) bir yapıya dönüşümü anlatılmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nden günümüze kamu yöneticilerinin görevleriyle ilgili ettikleri yeminlere geniş yer verilmiştir. Uluslararası literatürde yoğun bir şekilde incelenen yemin konusunun Türk kamu yönetiminde hak ettiği değeri görmediği söylenebilir. Ülkemizde yemin konusu farklı disiplinlerde ele alınmış olmasına rağmen kamu yönetimi çalışmalarında ise birkaç cümleyle geçiştirilmiştir. Konuyu kapsamlı şekilde ele alan müstakil çalışma sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidermede ve yemin kavramının keşfedilmesinde önemli rol oynayacağı ifade edilebilir.

3. Yemin ve Din İlişkisi

Kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için yeminin dinsel niteliği ve semavi dinlerdeki uygulaması derinlemesine incelenmiştir. Kaynağını ve referansını dinden ve inançtan alan yemin olgusunu anlamak için din-yemin ilişkisine özel bir başlık açmanın faydalı olacağı düşünülmüştür.

3.1. Yemin Nedir?

Arapça bir kavram olan yemin kelime olarak “sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket” anlamlarına gelmektedir (Çalışkan, 2019: 87). Bu kelime yerine literatürde ant, kasem, misak, hilf gibi başka kavramlar da kullanılmaktadır ki bu kavramlar da yemin kavramıyla

büyük ölçüde aynı anlama gelmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yemin yerine ‘ant’⁵ kavramı tercih edilmiştir. Sözlükte ant “Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama” olarak tanımlanmıştır. (Türkçe Sözlük I, 1998: 115). Türkçe’nin temel kaynaklarından olan Divanü Lügati’t-Türk ve Kutadgu Bilig’de de yemin, and şeklinde ve bugünkü anlamıyla geçmektedir (Kaşgarlı, 1985: 24; Hacib, 2019: 509). Başka bir sözlükte de yemin “Allah’ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz” olarak tanımlanmıştır (Kubbealtı Lugati, 2022). İslam Ansiklopedisi’nde ise yemin “bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi” olarak ifade edilmiştir (Boynukalın, 2013: 417). Bentham’a göre ise yemin: “Bozduğu takdirde yemin edene Tanrı’nın sonunda ceza vereceği söz ve hareketlerden oluşan bir törendir” (Bentham, 1817: 1’den aktaran Rutgers, 2013: 252).

Tanımlardan da anlaşılabilirdiği gibi bir sözü yemine döndüren en kritik unsur sözün mukaddes bir varlığa dayandırılmasıdır (Avşar, 2012: 16; Boynukalın, 2013: 417; Güzeldal, 2021: 180). Tanrı veya mukaddes bir varlığın şahit veya kefil gösterilmediği sözlerin yemin olarak telakki edilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla din veya inanç yeminin vazgeçilmez bir ön şartıdır. Burada özellikle vurgulamak gerekir ki yemin anlamında hangi kavramın kullanıldığının bir önemi yoktur (yemin, ant, kasem, ahit, misak, söz vb). Önemli olan sözün yemin yerine geçmesidir. Yeminde maksat, insanların söyledikleri bir sözün, yaptıkları bir işin gerçekliğini ya da gerçek dışı olduğunu ifade etmek, bu yönüyle kendi inanırlık veya güvenilirliklerini ancak ve ancak Tanrıyı veya kutsal⁶ sayılanı kefil veya şahit göstererek sağlamaktır. Bu nedenle yeminin amacına ulaşabilmesi için yemin edenin de yemini kabul edenin de inançlı olması gerekir. Neye inanıldığının ise çok fazla önemi yoktur. Çünkü gerçekten farklı bir dine mensup inançlı bir kişinin yemini, aynı dinden olan zayıf inançlı bir kişinin yemininden daha kıymetli ve güçlü bir etkiye sahip olabilir.

3.2. İslam’da Yemin

İslam’da adı yemin⁷ olsa bile alelade her söz yemin sayılmaz. Mutlaka Allah’ı şahit tutmak ve kefil göstermek gerekir (Yarar, 2013: 18). Binaenaleyh öncelikle İslam’ın yemin

⁵ Türk kültürüne dair yazılı belgelerde de yemin için ‘ant’, yemin etmek için ise ‘ant içmek’ ifadesi kullanılmıştır. Nitekim Uygur Türkçesinde ‘ant’ kavramı yemin anlamına gelmekte, ‘antıkmak’ ise yemin etmek, ant içmek anlamında kullanılmıştır (Durmuş, 2009: 97-98).

⁶ Bu durum yemin mefhumunun kutsal varlıklar ve değerler kadar köklü olduğuna işaret eder (Rutgers, 2010: 442).

⁷ İslam fikhında köle azât etme ve boşamaya bağlı olarak yapılan ve bazı sonuçlar doğuran sözlere de yemin denilmiştir (Çalışkan, 2019: 89).

hükümlerini bilmek gerekir.⁸ İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an'da yemine ilişkin hükümler vardır (Çalışkan, 2019: 85): Örneğin Maide Suresi 89. ayette Müslümanlara “Yeminlerinize bağlı kalınız” emri verilmektedir. Yine Nahl Suresi 91. ayette “Antlaşma yaptığımız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir.” denilmektedir. Bu ayetten yola çıkarak İslami yemin, ‘Allah’ı kefil tutarak verilen ve söylenen sözler’ olarak tanımlanabilir. Nahl suresinin 92’inci ayetinde de yemin bahsi devam eder: “Sakın, bir grubun diğer gruptan daha güçlü olması sebebiyle yeminlerinizi aranızda bir kandırma aracı yaparak, ipliğini iyice büktükten sonra geri çözen kadın gibi olmayın. Allah bu şekilde sizi imtihan etmektedir. Ve O, hakkında görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri kıyamet gününde size mutlaka açıklayacaktır.” Bu ayette Allah, gücüne güvenerek yeminlerini bozabilecek olanları uyarmakta ve gerçeğin kıyamet gününde ortaya çıkacağını bildirmektedir. Aynı zamanda Allah tarafından bahşedilen gücün ve verilen sözlerin bir imtihan vesilesi olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Âl-i İmrân Suresi 77. ayette Allah, söz ve yemin konusunda Müslümanları şu şekilde uyarmaktadır: “Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, işte onların âhirette hiç nasipleri yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için elem veren bir azap vardır” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023). Görüldüğü gibi yemin İslam'da önemli bir husus olarak düzenlenmiş, Allah Müslümanların yeminlerine sadık olmalarını emretmiş ve yemini bozanları ahirette karşılaştacakları bir ceza ile uyarmıştır.

Peki, İslam'da yemin nasıl yapılır?

İslam'da bir sözün yemin yerine geçebilmesi için Allah'ın isim veya sıfatlarından birinin zikredilmesi gerekir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2017). En bilinen ve İslam âlimlerince üzerinde mutabık kalınan yemin lafızları ‘vallahi’ ve ‘billahi’dir. Bunlara, çok kullanılsa da, ‘tallahi’ lafzı da eklenebilir. Bunun yanında ‘Rahmâna yemin olsun ki’; ‘canım elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki’; ‘Allah'ın kudreti üzerine yemin ederim ki’ ifadeleriyle de yemin yapılabilmektedir (Boynukalın, 2013: 417). Yasal metinler incelendiğinde İslami yemin olarak yalnızca ‘vallahi’ ile ‘vallahi ve billahi’ lafzını görmek mümkündür. Bu da yemin olarak yeterlidir.

⁸ Yemine en fazla itibar eden dinlerin başında gelen İslâmiyet'te; ‘lağv’, ‘gamus’ ve ‘münakid’ olmak üzere üç tür yemin bulunmaktadır. Doğru olduğu düşüncesiyle yanlışlıkla yapılan Lağv yeminde kasıt olmadığı için kişiye sorumluluk yüklenmez. Gamus yemin, kasıtlı olarak yalan yere yapılan yemindir. Geleceğe yönelik gerçekleşmesi mümkün konularda edilen yemin ise Münakid yemindir (Yılmaz, 1989: 30-31).

İslam’da yemin mubah bir davranış olarak görülse de, alışkanlık haline getirerek gereksiz yere yemin etmek doğru bulunmamıştır. İslam’da yalan yere yemin etmek ise büyük günahlardan sayılmaktadır. ‘Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler’e göre yeminlerde aslolan ibâhadır’ yani yemin etmek mübah (serbest) görülmüştür. Bununla birlikte gereksiz yere yemin etmek dinde hoş görülmemektedir (mekruh sayılmaktadır). ‘Şâfiîler’e göre ise yemin kural olarak mekruhtur ve ciddi bir ihtiyaç hâsıl olmadıkça yemine başvurulması hoş karşılanmamıştır (Boynukalın, 2013: 418).

3.3. Diğer Semavi Dinlerde Yemin

İslam dininde olduğu gibi diğer tek tanrılı dinlerde de yemin önemle bir yere sâhiptir. Musevilik inancında yemin, İbranice ‘Şevuah⁹’ sözcüğünden gelmektedir (Çelik, 2000: 129). Bununla bağlantılı olarak ‘Şavuot’ bayramında Tur-i Sina dağında Yahudilerin Tanrı’ya etmiş oldukları bağlılık yeminini hatırlatarak, kişinin kendini hesaba çekerek kendisine çeki düzen vermesi amaçlanır (Tural, 2022: 155).

Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit’te yer alan ‘ahd’ sözcüğü İbranice’de ‘yemin etmek, söz vermek, taahhüt, antlaşma, yükümlülük, güven veren söz’ anlamlarına gelmektedir. Bu bağlamda Ahit’te hem yemin, hem de kesin söz verme anlamları mevcuttur. Ahdin kutsal ve dini yönünü yemin teşkil ederken, söz verme de ahlâkî yönünü oluşturmaktadır. Bu yüzden Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahdin hükümlerini içerdiği için Yahudi Kutsal Kitabı Eski Ahit (Ahd-i Atik) olarak isimlendirilmiştir (Atasağun, 2001:127).

Yahudilikte yemin anlayışı incelendiğinde Eski Ahit’te Tanrının ve insanların yemin ifadelerine oldukça sık rastlanılmaktadır. İnsanlara ait yeminler genellikle sözlerinin doğruluğunu temin edici ya da şeref ve haysiyetlerini koruyucu mahiyette olup, önemsiz konulardan çok önemli toplumsal konulara kadar geniş bir yemin kullanım alanı olduğu görülmektedir¹⁰ (Öztürk, 2002: 173). Tevrat’ta yer alan On Emir’in üçüncü maddesinde “Tanrı’nın ismini boş yere ağzına almayacaksın” ifadesiyle Tanrı’nın isimlerinin, niteliklerinin kutsallığı vurgulanarak Yahudiler Tanrı’nın adını kullanarak kötü ve çirkin işler yapmamaları konusunda uyarılmıştır. Yahudi inancı gereğince Tanrı, kutsal ve değerlidir; lüzumsuz yere

⁹ ‘Şevuah’ kavramı Hz. İbrahim’in Filistin kralı Abimelek’e yedi dişi kuzu üzerine yemin etmesi olayından gelmektedir. Yahudilerin sözlü vahiy olarak nitelendirdiği Talmud’un şerhi olan Mişna’nın, özellikle Nezikin (zararlar) adlı 4.bölümünde yemin konusu yer almaktadır. On alt bölümden oluşan Nezikin’in altıncı bölümünü ‘Şevu’ot: Yeminler’ konusu oluşturmaktadır (Ayдын, 1981: 142).

¹⁰ Örneğin; bir kadının zina suçu işlediğine dair şüphe bulunması fakat şahit bulunamadığı durumlarda lânet usulüne başvurulurdu. Bir toprak kabın içine mukaddes su ve tuz koyduktan sonra Kâhin tarafından; ‘eğer kocandan başka bir adamla yattın ise lânet getiren bu acı su senin karnını şişirecek ve Rab senin budunu düşürecek, eğer kocandan başka biri ile yatmadıysan bu acı suyun lânetinden berî olasin’ şeklinde kadına yemin ettirilerek acı su içirilirdi (Yetkin, 2015: 12).

O'nun adını ve niteliklerini kullanmak ise yüce olan Tanrı'yı değersizleştirmek olarak görülmektedir¹¹ (Yılmaz, 2019: 38-39).

Yemin, Hristiyanlık'ın ortaya çıktığı dönemde kötüye kullanımından kaynaklı fazla uygulama alanı bulamamış olsa da zamanla bu dinde de önemli bir yer edinmiş ve yeminin merkezinde 'Tanrı-İsa-Kutsal Ruh' üçlemesi yer almıştır (Yılmaz, 1989: 30). Hristiyanlıkta yemin, en temel anlamıyla Tanrı'ya verilen söz olarak tanımlanmaktadır (Güzeldal, 2021: 180). İncil'de yemin etme, Yahudilik ve Hristiyanlık inançlarının temelini ve kurucu eylemini oluşturmaktadır. Bu durum Tanrı'nın Hz. İbrahim ile yaptığı akitlerin, aslında her ikisinin de ettikleri yeminler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda İncil incelendiğinde Tanrı'nın birçok yerde (Örneğin; "kendi üzerime ant içtim ki, herkesin Tanrısı olacağım") kendi üzerine yemin ettiği görülmektedir (Kutsal Kitap, 2003a).

Özetle Yahudilik ve Hristiyanlıkta da Tanrı adı kullanılarak edilen yeminlerin sıklıkla yapıldığı görülmektedir¹² (Avşar, 2012: 16, Sarıyıldız, 2002: 251). Bu semavi dinlerde de yemin dini bir ritüel olarak görülmekte ve bireyler sözlerini güvenilir hale getirmek için Tanrı'nın şahitliğine başvurumaktadırlar (Mercer, 1913: 31). Hristiyanlıkta yemin etmenin Hz. İsa tarafından kat'i şekilde yasaklandığı görülse de (Kutsal Kitap, 2003b) buna rağmen İncil'de belirttiğimiz örneklerde olduğu gibi yemin ifadeleri bulunmakta, dahası bizzat Hz. İsa'nın kendisine de yemin ettirildiği bölümler yer almaktadır (Kutsal Kitap, 2003c).

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kötüye kullanıldığı gerekçesiyle hoş karşılanmayan yemin, zaman içerisinde toplumda önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Reform hareketleri, Batı Hristiyan dünyasında birçok değişikliğe yol açmasına rağmen, yemin toplumsal hayattaki yerini muhafaza etmiştir. Reformistler tarafından tehlikeli olarak görülmeyen yemin, insanların en yüksek doğrulama ve taahhüt aracı olarak kabul edilmiş, zamanla mahkemelerden parlamentoya kadar hayatın her alanında yerini almıştır (Öztürk, 2002: 177-178).

4. Görev Yemini

Görev yemini, kamu görevlilerinin mesleğe girişte veya göreve başladıktan sonra belirli değerler üzerine verdikleri sözler olarak tanımlanabilir. Kamu görevlileri için böyle bir

¹¹ Burada 'lüzumsuz yere' ifadesiyle Tanrı'nın isimlerini kullanarak Tanrı üzerine yemin etmeye ilişkin bir yasaklamadan ziyade, buradaki vurgu önemsiz bir konuda Tanrı'nın adını zikredilmesindedir. Nitekim Negatif Emirler içerisinde yer alan yemin ile ilgili kısımda, boş yere ve yalan yemin etme yasağı bulunmaktadır (Yılmaz, 2019: 38-39).

¹² İrsal bir özellik olarak Tanrısal iradeyle belirlendiğine inanılan Yahudilik anlayışında, kişi sonradan Yahudi olamaz ancak Musevi olmayı tercih edebilir. Bu tercihi yapan kişi dinsel bir heyetin huzurunda Musevi olduğunu beyan eden bir yemin ederek kutsal havuzda (Mikve), Tevila olarak ifade edilen bir çeşit boy abdesti alarak eski kirli halinden arınmış ve yeniden doğmuş kabul edilir (Tural, 2022: 138).

uygulamanın olması kamu görevinin özel konumundan kaynaklanmaktadır. Görev yemini, kamu görevi için sözleşmeye dayalı, yasal bir yaklaşımın yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Yemin, kamu görevlilerine etik ve ahlaki açıdan görevlerini yerine getirmeleri için meşruiyet ve yetki vermektedir. En eski dürüstlük aracı olan görev yemini, açık bir şekilde Tanrıyla veya kutsal bir şeyle (kitap, türbe, heykel) ya da kutsal bir çağrışım içeren dini inançlarla doğrudan bağlantılıdır. Kamusal değer yönetiminin bütünlüğü açısından bir araç olarak etik davranış kuralları, kişisel anlamda yemine nazaran daha az bağlayıcıdır ve etkisi de oldukça azdır (Rutgers, 2010: 440).

Tarihte yemin etme yükümlülüğü yasalar ve toplumsal kurallar tarafından kamusal görevleri yerine getiren makam ve mesleklere getirilmiştir (Çelik, 2000: 129). Tarihin çok eski dönemlerinden beri bazı mesleklere girişte ve kamusal görevler üstlenildiğinde yemine başvurulduğu bilinmektedir (Sommerstein & Fletcher, 2007: 3). Örneğin; Antik Yunan (M.Ö. 8.yy.) döneminde, yemin, temel bir sosyal fenomen ve bir vaat aracı olarak görülmüş, demokrasinin temeli olarak kabul edilmiş ve oldukça bilinçli ve yaygın olarak kullanılmıştır (Ateş, 2018: 262). Yine Atina kent devletinde (M.Ö. 7.yy.), kamu görevlilerine işe başlamadan önce kamusal bilinç ile çalışacakları, devleti daha ileri noktalara götürecekleri ve ahlak dışı yol ve yöntemlere başvurmayacaklarına dair yemin ettirilmiştir (Hunbury, 2004: 187).

4.1. Görev Yemininin Özellikleri

Yeminin ve dolayısıyla görev yemininin en önemli ayırt edici özelliği dinsel bir temele dayanmasıdır. Bununla birlikte görev yeminin evrenselliği, hukukiliği ve törensel niteliği gibi üzerinde durulması ve açıklanması gereken diğer özellikleri de etraflıca ele alınmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Görev Yemini Tarihsel Olarak Kadim, Coğrafi Olarak Evrenseldir

Yemin insani bir olgu olduğuna göre, yeminin insanlık tarihi kadar eski olduğu çıkarımı yapılabilir (Rutgers, 2010: 442). Kutsallık atfedilen bir varlığı tanık göstererek dinsel bir anlam yüklenen yeminlerin kökeni Sümer Uygarlığı (M.Ö. 4000) ve Antik Mısır'a (M.Ö. 3000) kadar uzanmaktadır (The Encyclopedia of Religion and Ethics, 1917: 437). Aynı dönemde Asur ve Babilde de (M.Ö. 3000) yeminin yaşamın her alanında olduğunu göstermektedir. Bu gelenek aynı coğrafyada yaşayan diğer uygarlıkları da etkilemiştir. Günümüzde özellikle mahkemelerde yapılan yeminlerin Asur ve Babil'den esinlenilerek oluştuğunu söylemek mümkündür. Asur ve

Babil'de siyasi, sosyal ve hukuki hayat içerisinde önemli bir yeri olan yemin uygulaması,¹³ toplumsal hayatta sorunların çözümünde ve gerçeğin ortaya çıkarılmasında önemli bir işlevi yerine getirdiği ve anlaşmalarda taahhüt edici bir amaç taşıdığı görülmektedir (Toptaş & Kahya, 2019: 315). Babil kralı Hammurabi'nin (M.Ö. 18.yy.) kanunlarında da yasal yeminler yer almaktadır (Aktan vd., 2000: 45). Hitit İmparatorluğu'nda (M.Ö. 14. yy.) devletler arasındaki antlaşmalar tanrıların üzerine yemin edilerek yapılmıştır (Avşar, 2012: 21). Benzer şekilde Romalılar (M.Ö. 9.yy.), Cermenler (M.Ö. 9.yy.) ve Yunanlar (M.Ö. 8.yy.) gibi birçok antik toplumda da dinsel anlamda yemin geleneğine rastlanılmaktadır (Rutgers, 2010: 433).

Orta Çağ'da yaygın olarak kullanılan yeminler özellikle kamusal bir faaliyete bulunan herkes için zorunlu tutulmuştur; doktorlar, eczacılar, kasaplar, güvenlik görevlileri, hatta genelev sahipleri bile bu gruba dâhil edilmiştir. Bu yeminlerin en önemli özelliği, ilk olarak hükümdara ve şehrin yöneticisine, sonraları ise anayasaya/halka sadakat talep etmeleridir. Başlangıçta aşkın bir varlığı (Tanrı veya kutsallara) tanık ve cezalandırıcı olarak atıfta bulunulması gerçek bir yemin için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Yeminin bu işlevselliği 19. yüzyıla kadar önemini koruyarak devam etmiştir. Özellikle son yüzyılda yemin, çoğu durumda yasal sözleşme ile değiştirilmiş ve mahkemeler özelinde artık tek gerçek olarak kabul edilmeyerek yalan yere yemin etme durumunda dünyevi cezalar da öngörülmüştür.¹⁴ Kamusal alan dışında yasal sözleşmeler yeterli bir garanti olarak kabul edilirken, mahkemelerdeki yeminler ve görev yemini kamusal alanlarda önemini korumaya devam etmiştir (Rutgers, 2010: 433- 434). Son derece kişisel ve vicdani bir taahhüt aracı olarak görev yemininin halâ yaygın bir kabulle kullanımda olması, kamu görevinin doğasını ve önemini yansıtmaya bakımından dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu durumun görev yemininin evrensel niteliğini de ortaya koyduğu ifade edilebilir.

4.1.2. Görev Yemini Hukuki Boşlukları Doldurmaktadır

Toplumsal hayatın düzenlenmesinde bazı durum ve zamanlarda din kurallarının hukuk kurallarından daha etkili olabildiği bilinmektedir. Hukuk, devlet tarafından konulması ve maddi yaptırıma tabi olması açısından toplumsal hayatı düzenleyen diğer kurallardan ayrılmaktadır. Bununla birlikte hukuk kuralları toplumun tüm hücrelerine nüfuz etmede tam etki gösteremez. Bu boşluk başta din kuralları olmak üzere ahlak, görgü ve gelenekler gibi diğer kurallar tarafından doldurulur. Çünkü insanların istenen şekilde davranmasını sağlamak için her kişinin

¹³ Asur ve Babil'de yeminini tutmayanların ve yalan yere yemin edenlerin devlet tarafından ağır şekilde cezalandırılmaları yeminin bağlayıcı bir özelliği olduğunu ortaya koymaktadır (Toptaş & Kahya, 2019: 316).

¹⁴ Yalan yere yemin edenler için dünyevi bir cezanın getirilmesiyle, yeminin aşkın anlamında bir azalma meydana gelmemiştir (Rutgers, 2010: 440).

başına bir polis veya bekçi konulması mümkün değildir. Dolayısıyla bu noktada insanları doğru istikamette tutabilmek için hukuk kuralları ile birlikte ahlâkî bir güce de ihtiyaç duyulur (Jusufi, 1998: 122).

Tarihsel bir örnek verecek olursak Antik Roma döneminde (M.Ö. 9.yy.) yemin kurumu en önemli ispat ve delil aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma Hukuku'nda yemin o kadar önemli sayılmıştır ki; anlaşmazlığa düşen iki taraftan biri diğerinden yemin etmesini talep ettiğinde ve karşı taraf yemin ettiğinde hüküm verilmesine gerek kalmadan yemin hüküm olarak kabul edilmiştir (Yılmaz, 1989: 31).

Kişinin verebileceği en yüksek bağlılığı ve güveni talep eden görev yemininin gerekliliğine ilişkin temel argüman; kamu görevinin bir takım özel sorumlulukları beraberinde getirmesidir. Kamu görevini diğer görevlerden ayıran nokta özel bir statüye sahip olması ve kişiye kamu otoritesi sağlayarak önemli güçlere ve toplumdaki büyük ekonomik araçlara erişim hakkı tanınmasıdır. Bu geniş kamusal yetkiler, kamu menfaati yerine kişisel menfaat sağlamak amacıyla her zaman kötüye kullanılabilir¹⁵ (Rutgers, 2010: 434). Kamu yönetiminde yemin, kamu görevlisinin hukukun çizdiği sınırlar içinde kalmasını sağlayan manevi ve takibi gereksiz bir çit görevi görür. Ayrıca görev yemini, hukuk kurallarını uygulamayan veya uygulamak istemeyen kişilerin manevi değerlerini ve korkularını harekete geçirerek görev ve sorumlulukların bir hatırlatıcısı olarak da hizmet etmektedir (Bowman & West, 2021: 112).

4.1.3. Görev Yemini Tanrı İnancına Dayanır

Tarih boyunca kişinin konuştuğu ya da herhangi bir iddiada bulunduğu hususlarda samimiyetini ifade etme aracı olarak sıklıkla kullanılan yemin, gerçeklerin ortaya çıkarılmasında kullanılan etkili bir yöntemdir. Yeminin özünde Tanrıyı şahit göstererek bir söz verme veya bir beyanın doğruluğunu kutsal bir değer ve varlıkla ilişkilendirip tasdik etme söz konusudur. Görüldüğü üzere dinsel bir nitelik taşıyan yemin eylemi tapınak veya kutsal mekânlarda Tanrı huzurunda gerçekleşmektedir (Toptaş & Kahya, 2019: 315-316). Bu eylemin gerçek bir yemin olması ve ciddiyet kazanması, bağlılık ve sadakat içeren manevi değer ve kutsal otoriteyi kefil ve şahit olarak göstermeye bağlıdır (Rutgers, 2010: 442).

Yemin dini bir eylemdir (Hobbes, 1967: 322), dolayısıyla Tanrıya veya kutsal sayılana dayanılarak yapılır (Herrero, 2018; 37; Lincoln, 1945; 74). Bilinen en ünlü yemin olan Hipokrat yemini bu açıdan önemli bir başlangıç noktası olarak alınabilir. Bu yeminin günümüze

¹⁵ Yeminlerin önemli bir işlevi olduğu ve çoğu insan için yeminli ifadenin ayrıcalıklı bir statüsü ve dahası yeminin açık bir yasal etkisi olduğu ayrıca belirtilmelidir. Örneğin, yemin etmeyen bir yargıç prensip olarak yargıç değildir, kararları geçersiz ve hukuka aykırıdır (Steen and Rutgers, 2011: 351-352).

ulaşan örneklerinde yemine şu şekilde başlanmaktadır: “Hekim Apollou, Asklepios, Hygieia, Panacea ve bütün Tanrı ve Tanrıçalar adına And içerim, onları tanık (şahit) tutarım ki, bu andımı ve verdiğim sözü gücüm, kuvvetim yettiği kadar yerine getireceğim” (Karaöz, 2003: 97-98). Bu nedenle günümüzde birçok ülkede kamu görevlilerin yemin metinleri dini ifadelerle bezenmiştir.

4.1.4. Görev Yemini Etkilidir

Ahlâkî açıdan, verilen bir sözün yerine getirilmesi o sözü veren kişinin sosyal çevresiyle ilişkisine bağlıken, söze dini anlam yüklenerek ortaya çıkan yemine vaadin gerçekleştirilme olasılığı ve kişi üzerindeki etkisi de artmaktadır (Güzeldal, 2021: 180). Tarihsel açıdan toplumlarda Kur'an, Tevrat, İncil gibi mukaddes kitaplara olduğu gibi bayrak, silah, aile, namus, şeref, tuz, ekme, vücudun herhangi bir uzvu üzerine de yemin edilebilmektedir. Bilimin açıklayamadığı alanlarda din kuralları, inançlar ve mitler bu açığı gidermektedir. İnsanoğlunda var olan güven sorunu da yemin mekanizmasıyla çözülmeye çalışılmaktadır. Modern toplumlarda güven ortamı azaldıkça da, yemine duyulan ihtiyaç devam edecek, bu müessese daha da kurumsallaşacak ve yemin uygulamalarında biçimsel değişiklikler olsa da yemin varlığını muhafaza edecektir (Gökdemir, 2003: 72).

Yeminin hem yemin eden hem de dinleyiciler üzerinde etkili olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur¹⁶ (Carlsson vd. 2013: 117; Jacquemet vd. 2013: 128; Rutgers, 2013: 253; Kemper vd. 2016: 49; Beck vd. 2020: 479). Yeminler, ahlaki olarak bireyi vicdana bağlamayı amaçlamakta (Steen and Rutgers, 2011: 358) ve güveni tesis etme, sürdürme ve geri kazanma işlevi görmektedir (Dean, 2018: 76). Yemin ciddiye alınırsa etik olmayan davranışların etkilerinin hafifletilebileceği ifade edilmektedir (Bowman & West, 2020: 1162).

Yemin ‘kutsal’ (ilahi yemin) çağrışımını yitirmişse, yemin müessesesi önemsiz hale gelir; bu nedenle yeminlerin ya çok ciddiye alınmaları ya da hiç kullanılmamaları gerekmektedir (Rutgers, 2013: 272). Görev yemini uygulamada, etik teşvikler sunan, yolsuzluğu ve istenmeyen davranış durumlarını azaltıcı bir işlevle kurumsal kültürü güçlendirmeye yönelik daha büyük bir çabanın parçası olmalıdır (Bowman & West, 2021: 128). Dine bağlılık ve dini hassasiyetler, özellikle yemin etme davranışı üzerinde kişinin titiz ve dikkatli olmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişi lüzumsuz yere yemin etmemesi gerektiğinin bilincinde olur. Diğer türlü yemin etmeye ilişkin hassasiyetin olmadığı durumlarda yemine başvurma

---

¹⁶ Ayrıca görev yemininin ahlaki yapısının dikkate alınması gerektiği ve sadece güven yaratmaya çalışmak için bir araç olarak kullanılmaması ifade edilmiştir (Rutgers, 2013: 249).

sıklaşır ve bu durum kutsallık atfedilen kavramın değerini düşürür. Bu açıdan yemin toplumda ahlaki ve vicdani değerleri yükseltmek için hem öncü hem de daha kısa sürede etki edebilen bir çözüm aracı olarak kullanılabilir.

4.1.5. Görev Yemini Törensel (Seremonik) Nitelikler Taşır

Tarihte devletlerarası antlaşma bağlamında kullanılan yeminler, diplomatik belgelerde ve dış ilişkilerde en önemli normatif mekanizmalardı. Barış ve ateşkes antlaşmalarında Tanrı adı, dine göre kutsal sayılan değerler belirtilerek, dini öğelerle yemin metinlerin anlamlarının ve bağlayıcılığının kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır. Antik dönemde yapılan bir antlaşma sadece bir sözleşmeden ibaret olmayıp, aynı zamanda Tanrının huzurunda gerçekleştirilen ciddi bir yemin niteliğindedir.¹⁷ Sözleşmelerin önemli bir parçası olan yeminler, siyasi bir rol oynamakta ve metinlerdeki dini arka planıyla sözleşmeyi bozma durumunda ilahi ceza gerektiren ciddi bir suç olarak kabul edilmekteydi (Sørensen, 2015: 274; Freire, 2017: 663). MÖ 5. yy'da Atina'da halk tarafından seçilen ve yargılama görevi yapan Beşyüzler Meclisi'nin, bazı kaynaklarda iki kez yemin ettiği ve yeminin son derece ciddi ve törensel bir havada gerçekleştiği ifade edilmektedir (Çelik, 2000: 130; Avşar, 2012: 21).

Görüldüğü üzere yeminler, tarihsel olarak norm uygulayıcısının yokluğunda insan üzerinde yarı-dışsal bir teşvik yaratma amacına hizmet etmiştir. Bu bağlamda kadim bir uygulama olan görev yemini; kişinin ahlaki inançlarına ve vicdanına göre kamu otoritesini sorumlu ve doğru bir şekilde kullanma vaadi için belirli ritüeller de (formüller, jestler) kullanarak vermiş olduğu en yüksek garanti ve ahlaki taahhüttür. Yasal ve sosyal açıdan bir yemin eylemi eksiksiz yerine getirilmelidir. Örneğin, ABD Başkanı Obama'nın 2009 yılındaki yemin töreni sırasında yaşanan kısa bir kekemelik, yeminin ertesi gün her ihtimale karşı tekrarlanmasına neden oldu. Çünkü uygun ve geçerli bir yemin olmadan Obama'nın meşruiyeti ve ahlaki taahhüdü tartışılabilirdi (Steen & Rutgers, 2011: 349). Türkiye'de de benzer şekilde yemin merasiminin usul ve esaslarını belirleyen 'Asli Devlet Memurluğuna Atananların Yemin Merasimi Yönetmeliği' asli devlet memurluğuna atananların yemin merasimine katılmalarını zorunlu tutmuş ve ayrıca yeminin bir seremoni şeklinde yapılmasını öngörmüştür (Resmi Gazete, 1982).

---

¹⁷ Antik dönemde yemin bozan ve yalan yere yemin edenlerin cezasının ahirette Tanrı tarafından verileceğine inanılmaktadır (Rutgers, 2010: 440).

4.1.6. Görev Yemini Laik Devlet Sistemi ile Çatışabilir

Laiklik, en genel ve basit tanımıyla din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin dinlere karşı tarafsız olması anlamına gelmektedir (Özkul, 2014: 273). Diğer bir tanımlamaya göre ise dinin devlet ve dünya işlerinde esas alınmaması, anayasal düzenin insan iradesi kaynaklı akıl ve bilime dayandırılması şeklindedir (Gişi, 2015: 5). Buna mukabil laikliği, devletin herhangi bir dinin ibadet ve ahkâmına müdahale etmemesi olarak ifade eden, dinin devlete karşı -kısmen de olsa- özerk bir alana sahip olduğu kabulüne dayanan, dinin ahlaki ve manevi hayat üzerindeki etkisini kabul eden farklı görüşler de mevcuttur (Başgil, 1998: 11).

Görüldüğü üzere gerek cumhurbaşkanı gerekse milletvekili yeminleri çıkış noktası olarak dini kavramlarla bezenmiştir. Dünyadaki örneklerine bakıldığında seçilmiş kamu görevlilerinin yeminlerinde dini öğeler göze çarpmaktadır. Yemin kavramsal olarak ve çıkış noktası itibarıyla dinsel bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla bu ifadelerin olması yeminin aslına uygun düşmektedir. Türkiye’de ise sekülerleşme politikasının etkilerinden biri de yemin üzerinde görülmektedir. Öz bağlamından koparılan yeminin etkili olabilmesi oldukça güçtür. Çünkü yemin, yemin olarak algılanmamakta, dinleyiciler ve yemin eden üzerinde herhangi bir etki oluşturmamakta ve sembolik bir eylem niteliğine bürünmektedir.

Yeminler, ilk olarak dinsel bir temele dayanmakta ve dini öğeler ağırlıklı iken zaman içerisinde etik değerlerle ifade edilmeye başlanmış; şeref, onur, namus gibi olgular ön plana çıkmıştır (Çelik, 2000: 129). İlahi bir yeminin laik devlet sistemiyle çatıştığı ifade edilebilir. Kaynağını ve ilhamını modern hukuktan alan laik sistemde dini referanslar pek hoş karşılanmamaktadır. Literatürde de ifade edildiği üzere dini bir enstrüman olan ve bu muhteviyatla bezenmiş yemin kavramı laik anayasalarda da yer almaktadır. Dini referanslardan beslenmeyen laiklik anlayışında yemin müessesinin yer alması bir çelişki olarak görülebilir. Toplumsal hayatta birçok alanda yasal sözleşmeler benimsenmiş olmasına rağmen kamu görevlilerinin göreve başlamasında yemin uygulaması birçok ülkede uygulanmaya devam etmektedir.

4.2. Bazı Ülke Örneklerinde Görev Yemini

Günümüzde de pek çok ülkede özellikle seçimle gelinen görevlerde ve üst düzey kamusal sorumluluklarda yemin/and içme uygulamasına gidilmektedir (Avşar, 2012: 16). Kamu görevlilerinin anayasal bir taahhüt vermek zorunda olması, kamu yönetimindeki güvensizlik sorunu ve sadakatsizlik riskine bağlanmaktadır (Gudridge, 2003: 391).

Yemin müessesesi çoğu ülkede siyasi ve idari işlevler için varlığını sürdürmektedir (de Bruin, 2016: 29). Özelde ise görev yemini, bir kamu görevinin kabul edilmesinin içerdiği ahlâkî iddiaların ‘tacı’ olarak görülmektedir. Görev yemini, kamu yöneticileri için belirli bir mesleki özerklik oluşturmaktadır. Kamuda etik davranışa ve kamu hizmeti motivasyonuna olan ilginin artmasıyla birlikte, kamu görevlilerinin özel bir ahlâkî duruşa sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Çünkü görev yemini bu ahlâkî sorumluluğun önemli bir taşıyıcısı ve hatırlatıcısıdır (Rutgers, 2010: 429).

ABD’de devlet hizmetine seçilen veya atanmış herkes anayasaya bağlılığını ifade ettikten sonra inandığı¹⁸ kutsal kitap¹⁹ üzerine el koyarak yemin eder ve yeminini ‘*Tanrım bana yardım et*²⁰’ şeklinde bitirir (5 U.S. Code Oath of Office, 1966). Birleşik Krallık örneğinde ise milletvekilleri ve yargıçlar, kutsal metni yukarı kaldırıp ellerinde tutarak şu yemini ederler: “Ben, ..., Yüce Tanrı adına yemin ederim ki, yasalara göre, Kraliçe Elizabeth’e, mirasçıları ve haleflerine sadık kalacağım ve gerçek bağlılığımı taşıyacağım. Tanrım bana yardım et”. Yine İngiliz vatandaşlarının bağlılık yemini²¹ de benzer nitelikte dinsel ifadeler içermektedir (Oaths Act, 1978). Finlandiya’da da kamu görevlileri, “Ben, ..., yüce ve her şeyi bilen Tanrı önünde, görevimin yerine getirilmesinde anayasaya ve diğer yasalara uyacağıma, vatandaşların ve toplumun iyiliği için haklı ve tarafsız bir şekilde hareket edeceğime söz veriyorum ve yemin ediyorum” şeklinde yemin ettirmektedir (Ordinance on oath of office, 1987). Polonya’da kamu görevlileri “Tanrım bana yardım et” şeklinde yemin ederek girilen yükümlülüklerin yerine getirilmesinde yardım için Tanrı’ya dönüldüğü ifade edilmektedir²² (Maciaszek, 2018: 43). Benzer şekilde Sırbistan anayasalarındaki yemin metinleri incelendiğinde, yeminlerin

¹⁸ Farklı bir dine mensup kişi kendi kutsal kitabı üzerine yemin etmektedir. Örneğin; ABD Kongresine seçilen Müslüman üyeler Kur’an’a el basarak yemin etmiştir (BBC, 2019). ABD’deki ilk Türk belediye başkanı da benzer şekilde yemin etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Yine New Jersey Eyaletinde görev yapan Türk emniyet müdürü de göreve başlarken Kur’an’a el basmış ve Türkçe dua etmiştir (NTV, 2020).

¹⁹ ABD’de dini ritüeller görev yemini törenlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin; ABD başkanı Biden, yemin töreni sabahı bağlı olduğu kiliseye giderek dua etmiş ve ailesine ait 128 yıllık İncil’e el basarak yemin etmiştir. Yeminden sonra yaptığı ilk konuşmasında da dini öğelere fazlasıyla yer vermiş ve İncil’e referansla konuşmasını tamamlamıştır. Yeminden önce de bir rahip dua ederek görevinde başarılar dilemiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

²⁰ ABD’de bağlılık yemini ‘Tanrı’nın altında’ ifadesinin eklenmesine ilişkin olarak dönemin Başkanı Eisenhower, ‘Bu sayede sonsuza kadar, Amerika’nın gelecek nesillerine dini inancın aşılandığını ve manevi silahlarla güçlendirildiğini’ söylemektedir. Amerika’da ‘Tanrım bana yardım et’ ifadesi yeminin en önemli unsuru olarak görülür. Ahlakî ve dini değerleri olan birisi için bu sözden daha güçlü bir taahhüdün olmadığı ifade edilmektedir (Keskel, 2002: 51).

²¹ 18 yaşından büyük bir kişi, vatandaşlık töreninde ilgili vatandaşlık yeminini etmediği sürece İngiliz vatandaşı olarak kabul edilmez (British Nationality Act, 1981).

²² Yazar, kamusal yaşamda kültür ve ahlâkın devlet düzenlemelerinin uygulanmasını güçlü hâle getirmekte olduğunu belirterek, yemin örneğinden dinin sosyal yaşamı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

dinsel niteliği ön plana çıkmaktadır²³ (Pavlovic, 2018: 1568). Yine bir başka örnek olarak Hollanda gösterilebilir. Hollanda'daki tüm memurların Mart 2006'dan itibaren görev yemini etmesini zorunlu kılan hükmün memur yasasına eklenmesi görev yemininin güncelliğini yansıtmaya açısından dikkat çekicidir²⁴ (Rutgers, 2010: 436). Görülmektedir ki çağdaş, gelişmiş ve laik ülkelerde de hem kutsal metinler hem de kutsal ifadeler ile yemin güçlendirilmekte ve bu şekilde kamu görevlileri üzerinde bir etki oluşturması amaçlanmaktadır.

Türkiye'ye bakacak olursak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun ilk halinde yemin konusuna yer verilmemiştir. Kanun'un daha sonra değişecek olan ve yemin konusunun ekleneceği altıncı maddesi 'Sadakat' başlığını taşımaktadır ve bu maddede devlet memurlarının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na sadakatle bağlı kalmak ve kanunları sadakatle uygulamak zorunda oldukları ifade edilmiştir. Mezkur altıncı maddeye 12.05.1982 tarihinde yapılan değişiklikler ile eklemeler yapılmış ve memurlar için bir yemin metni yürürlüğe konulmuştur.²⁵ Buna göre memurlar 'sadakatlerini' asli devlet memurluğuna atandıktan sonra en geç bir ay içinde kurumlarınca düzenlenecek merasimle yetkili amirlerin huzurunda yapacakları yeminle ilan edecekler ve özlük dosyalarına konulacak 'Yemin Belgesi'ni imzalayarak görevlerine başlayacaklardır (Resmi Gazete, 1965). 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun altıncı maddesine yapılan bu eklemelerden yaklaşık beş ay sonra Bakanlar Kurulu tarafından 30.11.1982 tarihinde 'Asli Devlet Memurluğuna Atananların Yemin Merasimi Yönetmeliği' çıkartılmış ve yemin merasiminin usul ve esasları belirlenmiştir (Resmi Gazete, 1982).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere görev yemini her ne kadar geleneksel ve sembolik olarak ifade edilse de çağdaş yönetim anlayışında da sıklıkla başvurulan bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır (Metz, 2013: 229). Kadim bir gelenek olan ve köklü bir geçmişe sahip olan görev yemini, günümüzde de birçok ülkede yaygın şekilde hâlâ kullanılmaktadır. Özellikle Hollanda örneğinde olduğu gibi yakın tarihli düzenlemeler görev yemininin etkisinin ve işlevselliğinin yeniden onaylanması anlamına gelmektedir²⁶ (Rutgers, 2010: 430).

²³ Sırbistan'da tarihsel zeminde yaşanan değişimler yemin metinlerini de etkilemiştir. Örneğin; komünist rejim döneminde yeminler de komünist ideolojiye göre yapılmıştır.

²⁴ Aslında bu yükümlülük yeni değildir, 1656 tarihli düzenlemelere kadar geri götürülebilir ancak bu durum daha önce hiçbir zaman yasa düzeyinde ele alınmamıştır (Rutgers, 2010: 430).

²⁵ Yemin metni şu şekildedir:

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, Atatürk İnkılap ve İlkelerine, Anayasada ifadesi bulunan Türk Milliyetçiliğine sadakatle bağlı kalacağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını milletin hizmetinde olarak tarafsız ve eşitlik ilkelerine bağlı kalarak uygulayacağıma; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup bunları geliştirmek için çalışacağıma; insan haklarına ve Anayasanın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik, bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde göstereceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.

²⁶ Bu durum sadece Hollanda'ya özgü değildir. Ayrıca devletler tarafından kamu hizmetinin özel bir tür ahlaki taahhüt gerektirdiği vurgulanarak getirilen görev yemini uygulaması, kamu ve özel sektör çalışanları arasındaki

4.3. Görev Yemininin Amacı

Herkesten işini ve görevlerini düzgün yapması ve dürüstlük göstermesi beklenirken kamu görevlilerinden daha fazlası talep edilmektedir. Kamu görevlisi için mesleki beklentilerin ötesinde, görev dışında bile geçerli ‘iyi bir kamu görevlisi ‘ olma talebi vardır ve bu talep profesyonel eylemlerin yanı sıra aynı zamanda kişisel eylemleri, hatta aile ve arkadaşların davranışlarını da ilgilendirmektedir. Yasalıktan daha fazlası olan ahlâk, kişinin davranışı hakkında başkalarının yargısını içerir. Kamu görevinin özel doğasının gereği olan ahlâkî kodlar en açık şekilde bir görev yemini talebinde görünmektedir. Bu durum geleneksel olarak kamu görevinin ahlaki, hatta dini bir bağlama yerleştirildiğini gösterir. Kamu sektöründe istihdam ilişkilerinin özel sektör tandanslı değiştiği bir dönemde görev yemininin aktif şekilde uygulanıyor olması dikkat çekicidir. Kamu sektöründe giderek daha fazla talep edilen ahlaki kurallar; davranış kuralları veya bir kurumun temel değerlerine bağlılık olarak görüleceği gibi görev yemini olarak da formüle edilebilmektedir. Bu ahlaki kurallar birçok örgütte yaygın olmasına rağmen yemin etmek özel sektörde pek rastlanılan bir durum değildir²⁷ (Rutgers, 2010: 432-433).

Kamu yönetiminde etik davranış ilkeleri ile varılmak istenen nihai amaç, devlette ve toplumda dürüstlüğü hâkim kılarak, yolsuzluğu ve yozlaşmayı önlemektir. Çünkü kamu hizmeti, halkın kamu görevlilerine belirli bir amaç için kullanılmak üzere verdiği bir ‘emanet’ tir (Usta, 2010: 177). Kamu yönetiminde etik/ahlak konusu, bu yönüyle kamu görevlilerinin kendilerine verilen emanetin gereği gibi kullanılması konusunda vatandaşların beklentilerini karşılamaları ve onların haklarını koruma yükümlülükleri ile ilgilidir (Ateş, 2018: 263). Yönetimsel yozlaşmanın önlenmesinde kamu görevlileri arasında kamu hizmetinin emanet olduğu bilincinin ve ahlaki erdemlerin yerleşmesi etkili bir husus olarak görülmektedir (Koçak & Yüksel, 2010: 77). Bu bağlamda görev yemini, etik davranış kuralları ile eş anlamlı görülmektedir (Phillips, 2012: 11). Yani etik kurallar ile sağlanmaya çalışılan olumlu birey davranışları yemin ile gerçekleştirilebilecektir. Görev yemininin arkasındaki temel düşünce, ahlaki bir çağrışım içeren bu müessese üzerinden çalışanların davranışlarını ahlaki standartlarla uyumlu hale getirilmesine rehberlik etmektir. Nitekim bu bağlamda insanlara bu şekilde ahlaki standartlar sağlamanın birey davranışı üzerinde önemli etkisi olduğu gösterilmiştir (Mazar vd, 2008: 639; Steen & Rutgers, 2011: 355; Rutgers, 2013: 269; Kemper vd. 2016: 48).

---

ayrımı ortadan kaldırma girişimleriyle açıkça çelişmektedir. Kamu yararı için güçlü bir taahhüt mevcutken, özel sektörde bir firmanın kendi ‘anayasasına’ ya da ‘hissedarlarının çıkarlarına’ bağlılık yemini istemesi gayri ahlâkî olarak görülebilecektir (Rutgers, 2010: 436).

²⁷ Özel sektörde de sınırlı da olsa yemin uygulamaları görülebilmektedir (Mazar vd, 2008: 122).

Görev yemini öncelikli olarak kamu görevlisinin vicdanını bağlamayı amaçlamaktadır²⁸ (Steen & Rutgers, 2011: 351). Dolayısıyla görev yemininin, açık bir şekilde kamu yönetiminde yolsuzluk ve adam kayırmacılık gibi usulsüzlüklerle mücadeleye yönelik olduğu söylenebilir²⁹ (Rutger, 2015: 59). Görev yemini bu negatif durumları engellemek amacıyla yanı sıra, kamu yararı sağlamak üzere kamu görevlisinin toplumsal hedeflerle özdeşleşmesinde yardımcı olmak gibi pozitif katkı sağlayabilecek çok köklü bir mekanizmadır (Jacquemet vd. 2013: 129).

4.4. Görev Yemininin Önemi

Yukarıda ifade edilen amaçlar görev yeminin kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu amaçlar kısmî olarak bile gerçekleşebilirse kamu yönetimine ciddi etkileri olacaktır. Tabii ki sadece görev yemininin tüm olumsuzlukları gidereceği gibi bir önerme fazlasıyla iddialı olacaktır. Bu noktada etik ilkeler ile sağlanmaya çalışılan davranışların yemin mekanizmasıyla harekete geçmesi daha kolay olacaktır. Çünkü yeminin kişi üzerinde etkili olması (Carlsson vd. 2013: 116; Jacquemet vd. 2013: 129; Beck vd. 2020: 479), dolayısıyla kamu çalışanını üzerinde vicdani bir denetim mekanizması oluşturması (Bowman & West, 2020: 1163), kamu yönetiminde yozlaşma gibi olumsuzlukların önüne geçilmesi noktasında son derece önemli rol oynamaktadır (Steen & Rutgers, 2011: 351).

Görev yeminine ilişkin ifade edilen geleneksel teori ve bu kapsamda yeminin ana hatlarıyla belirtilen anlamının, günümüzde görev yemini eden birinin aklına gelme ihtimali oldukça düşük olarak görülebilir. Buna rağmen görev yemini çoğu insan için hâlâ yüksek bir ahlaki anlama sahiptir. Görev yemininin önemli bir işlevi de kamu görevlilerinin etik standartları daha fazla özümsemesini sağlayarak davranış üzerinde önemli bir etki oluşturmasıdır (Mazar vd. 2008: 6). Bu nedenle insanların yemin etmeye itiraz etmeleri, son derece müdahaleci ve bir kişiyi ahlaki olarak kısıtlayıcı olan yeminden kaçınma durumu yeminin ahlaki bağlayıcılığıyla açıklanabilir. Genellikle halka açık bir ortamda yapılmakta olan görev yemini, dünyanın her yerindeki siyasi temsilciler, üst düzey kamu yöneticileri, yargıçlar, kamu görevlileri, mahkemelerdeki tanıklar ve bilirkişiler için bir ön koşuldur. Yeminleri sembolik olarak görmek büyük bir yanılğı olacaktır. Çünkü yeminli bir memurun tanıklığı mahkemelerde diğerlerinden daha fazla delil sayılmaktadır. Bu önemine rağmen yemin, kamu

---

²⁸ Açık bir ritüel ve önemli bir gereklilik olan görev yemini, aynı zamanda kamu hizmeti motivasyonunun da bir yansımasıdır. Dolayısıyla araçsal (sözde yemin) bir yaklaşım görev yeminine zarar vermektedir. Yönetimsel etik bağlamında kişinin kamu hizmeti motivasyonunu vicdanına sabitlemek ancak ahlaki ve maddi bir anlam içeren bir yemin aracılığıyla sağlanır ve ancak gerçek (ilahi) bir görev yemini yolsuzluğun önlenmesine hizmet edebilir (Steen & Rutgers, 2011: 351).

²⁹ Bu nedenle yemine bağlı hiçbir seçilmiş veya atanmış kamu görevlisinin hediye dahi kabul etmemesi gerektiği, kendilerinin ve dolayısıyla kamu yönetiminin yozlaşmasına engel olması ifade edilmiştir (Rutger, 2015: 67).

yönetimi çalışmalarında nadiren tartışılmakta ve kamu etiğine girişlerin çoğunda bu eksiklik görülmektedir (Rutgers, 2010: 436).

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kamu yönetiminde yozlaşmaların³⁰ önlenmesi ve en aza indirilebilmesi için dürüstlüğün ve erdemin yükselen bir değer olarak kamuoyuna benimsetilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, bireylere kuralların dışına çıkmamak, yasal ve etik zemini bulunmayan yollardan çıkar sağlamamak, toplumun diğer bireyleriyle dayanışma içinde bulunmak, yardımlaşmak, karşılıklı hoşgörü ve iyi niyetle hakkına razı olmak gibi duyguların aşılmasına yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir (Sanal, 2000: 55-56).

Özellikle kamu görevlileri için hem ‘sözde yemin’ hem de ‘etik sözleşme’ gibi içsel kontrolü sağlamaya yönelik mekanizmalar, kamu yönetiminde yozlaşma ve yolsuzlukları engellemede etkili bir araç olamamaktadırlar. Türkiye’de yönetsel yozlaşmanın önlenmesinde manevi-ahlaki değerlerin toplumda etkin hale getirilmesi çözüm önerilerinden biri olarak belirtilmektedir. Kamu görevlilerini etik dışı davranışlara iten nedenlerden biri olarak da ‘kişinin ahlâk anlayışı’ gösterilmektedir (Örselli, 2010: 27). Toplumsal hayata ilişkin düzenin sağlanmasında ve devam ettirilmesinde, yasal düzenlemelerle birlikte, toplum tarafından belirlenen ve birey üzerindeki etkin olan manevi-ahlaki değerlerin de önemli işlevi bulunmaktadır. Bu değerler, birey üzerinde iki aşamalı bir kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Öncelikle bireylerin yasal normları ihlâlini henüz daha düşünce safhasındayken engellemekte (haram, günah vb. şekilde), sonrasında da toplumsal kınama ve baskı araçlarıyla kişinin yasa dışı davranışa yönelme eğilimini azaltmaktadır. Tüm kamu görevlilerinin başına norm düzenini koruması için bir görevli verilemeyeceğinden, bireyler üzerinde oto kontrol mekanizmasını çalıştıran manevi-ahlâkî değerlerin, yasal düzenlemeleri destekleyici şekilde etkinleştirilmesi gerekmektedir (Berkman, 1998: 51). Çünkü etik ve ahlâk, yasaları aşan bir şekilde kamu vicdanıyla ilgilidir.

Post modern dönemde devletler açısından simgesel (sözde yemin) bir niteliğe bürünen yemin kavramı, kişiler arasında ise gücünü ve önemini korumaktadır. Tanrı veya inandıkları ve çok önem atfettikleri bir değer üzerine yapılan yemin (gerçek yemin) bireysel ilişkilerde hâlâ

---

³⁰ Yönetimde etiği gündeme getiren esas unsur siyasal- yönetsel yozlaşma ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yolsuzluk olgusu olmaktadır. Yozlaşma genel anlamda, devlet sistemindeki bozuklukları ifade ederken, özelde ise kamu görevlilerinin görevleri ile ilgili menfaat sağlamalarını ve her türlü ayrıcalıklı işlem yapmaları anlamına gelmektedir.

son derece belirleyicidir. Bu nedenle önemli sonuçları olan yeminin toplumlarda etkin rolünün devam ettiği söylenebilir.

Literatürdeki araştırma ve çalışmalardan hareketle yönetimde etik çalışmalarının temel amacı kamu görevlilerinin vicdanını bağlamak olduğu görülmektedir. Yemin mekanizmasının bu bağlamda önemli bir araçsallık sağlayacağı ifade edilebilir. Buna rağmen Türkiye’de görev yemini onlarca yıldır uygulanmasına rağmen kamu yönetiminde çok da etkili olmaması çelişkili bir durum olarak görülebilir. Tabii ki bir devlette tüm kamusal iş ve işlemlerin hukuka uygun olarak yapılmasında yeminin tek başına etkisinin sınırlı olacağı iddia edilebilecektir. Ancak bunun dışında daha temel bir sorun daha vardır; o da, Türkiye’de görev yemini olarak yapılan törenlerin ne kadar “yemin” olarak kabul gördüğü ve kamu çalışanları üzerinde ne kadar etkin olduğudur. Adının yemin veya ant olması bir beyanı yemin yapmamaktadır. Çünkü yeminden beklenen amacın gerçekleşebilmesi için insanların yemin ettiğine inanması gerekmektedir. Aksi takdirde yemin adı altında dile getirilen ifadelerin hiç bir zaman “yemin etkisi” yapmayacağı açıktır.

Uluslararası literatürde görüldüğü üzere kritik öneme sahip görev yemini Türkiye’de kamu yönetimi çalışmalarında etik kurallara kıyasla çok az inceleme konusu olmuştur. Konunun ve kavramın son derece önemli olmasına rağmen yeterince incelenmemiş olması açıkçası şaşılacak bir durum olarak görülebilir. Bu çalışmada Türk kamu yönetimi literatüründe eksiliği görülen ve yasa/etik dışı davranışların önlenmesinde etkili bir araç olabileceği düşünülen yemin mekanizması keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda alana katkı sağlamayı amaçlayan çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak ulusal ve uluslararası görev yemini metinleri incelenmiş, uluslararası literatürde yapılan çalışmalara ve çizilen çerçevelere bakıldığında Türk kamu yönetiminde uygulanan yeminin bağlamından uzak olduğu ve gerçek bir yemin niteliği taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Sorumlu yazar %70, 2. Yazar %30 katkı sağlamıştır

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 70% Other author: 30%

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C., Vural, İ. Y. & Aktan, T. (2000). *Haklar ve özgürlükler antolojisi*. Hak-İşçi Sendikaları Konfederasyonları Yayınları.
- Anadolu Ajansı (2021). “ABD'de dini ritüeller, başkanlık yemin töreni geleneğinin önemli bir parçası”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-dini-ritueller-baskanlik-yemin-toreni-geleneginin-onemli-bir-parcasi/2119056>, Erişim Tarihi: 20.09.2023
- Anadolu Ajansı (2022). “ABD'nin ilk Türk Belediye Başkanı Tayfun Selen, New Jersey'de bölge başkanlığına seçildi”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-ilk-turk-belediye-baskani-tayfun-selen-new-jerseyde-bolge-baskanligina-secildi/2468420>, Erişim Tarihi: 19.09.2023
- Ansary, S. Ş. (1954). Mahkemelerimizde yemin. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (3), 115-118.
- Arvas, A. (2019). Türk destanlarında ‘ant içme’ ritüeli üzerine bazı tespitler. *Folklor/Edebiyat*, 25 (100), 997-1009.
- Atasağun, G. (2001). Yahudilikte dini sembol ve kavramlar. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (11), 125-156.
- Ateş, H. (2018). Kamu yönetiminde ahlâk. İçinde Erdoğan N., Torlak Ö ve Bilgin Tiryaki K (Ed.), *Temelleri ve uygulamalarıyla iş ahlâkı*, (ss.260-292). İgiad Yayınları.
- Avşar, B. Z. (2012). Biattan yemine kamusal sorumluluk üstlenenlerin ve temsilcilerinin and içmesi. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (10), 15-61.
- Aydın, M. (1981). Talmud'un doğuşu ve Yahudiler üzerindeki tesiri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (3-4), 139-152.
- Başgil, A. F. (1998). *Din ve laiklik*, (59). Kubbealtı Yayıncılık.
- BBC (2019). “ABD Kongresi'nin ilk Müslüman kadın üyeleri Kuran'a el basarak yemin etti”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46759089>, Erişim Tarihi: 19.10.2022
- Beck, T., Bühren, C., Frank, B. & Khachatryan, E. (2020). Can honesty oaths, peer interaction, or monitoring mitigate lying?. *Journal of Business Ethics*, 163 (3), 467-484.
- Berkman, A. Ü. (1998). Yolsuzluk ve rüşvete karşı önlemler. *Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (1), 39-56.
- Bowman, J. S. & West, J. P. (2020). Pointless or powerful: The case for oaths of office. *Administration & Society*, 52 (8), 1147-1169.
- Bowman, J. S. & West, J. P. (2021). “Oaths of office in American States: Problems and prospects”. *Public Personnel Management*, 50 (1), 109-132.
- Boynukalın, E. (2013). “Yemin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43, 417-420.
- British Nationality Act (1981). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/61>, Erişim Tarihi: 17.01.2023

- Carlsson, F., Kataria, M., Krupnick, A., Lampi, E., Löfgren, Å., Qin, P. & Sterner, T. (2013). The truth, the whole truth, and nothing but the truth—A multiple country test of an oath script. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 89, 105-121.
- Çalışkan, M. (2019). Kur'an-ı Kerim'in yemin üslubu. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (15), 85-112.
- Çelik, G. (2000). Savunma mesleğinde yemin. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1. 129-134.
- Dean, M. (2018). Oath and office. *Telos*, 18 (5), 67-91.
- de Bruin, B. (2016). Pledging integrity: Oaths as forms of business ethics management. *Journal of Business Ethics*, 136 (1), 23-42.
- Din İşleri Yüksek Kurulu (2017). "Bilinen yemin kalıplarından olmayan, halkın ürettiği örf hâline gelen yemin ifadeleri yemin olarak geçerli olur mu?", <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/743/bilinen-yemin-kaliparindan-olmayan-halkin-urettigi-orf-haline-gelen-yemin-ifadeleri-yemin-olarak-gecerli-olur-mu>, Erişim Tarihi: 21.05.2023
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2023). "Âl-i İmrân Sûresi", <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-77/kuran-yolu-meali-5>, Erişim Tarihi: 10.04.2023
- Durmuş, İ. (2009). Türk kültür çevresinde ant. *Millî Folklor*, 84, 97-106.
- Freire, L. G. (2017). Foreign relations in the ancient Near East: oaths, curses, kingship and prophecy. *Journal for Semitics*, 26 (2), 663–687.
- Hacib, Y. H. (2019). *Kutadgu bilig*. (Çev. M. Tunçel). Gençlik Spor Yayınları.
- Herrero, M. (2018). Sacrament and oath: A theological-political displacement. *Political Theology*, 19 (1), 35-49.
- Hobbes, T. (1967). *Hobbes's leviathan*. Ripol Classic Press.
- Hunbury, G. L. (2004). A pracademic's perspective of ethics and honor: imparatives for public services in the 21st century. *Public Organization Review*, 4, 187-204.
- Gişi, E. (2015). Laiklik kavramının kronolojik evrimi. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1 (1), 1-13.
- Gökdemir, G. (2003). Türk mitolojisinde yemin-ant müessesesi. *Millî Folklor*, 59, 60-72.
- Gudridge, P. O. (2003). The office of the oath. *Const. Comment*, 20, 387-404.
- Güzeldal, Y. (2021). Tanrı'ya adanmış bir hayat: Hristiyan manastır yeminleri. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 179-204.
- İnan, A. (2017). Eski Türklerde ve folklorda «ant». *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6 (4). 279-290.
- Jacquemet, N., Joule, R. V., Luchini, S. & Shogren, J. F. (2013). Preference elicitation under oath. *Journal of Environmental Economics and Management*, 65 (1), 110-132.

- Jusufo, N. (1998). *Eğitim açısından Kur'an-ı Kerim'de yemin kavramı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaöz Arıhan, S. (2003). *Antik dönemde tıp ve bitkisel tedavi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kařarlı M. (1985). *Divānū Lüġāti 't-Türk*. (ev. B. Atalay). TDK Yayınları.
- Kemper, N., Nayga Jr, R. M., Popp, J. & Bazzani, C. (2016). The effects of honesty oath and consequentiality in choice experiments. *Research in Agriculture & Applied Economics*, 1-54.
- Keskel, K. (2002). The oath of office: A historical guide to moral leadership. *Air & Space Power Journal*, 16 (4), 47-57.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 170-189.
- Koçak, S. Y. & Yüksel, G. (2010). Türk kamu yönetiminde etik ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu. *Bilgi Dergisi*, 21, 73-95.
- Kubbealtı Lugaı (2022). "Yemin", <http://www.lugatim.com/s/yemin>, Erişim Tarihi: 11.12.2022
- Kutsal Kitap (2003a). "Yeşaya 45", <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Y%C5%9Fa.45>, Erişim Tarihi: 27.04.2023
- Kutsal Kitap (2003b). "Matta 5", <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Mat.5>, Erişim Tarihi: 01.05.2023
- Kutsal Kitap (2003c). "Matta 26", <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Mat.26>, Erişim Tarihi: 13.05.2023
- Lincoln, F. A. (1945). The non-Christian oath in English law. *Transactions (Jewish Historical Society of England)*, 16, 73-76.
- Maciaszek, P. (2018). The significance of including the words "so help me God" in the oath of some public officials in Polish and Canon law. *Przeład Sejmowy*, 2, 35-48.
- Mazar, N. & Ariely, D. (2006). Dishonesty in everyday life and its policy implications. *Journal of public policy & Marketing*, 25 (1), 117-126.
- Mazar, N., O. Amir. & Ariely, D. (2008). Identity, morals, and taboos: beliefs as assets. *Journal of Marketing Research*, 45 (6), 633-644.
- Mercer, S. A. (1913). The oath in cuneiform inscriptions. *Journal of the American Oriental Society*, 33-50.
- Metz, T. (2013). The ethics of swearing: The implications of moral theories for oath-breaking in economic contexts. *Review of Social Economy*, 71 (2), 228-248.
- Nazlı, K. (2013). *Türkçe yemin ifadeleri üzerine toplum dilbilimsel bir inceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- NTV (2020). "ABD'de Türk kökenli emniyet müdürü", <https://www.ntv.com.tr/dunya/abdde-turk-kokenli-emniyet-muduru,MatlRvdBKEimoeNy-F-Fjg>, Erişim Tarihi: 21.10.2022
- Oaths Act (1978). <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/19>, Erişim Tarihi: 15.06.2023

- Ordinance on oath of office (1987). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19871183>, Erişim Tarihi: 02.07.2023
- Örselli, E. (2010). *Türkiye'de toplumsal ve yönetsel etik değerler ile ikilemler: Uygulamalı bir çalışma*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özkul, F. (2014). Anayasalarımızda laiklik ilkesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 273-310.
- Öztürk, N. (2002). İlahi dinlerde yemin, keffaret ve kurban. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (13), 167-192.
- Pavlovic, M. S. (2018). Oath in the history of Serbian constitutionalism. *Zbornik Radova*, 52, 1559-1576.
- Phillips Jr, W. E. (2012). *Virginia law enforcement officers deviation from stated codes of ethics and oath of office*. (Doctoral dissertation). Colorado Technical University, Colorado.
- Resmi Gazete (1965). “Devlet memurları kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=657&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 02.04.2023
- Resmi Gazete (1982). “Asli devlet memurluğuna atananların yemin merasimi yönetmeliği”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=85483&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 22.02.2023
- Rutgers, M. R. (2010). The oath of office as public value guardian. *The American Review of Public Administration*, 40 (4), 428-444.
- Rutgers, M. R. (2013). Will the phoenix fly again? Reflections on the efficacy of oaths as a means to secure honesty. *Review of Social Economy*, 71 (2), 249-276.
- Rutgers, M. R. (2015). A history of the oath of office in the Netherlands. *The European publicservant: A shared identity*, 53-71.
- Sanal, R. (2000). Kamu kaynaklarını eriten yolsuzluk olaylarının hukuk zemininde önlenmesi olanağı. *Maliye Dergisi*, 135, 55-56.
- Sarıyıldız, G. (2002). Tanzimat ve Osmanlı bürokrasisinde yemin müessesesi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 1, 251-268.
- Sommerstein, A. H. & Fletcher, J. (2007). *The oath in Greek society*. Exeter, UK: Bristol Phoenix Press.
- Sørensen, S. L. (2015). Neapolis’ ten yemin yazıtı. *Cedrus*, 3, 269-276.
- Steen, T. P. & Rutgers, M. R. (2011). The double-edged sword: Public service motivation, the oath of office and the backlash of an instrumental approach. *Public management review*, 13 (3), 343-361.
- The Encyclopedia of Religion and Ethics, (1917). “Oath”, 9, 430-438.
- Toptaş, K. & Kahya, Ö. (2019). Asurca ve Babilce metinlerde yemin. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23 (2), 315-330.
- Tural, M. (2022). Psiko-fenomenolojik açıdan Yahudilikte arınma ritüelleri. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 5, 131-168.

Türkçe Sözlük I (1998). *Türk Dil Kurumu*.

Usta, A. (2010). Kamu görevlisinin etik amaç ve ahlaki yükümlülüğüne yönelik bir değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 468, 159-181.

Yalçın, A. (2020). Sözleşme aracı olarak dinsel ve dinsel olmayan yemin ifadelerine sosyolojik bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51, 295-317.

Yarcı, G. (2013). Osmanlıda yemin ve tahlif. İçinde Naskali, E. G. (Ed.), *Devlette yemin: Yemin kitabı*, (ss.17-72). Kitabevi Yayınları.

Yetkin, H. (2015). *Yahudi geleneğine göre ölüm cezasını gerektiren eylemler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, E. (1989). *Medeni yargılama hukukunda yemin*. Yetkin Yayınları.

Yılmaz, H. (2019). *Yahudilikte günah kavramı ve büyük günahlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

5 U.S. Code Oath of Office (1966). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title5/pdf/USCODE-2011-title5-partIII-subpartB-chap33-subchapII-sec3331.pdf>, Erişim Tarihi: 03.01.2023

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1475425
Araştırma Makalesi/Research Article

CAN EXCHANGE RATE CONTROL IN TÜRKİYE HELP THE CENTRAL BANK? EVALUATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TAYLOR RULE

Yavuz ÖZEK¹ Halil Oğuzhan ERGÜR

Abstract

This paper tests the validity of the Augmented Taylor rule in the Turkish economy for the period between February 2011 and February 2024 with the structural vector autoregression model. It is found that the central bank did not use the policy rate against deviations from inflation in the relevant period. On the other hand, the policy rate moves within expectations against deviations in the output gap and the real exchange rate. According to the structural impulse-response functions, the output gap and the inflation gap respond positively to a one-unit shock to the policy rate, while the real exchange rate reacts negatively. According to the results of structural variance decomposition, the most influential variable on changes in the policy rate is the real exchange rate deficit. In conclusion, the policy rate in the Turkish economy takes into account the output gap and the real exchange rate gap. However, it ignores the inflation gap.

Keywords: Augmented Taylor Rule, Structural VAR Model, Exchange Rate

JEL Classifications: E31, E42, F31

Article Info

Received:
29/04/2024

Accepted:
11/06/2024

¹**Corresponding Author:** Assoc. Prof., Fırat University, ORCID: 0000-0003-4517-4875 yozek@firat.edu.tr

² Dr. Independent Researcher, ORCID: 0000-0001-9475-7036 haliloguzhanergur@hotmail.com

Cite: Özek, Y. & Ergür, H. O. (2024). Can exchange rate control in Türkiye help the entral bank? Evaluations within the framework of the Taylor Rule. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1016-1027.

1. Introduction

The neo-classical economic theory's approach that monetary policy (hereafter MP) will have no effect on macro parameters with the assumption that the markets will be cleared continuously is tried to be explained by Monetarist economics by moving monetary instruments on the path appropriate to the target. With the crises in the world economy and the integration of the markets, the public sector has attached more meaning to monetary policy. In the process of mitigating the effects of economic crises, central banks tend to implement a basket of rule-based policies. Thanks to the rule-based policies of central banks, economic agents take more action against the danger of asymmetric information. As a result of this situation, empirical economic theory also gives more space to studies on rule-based policy implementations.

According to Swensson (1998), the Taylor Rule (hereafter TR) involves adjusting the monetary policy rate in response to deviations in gross domestic product (hereafter GDP) and the inflation rate (hereafter π). The central bank of a country with an absolute reserve currency cannot be expected to add the exchange rate (hereafter, ER) to the TR. However, in developing countries, the ER has an important place in MP due to the expectations of economic actors, the import-oriented production structure and the fact that they are commodity exporters. In the Turkish economy, the fact that households keep their foreign currency savings under cushion due to currency substitution, the effect of the exchange rate on the general level of prices due to the high ER pass-through effect, the fact that exporters are constantly disturbed by the ER level in every period, and the sensitivity of the economy, which is a net commodity importer, to ER movements cause the central bank to keep the nominal ER in the forefront. Given the importance of the ER in MP, the main objective of this study is to evaluate the Augmented TR for the Turkish economy. On the other hand, there are debates in the empirical literature on which interest rate (hereafter IR) component should be taken for the IR, which is the dependent variable. In this study, unlike other studies, we use the weighted average funding cost that the Central Bank of the Republic of Türkiye has been implementing since February 2011. Finally, studies generally use lagged autoregressive models. In this study, the structural vector autoregression model, which can both estimate parameters and obtain impulse-response functions and variance decomposition results, is preferred.

After this section, the theoretical background and literature review on the TR will be presented. Subsequently, the autoregressive model results of Blabchard and Quah (1988) are presented. The last section provides policy recommendations.

2. Theoretical Background and Literature Review

The monetary authority may pursue a non-rule-based policy as a result of political pressures to prioritize economic growth. The main objective of the rule-based policy is to bring the economy closer to potential gross domestic product and achieve full employment targets (Mehrotra & Sánchez-Fung, 2011). However, in this process, the signal lag brought about by the achievement of the policy objective takes the economy to a higher level at the peak of the cyclical fluctuation. In this case, economic agents can be expected to engage in irrational behavior when exposed to exogenous shocks (Tabal & Menna, 2020). According to Lear (2000), the time inconsistency of non-rules-based policies across periods may increase the dose of criticism of central bank monetary policy credibility. The main premise of those who propose a rule-based policy is to provide the central bank with target and instrument independence, thus freeing it from government pressure (Galimberti & Moura, 2013).

Taylor (1993) analyzes the response of potential and actual output-inflation to the MP interest rate. Taylor (1993) presents the function;

$$i=f(\pi_{\text{gap}}, y_{\text{gap}}) \quad (1)$$

i short-term IR, π_{gap} is the difference between target π and actual π , y_{gap} is the difference between full employment output and actual output. According to Orphanides (2007), the TR can be expressed as follows;

$$-i^* = \beta_1 (\pi - \pi^*) + \beta_2 (y - y^*) \quad (2)$$

In this expression, π is actual inflation, π^* is target inflation, y is real GDP and y^* is potential GDP. In this model without a constant term, β_1 shows the effect of the π gap on short-term IR and β_2 shows the effect of the output gap on short-term IR. As national economies open up, they become more affected by the economic policies of the reserve currency. Greiber and Herz (2000) introduce a new determinant on the right-hand side of the equation by adding the exchange rate to the TR.

$$i - i^* = \beta_1 (\pi - \pi^*) + \beta_2 (y - y^*) + \beta_3 (e - e^*) \quad (3)$$

e is the actual real ER and e^* is the equilibrium real ER. Clarida et al. (1998) examine the validity of the TR in the USA, France, Germany, the UK, Japan and Italy with quarterly data for the period 1979-1990 using the panel estimation method. As a result of the study, they argue that the TR is valid in all countries in the panel. Österholm (2003) examines the validity of the TR in the Austrian economy in the 1992-2002 period, in the Swedish economy in the 1990-

2001 period and in the American economy in the 1960-1994 period and concludes that the rule is valid. Teles and Zaidan (2010) analyze the 2001-2007 period in developing countries within the framework of nonlinear time series methods. According to nonlinear time series models, the rule is valid in these countries. Verona et al. (2017) analyze the US economy for the period 1953-2011 and argue that the Federal Reserve Bank sets interest rates within the framework of market conditions. Zortuk (2006) argues that it is valid in the Turkish economy in the 2001-2006 period with a lagged autoregressive model. Yapraklı (2011) reaches the same conclusion for the period 2001-2009, Lebe and Bayat (2011) for the period 1986-2010, Alkın et al. (2019) for the period 2004-2016, Altınöz (2019) for the period 2004-2016, Şeker and Eroğlu (2022) for the period 2006-2021, again with a lagged model. Coşar and Köse (2019) include financial stability in the Augmented TR. They conclude that the central bank pays attention to financial stability when setting the policy rate for the 2002-2017 period. There are some studies that examine the validity of the TR across periods. Bulut and Tokatlıoğlu (2022), in their study examining the TR in the Turkish economy for the period January 2003-October 2021, argue that the TR was valid until the 2003-2008 period and that the stability of the Taylor equation deteriorated after the 2008 global economic crisis. However, there are some studies suggesting that the TR is not valid in the Turkish economy. Taş and Özbek (2021) conclude that the TR is not valid for the 2002-2020 period with the vector autoregression model and Toker (2020) concludes that the TR is not valid for the 2002-2019 and 2011-2019 periods with parameter estimation methods.

3. Empirical Results

This study tests the validity of the TR including the exchange rate in the Turkish economy between February 2011 and February 2024 when the weighted average cost of funding was introduced. In the model, the weighted average cost of funding (INT), the real ER based on the consumer price index (2003=100, REER), the industrial production index (2015=100, IPI), and the π derived from the consumer price index (2003=100) are used as proxy variables for the central bank PR. The natural logarithm of the real ER and industrial production index variables are taken. In the empirical literature, the Hodrick-Prescott (HP) Filter is generally used to obtain potential concepts. In order to obtain the potential output gap, the difference between the potential GDP obtained by the HP filter and the actual GDP is used. Similarly, HP filter is applied to the real ER variable and subtracted from the actual real ER. Again, in the empirical literature, the actual π is subtracted from the central bank's π target for the π gap. However, since the central bank is relatively optimistic in its π target, the π gap is obtained by subtracting

the actual π difference with the help of the HP filter. In the empirical analysis, the Phillips and Perron (1988) unit root test and Blanchard and Quah (1988) structural vector autoregression model results are presented first.

Table 1:
PP (1988) Unit Root Results

	<i>Variables</i>	<i>Test Statistics</i>		<i>Test Statistics</i>
<i>Level</i>	IPIGAP	1.709 (0.99)	<i>First Differences</i>	-6.644 (0.00)***
	INFGAP	4.593 (0.99)		-4.753 (0.00)***
	INT	-0.336 (0.91)		-7.729 (0.00)***
	REER	-0.790 (0.81)		-9.171 (0.00)***
	IPIGAP	-0.625 (0.97)		-6.725 (0.00)***
	INFGAP	0.591 (0.99)		-4.854 (0.00)***
	INT	-1.501 (0.82)		-7.911 (0.00)***
	REER	-2.777 (0.20)		-9.114 (0.00)***

p<0.01 ***, () indicates probability values.

Table 1 presents the Phillips and Perron (1988) linear time series unit root test results. All variables in the model are clearly affected by economic shocks at their level values. When their first differences are taken, it is seen that these shocks are eliminated. The reason for the unit root problem in the industrial production index is the macroeconomic crises that emerged in both national and international markets during the empirical analysis period. The unit root in the PR, on the other hand, provides evidence that the IR hysteria effect may have occurred. This is because actual IRs are above the natural IR and natural IRs are expected to rise in the long run. The unit root in the π deficit reveals one of the most structural macroeconomic problems of the Turkish economy. The rigidity of π on the downside means that price expectations cannot be broken. The underlying cause of the unit root in the real ER deficit is the deterioration in π expectations. In the vector autoregression model where the errors are entered at stationary levels, the appropriate lag length is determined as four. TR including the exchange rate;

$$INT_t = \beta_0 + \beta_1 IPIGAP_t + \beta_2 CPIGAP_t + \beta_3 REER_t + \varepsilon_t \quad (4)$$

In this simple regression, β_1 is the effect of the output gap obtained through the industrial production index on the weighted average cost of funding, β_2 is the effect of the inflation gap obtained through the consumer price index on the weighted average cost of funding and β_3 is the effect of the real ER on the weighted average cost of funding. In import-oriented economies, depreciation of the national currency creates cost inflation. Central banks tend not to raise interest rates against the cost inflation caused by exogenous shocks. Therefore, the parameter β_3 is negative (Fendel et al., 2011).

Table 2:

Long Run SVAR Parameters				
	INT	IPIGAP	INFGAP	REER
INT	C(1)	0	0	0
IPIGAP	C(2)	C(5)	0	0
INFGAP	C(3)	C(6)	C(8)	0
REER	C(4)	C(7)	C(9)	C(10)

Coefficient C(2) represents the effect of parameter β_1 and output gap on the weighted average cost of funding in the above model, coefficient C(3) represents the effect of parameter β_2 and π gap on the weighted average cost of funding, and C(4) represents the effect of parameter β_3 and real ER on the weighted average cost of funding. The coefficients are estimated using the Blanchard and Quah (1988) long-run structural vector autoregression (SVAR) model.

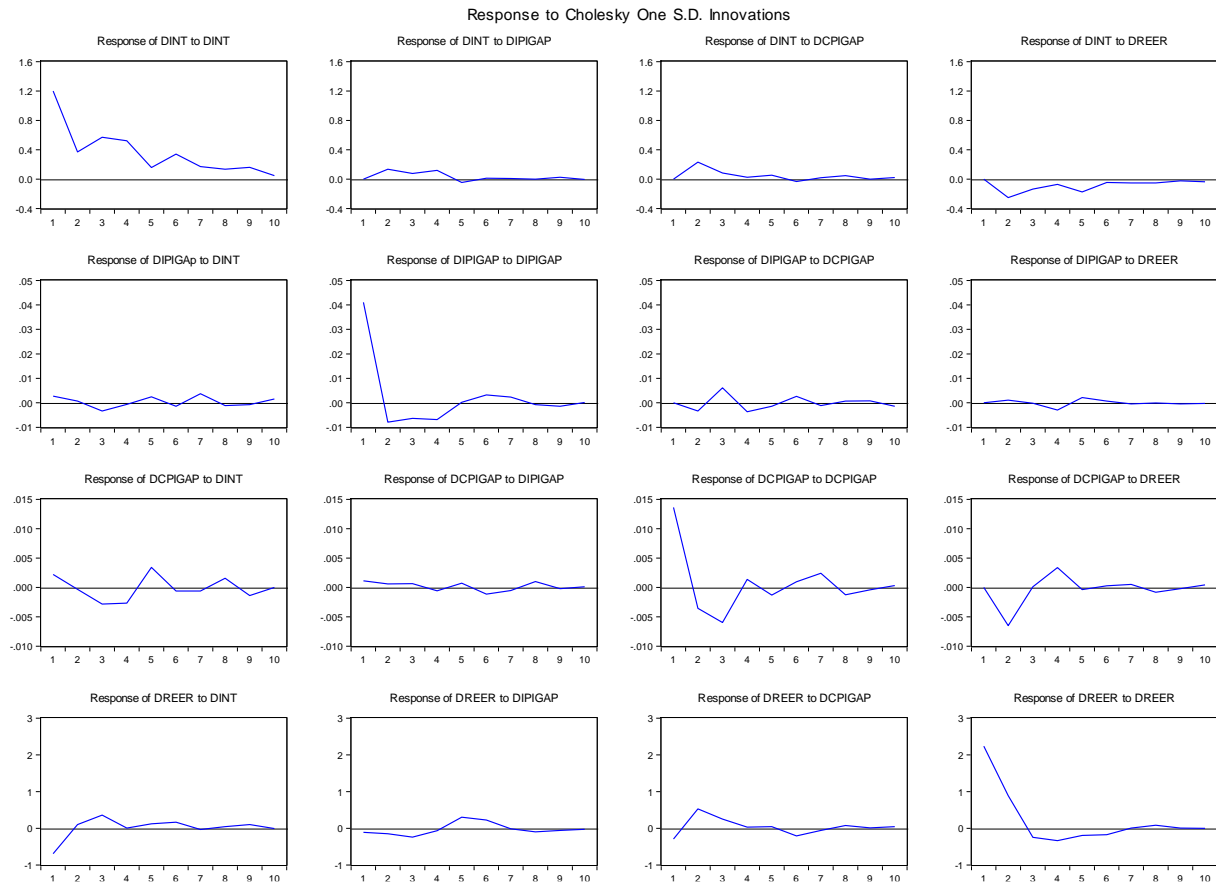
Table 3:
Long Run SVAR Parameters for the Augmented Taylor Rule

	INT	IPIGAP	INFGAP	REER
INT	C(1) 4.062 (0.00)***	0	0	0
IPIGAP	C(2) -0.485 (0.00)***	C(5) 1.795 (0.00)***	0	0
INFGAP	C(3) 0.0005 (0.29)	C(6) -0.001 (0.018)**	C(8) 0.006 (0.00)***	0
REER	C(4) -0.364 (0.03)**	C(7) 0.096 (0.56)	C(9) -0.775 (0.00)***	C(10) 1.938 (0.00)***

p<0.05 **, p<0.01 ****

In the model where the weighted average cost of funding is the dependent variable, the effects of output gap and real ER on the weighted average cost of funding are statistically significant at the 1% and 5% levels, respectively. Accordingly, if the output gap increases by 1%, the weighted average cost of funding decreases by 0.48%. Moreover, if the real ER increases by 1%, the weighted average cost of funding decreases by 0.36%. In the model, the effect of the π gap on the weighted average cost of funding is statistically insignificant. According to the Augmented TR, the coefficient C(2) indicating the effect of the output gap on the PR and the coefficient C(3) indicating the effect of the π gap on the PR should have positive values. The coefficient C(4), which shows the effect of the real ER on the PR, is expected to be zero (Sheel, 2014). A negative coefficient on the effect of the real ER deficit on the PR indicates that the national currency depreciates. In response to this situation, which increases imports, the central bank should lower the PR. Short-term capital movements will exit the country in a falling IR environment. Increasing nominal ER will increase exports and decrease imports in

the short run with the J curve effect. On the other hand, the increase in the PR in the face of an increase in the output gap is explained by the central banks' desire to control the π gap (Goyal & Tripathi, 2014).

Graphic 1:

SVAR Impulse-Response Functions

Graphic 1 shows the impulse-response functions obtained from the structural vector autoregression model. A one-unit shock to the weighted average cost of funding responds positively and over ten periods. However, the output gap, the π deficit and the real ER do not respond statistically significantly to a shock to the weighted average cost of funding. The response of the weighted average cost of funding to a shock to the output gap is positive and significant for one period. The positive response of the output gap itself to a shock to the output gap remains very low. Again, the π gap and the real ER do not respond to a shock to the output gap. The response of the weighted average cost of funding to a shock to the π deficit is positive and lasts for two periods. The response of the output gap to a shock to the π deficit is positive and lasts for four periods. Finally, the response of the real ER to a shock to the π deficit is statistically insignificant. The response of the weighted average cost of funding to a shock to the real ER is negative and significant for two periods. The response of the output gap to a

shock to the real ER is negative and significant for five periods, while the response of the π deficit is negative and significant for one period. The response of the own response to a shock to the real ER is positive and significant for four periods.

Table 4:
SVAR Variance Decompositons

DINT Variance Decompositons						DCPIGAP Variance Decompositons					
Period	S.E.	DINT	DIPI	DCPI	DREER	Period	S.E.	DINT	DIPI	DCPI	DREER
1	1.20	100.00	0.00	0.00	0.00	1	0.01	2.54	0.63	96.83	0.00
2	1.31	92.04	1.04	3.15	3.77	2	0.02	2.02	0.62	80.24	17.12
3	1.43	91.88	1.14	2.93	4.05	3	0.02	4.52	0.66	80.31	14.51
4	1.53	92.05	1.59	2.59	3.76	4	0.02	6.53	0.72	75.56	17.18
5	1.55	90.77	1.65	2.65	4.93	5	0.02	9.81	0.85	72.85	16.49
6	1.59	91.07	1.57	2.57	4.79	6	0.02	9.84	1.26	72.53	16.37
7	1.60	91.06	1.56	2.55	4.84	7	0.02	9.76	1.31	72.81	16.12
8	1.61	90.95	1.54	2.60	4.90	8	0.02	10.30	1.58	72.07	16.05
9	1.62	91.00	1.55	2.58	4.87	9	0.02	10.81	1.58	71.65	15.96
10	1.62	90.95	1.55	2.59	4.91	10	0.02	10.80	1.58	71.62	15.99
DIPIGAP Variance Decompositons						DREER Variance Decompositons					
Period	S.E.	DINT	DIPI	DCPI	DREER	Period	S.E.	DINT	DIPI	DCPI	DREER
1	0.04	0.43	99.57	0.00	0.00	1	2.36	8.69	0.22	1.55	89.55
2	0.04	0.44	98.84	0.66	0.07	2	2.58	7.41	0.54	5.44	86.62
3	0.04	1.03	96.24	2.66	0.07	3	2.64	8.90	1.34	6.08	83.69
4	0.04	1.02	95.19	3.26	0.53	4	2.66	8.75	1.38	5.99	83.89
5	0.04	1.32	94.58	3.34	0.76	5	2.69	8.76	2.59	5.89	82.76
6	0.04	1.41	94.14	3.67	0.78	6	2.72	8.94	3.21	6.36	81.49
7	0.04	2.07	93.45	3.70	0.78	7	2.72	8.94	3.21	6.42	81.43
8	0.04	2.13	93.36	3.72	0.78	8	2.72	8.94	3.33	6.46	81.26
9	0.04	2.16	93.30	3.75	0.79	9	2.73	9.06	3.37	6.45	81.12
10	0.04	2.27	93.09	3.85	0.79	10	2.73	9.06	3.38	6.47	81.09

In the first period, all of the changes in the weighted average cost of funding are self-induced. In the second period, 1% of the changes in the weighted average cost of funding were due to the output gap, 3% to the π gap and 3.7% to the real ER. In the last period, 90% of the changes in the weighted average cost of funding are self-induced, 1.5% are caused by the output gap, 2.6% by the π gap and 4.9% by the real ER. In the first period, almost all changes in the output gap are self-inflicted. A similar result emerges in the second period. At the end of the 10th period, 93% of the changes in the output gap are self-induced, 2.2% by the weighted average cost of funding, 3.8% by the π gap and 0.8% by the real ER. The π gap variable is most affected by the weighted average cost of funding in the first period. In the second period, the effect of the real ER on the π gap emerges surprisingly. In the last period, 71.61% of the changes

in the π gap are caused by the self, 10.8% by the weighted average cost of funding, 1.5% by the output gap and 16% by the real ER. In the first period, 89.5% of the changes in the real ER are affected by itself, 8.6% by the weighted average cost of funding, 1.5% by the π gap and a very small amount by the output gap. In the second period, 86.6% of the change in the real ER is self-induced, 5.4% is caused by the π gap and 7.4% by the weighted average cost of funding. In the last period, 81% of the changes in the real ER are caused by the real ER, 9% by the weighted average cost of funding, 6.4% by the π gap and 3.4% by the output gap.

4. Results and Policy Implications

Although the main objective of central banks is to achieve price stability, this does not mean that they ignore other macroeconomic variables. In open economies, the exchange rate creates cost inflation through imports. Moreover, unfavorable expectations of economic agents for the future lead to currency substitution. In an economy with currency substitution, the effectiveness of the central bank's monetary policy decreases. Demand inflation emerges with the exchange rate pass-through effect.

In the structural vector autoregression model, the coefficient for the real ER is negative. This has two implications for the economy. First, it causes asset prices to rise by creating demand inflation. Although the wealth of economic agents increases in national currency, it actually depreciates in foreign currency. This first effect is considered negative. Secondly, it affects the competitiveness of national firms in international markets in the Turkish economy, which has an import-based production structure. The fact that firms do not hold enough foreign currency against their foreign currency denominated loans leads to firm bankruptcies. This second effect is considered to be negative for the Turkish economy. Other independent variables in the model do not respond to shocks to the policy rate. Accordingly, the policy rate should not be given more importance than it actually should. This is because it indicates that the link between deposit rates and loan rates and the PR is broken. According to the variance decomposition results for the weighted average cost of funding, the weighted average cost of funding is affected most by the real ER and least by the output gap. Changes in the output gap are most affected by the π gap and least by the real ER. The fact that the real ER has the largest effect on the π gap indicates that the ER should be the first indicator that the central bank should control in order to ensure price stability. Thus, it can ensure price stability by limiting the ER pass-through effect. Limiting the ER pass-through effect will also facilitate the prevention of currency substitution in the economy. The most influential variable on changes in the real ER is the weighted average funding cost. Thus, IR are an effective tool to implement a manageable

ER policy. An optimal IR above the π rate will provide short-term capital flows to the economy. However, the negative effects of these hot money flows on the Turkish economy, whose production structure is based on imports, should not be ignored. Cheap imports may cause a deficit in the balance of payments and may cause a sudden stop while trying to utilize foreign savings.

In emerging economies, in addition to price stability, financial stability is also included in the policy bundle. In future studies, the concept of financial stability can be included in the Augmented Taylor rule. On the other hand, in parallel with the developments in econometric theory, nonlinear time series modeling can be used. In this way, the parameters of the output gap, π gap and real ER gap in contraction and expansion phases can be estimated. Finally, rolling window regressions can be used to find the relevant parameters for each period.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author %60 Other author %40

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in the study

---

REFERENCES

- Alkın, H., Işık, S., & Çağlar, A. E. (2019). Türkiye’de Taylor kuralının asimetrik nedensellik testi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 211-225.
- Altunöz, U. (2019). Faiz haddinin ekonominin gelir ve enflasyon seviyesine uyum sağlayabilirliği: türkiye ekonomisi için Taylor kuralı analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Dergisi*, C:6, S:1, Nisan
- Blanchard, O., J. & Quah, D. (1988). The dynamic effects of aggregate demand and supply disturbances. *American Economic Review*, 79, 655-73
- Bulut, E., & Tokathoğlu, İ. (2022). Türkiye ekonomisi için genişletilmiş Taylor kuralı analizi: ARDL sınır testi. *Fiscaoeconomia*, 6(3), 976-1002.
- Clarida, R., J. Gali & M. Gerdler (1998), Monetary policy rules in practice: some international evidence. *European Economic Review*, 42, 1033-1067.
- Coşar, K., & Köse, N., (2019). Zamanla değişen parametrelili genişletilmiş Taylor kuralı: Türkiye için finansal istikrarın rolü. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-17.
- Eroğlu, İ., & Şeker, H. (2022). Kurala Dayalı-İhtiyari politika tartışmaları çerçevesinde Taylor kuralı: TCMB özelinde bir uygulama. *Öneri Dergisi*, 17(58), 589-612.
- Fendel, R., Frenkel, M., & Rülke, J. C. (2011). “Ex-ante” Taylor rules and expectation forming in emerging markets. *Journal of Comparative Economics*, 39(2), 230-244.
- Galimberti, J. K., & Moura, M. L. (2013). Taylor rules and exchange rate predictability in emerging economies. *Journal of International Money and Finance*, 32, 1008-1031.
- Goyal, A., & Tripathi, S. (2014). Stability and transitions in emerging market policy rules. *Indian Economic Review*, 153-171.
- Greiber, C., ve Herz, B. (2000). Taylor rules in open economies. *Working Paper Bayreuth University*
- Lear W.V. (2000), A review of the rules versus discretion debate in monetary policy. *Eastern Economic Journal*, Vol:26, No:1
- Lebe, F., & Bayat, T. (2011). Taylor kuralı: Türkiye için bir vektör otoregresif model analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11(Özel), 95-112.
- Mehrotra, A., & Sánchez-Fung, J. R. (2011). Assessing McCallum and Taylor rules in a cross-section of emerging market economies. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(2), 207-228.
- Österholm, P. (2003). *The Taylor rule: a spurious regression?* (No. 2003: 20). Working Paper.
- Sheel, A. (2014). A monetary policy rule for emerging market economies: the impossible trinity and the Taylor rule. *Economic and Political Weekly*, 39-42.
- Svensson, L.E.O. (1998). Open-economy inflation targeting. *NBER Working Paper*, No:6545.
- Taş, S., & Özbek, S. (2021). Enflasyon hedeflemesi stratejisinde genişletilmiş Taylor kuralı’nın geçerliliği: Türkiye üzerine ampirik bulgular. *Journal Of Economics And Research*, 2(1), 13-25.
- Taylor J. B. (1993). Discretion versus policy rules in practice. *Carnegie-Rochester Conference Series On Public Policy*, 39, 195-214.

Teles V.K. & Zaidan M. (2010). Taylor principle and inflation stability in emerging market countries. *Journal of Development Economics*, 91, 180-183.

Tobal, M., & Menna, L. (2020). Monetary policy and financial stability in emerging market economies. *Latin American Journal of Central Banking*, 1(1-4), 100017.

Toker, K. (2020). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi ve Taylor kuralının geçerliliği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Verona F. (2017). Financial shocks, financial stability, and optimal Taylor rules. *Journal of Macroeconomics*, 54, 187-207.

Yapraklı S. (2011). Türkiye’de açık ekonomi para politikası kuralının geçerliliği: sınır testi yaklaşımı. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13/01, 127-142.

Zortuk M. (2007). Koşulluluk aracı olma bağlamında kısa vadeli faiz oranlarının hedeflenen enflasyondan sapmada kullanımı: bounds test yaklaşımı (Türkiye örneği). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 6, 41-68.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1473301
Araştırma Makalesi/Research Article

INVESTIGATION OF WASTE KUZNETS CURVE HYPOTHESIS IN SELECTED OECD MEMBER EU COUNTRIES: PANEL DATA ANALYSIS

Gökhan KONAT¹ Zerrin DÜRRÜ² Ayşegül HAN³

Abstract

Article Info

Received:
25/04/2024

Accepted:
11/06/2024

Waste generation and composition are crucial aspects of environmental sustainability. Recently, they have gained attention from researchers due to their close association with social and environmental issues. The objective of this study is to assess the validity of the Waste Kuznets Curve (WKC) hypothesis about urban solid waste production in the top ten countries with the highest urban solid waste generation among the OECD member EU countries. The study analyses the impact of socio-economic control variables on per capita urban solid waste generation. A panel regression model was used for the sample group of countries from 1995 to 2019, and predictions were made. WKC hypothesis, which suggests a negative relationship between per capita urban solid waste generation and per capita real income, was invalid based on the results. Furthermore, the inclusion of control variables such as the Human Development Index, population density, and unemployment rate had a significant impact on the generation of urban solid waste per capita. When the relevant literature is evaluated, it is envisaged that the study will contribute to the very limited literature in which the WKC hypothesis is tested in the model, in which socioeconomic variables are also taken into account, due to the specificity of the current period and the selected country group.

Keywords: Municipal Solid Waste Generation, Economic Growth, Waste Kuznets Curve, Panel Regression.

Jel Codes: O44, Q01, Q53

¹ **Corresponding Author:** Associate Professor, Bolu Abant İzzet Baysal University, ORCID: 0000-0002-0964-7893, gokhan.konat@inonu.edu.tr

² Assistant Professor, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, ORCID: 0000-0002-7013-7550, durru.zrn@hotmail.com

³ PhD, Inonu University, ORCID: 0000-0002-3390-2129, aysegullhann@gmail.com

Cite: Konat, G., Dürrü, Z., & Han, A. (2024). Investigation of waste kuznets curve hypothesis in selected OECD member EU countries: Panel data analysis. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1028-1049.

1. Introduction

Solid waste production and composition are crucial factors in achieving environmental sustainability, as they can lead to economic, social, and environmental issues. Global industrialization, urbanization, rapid population growth, and changes in consumption patterns driven by economic growth dynamics have resulted in various changes in urban solid waste production and composition (Ozcan et al., 2016; Namlis and Komilis, 2019; Cheng et al., 2020; Gardiner and Hajek, 2020). The rise in population and urbanization has led to a significant increase in the production of solid waste in urban areas. As a result, effective waste management has become increasingly vital. The focus point of waste management has shifted from prioritizing waste prevention, storage, and incineration to prioritizing the environmental impacts of waste collection, segregation, recycling, and recovery. Circular processes, such as zero waste, reuse, resource efficiency, and productivity, are highlighted as essential indicators of circularity (Hollins et al., 2017).

All the around world, 2.01 billion tons of municipal waste is generated annually and at least 33% of this waste poses environmental safety concerns. The average daily waste generation per capita is 0.74 kilograms. Waste generation per capita varies greatly across countries, ranging from 0.11 kg to 4.54 kg globally, and is influenced by the country's level of national income. For instance, high-income countries, which account for only 16% of the world's population, produce around 34% of the world's waste, equivalent to 683 million tons. It is estimated that global waste will reach 3.40 billion tons by 2050, with a population increase of more than double. In general, there is a positive correlation between waste production and income levels. It is projected that per capita daily waste generation in high-income countries will increase up to 19% by 2050, which is approximately 40% more than in low- and middle-income countries (Kaza et al., 2018). Currently, per capita urban waste generation is still increasing in about one-third of all European Union (EU) member countries. As a result, these member countries are developing various environmental policies to prevent waste production and to control waste management. In the 1990s, waste reduction became the primary purpose of waste management policy in the EU, following the Community Waste Management Strategy (COM (96)399). The Waste Prevention and Management theme in the European Commission's 6th Environmental Action Programme aims to separate waste generation from economic growth and significantly reduce the amount of waste produced (Sokka et al., 2007). To reduce waste production in the EU and ensure its separation from economic growth, the EU Waste Framework Directives (2008) outline a five-step waste hierarchy. This serves as a guiding

principle for EU and national waste policies. The hierarchy prioritizes waste prevention, followed by preparation for reuse, then recycling, and finally other recovery and disposal. The waste hierarchy prioritizes waste prevention, followed by reuse, recycling, energy recovery, and disposal, including landfilling (Smol et al., 2020). In 2019, the average daily urban waste generation per capita in the EU was 1.38 kilograms, which is only 0.03 kg lower than the 2000 figure. While the EU has not significantly reduced urban waste generation, it has shifted towards increased recycling. The 2030 Agenda for Sustainable Development (New York, September 2015) highlights the importance of waste prevention and management for sustainable cities through the Sustainable Development Goals (SDG11, SDG12) (European Environment Agency (EEA), 2021). The goals aim to reduce the adverse environmental effects of cities on individuals by promoting waste prevention, reduction, recycling, and reuse by 2030. According to the waste hierarchy, the European Union aims to recycle a minimum of 60% of urban waste by 2030 (UNDP, 2015).

Solid waste quantities and compositions vary not only between countries but also within cities, regions, and households. It is important to note that these variations are not only due to geographical location but also to other factors such as population density and economic status. These variations in waste generation are dependent on key determinants such as individuals' demographic structure, socioeconomic status, income levels, consumption expenditures, lifestyle habits, and development indicators (Beigl et al., 2008; Ozcan et al., 2016; Namlis and Komilis, 2019; Gardiner and Hajek, 2020; Flores et al., 2022). The main driving force behind the increasing waste generation is indicated to be the rise in economic growth. Over the last decade, it has been observed that the amount of solid waste generated is closely associated with economic growth (Sjöström and Östblom, 2010). In the EU, it has been reported that the amount of urban solid waste has steadily increased over the past twenty years (Gardiner and Hajek, 2020: 124). To address the issue of rising waste production, it is recommended that solid waste generation be decoupled from economic growth in the EU (Mazzanti, 2008; Sjöström and Östblom, 2010; Ozcan et al., 2016). Environmental adaptation policies and sustainable development goals also incorporate specific thematic strategies. Although policies have been implemented to decouple solid waste production from economic growth, waste generation continues to increase in most countries. Only a few countries, such as France, Hungary, Japan, and Spain, have managed to separate total waste production from socio-economic developments such as population and economic growth (Sjöström and Östblom, 2010; EEA, 2021).

The Waste Kuznets Curve (WKC) hypothesis attracts great attention in studies examining how economic growth affects the increase in waste quantities and its impact on environmental quality. It provides information on how waste generation may decouple from economic growth after a certain period. The Waste Kuznets Curve hypothesis is based on studies related to the Environmental Kuznets Curve (EKC). The EKC proposes an inverted U-shaped relationship between environmental quality degradation and per capita income (Grossman and Krueger, 1991; Shafik, 1994). The Waste Kuznets Curve tests the existence of an appropriate turning point or balancing point for urban solid waste quantities in selected economies. According to Abrate and Ferraris (2010), Ercolano et al. (2018), and Huang et al. (2021), urban solid waste production will remain stable at its maximum point for a while if there is a turning point and will start decreasing as economic growth continues to increase. The EKC hypothesis explains a non-linear inverted U-shaped pattern where environmental pollution increases at low-income levels but decreases at high-income levels. The assumption is that ongoing economic growth will solve environmental problems in the end (Raymond, 2004; Lieb, 2004). The mechanism behind this non-linear trend in the EKC is explained by several determinants. Firstly, it provides information about the scale effect of the increasing part of the curve. It is assumed that higher inputs used in production lead to a larger output from an economy. However, this assumption may have a negative impact on environmental degradation. Secondly, there can be non-linearity due to the connection between economic development and the structure of an economy. Economies that specialize in advanced production are considered more resource-intensive and polluting compared to those based on subsistence farming. This situation implies a parallel and positive relationship between development and environmental degradation. Population growth, which directly affects the supply of human resources, is a fundamental factor in production. As per Fendoğlu (2021), population growth and economic development have a generally positive relationship, which encourages economic development. This, in turn, leads to an increase in living standards, which may increase solid waste generation. Additionally, when economies shift from the manufacturing sector to services after reaching a certain stage of development, it may contribute a decrease in environmental degradation. This section of the curve describes the decreasing part of the EKC (Ercolano et al., 2018). Consistent with research on the EKC and empirical studies that test the Waste Kuznets Curve (WKC) hypothesis, this study examines the extent to which an increase in economic activity reduces negative environmental impacts and how waste generation responds to changes in income. Empirical research was conducted on the intersection of the Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD) and EU member countries that have reached a certain standard. The study focused on the top 10

countries¹ with the highest solid waste production among OECD member EU countries during the examined period (1995–2019). The validity of the WKC based on the EKC was tested, and additional socio-economic control variables were included in the empirical research. The results obtained were used to present findings and policy recommendations.

2. Literature Review

Solid waste generation differentiates among countries in terms of quantity and composition. Empirical studies have been conducted at macro and micro levels to examine global, regional, and urban trends in solid waste production. The following studies do not consider the validity of the Kuznets Curve Hypothesis but do include in explanatory variables that may affect urban solid waste production.

Keser et al. (2012) conducted spatial data analyses on Turkish provinces and found that the unemployment rate and asphalt road ratio in rural areas are important variables influencing urban solid waste production rates in Turkey. Giannakitsidou et al. (2016) investigated the relationship between urban waste production and socio-economic indices for the EU-28 countries using the least squares estimator. The study conducted by Namlis and Komilis (2019) found a positive association between urban solid waste production and income (GDP), the Human Development Index (HDI), and the Social Progress Index (SPI) in 10 European countries from 2008 to 2015. The researchers used principal component analysis and a least squares estimator to determine solid waste generation rates based on gross domestic product, human development index, unemployment rate, and carbon dioxide emissions. The study conducted by Gardiner and Hajek (2020) for The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS-2) EU countries from 2000–2018 found a causal relationship between gross domestic product, human development index, carbon dioxide emissions, and solid waste generation. The unemployment rate was identified as a weak variable. The panel Granger causality method was used separately for old and new EU member countries. Bidirectional causality was found between waste production and both economic growth and research and development intensity. Akay (2021) examined the NUTS-2 regions of Turkey from 2008 to 2016, taking into account the total amount of waste, municipal taxes received, per capita gross domestic product, population, and migration. Logit and probit model estimation methods were used. The study found that municipal taxes did not affect waste production. However, per capita gross domestic product and population size had a positive and significant impact on waste

---

¹ Luxembourg (692.5 kgs), Denmark (685.5 kgs), Germany (616.6 kgs), Ireland (573.2 kgs), Slovenia (550.9 kgs), Netherlands (527.0 kgs), France (516.0 kgs), Austria (509 kgs), Spain (490.5 kgs), Finland (488.2 kgs).

amount. Additionally, the number of migration received had a statistically significant and negative impact. Sinha et al. (2022) modeled urban solid waste production in the top ten OECD economies with the best recycling practices from 2000 to 2018. The model incorporated explanatory variables such as eco-innovation, environmental tax revenue, governance quality, structural transformation index of the economy, and capital-labor ratio to determine the impact of technological, regulatory, and institutional factors on waste production. The findings suggest that eco-innovation, environmental tax, governance quality, and capital-labor ratio variables are more effective in reducing waste production for the top ten recycling countries. Omekwe and Alagoa (2023) aimed to measure the impact of socio-economic factors such as income, family size, employment status, educational attainment, packaging, and disposal techniques on waste generation. As a result of the study, they found significant differences between regions in parameters such as income, educational attainment, family size, and employment status; the low region had higher income, employment level, and educational attainment, but family size was lower than the medium and high regions.

Studies have been investigated to test the WKC hypothesis at both the country and state/city levels. First, at the country level, Cole et al. (1997) used the panel generalized method of moments (GMM) and least squares estimator methods to examine the relationship between urban solid waste production and per capita income for 13 OECD countries from 1975 to 1990. Their findings indicate that the WKC hypothesis is not supported. In contrast, Baalbaki and Marrouch (2020) examined 33 OECD countries between 1995 and 2012 using the panel fixed effects estimator method. They concluded that the WKC hypothesis was not valid. Conversely, Yılmaz (2020) empirically investigated the existence of a Kuznets curve in terms of urban solid waste production, per capita urban solid waste, and consumption expenditures for 16 OECD countries between 2002 and 2017. Yılmaz (2020) used the panel Generalized Method of Moments (GMM) estimator and found evidence supporting the existence of a U-shaped relationship for OECD countries. Huang et al. (2021) analyzed the relationship between per capita waste generation and per capita income at the global level, examining 11 of the world's largest economies, representing half of the global population, using panel regression. They concluded that the hypothesis was valid in developed economies but not in developing economies. Mazzanti and Zoboli (2005) conducted a panel regression analysis of 15 EU countries for the period 1995–2000 and found no support for the WKC hypothesis. In contrast, Arbulú et al. (2015) used the Panel Generalized Least Squares estimator method to analyze 16 EU countries for the period 1997-2010 and found evidence supporting the validity of the WKC

hypothesis. Studies at the state or city level include Mazzanti et al.'s (2009) panel regression model, which emphasized a non-linear U-shaped relationship between solid waste production and per capita value added for 103 Italian regions from 2000 to 2004. Abrate and Ferraris (2010) also used panel regression to investigate the relationship between household waste production and income through the WKC analysis from 2004 to 2006 year with a sample of 547 selected Italian regions. Ichinose, Yamamoto, and Yoshida (2015) tested the validity of the WKC hypothesis for Japan by categorizing urban solid waste using Ordinary Least Squares (OLS), GMM, and Bayesian estimators. Their findings support the validity of the WKC hypothesis for household urban solid waste but not for business waste production. Ercolano et al. (2018) demonstrated a U-shaped relationship between economic development and waste production in the Lombardy region of Italy from 2005 to 2011, providing evidence for the validity of the WKC. Cheng et al. (2020) tested the WKC hypothesis for 258 cities in China at the provincial level from 2003 to 2016 using the stochastic impact by regression on population, affluence, and technology (STIRPAT) model. However, they did not find conclusive evidence supporting the traditional WKC. Although the validity of WKC hypotheses is often undermined by heterogeneous characteristics across countries, studies have shown that the hypothesis is more valid in less heterogeneous state and city studies. This is because waste management laws and practices in states and cities may differ from those at the national level.

This approach differs from the works of Giannakitsidou et al. (2016) and Namlis and Komilis (2019), which did not test the EKC-based WKC hypothesis. This study aims to test the WKC hypothesis based on the Environmental Kuznets Curve (EKC) for the top ten OECD member EU countries with the highest per capita urban solid waste production. To our knowledge, this is the first study conducted on this topic. Examining the WKC hypothesis in these countries is crucial for understanding the relationship between the environment and the economy. Understanding the link between high waste production and economic growth in these countries is expected to provide a strategic perspective for achieving sustainable development goals and designing effective environmental policies. Furthermore, this study considers the potential contributions of evaluating waste management policies and shaping future environmental policies more efficiently.

3. Data Set and Method

The primary objective of this study is to assess the validity of the WKC hypothesis within the framework of the Environmental Kuznets Curve (EKC) for the top ten OECD member EU countries exhibiting the highest per capita urban solid waste production. The research requires

conducting an empirical analysis to examine the correlation between per capita urban solid waste production (USWP), per capita real income (PCI) adjusted for inflation to constant prices in 2017, the Human Development Index (HDI), population density (POP) denoted as the number of individuals per square kilometer, and the unemployment rate (UR) for the specified group of countries. The natural logarithm of all variables considered in the model was used. The data selected for analysis are presented in Table 1.

Table 1.

Variables and Explanations

Variable	Indicator	Measurement	Source
Per Capita Municipal Solid Waste	USWP	Kg per person	OECD Environment Database
Per Capita Income (Constant)	PCI	US\$ per person	World Bank Indicators
Human Development Index	HDI	Index	United Nations Development Program
Population Density	POP	Population per km ²	World Bank Indicators
Unemployment Rate	UR	Annual % rate	World Bank Indicators

Source: Authors

Per capita municipal solid waste denotes the waste generated in urban areas through public, industrial, commercial, and municipal processes that necessitate management for environmental and public health considerations and is discarded by individuals without further use. By the OECD definition, municipal waste encompasses waste collected by municipalities from minor commercial activities, office buildings, schools, and government buildings. This waste is either processed by facilities or disposed of by small businesses. It is important to clarify that mineral waste originating from municipal sewerage networks and construction is excluded from this definition (OECD, 2020). The scope of urban solid waste encompasses waste collected from households, including paper and cardboard, glass, metals, plastics, biodegradable waste, wood, textiles, packaging, waste electrical and electronic equipment, waste batteries and accumulators, bulky waste, and furniture, including mattresses (Eurostat, 2016). It serves as a robust summary indicator of economic well-being, illustrating the rate of increase in income per capita and measuring the overall economic output (Giannakitsidou et al., 2016). HDI is defined as a metric of average achievement in the fundamental dimensions of human development, encompassing leading a long and healthy life, acquiring education, and maintaining a decent standard of living. The three components of the index include life

expectancy at birth, educational attainment based on expected and average years of schooling, and standard of living measured by income adjusted by gross national income per capita using purchasing power parity (UNDP, 2018: 22). This variable has been chosen as a determinant in waste production models by Giannakitsidou et al. (2016) and Namlis and Komilis (2019). The unemployment rate is defined by the World Bank as the proportion of the total labor force that is actively seeking employment but is unable to find it. Incorporating the unemployment rate as a factor influencing solid waste production, Keser et al. (2012) and Namlis and Komilis (2019) have integrated it into their models.

The study conducted a regression analysis, as outlined in Table 1, to examine the Environmental Kuznets Curve hypothesis regarding waste production. This approach follows previous models by Keser et al. (2012), Ercolano et al. (2018), Cheng et al. (2020), and Huang et al. (2021). Table 2 presents the regression equation and the indicators represented by the variables.

Table 2.

Regression Equation and Indicators

$$USWP_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 PCI_{i,t} + \beta_2 PCI_{i,t}^2 + \beta_3 HDI_{i,t} + \beta_4 POP_{i,t} + \beta_5 UR_{i,t} + e_{i,t}$$

$USWP_{i,t}$	Dependent variable, representative of per capita municipal waste generation
$PCI_{i,t}$	Independent variable, representative of the economic growth indicator
$HDI_{i,t}$	Independent variable, representative of the indicator based on human development
$POP_{i,t}$	Independent variable, representative of the population density indicator
$UR_{i,t}$	Independent variable, representative of the unemployment rate indicator
β_0	Constant, the intercept term of the equation
$\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5$	Parameters of the equation
$e_{i,t}$	Error term
i, t	Individual and time dimensions of the panel respectively

---

Source: Authors

The estimated coefficients are β_1 and β_2 . If there is an inverted U-shaped relationship between per capita urban solid waste production and per capita real income, consistent with the WKC hypothesis, where $\beta_1 > 0$ and $\beta_2 < 0$, the hypothesis is valid. Conversely, if the situation is reversed, i.e., $\beta_1 < 0$ and $\beta_2 > 0$, the Kuznets Curve hypothesis is not valid, and a non-linear relationship in the form of a U-shape exists (Stern, 2004; Ercolano et al., 2018).

Table 3 demonstrates summary information for the variables examined in the study.

Table 3.

Descriptive Statistics

	<i>USWP</i>	<i>PCI</i>	<i>HDI</i>	<i>POP</i>	<i>UR</i>
Mean	6.355	10.773	-0.121	4.728	1.934
Median	6.354	10.743	-0.117	4.668	1.908
Maximum	6.757	11.652	-0.046	6.230	3.262
Minimum	5.890	9.975	-0.236	2.824	0.593
Std. Dev.	0.160	0.327	0.041	0.839	0.491
Skewness	0.277	0.882	-0.426	-0.518	0.288
Kurtosis	3.099	4.198	2.445	3.523	3.132
Jarque-Bera	3.305	47.324	10.771	14.038	3.639
Probability	0.192	0.000***	0.005***	0.001***	0.162

Note: ***, denotes significance at 1%.

Upon examination of the values presented in Table 3, it becomes apparent that the variable with the highest average value is per capita real income. This suggests a higher degree of economic prosperity in the region or a more equitable distribution of income compared to other variables. Conversely, the Human Development Index demonstrates the lowest average value, indicating lower levels of social and human development in the region. A closer look at the standard deviation values reveals that population density exhibits the highest variance. This implies that the distribution of population density in the region is generally heterogeneous and displays greater variability compared to other variables. Conversely, the Human Development Index displays the lowest standard deviation, suggesting that this variable generally maintains a more stable structure. Skewness values indicate that the income distribution in the region is skewed to the right, emphasizing a concentration of higher-income individuals. In contrast, population density is skewed to the left, suggesting a concentration of the population at lower values. Concerning kurtosis, the per capita real income variable demonstrates the highest kurtosis, while the Human Development Index exhibits the lowest kurtosis. The analysis suggests that the income distribution is generally more concentrated, and human development maintains a more stable structure. Furthermore, the results of the normal distribution test reveal that per capita urban waste and the unemployment rate variables exhibit a normal distribution.

Figure 1 Presents The Correlations For These Variables.

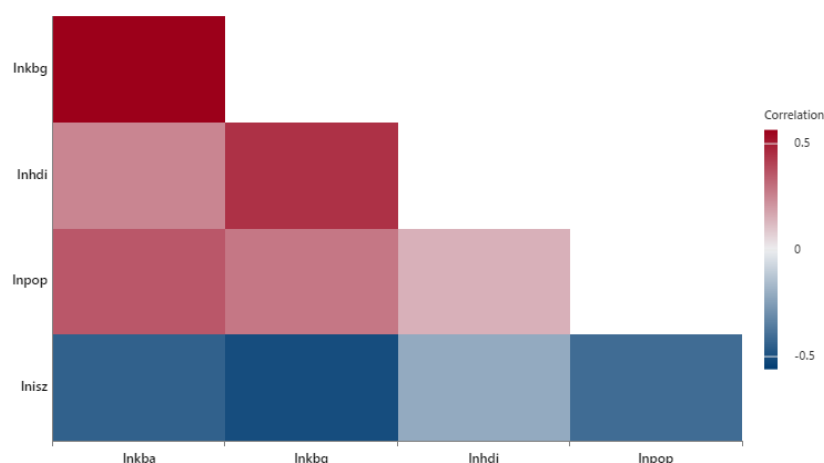

Figure 1.

Correlation Matrix

Upon analyzing Figure 1, a moderately positive correlation is evident between per capita municipal solid waste and per capita real income. This implies that as individuals' real income rises, there is a concurrent increase in the volume of municipal solid waste. In simpler terms, as economic prosperity escalates, there tends to be a corresponding rise in consumption and waste generation. Furthermore, a weak positive association is observed between per capita municipal solid waste and the Human Development Index. Regions with higher levels of municipal waste generally exhibit a somewhat elevated degree of human development. There exists a moderately positive correlation between per capita municipal solid waste and population density. Generally, areas characterized by higher population density tend to generate more municipal waste per capita. Additionally, a moderately negative correlation is identified between per capita municipal solid waste and the unemployment rate. Regions with higher unemployment rates typically experience a decline in per capita municipal waste.

3.1. Empirical Findings

The selection of methods for panel data analysis requires determining cross-sectional dependence and homogeneity as fundamental criteria. It is important to note that all tests for cross-sectional dependence should be marked as subjective evaluations. To test for cross-sectional dependence, the Breusch-Pagan (1980) LM test is used when $T > N$, the Pesaran (2004) scaled LM test is used when $T = N$ and the Pesaran (2004) CD test is used when $T < N$. The Bias-Adjusted test is used when $T > N$ or $N > T$. Technical term abbreviations should be explained when first used. This study focuses on the results of the Breusch-Pagan (1980)

LM test as $T > N$ in the sample. The homogeneity test applies the Delta test developed by Pesaran and Yagamata (2008). The delta (Δ) test is used for large samples, while the corrected delta (Δ_{adj}) test is used for small samples. Given the use of annual data from 1995 to 2020, it is more appropriate to use the corrected delta (Δ_{adj}) test for testing homogeneity. Table 4 presents the results of cross-sectional dependence and delta tests.

Table 4.

Cross-Section Dependence Test and Delta Test Results

		Statistic Value	Probability
<i>USWP</i>	Breusch-Pagan LM	275.0421	0.000***
	Pesaran scaled LM	23.19447	0.000***
	Bias-corrected scaled LM	22.98614	0.000***
	Pesaran CD	3.842071	0.000***
<i>PCI</i>	Breusch-Pagan LM	999.5213	0.000***
	Pesaran scaled LM	99.56129	0.000***
	Bias-corrected scaled LM	99.35295	0.000***
	Pesaran CD	31.58011	0.000***
<i>HDI</i>	Breusch-Pagan LM	1053.293	0.000***
	Pesaran scaled LM	105.2294	0.000***
	Bias-corrected scaled LM	105.021	0.000***
	Pesaran CD	32.44653	0.000***
<i>POP</i>	Breusch-Pagan LM	878.7548	0.000***
	Pesaran scaled LM	86.83138	0.000***
	Bias-corrected scaled LM	86.62304	0.000***
	Pesaran CD	28.78271	0.000***
<i>UR</i>	Breusch-Pagan LM	264.9336	0.000***
	Pesaran scaled LM	22.12895	0.000***
	Bias-corrected scaled LM	21.92062	0.000***
	Pesaran CD	9.764071	0.000***
	Δ	11.529	0.000***
	Δ_{adj}	13.588	0.000***

Note: ***, denotes significance at 1%.

Table 4 shows that there is cross-sectional dependence among variables in the model, which should not be ignored as it indicates an impact of variables on each other over time. The Delta test results also reveal a heterogeneous structure of the considered variables. Therefore, CIPS unit root tests were used to account for cross-sectional dependence, and the results are reported in Table 5.

Table 5.
CIPS Unit Root Test results

	Level	Difference
<i>USWP</i>	-2.56	-3.56***
<i>PCI</i>	-1.893	-2.889**
<i>HDI</i>	-2.127	-2.913**
<i>POP</i>	-1.229	-3.952***
<i>UR</i>	-1.872	-3.301***

Note: The critical values are -3.15, -2.88, and -2.74 at the 1%, 5%, and 10% significance levels, respectively. *** and ** denote significance at 1% and %5, respectively.

Based on the CIPS test results, it has been determined that the variables are stationary in the first difference. This indicates that an appropriate model can be established for the panel data analysis and that the analysis can produce reliable results.

In panel data analysis, the appropriate model selection is determined by various statistical tests. Firstly, the F-test is applied to determine whether to use the pooled ordinary least squares (POLS) or the fixed effects model. Secondly, the Likelihood Ratio (LR) test is used to choose between the classical model and the random effects model. Finally, the Hausman test is used to choose between random and fixed effects models, evaluating whether the model provides more reliable predictions based on a specific structure (Yerdelen Tatoğlu, 2018). These tests are critical tools for determining the appropriateness of the model used in the panel data analysis process and increasing the reliability of the obtained results.

The test results conducted to determine the most suitable panel model for the data are presented in Table 6.

Table 6.
Test Statistics for Model Selection

Models	Tests	Stats.	Results
Classical Model vs. Fixed Effect Model	F Test	34.19 (0.000)***	Fixed Effect Model Acceptance
Classical Model vs. Random Effect Model	LM Test	157.31 (0.000)***	Random Effect Model Acceptance
Random Effect Model vs. Fixed Effect Model	Hausman Test	8.45 (0.133)	Random Effect Model Acceptance

Note: ***, denotes significance at 1%.

Based on the results presented in Table 6, the random effects panel data model was selected as the preferred option. The statistical tests and probability values suggest that this model is a better fit than the others.

Panel data models make assumptions about heteroscedasticity, autocorrelation, and correlation between units for the error term (multicollinearity). Heteroscedasticity refers to the situation where error terms have different variances across units. If the error term variances are not homogeneous, meaning they alter across units, a heteroscedasticity problem arises. This situation can give rise to inefficient or misleading statistical estimates. In this study, we tested the assumption of heteroscedasticity using the Levene (1960) and Brown and Forsythe (1974) tests. Autocorrelation represents the correlation between error terms. If there is a significant correlation between error terms over time, an autocorrelation problem may occur. This can cause to inefficiencies in estimating regression coefficients and biased prediction errors. To test the autocorrelation assumption, statistical tests such as the Durbin-Watson test can be used. The study tested the autocorrelation assumption using the Durbin-Watson test by Bhargava et al. (1982) and the Baltagi-Wu (1999) test. Cross-sectional correlation takes places when there is a correlation between the error terms of different units in a panel data set. If this correlation exists, the model can be misleading if the relationship between units is ignored. To test the existence of cross-sectional correlation, the Pesaran (2004) test was used.

Table 7 shows the results of the tests conducted for different variances, cross-sectional dependence, and autocorrelation assumptions.

Table 7.
Testing of Assumptions

Assumptions	Tests	Stats.
Heteroscedasticity	W0	11.377 (0.000)***
	W50	9.331 (0.000)***
	W10	11.143 (0.000)***
Autocorrelation	Bhargava et al. (1982) Durbin Watson Test	0.3009
	Baltagi Wu (1999) Test	0.484
Cross-Section Dependence	Pesaran (2004) Test	2.316 (0.02)**

Note: *** and ** denote significance at 1% and %5, respectively.

Table 7 shows that assumptions related to heteroscedasticity, autocorrelation, and cross-sectional dependence have been detected. These issues, particularly in the presence of heteroscedasticity and autocorrelation, suggest that the estimates may be inconsistent. To address these issues, standard errors must be corrected. To correct standard errors, you can use robust standard errors or, if possible, correct the estimates with an appropriate method.

It is important to test the assumption that there is zero correlation between unit effects and explanatory variables ($H_0: corr(u_i, X) = 0$) in the random effects model. It is crucial to use precise technical terms and maintain a formal register throughout the text. If this assumption is not met, the estimator of random effects, β_{GEEKK} , is neither unbiased nor consistent. Therefore, selecting the appropriate estimator is crucial when assuming that the effects are random. In random effects models, it is assumed that there is no relationship between the unobservable effect and the explanatory variables. The presence of β_0 in the random effect assumption leads to a correlation between the residuals of the same cross-sectional units (Hsiao, 2003). Thus, the Generalized Least Squares (GLS) method was chosen as the most appropriate estimator for this study.

Table 8 shows the results obtained using the GLS estimator:

Table 8.
Generalized Least Squares Estimation Results

Dependent Variable: <i>USWP</i>	Coefficient	Standard Error	Z-Stat	Probability
<i>PCI</i>	-11.476	1.618	-7.09	0.000***
<i>PCI</i> ²	0.533	0.073	7.26	0.000***
<i>HDI</i>	0.714	0.275	2.59	0.010**
<i>POP</i>	0.083	0.019	4.29	0.000***
<i>UR</i>	-0.09	0.021	-4.12	0.000***
<i>Constant</i>	0.0005	0.003	0.15	0.881
<i>Wald</i> χ^2			157.250	0.000***
<i>corr</i> (u_i, X) = 0				

Note: ***, denotes significance at 1%.

The equation used to predict the amount of urban solid waste based on the obtained predictions is as follows:

$$USWP_{i,t} = 0.0005 - 11.476PCI_{i,t} + 0.533 PCI_{i,t}^2 + 0.714 HDI_{i,t} + 0.083 POP_{i,t} - 0.09 UR_{i,t} + e_{i,t} \tag{1}$$

Table 8 displays a substantial difference, namely the inclusion of the expression $corr(u_i, X) = 0$. This is a general assumption in the random effects model, indicating no correlation between unit effects and independent variables. Therefore, the model assumes no relationship between unit effects and the independent variables used. The 5-degree-of-freedom Wald test is preferred over the F-test and provides significant results. This test assesses whether the coefficients of the model are zero. The results show that the coefficients are statistically significant in the random effects model.

Based on the coefficient results, it can be observed that the variables *PCI* and *PCI*² have coefficients with opposite signs, with $\beta_1 < 0$ and $\beta_2 > 0$. This indicates a curvilinear relationship, which suggests that the WKC hypothesis is not valid. Similar results were obtained in parallel with the studies of Cole et al. (1997), Mazzanti and Zoboli (2005), Arbulu et al. (2015), Baalbaki and Marrouch (2020), Huang et al. (2021), and Cheng et al. (2020), which suggest that the WKC hypothesis is not valid. Conversely, studies such as Mazzanti et al. (2009), Abrate and Ferraris (2010), Ercolano et al. (2018), and Yılmaz (2020) have found results indicating the validity of the WKC hypothesis.

In addition to testing the WKC hypothesis, it is observed that the examined control variables (*HDI*, *POP*, and *UR*) are significant. The positive coefficient of the *HDI* variable is explained by the tendency of individuals to consume more as economic growth, an increase in income levels, and higher living standards occur, resulting in higher urban solid waste production. These results parallel the findings of Giannakitsidou et al. (2016) and Namlis and Komilis (2019), who obtained evidence that solid waste production is high in countries with high human development. Since the *POP* variable has a positive coefficient, it implies that in countries with high population density (also with high immigration), there will be more urban solid waste production per capita. In line with this result, studies such as Daskalopoulos et al. (1998), Johnstone and Labonne (2004), Sokka et al. (2007), Mazzanti et al. (2009), Abrate and Ferraris (2010), Ichinose et al. (2015), Prades et al. (2015), and Huang et al. (2021) have found evidence that an increase in population and density positively affects urban solid waste production, while Ercolano et al. (2018) obtained a negative relationship in the opposite direction. The negative coefficient of the *UR* variable indicates that an increase in the unemployment rate will lead to a decrease in per capita urban solid waste production. The results are consistent with studies such as Keser et al. (2012), Arbulu et al. (2015), and Namlis and Komilis (2019), which have found evidence regarding the impact of the unemployment rate on urban solid waste production, suggesting that on account of unemployment, income decreases, causing to a decrease in consumption and, consequently, a lower urban solid waste production. This significance has been confirmed for the countries with the highest urban solid waste production as well.

Furthermore testing the WKC hypothesis, the study found that the examined control variables - *HDI*, *POP*, and *UR* - were significant. The positive coefficient of the *HDI* variable can be attributed to the tendency of individuals to consume more as economic growth, income levels, and living standards increase, leading to higher urban solid waste production. Giannakitsidou et al. (2016) and Namlis and Komilis (2019) found evidence that solid waste production is high in countries with high human development, which is consistent with these results. The positive coefficient of the *POP* variable suggests that countries with high population density, including those with high immigration, will produce more urban solid waste per capita. Consistent with this finding, studies such as Daskalopoulos et al. (1998), Johnstone and Labonne (2004), Sokka et al. (2007), Mazzanti et al. (2009), Abrate and Ferraris (2010), Ichinose et al. (2015), Prades et al. (2015), and Huang et al. (2021) have provided evidence that an increase in population and density has a positive effect on urban solid waste production.

However, Ercolano et al. (2018) found a negative relationship in the opposite direction. The coefficient for the variable *UR* is negative, indicating that an increase in the unemployment rate results in a decrease in per capita urban solid waste production. The findings align with previous studies such as Keser et al. (2012), Arbulu et al. (2015), and Namlis and Komilis (2019), which have betrayed the relationship between unemployment rates and urban solid waste production. Specifically, the studies suggest that unemployment gives rise to a diminish in income, resulting in reduced consumption and subsequently lower urban solid waste production. This relationship has been observed in countries with the highest levels of urban solid waste production.

4. Conclusion and Discussion

This study tests the WKC hypothesis, which is based on the EKC hypothesis, using a panel regression model for the top ten countries with the highest per capita urban solid waste production among the OECD member EU countries. The regression results did not confirm the presence of an 'inverse U' shape in the relationship between per capita urban solid waste production and per capita real income, as required by the EKC hypothesis, indicating that the WKC hypothesis was not valid. Significant findings were also obtained from the included socioeconomic control variables. The coefficients of population density and the HDI have a positive significance, indicating an increase in per capita urban solid waste production. Conversely, the negative significance of the unemployment rate suggests a decrease in per capita urban solid waste production. Based on the results, it is confirmed that economic growth does not reduce the amount of solid waste produced. The increase in urban solid waste production is a side effect of economic growth. The rapid urbanization and industrialization have led to a significant increase in population density, which poses a serious and inevitable threat. In response to this issue, the EU is formulating and renewing various environmental policies and creating thematic strategies to effectively reduce solid waste production. Although the EU has not yet succeeded in reducing urban solid waste, it is working towards this goal through waste management methods. These results highlight the complexity of the relationship between solid waste generation and economic growth. In terms of sustainability, these results show that economic growth does not have a direct effect on reducing waste generation. Therefore, to achieve sustainability goals, it is necessary to adopt environmental policies and practices that focus on a more efficient use of natural resources alongside economic growth. In addition, renewing and strengthening waste management policies is an important step towards sustainable waste management. These efforts can play an important role in reducing the amount of urban waste and minimizing its environmental impact.

In recent years, waste management policies have prioritized waste prevention as the first step, followed by waste reduction, reuse, recycling, energy recovery, and disposal, including landfilling. These steps are outlined in the waste hierarchy directives, which serve as a guide for waste policy. For instance, waste management in Australia, Belgium, Denmark, Germany, Latvia, South Korea, and Norway involves recycling over one-third of their municipal solid waste. The appropriate disposal of waste remains a fundamental challenge for policymakers in many industrialized countries, as they seek economically viable and environmentally acceptable solutions. Predicting current and future amounts and compositions of urban solid waste is a useful tool for designing the most appropriate treatment or disposal strategy. The EU waste policy has transitioned from a linear to a circular economy mechanism. It aims to extract high-quality resources from waste, support the transition to a modern, resource-efficient, and competitive economy with the European Green Deal, and promote green growth. However, the observed trends suggest that the EU is not on track to achieve its goal of reducing solid waste production. The data indicates that the EU has not fully implemented the waste prevention principle, which is the first step in the waste hierarchy outlined in the Waste Framework Directive. Despite urban solid waste accounting for only about 10% of total waste produced, it requires over one-third of the public sector's financial resources for pollution control. The need to separate population (tourists, migrants) and economic growth from waste production has become imperative. Managing complex solid waste structures, including organic, plastic, wood, glass, textiles, food, packaging, batteries, and electronic devices, requires a long-term approach. This involves determining both qualitative and quantitative dimensions at both micro and macro scales, adhering to waste laws, and implementing recycling campaigns. The effectiveness of public administration plays a crucial role in monitoring resource efficiency in production and consumption, preventing waste in waste management, and building zero-waste cities and communities. Future studies should investigate the effects of the composition and disposal methods of urban solid waste on socio-environmental aspects to diversify the field and inform new policies.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: The authors contributed equally

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

REFERENCES

- Abrate, G., & Ferraris, M. (2010). The environmental Kuznets curve in the municipal solid waste sector. *HERMES working paper, 1*.
- Akay, Ö. (2021). Türkiye’de atık üretimini etkileyen faktörlerin Logit-Probit modeller ile belirlenmesi. *Türk Doğa ve Fen Dergisi, 10(2)*, 248-257. <https://doi.org/10.46810/tdfd.986675>.
- Arbulú, I., Lozano, J., & Rey-Maqueira, J. (2015). Tourism and solid waste generation in Europe: A panel data assessment of the Environmental Kuznets Curve. *Waste Management, 46*, 628-636. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2015.04.014>.
- Baalbaki, R. and Marrouch, W. (2020). Is there a garbage Kuznets curve? evidence from OECD countries. *Economics Bulletin, 40(3)*, 1049-1055.
- Baltagi, B. H., & Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (Vol. 4). Chichester: Wiley.
- Baltagi, B. H., & Wu, P. X. (1999). Unequally spaced panel data regressions with AR (1) disturbances. *Econometric Theory, 15(6)*, 814-823.
- Beigl, P., Lebersorger, S., & Salhofer, S. (2008). Modelling municipal solid waste generation: A review. *Waste Management, 28(1)*, 200-214. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2006.12.011>.
- Bhargava, A., Franzini, L., & Narendranathan, W. (1982). Serial correlation and the fixed effects model, *The Review of Economic Studies, 49(4)*, 533-549, <https://doi.org/10.2307/2297285>.
- Brown, M. B. & Forsythe, A. B. (1974). The small sample behavior of some statistics which test the equality of several means. *Technometrics, 16*, 129-132. <https://doi.org/10.1080/00401706.1974.10489158>.
- Cheng, J., Shi, F., Yi, J., & Fu, H. (2020). Analysis of the factors that affect the production of municipal solid waste in China. *Journal of Cleaner Production, 259(3)*, 120808. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120808>.
- Cole, M. A., Rayner, A. J., & Bates, J. M. (1997). The environmental Kuznets curve: an empirical analysis. *Environment and Development Economics, 2(4)*, 401-416. <https://doi.org/10.1017/S1355770X97000211>.
- Daskalopoulos, E., Badr, O., & Probert, S. D. (1998). Municipal solid waste: a prediction methodology for the generation rate and composition in the European Union countries and the United States of America. *Resources, Conservation and Recycling, 24(2)*, 155-166. [https://doi.org/10.1016/S0921-3449\(98\)00032-9](https://doi.org/10.1016/S0921-3449(98)00032-9).
- Ercolano, S., Gaeta, G. L. L., Ghinai, S., & Silvestri, F. (2018). Kuznets curve in municipal solid waste production: An empirical analysis based on municipal-level panel data from the Lombardy region (Italy). *Ecological Indicators, 93*, 397-403. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2018.05.021>.
- European Commission, “Waste-and Recycling” https://ec.europa.eu/environment/topics/waste-and-recycling/waste-framework-directive_en (Access Date: 15.04.2022).
- European Environment Agency (EEA), “Waste-Generation-and-Decoupling-in-Europe”, <https://www.eea.europa.eu/ims/waste-generation-and-decoupling-in-europe> (Access Date: 15.04.2022).
- Eurostat (2016). Guidance on Municipal Waste Data Collection, November 2012.
- Fendoğlu E. (2021). Avrupa Birliği ülkeleri için veri işleme grup yöntemi (GMDH) tipi sinir ağı ile nüfus tahmini. *Pearson Journal of Social Sciences - Humanities, 6 (15)*, 563-598. <http://dx.doi.org/10.46872/pj.323>.
- Flores, C. A. R., da Cunha, A. C., & Cunha, H. F. A. (2022). Solid waste generation indicators, per capita, in Amazonian countries. *Environmental Science and Pollution Research, 29(22)*, 33138-33151. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-18509-3>.
- Gardiner, R., & Hajek, P. (2020). Municipal waste generation, R&D intensity, and economic growth nexus—A case of EU regions. *Waste Management, 114*, 124-135. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.06.038>.
- Giannakitsidou, O., Tsagkanos, A., & Giannikos, I. (2016). Correlation of municipal solid waste production and treatment with socioeconomic indexes. *International Journal of Environment and Waste Management, 18(4)*, 303-316. <https://doi.org/10.1504/IJEW.2016.081833>.
- Grossman, G. M. & Krueger A. B. (1991). Environmental impacts of a North American free trade agreement. Working Paper No. 3914. Cambridge: National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w3914>.

- Hollins, O., Lee, P., Sims, E., Bertham, O., Symington, H., Bell, N., Sjögren, P. & Lucie, P. (2017). Towards a Circular Economy - Waste Management in the EU Study. IP/G/STOA/FWC/2013-001/LOT 3/C3, Brussels. Accessible from: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/581913/EPRS_STU%282017%29581913_EN.pdf.
- Hsiao, C. (2003). Analysis of panel data second edition. *Econometric society monographs*, Cambridge University Press.
- Huang, J., Zhang, S., Zou, Y., Tai, J., Shi, Y., Fu, B., ... & Qian, G. (2021). The heterogeneous time and income effects in Kuznets curves of municipal solid waste generation: comparing developed and developing economies. *Science of the Total Environment*, 799, 149157. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.149157>.
- Ichinose, D., Yamamoto, M., & Yoshida, Y. (2015). The decoupling of affluence and waste discharge under spatial correlation: Do richer communities discharge more waste?. *Environment and Development Economics*, 20(2), 161-184. <https://doi.org/10.1017/S1355770X14000370>.
- Johnstone, N., & Labonne, J. (2004). Generation of household solid waste in OECD countries: an empirical analysis using macroeconomic data. *Land Economics*, 80(4), 529-538. <https://doi.org/10.2307/3655808>.
- Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., & Van Woerden, F. (2018). *What a waste 2.0: a global snapshot of solid waste management to 2050*. World Bank Publications.
- Keser, S., Duzgun, S., & Aksoy, A. (2012). Application of spatial and non-spatial data analysis in determination of the factors that impact municipal solid waste generation rates in Turkey. *Waste Management*, 32(3), 359-371. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2011.10.017>.
- Levene, H. (1960). Robust tests for equality of variances. *Contributions to Probability and Statistics*, 278-292.
- Lieb, C. M. (2004). The environmental Kuznets curve and flow versus stock pollution: the neglect of future damages. *Environmental and Resource Economics*, 29, 483-506. <https://doi.org/10.1007/s10640-004-1046-x>.
- Mariyono, J. (2012). Corruption and welfare: A simple econometric across countries analysis. *Economic Journal of Emerging Markets*, 63-75.
- Mazzanti, M., & Zoboli, R. (2005). Delinking and environmental Kuznets curves for waste indicators in Europe. *Environmental Sciences*, 2(4), 409-425. <https://doi.org/10.1080/15693430500364707>.
- Mazzanti, M. (2008). Is waste generation de-linking from economic growth? Empirical evidence for Europe. *Applied Economics Letters*, 15(4), 287-291. <https://doi.org/10.1080/13504850500407640>.
- Mazzanti, M., Montini, A., & Zoboli, R. (2009). Municipal waste generation and the EKC hypothesis new evidence exploiting province-based panel data. *Applied Economics Letters*, 16(7), 719-725. <https://doi.org/10.1080/13504850701221824>.
- Namlis, K. G., & Komilis, D. (2019). Influence of four socioeconomic indices and the impact of economic crisis on solid waste generation in Europe. *Waste Management*, 89, 190-200. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2019.04.012>.
- OECD. (2020). *Environment at a Glance 2020*. OECD Publishing.
- OECD, "Waste: Municipal Waste", OECD Environment Statistics (database), <https://doi.org/10.1787/data-00601-en> (Access Date: 01.04.2022).
- Omekwe, P. P., & Alagoa, K. J. (2023). Socio-economics variables and solid waste generation and management in Port Harcourt Metropolis. *EPRA International Journal of Environmental Economics, Commerce and Educational Management (ECEM)*, 10(4), 38-46.
- Ozcan, H. K., Guvenc, S. Y., Guvenc, L., & Demir, G. (2016). Municipal solid waste characterization according to different income levels: A case study. *Sustainability*, 8(10), 1044. <https://doi.org/10.3390/su8101044>.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *Available at SSRN 572504*.
- Pesaran, M. H. and Yamagata, T. (2008) Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>.
- Prades, M., Gallardo, A., & Ibáñez, M. V. (2015). Factors determining waste generation in Spanish towns and cities. *Environmental Monitoring and Assessment*, 187, 1-13. <https://doi.org/10.1007/s10661-014-4098-6>.
- Raymond, L. (2004). Economic growth as environmental policy? Reconsidering the Environmental Kuznets Curve. *Journal of Public Policy*, 24(3), 327-348. <https://doi.org/10.1017/S0143814X04000145>.

- Shafik, N. (1994). Economic development and environmental quality: An econometric analysis. *Oxford Economic Papers*, 46(3), 757–773. https://doi.org/10.1093/oenp/46.Supplement_1.757.
- Sinha, A., Schneider, N., Song, M., & Shahzad, U. (2022). The determinants of solid waste generation in the OECD: Evidence from cross-elasticity changes in a common correlated effects framework. *Resources, Conservation and Recycling*, 182, 106322. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2022.106322>.
- Sjöström, M., & Östblom, G. (2010). Decoupling waste generation from economic growth—A CGE analysis of the Swedish case. *Ecological Economics*, 69(7), 1545-1552. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.02.014>.
- Smol, M., Duda, J., Czaplicka-Kotas, A., & Szoldrowska, D. (2020). Transformation towards circular economy (CE) in municipal waste management system: Model solutions for Poland. *Sustainability*, 12(11), 4561. <https://doi.org/10.3390/su12114561>.
- Sokka, L., Antikainen, R., & Kauppi, P. E. (2007). Municipal solid waste production and composition in Finland—Changes in the period 1960–2002 and prospects until 2020. *Resources, Conservation and Recycling*, 50(4), 475-488. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2007.01.011>.
- United Nations, (2015). “Sustainable Development Goals”, <https://sdgs.un.org/2030agenda> (Access Date: 22.04.2022).
- United Nations Development Programmes (UNDP), (2018). Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update Team, New York, USA.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). *Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı*. Beta Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, F. (2020). Is there a waste Kuznets curve for OECD? Some evidence from panel analysis. *Environmental science and pollution research*, 27(32), 40331-40345. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-09109-0>.

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: DOI: 10.54688/ayd.1463526
Araştırma Makalesi/Research Article

GIDA TEDARİK ZİNCİRLERİNDE TEDARİKÇİ KALİTE PROBLEMLERİ ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

THE ANALYSIS OF SUPPLIER QUALITY PROBLEMS IN FOOD SUPPLY CHAINS:
AN ANALYSIS OF TÜRKİYE

İpek ÖZENİR¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
02/04/2024

Kabul:
11/06/2024

Gıda tedarik zincirlerinde, üretimin ve kalitenin sürdürülebilirliği dünya genelinde yıllardır tartışma konusudur. Son yıllarda gıda ürünlerinde kaliteye ve güvenliğe ilişkin problemlerin dikkat çektiği ülkelerden biri de Türkiye'dir. Bu sebeple çalışmada son beş yılda ülkelerin Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (Rapid Alert System for Food and Feed) üzerinden Türkiye menşeli ürünler için yapmış oldukları bildirimler kullanılarak, tedarikçi konumunda bulunan Türkiye'nin, müşterisi konumunda bulunan sisteme üye ülkelere gönderdiği ürünlerde meydana gelen kalite problemleri analiz edilmiştir. Çalışmada, bildirimler müşteri şikâyeti olarak değerlendirilmiştir. Öncelikle son beş yılda gıda ürünlerindeki tüm bildirimler ele alınarak genel durum hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Sınır reddi bildirimleri detaylı olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonuçları incelendiğinde, her yıl için sınır reddi bildirimlerinin %61'in üzerinde olduğu görülmüştür. Son beş yılda en çok problemin yaşandığı ürün gruplarının meyveler ve sebzeler, sert kabuklu yemişler ve tohumlar, otlar ve baharatlar olduğu ortaya çıkmıştır. Pareto Analizi sonuçları incelendiğinde ürünlerin sınırda iade edilmesine sebep olan faktörlerin %89,64'lük bölümünün ürünlerdeki pestisit kalıntıları ve mikotoksinlerin oluşturduğu görülmüştür. Çalışmada, kalite problemlerinin çözümüne yönelik öneriler tedarikçi ülke ve tedarik zinciri üyeleri bazında açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda tedarik zincirleri, RASFF, Tedarikçi değerlendirme, Kalite problemleri analizi, Pareto Analizi

Jel Kodları: M11, L15, Q13, Q17, Q18

¹ **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-0684-0938, ipekozenir@mku.edu.tr

Atıf: Özenir, İ. (2024). Gıda tedarik zincirlerinde tedarikçi kalite problemleri analizi: Türkiye örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1050-1072.

Abstract

Article Info

Received:
02/04/2024

Accepted:
11/06/2024

The sustainability of production and quality in food supply chains has been a subject of debate worldwide for years. One of the countries where quality and safety problems in food products have drawn attention is Türkiye in recent years. Therefore, this study analyzes the occurred problems in the food products that Türkiye, as a supplier, distributes to the member countries, which are the customers of its own, using the notifications made by the countries through the Rapid Alert System for Food and Feed for products that have originated from Türkiye in the last five years. In the study, notifications were viewed as customer complaints. First of all, all notifications of food products in the last five years were analyzed and the general situation inferences were made as well. Subsequently, the border rejection notifications were scrutinized. It was observed that the number of border rejection notifications was over 61% per year in the results of the scrutinized study. The product groups with the most problems in the last five years were fruits and vegetables, nuts and seeds, herbs and spices. 89.64% of the factors causing the products not to have gone through the border were pesticide residues and mycotoxins in the products when the results of Pareto Analysis were examined. In the study, suggestions for the solution of quality problems are clarified on the basis of supplier country and supply chain members..

Keywords: Food supply chains, RASFF, Supplier evaluation, Quality problems analysis, Pareto Analysis

Jel Codes: M11, L15, Q13, Q17, Q18.

Extended Summary

In recent years, what has attracted notice is that the high number of notifications regarding the quality and safety of goods that were exported from Türkiye through RASFF, which has been the academic literature issue and news reports, unfortunately continues to be a subject (BBC News, 2022; Bouzemrak & Marvin, 2019:68; Buğday Derneği, 2022; Eissa & Sebaei, 2023; Nogales et al., 2023; Sun et al., 2023). For this reason, the notifications made through RASFF for products originating in Türkiye between 2019 and 2023 were examined in this study and revelation of which quality problems occurred in the food products exported by Türkiye, which is a supplier, to the member countries of the system, the number of these problems, and their distribution by years was intended. In the study, notifications were assessed as customer complaints.

First of all, the situation of Türkiye in terms of all types of notifications in food products in the last five years has been examined. Subsequently, since border rejection notifications result in the return or destruction of products at the border (Sağlam & Masatcioğlu, 2020:624), they are viewed as product returns in terms of quality management and therefore analyzed in detail. Suggestions for solving quality problems are explained on the basis of supplier country and supply chain members. In addition, the study examines the studies carried out in the last five years on the RASFF database. The study contributes to the literature in several ways, when it is viewed that RASFF notifications are the subject of studied in the field of agriculture and food in general (Canımoğlu et al., 2022; Çınar et al., 2017; Sağlam & Masatcioğlu, 2020). In this study, RASFF notifications are handled from the standpoint of quality management in the supply chain. To the best of our knowledge, this is the first Turkish study to conduct a literature review of the studies on the RASFF database. As far as is known, there exists no study in the domestic and foreign literature that examines RASFF notifications of border rejection notifications for the last five years in Türkiye, and this study will make contributions to the literature in this respect. Within the context of the study, research articles in Web of Science (2024) and DergiPark (2024) databases between 01.01.2019-31.12.2023 were examined so as to analyze the studies in domestic and foreign literature. Six research articles on DergiPark were analyzed. In the Web of Science database forty nine articles that are related to RASFF notifications were analyzed. RASFF notifications were analyzed in MS Excel 2013 program, tables were prepared and visualized with graphs. A Pareto Analysis of border rejection notifications was conducted, a Pareto chart was formed.

Between 2019 and 2023, 1428 (68.99%) of the number of notifications made were border rejection notifications. Per year, the rate of border rejection notifications is above 61%. The top three product groups with the highest number of border rejection notifications are fruits and vegetables (74.79%), nuts and seeds (11.06%), herbs and spices (5.11%). The high number of border rejections in fruits and vegetables is noteworthy. It is seen that the most important reasons for the return of products at the border are pesticide residues and mycotoxins when the results of the Pareto analysis are examined. These two problem types lead to 89.64% of all problems. Most of the complaints will be eliminated when measures are taken to solve these two problem types. It is also seen that the number of border rejection notifications owing to pesticide residues is over 60%, except for 2019 when the distribution of the problem of pesticide residues by years is examined. Pesticide residues result from 60% of border rejections in fruit and vegetable products. It is seen that the rate of notifications on account of mycotoxins is above 21% every year although there is a sharp decrease towards 2023 in comparison with 2019 when the distribution of the mycotoxin problem by years is examined. Mycotoxins account for 20.59% of the reasons for border rejections in fruit and vegetable products. In the study, on the basis of supplier country and supply chain members recommendations for solving quality problems are explained.

Especially in product groups such as fruits and vegetables, nuts and seeds, and to establish digital audit mechanisms, future studies are recommended to developed software in order to ensure traceability and transparency of all supply chain members and processes in the agriculture and food supply chain across the country for Türkiye.

1. Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde gıda tedarik zincirlerinde kalite yönetimi konusu (Chen, Zhang & Delaurentis, 2014:189) ve bu ülkelerden ihraç edilen ürünlerin kalitesinde ve güvenliğinde meydana gelen problemler dünya genelinde ilgi görmektedir (Sun vd., 2023). Gıda tedarik zincirlerinde kaliteyi etkileyen birçok faktör bulunmaktadır, ülke ekonomisi, demografik yapı, bulunulan coğrafyanın iklim koşulları, küresel tedarik zincirlerindeki hızlı teslimat ve düşük üretim maliyetleri beklentisi, zincirde yer alan üye sayısındaki artış, biyolojik riskler, zararlılar bunlardan bazılarıdır (Ben-Daya vd., 2020:20; Chavez & Seow, 2012:2; Chen vd., 2014:189; Marvin vd., 2016:463; Postolache vd., 2020:1397). Kalite kaynaklı problemler sebebiyle yakın gelecekte gıda kaybının 2.1 milyar ton gıda olması beklenmektedir (Ben-Daya vd., 2020:18).

Günümüzde, gıda ürünlerinde kalite ve güvenliği sağlamaya yönelik standartlar ve takiplerini yapabilmek adına çeşitli sistemler bulunmaktadır (Kowalska & Manning, 2021: 906). Türkçesi, Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi olarak ifade edilen Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF- literatürde çoğunlukla İngilizce kısaltması kullanıldığından, İngilizce adının kısaltması kullanılacaktır) bunlardan biridir, Avrupa Birliği'ne (AB) üye olan ülkelerin uluslararası alanda gıda ve hayvan yemlerinin denetimini ve güvenliğini sağlamaya yönelik kullandıkları araçlardan biri olarak tanımlanmaktadır (Canımoğlu vd., 2022:11; Eissa & Taha, 2023:394; Lüth vd., 2019). Sistem üyeler arasında hızlı bilgi paylaşımını ve müdahale imkânı sağlamaktadır (Çınar vd., 2017:873; Eissa & Taha, 2023:394; European Commission, 2002a). Sistemde gıda ve yem ürünlerine ilişkin bildirimler, alarm, sınır reddi, bilgi ve haber bildirimleri şeklinde yer almaktadır (European Commission, 2002b).

Türkiye'de üretilen gıda ürünlerin kalitesine ve güvenliğine ilişkin düzenlemeler, denetlemeler, uluslararası kurallara ve standartlara uyuma ilişkin düzenlemeler mevcut olsa da, son yıllarda RASFF üzerinden Türkiye'den ihraç edilen malların kalitesine ve güvenliğine ilişkin bildirimlerin yüksekliği dikkat çekmiş, akademik yazına ve haberlere konu olmuş ve ne yazık ki konu olmaya da devam etmektedir (BBC News, 2022; Bouzembrak & Marvin, 2019:68; Buğday Derneği, 2022; Eissa & Sebaei, 2023; Nogales vd., 2023; Sun vd., 2023). Bu sebeple çalışmada, 2019-2023 yılları arasında Türkiye menşeli ürünler için RASFF üzerinden yapılan bildirimler ele alınmış, tedarikçi konumunda bulunan Türkiye'nin sisteme üye ülkelere ihraç ettiği gıda ürünlerinin hangilerinde, hangi kalite problemlerinin meydana geldiği, bu problemlerin sayılarının, yıllara göre dağılımlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada, bildirimler müşteri şikâyeti olarak değerlendirilmiştir. Öncelikle son beş yılda gıda ürünlerinde tüm bildirim türleri açısından Türkiye'nin durumu analiz edilmiştir. Sınır reddi

bildirimleri ürünlerin sınırda iade edilmesi veya sınırda imha edilmesi şeklinde sonuçlandığından (Sağlam & Masatcıoğlu, 2020: 624) kalite yönetimi açısından ürün iadesi olarak değerlendirilmiş, bu sebeple detaylı olarak analiz edilmiştir. Kalite problemlerinin çözümüne yönelik öneriler tedarikçi ülke ve tedarik zinciri üyeleri bazında açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada literatür taraması yapılarak RASFF veri tabanı ile ilgili son beş yılda yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Çalışma literatüre birkaç açıdan katkı sağlamaktadır. Türkçe çalışmalar incelendiğinde RASFF bildirimlerinin genel olarak ziraat ve gıda alanında yer alan çalışmalara (Canımoğlu vd., 2022; Çınar vd., 2017; Sağlam & Masatcıoğlu, 2020) konu olduğu görülmektedir. Çalışmada farklı olarak RASFF bildirimleri, tedarik zincirinde kalite yönetimi bakış açısıyla ele alınmaktadır. Çalışma bilindiği kadarıyla literatürde, son beş yılda RASFF veri tabanı ile ilgili yapılan çalışmaların literatür taramasını yapan ilk Türkçe çalışmadır. İncelendiği kadarıyla yerli ve yabancı literatürde Türkiye'nin son beş yıla ait sınır reddi bildirimlerine ilişkin RASFF bildirimlerinin analizinin yapıldığı bir çalışma bulunmadığından, bu açıdan da çalışma literatüre katkı sağlayacaktır.

2. Literatür Taraması

Çalışma kapsamında yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmaları incelemek adına 01.01.2019-31.12.2023 yılları arasında Web of Science (2024) (özet, başlık, anahtar kelimeler bölümlerinde “RASFF” veya “Rapid Alert System for Food and Feed” kelimelerini içeren, İngilizce dilinde çalışmalar) ve DergiPark (2024) (başlık, öz, anahtar kelimeler bölümlerinde “RASFF” veya “Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi” veya “Rapid Alert System for Food and Feed” kelimelerini içeren çalışmalar) veri tabanlarında RASFF veri tabanına yönelik yapılan araştırma makaleleri incelenmiştir.

Literatür taraması kapsamında DergiPark üzerinde yer alan 6 araştırma makalesi, Web of Science veri tabanında yer alan 47 araştırma makalesi olmak üzere toplamda 53 araştırma makalesi incelenmiştir. 2023 yılında 12 makale, 2022 yılında 15 makale, 2021 yılında 11 makale, 2020 yılında 8 makale ve 2019 yılında 7 makale yayınlanmıştır. Yapılan çalışmaların çoğunlukla bildirimlerin analizi şeklinde olduğu görülmektedir. Devamında, risk değerlendirme, bildirimler kullanılarak tahmin modelleri geliştirme konuları ele alınmıştır (Ek 1). İncelenen makalelere ilişkin detaylı bilgiler hazırlanan tablonun uzun olması ve bütünlüğün bozulmaması adına Ek 1’de verilmiştir.

3. Materyal Ve Metod

RASFF veri tabanında 2020 yılı ve sonrasına ait veriler olması sebebiyle, 2019 yılına ait veriler European data (2021) sitesinden, 2020-2023 yılları arasındaki veriler RASFF Window (2024) sitesinden alınmıştır. RASFF veri tabanı arama kriterlerinde, tarih aralığı “01/01/2020-31/12/2023”, ürün tipi “gıda”, ülke menşei “Türkiye” olarak seçilerek arama yapılmıştır. Veriler, MS Excel 2013 programında analiz edilmiş, analizlere ilişkin tablolar ve grafikler hazırlanmıştır. İadelere sebep olan en önemli kalite problemlerini ortaya çıkarabilmek için sınır reddi bildirimlerine ilişkin Pareto Analizi yapılmış ve Pareto grafiği oluşturulmuş, çözüm önerileri açıklanmıştır.

4. Bulgular Ve Çözüm Önerileri

4.1. Bulgular

Tedarik zincirinde tedarikçiden tüketiciye kadar her üye ürüne ilişkin denetimlerin artmasını talep ederken, bünyelerinde yaptıkları denetimleri de artırmaktadırlar (Roth vd., 2008:23). Bu denetimlere tabi tutulan işletmeler ülkemizde de yer almaktadır. Tablo 1’de 2019-2023 yılları arasında gıda ürünleri için, Türkiye’ye verilen bildirimlerle RASFF veri tabanında yer alan bildirimler kıyaslanmıştır. Her ne kadar oranlar küçük gibi görünse de, yüzden fazla ülkenin menşei başlığında (RASFF Window, 2024) yer aldığı düşünüldüğünde Türkiye’ye verilen bildirim oranları yüksek kalmaktadır. Ancak yıllara göre dağılım incelendiğinde 2023 yılında düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 1.

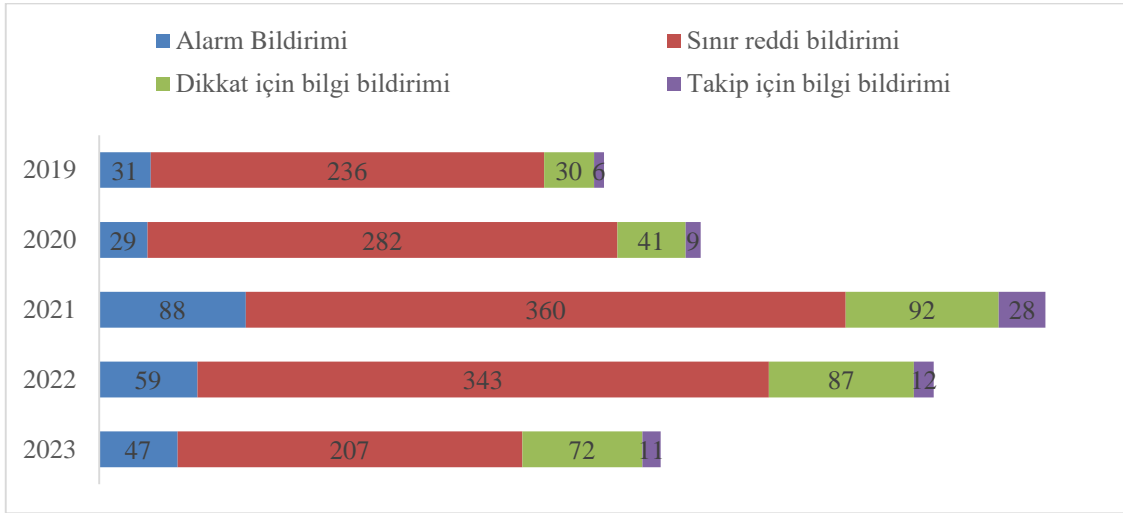
Yıllara Göre Gıda Ürünlerinde Türkiye Bildirim Sayıları Ve Genel Bildirim Sayıları

Yıl	Türkiye bildirim sayıları	Genel bildirim sayıları	%
2019	303	3477	%8,71
2020	361	3437	%10,50
2021	568	4161	%13,65
2022	501	3883	%12,90
2023	337	4171	%8,08

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Son beş yılda Türkiye’ye gıda ürünleri için yapılan bildirimler (2070 bildirim) kendi içinde değerlendirildiğinde, 2021 yılında yapılan bildirimlerin (%27,44) sayısının en yüksek olduğu ve 2023 yılında (%16,28) yeterli olmamakla birlikte düşüş yaşandığı görülmektedir (Şekil 1). RASFF kalite ve güvenlik yönünden uygun olmayan ürünlerin bildirildiği bir sistem olarak düşünüldüğünde, sistemde yer alan bildirimler, bildirim yapıldığı ülke/işletme açısından düzeltici faaliyet gerektiren bir kalite kontrol problemi olarak ele alınmalı, sorunun

kök sebebi bulunmalı, problemi çözmeye yönelik önlemlerin alınması sağlanmalı ve bu çözümler müşteriye raporlanmalıdır (Eissa & Sebaei, 2023:8; Kowalska & Manning, 2021:910). Ülkeler arasında süreci bu şekilde yönetmeyi Avrupa Komisyonu gerçekleştirmektedir (Ağır, Karakoç & Topal, 2023:64). RASFF bildirimlerine ilişkin, Avrupa Komisyonu'na Türkiye tarafından yapılan geri bildirim oranları da oldukça düşüktür (Ağır vd., 2023:64; European Commission, 2022:14).

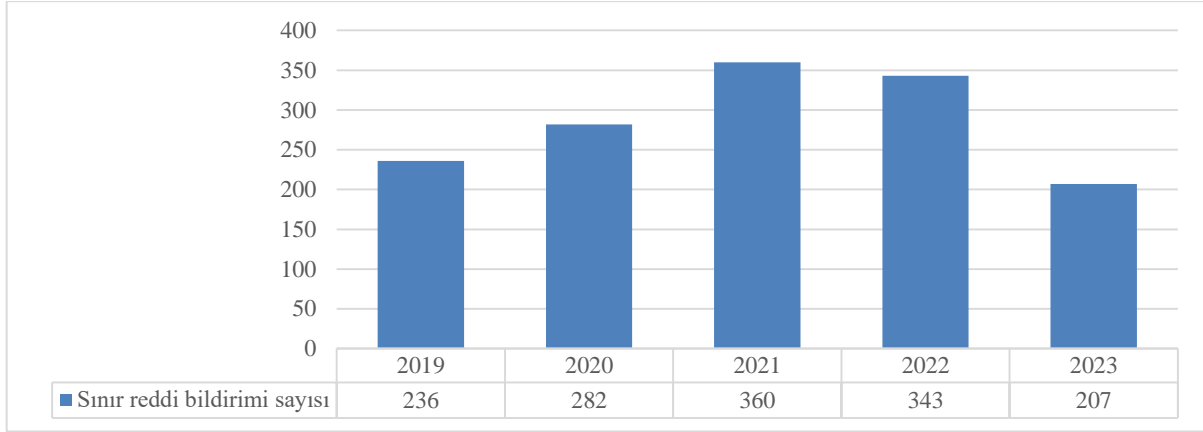

Şekil 1.

Türkiye menşeli ürünlere ait bildirimlerin yıllara göre dağılımı

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2019-2023 yılları arasında yapılan bildirim sayılarının 1428 adetini (%68,99) sınır reddi bildirimleri oluşturmaktadır (Şekil 2). Sınır reddi bildirimlerinin oranı her yıl için %61'in üzerindedir. Son beş yıl içinde bu oran 2020 yılında %78,12 ile en yüksek değeri almıştır. Bu tip bildirimler, direkt sınırda ürün iadesi olarak gerçekleştiğinden, küresel tedarik zincirlerinde kesintilere sebep olacak olaylardır ve küresel tedarik zincirlerinde kalite kontrolün, kalite güvencenin, şeffaflığın, tedarikçi seçim sürecinin, zincirin izlenebilirliğinin yeterli olmadığını göstergelerinden biridir (Li & Warfield, 2011:1). Üretici, ülke içinde ve sınırlarda kalite kontrol maliyetleri, garanti maliyetleri, tersine lojistik maliyetleri, cezai sorumluluktan doğan maliyetlerle karşı karşıya kalabilmekte aynı zamanda zincirdeki konumunu kaybetme, sözleşmelerin feshi, piyasada güven kaybı gibi değeri maliyetle ölçülemeyecek kayıplara katlanmak zorunda kalabilmektedir (Pacholek & Sady, 2021:4955; Yao & Zhang, 2009:130).

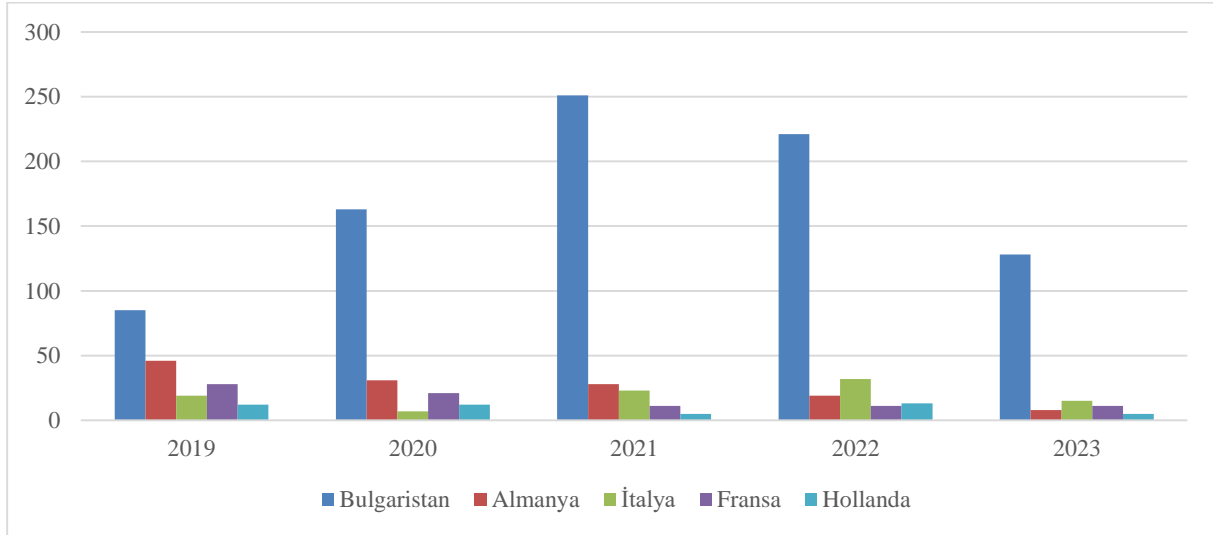

Şekil 2.

Türkiye Menşeli Gıda Ürünlerine Ait Sınır Reddi Bildirim Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2019-2023 yılları arasında Türkiye'ye sınır reddi bildirimlerini en çok veren beş ülke (Şekil 3) sırasıyla Bulgaristan (%59,38), Almanya (%9,24), İtalya (%6,72), Fransa (%5,74) ve Hollanda'dır (%3,29). Türkiye'den AB'ye yapılan ihracatlarda güzergâh olarak Bulgaristan tercih edildiğinden ve ürünlerle ilgili kalite ve güvenliğe ilişkin bazı denetimlerin Bulgaristan'da gerçekleşmesi sebepleriyle en çok bildirim Bulgaristan'dan gelmektedir (Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, 2015:12; Yılmaz Çebi & Olhan, 2017:142).

Şekil 3.

2019-2023 Yılları Arasında Türkiye'ye Sınır Reddi Bildirimlerini En Çok Veren Beş Ülkeye Ait Grafik

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde, sınır reddi bildirimlerin en yüksek olduğu ilk üç ürün grubu meyveler ve sebzeler (%74,79), sert kabuklu yemişler ve tohumlar (%11,06), otlar ve baharatlar (%5,11) olarak karşımıza çıkmaktadır. Meyveler ve sebzelerdeki sınır reddi bildirimlerinin yüksekliği dikkat çekmektedir. Bu gibi sistemlerde yalnızca üretilen/ satın alınan ürünün kalitesinden ve güvenliğinden kaynaklı tedarikçi seçmeme gibi bir durum söz konusu değildir, burada aynı zamanda ülkeler arasında yapılacak satın almaların etkilenmesi (Taghouti, Martínez-Gómez, & Marti, L 2016), dolayısıyla ülkenin gelirinin de etkilenmesi gibi bir durum gerçekleşebilmektedir (Das, 2011:6; Iliyasu & Zainalabidin, 2018). Türkiye açısından bakıldığında meyve ve sebze satışından elde edilen gelir ülke için oldukça önemlidir ve en çok ihracatın yapıldığı ülkeler arasında AB ülkeleri de yer almaktadır (Akdeniz İhracatçı Birlikleri, 2024).

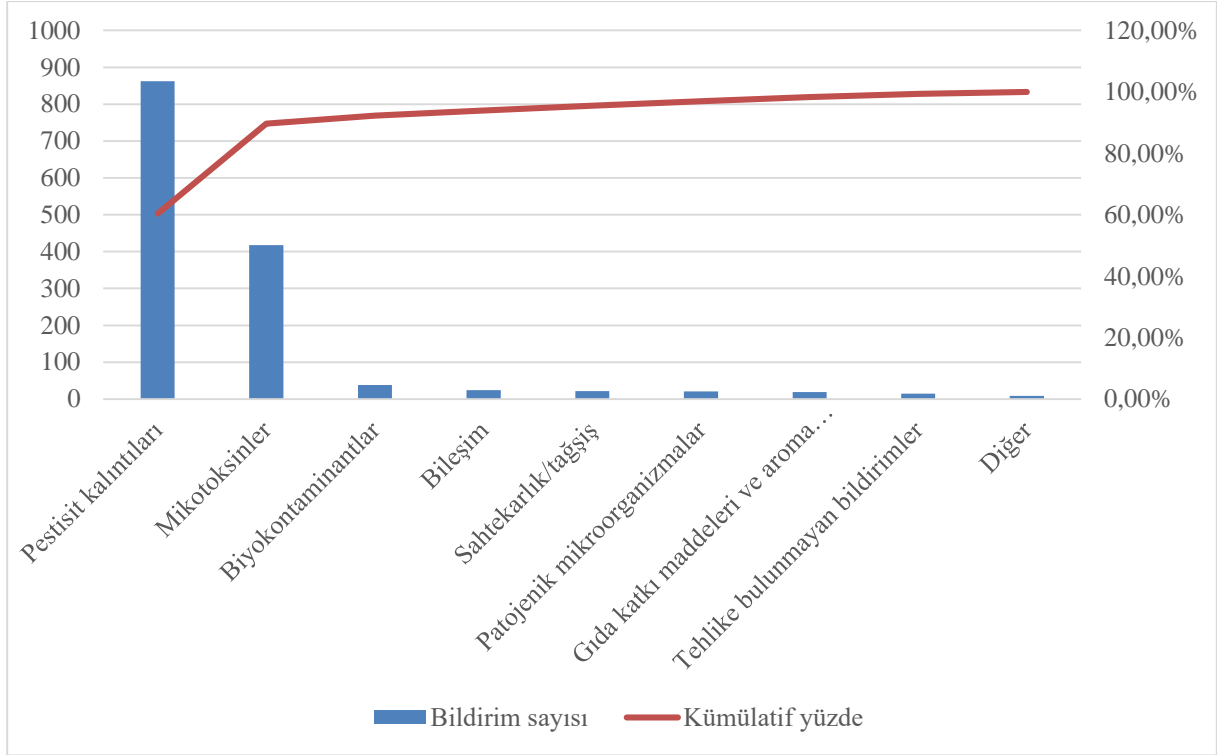
Tablo 2.
Ürün Grupları Ve Sınır Reddi Bildirim Sayıları Analizi

Ürün grupları	Bildirim sayısı toplamı
Meyveler ve sebzeler	1181
Sert kabuklu yemişler ve tohumlar	165
Otlar ve baharatlar	35
Diğer gıda ürünleri/karışım	13
Diyetetik gıdalar, gıda takviyeleri ve güçlendirilmiş gıdalar	13
Şekerleme	8
Balık ve balık ürünleri	3
Kakao ve kakao müstahzarları, kahve ve çay	3
Tahıl ve fırıncılık ürünleri	2
Süt ve süt ürünleri	1
Hazır yemekler ve atıştırmalıklar	1
Çift kabuklu yumuşakçalar ve ürünleri	1
Doğal maden suları	1
Çorbalar, et suları, soslar ve çeşniler	1
Dondurmalar ve tatlılar	0
Katı ve sıvı yağlar	0
Gıda katkı maddeleri ve tatlandırıcılar	0
Bal ve arı sütü	0

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Pareto Analizi sonuçları (Şekil 4) incelendiğinde ürünlerin sınırda iade edilmelerinin en önemli sebeplerinin pestisit kalıntıları ve mikotoksinler olduğu görülmektedir. Bu iki problem türü tüm problemlerin %89,64'ünü oluşturmaktadır. Bu iki problem türünün çözümüne yönelik önlemler alındığında şikâyetlerin büyük bir bölümü ortadan kalkacaktır.

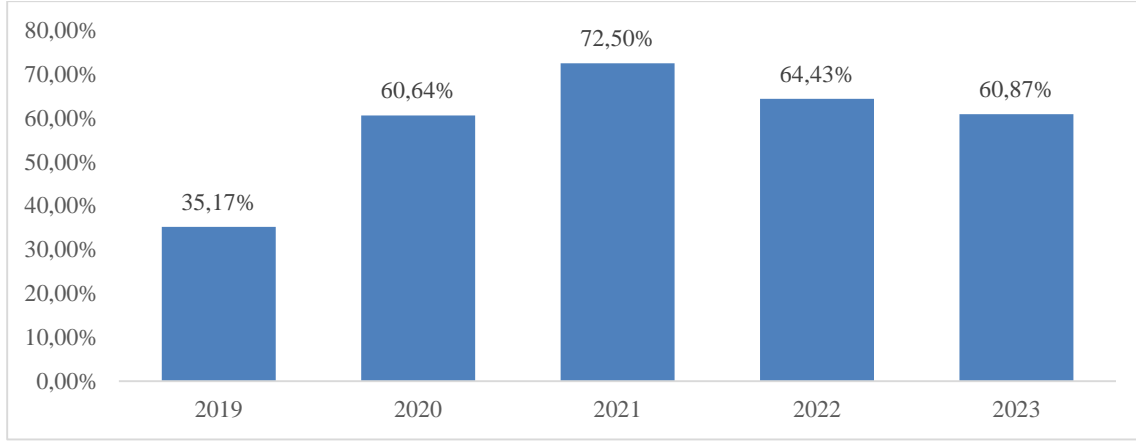

Şekil 4.

Pareto Grafiği

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Pestisit kalıntıları probleminin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, pestisit kalıntıları kaynaklı sınır reddi bildirim sayılarının 2019 yılı haricinde %60'ın üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 5). Meyve ve sebze ürünlerinde sınır reddi sebeplerinin de %60'ı pestisit kalıntılarında kaynaklanmaktadır. Pestisitler ürün kalitesinin sağlanabilmesi için kullanılması gereken ürünlerdir ancak fazla kullanılması durumunda üretilen ürünler üzerinde kalıntılar meydana gelmektedir, bu durum ürünleri tüketen canlılar başta olmak üzere ekosisteme zarar vermektedir (Doğan & Karpuzcu, 2019:734). Ayrıca Türkiye'de, kaçak pestisitlerin ve AB tarafından yasaklanmış aktif madde içeren pestisitlerin kullanımından kaynaklı olarak da pestisit kalıntılarının meydana geldiği belirtilmektedir (Durmuşoğlu & Aydın, 2023:79).

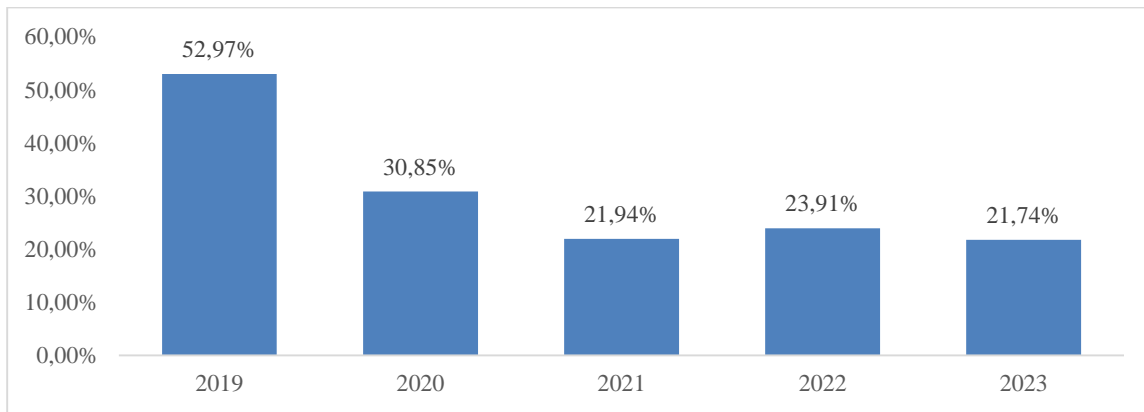

Şekil 5.

Pestisit Kalıntıları Probleminin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Mikotoksin probleminin yıllara göre dağılımı incelendiğinde, 2019 yılına kıyasla sonraki yıllarda keskin bir düşüşle birlikte, mikotoksinlerden kaynaklanan bildirimlerin oranının her yıl %21'in üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 6). Meyve ve sebze ürünlerinde sınır reddi sebeplerinin %20,59'u da mikotoksinlerden kaynaklanmaktadır. İnsanlarda ve hayvanlarda kanser oluşumuna sebep olabilen (Peivasteh-Roudsari vd., 2022:193) mikotoksinlerinin oluşmasındaki sebeplerden birinin Türkiye'nin iklim koşulları olduğu belirtilmektedir (Sun vd., 2023:238). Ürünleri tarladan toplama zamanları ve toplama şekilleri, toplama sonrası depolama, paketlenme koşulları, müşteriye gönderilirken taşıma koşulları, müşteri tarafından ürünlerin satıldığı ortam koşulları mikotoksinlerin oluşmasına sebep olmaktadır (İnanç, 2024:701).

Şekil 6.

Mikotoksin Probleminin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: RASFF Window (2024) ve European data (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2. Çözüm Önerileri

Chen vd., (2014:198), yaptıkları çalışmada gıda tedarik zincirlerinde kalite yönetimini sağlayabilmek için, tedarik zincirinin tasarımını, kalite kontrol testlerini ve doğrulamayı, bilginin görünürlüğünü, yasal çevreyi ve kurumsal sosyal sorumluluğu kapsayan, bütünleştirici bir strateji geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu fikri temel alarak tedarikçi konumunda bulunan ülke ve tedarik zinciri üyeleri için çözüm önerileri süreçler bazında aşağıdaki şekilde sıralanmıştır.

Üretim süreci: Tedarikçi işletmelerin ve odak işletmelerin üretimde kaliteli hammaddeleri kullanmaları, üretim süreçlerini uluslararası standartlara uygun şekilde tasarlamaları, sürece iyi tarım ve iyi üretim uygulamalarını, yeni teknolojiyi dahil etmeleri önerilmektedir (Ağır vd., 2023; Chen vd., 2014:197; Peivasteh-Roudsariark vd., 2022: 193-202; Postolache vd., 2020).

Kalite kontrol süreci: Tedarikçi konumunda bulunan ülke tarafından, üretimlerinin ve ihracatlarının uluslararası standartlar doğrultusunda daha sıkı denetimlerle yürütülmesi ve uygunsuzluklara yönelik yasal yaptırımların artırılması sağlanmalıdır (Chen vd., 2014:197; Çınar vd., 2017). Ülkenin, ürünlerin taban-tavan fiyatlarını ve üreticiye verilecek destekleri; ülkenin üretimdeki kalitesini, tercih edilebilirliğini, konumunu, üreticiyi göz önünde bulundurarak belirlemesi sağlanmalıdır (Chen vd., 2014:197). Tedarikçi işletmelerin kalite kontrol süreçlerini uluslararası standartlara uygun duruma getirmeleri, kalite kontrolde örneklem sıklığını artırmaları, kalite güvence sistemlerini kurmaları önerilmektedir (Peivasteh-Roudsariark vd., 2022: 193; Tse & Tan, 2012:50; Tse & Zhang, 2017:199). Odak işletmelerin, kalite kontrol sürecinde standartlaşmayı sağlamaları, gıda kalite standartlarını tedarik zincirine dahil etmeleri, tedarikçilerin yerinde denetimlerini artırmaları, tedarikçileri konumunda bulunan çiftçilerin üretim süreçlerinin kontrolüne dâhil olmaları, tedarik zinciri üyelerine ve işletme personeline düzenli olarak kalite kontrol eğitimleri vermeleri önerilmektedir (Chavez & Seow, 2012:6; Kumar & Schmitz, 2011; Pięłowski & Niewczas-Dobrowolska, 2023:1; Sun vd., 2023:239; Tse & Zhang, 2017).

Lojistik süreci: Tedarikçi işletmelerin, odak işletmelerin ve lojistik işletmelerin; mevcut ürün depolama alanlarının koşullarını iyileştirmeleri, ürün bazında depolama şartlarını içeren prosedürler oluşturmaları, depolama sürecinde yer alan personele depolama koşulları hakkında eğitim vermeleri önerilmektedir (Peivasteh-Roudsariark vd., 2022: 193-202). Aynı zamanda, ürünlerin taşıma koşullarını iyileştirmeleri, ürüne özgü taşıma şartlarını içeren prosedürler

oluşturmaları, taşıma sürecinde soğuk zincirin bozulmasını engelleyecek ve ürünlerin takibini yapabilecek bilgi teknolojilerini sürece dahil etmeleri, taşıma sürecinin kurallara (sıcaklık derecesi gibi) uygun gerçekleştirilmesini sağlamaları, süreçte çalışan personelin taşınan ürün ve ürün taşıma koşulları hakkında bilgilendirmeleri, ürünlerin taşıma sürelerini kısaltmaları önerilmektedir (Chavez & Seow, 2012:6; Chen vd., 2014:197; Peivasteh-Roudsariark vd., 2022: 194; Pięłowski & Niewczas-Dobrowolska, 2023:23). Tedarikçi konumunda bulunan devlet tarafından RASFF bildirimlerine yönelik işletmeler için performans göstergeleri tanımlanması, ihracata yönelik izinlerde bu göstergeler dikkate alınması önerilmektedir. Aynı zamanda devlet tarafından sınırlarda bekleme sürelerini kısaltacak girişimlerin yapılması önerilmektedir.

Tedarik zinciri yönetimi sürecinde genel olarak odak işletmelerin, tedarik zincirinin görünürlüğünü ve izlenebilirliğini artırmaları, tedarik zincirinde bilgi paylaşımını iyi yönetmeleri, dikey entegrasyonu, merkezi yönetimi zincire dahil etmeleri önerilmektedir (Chen vd., 2014:197; Ma vd., 2022:323; Tse & Zhang, 2017:199). Ayrıca tedarikçi değerlendirme süreçlerinde iyileştirmeler yapmaları, tedarikçi ile güvene dayalı yakın ve uzun süreli ilişki kurmaları önerilmektedir (Tse & Zhang, 2017:199).

Müşteri konumunda yer alan ülkeler ve bu ülkelerde bulunan işletmeler için çözüm önerilerinden biri de kısa tedarik zincirleri veya yerel tedarik zincirlerinin kurulmasıdır (Kawecka & Gębarowski, 2015; Tse & Zhang, 2017:199). Peki ya bu ürünlerin üretildiği ülkedeki tedarik zincirinin son halkasının durumu ne olacaktır? Alınan birçok önleme, yasal yaptırıma karşın engellenemeyen bu durum ülke içinde bireyin korunması adına tartışılması gereken konulardan biri olmaya devam etmektedir. Burada devreye “etik” kavramı girmektedir, tarladan sofraya gelene kadar ki tüm süreçlere dâhil olan tüm işletmelerin etik kavramını gözeterek üretim yapmaları gerekmektedir (Roth vd., 2008:35). Ayrıca, tedarikçi ülke konumunda kalabilmek için, bu ürünlerin üretiminde yer alan tüm tedarik zinciri üyeleri için devlet tarafından özellikle etik ve sürdürülebilirlik konuları başta olmak üzere, eğitimlerin verilmesi, üretime ilişkin takiplerin dijital ortamda takip edilmesi önerilmektedir.

5. Sonuç

Çalışmada, tedarikçi konumunda bulunan Türkiye'nin gıda ürünlerinde son beş yılda meydana gelen kalite problemleri analiz edilmiştir. Sınır reddi bildirimlerinin en çok yapıldığı ilk üç ürün grubunun meyveler ve sebzeler, sert kabuklu yemişler ve tohumlar, otlar ve baharatlar olduğu ortaya çıkmıştır. Pareto Analizi sonucunda, iade sebeplerinin %89,64'ünün pestisit kalıntıları ve mikotoksinlerden kaynaklandığı belirlenmiştir. Kalite problemlerinin

çözümüne yönelik öneriler tedarikçi ülke ve tedarik zinciri üyeleri için açıklanmıştır.

Çalışma, RASFF veri tabanından elde edilen verilerle sınırlıdır. Gelecekteki çalışmalara özellikle meyve ve sebze, sert kabuklu yemişler ve tohumlar gibi ürün gruplarında, Türkiye için ülke genelinde tarım ve gıda tedarik zincirinde üyelerin ve süreçlerinin izlenebilirliğin ve şeffaflığın sağlanmasına yönelik yazılım geliştirilmesine, dijital denetim mekanizmalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

EK 1

RASFF İle İlgili 01.01.2019-31.12.2023 Yılları Arasında Web Of Science Ve Dergipark Veri Tabanlarında Yer Alan Araştırma Makaleleri

Yazar/Yazarlar ve Yıl	Konu
Amidžić vd., (2023)	Diyetetik gıda, gıda takviyesi ve güçlendirilmiş gıda ürünlerinde, yetkilendirilmemiş ilaçların ve sentetik türetilmiş bileşiklere ilişkin çıkarımlarda bulunulması amacıyla RASFF veri tabanında yer alan bildirimler analiz edilmiştir.
Eissa & El-Dein (2023)	1997-2022 yılları arasında gıda ürünleri için RASFF veri tabanında yer alan gıda ışınlama bildirimleri analiz edilmiştir.
Eissa & Sebaei (2023)	1997-2022 tarihleri arasındaki aflatoxinlerle ilgili RASFF bildirimleri incelenerek bildirimlere konu olan ilk 10 ülke ortaya çıkarılmış, bu ülkelere ilişkin analizler yapılmıştır. En çok bildirim konu olan 3 ürün ile ilgili risk değerlendirmesi yapılmıştır.
Eissa & Taha (2023)	2002-2022 yılları arasında bal ile ilgili yapılan RASFF bildirimleri incelenmiş, en önemli tehlike kategorileri belirlenmiştir.
Eissa, Elhawat & Alshaal (2023)	RASFF veri tabanında 2000-2022 yılları arasında gıda, gıda temas malzemeleri, yem gibi ürünlerde en çok bildirim konu olan 6 ağır metalle ilgili bildirimler analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca insan sağlığı risk değerlendirmesi yapılmıştır.
Essuman vd., (2023)	1980-2020 yılları arasında Şili biberi ve domates ile ilgili yapılan RASFF bildirimleri, bu ürünlerdeki kontaminasyonu belirlemek için analiz edilmiştir.
Owolabi vd., (2023)	2000-2020 yılları arasında Güneydoğu Asya Uluslar Birliği ülkeleri tarafından gıda ve yem ürünlerinde yapılan ihracatlar için RASFF veri tabanında sahtekârlık/tağşiş tehlike kategorisinde yer alan bildirimler analiz edilmiş, bu durumun ticari faaliyetlere etkisi analiz edilmiştir.
Papapanagiotou (2023)	2012-2020 yılları arasındaki veteriner tıbbi ürün kalıntılarına ilişkin ciddi uyarı ve ciddi sınır reddi RASFF bildirimleri analiz edilerek gecikme süreleri hesaplanmıştır.
Piğłowski (2023)	1996-2020 yılları arasında deniz ürünlerine ilişkin yapılan RASFF bildirimleri analiz edilmiştir.
Piğłowski & Niewczas-Dobrowolska (2023)	1998-2020 yılları arasında bitkisel kökenli gıdalara (tahıllar, fırıncılık ürünleri, kakao ve kakao ile ilgili ürünler, meyve ve sebzeler, otlar ve baharatlar, sert kabuklu yemişler ve tohumlar) ilişkin RASFF bildirimleri analiz edilmiştir.
Buyuktepe vd., (2023)	2000-2015 yılları arasında RASFF ve Avrupa İlaç Ajansı veri tabanlarında gıda sahtekârlığına ilişkin bildirimler kullanılarak açıklanabilir yapay zekâ araçları ile gıda sahtekârlığı türünü tahmin edebilen bir model geliştirilmiştir.
Nogales vd., (2023)	1979-20.06.20 tarihleri arasında yer alan RASFF veri tabanı bildirimleri, istatistiksel açıdan analiz edilmiş, sistemden elde edilen veriler kullanılarak grafik oluşturulmuş ve grafik Ağ Analiz Teknikleri ile analiz edilmiştir.
Çapla vd., (2022)	2000-2020 yılları arasında RASFF veri tabanında, tavuk hariç et ve et ürünleri, yem ve gıda üreten hayvanlar, yem katkı maddeleri ve hayvansal yan ürünlere ilişkin tehlike kategorisi sahtekârlık/tağşiş, veteriner tıbbi ürün kalıntıları ve yetersiz kontrollerle ilgili olan bildirimler analiz edilmiştir.
Canımoğlu vd., (2022)	2002-2020 yılları arasında RASFF sistemi üzerinden gıda temas malzemelerine ilişkin bildirimler incelenmiştir.
Aydin & Yorulmaz (2022)	2005-2020 yılları arasında RASFF sistemi üzerinden katı ve sıvı yağlar için yapılan bildirimler analiz edilmiştir.
Çiftçi vd., (2022)	2000-2020 yılları arasında RASFF sistemi üzerinden gıdalarda bulunana çevresel kirleticilere ilişkin bildirimler analiz edilmiştir.

RASFF İle İlgili 01.01.2019-31.12.2023 Yılları Arasında Web Of Science Ve Dergipark Veri Tabanlarında Yer Alan Araştırma Makaleleri Devamı

Yazar/Yazarlar ve Yıl	Konu
Guardone vd., (2022)	2001-2021 yılları arasında RASFF veri tabanında balık ve balık ürünleri için veteriner ilaç kalıntılarına ilişkin bildirimlerin analizi yapılmıştır.
Irmak vd., (2022)	2021 yılı RASFF kayıtları incelenerek, gıda ve gıda ile temas eden maddelerden kaynaklı bildirimler analiz edilmiştir.
Kuchheuser & Birringer (2022a)	2002-2020 yılları arasında RASFF veri tabanında gıda ürünleri için pestisit kalıntılarına ilişkin bildirimlerin analizi yapılmıştır.
Kuchheuser & Birringer (2022b)	Acil önlemlerin etkinliğini araştırmak, iyileştirme alanlarını ve iyileştirmeye yönelik önerileri belirlemek amacıyla 2002-2020 yılları arasında menşei üçüncü ülkelere ait gıda ürünlerindeki pestisit kalıntılarına ilişkin RASFF bildirimleri özel ithalat düzenlemeleri açısından analiz edilmiştir.
Piğłowski (2022)	1981-2020 yılları arasında RASFF veri tabanında pestisitlerle ilgili yapılan bildirimler incelenerek, en sık bildirim yapılan pestisitler belirlenmeye çalışılmıştır.
Wróbel vd., (2022)	Çalışmada yasalara, yönetmeliklere uygun olmayan diyetetik gıdalar, gıda takviyeleri ve güçlendirilmiş gıdalar incelenmiştir. Bu amaçla RASFF veri tabanından 2020-2022 yılları arasında diyetetik gıdalar, gıda takviyeleri ve güçlendirilmiş gıdalarda Polonya ile ilgili bildirimler analiz edilerek kullanılmıştır.
Manning vd., (2022)	RASFF (2004-2019 yılları arasındaki bildirimler) ve US FDA Recalls, Market Withdrawals, & Safety Alerts (2016-2019 yılları arasındaki bildirimler) veri tabanlarında diyetetik gıdalar, gıda takviyeleri ve güçlendirilmiş gıdalarda tağşiş üzerine yapılan bildirimler analiz edilmiş, bu tağşişlerde kullanılan katkı maddeleri belirlenmeye çalışılmıştır.
Martínez-Pineda & Yagüe-Ruiz (2022)	Gıda ürünlerinin etiketlerinde belirtilmeyen alerjenleri tespit edebilmek amacıyla RASFF veri tabanında 2018-2021 yılları arasında gıda ürünlerinde tehlike kategorisi alerjenler olan bildirimler analiz edilmiştir.
Kowalska & Manning (2022)	Çalışmada RASFF veri tabanında menşei Hindistan'a ait olan susam için farklı zaman dilimlerindeki bildirimler incelenmiştir. 2011-2020 yılları arasında ve 01.01.2004-31.03.2021 yılları arasında genel analiz yapılırken Ekim 2020-Ağustos 2021 arasında etilen oksit kontaminasyonu ile ilgili bildirimler analiz edilmiştir.
Nogales, Díaz-Morón & García-Tejedor (2022)	Gıda güvenliği ile ilgili risklerin tahmin edilmesi için farklı makine öğrenmesi modelleri kullanılmış ve bu modellerin sonuçları karşılaştırılmıştır. Algoritmaların eğitilmesi sürecinde RASFF veri tabanında yer alan bildirimler kullanılmıştır.
Zhang vd., (2022)	RASFF veri tabanının Çin tarafından üretilen ve AB ülkelerine ihraç edilen pirinç bazlı ürünler üzerindeki etkisi araştırılmıştır.
Alshannaq & Yu (2021)	2010-2019 yılları arasında RASFF veri tabanında ABD menşeli gıda ve yemlerdeki aflatoksin bildirimleri analiz edilmiştir.
Caldeira, Alves & Santos (2021)	1979-2019 yılları arasında gıda ürünleri için RASFF veri tabanında Anisakis spp. bildirimleri analiz edilmiştir.
Dada vd., (2021)	Asya-Pasifik bölgesinden ihraç edilen gıda, yem ve gıda temas malzemelerinin mikrobiyolojik açıdan güvenliklerini değerlendirmek amacıyla 2000-2020 yılları arasında RASFF veri tabanında yer alan bildirimler analiz edilmiştir.

RASFF İle İlgili 01.01.2019-31.12.2023 Yılları Arasında Web Of Science Ve Dergipark Veri Tabanlarında Yer Alan Araştırma Makaleleri Devamı

Yazar/Yazarlar ve Yıl	Konu
De Leo vd., (2021)	2007-2019 yılları arasında gıda temas malzemeleri ile ilgili RASFF veri tabanında yer alan bildirimler ve ürünün menşei ile diğer değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığı analiz edilmiştir.
Papapanagiotou (2021a)	RASFF verileri kullanılarak gıda için ciddi uyarı bildirimlerindeki ve ciddi sınır reddi bildirimlerindeki gecikme süreleri, her iki bildirim türü için en üst sırada yer alan üç AB üyesi devlet için gecikme süreleri hesaplanmıştır.
Piğłowski (2021)	1999-2018 yılları arasında Eurostat veri tabanında AB üye ülkelerinin AB içinde yaptıkları ticarete ilişkin veriler ve RASFF veri tabanında AB üye ülkeleri menşeli ürünler için yer alan bildirimler analiz edilmiştir.
Sağlam & Masatcıoğlu (2021)	Tahıl ve fırıncılık ürünlerinde mikotoksin düzeyleri 2009-2018 yılları arasında RASFF veri tabanı üzerinden yapılan bildirimler kullanılarak analiz edilmiştir.
Somarin, Odeyemi & Ateba (2021)	1999-2019 yılları arasında Afrika kıtasında bulunan ülkelerde üretilen gıda ürünlerindeki patojen mikroorganizmaların varlığına ilişkin RASFF veri tabanında yer alan bildirimler analiz edilmiştir.
Visciano & Schirone (2021)	Birkaç tip gıda sahtekârlığının temel alındığı çalışmada, 2015-2020 yılları arasında gıda sahtekârlıklarına ilişkin en önemli RASFF bildirimleri açıklanmıştır.
Papapanagiotou (2021b)	2012-2019 yılları arasında gıda temas malzemeleri ile ilgili ciddi alarm ve sınır reddi bildirimleri analiz edilmiş, numune alma ve bildirim süresi arasında geçen zaman gecikme süresi olarak hesaplanmıştır.
Robson vd., (2021)	Sığır tedarik zinciri için yapılan risk analizinde tehditleri belirlemek amacıyla farklı veri tabanlarıyla birlikte RASFF veri tabanından Ocak 2010-Ocak 2020 yılları arasında sahtekârlık/tağşiş bildirimleri ve eğitimler ile ilgili bilgiler raporlardan toplanmıştır.
Beia vd., (2020)	Mayıs 2019- Mayıs 2020 arasındaki RASFF bildirimleri kullanılarak gıda ürünlerinde gıda sahtekârlığına ilişkin bildirimler analiz edilmiştir.
Garcia-Alvarez-Coque, Taghouti & Martinez-Gomez (2020)	1998-2015 yılları arasında RASFF veri tabanında yer alan aflatoksin bildirimleri ve sert kabuklu yemişlerdeki aflatoksin bildirimleri incelenmiş, bu bildirim sayılarını açıklamak için bir model geliştirilmiştir.
Montgomery, Haughey & Elliott (2020)	2015-2019 yılları arasında süt ve süt ürünleri ile ilgili güvenlik ve sahtekârlıkla ilgili RASFF ve HorizonScan veri tabanlarındaki veriler analiz edilmiştir.
Piğłowski (2020)	1979-2017 yılları arasında gıda ürünlerindeki RASFF veri tabanında bulunan bildirimler analiz edilerek, bildirimler arasındaki benzerlikler incelenmiştir.
Postolache vd., (2020)	2000-2020 yılları arasında RASFF veri tabanına süt ve süt ürünleri için yapılan bildirimler analiz edilmiştir.
Robson vd., (2020)	1997-2017 yılları arasındaki RASFF ve HorizonScan veri tabanlarındaki hayvansal yan ürünler, yem katkı maddeleri, yem ve gıda üreten hayvanlar, et ve et ürünleri (tavuk dışındaki) için sahtekârlık/tağşiş tehlike kategorisi için yapılan bildirimler analiz edilmiştir.

RASFF İle İlgili 01.01.2019-31.12.2023 Yılları Arasında Web Of Science Ve Dergipark Veri Tabanlarında Yer Alan Araştırma Makaleleri Devamı

Yazar/Yazarlar ve Yıl	Konu
Sağlam & Masatcıoğlu (2020)	2009-2018 yılları arasında gıda ürünleri için RASFF sistemi üzerinden yapılan bildirimler ve Türkiye için yapılan bildirimler analiz edilmiştir. Ayrıca sistem üzerinden yapılan bildirimler ve Türkiye için yapılan bildirimler arasındaki ilişki korelasyon analizi yapılarak incelenmiştir.
Soon (2020)	2004-2018 yılları arasında Çin menşeli gıda ve gıda temas malzemeleri ile ilgili RASFF bildirimleri incelenerek elde edilen bilgiler Çin menşeli gıda ürünlerinde sahtekârlığı tahmin etmek için Bayes Ağ modelinin oluşturulmasında kullanılmıştır.
Bouzembrak & Marvin (2019)	Meyve ve sebzelerde gıda güvenliği tehlikelerinin tahmin edilmesi için Bayes Ağ modeli geliştirilmiştir. RASFF veri tabanında Hindistan, Türkiye ve Hollanda ülkeleri için meyve sebzelerle ilgili 2005-2015 yılları arasında yapılan bildirimlerin tamamı bu ülkelerde aynı dönemdeki iklim, tarım ve ekonomik faktörlerle ilişkilendirilerek geliştirilen Bayes Ağ modelinde kullanılmıştır.
Čapla vd., (2019)	2016-2018 yılları arasında RASFF veri tabanında gıda ürünlerinde yabancı cisimlere ilişkin bildirimler analiz edilmiştir.
Pádua vd., (2019)	2011-2017 yılları arasında gıda ürünlerinde tehlike kategorisi alerjenler olarak tanımlanan bildirimler analiz edilmiştir. AB No 1169/2011 sayılı yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle bildirimlerin arasında ilişki olup olmadığı korelasyon analizi yapılarak ortaya çıkarılmıştır.
Piğłowski (2019a)	1981-2017 yılları arasında RASFF sistemi üzerinden gıda ve yemlerde mikotoksinlere ilişkin yapılan bildirimler analiz edilmiş ve kümeleme analizi yapılmıştır.
Piğłowski (2019b)	1980-2017 yılları arasında RASFF veri tabanında gıda ve yem ürünlerinde patojenik ve patojenik olmayan mikroorganizmalarla ilgili yapılan bildirimler incelenmiş ve aralarındaki benzerlikler ortaya çıkarılmıştır.
Lüth vd., (2019)	2001-2015 yılları arasında bildirimlerin Almanya tarafından yapıldığı <i>Listeria monocytogenes</i> ile ilişkili bildirimler analiz edilmiş, değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.
Newton vd., (2019)	2000-2015 yılları arasında büyük ve küçük karides ve kerevitlere yönelik yapılan bildirimlerdeki kontaminasyon seviyeleri analiz edilmiş ve bu değerler risk analizinde kullanılmıştır. Ayrıca bildirimlerdeki eğilimler gazete ve dergilerde yayınlanan makalelerin sıklığı ile karşılaştırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağır, S., Karakoç, U. & Topal, A. (2023). *Yeşil dönüşüm ve Türkiye’de gıda ve tarım sektörü* (1. Baskı). Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları – 39.
- Akdeniz İhracatçı Birlikleri (2024). Cumhuriyetin 100’üncü yılında yaş meyve sebze ihracatı rekorla taçlandı. 25 Ocak 2024, <https://www.akib.org.tr/tr/haberler-cumhuriyetin-100uncu-yilinda-yas-meyve-sebze-ihracati-rekorla-taclandi.html>.
- Alshannaq, A. & Yu, J. H. (2021). Analysis of EU Rapid Alert System (RASFF) notifications for aflatoxins in exported US food and feed products for 2010–2019. *Toxins*, 13(2), 90. <https://doi.org/10.3390/toxins13020090>
- Amidžić, M., Banović Fuentes, J., Banović, J. & Torović, L. (2023). Notifications and health consequences of unauthorized pharmaceuticals in food supplements. *Pharmacy*, 11(5), 154. <https://doi.org/10.3390/pharmacy11050154>
- Aydin, E. & Yorulmaz, A. (2022). Analysis of RASFF notifications on fats and oils. *Rivista Italiana Delle Sostanze Grasse*, 99(1), 7-12.
- BBC News (2022). Pestisit nedeniyle AB'den Türkiye'ye iade edilen gıdalar neden rekor kırdı? Bu gıdalara ne oldu?. 30 Ocak 2024, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61406244>.
- Beia, S. I., Bran, M., Petrescu, I. & Beia, V. E. (2020). Food fraud incidents: findings from the latest Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) report. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, 20(2), 45-52.
- Ben-Daya, M., Hassini, E., Bahroun, Z. & Banimfreg, B. H. (2020). The role of internet of things in food supply chain quality management: A review. *Quality Management Journal*, 28(1), 17-40. <https://doi.org/10.1080/10686967.2020.1838978>
- Bouzembrak, Y. & Marvin, H. J. (2019). Impact of drivers of change, including climatic factors, on the occurrence of chemical food safety hazards in fruits and vegetables: A Bayesian Network approach. *Food control*, 97, 67-76. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2018.10.021>
- Buğday Derneği (2022). Tarım zehirlerinde rekor artış. 30 Ocak 2024, <https://www.bugday.org/blog/tarim-zehirlerinde-rekor-artis/>.
- Buyuktepe, O., Catal, C., Kar, G., Bouzembrak, Y., Marvin, H. & Gavai, A. (2023). Food fraud detection using explainable artificial intelligence. *Expert Systems*, e13387, 1-20. <https://doi.org/10.1111/exsy.13387>
- Caldeira, A. J. R., Alves, C. P. P. & Santos, M. J. (2021). Anisakis notification in fish: An assessment of the cases reported in the European Union Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) database. *Food Control*, 124, 107913. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.107913>
- Canımoğlu, M. A., Adak, S. B., Ünlü, Ü., Genç, E. & Yorulmaz, A. (2022). Gıda ve Yem İçin Hızlı Alarm Sistemi’nde bulunan gıda ile temas eden madde bildirimleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 21(41), 10-18. <https://doi.org/10.55071/ticaretfbid.1014853>
- Čapla, J., Zajác, P., Čurlej, J., Hleba, L., Benešová, L., Jakabová, S. & Genčúrová, K. (2022). Analysis of reported food fraud in the global beef supply chain 2000-2020. *Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*, e5872-e5872. <https://doi.org/10.55251/jmbfs.5872>
- Čapla, J., Zajác, P., Fikselová, M., Bobková, A., Belej, L. & Janeková, V. (2019). Analysis of the incidence of foreign bodies in European foods. *Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*, 9(Special Issue), 370-375. <https://doi.org/10.15414/jmbfs.2019.9.special.370-375>
- Chavez, P. J. A. & Seow, C. (2012). Managing food quality risk in global supply chain: A risk management framework. *International Journal of Engineering Business Management*, 4(1),1-8. <https://doi.org/10.5772/46116>
- Chen, C., Zhang, J. & Delaurentis, T. (2014). Quality control in food supply chain management: An analytical model and case study of the adulterated milk incident in China. *International Journal of Production Economics*, 152, 188-199. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2013.12.016>
- Çınar, S., Yılmaz, S. N., Aydın, E. & Yorulmaz, A. (2017). Gıda ve Yem İçin Hızlı Alarm Sistemi (RASFF) 2009-2016 Türkiye Raporu. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 5(8), 873-882. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v5i8.873-882.1155>
- Çiftçi, N., Karadeniz, Ş., Deniz Şirinyıldız, D. & Yorulmaz, A. (2022). Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi’nde yer alan çevresel kirletici bildirimleri. *Food and Health*, 8(2), 92-102. <https://doi.org/10.3153/FH22009>

- Dada, A. C., Somorin, Y. M., Ateba, C. N., Onyeaka, H., Anyogu, A., Kasan, N. A. & Odeyemi, O. A. (2021). Microbiological hazards associated with food products imported from the Asia-Pacific region based on analysis of the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) notifications. *Food Control*, 129, 108243. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108243>
- Das, K. (2011). A quality integrated strategic level global supply chain model. *International Journal of Production research*, 49(1), 5-31. <https://doi.org/10.1080/00207543.2010.508933>
- De Leo, F., Coluccia, B., Miglietta, P. P. & Serio, F. (2021). Food contact materials recalls and international trade relations: An analysis of the nexus between RASFF notifications and product origin. *Food Control*, 120, 107518 <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2020.107518>
- DergiPark (2024). Advanced search. 03 Ocak 2024, <https://dergipark.org.tr/tr/advanced-search>.
- Doğan, F. N. & Karpuzcu, M. E. (2019). Türkiye’de tarım kaynaklı pestisit kirliliğinin durumu ve alternatif kontrol tedbirlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(6), 734-747. <https://doi.org/10.5505/pajes.2018.53189>
- Durmuşoğlu, E. & Aydın, A. (2023). Türkiye’de meyve ve sebzelerde kalıntı problemi ve yönetimi, *Tarlasera*, Ocak 2023, 76-80. 05 Ocak 2024, https://zimid.org/wp-content/uploads/2023/01/zimid-makale_c.pdf.
- Eissa, F. & El-Dein, A. E. (2023). Irradiated and radioactively contaminated foods: Analysis of EU RASFF notifications from 1997 to 2022. *Journal of Environmental Radioactivity*, 270, 107315. <https://doi.org/10.1016/j.jenvrad.2023.107315>
- Eissa, F., Elhawat, N. & Alshaal, T. (2023). Comparative study between the top six heavy metals involved in the EU RASFF notifications over the last 23 years. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 265, 115489. <https://doi.org/10.1016/j.ecoenv.2023.115489>
- Eissa, F. & Sebaei, A. S. (2023). A comparative study between the top 10 origin countries involved in the EU RASFF notifications on aflatoxins from 1997 to 2022. *Microbial Risk Analysis*, 25, 100277, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.mran.2023.100277>
- Eissa, F. & Taha, E. K. A. (2023). Contaminants in honey: an analysis of EU RASFF notifications from 2002 to 2022. *Journal of Consumer Protection and Food Safety*, 18(4), 393-402. <https://doi.org/10.1007/s00003-023-01460-x>
- Ekonomi Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü (2015). Pazara Giriş Engelleri 2015 Raporu. 25 Ocak 2024, <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/Pazara-Giris-Engelleri-2015-Raporu.pdf>.
- Essuman, E. K., Teye, E., Dadzie, R. G. & Sam-Amoah, L. K. (2023). Pesticide residues and unauthorized dyes as adulteration markers in chilli pepper and tomato. *International Journal of Food Science*, 2023, 1-16. <https://doi.org/10.1155/2023/5337150>
- European Commission (2002a). Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF). 02 Ocak 2024, https://food.ec.europa.eu/safety/rasff_en#Learn.
- European Commission (2002b). ACN notifications. 21 Ocak 2024, https://food.ec.europa.eu/safety/acn/acn-notifications_en.
- European Commission (2022). 2021 Annual Report Alert and Cooperation Network. 20 Şubat 2024, https://food.ec.europa.eu/document/download/e8b14245-1f30-4f2b-bf5c-5e70e525e753_en?filename=acn_annual-report_2021-final.pdf .
- European data (2021). RASFF – Schnellwarnsystem für Lebens- und Futtermittel. 18 Ocak 2024, https://data.europa.eu/data/datasets/restored_rasff?locale=tr.
- Garcia-Alvarez-Coque, J. M., Taghouti, I. & Martinez-Gomez, V. (2020). Changes in aflatoxin standards: Implications for EU border controls of nut imports. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 42(3), 524-541. <https://doi.org/10.1093/aep/ppy036>
- Guardone, L., Tinacci, L., Armani, A. & Trevisani, M. (2022). Residues of veterinary drugs in fish and fish products: An analysis of RASFF data over the last 20 years. *Food Control*, 135, 108780. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108780>
- Ilyasu, A. & Zainalabidin, M. (2018). Meeting European Union's food and agricultural products imports standards: challenges and opportunities for developing countries. *Alanya Akademik Bakış*, 2(3), 225-234. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.318299>

- Irmak, N., Yılmaz, K., Şirinyıldız, D. D. & Yorulmaz, A. (2022). Analysis of RASFF Notifications: 2021 Food And Food Contact Material Data Review. *Gıda*, 47(6), 962-970. <https://doi.org/10.15237/gida.GD22071>
- İnanç, A. L. (2024). Dökme ve ambalajlı baharatlık kırmızıbiberlerin aflatoksin kontaminasyonunun belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 27(3), 695-703. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.1341076>
- Kawecka, A. & Gębarowski, M. (2015). Short food supply chains—benefits for consumers and food producers. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 3 (37), 459-466. <https://doi.org/10.17306/JARD.2015.48>
- Kowalska, A. & Manning, L. (2022). Food safety governance and guardianship: the role of the private sector in addressing the EU ethylene oxide incident. *Foods*, 11(2), 204,1-20. <https://doi.org/10.3390/foods11020204>
- Kowalska, A. & Manning, L. (2021). Using the Rapid Alert System for Food and Feed: Potential benefits and problems on data interpretation. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 61(6), 906-919. <https://doi.org/10.1080/10408398.2020.1747978>
- Kuchheuser, P. & Birringer, M. (2022a). Pesticide residues in food in the European Union: Analysis of notifications in the European Rapid Alert System for Food and Feed from 2002 to 2020. *Food Control*, 133, 108575. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108575>
- Kuchheuser, P. & Birringer, M. (2022b). Evaluation of specific import provisions for food products from third countries based on an analysis of RASFF notifications on pesticide residues. *Food Control*, 133, 108581. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108581>
- Kumar, S. & Schmitz, S. (2011). Managing recalls in a consumer product supply chain—root cause analysis and measures to mitigate risks. *International Journal of Production Research*, 49(1), 235-253. <https://doi.org/10.1080/00207543.2010.508952>
- Li, L. & Warfield, J. N. (2011). Perspectives on quality coordination and assurance in global supply chains. *International Journal of Production Research*, 49(1), 1-4. <https://doi.org/10.1080/00207543.2010.508932>
- Lüth, S., Boone, I., Kleta, S. & Al Dahouk, S. (2019). Analysis of RASFF notifications on food products contaminated with *Listeria monocytogenes* reveals options for improvement in the Rapid Alert System for Food and Feed. *Food Control*, 96, 479-487. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2018.09.033>
- Ma, J., Tse, Y. K., Zhang, M. & MacBryde, J. (2022). Quality risk and responsive actions in sourcing/procurement: an empirical study of food fraud cases in the UK. *Production Planning & Control*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/09537287.2022.2080125>
- Manning, L., Bieniek, M., Kowalska, A. & Ward, R. (2022). Dietary supplements, harm associated with synthetic adulterants and potential governance solutions. *Crime, Law and Social Change*, 78(5), 507-533. <https://doi.org/10.1007/s10611-021-09992-9>
- Martínez-Pineda, M. & Yagüe-Ruiz, C. (2022). The risk of undeclared allergens on food labels for pediatric patients in the European Union. *Nutrients*, 14(8), 1571. <https://doi.org/10.3390/nu14081571>
- Marvin, H. J., Bouzembrak, Y., Janssen, E. M., van der Fels-Klerx, H. V., van Asselt, E. D. & Kleter, G. A. (2016). A holistic approach to food safety risks: Food fraud as an example. *Food Research International*, 89, 463-470. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2016.08.028>
- Montgomery, H., Haughey, S. A. & Elliott, C. T. (2020). Recent food safety and fraud issues within the dairy supply chain (2015–2019). *Global Food Security*, 26, 100447. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100447>
- Newton, R., Zhang, W., Leaver, M., Murray, F. & Little, D. C. (2019). Assessment and communication of the toxicological risk of consuming shrimp in the EU. *Aquaculture*, 500, 148-159. <https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2018.10.006>
- Nogales, A., Díaz-Morón, R. & García-Tejedor, Á. J. (2022). A comparison of neural and non-neural machine learning models for food safety risk prediction with European Union RASFF data. *Food Control*, 134, 108697. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108697>
- Nogales, A., Mora-Cantalops, M., Morón, R. D. & García-Tejedor, Á. J. (2023). Network analysis for food safety: Quantitative and structural study of data gathered through the RASFF system in the European Union. *Food Control*, 145, 109422. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2022.109422>
- Owolabi, I. O., Karoonuthaisiri, N., Elliott, C. T. & Petchkongkaew, A. (2023). A 10-year analysis of RASFF notifications for mycotoxins in nuts. Trend in key mycotoxins and impacted countries. *Food Research International*, 112915. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2018.11.051>

- Pacholek, B. & Sady, S. (2021). Integrated Approach to Managing food allergens as an element of quality management in food production and marketing. In K. S. Soliman (Ed.), *Innovation Management and information technology impact on global economy in the era of pandemic* (pp. 4954-4962). ISBN: 978-0-9998551-6-4
- Pádua, I., Moreira, A., Moreira, P., de Vasconcelos, F. M. & Barros, R. (2019). Impact of the regulation (EU) 1169/2011: Allergen-related recalls in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) portal. *Food Control*, 98, 389-398. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2018.11.051>
- Papapanagiotou, E. P. (2023). Serious notifications on residues of veterinary medicinal products in food from RASFF (2012–2020). *Food Control*, 148, 109618. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2023.109618>
- Papapanagiotou, E. P. (2021a). Serious alert and border rejection notifications on food in the EU RASFF. *Veterinary Sciences*, 8(11), 279. <https://doi.org/10.3390/vetsci8110279>
- Papapanagiotou, E. P. (2021b). Serious notifications on food contact materials in the EU RASFF. *Veterinary Sciences*, 8(4), 56. <https://doi.org/10.3390/vetsci8040056>
- Peivasteh-Roudsari, L., Pirhadi, M., Shahbazi, R., Eghbaljoo-Gharehgheshlaghi, H., Sepahi, M., Mirza Alizadeh, A., Tajdar-oranj, B. & Jazaeri, S. (2022). Mycotoxins: Impact on health and strategies for prevention and detoxification in the food chain. *Food Reviews International*, 38(sup1), 193-224. <https://doi.org/10.1080/87559129.2020.1858858>
- Pigłowski, M. (2023). Hazards in Seafood Notified in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) in 1996–2020. *Water*, 15(3), 548. <https://doi.org/10.3390/w15030548>
- Pigłowski, M. (2022). Notifications on pesticide residues in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8525. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148525>
- Pigłowski, M. (2021). The intra-European Union food trade with the relation to the notifications in the Rapid Alert System for Food and Feed. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1623. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041623>
- Pigłowski, M. (2020). Food hazards on the European Union market: The data analysis of the Rapid Alert System for Food and Feed. *Food Science & Nutrition*, 8(3), 1603-1627. <https://doi.org/10.1002/fsn3.1448>
- Pigłowski, M. (2019a). Comparative analysis of notifications regarding mycotoxins in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF). *Quality Assurance and Safety of Crops & Foods*, 11(8), 725-735. <https://doi.org/10.3920/QAS2018.1398>
- Pigłowski, M. (2019b). Pathogenic and non-pathogenic microorganisms in the Rapid Alert System for Food and Feed. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(3), 477. <https://doi.org/10.3390/ijerph16030477>
- Pigłowski, M. & Niewczas-Dobrowolska, M. (2023). Hazards in products of plant origin reported in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) from 1998 to 2020. *Sustainability*, 15(10), 8091. <https://doi.org/10.3390/su15108091>
- Postolache, A. N., Chelmu, S. S., Arifton, A. M., Ciorpac, M., Pop, C., Ciobanu, M. M. & Creangă, Ş. (2020). Analysis of RASFF notifications on contaminated dairy products from the last two decades: 2000-2020. *Romanian Biotechnological Letters*, 25(2), 1396-1406. <https://doi.org/10.25083/rbl/25.2/1396.1406>
- RASFF Window (2024). RASFF Search. 5 Ocak 2024, <https://webgate.ec.europa.eu/rasff-window/screen/search>.
- Robson, K., Dean, M., Brooks, S., Haughey, S. & Elliott, C. (2020). A 20-year analysis of reported food fraud in the global beef supply chain. *Food Control*, 116, 107310. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2020.107310>
- Robson, K., Dean, M., Haughey, S. A. & Elliott, C. T. (2021). The identification of beef crimes and the creation of a bespoke beef crimes risk assessment tool. *Food Control*, 126, 107980. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.107980>
- Roth, A. V., Tsay, A. A., Pullman, M. E. & Gray, J. V. (2008). Unraveling the food supply chain: strategic insights from China and the 2007 recalls. *Journal of Supply Chain Management*, 44(1), 22-39. <https://doi.org/10.1111/j.1745-493X.2008.00043.x>
- Sağlam, A. & Masatcıoğlu, M. T. (2021). RASFF sisteminde tahıl ve fırıncılık ürünlerinin aflatoksin ve okratoksin A düzeyleri ve Hatay yöresi buğdaylarının bu mikotoksinler açısından değerlendirilmesi. *Gıda*, 46(5), 1195-1204. <https://doi.org/10.15237/gida.GD21094>

- Sağlam, A. & Masatcıoğlu, M. T. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye kaynaklı gıdalarda 2009–2018 yılları arasında RASFF bildirimleri. *Gıda*, 45(4), 623-634. <https://doi.org/10.15237/gida.GD20051>
- Somarin, Y. M., Odeyemi, O. A. & Ateba, C. N. (2021). Salmonella is the most common foodborne pathogen in African food exports to the European Union: Analysis of the Rapid Alert System for Food and Feed (1999–2019). *Food Control*, 123, 107849, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2020.107849>
- Soon, J. M. (2020). Application of Bayesian Network modelling to predict food fraud products from China. *Food Control*, 114, 107232. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2020.107232>
- Sun, L., Li, R., Tai, B., Hussain, S. Wang, G., Liu, X., & Xing, F. (2023). Current status of major mycotoxins contamination in food and feed in Asia— A review. *ACS Food Science & Technology*, 3(2), 231-244. <https://doi.org/10.1021/acsfoodscitech.2c00331>
- Taghouti, I., Martínez-Gómez, V. & Marti, L. (2016). Sanitary and Phytosanitary measures in agri-food imports from the European Union: Reputation effects over time. *Economía Agraria y Recursos Naturales-Agricultural and Resource Economics*, 16(2), 69-88. <http://dx.doi.org/10.7201/earn.2016.02.03>
- Tse, Y. K. & Tan, K. H. (2012). Managing product quality risk and visibility in multi-layer supply chain. *International Journal of Production Economics*, 139(1), 49-57. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2011.10.031>
- Tse, Y. K. & Zhang, M. (2017). Supply chain quality risk. In, M. Woods and P. Linsley (Eds.), *The Routledge Companion to accounting and risk* (pp. 187-203). New York: Routledge.
- Visciano, P. & Schirone, M. (2021). Food frauds: Global incidents and misleading situations. *Trends in Food Science & Technology*, 114, 424-442. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2021.06.010>
- Web of Science (2024). Document search. 03 Ocak 2024, <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search>.
- Wróbel, K., Milewska, A. J., Marczak, M. & Kozłowski, R. (2022). Dietary supplements questioned in the Polish notification procedure upon the basis of data from the national register of functional foods and the European system of the RASFF. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13), 8161. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138161>
- Yao, D. Q. & Zhang, N. (2009). Contract design for supply chain quality management. *International Journal of Value Chain Management*, 3(2), 129-145. <https://doi.org/10.1504/IJVC.2009.026954>
- Yılmaz Çebi, S. & Olhan, E. (2017). Avrupa Birliği Gıda ve Yemde Hızlı Alarm Sistemi'nin Türkiye'nin gıda ürünleri ihracatı üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 133-144. <https://doi.org/10.24181/tarekoder.325641>
- Zhang, Q., Shen, Y., Jiang, Z., Cheng, X., Jin, Y. & Shi, C. (2022). Exploring the inhibitory effect of RASFF on China-EU trade of rice-based products. *GM Crops & Food*, 13(1), 355-371. <https://doi.org/10.1080/21645698.2022.2145838>

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1459383
Araştırma Makalesi/Research Article

COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION AND ENERGY SECURITY POLICIES: THE 2022 KAZAKHSTAN EVENTS

Zehra AKSU¹

Abstract

Article Info

Received:
26/03/2024

Accepted:
11/06/2024

The primary aim of this article is to analyse the energy security policies of the CSTO, which brings together countries of geostrategic importance in the production and transit of energy resources. The article not only seeks to highlight the synergy between military security and energy security but also to draw attention to the role of international organisations in ensuring energy security. In the study, the CSTO's initial peacekeeping mission, the 2022 intervention in Kazakhstan, is chosen as a case study, and it seeks to answer the question of what the effects of these events were. The study, based on the hypothesis that energy security will become one of the CSTO's primary fields of operation, used qualitative research method. The findings of the study indicate that following the events in Kazakhstan, the CSTO has increased its effectiveness as a security provider in the region; military strength is a key factor in achieving energy security; necessary for CSTO members should develop more active policies in the field of energy security, which is component of national and regional security; the events have also had repercussions on other energy-rich Turkic States and have given rise to concerns about Russia's growing influence in the area.

Keywords: Collective Security Treaty Organization, Kazakhstan, Energy Security, Military Security.

Jel Codes: Q3, Q4, Q19, H8.

¹**Sorumlu Yazar:** Dr., Kadir Has Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-1073-4086, zehraksu46@gmail.com.

Atıf: Aksu, Z. (2024). Collective Security Treaty Organization and Energy Security Policies: The 2022 Kazakhstan Events. *Journal of Academic Approaches*, 15(2), 1073-1093.

1. Introduction

The concept of security, a subject of debate since the dawn of humanity, has been continually transforming in its perception. With the Industrial Revolution and the process of globalization, the concept of security has expanded and deepened. Especially from the beginning of the twentieth century, with countries in need of energy lacking energy resources and their production-consumption patterns becoming dependent on these resources, “energy security” has emerged as one of the fundamental topics of discussion in international relations. In the new era, numerous regional and global conflicts have arisen and continue to occur due to energy resources. One of the regions with energy-related security issues is Eurasia, and Kazakhstan is a significant part of this region.

Kazakhstan, holding significant potential in terms of energy reserves, has become a regional power of growing importance from a geopolitical, geo-economic, and geostrategic perspective, especially since the acceleration of industrialization in the 20th century and the subsequent increase in the consumption of non-renewable energy resources. Kazakhstan, a party to numerous regional and global international organisations, has been participating in international politics as an independent state since 1991, striving to enhance its influence politically and economically. One of these organisations is the Collective Security Treaty Organization (CSTO), a military alliance initiative of which Kazakhstan is one of the six founding states.

Focusing primarily on three objectives – political unity, combating drug trafficking, and terrorism – the CSTO was established under the leadership of Russia as a result of the unease felt about NATO's eastward expansion. To date, within the CSTO, 43 international agreements and 173 resolutions have been adopted concerning the most fundamental issues of intergovernmental cooperation in the field of collective security, and more than 30 exercises across various dimensions, along with one military operation, have been organised to form and demonstrate the strength and capabilities of the collective security system. The organisation, expected to assume a more active structure due to the conditions of its establishment period, conducted its first military operation only in January 2022. With this operation, an international organisation formed outside of Western countries following the dissolution of the USSR dispatched military forces for the first time to a member state. The CSTO's role as a security provider in the region following the incidents in Kazakhstan has been a significant development. Another notable aspect of the operation is that it was a response related to energy security a subject not directly addressed in the organisation's founding purposes and the swift

suppression of the incidents due to its security structuring. In this context, this study, which highlights the significance of military security in ensuring energy security, has selected the 2022 Kazakhstan events as a case study in line with the goal of examining the CSTO's energy security policies. The analysis, based on energy security, has sought to answer the question of what the impacts of these events have been.

The distinct feature that sets this study apart is the absence of prior research on how the CSTO, as a security organisation, has addressed the significant regional issue of energy security, coupled with the lack of a detailed analysis of the 2022 Kazakhstan events within the context of energy security. During the research process, data gathered from primary and secondary sources have been compiled and processed using qualitative research methods. This approach has aimed to generate rational outcomes from the findings obtained in the study.

2. Kazakhstan's Energy Resources from a Geopolitical and Geostrategic Perspective

Kazakhstan, a significant country in the Eurasian region, shares its borders with China to the east, Russia to the west and north, and Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan to the south. It is a nation characterized by a multi-ethnic and multi-religious societal structure, vast territories, and rich natural resources. With a population of 18.51 million and a total area of 2.724.900 km², Kazakhstan ranks second in size among the post-Soviet countries after Russia and ninth in the World (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023; Ağır & Sayın, 2019: 21-23).

Gaining independence on December 16, 1991, Kazakhstan is a democratic, secular, and unitary state governed by a strong presidential system. It continues to play an active role in regional organisations such as the Shanghai Cooperation Organization, the Commonwealth of Independent States, and the Eurasian Economic Union, as well as in international organisations including the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe, and the Organisation of Islamic Cooperation, following a multi-vector strategy in its foreign policy.

Table 1

Kazakhstan Energy Resources

	Coal	Oil	Natural Gas	Uranium
Reserve Amount	25.605 million tones	30.0 thousand million barrels	93.7 trillion cubic feet (tcf)	906.800 tonnes
Production Amount	3.105 quadrillion btu	4.135 quadrillion btu	1.022 quadrillion btu	24.575 tonnes
Consumption Amount	2.078 btu	0.582 btu	0.609 btu	-
Supply Amount	37.516 thousand tons of oil equivalent (ktoe)	18.880 ktoe	18.619 ktoe	-

Source: BP, 2020; EIA, 2012; EIA, 2017; EIA, 2018

According to Table 1, the country that stands out in the global system due to its rich natural resources has a total coal reserve of 25.605 million tonnes, with a production amount of 3.105 quadrillion btu, a consumption amount of 2.078 btu, and a supply amount of 37.516 ktoe. In terms of oil resources, the total reserve is 30.0 thousand million barrels, with a production amount of 4.135 quadrillion btu, a consumption amount of 0.582 btu, and a supply amount of 37.516 ktoe. As for natural gas resources, the country with a total reserve of 93.7 tcf has a production amount of 1.022 quadrillion btu, a consumption amount of 0.609 btu, and a supply amount of 18.619 ktoe. In addition to fossil energy sources, the country is also quite rich in uranium, with a total uranium reserve amount of 906.800 tonnes, while the production amount is 24.575 tonnes¹. Kazakhstan, which holds the third-largest proven coal reserves among the post-Soviet countries after Russia and Ukraine, is second to Russia in crude oil and fourth in natural gas reserves following Russia, Turkmenistan, and Azerbaijan. In terms of uranium reserves, it ranks first among these countries and second in the world. By virtue of these specified hydrocarbon resources, Kazakhstan is an important supply country capable of competing in many areas on the world market. Kazakhstan ranks third after Russia and Ukraine for coal supply among the post-Soviet states, fourth in natural gas after Russia, Uzbekistan, and

¹ This quantity, corresponding to 39% of the world's total uranium production, places Kazakhstan at the forefront globally in terms of uranium production. Similarly, the country ranks second in the world in terms of reserve quantity, following Australia.

Turkmenistan, and second in oil following Russia. The considerable expanse of its geography, along with its energy resources and assertive stance in global politics, elevates Kazakhstan to the status of a significant nation.

Due to its geopolitical position, Kazakhstan is also a crucial transit country. Apart from its resources, it facilitates the westward and eastward market access of numerous other resources. The most significant of the transported resources are natural gas and oil, and the country has many pipelines, some of which date back to the USSR period, while others were constructed after its dissolution. These include the Central Asia-Center Gas Pipeline System (CAC), the Kazakhstan-China Pipeline, the Caspian Pipeline Consortium (CPC), Uzen-Atyrau-Samara, the Turkmenistan-China Gas Pipeline (Central Asia-China Pipeline), the Iran Oil Swap, the Kazakhstan Caspian Transportation System (KCTS), and the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline. The oil and natural gas pipeline density reaching Europe, Eastern, and South Asia enhances Kazakhstan's geostrategic importance. Kazakhstan emerges as a promising and significant partner for both European and Asian countries. This reality focuses the attention of both energy-supplying and energy-exporting nations on this region.

3. Military Security as a Component of Energy Security

Security, as one of humanity's most fundamental concerns, is also a well-established concept within the discipline of political science (Baylis, 2012: 168). The concern for ontological security has expanded over time and acquired social and political attributes. This expansion has come as individuals have come to perceive and seek to defend aspects such as social status, wealth, and property not merely as adjuncts to their existence but as integral parts of their being. Questions like “How does a person feel secure or ought to feel secure?” or “What should be secured as a matter of priority and importance?” have shaped the direction of security concerns with social and political implications. The nature of the measures to be developed in this regard has varied according to the identified threats, and achieving security without eliminating the existing threats has become virtually impossible. This approach has also remained valid in the matter of energy resources; any threat, actual or potential, against energy resources has negatively impacted states' national security. For this reason, according to Bahgat (2011: 9), energy security, especially in the post-Cold War era, has emerged as one of the primary interests in international politics. Energy security is generally defined as the access of a population in a given region to competitively and affordably priced energy services of sufficient quality that are environmentally acceptable (Jansen, 2009: 7).

The transformation of energy into a security issue has been influenced by changes in energy policies and the solidification of securitization around energy (Buzan et al., 1998: 21-49). Accordingly, any threat to energy resources has been aligned with national interests, and military power, a manifestation of national strength, has been deemed essential in securing energy resources. It has been perceived as implausible for states lacking military strength to conduct their own defense or to defend, protect, and acquire their national interests abroad. It is not feasible to counteract an attack on production security, supply security, or pipelines without military force. Therefore, according to Molchanov (2012: 12), the issue of energy security has always inherently pointed to the problem of a nation's relative power or absence. Elements that aim to weaken or eliminate this power choose energy resources as their targets. These elements may sometimes be hostile states as well as terrorist groups. Their goal is to demonstrate that their targets are vulnerable to sabotage and terrorist attacks.

Terrorists attack critical energy facilities to create problems for financial sectors, negatively influence foreign policy, and jeopardize internal stability within a country (Luft & Korin, 2009: 3), while hostile states sometimes attack energy infrastructures during wars to economically weaken the opposing side or, at times, simply to increase their share in international competition. For instance, a study of the air campaign during the Gulf War in 1991 revealed that the American armed forces went beyond bombing military targets, also targeting Iraqi energy facilities. However, a state's development of adverse strategies against another state's energy resources has never been as pronounced as that of terrorist groups. Terrorist organisations have particularly identified pipelines within energy infrastructures as targets, believing that cutting off or damaging these lines would inflict greater harm on national security.

Saudi Arabia, Algeria, Türkiye, Iraq, Libya, Colombia, Sudan, and Nigeria have all been targets of such actions. For example, in Algeria in 2013, the In Amenas Gas Facility, which accounted for 10% of the nation's natural gas production, came under attack by terrorist groups affiliated with Al-Qaeda. As a result of the assault, production at the facility, which had an annual capacity of 9 billion cubic meters, was halted, and 40 workers were killed. Following the incident, operations at the site were suspended, and companies like BP and Statoil withdrew their investments (Gücüyener, 2014). John Robb, a former ground combat agent and counterterrorism expert, has asserted that terrorists have learned to strategically wage war against nation-states without weapons of mass destruction by adopting a new method of system disruption (Sovacool, 2011: 79).

Consequently, protecting energy facilities from such attacks has become a crucial factor in energy security. These attacks not only cause supply disruptions but also damage the image of the energy-producing countries and can lead to a halt in production by energy investors, as was the case with the Amenas incident. Therefore, it has become essential to protect both the production and transfer sites of these resources with military forces and, when necessary, to create a security zone through cooperation with other states. The importance of international organisations established for security purposes has been recognised, with the expectation that such structures could either enable quicker action to mitigate the extent of damage in the face of a potential security issue or completely eliminate the threat before it materializes into an actual offense.

4. Collective Security Treaty Organization and Energy Security

The end of the Cold War at the beginning of the 1990s, alongside the dissolution of the Soviet Union, also led to the disappearance of what was one of the world's most powerful armed forces, the Soviet military. During the Soviet era, the defense infrastructure was historically distributed across all the Union republics as a coherent whole. When the union disintegrated, the military was divided as well. For example, during the USSR period, missile attack early warning systems were deployed in Belarus, the Baltic states, Ukraine, Azerbaijan, and Tajikistan; nuclear weapons were situated in Russia, Belarus, Kazakhstan, and Ukraine; and submarines and surface ships were positioned in the Baltic states, Ukraine, and Georgia. This arrangement, planned for the protection of all territories before the union's collapse, resulted in the disruption of the integrated defense system after the USSR fell apart (Kurtov, 2008: 263). The newly independent republics faced the problem of ensuring their security. In particular, Eurasian countries exposed to various threats originating from neighboring countries like Afghanistan have considered the establishment of regional security for their national interests as a priority matter.

In the new era where security became a priority, the lack of military strength experienced by all states compelled the countries in the Eurasian region to move towards military cooperation. Believing that ensuring regional security would also serve their national security interests, state leaders signed an agreement for collective security² in Tashkent on 15 May 1992. This accord, known as the Collective Security Treaty, was signed by the leaders of Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan. Member states, by confirming

---

² Collective security refers to joint action developed to prevent or counter any attack against an established international order (Schwarzenberger, 1951: 40).

their obligation to abstain from the use of force or the threat of force in interstate relations, have committed to settling all disputes with one another by peaceful means. The treaty text also declares the principle of non-participation in other military alliances against any party state. To promptly eliminate any arising threat, Article 4 specifies that “an attack against any member state shall be considered an attack against all members, prompting a collective response” (Collective Security Treaty, 15.05.1992). Thus, in accordance with the treaty, member states have established a joint consultation mechanism and a collective security system for addressing common problems in the region.

The treaty, initially established for a five-year period with the possibility of extension, was later joined by Azerbaijan (24 September 1993), Georgia (9 December 1993), and Belarus (4 January 1994). After ratification by the parliaments of the member countries, the treaty came into effect on 20 April 1994. By 1999, there was an intention to extend it as envisaged. However, the protocol for expanding the Collective Security Treaty, signed in 1999, was reiterated among six nations, with Azerbaijan, Georgia, and Uzbekistan³ withdrawing from the treaty (CSTO, 2021a). Certain factors influenced Azerbaijan, Georgia, and Uzbekistan's decision not to rejoin the treaty at that time. One of these was the belief that the signed treaty had not achieved the expected success, particularly regarding the issue of religious radicalism in Uzbekistan. Another factor was internal turmoil within these states, such as the Nagorno-Karabakh issue. For instance, while Azerbaijan and Uzbekistan prioritized resolving their domestic problems, Georgia looked to form partnerships with organisations it perceived as stronger, such as the USA and NATO.

As a result, the protocol signed among the six member states of the CIS was designed to be open for participation by other countries in Eurasia. A legal framework and organisational structure were established for the Collective Security Treaty signed in 1992 by the year 1999, and in 2002a decision was made to grant the agreement the status of an international regional organisation. Consequently, on 7 October 2002, CSTO, a military alliance, was established by the heads of state of Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, and Belarus (CSTO, 2021b). Through the organisation established with the effort to create an integrated security system proposed by the Russian Federation, it has been aimed to ensure national and regional security under new geopolitical conditions more effectively. The member states have emphasized their determination to develop further and deepen cooperation in the military and

---

³ Uzbekistan rejoined the organisation in 2006 but withdrew in 2012.

political spheres to ensure and strengthen national, regional, and international security, as stated in the Charter of the Collective Security Treaty Organization dated 7 October 2002.

Article 2 of the treaty specifies that decisions made within the framework of the treaty provisions and international agreements are binding, while Article 3 outlines the organisation's objectives as “maintaining international peace, strengthening regional security and stability, protecting independence, and safeguarding the territorial integrity and sovereignty of member states.” In order to achieve these objectives, the organisation plans to utilise coalition (collective) forces, regional (united) army groups (forces), peacekeeping forces, integrated systems, and the bodies that manage them, along with the joint use of military infrastructure. The member states have also declared that they will interact in the areas of “military and technical (military and economic) cooperation, supplying the armed forces, law enforcement bodies, and special services with the necessary weapons, military and special equipment, and special means” (Charter of The Collective Security Treaty Organization, 07.10.2002: articles 2, 3, 7).

In this charter, “the activities of the organisation are defined as combating international terrorism and extremism, illicit trafficking of narcotics and psychotropic substances, nuclear weapons, organised international crime, illegal migration, and other threats that may arise against the security of the member states.” Although the treaty does not directly mention energy security, an institutional structure has been established to coordinate the parties for the purpose of fulfilling the stated functions (Charter of The Collective Security Treaty Organization, 07.10.2002).

The organisation, which has Russian as its official language, operates through the following bodies: the Collective Security Council, the Council of Foreign Ministers, the Council of Defense Ministers, the Committee of Secretaries of Security Councils, the Permanent Council, the Organization Secretariat, the Joint Staff, and the Parliamentary Assembly. To enable more effective institutional operations, member states have also established auxiliary bodies and working groups in addition to these organs. The existing ancillary institutions created on a permanent or temporary basis to address the challenges faced by the CSTO include: the Coordination Council of the Heads of Competent Authorities on Combating Illicit Drug Trafficking, the Coordination Council of the Heads of Competent Authorities for Emergency Situations, the Interstate Commission for Military Economic Cooperation, the Afghanistan Working Group, and the Working Group on Information Policy and Information Security. Members of the organisation continue their work through specified

sub-bodies, particularly in areas of political, military, contemporary security challenges and threats, drug trafficking, emergency response, illegal migration and human trafficking, and information security. To date, within the CSTO framework, 43 international treaties and 173 decisions have been made on the most fundamental issues of intergovernmental cooperation in collective security, and more than 30 exercises in various dimensions, as well as one military operation, have been organised to develop the strength and tools of the collective security system (CSTO, 2021b).

Within the decisions made and the sub-structures established, there is no designated working group or signed treaty directly tasked with the security of non-renewable energy resources. In all the activities carried out, it is apparent that the organisation is fundamentally focused on three objectives: political cohesion, combating drug trafficking, and terrorism. An examination of the meetings conducted within the framework of the organisation's institutional arrangements confirms this assertion, revealing that the issue of energy security is not discussed to the anticipated extent. The organisation, conceived as a military alliance, is notably deficient in the realm of energy, which is a critical factor in the region's development. When considering the decisions made and the activities carried out within the organisation, it is understood that a strategy has been adopted whereby the successes achieved in combating terrorism are expected to influence energy security as well positively. Within the organisation, it is anticipated that strengthening military capacity will resolve all issues faced by member states, with energy security being considered one of these areas.

The Deputy General Secretary of the CSTO Parliamentary Assembly, Pospelov (2019), highlighted that in the event of a potential threat during the transfer or production of energy, established military units could prevent sabotage or reduce damage to a minimal level through prompt response. He underscored the significance of the CSTO as a major alliance initiative in the region, drawing attention to the organisation's role in ensuring regional security. As Pospelov also pointed out, the convergence of regional countries through regional organisations and international institutions, rather than through bilateral relations alone, brings with it numerous advantages. The CSTO plays a crucial role in maintaining stability in the former Soviet states and ensures that the member countries of the union abstain from the use of force in their mutual relations and international engagements. Moreover, these countries, occupied with completing their institutional developments, are taking on the responsibility of being a security guarantor against external threats. Indeed, the CSTO, established on the initiative of

the Russian Federation to create an integrated security system, maintains its presence as the sole security organisation in the region, which is of significant importance.

In the process of establishing a regional security system, Russia, endeavouring to assume the role of coordinator within the organisation, is focused on developing various forms of cooperation with Eurasian countries under the CSTO framework. While Russia's policies aimed at enhancing regional cooperation within the organisation are welcomed, its adoption of a national interest-focused *modus operandi* is subject to criticism. The underlying motive of Russia's efforts to strengthen the CSTO and transform the organisation into a military bloc is to re-legitimize the influence it lost following the Cold War. Perceiving NATO's eastward expansion as a serious threat, the Russian Federation is endeavoring to maintain its influence over its immediate vicinity by establishing military bases and units in regional countries through the CSTO. The principle of “non-alignment with any other military alliance against any party state,” enshrined in the treaty signed in Tashkent, is a key strategy developed by Russia to prevent membership in other security organisations within the region. The CSTO, established under this principle immediately after the dissolution of the Union, is a regional security organisation specifically developed in response to post-Soviet countries' needs at the time, particularly as a counter to NATO.

Through the CSTO, Russia is not only attempting to prevent NATO from expanding in a way that could threaten it but is also striving to keep Eurasian countries within its sovereignty and control. However, Russia's policy has not yet achieved the intended level, and the CSTO has not captured the anticipated success. The primary reason for this is the differing interests among the member states. The diversity of interests among the members impedes the CSTO's transformation into a cohesive structure composed of interlinked countries. For the organisation to reach a more successful level, all member states must perceive the CSTO as a crucial assurance of their national and regional security and take more serious steps towards this end. The organisation should expand its areas of activity and particularly concentrate on issues of significant importance such as energy security. Despite being the first military-political bloc established in the Eurasian region, the CSTO is insufficient in resolving the common problems faced in the area. Indeed, until 2022, the organisation conducted no military operation except for small-scale exercises. The first military operation organised within the organisation's framework took place in January 2022. Given that the operation was related to energy security, it is deemed necessary to conduct research on the reasons and details of the operation.

5. The CSTO's First Military Operation: The 2022 Kazakhstan Events and Their Impacts

On the 1st of January 2022, in Kazakhstan, a member of the CSTO, the doubling of liquefied petroleum gas (LPG) prices from 60 to 120 Tenge sparked protests in the city of Zhanaozen, where oil processing facilities are located. When the government failed to respond to the protesters' demands, the actions swiftly transformed into broad public movements, spreading to other provinces. Following public demand on the 4th of January, it was announced that the price of LPG in the Mangistau region would be reduced to 50 Tenge and that other socio-economic needs would be separately assessed. On the 5th of January, it was announced that President Kassym-Jomart Tokayev had dismissed the government. Tokayev attributed the occurrence of the protests to the government, specifically the Ministry of Energy, as well as KazMunayGas and KazTransGas, stating that these entities were responsible for the unfounded increase in gas prices. Subsequently, numerous individuals, including the Manager of the Gas Processing Plant in Mangistau, were detained. Following statements and detentions aimed at restoring stability in the country, it was anticipated that the protests would subside, but this expectation was not met. The demonstrations escalated into uprisings and attacks on government buildings.

The transformation of demonstrations into aggressive acts in Kazakhstan is not solely due to the sharp increase in gas prices. Multiple factors are causing social unrest, including significant income disparities among social groups, economic hardships, insufficient democratic gains, poor functioning of the legal system, a corruption issue tied to the mafia and nomenklatura relationships, and low social security levels for the poor (Bilefsky, 2022). These issues, combined with the high fuel cost in the energy-rich country, have turned the protests into a widespread public movement, increasing expectations from the government. Although it was presumed that reducing fuel prices would resolve the problem, protesters began attacking critical areas such as airports and government buildings. The escalation of actions targeting government buildings led to the attackers being labeled as terrorist groups and the declaration of a state of emergency in the country.

Despite initially accepting a few of the protesters' demands, the protests did not cease, and economic, social, and political grievances intensified. The protesters demolished a statue of the country's first president, Nazarbayev, and slogans such as 'Old Man Out' demanded his definitive departure from Kazakh politics (Sputnik, 2022; Hopkins, 2022). The reason for Nazarbayev's protestation stems from his ongoing role in Kazakh politics. Having resigned

from the presidency in 2019, Nazarbayev appointed Tokayev, a loyal figure, as his successor. In other words, Nazarbayev, though officially retired, effectively retained power by positioning the manageable Tokayev in office. Nazarbayev continued to preside over the Security Council of Kazakhstan and maintained control over the country by appointing allies to key positions in the state's institutions.

Regarded as Nazarbayev's successor, Tokayev had promised economic and political reforms upon taking office, yet by 2022, Tokayev's administration had failed to fulfill these promises. Consequently, Nazarbayev's ongoing influence in Kazakh politics became another grievance aired during the protests. While the protests continued, there were reports that Nazarbayev had left the country; however, his Press Advisor Aydos Ukibay stated that Nazarbayev was in Nur-Sultan and supporting President Tokayev. Nazarbayev transferred the chairmanship of the Security Council to President Tokayev. Tokayev, internally discontented with being Nazarbayev's successor, seized the opportunity presented by the protests to initiate a significant overhaul of the existing order (Anadolu Agency, 2022). The withdrawal of Nazarbayev and his team from key positions in the country's governance proved favorable for Tokayev, yet the driving protests compelled Tokayev to get support.

To quell the unrest, conduct anti-terrorism operations, and restore public order, the President of Kazakhstan, Tokayev, requested military assistance from the CSTO. Unable to subdue the protests with his own security forces, Tokayev labeled the protesters as "terrorist groups trained abroad." The underlying reason for this characterisation was Tokayev's desire to legitimise the CSTO's intervention in the events. Subsequently, Tokayev's request was met, and on the 6th of January, the member states of the CSTO responded by declaring that "due to the threat to the national security and sovereignty of the Republic of Kazakhstan and the aggression against the CSTO coming from outside, in accordance with Article 4 of the Collective Security Treaty, it has been decided to send the CSTO's Collective Peacekeeping Forces to Kazakhstan for a limited period to stabilize and normalize the situation" (Pashinyan, 2022; İzvestiya, 2022). The main duties of the CSTO's Collective Peacekeeping Force, which includes units from the armed forces of Armenia, Belarus, Kyrgyzstan, the Russian Federation, and Tajikistan, have been specified as "protecting significant state and military facilities and assisting the law enforcement forces of Kazakhstan in stabilizing the situation and restoring it to the legal framework" (Zaynetdinov, 2011).

On January 7th, a contingent of 2,500 peacekeepers from the multinational forces of the CSTO member states began to be deployed in Kazakhstan with the objective of halting actors

who posed a real threat to the country's security, stability, and even territorial integrity (Kriener & Brassat, 2023: 272). At this time, President Tokayev declared that the security and protection of the personnel and properties of foreign companies and investors would be ensured. By the end of January 9th, the deployment of the Collective Peacekeeping Forces within the territory of Kazakhstan was completed. It was reported that by January 12th, the Peacekeeping Forces had cleared all administrative buildings of terrorists, and it was announced that the CSTO forces would begin withdrawing from the country on January 13th, with the withdrawal to be completed within ten days. On January 15th, the peacekeeping operation in the Republic of Kazakhstan concluded, and public order was re-established. The intervention put an end to the protesters' aspiration for societal and governmental reform.

With this operation, CSTO's first peacekeeping mission, the organisation's suitability, and effectiveness as an authorized political-military entity were recognised. The events in Kazakhstan have marked a turning point in the organisation's development, now gaining new characteristics as a strong international institution. The CSTO's rapid decision to deploy a peacekeeping force in response to the events has increased its significance. It has become clear that the CSTO is a mechanism working to maintain the stability and security of its member states as an authorized political-military organisation. The strategic location of the Mangistau region, where the disturbances began, and the relation of the events to energy security have also been factors that influenced the swift decision-making. The region, situated in the southwest of the country, possesses much of Kazakhstan's Caspian Sea coast and is also neighboring the energy-rich Turkmenistan and Uzbekistan. The potential for similar issues to manifest in other Eurasian countries and the possibility of them affecting neighboring states have brought to mind the likelihood of a regional spread. Therefore, the events in Kazakhstan have been of significant concern to other energy-rich post-Soviet Turkic States.

In the events unfolding in Kazakhstan, Azerbaijan emphasized that the protests could not solely be attributed to rising natural gas prices, suggesting they were actions planned by external forces (Aliyev, 2022). Turkmenistan expressed a deep interest in the quick normalization of the situation, pointing out the damage to Kazakhstan (Azadlyk Radiosy, 2022), while Russia labeled the protests as an organised conspiracy, stating the demonstrators consisted of "radical and terrorist groups." The cause was attributed to internal income inequality and the suggestion that the events were orchestrated by external powers (İzvestiya, 2022). Uzbekistan associated the demonstrations with the political climate within the country (İlhan, 2022: 35). The reactions to the protests have been notably followed with concern, particularly by the Turkic States.

Moreover, the incidents have not only affected the stance of Turkic States but have also drawn the attention of other states, whether members of the organisation, non-members, or those with interests in the region, sparking discussions. The debates have generally revolved around questions such as “What is Russia’s influence on the events?”, “Will dependency on Russia increase?”, “Is the CSTO seeking new members?”, “Are the Kazakhstan events part of the CSTO’s expansion policy?” and “What is the connection with establishing the Organization of Turkic States?”

The onset of the crisis in Kazakhstan just a few months after establishing the Organization of Turkic States on November 12, 2021, has been one of the most conspicuous developments fueling debates. Particularly, Uzbekistan—a non-member of the union—and Western states have made striking statements suggesting Russia's unease with the formation of an organisation in Eurasia outside its leadership could have been an external trigger in the events (Habardor, 2022). Another incident influencing these statements was a meeting held in December 2021 to establish permanent commercial relationships to strengthen strategic partnership dialogues between the USA and Kazakhstan. The USA, being the first country to recognise Kazakhstan’s independence following the dissolution of the USSR, has made efforts to develop close relationships that would erase the remnants of the Cold War era, which have discomfited Russia. The occurrence of the events at a time when American investments in Kazakhstan’s energy sector were on the rise and closer ties were being formed has led to speculations that the protests could have been instigated by Russia (Napper, 2022).

The U.S. media has reported that in Kazakhstan, protests stoked by the rising cost of fuel have been exacerbated into a more violent and bloody condition following the intervention of the CSTO. It was also noted that led to a military incursion led by Russia, which intervention resulted in the deaths of numerous anti-government demonstrators (Bilefsky, 2022). In response to the numerous civilian casualties, Antony Blinken condemned the order given by Tokayev to “shoot to kill” and called for its retraction. Tokayev's request for military assistance from the CSTO has been deemed inappropriate, with warnings given to Tokayev that recent history shows the difficulty in removing Russian forces from the region. Consequently, the CSTO's involvement is considered tragic not only because of the loss of life and the disruption of peace in Kazakhstan but also due to Tokayev's calls for the deployment of so-called peacekeepers from an organisation dominated by Russia.

In a statement from Washington, it has been declared, “We are closely monitoring any actions that could lead to violations of potential rights by Russian soldiers and the overtaking

of Kazakhstani institutions.” Furthermore, Tokayev's call has been criticized by Uzbekistan, noting that it could evidently create a dependency on Russia while also posing an internal security issue for Uzbekistan itself (Euronews, 2022; Niyazov, 2022; Napper, 2022). In the media of Uzbekistan, there has been coverage of the remarks by Belarusian President Alexander Lukashenko at the CSTO summit, where he suggested that the insurgents responsible for the unrest in Kazakhstan also targeted Uzbekistan. Lukashenko’s cautionary statement that Uzbekistan should learn from the events in Kazakhstan has sparked public debate, suggesting external pressure for Uzbekistan to join the CSTO (Shokirjonov, 2022).

Amid these debates, Kazakhstan and especially Russia have suggested that the United States and its allies might be responsible for the unrest. The 2022 Kazakhstan events have been cited as the third uprising against a Kremlin-aligned state, following the protests in Ukraine in 2014 and Belarus in 2020. It has been proposed that the chaos, occurring at a time when Russia is attempting to assert its economic and geopolitical power, could endanger Russia’s dominance in the region (Bilefsky, 2022). Tokayev's description of the demonstrators as “terrorist groups trained abroad” and the democratic aspirations of the protesters hint at the belief that external powers are orchestrating the events.

Consequently, the reversion of fuel prices back to 50 Tenge in Kazakhstan, following public demand, has had a dual effect: on one hand, it could potentially encourage the populace to rebel against any future price increases; on the other hand, it has demonstrated that any new protest could be swiftly quelled through the intervention of the CSTO. Thus, several assessments can be made in the aftermath of the events in Kazakhstan. These include the observation that high fuel prices in energy-rich countries can lead to public discontent and protest; the CSTO's increased effectiveness as a regional security provider could potentially attract more members; Russia's power and favor in the region against Western forces seem to be growing; the successful suppression of the events has increased post-Soviet states' confidence in the CSTO; the seriousness of energy issues has been recognised, and energy companies and governments are likely to act more cautiously; the understanding of public unrest due to income inequality caused by corruption issues has improved, and the dominant position of oligarchs may lead to new protests, prompting a more cautious response in anticipation of this possibility. Therefore, the incidents that have led to both positive and negative outcomes have impacted the regional countries, with Tokayev and Russia emerging as the beneficiaries of the events.

During the crisis, Tokayev managed to significantly escape the shadow of Nazarbayev in Kazakh politics, thus strengthening his image as a leader. The withdrawal of Nazarbayev from the dual-headed leadership that he once shared with Tokayev has resulted in a victory for the latter. However, the events have also increased Tokayev's reliance on Russia, a development which is evident through the CSTO's, led by Russia, principal role in suppressing the events in Kazakhstan, suggesting that Tokayev's administration will follow pro-Russian policies in foreign affairs. Russia has seized the opportunity to remind others of its power and has demonstrated that the CSTO is not just an organisation on paper but is capable of swift action when necessary, especially countering the criticism of ineffectiveness in recent years. On the other hand, another effect of the events has been related to energy security. During the assaults, both the production and transit security of energy, as well as its consumption security, were significantly threatened. Tokayev has frequently emphasised the protection of foreign companies and critical infrastructure within the country. The important role of military security in energy security has been recognised once again, and the events have been suppressed successfully without becoming multi-dimensional. The Kazakhstan events have shown that in resolving security issues in the region, it is of great importance for the military personnel in the army to be trained under common programs and for the army to be equipped with compatible arms, equipment, and communication systems. This is because the member states have the potential to face more serious issues. Therefore, considering the other problems in the region, the development of law enforcement forces of CSTO members is almost a necessity.

6. Conclusion

Since gaining independence after the dissolution of the Soviet Union in 1991, Kazakhstan has been a significant state in international politics due to its geographical location and abundant energy resources. Not only is Kazakhstan an energy-producing country, but it also plays a vital role as a key transit nation. According to the country's most recently published data, the total proven coal reserves stand at 25.605 million tonnes, oil reserves at 30.0 thousand million barrels, and natural gas reserves at 93.7 tcf. Besides its fossil fuel resources, Kazakhstan also boasts substantial uranium reserves, amounting to 906.800 tonnes, making it a significant supply country. However, the wealth of resources that Kazakhstan possesses also brings with it certain security challenges. The security issues experienced by this country, whose economy relies heavily on energy resources, significantly impact the nation.

Aware that issues in areas such as energy cannot be resolved in isolation, Kazakhstan is of the view that regionalisation efforts could provide solutions to its problems and is thus

seeking various avenues of cooperation. Since 1991, within the framework of bilateral and multilateral agreements signed, Kazakhstan has participated in numerous cooperative projects and is a member of organisations such as the CSTO. The CSTO, formed in the wake of the USSR's dissolution to address security challenges in post-Soviet states, is an alliance akin to NATO. However, when comparing the two security organisations, it is evident that while NATO has expanded the functional and geographic scope of its activities, which include energy security, the CSTO has remained more limited. The CSTO, established with the goal of ensuring regional security, has not achieved the anticipated success in energy security, which necessitates coordinated action within political and economic relationships. The belief has emerged that members of the CSTO, facing significant challenges in the production and transit of energy resources—a matter of great importance—must prompt the CSTO to develop policies in this sphere.

At the end of 2021, the CSTO intervened in the internal unrest in Kazakhstan, succeeding in bringing the situation under control and ensuring the security of energy facilities. However, beyond this intervention, the alliance had no concrete work related to energy security. On the other hand, the events in Kazakhstan in January 2022 represent a substantial development in the realm of energy security and are significant in understanding the collective security stance of CSTO member countries. The CSTO has demonstrated its potential in practice through its quick, resolute, and effective actions. This operation, the organisation's first peacekeeping mission, has clarified the CSTO's suitability and effectiveness as a political-military organisation. Despite the lack of attention to energy security issues, contrary to expectations from the decisions and activities undertaken by the organisation, it has been observed that the CSTO possesses the potential to address such issues.

The participation of troops from all member countries in the operation is evidence of the CSTO capability to conduct active operational activities. The successful and rapid suppression of the events within a short period of five days has brought to the forefront the idea that the CSTO needs to evolve into a more integrated and dynamic security organisation. Expectations from the organisation have increased, and declarations have been made about the necessity of quickly establishing a security system in the region through the CSTO. This is especially pertinent given that the CSTO, which was founded to create a cohesive security system in Eurasia, is, it must be emphasised, the sole security organisation in the region. Since it is not possible to neutralize an attack on production security, supply security, or pipelines without military power, it is imperative to perceive the expansion of the CSTO's energy policies as a necessity. CSTO members, whose economic development is significantly dependent on energy

resources, need to develop more active policies in energy security, which is a component of national and regional safety. The success demonstrated in the face of the events in Kazakhstan lays the groundwork for a preliminary assessment that energy security will become one of the organisation's primary focus areas.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study

---

REFERENCES

- Ağır, O. & Sayın, M. (2019). Kazakistan ve Kırgızistan siyasal sistemlerinin karşılaştırılması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9 (1), 21-39.
- Aliyev, R. (2022). Qazaxıstanda baş verənələr bütün dünyanın diqqət mərkəzindədir. İki Sahil. January 7, 2022, <https://ikisahil.az/post/276371-qazaxistandabash-verenler-butun-dunyanin-diqqetmerkezindedir>
- Anadolu Ajansı. (2022). Nazarbayev'in güvenlik konseyi başkanlığını kendisinin devrettiği açıklandı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nazarbayevin-guvenlik-konseyi-baskanligini-kendisinin-devretti-gi-aciklandi/2469167>
- Azatlyk Radiosy. (2022). KHŞG Gazagystana parahatçylyk güýçlerini iberýär. Aşgabat metbugat üçin maglumat ýaýratdy. Azathabar. <https://www.azathabar.com/a/31641887.html>
- Bahgat, G. (2011). *Energy Security*. Wiley Publication.
- Baylis, J. (2012). Uluslararası İlişkilerde güvenlik kavramı. İçinde M. Aydın., H. G. Brauch., M. Çelikpala., U. O. Spring and N. Polat (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde çatışmadan güvenliğe*, (pp.158-166), Bilgi Üniversitesi.
- Bilefsky, D. (2022). Revolt in Kazakhstan: What's happening and why it matters. The New York Times. January 5, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/01/05/world/asia/kazakhstan-protests.html>
- BP. (2020). Statistical Review of World Energy 2020. April 13, 2023, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-natural-gas.pdf>
- Buzan, B., Waeber, O., & Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Charter of The Collective Security Treaty Organization. (2002). Collective Security Treaty Organization. February 2, 2023, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/#loaded
- Collective Security Treaty. (1992). Collective Security Treaty Organization. February 10, 2023, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded.
- CSTO. (2021a). From The Treaty to The Organization. November 25, 2022, <https://en.odkb-csto.org/25years/>
- CSTO. (2021b). The CSTO Structure. December 30, 2022, <https://en.odkb-csto.org/25years/>
- EIA. (2012). IHS EDIN, eastern bloc research energy databook 2012. January 10, 2023, https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian_Sea/caspian_sea.pdf.7
- EIA. (2017). IHS EDIN, eastern bloc energy, rigzone, rystad energy. February 2, 2023, https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Caspian
- EIA. (2018). Eurasia. January 28, 2023, <https://www.iea.org/regions/eurasia>
- Euronews. (2022, January 6). Kazakistan'da protestoların 3. gününde son durum: Onlarca gösterici öldürüldü. <https://tr.euronews.com/2022/01/06/kazakistan-da-protestolar-n-3-gununde-son-durum-onlarca-gosterici-olduruldu>
- Güçüyener, A. (2014). Terrorist threat, critical energy infrastructures, and best practices. Hazar Strateji Enstitüsü. February 18, 2022, http://www.hazar.org/blogdetail/blog/terrorist_threat_critical_energy_infrastructures_and_best_practices_1025.aspx
- Hopkins, V. (2022). Kazakhstan's former leader speaks out on unrest that gripped the country. The New York Times. January 18, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/01/18/world/europe/kazakhstan-nursultan-nazarbayev-video.html>
- İlhan, E. (2022). Kazakistan'da yaşanan hükümet karşıtı ayaklanma olayının Türk Cumhuriyetleri'nde medyaya yansımaları. Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi, 1 (1), 28-38.
- Jansen, J. (2009). *Energy services security: concepts and metrics, IAEA project on selecting and defining integrated indicators for nuclear energy*. ECN, Austria.
- Kriener, F., & Brassat, L. (2023, April 6). Quashing protests abroad: The CSTO's intervention in Kazakhstan. Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law <https://ssrn.com/abstract=4421275>

Habardor. (2022). “Rus matbuoti Qozog‘istondagi voqealarni o‘zgacha ishtiyoq bilan yoritdi...” [Russian media covers events in Kazakhstan with particular interest...]. January 5, 2022, <https://xabardor.uz/uz/post/rus-matbuoti-qozogistondagivoqealarni-ozgacha-ishtiyoq-bilan-yoritdi>

İzvastiya. (2022). Токаев назвал причину беспорядков в Казахстане [Tokayev named the cause of the disorder in Kazakhstan]. January 21, 2022, <https://iz.İu/1280246/2022-01-21/tokaev-nazval-prichinu-besporiadkov-v-kazakhstane>

Kurtov, A. (2008). The CSTO, GUAM: Transformation of the Post-Soviet area. *Central Asia and the Caucasus*, 3-4 (Special Issue), 262-276.

Luft, G., & Korin, A. (Eds.). (2009). Energy security: in the eyes of the beholder. *Energy security challenges for the 21st century*. Greenwood.

Molchanov, M. (2012). Energy security and the revival of geopolitics: The Russian case. In Sai Felicia K.H. (Ed.), *New security frontiers critical energy and the resource challenge*. Ashgate.

Napper, L. C. (2022). Why the U.S. cares about what happens in Kazakhstan. *U.S. News & World Report*. January 10, 2022, <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2022-01-12/why-the-u-s-cares-about-what-happens-in-kazakhstan>

Niyazov, J. (2022). “Bu – O‘zbekistonni KXShTga qaytarish harakati” - siyosiy tahlilchi Lukashenkoning bayonoti haqida [This is Lukashenko's speech about returning Uzbekistan to the CSTO - political analyst]. *Kun.uz*. January 12, 2022, <https://kun.uz/uz/news/2022/01/12/bu-ozbekistonnikxshtga-qaytarish-harakati-siyosiy-tahlilchi-lukashenkoning-bayonoti-haqida>

Pashinyan, N. (2022). KGAÖ Kolektif Güvenlik Konseyi Başkanı Nikol Pashinyan'ın açıklaması [Statement of Nikol Pashinyan, Chairman of the CSTO Collective Security Council]. March 10, 2023, https://en.odkb-csto.org/news/news_odkb/sostoyalsya-telefonnyy-razgovor-generalnogo-sekretarya-odkb-i-predsdatelya-soveta-kollektivnoy-bezo/#loaded

Pospelov, S. (2019). On the role and character of interaction of international and regional organizations in the fight against International Terrorism. November 30, 2022, https://en.odkbcesto.org/authorized_organ/parliamentary_assembly/ispolnyayushchiy-obyazannosti-otvetstvennogo-sekretarya-parlamentskoy-assamblei-odkb-sergey-pospelov/

Sovacool, B. (2011). *The Routledge handbook of energy security*. Routledge.

Schwarzenberger, G. (1951). *Power politics: a study of international society*. Wiley.

Shokirjonov, S. (2022, January 11). Lukashenkoning «maslahati»: Aslida nimadan ehtiyot bo‘lish kerak? [Lukashenko's "advice": What should one be cautious about in reality?]. *kun.uz*. January 11, 2022, <https://kun.uz/uz/news/2022/01/11/lukashenkoning-maslahati-aslidanimadan-ehityot-bolish-kerak>

SPUTNIK. (2022). Kazakistan'da kriz: ÷lke genelinde olağanüstü hal ilan edildi [Crisis in Kazakhstan: state of emergency declared nationwide]. January 6, 2022, <https://sputniknews.com.tr/20220105/almatida-protestocular-belediye-binasina-girdi-1052423192.html>

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2023). Bölgele-÷lke künyesi [regional country profile]. February 14, 2023, <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?03af1e06-bd93-40cb-ae4f-2c4ac27672e7>

Zaynetdinov, V. (2011, December). CSC session in Moscow. January 1, 2023, <https://en.odkb-csto.org/session/2011/session2011/>

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1446859

Araştırma Makalesi/Research Article

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNDE STRATEJİK PLANLAMA YAKLAŞIMI: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN STRATEJİK PLANLARININ İNCELENMESİ

STRATEGIC PLANNING APPROACH IN METROPOLITAN MUNICIPALITIES:
EXAMINATION OF STRATEGIC PLANS OF METROPOLITAN MUNICIPALITIES OF
EASTERN ANATOLIA REGION

Arzu YILDIRIM¹

Makale Bilgi

Gönderilme:
04/03/2024

Kabul:
11/06/2024

Öz

Ülkeler kamu yönetimi alanında yaşanan sorunları azaltmak, özel sektördeki yönetim modellerini kamu yönetimi alanına uyarlayarak hizmetlerin daha etkili ve kaliteli sunulmasını amaçlamaktadır. Bu yönetim modellerinden birisi de stratejik yönetim anlayışıdır. Stratejik yönetim anlayışının uygulanmasındaki önemli hususlardan birisi de stratejik planlama kavramıdır. Stratejik planlama, stratejik yönetim anlayışının bir fonksiyonunu oluşturmaktadır. Türkiye’de kamu kurumlarında stratejik planlama anlayışı için 2003 yılından sonra adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu adımlardan birisi de yerel yönetimlerde stratejik yönetim anlayışının benimsetilmesi amacıyla belediyelerde stratejik plan hazırlama yükümlülüğünün getirilmesidir. Çalışma, Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki büyükşehir belediyelerindeki 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planların karşılaştırmalı olarak incelenmesi amacını taşımaktadır. Bu kapsamda “büyükşehir belediyelerinde ulusal ve uluslararası literatürde kullanılan kavramlara uygun olarak stratejik planlar hazırlanmakta mıdır” sorusuna cevap aranmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürden yararlanılarak anahtar kelimeler belirlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada üç büyükşehir belediyesinin bazı kavramları benzer yoğunlukta kullandıkları, birbirine yakın anlam yükledikleri; özellikle güncel yönetim yaklaşım olarak kabul edilen bazı kavramlara hiç yer vermedikleri tespit edilmiştir. Üç büyükşehir belediyesinin stratejik planlarının kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi için ulusal ve uluslararası literatürde kullanılan güncel yaklaşımlara yer vermeleri önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Yönetim, Stratejik Planlama, Sonuç Odaklı Yönetim, Yerel Yönetimler

Jel Kodları: P27, M14, Z18.

¹**Sorumlu Yazar:** Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8543-278X, a_ucar_44@hotmail.com

Atıf: Yıldırım. A. (2024). Büyükşehir belediyelerinde stratejik planlama yaklaşımı: Doğu Anadolu Bölgesi büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarının incelenmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1094-1121.

Abstract

Article Info

Received:
04/03/2024

Accepted:
11/06/2024

Countries aim to provide more effective and quality services by adapting management models in the private sector, to reduce the problems experienced in public administration. One of these management models is the strategic management approach. Strategic planning is one of the issues in the implementation of the strategic management approach. Strategic planning is a function of the strategic management approach. Steps began to be taken for the strategic planning approach after 2003 in public institutions in Turkey. One of these steps is the obligation to prepare strategic plans in local governments and municipalities. The study aims to comparatively examine the strategic plans of the metropolitan municipalities in the Eastern Anatolia Region for the periods 2015-2019 and 2020-2024. In this context, an answer to the question was sought. "Are strategic plans prepared in metropolitan municipalities in accordance with the concepts used in national and international literature?" National and international literature was used. Content analysis method was used in the study. In the study, it was determined that some concepts were used with similar intensity, while some current management approaches were not included at all. It is important to include current approaches used in national and international literature.

Keywords: Metropolitan Municipality, Strategic Management, Strategic Planning, Result-Oriented Management, Local Governments

Jel Codes: P27, M14, Z18.

Extended Summary

One of the paradigms that has gained great momentum in public administration in recent years is strategic management. The concept of strategic management is used in local governments of both developed and developing countries such as Turkey to create a more effective, efficient, faster, future-oriented management mechanism based on scientific and strategic thinking.

New methods such as total quality management, strategic management, performance management, benchmarking and reengineering are used intensively within the scope of changes in the understanding of public administration in the world, new regulations put into practice, and the New Public approach in the understanding of public administration. Among these, the most widely used method in the public sector is strategic planning. Many countries have been using the strategic planning approach in the public sector for many years. Countries apply the strategic planning approach at both national and central and local government levels, depending on their public administration structures.

One of the tools that enable the implementation of the strategic management approach is strategic planning. Strategic planning has an important role in the implementation of the strategic management approach. Depending on the developments in the world, important steps have been taken in Turkey towards strategic planning practices in public administration. In Turkey, strategic planning practices have begun to come to the fore in order to respond to needs such as focusing on a medium and long-term approach in the administrative and financial fields, giving importance to results instead of output, focusing on performance, and participation. Strategic planning generally emphasizes the collection of information, the development of strategic alternatives, and the future effects of the decisions taken in order to achieve the best result. When strategic planning practices focus on an institution, decision makers are people who know the details of the job. Having key decision makers who know the details of the job will enable employees to gather together to make important decisions, harmonize differences, and ensure coordination. Ultimately, strategic planning contributes to providing direct benefits to the employees of the institution, to the decision makers to carry out their duties better, and to strengthening the expertise among the units in the institution through teamwork.

In the study, strategic plans prepared for the 2015-2019 and 2020-2024 periods of Van, Erzurum and Malatya Metropolitan Municipalities in the Eastern Anatolia Region were examined and evaluations were made regarding the strategic management approach. In the study, 31 keywords were examined using the content analysis method and benefiting from national and international literature on strategic management. It has been observed that there are some common points in the strategic plans of Van, Erzurum and Malatya Metropolitan Municipalities for the 2015-2019 and 2020-2024 periods. It has been determined that the concepts of tactics, leadership, strategic thinking, entrepreneurship, organizational culture, project management, strategic evaluation and control, corporate governance, managerial ethics, learning organizations and localization are not used in strategic planning in Van, Erzurum and Malatya Metropolitan Municipalities. It can be said that the intensity with which metropolitan municipalities use some concepts in their strategic plans is directly proportional to the meaning that local units attach to the concepts, rather than the numbers. It can be said that if the Van, Erzurum and Malatya Metropolitan Municipalities attach sufficient importance to these concepts, which they do not include at all, in the future, the expected benefit from the strategic plan will be achieved. It is thought that by giving more importance to current management approaches, the strategic management approach will be adopted as a corporate culture in institutions. The following suggestions can be put forward during the strategic plan process for local governments:

- Developing strategic plans that can respond to current developments instead of the classical strategic planning approach,
- Reflecting future changes and targets into strategic plans,
- Preparation of plans that will include national and international developments,
- Future trends of municipalities should be analyzed in a strategic plan,
- In the process of preparing strategic plans, national and international strategic plans should be used, taking into account the structure and characteristics of the institution.

1. Giriş

İçinde bulunduğumuz dönemde ülkeler, özel sektörde uygulama alanı bulan yönetim tekniklerini kamu yönetimlerine uyarlama gayreti içine girmişlerdir. Özel sektörde uygulanan toplam kalite yönetimi, değişim mühendisliği, öğrenen organizasyonlar gibi yönetim tekniklerinin kamu yönetiminde de uygulanması yönünde yeniden düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Bu tekniklerden birisi de çalışmanın konusunu oluşturan stratejik yönetim tekniğidir. Bu tekniklerin kullanılması ile hizmetlerin daha etkili, ekonomik, verimli, vatandaşların memnuniyetinin odak noktası olması gibi konularda daha iyiye ulaşılması amaçlanmıştır. Küresel düzeyde yaşanan değişimlerin hayatın her alanına yansımaları sonucu kamu yönetimi de bu değişimden etkilenmiştir.

Stratejik yönetim anlayışının uygulanmasını sağlayan araçlardan birisi de stratejik planlamadır. Stratejik planlama, stratejik yönetim anlayışının uygulanmasında önemli bir role sahiptir. Türkiye’de dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak kamu yönetiminde stratejik planlama uygulamalarına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Türkiye’de idari ve mali alanda daha çok orta ve uzun vadeli yaklaşıma ağırlık verilmesi, çıktı yerine sonuca önem verilmesi, performansa odaklanma, katılımcılık gibi hedeflerin yerleşmesi amacıyla stratejik planlama uygulamaları gündeme gelmeye başlamıştır. Stratejik planlama genel hatlarıyla en iyi sonuca ulaşılması amacıyla bilginin toplanması, stratejik alternatiflerin geliştirilmesi, alınan kararların gelecekteki etkilerine vurgu yapması şeklinde tanımlanabilir. Stratejik planlama uygulamalarında bir kurum üzerine odaklanıldığında karar vericiler, işin ayrıntılarını bilen kişiler olmaktadır. Anahtar konumda olan karar vericilerin işin ayrıntılarını bilen kişilerden olması, önemli kararların alınmasını, farklılıkların uyumlu hale getirilmesi, eşgüdümün sağlanması amacıyla çalışanların birlikte toplanmasını sağlayacaktır. Nihayetinde stratejik planlama, kurum çalışanlarına doğrudan fayda sağlamalarına, karar vericilerin görevlerini daha iyi yürütmelerine, takım çalışmaları ile kurumdaki birimler arasında uzmanlığın güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Yılmaz, 2003: 72-77).

Kamu yönetimi anlayışının genel olarak geride kalan dönemlere göre büyük bir değişim geçirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle devlet politikalarında refah politikalarından liberal politikalara doğru geçiş yönünde düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Kamu yönetiminde, idarelerde işletmecî bir anlayışın ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Kamu yönetimlerinde nedenlerden daha çok sonuçlara, çıktılara; yasalara uyma zorunluluğundan çok performans anlayışına doğru geçişler olmuştur. Türkiye’de yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak stratejik plan kavramı ilk defa 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile gündeme gelmiştir. Bu yasaya göre kamu kurumları, orta ve uzun dönemdeki hedeflerini,

politikalarını, temel ilkelerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşabilmek için izlenecek yol ve yöntemleri stratejik planda ortaya koymaları gerekmektedir. Hazırlanan stratejik planlar, ülkede hazırlanan diğer plan ve programlar ile uyumlu olarak hazırlanmaktadır. Ayrıca mali saydamlık ilkesinin bir gereği olarak kamu kurumları, stratejik planlar ile bütçenin hazırlanması, uygulanması gibi hususları içeren belgeleri kamuoyuna açık olarak paylaşmaktadır (Güldüler, 2022: 1131-1132).

Dünyada yerel yönetimler alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türkiye’de de benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle 2000 yıllarından sonra kamu yönetimi alanında yaşanan yeni kamu yönetimi anlayışı kapsamında yapılan yasal düzenlemelerde yerel yönetimlerde de değişimler olmuştur. Özellikle 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun kabul edilmesinden sonra yerel yönetimlerde stratejik plan hazırlanması konusunda alt yapı oluşturulmuştur. Bu düzenleme ile bütün kamu kurumları dâhil olmak üzere nüfusu 50.000 ve üzerinde olan bütün belediyelerin stratejik plan hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yerel yönetim birimleri için Stratejik Planlama Rehberi hazırlanmıştır. Yerel yönetimler stratejik planlarını hazırlarken Stratejik Planlama Rehberi’ni göz önünde bulundurmaktadırlar. Hazırlanan stratejik planların kamuoyuna açık bir şekilde paylaşılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu çalışma Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki Büyükşehir Belediyelerinin stratejik planlarını inceleme amacını taşımaktadır. Bu bağlamda Erzurum, Malatya ve Van Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerinde hazırlanan stratejik planları içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Ulusal ve uluslararası literatürden yararlanarak 31 anahtar kelime üzerinden analiz yapılmıştır.

2. Stratejik Yönetim

80’li yılların başından itibaren kamu yönetimi, verimliliği ve etkililiği artırma girişiminde özel sektör ilkeleri ve araçları kamu yönetiminde de uyarlanmaya başlanmıştır. “Yeni Kamu İşletmeciliği” veya “Yeni Yönlendirme Modeli” olarak özetlenebilecek reform hareketi, hemen hemen tüm dünyada farklı sonuçlarla uygulanmıştır (McBain & Smith, 2010: 1). Stratejik yönetim kavramı, öncelikle özel sektörde kullanılmasına rağmen, uygulama ve literatürde genellikle kamu sektöründe de kullanılmaya başlanmıştır. 20 yıllık entegrasyondan sonra stratejik yönetim, kamu sektöründe en yaygın kullanılan yönetim uygulamalarından biridir. Kamu sektöründe stratejik yönetim, kamu kuruluşlarında devam eden bir süreç olarak planlama, uygulama, ölçme ve tahsisi bütünleştiren bir yönetim sistemi olarak tanımlanabilir. Devletin her kademesine uygulanabilen sonuç odaklı bir yaklaşımdır (Kang, 2005: 85). Stratejik yönetim kavramı, 1950’lerin ortasındaki başlangıcından bu yana meydana gelen

ekonomik, teknolojik ve sosyal değişiklikleri yansıtmaktadır (Bonn & Christodoulou, 1996: 543).

Küreselleşme süreci ile beraber strateji, stratejik yönetim kavramlarının öne çıktığını, gelecekte daha fazla öne çıkacağı söylenebilir. Stratejik yönetimin temel amacı, stratejiler oluşturmak, uygulamak, sonuçlarını kontrol etmeye yönelik dinamik bir yönetim sistemini oluşturmaktır (Birinci, 2014: 36). Dolayısıyla stratejik yönetim, kamu kuruluşları veya diğer kuruluşlar tarafından strateji oluşturma ve uygulamayı bütünleştiren strateji oluşturmaya yönelik bir yaklaşımdır ve tipik olarak stratejileri formüle etmek için stratejik planlamayı, stratejileri uygulama yollarını ve stratejik öğrenmeyi içerir (Bryson & George, 2020: 3).

Stratejik yönetim sürecinde kritik bir bileşen olarak kültüre yapılan güçlü vurgu, kültürel normların kuruluş üyelerinin uygun davranışlarını tanımladığının ve sonuç olarak strateji geliştirme ve uygulamadaki başarı veya başarısızlığın önemli bir bileşeni olduğunun giderek daha fazla kabul edildiğini göstermektedir (Bonn & Christodoulou, 1996: 548).

Geleceğe dönük kararların alınması sürecinde stratejik yönetim tekniği kullanılmaktadır. Gelecekte olabilecek durumları ve yaşanabilecek olayları net bir şekilde tahmin etmek ya da bilmek imkânsız olarak kabul edilir. Gelecekte ne olacağının bilinmediği ortamda ortaya çıkabileceklerden en asgari olarak etkilenmek ve amaçlara ulaşabilmek için gerek kurumlar gerekse de bireyler plan yapmaktadır. Geleceğin şekillendirilmesinde stratejik yönetim öne çıkmaktadır. Kurum uzun dönemdeki vizyonunu gerçekleştirmesi amacıyla içinde bulunduğu koşulları doğru bir şekilde analiz ederek stratejik plan hazırlamaları, hazırlanan bu planların uygulanması kurumun başarıya ulaşması için zorunlu olmaktadır (Dölkeleş & Özer, 2021: 296). Yerel yönetim birimlerinden öne çıkan belediyelerin yönetim kültüründe, kamu yönetimi alanında yaşanan değişimin etkisi sonucu kamusal kaynakların daha verimli kullanılması için stratejik yönetim kültürünü oluşturmaya itmiştir. Bu anlayış ile belediyelerin varlık nedenleri yereldeki vatandaşlara hizmet sunmak olan belediyelerin kaynaklarını daha etkili ve verimli kullanması sağlanmış olacaktır (Bayrakdar, 2017: 77). Daha genel olarak, stratejik yönetim, bir kurumun stratejik gündeminin belirli sürelerde değil sürekli olarak şekillendirilmesini, uygulanmasını ve yönetilmesini içerir. Etkili stratejik yönetim aynı zamanda iç performansın yanı sıra dış paydaşları da sürekli olarak izlemek, yol boyunca istihbaratı yenilemek ve gerektiğinde stratejiyi revize etmekle ilgilenmelidir. Aslında stratejik yönetimin en önemli işlevlerinden biri, iç ve dış çevreyi izlemeyi, çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplamayı ve koşulların nasıl algılandığını ve değerlerin nasıl değiştiğini algılamayı sağlamaktır (Poister, 2010: 249-250). Sonuç olarak, ticari firmaların verimliliğini sağlamak amacıyla özel yönetimde uygulanan tekniklerin kamu yönetiminde de verimliliğin

sağlanması amacıyla kullanılabilir. Bu durumun stratejik yönetim anlayışı ile mümkün olacağı görülmektedir (Kırhasanoğlu, 2022: 259).

3. Stratejik Planlama

Strateji, yetenekleri ve istekleri birbirine bağlayan unsurdur (Bryson & George, 2020: 3). Resmi bir kurumsal strateji, tüm iş birimleri için tutarlı bir model sağlar ve stratejik planlama ve uygulamaya katılan herkesin ortak hedefleri takip etmesini sağlar (Porter, 1997: 12). Strateji, gelecekte olumlu ya da olumsuz olarak sonuçlanacak bir duruma karşı önceden hazırlık yapılmasıdır. Bu kapsamda, geleceğe yönelik amaçlar belirlenerek artan rekabet ortamında avantaj elde etmek bir örgüt için iyi bir stratejiye sahip olmakla aynı anlama gelmektedir (Fırat, 2022: 36). Stratejik planlama, bu nedenle halihazırdaki durumdan ziyade kurum içerisinde uzun vadede yapılacaklarla ilgilidir. Kurumun kontrolü dışında ortaya çıkabilecek herhangi olumsuz bir duruma karşı tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır. Ortaya çıkabilecek herhangi siyasi, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, iç ve dış çevre şartları gibi yaşanabilecek olumsuz durumları bertaraf etmek için stratejik plandan yararlanılmaktadır (Dölkeleş & Özer, 2021: 296-297). Bu nedenle özellikle de son 10 yılda stratejik planlama süreçlerinin resmileştirilmesi konusuna daha fazla önem verilmiştir (Bonn & Christodoulou, 1996: 543).

Stratejik planlama, planlamayı sürekli olarak uygulama ile ilişkilendiren daha geniş stratejik yönetim uygulamasının bir parçası olarak kabul edilmektedir (Bryson vd., 2018: 317). Stratejik planlama, bir kuruluşun canlılığını, etkililiğini ve ekleme yeteneğini garanti altına almak için gelecekteki bir yön ve eylem planlarını çizmek amacıyla fütüristik düşünceyi, nesnel analizi yaklaşımı ile hareket etmektedir. Ancak bu çabaların hangi ölçüde değerli olduğu konusu o kadar da açık görünmemektedir. Örneğin, stratejik planlamayla sözde ilgilenen birçok kamu kurumunun çabalarının anlamlı olmadığını, çünkü arzu edilen sonuçların belirlenmesi ve bunlara ulaşmak için stratejiler geliştirilmesi gibi asgari kriterleri bile karşılamada başarısız oldukları gözlemlenmektedir. Stratejik planlarda dış paydaşlar ile yeterince istişarede bulunulması, yıllık hedeflerin uzun vadeli hedeflerle ilişkilendirilmesi ve bu hedeflere ulaşmak için gereken bütçe, insan kaynakları ve diğer kaynakların belirlenmesi gerekir. Geçtiğimiz 25 yılda kamu sektöründe geleneksel bir uygulama haline gelmiş olsa da kamu yöneticilerinin değişimi ustaca öngörmesi ve yönetmesi ve yeni sorunları ele alması gerekiyorsa, stratejik planlamanın gelecekte şu anda olduğundan daha kritik bir rol oynaması gerekecektir (Poister, 2010: 247-248). Dolayısıyla stratejik planlama, özellikle orta ve uzun vadeli amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla en az maliyetle en hızlı sonuca ulaşılması için etkili ve uygulanabilir stratejilerin hazırlanmasına yönelik faaliyetleri kapsayan yenilikleri

izlemesi ve iyileşmesi bakımından kaçınılmaz olmaktadır (Bircan, 2002: 12). Stratejik planlama için yönetim kapasitesi, basit bir ifade ile bir organizasyonun stratejik planlama yapma yeteneği olarak tanımlanabilir. Gerçekten de stratejik planlamanın karmaşık doğası göz önüne alındığında stratejik planlamanın çok çeşitli beceriler ve kaynaklar gerektirdiği ileri sürülebilir (Edwards, 2012: 20-21).

Stratejik planlama konusunda herkese uyacak tek bir yaklaşım olmasa da, stratejik planlama faaliyetlerinden en fazla faydayı sağlayan şirketlerin dört ortak noktasının olduğu tespit edilmiştir (Kachaner vd., 2016):

- Farklı zaman dilimlerinde stratejiyi keşfetmek,
- Stratejik diyalogu sürekli olarak yeniden keşfetmek ve teşvik etmek,
- Geniş organizasyona katılmak,
- Yürütme ve izlemeye yatırım yapmaktır.

Stratejik planlama uzmanlarından alınan tavsiyelerin yanı sıra çeşitli vaka çalışmalarından elde edilen bulgular, stratejik planlamayı başarıyla uygulayan kuruluşların özelliklerini vurgulamaktadır. Kapsamlı bir stratejik planlama çerçevesi oluşturmak için sekiz ortak konu üzerinde odaklanılabilir: Genel yönetim kapasitesi, etkili liderlik, katılımın sağlanması, temel unsurların sürece dahil edilmesi, geniş yaygınlaştırma, performans yönetimi uygulamaları, entegrasyon, bütçeleme ve insan kaynakları yönetimi (Edwards, 2012: 20).

Crosby & Bryson (2011: 355-383) stratejik planlama sürecinde birincil öneme sahip olan üç rolü sınıflandırır: sponsorlar, şampiyonlar ve kolaylaştırıcılar. Süreç sponsorları, stratejik planlamanın neden önemli olduğunu açıklamaya yardımcı olan ve süreç için kaynakların mevcut olmasını sağlayan yöneticiler veya seçilmiş yetkililerdir. Süreç şampiyonları, toplantılar ve katılımlar düzenleyerek stratejik planlamayı gündemde tutan kişilerdir. Son olarak kolaylaştırıcılar, bireylerin süreci ve süreçteki rollerini anlamalarını sağlamanın yanı sıra süreci kendi benzersiz organizasyonlarına göre uyarlamalarını sağlar.

Kamu sektöründe üretkenliği artırma çabasının bir parçası olarak stratejik planlamanın, polis, itfaiye, bayındırlık işleri, ulaşım, ıslah evleri ve temizlik gibi alanlarla ilgilenen kurumlarda başarılı olma olasılığı daha yüksektir. Bu beklentinin temel nedeni bu tür kurumlarda organizasyonun temel misyonu üzerinde fikir birliğine varılma olasılığının daha yüksek olmasıdır. Diğer bir neden ise, bu tür kurumların çalışmalarının teknik ve teknolojik değerlendirmeler içermesidir, böylece bir eylem planının diğer alternatiflere üstünlüğü

ideolojik konumlardan veya kişisel değerlerden bağımsız olarak belirlenebilir (Halachmi, 1986: 40).

4. Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Planlama Süreci

Yerel yönetim birimlerinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve karmaşık yapısının ortaya çıkardığı kentsel nitelikteki sorunların çözüme kavuşturulması, kaynakların yerinde kullanılmasının sağlanmasına ilişkin arayışlar söz konusu olmaya başlamıştır. Bu arayışlara cevap olarak yerel yönetimlerde ağırlık kazanan stratejik planlama anlayışı dikkat çekmektedir. Dünyada katılımcı yönetim anlayışının etkisini göstermesi yerel yönetim birimlerinde stratejik planlama anlayışını öne çıkarmaktadır. Değişimin sürekli beklendiği bir ortamda kamu kurumlarının genel yapısı, politikaları, hizmet sunum şekli, amaç ve yetki alanları sorgulanmaya başlanmıştır. Stratejik planlama anlayışı bu süreçte değişimin hızlanmasında ve olumlu dönüşümleri getireceği düşüncesi ile yerel yönetim birimlerinde uygulanması yönünde odaklanılmıştır (Güngör ve Kutlu, 2018: 312).

2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kanun ile Strateji Geliştirme Başkanlıkları kurulmuştur. Bu süreçte uygulamaya konulan reform sürecinde stratejik yönetim anlayışının gelişmesi amacıyla yasal ve kurumsal seviyede önemli sayılabilecek gelişmeler yaşanmıştır. 2003 yılı sonuna doğru çıkarılan 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Türkiye’de uzun yıllar boyunca uygulanan mali yönetim sisteminde dolaylı olarak da kamu yönetiminde radikal sayılabilecek değişiklikler düzenlemeye konulmuştur (Canpolat, 2010: 4-6).

Türkiye’de 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanun’da stratejik planlama ile ilgili usul ve esaslar düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte stratejik planlama ile ilgili usul ve esasları belirleme yetkisi Cumhurbaşkanına devredilmiştir. Daha sonra 2018 yılında kabul edilen düzenleme ile “Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” nin kabul edilmesi ile stratejik planlamaya yönelik konular Strateji ve Bütçe Başkanlığı’na verilmiştir. (Coşkun & Pank-Yıldırım, 2018: 13). 5018 sayılı Kanun’da sonradan yapılan değişiklik ile 9. maddesinde; kamu kurumlarının Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikalar, mevzuat kapsamında geleceğe yönelik misyon ve vizyonlarını belirlemek, ölçülebilir amaçlar oluşturmak, performanslarını daha önceden tespit edilen göstergeler kapsamında değerlendirmek, sürecin izlenmesi ve değerlendirilmesi için stratejik plan hazırlamakla yükümlü kılınmıştır. Kamu kurumları, sunulan hizmetlerin istenilen nitelikte gerçekleşmesi amacıyla bütçelerini, kaynak tahsislerini performans göstergelerine, stratejik planlara

dayandırmakla yükümlüdürler. Stratejik plan hazırlamak zorunda olan kamu kurumlarının belirlenmesi, stratejik planlama sürecinin takviminin oluşturulması, stratejik planların diğer politika ve projelerle ilişkilendirilmesine ilişkin hususlar Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir (Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003). Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan genel bütçeli Strateji ve Bütçe Başkanlığının görev ve yetkilerinin yer aldığı 2. maddesinde stratejik planlamaya yönelik hususlar yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre; Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilen amaç ve ilkeler kapsamında stratejik planların hazırlanması, planların uygulanması ve değerlendirilmesine yönelik hususları belirlemek, kamu kurumları tarafından hazırlanan stratejik planların Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politika, ilke ve amaçlara uygun olarak hazırlanmasını sağlamakla Strateji ve Bütçe Başkanlığı yetkili kılınmıştır (Strateji Ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018). 2018 yılında kabul edilen Kamu İdarelerinde Stratejik Planlama Kılavuzu'nda stratejik planların uygulanmasına yönelik bazı değişiklikler bulunmaktadır. Daha önceki uygulamalarda tek bir stratejik planlama modelinin bütün kamu kurumları için geçerli olması konusunda bazı eleştiriler bulunmaktaydı. Bu kapsamda 2018 yılından beri üç farklı stratejik plan modeli hazırlanmıştır. Bunlar; Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu, Kamu Sermayeli İşletmeler İçin Stratejik Planlama Rehberi ve Üniversiteler İçin Stratejik Planlama Rehberi (Coşkun & Gündüz, 2020: 290).

Yerel yönetimler açısından değerlendirildiğinde, 5393 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası'nda da stratejik planlamanın uygulanmasına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Yasanın 41. maddesinde stratejik planlamanın uygulanması hususu düzenlenmiştir. Buna göre; Belediye başkanı, mahallî idareler genel seçimleri yapıldıktan altı ay içerisinde, stratejik planın kalkınma planına uygun bir şekilde hazırlayarak meclise sunmakla sorumlu tutulmuştur. Stratejik planların hazırlanmasında üniversiteler, sivil toplum kuruluşlarının da görüşlerinin alınabileceği belirtilmiştir. Bu düzenlemede nüfusu 50.000'in altında olan belediyelerin stratejik plan hazırlama yükümlülüklerinin bulunmadığı ifade edilmiştir (5393 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2005). Yine büyükşehirlere yönelik hususları düzenleyen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda da stratejik planlama uygulamalarına yönelik hususlar bulunmaktadır. Yasanın 18. maddesinde Büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkileri bulunmaktadır. Bu düzenlemeye göre; Belediye başkanının belediyeyi stratejik planlama anlayışına göre yönetmek, belediyenin kurumsal stratejilerini belirlemekle yetkili kılınmıştır (5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2004).

Kamu yönetiminde stratejik yönetim anlayışının başarılı bir şekilde uygulandığı alanların başında yerel yönetimlerin geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü yerel

yönetimler vatandaşlara en yakın birimler olarak vatandaşların istek ve ihtiyaçlarını yakından bilen ve karşılayan birimler özelliğini taşımaktadır. Stratejik yönetim sürecinin yerel yönetim birimlerinde uygulanması ile daha etkili bir yönetim ve harcama yapısı oluşturularak, plan, program ve bütçe ilişkisinin güçlendirilmesi sağlanacaktır. Stratejik yönetim anlayışı ile yerel yönetimler daha kısa süreli ve günlük işlere yoğunlaşmalarının yerine daha somut ve orta vadeli hedeflere yönelik plan yapma anlayışlarının yerleşmesine katkıda bulunacaktır (Güngör, 2011: 2).

4.1.Literatür

Literatürde kamu kurumları ve belediyeleri stratejik planlama açısından değerlendiren çalışmaların mevcut olduğu, Türkiye’de de stratejik planlama üzerine yapılan çalışmaların olduğu görülmektedir.

Dutra vd. (2015) Avustralya genelindeki kuruluşların üst düzey kaynak yöneticilerinden alınan görüşme verileriyle, Avustralya kıyılarındaki yönetişimin organizasyonları ve yönetim üzerine etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Sosyo-ekolojik dayanıklılık, güvenlik açığı, uyarlanabilir kapasite, yönetişim bağlamında dayanıklılık, kırılabilirlik ve uyum sağlama kapasitesi gibi terimler üzerinden yönetişimin kuruluşlar için önemi üzerinde durmuştur. Kurum ve kuruluşlarda ortaya çıkan değişikliklerle başa çıkmak için bilgi entegrasyonu ve uzun vadeli planlamaya vurgu yapmıştır.

Hydle (2015), uygulama teorisinden gelen zamansal-mekansal faaliyetler anlayışını uygulama olarak strateji perspektifiyle birleştirerek strateji oluşturmada zaman ve mekan üzerine mevcut araştırmaları incelemiştir. Çalışma, zamansal-mekansal boyutlara dikkat edilmesi, strateji oluşturmada kolaylaştırıcı ve sınırlayıcı faktörlere yer vermiştir. Çalışmada uygulama olarak strateji perspektifinde ihmal edilen bir unsurun, strateji geliştirmenin ne zaman ve nerede gerçekleştiğinin zamansal ve mekansal boyutlarıyla ve strateji oluşturma etkinliklerinin kendi içlerinde nasıl zamansal-mekansal olduğuyla ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmada, gelişmiş performansı güvence altına almak için, ulusötesi işbirliği sırasında nesnel alanlar veya zamanlar arasında farklılıklar olup olmayacağını bilmek ve faaliyet zaman alanlarını anlamak çok önemli olduğu, günlük başa çıkma aktivitelerinin ve strateji oluşturma başarılı yönetimi için zamansal-mekansal anlayışın gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Choi vd. (2011) İsveç'teki iki üniversite hastanesinin birleşmesine dayanan üst yönetimin stratejik yönetim girişimlerinin uygulamadaki çalışmalarını incelemiştir. Birleşmelerin politik olarak belirsiz bir ortamda stratejik yönetim anlayışını etkilemek için araç olarak kullanılması durumunda, yönetimin değişimi başlatma ve değişim sürecindeki

doğal faktörlerden dolayı günah keçisi rolünü üstlenme konusunda sınırlı görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu makale, yönetimin birden fazla paydaş karşısında oynadığı zor rolü açıklayarak, yönetim ajansı söyleminin nadiren ayrıntılı olarak tartışılan bir yönüne katkıda bulunmaktadır. Radikal değişim süreçlerinde yönetimin rolünü daha iyi anlamaya yönelik, birleşme sonrası yeni üst yönetim grubunun on sekiz üyesinin tamamıyla röportaj yapmışlardır. Dokuz üye Huddinge Üniversitesi Hastanesi'nden ve dokuz üye Karolinska Hastanesi'nden olmak üzere; üyelerin yaklaşık yarısı lisanslı doktor olan bölüm yöneticileri oluşturmuştur. Görüşmelerin yanı sıra resmi hedefler ve mali verilerin yanı sıra yapı, vizyon ve stratejik planlar vb. belgelerden yararlanılmıştır. Çağdaş organizasyonel bağlamda hızlandırılmış değişimin gerekliliği kabul edilirken, yukarıdan aşağıya bir yaklaşım, kamu sağlık sektöründe dönüşümün gerçekleştirilmesi için riskli bir strateji olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Bayraktar vd. (2020) çalışmada stratejik yönetim anlayışının yansımaları olarak Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre TR82 Bölgesi illeri olan Kastamonu, Çankırı ve Sinop Belediyelerindeki stratejik yönetim kültürünün incelenmesi hedeflenmiştir. Belediyelerin strateji belgelerinde stratejik yönetime yönelik kavramların az miktarda kullanıldığı ve bu durumun bir eksiklik olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan (2006) İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde çalışanların ve yönetici düzeyde olanların stratejik yönetime yönelik görüşlerinin incelendiği çalışmada, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde çalışanların ve yönetici düzeyde olanların stratejik yönetim konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları, stratejik yönetim sürecinin belediyedeki bütün çalışanların katılımı ile gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma stratejik yönetim tekniğinin belediyelerde başarılı bir şekilde uygulanabileceğini ortaya koymasından dolayı önemli sayılabilir.

Songür (2008) belediyelerin stratejik planlama sürecindeki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada belediyelerin bütününün stratejik planın temel unsurlarını kapsayan belge hazırladıklarını, belediyedeki çalışanların bu konuda kendilerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Fakat örgütsel yapı ve sürecin işleyişi ile ilgili her düzeyden çalışanın katılımının sağlanması, sahiplenmeleri, liderlik konusunda eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Esasında stratejik yönetimin uygulandığı diğer ülkelerde de benzer sorunların yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öncü ve Anıl (2022) stratejik yönetim uygulamalarının belediyelerdeki uygulamalarını konu edinen çalışmada İstanbul'da bulunan dokuz ilçe belediyesi çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada yapılan görüşmeler sonucunda stratejik yönetim konusunda tecrübenin oluşmasına rağmen birbirine benzeyen ve birbirinden farklı eksikliklerin olduğu, standardın

yeteri düzeyde oluşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Belediyelerin stratejik planda yer alan çalışmaları zaten rutin olarak yapılan çalışmalar olarak görülmekte, yapılan faaliyetlerin dokümanlara aktarılmasından öteye gidemediği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.Yöntem

Stratejik plan genel anlamda, kurumların içinde buldukları şartları, kurumun kültürünü, zayıf ve güçlü yanlarını, gelecekte gerçekleştirmek istedikleri planlarını, hedeflerini ortaya koyması ve bu belirtilen hedeflerin hangi ölçüde gerçekleştirildiğini şeffaf bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, büyükşehir belediyelerinin stratejik yönetim anlayışlarını uygulamaya yansıtıkları stratejik planlar üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Örneklem olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan büyükşehirlerden Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyeleri seçilmiştir.

Bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan büyükşehirlerden Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemleri stratejik planları incelenerek analiz edilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan veri analiz yöntemlerinden olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi; araştırma metodolojisi, prosedürleri ayrıntılı olarak açıklanmakta, bazı uygulama örnekleri verilmekte ve kullanımıyla ilgili tartışmalı konular tartışılmaktadır (Barbara, 1992). Daha iyi analiz etmek ve yorumlamak için olguların veya olayların tanımlanmış kategorilere indirgenmesini sağlar. İçerik analizinin işlevsel hale getirilmesi için temel kavramlar ve teknikler sunulmaktadır (Tracy & Garry (2003). Nitel araştırmalarda belki de en yaygın fikir, içerik analizinin kelime sıklığı sayımı yapmak anlamına geldiğidir. Yapılan varsayım, en sık bahsedilen kelimelerin en büyük kaygıları yansıtan kelimeler olduğu yönündedir (Stemler, 2001: 2). Bireysel öznelliğin rolünü sınırlamak için araştırmacılar, görünüş geçerliliğinden daha fazlasını sunan birden fazla anahtar kelimeyi veya anahtar kelime dizisini bir araya getirmek için literatürden ve önceki çalışmalardan yararlanmaktadır (Lacy vd., 2015: 794). İçerik analizi yazılı, sözlü veya görsel iletişim mesajlarını analiz etme yöntemidir. Bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi, olguları tanımlamanın ve ölçmenin sistematik ve nesnel bir yoludur. İçerik analizi, araştırmacının verilerin anlaşılmasını geliştirmek için teorik konuları test etmesine olanak tanır. İçerik analizi yoluyla kelimeleri içerikle ilgili daha az sayıda kategoriye ayırmak mümkündür. İçerik analizi, bilgi, yeni anlayışlar, gerçeklerin temsili ve pratik bir eylem kılavuzu sağlamak amacıyla verilerden bağlamlarına ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmaya yönelik bir araştırma yöntemidir (Elo & Kyngäs, 2008: 108-109). Bu bilgiler ışığında ulusal ve uluslararası literatürde stratejik yönetim ile ilgili teorik olarak kullanılan kavramların pratikte büyükşehir belediyelerinin

stratejik planlarında nasıl yer aldığını ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada literatürde kullanılan kavramlardan yola çıkarak stratejik yönetim anlayışı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmada ilgili verilere büyükşehir belediyelerinin resmi internet sayfalarından yararlanarak 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planlarına ulaşılmıştır. Araştırmada öncelikle çalışmaya ışık tutması amacıyla anahtar kavramlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan büyükşehir belediyelerinin stratejik yönetim uygulamalarının mukayeseli bir şekilde incelenmesi amacıyla ulusal ve uluslararası literatürden yararlanarak 31 anahtar kelime üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmadaki anahtar kelimeler belli başlı olarak; vizyon, misyon, hedef, strateji, etkinlik, taktik, yöntem, toplam kalite yönetimi, paydaş, liderlik, stratejik düşünme, bütçeleme, performans yönetimi, girişimcilik, insan kaynakları yönetimi, iletişim, örgüt kültürü, verimlilik, etkililik, proje yönetimi, değerler, ölçme ve değerlendirme, geri bildirim, stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar, swot analizi, yerelleşme şeklinde belirlenmiştir (Ülgen & Mirze, 2020; Poister, & Streib, 1999; Porter, 1996; Bryson & George, 2020; Bonn & Christodoulou, 1996; Dilworth, 1996; Ommani, 2011; Liberati & Sacchi, 2013; Bayraktar vd., 2020).

4.3.Bulgular

Doğu Anadolu Bölgesi'ne bulunan Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemleri stratejik planları her büyükşehir belediyesi için ayrı tespit yapılarak incelenmiştir.

Tablo 1

Erzurum Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	5, 8, 9, 14, 15, 16, 18, 80, 88, 99, 101(2), 106
Misyon	8, 9, 14, 15, 16, 18, 21, 80, 88
Şeffaf(lık)	-
Strateji	7(5), 9, 12, 15(2), 16, 45(2), 46, 48, 115
Taktik	-
Yöntem	8(2), 15, 50(2), 68, 84, 86, 88(2), 89
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	5, 88, 95, 102(2)
Lider(lik)	20, 101
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	5, 9, 10(2),
Performans Yönetimi	-
Performans	5, 7(3), 8(7), 9(9), 10, 11(5), 12 (4), 14, 15, 17, 38, 45(2), 85, 87, 88(2), 89, 102, 103
Girişimcilik	-

İnsan Kaynakları (Yönetimi)	43, 68, 84, 85(3), 43
İletişim	5, 80
Örgüt Kültürü	-
Verimlilik	61, 102(2)
Etkililik	-
Proje Yönetimi	-
Değerler	14, 24(5), 32, 34, 46, 47(2), 101, 108(2), 109
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	-
Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetimsel Etik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	16, 84, 98(2)
Yerleşme	-
Stratejik Planlama	6(3), 9, 11, 12(4), 14(5), 15(8), 16(2), 18(8), 88(5), 95,
Stratejik Yönetim	84(3), 85(3), 103

Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, misyon, vizyon, strateji, yöntem, performans, İnsan Kaynakları (Yönetimi), değerler, stratejik planlama, stratejik yönetim kavramlarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kavramların kullanım yoğunluğu sırası ile belirtilecek olunursa, en fazla performans kavramının kullanıldığı görülmektedir. Bu sırası ile stratejik planlama, strateji, değerler, vizyon, yöntem, misyon, insan kaynakları (yönetimi), stratejik yönetim kavramlarının olduğu görülmektedir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin en çok performans kavramını kullanmasını kurumun ve çalışanlarının performansına önem verdiği söylenebilir. Performans kavramından sonra stratejik planlama kavramının yoğun olduğu görülmektedir. Bu hususta stratejik planlamanın hazırlanmasına önem verildiği anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Stratejik Planlama Rehberinde belirtildiği üzere stratejik planların yasal bir yükümlülüğün yerine getirilmesi olarak görülmemesi, katılımcı bir yönetimin aracı olarak görülmesi anlayışına uygunluk gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında değerler, misyon, vizyon ve strateji gibi kavramların da yoğun kullanılması geleneksel stratejik planlama yaklaşımının öğelerine ağırlık verildiği söylenebilir. Bu durumunun Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin önemli bir avantajı olarak yorumlanabilir. Bu kavramları yoğunluk sırasına göre paydaş(lar), bütçeleme, verimlilik, SWOT analizi gibi kavramlar takip etmektedir. Lider(lik) ve iletişim kavramlarının Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planında 2 defa kullanıldığı görülmektedir.

Şeffaf(lık), taktik, toplam kalite yönetimi, stratejik düşünme, performans yönetimi, girişimcilik, örgüt kültürü, etkililik, proje yönetimi, ölçme ve değerlendirme, geri bildirim (geri dönüş), stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetimsel etik, öğrenen organizasyonlar ve yerleşme kavramları stratejik planda hiçbir yerde kullanılmadığı

görülmektedir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planda hiç kullanmadığı kavramlara dikkat edildiğinde genellikle kamu kurumlarında yeni yönetim yaklaşımlarında kullanılan kavramlar olduğu göze çarpmaktadır. Yereldeki vatandaşlara daha yakın olan büyükşehir belediyelerinin vatandaşların yönetime katılmalarında kilit nokta olmaları dolayısıyla bu hususta demokratik kültürün yerleşmesinde ve yaygınlaşmasında özellikle stratejik düşünme, girişimcilik, geri bildirim, kurumsal yönetim, yerelleşme gibi kavramlara daha çok önem vermesi önemlidir. Bu kavramların stratejik planda ne kadar yoğun sıklıkla yer alıyor olması kurumun kavramlara yüklediği anlam ile doğru orantı olduğu söylenebilir. Bu kavramların stratejik planda yer almaması Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin zayıf noktalarından olduğu söylenebilir.

Tablo 2

Erzurum Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	10,11(2), 32, 33, 47, 73
Misyon	10, 11(2), 33, 57(2), 58
Şeffaf(lık)	11, 16, 31, 53, 62, 74
Strateji	15, 69
Taktik	-
Yöntem	11, 16, 17, 31(2), 34, 41, 49, 67
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	31(2), 35, 36(2), 41, 43, 47, 55, 56(4), 62(2), 65(2), 71
Lider(lik)	11, 31
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	12, 13(3), 14(2), 15(3), 16(3), 19, 56, 59, 61, 67, 68(3)
Performans Yönetimi	-
Performans	15, 17(2), 33(4), 61(3)
Girişimcilik	-
İnsan Kaynakları (Yönetimi)	25, 26, 53, 58
İletişim	31, 35,36, 37(2), 39, 54, 57, 60(2), 65
Örgüt Kültürü	-
Verimlilik	11, 16, 31, 58, 59
Etkililik	16
Proje Yönetimi	-
Değerler	11(5), 31(2), 33, 47, 65, 66
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	-
Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetsel Etik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	-
Yerelleşme	-
Stratejik Planlama	-
Stratejik Yönetim	61(3), 67

Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, vizyon, misyon, şeffaflık, yöntem, paydaşlar, bütçeleme, iletişim, değerler gibi kavramların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kavramların kullanım yoğunluğu sırası ile belirtilecek olunursa, en fazla bütçeleme ve paydaşlar kavramlarına yer verilmiştir. Bu kavramları iletişim, yöntem, vizyon, misyon, performans kavramları izlemiştir. Strateji ve liderlik kavramları iki kez kullanılmıştır. Taktik, toplam kalite yönetimi, stratejik düşünme, performans yönetimi, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, ölçme ve değerlendirme, geri bildirim (geri dönüş), stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar ve yerleşme kavramlarının stratejik planda hiçbir yerde kullanılmadığı görülmektedir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planda kullandığı kavramlar ile bu kavramlara yüklediği anlam arasında ilişkinin olduğu söylenebilir. Stratejik Planlama Rehberinde yer alan vizyon, misyon, paydaşlar, bütçeleme, iletişim, değerler gibi kavramlara yer verildiği görülmektedir. Geleneksel stratejik planlama kavramlarının yoğun kullanıldığı ancak yeni yönetim yaklaşımlarından kabul edilen kavramların kullanılmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3

Malatya Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	21, 22(2), 23, 25, 37, 40, 42, 54, 56, 57
Misyon	22, 23, 25, 37, 40, 56(2), 62, 82
Şeffaf(lık)	39, 58, 61, 62, 81, 84
Strateji	5(4), 24(3), 39, 42, 54, 72(7)
Etkinlik	49, 67(4), 107(2), 108(5), 109(8), 110
Taktik	-
Yöntem	18, 22, 33(2), 51, 118
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	19, 21(3), 25(2), 37(19), 38, 40(7), 41, 54, 81,
Liderlik	19
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	23
Performans Yönetimi	-
Performans	22(2), 23(13), 24, 51, 59, 60(3), 72(3), 74, 75(2), 76(2), 118(8)
Girişimcilik	-
İnsan Kaynakları (Yönetimi)	5, 6(3), 21, 42(2), 75(5)
İletişim	39, 54(2), 61(3), 62(2), 67(2), 78(2), 79, 83(2), 84(2), 108(4)
Örgüt Kültürü	-
Verimli(lik)	22, 28, 38(3), 51(3), 54(3), 60, 61, 62(2), 70, 75, 81, 84, 85, 115, 116
Etkililik	-
Proje Yönetimi	-
Değerler	28(2), 38, 39, 55, 58(2)
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	-

Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetimsel Etik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	19, 21, 25, 54(4)
Yerleşme	-
Stratejik Planlama	5(2), 6, 7, 22(3), 24(3), 25(2), 37
Stratejik Yönetim	21, 22, 59(2), 72(2)

Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, vizyon, misyon, strateji, etkinlik, yöntem, performans, insan kaynakları (yönetimi), iletişim, verimli(lik), SWOT analizi, stratejik planlama, stratejik yönetim kavramlarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kavramların kullanım yoğunluğuna göre sıralanacak olunursa ilk sırayı performans kavramı almaktadır. Performans kavramından sonra paydaş (lar), verimlilik, iletişim, etkinlik, strateji, insan kaynakları (yönetimi), vizyon, misyon kavramları gelmektedir. Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin en fazla önem verdiği kavramların başında performans kavramının geldiği söylenebilir. Daha sonra paydaşlar kavramının fazla kullanılması Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin iç ve dış paydaşları ile iş birliği ve katılımlarına önem verdiği söylenebilir. Hizmetlerin sunumunda etkinlik ve verimlilik kavramlarının öne çıktığı ileri sürülebilir. Bu durumun Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin önemli avantajları arasında sayılabilir. Bu kavramları yoğunluk sırasına göre; misyon, şeffaf(lık), değerler kavramının izlediği görülmektedir. Liderlik ve bütçeleme kavramlarının birer defa kullanıldığı görülmektedir. Stratejik Planlama Rehberinde paydaş konusu katılımcılığı sağlamanın en önemli koşulu olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemleri stratejik planında Stratejik Planlama Rehberinde yer alan performans, paydaş (lar), verimlilik, iletişim, etkinlik, strateji, vizyon, misyon gibi kavramlara ağırlık verildiği söylenebilir.

Taktik, toplam kalite yönetimi, stratejik düşünme, performans yönetimi, girişimcilik, örgüt kültürü, etkililik, proje yönetimi, ölçme ve değerlendirme, geri bildirim (geri dönüş), stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetimsel etik, öğrenen organizasyonlar, yerleşme kavramlarının stratejik planda hiç kullanılmadığı görülmektedir. Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin hiç kullanmadığı kavramlara dikkat edildiğinde özel sektörde yoğun olarak kullanılan kavramlar olduğu görülmektedir. Kamu kurumlarında özel yönetim tekniklerinin kullanılması, kurumları değişen şartlara uyum sağlamasında ve daha sağlıklı ve uygulanabilir politikaların üretilmesinde önemli olmaktadır. Bu kavramların stratejik planda hiçbir yerde kullanılmaması Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin zayıf yönleri olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4

Malatya Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	14, 30, 42
Misyon	14, 42
Şeffaf(lık)	42, 43, 53
Strateji	14, 28, 42, 47(2), 82
Etkinlik	35(2), 39, 46, 50,51(3), 52, 53, 55(2), 56, 63, 67, 68, 73(2), 74, 78(3)
Taktik	-
Yöntem	-
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	14, 29(10), 33(2), 55
Liderlik	-
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	22, 24(4), 28, 47(2), 48, 82
Performans Yönetimi	-
Performans	21(6), 33, 38, 46, 47(5), 48(2), 49(2), 50(2), 51(2), 52(4), 53(2), 54(3), 55(2), 56, 57, 58, 59(2), 60(2), 61(2), 62(2), 63(2), 64, 65(3), 66, 67, 68(2), 69(2), 70(2), 71(2), 72(3), 73(2), 74, 78(2), 82(2)
Girişimcilik	-
İnsan Kaynakları (Yönetimi)	28, 30, 31, 46(2), 47
İletişim	29(2), 35, 38(2), 47, 49(3), 50
Örgüt Kültürü	-
Verimli(lik)	20, 27(2), 35, 37, 39(2), 46(2), 48, 49, 51(2), 55, 72, 73(2), 78(2)
Etkililik	29(2), 35
Proje Yönetimi	-
Değerler	14, 19(2), 21(7), 29, 38, 39, 40, 43(3), 82(2)
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	-
Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetmelik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	38(2)
Yerleşme	-
Stratejik Planlama	14(2)
Stratejik Yönetim	47(2)

Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, etkinlik, strateji, performans, verimlilik, değerler, bütçeleme, iletişim kavramlarının yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Taktik, liderlik, toplam kalite yönetimi, stratejik düşünme, performans yönetimi, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, ölçme ve değerlendirme, geri bildirim (geri dönüş), stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetmelik, öğrenen organizasyonlar ve yerleşme kavramlarının stratejik planda hiçbir yerde kullanılmadığı görülmektedir. Misyon, SWOT analizi, stratejik planlama ve stratejik yönetim kavramları iki yerde kullanılmıştır. Etkinlik, performans ve verimlilik kavramlarının diğer kavramlara göre daha yoğun kullanıldığı gözlenmiştir. Stratejik Planlama Rehberinde belirtilen misyon, vizyon, strateji gibi kavramların çok kullanılmadığı ancak etkinlik,

performans ve verimlilik gibi kavramların yoğun kullanıldığı söylenebilir. Bu durum Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetlerin sunumunda etkinlik, verimlilik, performans kavramlarına önem verildiği ileri sürülebilir. Ancak 2015-2019 dönemindeki stratejik planında olduğu gibi 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planda da yeni yönetim yaklaşımlarını ifade eden kavramların kullanılmadığı gözlenmiştir.

Tablo 5

Van Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	8, 9, 147, 148
Misyon	5, 9, 147, 148(2)
Şeffaflık	169, 185
Strateji	6(2),7(2),9,14(2),105(2),110, 120, 172, 193(4), 197, 201,
Taktik	-
Yöntem	8(2), 101, 102, 113, 115, 118, 122,123(3),173(2),194
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	12,141(13),142, 143, 144(3), 147, 158(2), 159, 160
Liderlik	-
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	9,10(2), 202(2)
Performans Yönetimi	144
Performans	6,7(6),8(4), 9(8), 10,11(4), 12(2), 105,115, 116,144, 157,158, 168(2), 169(2), 175,179(3), 184
Girişimcilik	-
İnsan Kaynakları (Yönetimi)	14,109, 111, 118(3), 124(2), 143, 157(4), 175(3)
İletişim	115,127(2), 145(2), 149, 150(2), 151, 171, 175, 185,204(2), 205, 206
Örgüt Kültürü	-
Verimlilik	91,93(2), 95(2), 118,123, 175
Etkililik	123
Proje Yönetimi	-
Değerler	2,23, 42(5), 43(7), 68, 83, 84(9), 119, 122, 136(2), 148(2), 179(2), 194,198 (2)
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	76(2), 145
Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetimsel Etik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	145
Yerelleşme	-
Stratejik Planlama	8,12(2), 13(3), 14,141(2), 144, 147(2), 181,
Stratejik Yönetim	147,157

Van Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, strateji, yöntem, paydaş(lar), performans, insan kaynakları (yönetimi), iletişim, değerler, stratejik planlama kavramlarının tekrarlanma durumları diğer kavramlara göre daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Kavramların kullanım yoğunluğu sırası ile belirtilecek olunursa, performans, değerler, paydaş(lar), strateji, insan kaynakları (yönetimi), iletişim, yöntem, stratejik planlama kavramlarının olduğu görülmektedir. Van Büyükşehir Belediyesi'nin

kavramların kullanım yoğunlukları göz önünde bulundurulursa performans kavramına önem verdiği söylenebilir. Van Büyükşehir Belediyesi'nin paydaşlar ile olan işbirliğine, değerlerin üzerinde durdukları dikkat çekmektedir. Bu kavramları daha sonra yoğunluk sırasına göre, verimlilik, bütçeleme, misyon ve vizyon kavramları takip etmektedir. Şeffaflık, geri bildirim ve stratejik yönetim kavramlarının stratejik planda 2 ve 3 defa kullanıldığı göze çarpmaktadır. SWOT analizi, performans yönetimi ve etkililik kavramlarının 1 defa kullanıldığı görülmektedir. Stratejik Planlama Rehberinde belirtilen misyon, vizyon, strateji gibi kavramların çok kullanılmadığı ancak performans, strateji, paydaşlar, iletişim ve değerler gibi kavramların yoğun kullanıldığı söylenebilir.

Taktik, liderlik, stratejik düşünme, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar, yerleşme kavramlarının stratejik planlamada hiç kullanılmadığı görülmektedir. Van Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planda hiç yer vermediği kavramlar genel olarak incelendiğinde daha girişimci kültürün yaygınlaşması, kurumların değişen ve gelişen ortamda kendilerini yenilemeleri gereken durumlarda öne çıkan kavramlar olduğu söylenebilir. Kendilerini geleceğe taşımak isteyen kurumların kurallara sıkı sıkıya bağlılık yerine, kurumdaki çalışanların tamamının katılımı ile kararların alınması, çalışanlarının gerektiği durumlarda inisiyatif kullanabilmesi, daha yenilikçi ve sonuç odaklı çözümlerin üretilmesinde bu kavramların önemi ortaya çıkmaktadır. Bu kavramların stratejik planda yer almaması Van Büyükşehir Belediyesi'nin zayıf noktaları arasında sayılabilir. Kurumların kullandıkları kavramlar sadece kaç defa kullandıklarından ziyade stratejik yönetim anlayışının yerleşmesinin genel olarak görünümü bakımından önem taşımaktadır. Kurumlar kullandıkları kavramları aynı zamanda kurumun kurum kültürü olarak benimsenmesinde ve sahip çıkılmasında önemli olmaktadır.

Tablo 6

Van Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı

Kavramlar	Değerler
Vizyon	4, 8, 9, 17, 44, 51(2)
Misyon	4, 8, 9, 51(2)
Şeffaf(lık)	52, 92
Strateji	4(2),10(2),14,38(2),40(27),45, 48
Taktik	-
Yöntem	29, 31, 48(3)
Toplam Kalite Yönetimi	-
Paydaş(lar)	8, 9,45(4), 67, 69
Liderlik	37
Stratejik Düşünme	-
Bütçeleme	6,7, 20(8), 23(3), 24(2), 40(3), 42, 47, 48(3), 50(2), 59, 60, 84, 86(3), 88, 89, 90, 97

Performans Yönetimi	-
Performans	1, 4, 22, 40, 47(2), 48, 49, 50,51, 52,53, 55,57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85(2), 86(2), 88(2), 91, 92(2), 93, 97
Girişimcilik	-
İnsan Kaynakları (Yönetimi)	7,12, 38, 77, 80, 81, 88, 89, 90, 92
İletişim	27,34, 38(5), 40, 48, 91(2), 171, 175, 185,204(2), 205, 206
Örgüt Kültürü	-
Verimlilik	26,37
Etkililik	38(3)
Proje Yönetimi	-
Değerler	22,28(2), 37, 45, 67, 71, 72, 73, 74, 76
Ölçme ve Değerlendirme	-
Geri Bildirim (Geri dönüş)	-
Stratejik Değerleme ve Kontrol	-
Kurumsal Yönetişim	-
Yönetmelik	-
Öğrenen Organizasyonlar	-
SWOT Analizi	41(4), 44
Yerelleşme	-
Stratejik Planlama	1,2(3), 3(4), 35,41(2), 44, 97
Stratejik Yönetim	3, 24, 31, 38, 44

Van Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, bütçeleme, performans, iletişim, değerler, insan kaynakları yönetimi, strateji, misyon ve vizyon kavramlarının yoğun kullanıldığı görülmektedir. Verimlilik ve şeffaflık kavramları iki yerde kullanılmıştır. Liderlik kavramının bir yerde kullanıldığı görülmüştür. Taktik, liderlik, stratejik düşünme, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetişim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar, yerelleşme kavramlarının stratejik planda hiç kullanılmadığı görülmektedir. Stratejik Planlama Rehberinde belirtilen performans, iletişim kavramlarının yoğun kullanılması Van Büyükşehir Belediyesi'nin hizmetlerin sunumunda katılımcılık, performans gibi hususlara önem verdiği ileri sürülebilir. Van Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemi stratejik planında olduğu gibi 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planda da yeni yönetim yaklaşımlarını ifade eden kavramların kullanılmadığı gözlenmiştir.

Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemleri stratejik planı incelendiğinde, bazı ortak noktaların olduğu görülmektedir. Van Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 dönemine ait stratejik planında performans kavramının kullanım yoğunluğu 40, Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planında performans kavramının kullanım yoğunluğu 43 ve Malatya Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planında performans kavramının kullanım yoğunluğu 37 olduğu görülmektedir. Üç büyükşehir belediyesinin performans kavramını birbirlerine yakın yoğunlukta kullanılması, üç büyükşehir belediyesinin bu kavrama aynı derece önem verdikleri söylenebilir. Van ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 dönemine ait stratejik planlarında iletişim kavramının

kullanım yoğunluğunun birbirine yakın değerler olduğu görülmektedir. Erzurum Büyükşehir Belediyesi'nin sadece 2 yerde kullanıldığı görülmektedir. Van ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin iletişim kavramına yükledikleri anlam ile yakınlık gösterdiği söylenebilir. Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerine ait stratejik planlarında taktik, stratejik düşünme, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar, yerelleşme kavramlarının stratejik planlamada hiç kullanılmadıkları görülmektedir. Üç Büyükşehir belediyesinin stratejik yönetim anlayışının uygulanmasında güncel yaklaşımların kullanılmadığını söylemek mümkündür. Özel yönetim anlayışının kamu yönetiminde uygulanabilirliğini sağlamak, hizmetlerin daha katılımcı, girişimciliğin esas alındığı, sürekli değişime ve gelişime önem vererek kendilerini geleceğe taşımak isteyen kurumların bu kavramlara gereken önemi vermeleri büyük önem taşımaktadır. Üç büyükşehir belediyesinin bu kavramlara yeterince yer vermemesi Büyükşehir belediyelerinin özellikle güncel kavramlara yer verilmemesi stratejik yönetim anlayışında beklenen seviyede olduklarını söylemek zordur. Ancak klasik yönetim yaklaşımında kullanılan kavramların stratejik planlarında yer vermeleri, zaman içerisinde üç büyükşehir belediyesinin güncel gelişmeleri takip edebilmek için gereken önemi verecekleri beklenmektedir. Çünkü stratejik yönetim anlayışının benimsenmesi ve yönetim kültürü olarak kabul edinmesi bir süreç gerektirir. İlerleyen zamanlarda üç büyükşehir belediyesinin güncel yaklaşımları takip edebilmek için güncel yönetim yaklaşımlarına önem verecekleri düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Dünyada yaşanan hızlı gelişmelerle teknolojik alanda yaşanan hızlı değişim ve rekabet süreci kamu kurumlarının birbirleriyle rekabet etmeleri konusunda bir zorunluluk hissedilmektedir. Küreselleşme sürecinin de etkisiyle özel yönetimde kullanılan yönetim tekniklerinin yeni kamu yönetimi anlayışının kabul edilmesi ile kamu yönetiminde de kullanılması yönünde yeniden düzenleme çalışmaları yapılmaktadır. Strateji kavramının tarihsel süreç içerisinde gelişim en başta askeri kurumlarda kullanıldığı görülmektedir. İzlenecek yol ve sürecin belirlenmesinde öne çıkan strateji kavramı 1980 yıllarından sonra kamu yönetiminde üzerinde durulan kavramlar arasında sayılmaktadır. 2003 yılında Türkiye'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra bütün kamu kurum ve kuruluşlarına stratejik plan hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir.

Stratejik planların hazırlandığı kurumların başında yerel yönetimler gelmektedir. Çünkü halka en yakın birim olan yerel yönetimler özelinde belediyelerin vatandaşların ihtiyaçlarını değişen şartla uygun olarak karşılanması konusu vatandaşların beklenti ve taleplerinin

karşılanması bakımından önem taşımaktadır. Stratejik yönetim anlayışı esasında örgütü geleceğe yönelik planlar yapması, herhangi bir olumsuzluk ya da olağanüstü dönemde kriz yaşanmadan sorunların önceden öngörülerek bu yönde planlar ve çalışmaların yapılmasına fırsat sunmaktadır. Kamu yönetiminde stratejik yönetim anlayışının benimsenmesi yönünde uygulamada birtakım sorunların ortaya çıktığı söylenebilir. Stratejik yönetim anlayışının kurum kültürü haline gelebilmesi için üst yönetimin bu anlayışı benimseyip kabul etmesi gerekir. Ayrıca stratejik yönetim anlayışının gerçekleşmesinde önemli adımlardan olan stratejik planların hazırlanmasında kurumda en üst yönetimden en alt birimde olan çalışanların katılımları ile ortak hazırlanması gerekir. Stratejik planlar hazırlanırken aynı zamanda kurumlar içinde buldukları güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve kendilerini tehdit edebilecek unsurları rasyonel değerlendirmesi bakımından önem taşımaktadır. Kurumların gelecekte kendilerini görmek istedikleri noktaya ulaşabilmeleri için belirledikleri hedeflere yönelik strateji geliştirmeleri, bu yönde çalışmalar yapmaları kurumlar için hayati nitelikte öneme sahiptir.

Çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemlerinde hazırlanan stratejik planları incelenerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılarak stratejik yönetim ile ilgili ulusal ve uluslararası literatürden yararlanarak 31 anahtar kelime üzerinden incelenmiştir. Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin 2015-2019 ve 2020-2024 dönemleri stratejik planlarında bazı ortak noktaların olduğu görülmüştür. Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin her iki dönemde hazırlanan stratejik planlarda taktik, stratejik düşünme, girişimcilik, örgüt kültürü, proje yönetimi, stratejik değerlendirme ve kontrol, kurumsal yönetim, yönetsel etik, öğrenen organizasyonlar, yerleşme kavramlarının stratejik planda hiç kullanılmadıkları tespit edilmiştir. Büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında bazı kavramları ne kadar yoğunlukta kullanmaları sayılardan ziyade yerel birimlerin kavramlara yükledikleri anlam ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Van, Erzurum ve Malatya Büyükşehir Belediyelerinin hiç yer vermedikleri bu kavramlara ilerdeki süreçte yeteri kadar önem verilerse, stratejik plandan beklenen faydanın sağlanacağı söylenebilir. Güncel yönetim yaklaşımlarına daha fazla önem vererek stratejik yönetim anlayışının kurumlarında bir kurum kültürü olarak benimsenmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Yerel yönetimler için stratejik plan sürecinde aşağıdaki öneriler ileri sürülebilir:

- Klasik stratejik planlama anlayışının yerine güncel gelişmelere de cevap verebilecek stratejik planların geliştirilmesi,

- Geleceğe yönelik değişim ve hedeflerin stratejik planlara yansıtılması,
- Ulusal ve uluslararası alandaki gelişmeleri de kapsayacak nitelikte planların hazırlanması,
- Belediyelerin geleceğe yönelik eğilimleri stratejik planda analiz edilmeli,
- Stratejik planların hazırlanması sürecinde kurumun yapısı ve özellikleri göz önünde bulundurularak ulusal ve uluslararası alanda hazırlanmış stratejik planlamalardan yararlanılmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Barbara Downe-Wamboldt RN, (1992) Content analysis: method, applications, and issues, *Health Care for Women International*, 13(3), 313-321, doi: 10.1080/07399339209516006.
- Bayraktar, B. (2017). *Türk kamu yönetiminde belediyelerin stratejik yönetim kültürü oluşturma çalışmaları*. (Dönem Projesi) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bayraktar, E., Turan, E. & Çetin, S. (2020), Stratejik yönetim kültürü ve belediyeler: tr82 bölgesi belediyeleri üzerine bir inceleme, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 56-90.
- Bircan, İ. (2002). Kamu kesiminde stratejik yönetim ve vizyon. *Planlama Dergisi*, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı, Özel Sayı, 11-21
- Birinci, M. (2014). Üniversitelerde stratejik yönetim uygulamalarının performansa etkileri: devlet ve vakıf üniversitelerinin karşılaştırmalı analizi. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(3), 135-147
- Birinci, M. (2021). Stratejik yönetim ve sosyal hizmet örgütleri açısından önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 251-273.
- Bonn, I. & Christodoulou, C. (1996). From strategic planning to strategic management. *Long Range Planning*, 29 (4), 543-551
- Bryson, J. & George, B. (2020). *Strategic management in public administration*. Oxford Research Encyclopedia of Politics
- Bryson, J. M., Edwards, L. H. & Slyke, D. M. V. (2018) Getting strategic about strategic planning research, *Public Management Review*, 20(3), 317-339, doi: 10.1080/14719037.2017.1285111
- Bryson, J. & George, B. (2020). Strategic management in public administration. *Policy, Administration, and Bureaucracy*, DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.1396
- Canpolat, H. (2010). İl düzeyinde stratejik planlama ve sivas ili uygulamalarının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, Sayı 159.
- Choi, S., Holmberg, I., Löwstedt, J., & Brommels, M. (2011). Executive management in radical change, the case of the karolinska university hospital merger. *Scandinavian Journal of Management*, 27(1), 11-23. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2010.08.002>
- Coşkun, S. & Gündüz, O. (2020). Bir kamu politikası transferi örneği olarak türk kamu yönetiminde stratejik planlama. *Baibü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 277-301
- Coşkun, B. & Pank Yıldırım, Ç. (2020). Türkiye’de stratejik planlama: son dönem gelişmelerin incelenmesi. *Strategic Public Management Journal*, 4 (8), 1-16
- Crosby, B. C. & Bryson, J. M. (2011). *Leadership roles in making strategic planning work. strategic planning for public and nonprofit organizations a guide to strengthening and sustaining organizational achievement*. Ed. John M. Bryson, Jossey-Bass A Wiley Imprint
- Dilworth, R. L. (1996). Institutionalizing learning organizations in the public sector. *Public Productivity & Management Review*, 19(4), 407-421. <https://doi.org/10.2307/3381001>
- Dutra, L. X., Bustamante, R. H., Sporne, I., Van Putten, I., Dichmont, C. M., Ligtermoet, E., Sheaves, M., & Deng, R. A. (2015). Organizational drivers that strengthen adaptive capacity in the coastal zone of Australia. *Ocean & Coastal Management*, 109, 64-76. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2015.02.008>
- Edwards, L. M. (2012), Strategic planning in local government: is the promise of performance a reality?, *Georgia State University, Public Management and Policy Dissertations*,
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008) . Nitel içerik analizi süreci. *İleri Hemşirelik Dergisi* , 62 (1), 107-115 . <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Fırat, İ. (2022). Üniversitelerde stratejik yönetim kültürü: 2021-2022 urap Türkiye sıralamasında yer alan bazı üniversiteler üzerine bir inceleme. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities*, 7 (19), 35-54
- Güldüler, E. S. (2022). Yerel yönetimlerde stratejik yönetim değişimi: Stratejik planlar kapsamında bir puanlama modeli. *KAÜİİBFD*, 13(26), 1129-1153.

- Güngör, B. (2011). *Yerel yönetimlerde stratejik yönetim yaklaşımı: Ankara ve Bursa büyükşehir belediyesinde uygulanan yöntemlerin karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör, Ş., & Kutlu, Ö. (2018). Yerel yönetimlerde stratejik yönetim yaklaşımı. *Kent Akademisi*, 11(2), 305-316.
- Dölkeleş, T. & Özer, M. A. (2021). Kamu kurumlarında stratejik yönetim sürecinde stratejik planların etkinliği. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7 (2) , 295-318.
- Duman, N. (2016). *Yerel yönetimlerde stratejik planlama: Esenler belediyesi örneği (2010-2014 yılları)*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Halachmi, A. (1986). Strategic planning and management? not necessarily. *Public Productivity Review*, 10(2), 35–50. <https://doi.org/10.2307/3380450>
- Hydle, K. M. (2015). Temporal and spatial dimensions of strategizing. *Organization Studies*. <https://doi.org/10.1177/0170840615571957>
- Kachaner, N., King, K. & Stewart, S. (2016), Four best practices for strategic planning. *Strategy & Leadership*, 44(4), 26-31. <https://doi.org/10.1108/SL-06-2016-0046>
- Kang, Y. C. (2005). Strategic management in the public sector major publications, *Public Performance & Management Review*, 29(1), 85-92.
- Kırhasanoğlu, Ş. (2022). Yerel yönetimlerde stratejik yönetim kültürünün stratejik planlama ve faaliyet raporları aracılığıyla değerlendirilmesi: tr90 bölgesi belediyeleri örneği. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 258-271.
- Lacy, S., Watson, BR, Riffe, D. & Lovejoy, J. (2015) . İçerik analizinde sorunlar ve en iyi uygulamalar. *Gazetecilik ve Kitle İletişimi Üç Aylık Bülten*. <https://doi.org/10.1177/1077699015607338>
- Liberati, P. & Sacchi, A. (2013). Tax decentralization and local government size. *Public Choice*, 157(1/2), 183-205. <https://www.jstor.org/stable/42003198>
- McBain, L. & Smith, J. (2010). Strategic Management In The Public Sector. E-Leader Singapore, *Public Performance & Management Review* , 29 (1), 85-92
- Nickols, F. (2011). Strategy, strategic management, strategic planning and strategic thinking. *Distance Consulting LLC*, https://www.academia.edu/download/38407552/strategy_etc.pdf
- Ommani, A. R. (2011). *Strengths, weaknesses, opportunities and threats (swot) analysis for farming system businesses management: case of wheat farmers of shadervan district*, Shoushtar
- Öncü, H., & Anıl, İ. (2022). Belediyelerde stratejik yönetim uygulamaları üzerine bir araştırma. *TroyAcademy*, 7(3), 299-332. <https://doi.org/10.31454/troyacademy.1128518>
- Özcan, L. (2006). *Belediyelerde stratejik yönetimin algılanması: İstanbul büyükşehir belediyesi örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özer, M. A., & Dölkeleş, T. (2021). Kamu kurumlarında stratejik yönetim sürecinde stratejik planların etkinliği. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(2), 295-318.
- Sakin, U. (2018). Stratejik Yönetimin Kamuda Uygulanması: Türkiye’de Yaşanan On Sorun. *Strategic Public Management Journal*, 4 (7), 83-97.
- Songür, N. (2008). Belediyelerin stratejik planlama sürecindeki gereklilikleri yerine getirme durumları üzerine bir araştırma. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (4) , 63-86.
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 7 (17).
- Tracy, G H. & Tony, G. (2003). An overview of content analysis. *The Marketing Review*, 3(4), 479-498.
- Porter, M. (1996). What is strategy? *Harvard Business Review* 74(6) 61–78. https://iqfystage.blob.core.windows.net/files/CUE8taE5QUKZf8ujfYIS_Reading+1.4.pdf
- Porter, M.E. (1997), Competitive strategy, *Measuring Business Excellence*, 1(2), 12-17. <https://doi.org/10.1108/eb025476>
- Poister, T. H. & Streib, G. (1999). Strategic management in the public sector: concepts, models and processes. *Public Productivity & Management Review*, 22(3), 308-325. <https://www.jstor.org/stable/pdf/3380706.pdf>

Poister, T. H. (2010). The future of strategic planning in the public sector: linking strategic management and performance. *Public Administration Review*, 70, 246-254. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02284.x>

Township, Iran. *African Journal of Business Management*, 5(22), 9448-9454. https://www.academicjournals.org/app/webroot/article/article1380639652_Ommani.pdf

Ülgen, H. & Mirze, M.(2020). *İşletmelerde stratejik yönetim*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Yılmaz, K. (2003). Kamu Kuruluşları İçin Stratejik Planlama Uygulaması. *Sayıştay Dergisi*,(50-51), 67-86.

Kamu Malî Yönetimi Ve Kontrol Kanunu. (2003). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5018&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Strateji Ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2018). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.13.pdf>

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1380937
Araştırma Makalesi/Research Article

NATO’NUN AÇIK KAPI POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDE BELİREN GÜVENLİK PARADOKSLARI VE TRANSATLANTİK İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

SECURITY PARADOXES EMERGING IN THE FRAMEWORK OF NATO'S OPEN
DOOR POLICY AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS

Hasan YİĞİT¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
25/10/2023

Kabul:
21/06/2024

Soğuk Savaş dönemi boyunca ve sonrasında Avrupa-Atlantik bölgesinde savunma ve güvenlik alanlarında sahip olduğu güçlü ve özel konumu ile varlığını koruyan NATO, Avrupa kıtasında kendi kendine yeten, bağımsız bir savunma ve güvenlik oluşumunun gelişmesini engellemiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ile bölgede algılanan tehdit unsurları da değişmeye başlamış, önceleri tekil bir karaktere sahip olan (SSCB) tehdit algısı yerini terörizm, mülteci akımları, ırkçılık, İslamofobia gibi istikrarsızlık unsurlarına bırakmıştır. Kuşkusuz transatlantik ilişkilerde Soğuk Savaş dönemi boyunca ortak tehdit olarak algılanan SSCB'nin varlığının 1990'lı yılların başında sona ermesi ile güvenlik algılamasında zorunlu bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Yeni dönemde NATO-AB arasında birçok iş birliği alanı doğarken diğer taraftan kaçınılmaz olarak çatışma alanları da gün yüzüne çıkmıştır. Beliren bu çatışma alanlarının başında Atlantik-Avrupa bölgesinde savunma ve güvenlik alanlarında aktörler arasında nasıl bir rol ayrışmasının olacağı gelmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO kapsamında güvenliği sağlanan AB üyeleri artık kendi savunma mekanizmalarını kurup ABD'ye olan bağımlılıklarını azaltmanın yollarını aramaktadır. ABD ise geleneksel olarak NATO'nun sahip olduğu güvenliği sağlama misyonunu farklı sahalara da yayma amacını taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada NATO'nun son dönem genişleme isteğinin bölge güvenliğini nasıl etkilediği, geleceğe yönelik nasıl yansımalar meydana getireceği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: NATO, ABD, AB, Transatlantik güvenlik.

Jel Kodları: N40, N43, N44

¹**Sorumlu Yazar:** Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ORCID: 0009-0009-0916-0223, hasan.yigit@dpu.edu.tr

Atıf: Yiğit, H. (2024). NATO'nun açık kapı politikası çerçevesinde beliren güvenlik paradoksları ve transatlantik ilişkiler üzerindeki etkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1122-1148.

Abstract

Article Info

Received:
25/10/2024

Accepted:
21/06/2024

NATO, which maintained its strong and special position in the Euro-Atlantic region in the fields of defence and security during and after the Cold War period, prevented the development of a self-sufficient, independent defence and security formation in the European continent. With the end of the Cold War, the perceived threats in the region started to change, and the threat perception, which had a singular character before (USSR), was replaced by instability factors such as terrorism, refugee flows, racism, Islamophobia. Undoubtedly, with the end of the existence of the USSR in the early 1990s, which was perceived as a common threat during the Cold War period in transatlantic relations, there has been a compulsory change and transformation in security perception. While many areas of co-operation emerged between NATO and the EU in the new era, areas of conflict inevitably emerged. One of these emerging areas of conflict is the division of roles between the actors in the fields of defence and security in the Atlantic-European region. The EU members, whose security was provided under NATO during the Cold War, are now looking for ways to reduce their dependence on the US by establishing their own defence mechanisms. The US, on the other hand, aims to extend NATO's traditional mission of providing security to different areas. In this context, this study will analyse how NATO's recent expansionist aspirations affect regional security and what kind of repercussions they will have for the future.

Keywords: NATO, USA, EU, Transatlantic security.

Jel Codes: N40, N43, N44.

Extended Summary

Transatlantic relations, which describe the relations between the Northern countries on both sides of the Atlantic Ocean, gained an institutional and political dimension with the establishment of NATO on 4 April 1949. The Truman doctrine and Marshall aid were effective in the development of these transatlantic relations and the economic recovery of Europe was ensured. As a result of this bilateral relationship, the US-EU partnership accounts for approximately 60 per cent of the world's gross product. After the Truman and Marshall aid, the US took the global financial and financial system under its control through the Bretton Woods system, the International Monetary Fund and the World Bank. The relations between the countries of the region, which have an important role in shaping the global economy and politics, are based on common threat perceptions, common historical ties, civilisation and cultural similarities. Thanks to these common elements, the countries of the region are able to act jointly in global politics. On the other hand, with the end of the Cold War, the biggest common threat factor for the countries in the region, the USSR and communism, disappeared. After the Cold War, some differences have emerged in the perceived threat elements. Therefore, how the countries of the region will develop a defence mechanism against these new threats has also started to be discussed. With the end of the Cold War, NATO's founding purpose of preventing the Soviet sphere of influence from moving to Europe and protecting the countries in the region from communist regimes fell off the agenda and NATO's existence started to be discussed. These threats include factors such as internal conflicts, refugee flows, migration, natural disasters and ethnic discrimination. Thus, NATO has sought to legitimise its *raison d'être* by defining it in terms of these new threats.

On the other hand, we see that NATO has expanded to include the former Eastern Bloc countries, especially in the 90s. Founded on 4 April 1949, NATO has grown from 12 founding members to its current 30 members with waves of enlargement in 1952, 1955, 1982, 1999, 2004, 2009, 2017 and 2020. NATO's enlargement policy, which is referred to as 'open door', basically expresses a dynamic process. However, this enlargement of NATO has brought with it some security paradoxes. For example, the US-indexed approach to regional security has prevented the states of the region from establishing a defence mechanism that includes their own local dynamics. Moreover, it would not be correct to say that the national interests of the states in the region and the US are always in harmony. In fact, polarisations have begun to emerge within the EU about the existence of NATO. The European countries are divided into two groups: "Atlanticists" led by the UK and "Europeanists" led by France. Again, the states of the region, which are under US patronage in terms of defence and security, are not satisfied with a unilateral dependence. There is also a group of people who claim that NATO, which tries to legitimise its purpose of existence, creates artificial security risks and creates artificial wars in various parts of the world in order to maintain its existence. It is also claimed that the United States, which aims to ensure the security of the world, has achieved this goal with NATO in the European continent and that similar organisations exist in various parts of the world. Therefore, it is stated that NATO, which was established to ensure security in Europe, is one of the biggest factors of the global insecurity that exists today.

Therefore, the aim of this study is to analyse how NATO's enlargement waves have had repercussions on Transatlantic security, taking into account the historical process of NATO-EU relations. The scope of the study is the past, present and future of NATO-EU relations. Therefore, it will be examined to what extent NATO's transformations and evolutions within its own mechanical functioning as well as its physical growth through waves of enlargement are compatible with the organization's founding philosophy. In line with the purpose and scope of this study, the literature review method was used, and the information conveyed was also supported by the data on the official web pages of the institutions and the document analysis technique was used. Accordingly, the study is divided into three main sections. The first section analyses the historical background of NATO-EU relations. The second section analyses the challenges that NATO-EU relations faced during the Cold War and how they responded to threats to the security of the Atlantic region. The third part analyses the post-Cold War and current transformation of NATO-EU relations, the evolving threat perceptions in the relationship and how they have responded to recent security dilemmas. The study concludes with an overall assessment.

1. Giriş

Birleşik bir Avrupa fikri ilk olarak II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile dile getirilmeye başlanmış ve bu fikrin hayata geçmesinde kuşkusuz o dönem ABD tarafından yapılan siyasi ve iktisadi yardımlar etkili olmuştur. Yapılan bu mali ve finansal yardımların transatlantik ilişkilerin gelişmesinde önemli bir yeri vardır. Avrupa'nın kendi içinde birleşme sürecini başarı ile sonuçlandırmasında transatlantik ilişkilerin önemli bir katkısı olmuştur. Dönemin iki kutuplu dünya düzeninde Batı kutbunun lideri konumunda olan ABD, birleşik bir Avrupa'nın hem SSCB'yi siyasi alanda dengeleyebileceğini hem de güvenlik anlamında SSCB karşısında bir tampon bölge olabileceğini öngörmekteydi. 2. Dünya Savaşı'ndan politik, ekonomik ve askeri anlamda yıpranmış şekilde çıkan bir Avrupa ile savaştan güçlü çıkan SSCB kıyaslandığında ABD'nin Avrupa hakkındaki bu hedeflerini tek başına gerçekleştirmesi zor gözükmekteydi. Bu minvalde ABD tamamen kendi insan gücü ve askeri kaynaklarını kullanmak yerine hem Avrupalı ortaklarının askeri kaynaklarını etkin kullanabileceği hem de kendi kontrolü altında bir savunma ve güvenlik örgütü kurma yoluna gitmiştir. Sözü edilen transatlantik ilişkilerin gelişim göstermesinde sırasıyla uygulamaya konulan Marshall Planı ve Truman Doktrininin etkisi olmuştur. Truman Doktrininde amaç her ne kadar temelde Türkiye ve Yunanistan ekonomilerinin canlandırılması olsa da dolaylı olarak Avrupa'nın Sovyetlere karşı korunması da amaçlanmıştır.

Günümüzde halen ABD ile Avrupa arasında var olan stratejik, güçlü ve kapsayıcı bir ikili ilişkiye yakın başka bir ilişkiden söz etmek pek mümkün değildir. Bu ikili ilişkinin bir sonucu olarak dünya gayri safi hasılatının yaklaşık %60'ını ABD-AB ortaklığı oluşturmaktadır. Her iki aktör de birbirlerinin ana ticaret ortağı olmakla birlikte kendi sınırları içerisinde en fazla doğrudan yabancı yatırım çektikleri iş ortaklıkları söz konusudur. ABD-AB arasında var olan transatlantik işbirliği ve ortaklık teması Afganistan'dan bio-teknolojiye, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) müzakerelerinden terörle mücadeleye, veri gizliliğinden korsancılıkla mücadeleye, bölgesel işbirliğinden küresel işbirliğine kadar çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu açıdan günümüzde bu denli geniş ortaklık ve işbirliği ağına sahip başka küresel aktörler bulunmamaktadır. Her iki küresel aktör de birbiri için fazlaca değer ifade etmektedir. Stratejik olarak birbirleri için önem ifade eden her iki aktörün büyük ölçüde uyum arz eden değerlere sahip olması, ortak tehdit algıları, tarihsel ortak bağları, medeniyet ve kültürel açıdan sahip oldukları benzerlikler küresel arenada ortak hareket etmelerini kolaylaştırmaktadır. Hem ABD hem AB dünyanın dört bir yanındaki barış, istikrar ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi için lazım gelen stratejiler konusunda ortak hedefleri paylaşmaktadırlar (Burghardt, 2006: 3).

Bu açıdan da bu derece uyum içerisinde ekonomik, mali ve siyasi politikalar geliştiren, ortak hedef ve stratejilere sahip başka küresel partnerlere pek rastlanmamaktadır. Kısa vadede bu şekilde bir küresel ortaklığın vücuda gelmesi de beklenmemektedir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı, NATO-AB ilişkilerinin tarihsel süreci dikkate alınarak, NATO'nun geçirmiş olduğu genişleme dalgalarının Transatlantik güvenlik üzerinde nasıl yansımalar oluşturduğunun analiz edilmesidir. Çalışmanın kapsamını ise NATO-AB ilişkilerinin dünü, bugünü ve yarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla NATO'nun gerek kendi mekanik işleyişi içerisinde geçirdiği dönüşüm ve evirilmeler gerekse de genişleme dalgaları ile fiziksel büyümesinin örgütün kuruluş felsefesi ile ne kadar uyumlu olduğu irdelenecektir. Amaç ve kapsama uygun olarak bu çalışmada literatür tarama yöntemi kullanılmış, aktarılan bilgiler ayrıca kurumların resmi web sayfalarında yer alan veriler ile de desteklenerek doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Buna göre çalışma dört ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve kapsamı kısaca özetlenmiştir. İkinci bölümde NATO-AB ilişkilerinin tarihsel arka planı analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde NATO-AB ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde hangi meydan okumalar ile karşı karşıya kaldığı ve Atlantik bölgesinin güvenliğini tehdit eden unsurlara nasıl refleksler verdiği incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise NATO-AB ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası ve günümüzdeki dönüşümü, ilişkilerdeki evirilen tehdit algılamaları ve son dönem güvenlik çıkmazlarına nasıl tepki verildiği analiz edilmiştir. Çalışma genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümü ile neticelendirilmiştir.

2. AB-NATO Arasındaki Transatlantik İlişkilerin Tarihi Kökenleri

Avrupa ile Amerika arasındaki köklü ilişkiler tarihsel olarak 15. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Amerika kıtasının 1492'de Avrupalılar tarafından keşfedilmesi ile İngiltere, İrlanda, Fransa, İspanya ve Portekiz'den binlerce göçmen kıtaya gelerek burada koloniler kurmaya başlamıştır. Bugünkü modern Amerikan toplumunun temelini de aslında 18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan bu koloniler oluşturmaktadır. Dolayısıyla soydaş olan bu iki kıta insanı yüzyıllar boyunca birbirleri ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. İlk dönemlerde güçlü Avrupa karşısında zayıf kolonilerden oluşan ABD zamanla uygulamış olduğu izolasyonist politikaların da etkisiyle küresel bir güç haline gelmiştir.

Transatlantik kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe genellikle Atlas Okyanusu'nun iki tarafında bulunan Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'yı tanımlamak için kullanılan siyasi bir terimdir. Transatlantik ilişkilerin başlaması İngiltere'nin etkili siyasi propagandasının sonucu olarak ABD'nin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'na girmesi ile mümkün olmuştur (Yılmaz, 2017: 1). Bu tarihten günümüze kadar kurulan ikili ilişkilerin derinleşmesinde ve

kurumsallaşmasında etkin rol oynayan örgüt ise şüphesiz ki 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) olmuştur.

Sahip olunan ortak değerler, birbiri ile uyum gösteren ortak ilgi alanları, örtüşen ortak çıkar, hedef ve tehdit algısı temelinde inşa edilen ABD-AB ilişkileri “Transatlantik Ortaklık” olarak tanımlanmaktadır. Takip edilecek güvenlik ve ekonomik stratejiler açısından birbirine bağımlı ve eşgüdümlü bir büyüme gösteren Atlantik grubunun iki cephesi birçok alanda ortak hareket etmektedir. Atlas Okyanusunun iki kıyısında yer alan bu küresel güçler, ekonomik ve iktisadi kaygılar, uluslararası terör ve nükleer silahların yayılması, küresel enerji güvenliğini tehdit eden olaylar, uluslararası barış ve güvenliğe zarar verecek risk unsurları gibi birçok farklı alanda ortak tavır sergilemeye çalışmışlardır. Bunlara ek olarak da demokrasinin güçlü savunucuları olan ABD ile AB serbest ticaret ve piyasa, insan hakları, bireysel hak ve özgürlükler, açık toplum modeli gibi konularda benzer tavır ve hassasiyetler taşımaktadırlar. Tarihsel süreç içerisinde uzun zaman eşgüdümlü ve uyuşan politikalar izleyen ABD ve AB, gelişmiş ekonomileri ve sahip oldukları stratejik coğrafyaları ile dünya siyasetini şekillendirmişlerdir. Bunun yanında, Balkanlar'daki siyasi istikrar, eski Sovyet Cumhuriyetleri ile olan ilişkiler, Orta Doğu barış süreci ve Afrika kıtasına yapılacak insani ve ekonomik kalkınma modellerinin hayata geçirilmesinde bu iki partnere her zamankinden daha fazla sorumluluk alanı düşmektedir (Kilit, 2013: 61).

Yukarıda da değinildiği üzere, ABD ve AB arasındaki yoğun ilişkinin günümüzdeki seviyesine gelmesi yaşanan iki dünya savaşı sonrası ekonomik anlamda ciddi zarar gören Avrupa'nın ABD'den destek alması ile başlamıştır. 1947 yılında dönemin ABD başkanı Harry Truman bu tarihten itibaren ABD'nin uluslararası politikada farklı bir küresel strateji izleyeceğini ilan etmiştir. İlan edilen bu yeni küresel stratejinin merkezinde ise Sovyet karşıtlığı yer almıştır. Bununla birlikte küresel çapta komünizm tehdidi altında bulunan devletlere mali, iktisadi ve askeri yardım yapılacağı da taahhüt edilmiştir. Yine Truman Doktrini bağlamında 1948-1951 yılları arasını kapsayan ve 16 Avrupa ülkesine ekonomik ve mali kalkınma yardımı sağlayan Marshall Planı ile Avrupa'nın yeniden imar ve kalkındırılması amaçlanmıştır (Kilit, 2013: 61-62). Böylece ABD hem kendi endüstrisi için önemli bir pazar elde etmiş hem de siyasi anlamda Sovyetleri dengeleyecek ve komünizm rejiminin yayılmasını engelleyecek bir ortaklık kurmuştur.

Truman Doktrini ve Marshall yardımlarından sonra ABD-AB ilişkilerini etkileyen başka gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin devletler arasındaki küresel finansal işlemlerde uyulması

gereken kuralları belirleyen Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur. Bu iki örgütün kurulmasına öncülük eden Bretton Woods sisteminin kurulması ile birlikte küresel ekonomik ve finansal alanda ABD'nin ağırlığı iyiden iyiye artmıştır. Güvenlik alanında ise Birleşmiş Milletler ve sonrasında NATO'nun kurulması ABD'nin bekçiliğini üstlendiği yeni dünya düzeninde AB¹'nin ABD nezdinde konumunu belirlemiştir (Kilit, 2013: 62). İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik, askeri ve siyasi olarak yıpranmış bir şekilde çıkan Avrupa devletleri Sovyet nüfuzunun yayılması için elverişli ve korunmasız bir görüntü oluşturuyorlardı. ABD ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ortaya çıkan bu güç boşluğunu Marshall Planı ile o dönemki dış yardımının çok büyük bir kısmını bu ülkelere aktararak Avrupa'nın imarı için önemli bir adım atmıştır. Böylece ABD Avrupa'yı kendi kontrolü altında ekonomik kalkınmasını sağlayarak siyasi ve ticari alanda da önemli bir müttefiklik oluşturmuştur.

1945-1970 yılları arasında dünya ve Avrupa ekonomisi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan ABD, 70'li yıllar sonrasında küreselleşmenin etkisi ve AB'nin ekonomik olarak güçlenmesi ile ortaklık temasını ikili ilişkilerin merkezine almıştır. 1990 yılında neticelendirilen "Transatlantik Deklarasyonu" ile yeni bir ortaklık mekanizması devreye sokulmaya başlanmış, ilişkiler ABD-AB ikili zirveler etrafında ilk kez siyasi alanda formüle edilmiştir. Kısa bir süre sonra 1995'te ilan edilen "Yeni Transatlantik Gündem" ikili ilişkileri kurumsallaştırma sürecine taşımakla kalmamış, ABD-AB arasında var olan ticaret hacminin de katlanarak büyümesini sağlamıştır (Kilit, 2013: 62). Böylece ABD-AB arasında var olan ikili ekonomik, politik ve askeri ilişkiler kurumsal boyut kazanmıştır.

3. Soğuk Savaş Dönemi AB-NATO İlişkilerinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan Avrupa'nın önde gelen büyük güçleri siyasi, askeri ve ekonomik açıdan tükenmiş bir biçimde çıkarak, küresel ölçekte sahip oldukları prestij ve konumlarını hızla kaybetmeye başlamışlardır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak özellikle Doğu Avrupa'da meydana gelen güç boşluğu küresel sistemin yeni hegemon gücü olan SSCB tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Ardından gelen Çin-SSCB ittifakı Avrupa'yı ileride zor dönemlerin beklediğinin habercisi olmuştur. En azından Avrupa'yı askeri, ekonomik

---

¹ Bu dönemde (1945-1952 arası) AB, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olarak isimlendirilmekteydi. AB'nin bugünkü ismi ile adlandırılması 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile mümkün olmuştur. AB'nin tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: (https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html)

ve iktisadi alanlarda geride bırakan yeni bir güç müttefikliğinin doğması yakın dönemde Avrupa-dışı aktör veya aktörlerin dünya siyasetinde etkili olacaklarının ilk işaretleriydi (Buzan, Kelstrup, Lemaitre, Tromer, & Waever, 1990: 35).

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından oluşan küresel siyasi tabloda kuşkusuz savaşın asıl galipleri SSCB ve ABD gözüküyordu. Her ne kadar bu iki güç İkinci Dünya Savaşı boyunca ortak tehdit olan Hitler'e karşı birbirini destekleyici politikalar izlemişlerse de savaşın sona ermesi ile yeni dünya düzeninin belirlenmesinde fikir uyuşmazlığı içerisine girmişlerdir. Bu fikir ve çıkar uyuşmazlığının ilk belirtileri ise savaş sonrası yenedünya düzeninin ele alındığı Potsdam Konferansı'nda ortaya çıkmıştır. Esasında her iki güç de savaşın sebep olduğu yıkımın etkilerinin giderilmesi ve Avrupa'nın yeni bir inşa sürecine girmesi konularında mutabık kalsalar da bu amaçlara ulaşmada kullanılacakları yöntemlerde farklılıklar mevcuttu. Bu yöntemleri farklı kılan temel unsur ise iki küresel gücün sahip olduğu farklı ideolojik arka planlarıydı. Sahip olunan farklı ideolojiler tarafları işbirliğine değil çatışma seviyesine taşıyordu. Savaş sonrası dünyanın yeni iki süper gücü arasında çok geçmeden yaklaşık elli yıl sürecek "soğuk" askeri, siyasi ve ekonomik bir rekabet başladı (Erhan, 1996, s. 260-261). Bu doğrultuda, Avrupa kıtası bir tarafta ABD diğer tarafta SSCB tarafından kuşatılıp baskı altına alınarak Batı ve Doğu Bloku olarak iki kutba ayrılıyordu. Avrupa'da yer alan devletlerin bir kısmı ABD patronajı altında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) ve NATO, diğer kısmı da SSCB liderliği altında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) ve Varşova Paktı (VP) gibi örgütler altında bir araya gelerek yeni dünya düzenindeki yerlerini belirliyorlardı (Vaughan, 1979: 79).

Oluşan bu yeni küresel sistemde Batı Avrupa için yeni ortak tehdit artık SSCB idi. Özellikle SSCB'nin savunma ve askeri alanda sahip olduğu güç ve otorite Batı Avrupa için ciddi bir endişe kaynağı oluşturuyordu. Diğer taraftan 2. Dünya Savaşı sona ermesine rağmen Müttefik Devletler arasında savaş sonrası düzenin nasıl olacağına dair bir görüş birliği henüz oluşmamıştı. Özellikle barış ortamının kurulabilmesi için Müttefiklerin Almanya'nın akıbeti üzerinde bir görüş birliğine varmaları çözülmesi gereken ilk konu başlığı olarak masada yatıyordu. Almanya merkezli sorunun 3 boyutu vardı. Birincisi, Almanya'nın ekonomik açıdan iyileşip toparlanması, buna bağlı olarak askeri alanda elini tekrar güçlendirmesi ile Avrupa'yı tekrar bir dünya savaşına götürme ihtimali başta Fransızlar olmak üzere tüm Batı Avrupalıları endişelendiriyordu. Almanya her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle askeri ve politik alanlar başta olmak üzere birçok alanda dizginlenmiş olsa da sahip olduğu 80 milyonluk nüfusu ve geleneksek endüstriyel alt yapısı ile başta Fransa olmak üzere birçok Batı Avrupa

ülkesi için kayda değer bir risk unsuru kaynağıydı. Sorunun ikinci boyutu, savaşın galip güçleri olan Müttefikler kendi aralarında bir denge kurmalı ve Almanya'nın savaş sonrası statüsünü bir antlaşma ile belirlemeliydiler. Savaş sonrası oluşan bilinmezliklerle dolu muğlak konjonktür tüm devletlerin mutabık kalacağı bir antlaşma ile kontrol altına alınmalıydı. Üçüncüsü, Almanya'nın Avrupa'da özellikle sanayi alanındaki güçlü ve özel konumu dikkate alınarak bir taraftan Almanya'nın sanayileşerek tekrar savaş çıkarma olasılığı ortadan kaldırılmalı diğer taraftan da Avrupa'nın gerçek anlamda sanayileşmesi Almanya'ya bağlı olduğu için bu iki realite arasında titiz bir denge politikası izlenmeliydi (Erhan, 1996: 260-261).

Batı Avrupa ülkeleri için SSCB'nin yanı sıra tekrar güçlenme ihtimali bulunan bir Almanya vardı. Almanya'nın yanı sıra Avrupa için önemli bir diğer tehdit unsuru ise kıtanın savaşlarla dolu mazisinin tekrar canlanma ihtimalinin bulunmasıydı. Bu tehditler karşısında Avrupa devletleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ABD veya SSCB'ye yakınlaşma politikaları yürüttüler. Tehdit olarak algılanan bu faktörlere karşı yürütülen bu politikalar Avrupa'nın bütünleşme süreci içerisine girmesinde etkili oldu (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 136).

Siyasi, ekonomik ve askeri açıdan bütünleşik bir Avrupa kurmak fikri 1947 yılında ABD tarafından Avrupa'ya yapılan Marshall Planının temelinde yatan asıl saiktir. Savaşın Avrupa'da getirdiği yıkım ve kaos Sovyetlerin bölgede nüfuzunu artırmasına zemin hazırlamış, bu da ABD'nin bölge hakkındaki endişelerini artırmıştır. Bölgede Sovyet etkisinin yayılmasının engellenmesi amacıyla Avrupa tekrar canlandırılmalı, maddi ve manevi olarak desteklenmeliydi. Çünkü ancak ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran bir Avrupa Sovyetlere karşı direnebilir fikri o dönem için kabul gören bir realiteydi. Bu bağlamda ABD, başta İngiltere, Almanya ve Fransa olmak üzere tüm Batı Avrupa'yı siyasi, ekonomik ve askeri bir birliktelik içinde tutarak Sovyetlerin yayılan etkisini kırmak istiyordu. Diğer taraftan ekonomik açıdan alım gücü zayıf olan bir Avrupa Amerikan üretimini ve dış pazarını da önemli ölçüde etkilemekteydi (Erhan, 2003: 538). Buna bağlı olarak ABD, savaş sonrası çöken Avrupa ekonomisinin yeniden canlandırılması, ikili dış ticaret hacimlerinin büyümesi ve siyasi arenada Sovyetleri dengeleyici bir Avrupa aktörünün bulunması amacıyla Marshall Planı ile bölgeye önemli bir ekonomik destek paketi sunmuştur.

Savaş sonrası düzende Doğu ve Batı'nın kısıkcı arasında kalan Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla İngiltere ve Fransa arasında savaş sonrası ilk ittifak antlaşması olan Dunkirk Antlaşması imzalanmıştır. 1947'nin Mayıs ayında imzalanan bu antlaşmanın temelinde Almanya'nın saldırgan politikalarının dizginlenmesi ve olası Sovyet saldırılarına karşı birlikte

hareket etmek vardı. Güvenlik merkezli oluşturulan bu antlaşmanın daha geniş bir bölgeyi kapsamı adına daha sonra Benelüks ülkeleri de antlaşmaya taraf olmaya davet edilmişlerdir. Davet edilen üç ülke olan Belçika, Hollanda ve Lüksemburg antlaşmanın içerik olarak daha da genişletilmesi şartıyla kendilerinin yer alabileceklerini öne sürmüşlerdir. İlk olarak sınırlı bir antlaşma olarak kaleme alınan Dunkirk Antlaşması Benelüks ülkelerinin de isteğiyle içerik olarak genişletilmiş ve 1948 yılının mart ayında Batı Avrupa Birliği (BAB) örgütünün oluşumuna ön ayak olacak Brüksel Antlaşması'nın kaleme alınmasıyla sonuçlanmıştır. Söz konusu Brüksel Antlaşması ile temelleri atılan bu birlikteliğin zayıf yanı o dönemki iki kutuplu dünya sisteminde Batı Bloku lideri ABD'nin desteğinden mahrum olması ve bölge için tehdit oluşturan unsurlara karşı caydırıcı bir faktör olmamasıydı (Çelik, 2013: 70). Bir taraftan Batı Avrupalı devletlerin kurmuş oldukları bu savunma sistemi içerisine ABD'yi çekmeye çalışma politikaları diğer taraftan Sovyetlerin Doğu Avrupa'da hızla artan siyasi nüfuzu ABD öncülüğünde 4 Nisan 1949'da NATO'nun kurulma sürecini hızlandırmıştır. ABD liderliğinde kurulan NATO ile Brüksel Antlaşması'nın ortak savunmaya yönelik maddelerinin bizzat sahada uygulanması söz konusu olmuştur. Bu anlamda Avrupa'nın ortak güvenliğinin fiili örgütü NATO olmuştur (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 136).

NATO'nun kurulmasının ardından Batı Almanya'nın silahsızlandırılması ve NATO ile gelen güvenlik çemberinin dışında bırakılması o dönem Avrupa ülkeleri arasında farklı yorumlanmış ve bazıları tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu şekilde Batı Almanya'nın silahsızlandırılması ve güvenlik mimarisinin dışında bırakılması birçok Avrupa devleti ile ABD arasında tartışma konusu olmuş, bu dönemde patlak veren Kore savaşının bir benzerinin Almanya'da da gerçekleşme ihtimalinin konuşulması Avrupa'da yeniden derin bir güvenlik korkusunun yaşanmasına sebep olmuştur. Oluşturulan güvenlik denkleminde dışlanan Almanya'nın meydana getirdiği bu güvenlik açığı, Avrupalı devletlere benzer senaryonun SSCB'nin Almanya'ya uygulaması halinde nasıl karşılık vereceği sorusunu akıllara getirmiştir. Bu durumda Batı Almanya silahsızlandırılıp NATO dışında bırakılarak dolaylı şekilde de olsa Sovyetlerin etki alanına terk ediliyordu. Dolayısıyla olası bir Sovyet saldırısında askerden arındırılmış ve silahsızlandırılmış bir Almanya'nın yer aldığı Avrupa'nın Sovyetlere karşı direnmesinin olanaksız olduğunu savunan İngiltere ve ABD acilen Almanya'nın silahlandırılması için diğer kıta Avrupası ülkeleri üzerinde siyasi baskı oluşturmaya başlamışlardır (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 137).

1950 yılında bölge devletleri üzerinde siyasi baskı kuran ABD ve İngiltere, Almanya'nın ivedilikle silahlandırılmasının sağlanması karşılığında bölge ülkelerine iktisadi ve mali

desteklerinin artırılacağı, savunmasız olan kıtaya ABD'nin askeri ekipman, teçhizat ve insan gücü göndereceği ve NATO içerisinde Amerikan bir generalin komutasında bir Avrupa Komutanlığının kurulmasının sağlanacağı duyurulmuştur. Böylece Avrupa ülkelerinin Sovyetlerin siyasi ve askeri nüfuzu altına alınması engellenmiş olacaktı. ABD'nin Avrupa'nın olası Sovyet saldırısına karşılık savunma kapasitesini artırmaya yönelik bu politikası ileride formüle edilecek olan NATO'nun "sınırlı savaş stratejisi" ile de yakından ilgiliydi (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 137). Bu stratejinin altında ABD'nin Batı Avrupalı devletlerin içinde yer aldığı bir NATO ile Sovyetleri dengelemek istemesi yatmaktaydı. Kuşkusuz 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın da örgüte dâhil edilmesi ABD'nin bu stratejisinin bir parçasıydı.

Zaman içerisinde Avrupa'nın ekonomik ve siyasi açıdan giderek toparlanması ve Avrupa Topluluğu adı altında birleşmesi, Avrupa'nın dış politikasını ABD'nin vesayetinden kurtarmasına ve ekonomik ve siyasi açıdan daha az ABD bağımlısı bir müttefik haline dönüşmesine yol açmıştır. Atlantik'in her iki tarafı da daha yakın işbirliği içerisinde olmayı amaçlasa da her alanda benzer çıkarılara sahip olmaları beklenemezdi. Batı Avrupa yakasında ikili işbirliğinin merkezinde ABD karşısında ekonomik, siyasi ve askeri açıdan daha güçlü bir Avrupa oluşturmak yatmaktaydı (Layne, 2001: 4). Atlantik'in Amerika tarafında ise var olan ikili işbirliğinin temelinde ABD pazarına sahip olduğu alım gücü ile doğrudan katkı sağlayacak güçlü bir Avrupa'nın oluşturulması yatmaktaydı. ABD'nin Avrupalı ortaklarından beklentisi ise bölgenin dış mihraklara karşı korunmasında daha fazla sorumluluk almalarıydı.

Küresel bir aktör olarak Avrupa'nın dünya politikasında ABD ile her zaman uyum içerisinde politika ürettiğini söylemek zordur. Özellikle 1970'li yıllar ile birlikte Avrupa'nın ABD'den bağımsız kendi geleceğini ve bölge dinamiklerini dikkate alarak bazı girişimlerde bulunduğunu görmekteyiz. Bu politikalar arasında Batı Almanya'nın yeni doğu politikası olarak da bilinen Ostpolitik stratejisi kapsamında Doğu Bloku devletleri ile işbirliği ve yumuşama dönemini başlatması vardır. 1970'te Doğu Blokunun lideri olan Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması imzalanması, 1980'lerin ilk yıllarında enerji alanında yine Sovyetler'den Batı Avrupa'ya getirilmesi beklenen Trans-Avrupa doğalgaz boru hattının inşası gibi gelişmeler ABD-Avrupa arasında farklılık arz eden bazı politika örnekleridir (Çelik, 2013: 72).

Soğuk Savaş dönemi boyunca NATO icra ettiği faaliyetleri dört konsept kapsamında inşa etmiştir. Bunlar; "Saldırganlığı Caydırma", "Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması", Topyekûn Mukabele" ve "Esnek Mukabele" olarak literatüre girmiştir (Şahin, 2017: 69). NATO Konseyi tarafından belirlenen ilk resmi stratejik konsept olan "Saldırganlığı Caydırma" 6 Ocak 1950 tarihinde resmen yayınlanmıştır. Buna göre, ittifakın öncelikli amacı tüm

hasımlarına karşı caydırıcı bir kimliğe sahip olma ve olası bir saldırı karşısında kuvvet kullanımında tereddüt edilmeyeceğini göstermektedir. İttifakın kurucu antlaşmasının 5. maddesinde ve ilk stratejik konseptte de ifade edildiği üzere, dışarıdan herhangi bir hasmın örgütün herhangi bir üyesine yapacağı olası bir saldırı örgütün tüm üyelerine yapılmış gibi kabul edilecek ve kolektif bir tepki verilecektir. Bu şekilde gösterilecek kolektif savunma refleksi ile örgüt caydırıcılığı artırılmış olacak ve özellikle Sovyetler üzerinde caydırıcılık sağlanmış olunacaktı (Twigge & Macmillan, 1996: 271-273).

1950 Haziran'ında başlayan Kore Savaşı ve 1952'de Türkiye ile Yunanistan'ın birliğe dâhil olması sonrası NATO askeri yapılanmasında birtakım değişimler yaşanmıştır. Bu bağlamda NATO 3 Aralık 1952'de ikinci stratejik konsepti olan "Entegre Askeri Kuvvetin Oluşturulması" nı kabul etmiştir. Bu başlık altında o güne kadar yapılan yapısal değişiklikler yansıtılmış, ilk konseptteki amaçlar tekrarlanmış, örgütün kendini koruma ve olası saldırılara reaksiyon verme yeteneğinin gerektiğinde her türlü stratejik silahla güçlendirileceği vurgulanmıştır (Aksu Ereker, 2019).

İlk iki stratejik konseptte de örgütün konvansiyonel güç kapsamında caydırıcılığı ön plana çıkarılmış ancak Sovyetler 'in nükleer kapasite açısından ABD'yi yakalaması ve 1957 Ekim'inde ilk yapay uydu olan Sputnik füzesinin fırlatılması gibi gelişmeler NATO'nun yeni bir stratejik konsept belirlemesini zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda 23 Mayıs 1957'de olası düşman saldırılarına karşı en efektif ve caydırıcı şekilde karşılık verebilmek amacıyla "Topyekûn Mukabele" ya da diğer ismiyle "Kitleli Karşılık" stratejisi kabul edilmiştir. Bu strateji konseptine göre Sovyetler 'in Avrupa'ya olası bir konvansiyonel saldırısı karşısında NATO sahip olduğu nükleer gücü kullanacaktı (Aksu Ereker, 2019).

Topyekûn Mukabele stratejisi de Berlin ve Küba krizlerinden sonra örgüt içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Küba krizinde nükleer bir savaşın eşliğinden dönülmesi ABD'nin "Esnek Karşılık" stratejisini gündemine getirmesine yol açmıştır. Ancak NATO'nun nükleer şemsiyesi altından çıkmak istemeyen Avrupalı üyeler esnek stratejik konseptine şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu dönemde ABD'nin Vietnam Savaşı ile de meşgul olması ve stratejiye yapılan itirazlar söz konusu konseptin 1968 yılına kadar ertelenmesine sebep olmuştur. NATO'nun "Esnek Karşılık" stratejisine en sert tepkiyi Fransa 1966 yılında örgütün askeri kanadından ayrıldığını ilan ederek vermiştir. Ancak "Esnek Karşılık" stratejisi yine de 16 Ocak 1968 tarihinde NATO'nun dördüncü stratejik konsepti olarak ilan edilmiştir. Bu stratejinin merkezinde olası bir düşman saldırısı karşısında ittifakın kademeli bir şekilde nükleer silah kullanması yer almaktadır. Bu strateji örgütün Soğuk Savaş'ın sonuna kadarki ana

stratejisi olmuştur (Aksu Ereker, 2019).

4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB-NATO İlişkilerinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

SSCB'nin dağılması ve komünist rejimin çöküşü ile sona eren Soğuk Savaş sonrasında, Avrupa için temel tehdit unsurlarının ortadan kalktığı ve dolayısıyla NATO'nun varlığının gerekli olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğin temel tehdit unsuru olan Sovyetlerin dağılması ile birlikte NATO'nun da misyonunu tamamladığı iddia edilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünya üzerindeki çatışmaları sona erdirmemiş aksine Soğuk Savaş dönemi boyunca dondurulmuş olan çeşitli siyasi krizlerin gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda Kafkasya'da, Balkanlar'da, Orta Doğu'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde kökenleri Soğuk Savaş'ın başlangıcına dayanan birçok etnik, politik ve dini çatışma yeniden alevlenmiştir.

SSCB'nin dağılması ile birlikte sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların hangi ülkelere geçeceği, bu tarz silahların kullanımının yaygınlaşması ve sınır anlaşmazlıklarının çoğalması uluslararası barış ve güvenliği ciddi tehdit etmekteydi. Bunlara ek olarak Soğuk Savaş sonrası düzende ivme kazanan ve yeni terörizm olarak lanse edilen asimetrik devlet-dışı yapılanmaların meydana getirdiği gelenek dışı tehditler de bölgesel güvenliğin yeni tehdit alanları olarak belirmiştir. Bu tehdit unsurları karşısında NATO yeni bir askeri ve güvenlik yapılanması içerisine girmiş, bölgesel ve küresel ölçekte beliren bu çeşitli tehdit unsurları karşısında kendi güvenlik ve askeri yeteneklerini revize etme yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Konjonktürel güvenlik kavramının tanımının genişlemesi sonucu NATO da faaliyet alanlarını ve sınırlarını genişletme stratejisi izlemiştir (Purtaş, 2005: 9).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte her ne kadar Avrupa-Atlantik bölgesi için temel tehdit olan Sovyetlerin varlığı sona ermiş ise de bu defa da Soğuk Savaş dönemi boyunca makro güvenlik sorunlarının gölgesinde kalan ekonomi ve siyasi istikrarsızlıklar, mülteci akınları, azınlık hakları, kitle imha silahlarının yayılması, etnik temelli iç çatışmalar, mezhep ve din savaşları, vekâlet savaşları, göç, sınır çatışmaları, çevre sorunları ve doğal afetler gibi sorun alanları devletlerin yeni tehdit algı sahalarını oluşturmuştur (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 139).

1991 yılında Varşova Paketi'nin dağılması sonucunda Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden unsurlarda çeşitlilik ve belirsizlikler meydana gelmiştir. Doğu Blokunun dağılması sonucu NATO'nun da varlığı ve misyonu tartışma konusu olmuştur. NATO yeni dünya düzeninde

varlığını devam ettirebilmek adına kendine yeni tehdit unsurları tanımlamış ve bu doğrultuda misyon ve vizyonunu revize etmiştir. Bu noktada NATO müttefikleri ittifakın yeni misyonu hakkında çeşitli kararlar almış, NATO'yu hizmet dışına (out of business) çıkarmak yerine alan dışına (out of area) çıkarmayı yeğlemişlerdir. Bu dönemde Avrupa daha belirgin olarak İngiltere öncülüğündeki “Atlantikçiler” ile Fransa önderliğindeki “Avrupacılar” olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu kapsamda Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanmasında NATO'nun stratejik dönüşümü ve bu yeni dönemde üstleneceği sorumluluk alanları belirleyici olmuştur (Çelik, 2013: 73).

Yaklaşık 50 yıl süren ve Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini etkileyen temel tehdit unsuru olan Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Avrupa kıtası, ABD için jeopolitik önceliğini kaybederek korunması gereken birincil bölge olmaktan çıkarken bölgedeki NATO varlığı da Avrupa ülkelerince tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa bölgesi Amerikan dış politikasındaki merkezi konumunu kaybetmeye başlamış, bölge güvenliğinin sağlanması ikincil önemde kalmıştır. Bu paralelde Avrupa ülkeleri arasında da askeri savunma yeteneklerinin ABD'nin etkisinden bağımsız, kendi dinamiklerine uygun ve bölgenin savunma ihtiyacını giderecek bir şekilde geliştirilmesi ve bu minvalde yerel potansiyele bağlı bir savunma mekanizması kurma konusunda tartışmalar başlamıştır. Bu doğrultuda BAB'ın yerel dinamikleri de dikkate alacak şekilde yeniden revize edilerek canlandırılması ve AB'nin kendi savunma ihtiyacını kendi yerel askeri kaynakları ile oluşturma fikri ortaya atılmıştır. Ancak yine de bu süreçte AB ve NATO işbirliği içinde hareket etmiş ve karşılıklı benzer politikalar izlenerek ikili ilişkiler güçlü tutulmaya çalışılmıştır (Çelik, 2013: 73).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile 1990'lı yılların başından itibaren Avrupa güvenliğine yönelik risklerin niteliği büyük ölçüde değişmiş ise de NATO bölgesel dinamikleri de dikkate alarak mekanik bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu bağlamda NATO bölgesel ve küresel güvenliğe meydan okuyan yeni tehdit ve risk unsurlarının etkilerini minimum düzeyde tutabilmek adına kendi uyum sürecini başlatmıştır. Bu dönemin yeni ve belirsiz tehdit ve risk unsurları Avrupa Topluluğu (AT) olarak bilinen ittifakın da dönüşüm süreci içerisine girmesine sebep olmuştur. AT, Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği (AB) adını almıştır. Bu anlaşma ile AT daha derin bir bütünleşme modeline dönüştürülmüştür. Bu anlaşmada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) resmi olarak kabul edilmesi ve AB'nin güvenlik politikasını belirleyecek temellerin atılmasıdır. ODGP, güvenlik ile ilgili konular başta olmak üzere “yüksek politika” olarak kabul edilen askeri nitelikteki konular da dâhil esas olarak siyasi ve diplomatik

meseleleri kapsamaktaydı (Payne & Lane, 2003). Oluşturulan bu yeni mekanizma ile birliğe üye devletler dış politikada işbirliğine yönelecekler ve ortak savunma politikası da dâhil olmak üzere birliğin güvenliğine ait tüm meseleleri birlikte ele alabileceklerdi.

Yürürlüğe sokulan Maastricht Antlaşması'nın 4. maddesinde BAB'ın AB'nin istenen gelişimi yakalamasında oynayacağı role, AB'nin kendi savunma mekanizmasını oluşturana dek bu konuda yetkili aktör olacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde BAB Maastricht Antlaşması ile AB'nin bir nevi savunma ayağını oluşturur hale gelmiştir. Aynı maddenin devamında BAB çerçevesinde AB'nin takip edeceği savunma politikasının NATO üyesi AB ülkelerinin örgüt içerisinde sahip oldukları sorumluluklara zarar vermeyecek şekilde belirleneceği ve NATO tarafından belirlenen ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olacağı da vurgulanmıştır. Kuşkusuz ki AB bu madde ile Atlantik cephesinin batı tarafının endişe ettiği nokta olan NATO'ya alternatif bir bölgesel örgüt mü kurulacak şüphesini teskin etmek istemiştir. Böylece AB ileride takip edeceği güvenlik ve savunma politikası ile NATO'ya alternatif olma veya rekabete girme niyetinin olmadığını da açıkça göstermiştir (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 140).

1990'lı yılların başlarında Balkanlarda patlak veren ve AB güvenliğini yakından ilgilendiren iç savaşlarda AB tarafından etkili bir müdahale gelmemesi, AB'nin güvenlik konularını masaya yatırırken “kapasite-beklenti” konularında açığının olduğunu ortaya çıkarmıştır (Hill, 1993: 306). AB'nin Balkanlardaki bu acı deneyimi, ABD'nin Balkanlardaki güvenlik sorunlarına olan ilgisiz tutumu ve AB'nin ABD askeri gücüne olan aşırı bağımlılığı sadece NATO ve ABD'nin konumunu güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda AB'nin önde gelen büyük aktörleri arasında bu tarz olaylara müdahale edebilecek acil bir askeri gücün varlığının önemini ortaya çıkarmıştır (Jørgensen, 2009: 102).

NATO'nun kendi yapısı içinde Avrupa ayağını güçlendirmeye yönelik çalışmaları 1991'deki Stratejik Konseptte zaten tartışma konusu olan “Avrupa Güvenlik Savunma Kimliği (AGSK)” girişiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1994-96'da Brüksel ve Berlin'de yapılan NATO bakanlar toplantısı, NATO ile AB arasında Soğuk Savaş sonrası ilişkilerde yeni bir denge kuran bir anlaşma ile sonuçlanmıştır (Allin, 2002). NATO görünürde her ne kadar ODGP'nin gelişmesini desteklese de Avrupa güvenliğinin sağlanmasında AB ve BAB yerine asıl söz sahibi aktörün kendisi olduğunu garanti altına almak için 10-11 Ocak 1994 Brüksel Zirvesi'nde AGSK girişiminin öncüsü olmuş, iki yıl sonra Berlin'de yapılan Zirve toplantısında da AGSK'nın uygulamaya geçirilmesinde gerekli ayrıntıları belirlemiştir. İlk olarak Brüksel Zirvesi'nde ortaya konulan AGSK'nın arka planında NATO'nun Avrupa'nın güvenliğinin

sağlanmasında birincil derecede rol oynama isteği yatmaktadır (Açıkmeşe & Dizdaroğlu, 2014: 142).

AGSK'nın bir politika olarak belirlenmesinin arka planında yatan asıl saik, Bosna Savaşı'ndan sonra ABD'nin Balkanlarda müdahil olmak istemeyeceği savaşların olabileceğinin farkına varmasıdır. Bu doğrultuda ABD direkt kendi insan ve askeri gücünü kullanmak yerine, NATO askeri yetenekleri ve genel çatısı altında geliştirilmek istenen bir girişim olan AGSK'yı desteklemiştir (Haine, 2005: 131).

ABD'nin asıl endişe duyduğu nokta, AB'nin NATO'nun sahip olduğu askeri yetenek ve kapasitesinin dışında bölgenin savunmasında NATO'ya alternatif oluşturacak, bölgenin dinamiklerini kullanacak bir bölgesel örgüt kurması konusuydu. Bu konuda George W. Bush döneminde ABD Dışişleri Bakanlığı'nda Ulusal Güvenlik Uzmanı olarak görev yapmış John Bolton, AB'nin o dönem güvenlik risklerini ortadan kaldırmaya yönelik oluşturmaya çalıştığı "Avrupa Acil Müdahale Gücü" yapılanmasını "NATO'ya karşı kabul edilemez bir ihanet" olarak ifade etmesi ABD'nin yukarıda değinilen endişesini ispatlar niteliktedir. ABD bu çekinceleri gölgesinde AB güçlerinin savunma ve askeri alanlarda kullanabilmesi adına oluşturduğu "Avrupa Acil Müdahale Gücü" girişimini ve NATO'yu ima ederek, AGSK çerçevesinde "ayrılabilir ama ayrı olmayan kuvvetler" kavramını türetmiştir. Bu kavramın kökeni Bill Clinton döneminde Dışişleri Bakanlığı yapmış Madeleine Albright'ın 1998 yılında resmi açıklama ile paylaştığı ve 3 D olarak da bilinen resmi ABD doktrinine dayanır. ABD'nin bu doktrini üç temel prensibe dayanır: ABD ve AB arasında var olan ilişkileri diplomatik, ekonomik ve siyasi ilişkileri sona erdirmemek (no decoupling), NATO ve AB askeri yeteneklerinin tekrar edilmesinden kaçınmak (no duplication) ve son olarak AB'ye üyeliği bulunmayan ancak NATO mensubu olan ülkelere karşı ayrımcı politika izlememek (no discrimination) (Çelik, 2013: 74-75).

4.1 Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Açık Kapı Politikası Kapsamında Genişlemesinin Bölgesel Güvenlik Üzerindeki Etkisi

NATO'nun nasıl bir genişleme politikası prosedürüne sahip olduğu, kurucu antlaşmasınının 10. maddesinde belirtilmiştir. NATO'nun yeni üye ülkelerin katılımıyla ilgili olarak benimsediği açık kapı politikasınının temeli de bu maddedir. Katılım müzakerelerine başlamak için potansiyel yeni üye ülkelere davetlerin gönderilmesine ilişkin kararlar, mevcut tüm üyeler tarafından ortak olarak alınmaktadır (NATO, 2006). 1949 yılında imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşma metninde, örgütün üyeliği "işbu antlaşmanın ilkelerini ileri bir seviyeye taşıyabilecek ve örgütün odak noktası olan Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek bir

konumunda bulunan tüm Avrupa devletlerine” açık olduğu belirtilmektedir. Yine antlaşma metninde genişleme ile ilgili tüm kararların “oybirliği ile” ile alınması gerektiği ifade edilmektedir. NATO'nun genişlemesi Avrupa'da istikrarın ve refahın artmasına yardımcı olmuştur. Örgütün kuruluş felsefesi söz konusu antlaşma metninde, Avrupa'da istikrar ve işbirliğini teşvik etmek, barış, demokrasi ve ortak değerler temelinde birleşmiş bir Avrupa inşa etmek olarak belirtilmiştir (NATO, 2016).

4 Nisan 1949 tarihinde kurulan NATO 12 kurucu üyeden bugünkü 30 üyeye 1952, 1955, 1982, 1999, 2004, 2009, 2017 ve 2020 yıllarında yaşadığı genişleme dalgaları ile ulaşmıştır. NATO'nun ‘açık kapı (open door)’ olarak ifade edilen genişleme politikası temelde dinamik bir süreci temsil etmektedir. İttifak, Soğuk Savaş dönemi boyunca 4 ülkeyi bünyesine katmıştır. Örgüte 1952 yılında üye olan Türkiye ve Yunanistan'ı 1955'te Almanya ve 1982 yılında İspanya izlemiştir. NATO sınırlarının hız kazanarak geniş bir coğrafyaya yayılması ise esasen Doğu Bloğunun yıkılması sonrası yaşanmıştır. Bu dönemden günümüze dek toplam 14 devlet (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Macaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Hırvatistan, Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya) farklı tarihlerde NATO'ya üye olmuşlardır. NATO'nun genişleme süreci, hem İttifaka katılmak isteyen bu ülkelerin güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermiş hem de Avrupa'da istikrarın sağlanmasına yardımcı olmuştur (NATO, 2016)

NATO, 1995 tarihli NATO Genişleme Çalıştay'ında İttifak'a katılmak istediklerini beyan eden ülkelerin her biri ile “Yoğunlaştırılmış Diyaloglar” yürütmeye karar vermiştir. Yoğunlaştırılmış Diyaloglar ilk olarak 1997 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile başlatılmıştır. Bu üç ülkenin katılım protokolleri Aralık 1997'de imzalanmış ve ardından 16 NATO ülkesinin tamamı tarafından onaylanmıştır. Söz konusu üç ülke Mart 1999'da NATO'ya üye olmuşlardır. Kasım 2002'deki Prag Zirvesinde, örgüte üye olan devlet ve hükümet başkanları yedi ülkeyi (Slovakya, Slovenya, Estonya, Romanya, Litvanya, Bulgaristan ve Letonya) katılım müzakerelerini başlatmaya davet etmişlerdir. Bu ülkeler zaten daha önce Üyelik Eylem Planına (ÜEP) katılmışlardı. Davet edilen ülkelerin dışişleri bakanları tarafından 26 Mart 2003 tarihinde NATO Karargâhında katılım protokolleri imzalanmıştır. 29 Mart 2004'te Washington DC'de düzenlenen bir törenle her ülke, Antlaşma'nın öngördüğü şekilde resmi katılım belgelerini tevdi etmiş ve böylece yasal ve resmi olarak İttifak'ın bir üyesi olmuştur (NATO, 2006).

NATO, örgütün bu genişleme dalgalarını güvence altına almak ve Avrupa'da var olan bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli zirveler düzenlemiştir. Bu bağlamda Haziran

1990'da düzenlenen Londra Zirvesi'nde örgütün eski Doğu Bloku üyeleri ile diplomatik ve politik ilişkiler yürütmesi ve bu ülkeler ile yakın temas halinde olması kararlaştırılmıştır. Londra Zirvesi'nden hemen sonra 1991 yılının sonlarına doğru düzenlenen Roma Zirvesi'nden kısa bir süre sonra 20 Aralık 1991'de NATO ile Bulgaristan, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Polonya, Romanya ve Baltık ülkeleri Estonya, Litvanya ve Letonya ile Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur. Bu ortaklık ile Doğu Blokunun eski üyeleri olan adı geçen devletler ile ortaklık, işbirliği ve diyalog kurma amaçlanmıştır. Böylece bu devletlerin güvenlik ve savunma ihtiyaçları NATO'dan farklı bir güvenlik şemsiyesi kurularak giderilmeye çalışılmıştır. KAİK'e üye olan devletler arasında sadece Doğu Avrupa ülkeleri değil eski Sovyet Cumhuriyetleri de yer almıştır. Arnavutluk ve Gürcistan'ın da Haziran 1992'de KAİK'e üye olması ile birlikte toplam üye sayısı –NATO üyeleri de dâhil olmak üzere- 38'e yükselmiştir (Purtaş, 2005: 12).

NATO, KAİK aracılığıyla eski Varşova Paktı üyeleri ile istenen işbirliği ve anlaşma düzeyini yakalayamadığından farklı girişimler içerisine girmiştir. Esasında KAİK ile hedeflenen devletler de kendi güvenliklerine ilişkin endişelerini giderme noktasında söz konusu girişimi yeterli bulmamışlardı. Bunun üzerine ABD'nin girişimleri ile 10-11 Ocak 1994 tarihlerinde düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde ittifakın genişleme yoluna gitmesi ilke olarak benimsenmiş ve bunun da Barış İçin Ortaklık-BİO (Partnership for Peace-PfP) programları aracılığı ile yapılmasına karar verilmiştir. Bu girişim çerçevesinde NATO ile VP üyesi ülkeler arasında askeri ve siyasi işbirliği alanlarında ortak yapılanma ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirilerek barışın tesis edilmesinde ortak isteğin ortaya konulması amaçlanmıştır (Dedeoğlu & Caşın, 1999: 179).

Soğuk Savaş dönemi sona erdikten sonra NATO, BİO anlaşmaları çerçevesinde, VP'e üye devletler ile diplomatik ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. NATO'yu bu girişimleri yapmaya iten temel motivasyon kaynağı ise Soğuk Savaş sonrası dönemde kendisine alternatif olarak kurulabilecek savunma ve güvenlik yapılanmalarının engellenmesi ya da etkilerinin minimum düzeyde tutulması isteğidir (Oğuzlu, 2013: 11). Bu bağlamda bölgede güvenlik ve savunma alanında var olan tek taraflı bağımlılık ilişkileri muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

BİO programının temelinde Avrupa-Atlantik bölgesinde yer alan ülkeler arasında buldukları bölgenin güvenliğinin sağlanması adına pratik alanlarda ikili işbirliklerinin kurulması yatmaktadır. Program ortaklık kapsamında üye ülkelerin kendi önceliklerini belirleyerek NATO ile bireysel ilişki kurmalarına olanak sağlamaktadır. Demokratik ilkelere bağlılığa vurgu yapan BİO programının amacı bölgedeki ekonomik, askeri ve politik istikrarı

sağlamak, bölgesel barış ve güvenliğe yönelik tehdit unsurlarını yok etmek ve NATO ile Avrupa-Atlantik bölgesindeki NATO üyesi olmayan ülkeler arasında savunma ve güvenlik alanlarında güçlü ilişkiler kurmaktır. BİO, katılımcıların işbirliği için kendi önceliklerini gözetlemelerini, oluşturulacak ortaklık düzeyinin seviyesini kendilerinin belirlemesini, programa katılacak devletlerin NATO ile bireysel bir ilişki geliştirmelerini sağlamak amacıyla 1994 yılında kurulmuştur. Nisan 2011'den bu yana, tüm BİO faaliyetleri ve tatbikatları, ilke olarak, ister Avrupa-Atlantik bölgesinden ister Akdeniz Diyalogundan, ister İstanbul İşbirliği Girişimi'nden veya küresel ortaklardan olsun, tüm NATO ortaklarına açıktır. Güncel olarak Barış için Ortaklık programında günümüzde 22 ülke yer almaktadır (NATO, 2023).

NATO kendisine üye olmayan ancak üye ülkelerin komşu olduğu devletler ile bölgesel güvenlik konularında işbirliği ve diyalogu artırmak amacıyla 1994-1997 seneleri arasında Barış İçin Ortaklık (BİO), Akdeniz Diyalogu Girişimi ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK) adında farklı istişare platformları kurmuştur. Bunların yanında 2004 yılında da Orta Doğu ülkeleri ile işbirliğini artırmak amacı ile İstanbul İşbirliği Girişimi kurulmuştur. NATO'nun bölgesel güvenliği sağlamak adına üstlendiği rolü anlayabilmek için bu girişimleri kısaca analiz etmek yerinde olacaktır.

Akdeniz Diyalogu, ilk olarak BİO gibi Ocak 1994 yılında düzenlenen Brüksel Zirvesi'nde NATO ile yedi Akdeniz ülkesi arasında işbirliği platformu olarak hizmete girmiştir. Forumun temelinde Brüksel Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları tarafından ortak görüş birliği olarak ifade edilen "Avrupa'daki güvenlik, Akdeniz'deki güvenlikten büyük ölçüde etkilenmekte" ve Orta Doğu barış sürecinde imzalanan anlaşmaların "bölge ülkeleri arasında diyalog, anlayış ve güven inşasını teşvik etmek noktasında sahip olduğu rol yadsınamaz" söylemleri yer almaktadır. 1997 Madrid Zirvesi'nde ise Akdeniz İşbirliği Grubu (AİG)'nin temelleri atılmıştır. NATO Akdeniz ülkeleriyle bölge genelinde iyi ilişkiler kurmak ve karşılıklı anlayış ve güven ortamını oluşturmak, bölgesel güvenlik ve istikrarı teşvik etmek ve NATO'nun politikalarını ve hedeflerini açıklama konularında diyalog içindedir. Günümüz itibari ile platforma katılımcı yedi Akdeniz ülkesi bulunmaktadır. Bunlar; Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus'tur. Akdeniz Diyalogu, katılımcı ülkelerin NATO ile işbirliği yapmalarına ve ortak tehditler hakkında güvenlik endişelerini tartışmalarına olanak tanımaktadır (NATO, 2023).

Akdeniz Diyalogu ile BİO programı ile kıyaslandığında BİO girişiminde elde edilen başarının Akdeniz Diyalogu'nda elde edilemediği görülmektedir. Bunun altında yatan temel saiklerden bazıları şunlardır; NATO'nun uzun süre, daha önemli gördüğü için odak noktasını

Balkanlar'a yoğunlaştırması, Orta Doğu barış sürecinde Akdeniz Diyalogu ülkeleri ile NATO arasında istenen fikir birliğinin yakalanamaması, tarafların sorunun çözümüne olan uzaklıkları ve Filistin meselesinin çözümden uzak durmasının taraflar üzerinde oluşturduğu yıpratıcı siyasi baskı. Bunun yanı sıra söz konusu foruma üye devletler ile NATO arasında var olan görüş ayrılıkları, güven eksikliği ve beklentilerdeki farklılıklar da başarısızlığın diğer sebepleri arasında yer almaktadır (Purtaş, 2005: 13).

Elli ulustan oluşan AAOK, müttefikler ve ortak ülkeler arasında siyaset ve güvenlikle ilgili konularda diyalog ve istişare için kurulmuş çok taraflı bir forumdur. Haziran 1997 Madrid Zirvesi'nde kurulan AAOK, Soğuk Savaş bittikten hemen sonra 1991'de kurulan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin (KAİK) yerini almıştır. Bu dönüşüm kararı, NATO'nun ortak ülkelerle geliştirilmekte olan ve giderek karmaşıklaşan ilişkiler göz önüne alınarak, daha gelişmiş ve operasyonel bir ortaklık için uygun bir güvenlik forumu oluşturma amacıyla alınmıştır. BİO programına dâhil olan tüm üye devletler aynı zamanda AAOK'ye de üye kabul edilmişlerdir. AAOK, NATO üyesi olmayan ancak Soğuk Savaş dönemi boyunca kapitalist ekonomik sisteme sahip olmuş olan altı Avrupa ülkesi (Avusturya, Finlandiya, İsviçre, İsveç, İrlanda ve Malta), 12 Eski Sovyetler Birliği ülkesi ve iki eski Yugoslavya ülkesi olan Bosna-Hersek ve Sırbistan'dan oluşmaktadır (NATO, 2023).

Platform, Avrupa-Atlantik bölgesindeki ortak ülkelerle işbirliğine ve BİO programı kapsamında NATO ile bireysel ortak ilişkilere sahip ülkeler arasında geliştirilecek ikili ilişkilere yönelik genel siyasi çerçevenin sağlanmasında forum görevi üstlenmektedir. Avrupa-Atlantik Ortaklık Çalışma Programı çerçevesinde çok çeşitli alanlarda uzun vadeli istişare ve işbirliği yapılmaktadır. Bu çalışma programı kapsamında forumda ele alınan konular arasında; kriz süreçlerinin yönetimi ve bölgesel barışı sağlama operasyonları, bölgesel problemler, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların kullanımının yasaklanması, küresel terörizm, planlama, bütçeleme, politika ve strateji gibi savunma konuları, sivil olağanüstü hal planlaması ve afete hazırlık programları; silahlanma konusunda işbirliği; nükleer güvenlik; hava trafik yönetiminin sivil-asker koordinasyonunun sağlanması ve bilimsel işbirliği konuları yer almaktadır. AAOK kapsamında ayrıca, NATO ve platforma katılan ülkeler arasında kilit alanlarda pratik işbirliğinin sağlanması, çeşitli uzmanlık alanlarında karşılıklı bilgi alışverişinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (NATO, 2023).

İstanbul İşbirliği Girişimi (İİG), NATO ile Orta Doğu bölgesinde ortak ülkeler arasında ikili temelde güvenlik işbirliğini geliştirmek amacıyla 2004 yılında İstanbul'daki NATO zirvesinde kurulmuştur. İİG, NATO Müttefiklerinin ve İİG ortaklarının bir güven ilişkisi

kurarken düzenli olarak bir araya gelip ortak endişe konusu olarak güvenlik konularını tartışabilecekleri bir platformdur. Girişimin en önemli fonksiyonu güvenliğin sağlanması konusunda deneyimli ve bilgili ortaklarla işbirliği kurulmasını sağlamak ve bunun yanında Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyeleri için ulusal güvenlik konularında NATO ile istişare etmeleri için önemli bir fırsat sunmasıdır. Hâlihazırda KİK üyesi dört ülke – Bahreyn, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) – söz konusu girişime katılırken, Umman ve Suudi Arabistan İİG çerçevesinde seçilen faaliyetlere katılmaktadır. Girişim kapsamında ilk olarak Körfez İşbirliği Konseyi üyeleriyle istişareler yapıldıysa da Girişim, Orta Doğu'da İİG'nin amaçlarını ve ilkelerini destekleyen tüm ilgili ülkelere açıktır. Girişim kapsamında ele alınan konular arasında üye devletlerin savunma planlamaları, askeri savunma bütçeleri, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve üye devletlerin askeri-sivil hazırlık çalışmaları gelmektedir. Girişim, altı temel ilkeye dayanmaktadır: ayrımcılık yapmama, bireysel farklılaşma, iki yönlü katılım, dayatmama, çeşitlilik ve bölgedeki diğer uluslararası girişimlere yaklaşım olarak tamamlayıcılık rolü üstlenme. Körfez ülkeleri ile geliştirilen güvenlik bağları, transatlantik güvenlik için önemlidir. Farklı düzeylerde gerçekleştirilen düzenli gayri resmi ve resmi toplantılar girişimin siyasi boyutunu güçlendirmiştir (NATO, 2023).

4.2 Günümüz NATO-Rusya İlişkileri ve Transatlantik Güvenliği Üzerindeki Yansımaları

NATO-Rusya ilişkileri, SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın son bulmasından sonra, 1991 yılında Rusya'nın Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne (bu konsey 1997 yılında Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne dönüştürülmüştür) katılımıyla başladı. Rusya 1994 yılında da, NATO'nun ikili işbirliklerinin kurulmasında önemli bir iç programı olan Barış için Ortaklık (BİO) programına katılmıştır. Bunun da ötesinde 1996'da Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Rusya, Bosna-Hersek'teki NATO liderliğindeki barış gücüne asker ve lojistik destek sağlamıştır. Balkanlar'daki zor saha koşullarında yapılan işbirliği, karşılıklı güveni önemli ölçüde güçlendirmiş ve NATO-Rusya işbirliğini yeni bir boyuta taşıma konusunda iki tarafa da fırsat vermiştir. İkili ilişkilerdeki bu işbirliği, 27 Mayıs 1997 tarihinde NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin yasal çerçevesini oluşturan NATO-Rusya Federasyonu Daimi Ortaklık Konseyi'nin (DOK) kurulması ile siyasal bir zemine oturtulmuştur (NATO, 2006).

Rusya, 1999'da NATO liderliğindeki Kosova Gücüne (KFOR) katılım sağlamış ise de Kosova krizindeki fikir farklılıklarının had safhaya çıkması nedeniyle NATO ile ilişkilerini tek

tarafı olarak dondurmuştur. Ancak kısa bir süre sonra NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin tekrar pozitif bir ivme kazanıp geliştiğini görmekteyiz. 1997 yılında temeli atılan ikili diyalog ve işbirliği forumu olan Daimi Ortaklık Konseyi (DOK), 2002 yılında Roma Deklarasyonu sonucunda karşılıklı istişare, fikir birliği, ortak karar alma amaçları için kurulan NATO-Rusya Konseyi adını almıştır. (NATO, 2023). Yeni kurulan bu konseyde Rusya'ya daha geniş yetkiler verilmiştir. Rusya, kriz yönetimi, barış güçlerine asker gönderme, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, insani yardım operasyonlarına katılım gibi konularda karar alma yetkisi bulunan Konsey'de eşit söz hakkına sahip olacaktı. Konsey'de alınacak kararlar genel uzlaşma yöntemi ile alınacak ve Rusya'nın alınan kararları veto etme yetkisi bulunmayacaktı (Purtaş, 2005: 15).

11 Eylül 2001 saldırıları, terörizm ve yeni güvenlik tehditleriyle etkin bir şekilde mücadele etmek için ortak uluslararası bir tepki vermeye ihtiyaç olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Terör saldırılarının hemen ardından Rusya, uluslararası koalisyonun Afganistan'daki müdahalesi için hava sahasını açmış ve terörle mücadele edecek koalisyon güçleri ile istihbarat paylaşımında bulunmuştur. Takip eden aylarda, NATO genel sekreteri Lord Robertson'ın Başkan Putin ile yaptığı iki toplantı ve Aralık 2001'de müttefik ve Rus dışişleri bakanlarının yaptığı bir toplantı da dâhil olmak üzere, NATO ve Rusya arasındaki üst düzey temaslar, NATO-Rusya ilişkilerine yeni bir ivme kazandırmıştır (NATO, 2006).

SSCB'nin dağılması ile biten Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO, bölgesel güvenlik sorunları ve işbirliği konuları hakkında Rusya ile bir ortaklık mekanizması kurmaya ve diyalog ortamı oluşturmaya çalışmıştır. Bununla birlikte NATO, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı saldırgan eylemlerine ve Kırım'ın yasadışı ilhakına yanıt olarak, Rusya ile siyasi ve askeri iletişim kanallarını açık tutarken, Nisan 2014'te tüm sivil ve askeri işbirliklerini askıya aldığını açıklamıştır. NATO, Rusya'nın uluslararası güvenlik ve istikrarı ciddi şekilde baltalayan ve uluslararası hukukun açık bir ihlali olan Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşı en güçlü şekilde kınadığını savaşın patlak verdiği ilk günlerde dile getirmiştir. NATO ayrıca Rusya'ya bu illegal savaş derhal durdurması ve Ukrayna'dan çekilmesi konularında çağrıda bulunmuştur. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı hukuk dışı savaşın yanında, takındığı saldırgan tutumu, komşularına ve transatlantik topluluğunun güvenliğine karşı ciddi bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Düşmanca politika ve eylemlerini devam ettirdiği sürece, İttifak Rusya'yı ortak üye olarak kabul etmeyeceğini belirtmiştir (NATO, 2023).

Rusya, hâlihazırda örgüt üyeleri ve Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrar ve güvenliği önündeki en önemli tehdit kaynağıdır. Rusya, baskı, yıkım, saldırganlık ve ilhak yoluyla

bölgede doğrudan kontrol kurmak ve etki alanları oluşturmak istemektedir. Bu amacına ulaşmak için de NATO üyesi ülkelere ve ortaklarına karşı konvansiyonel, siber ve hibrit askeri araçlar kullanmaktadır. Rusya'nın askeri gücü, sert söylemleri ve politik amaçlarını elde etmede kural tanımaz tavrı uluslararası hukuka dayalı küresel güvenlik ve düzeni ağır bir biçimde baltalamaktadır. Ancak örgüt üyeleri, bölgesel güvenliği zedeleyen riskleri azaltmak, gerginliğin tırmanmasını engellemek ve bölgesel barışı sağlamak adına Moskova ile tüm iletişim yollarının açık olmasına dikkat etmektedirler. NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinde iki aktör arasında istikrarlı ve öngörülebilir bir barış ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. NATO-Rusya ilişkilerinin düzelmesi ve pozitif yönlü istikrar kazanması Rusya'nın saldırgan tutumunu ve uluslararası hukuka aykırı davranışlarını düzeltmesi ile mümkün olabilecektir (NATO, 2023).

NATO 30 yılı aşkın bir süredir Rusya ile bir ortaklık mekanizması kurmaya, ortak çıkarlar doğrultusunda diyalog ve işbirliği olanaklarını geliştirmeye çalışmaktadır. Buna karşın, son on yılda Rusya, Avrupa güvenlik düzenine istikrarlı ve öngörülebilir bir katkıda bulunan norm ve ilkeleri sürekli olarak ihlal etmektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı insan dışı ve uluslararası hukuka aykırı saldırgan tutumu bölge barışını paramparça etmiş ve güvenlik ortamını ciddi şekilde zedelemiştir. Düşmanca politikaları ve eylemleri doğrultusunda NATO, Rusya'yı bir ortak olarak görmemektedir. Günümüz Rusya'sı, örgüt üyelerinin güvenliğine doğrudan tehdit oluşturmakta ve Avrupa-Atlantik bölgesindeki barış ve istikrara yönelik en önemli risk unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak NATO, olası krizleri yönetmek, gerilimi düşürmek ve bölgesel barış ve güvenliği sağlamak adına Moskova ile tüm iletişim ve diplomatik kanalları açık tutmaya özen göstermektedir (NATO, 2023).

Diğer taraftan NATO'nun açık kapı politikası çerçevesinde örgüte yeni üyeler dâhil etmesi, örgütün sınırlarını genişletme yoluna gitmesi ve etki alanını artırma girişimleri, Rusya için endişe uyandırmaktadır. Rusya açısından bu tarz girişimler bölgesel güvenliği ve istikrarı baltalamaktadır. Özellikle Rusya'nın yakın çevresi olarak bilinen Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Baltık ülkelerinin NATO aracılığı ile Batı'ya angaje olması Rusya açısından bölgesel güvenliğin tehlikeye girmesi olarak algılanmaktadır. Yakın zamanda Finlandiya ve İsveç'in de NATO'ya dâhil olması ile birlikte Rusya'nın bölgesel güvenlik endişeleri tavan yapmıştır. Bu iki ülkenin örgüte dâhil olması ile birlikte Rusya NATO ile doğrudan kara sınırı hattı paylaşmaya başlamıştır. Rusya bu çevreleme politikası ile siyasi ve askeri manevra alanının daraltıldığını iddia etmektedir. Yine NATO'nun Karadeniz'e olan ilgisi Rusya tarafından endişe ile takip edilmektedir.

5. Sonuç

Günümüzdeki ABD-AB arasında var olan yoğun ve yakın ikili ilişkilerin kökenleri 15. yüzyıla kadar dayandırılmaktadır. Avrupa'dan giden göçmenler tarafından koloniler oluşturularak temelleri atılan bugünkü ABD, uyguladığı etkin dış politikalar ile zaman içerisinde küresel bir güç odağı haline gelmiştir. Özellikle 1800'lü dönemlerde izlemiş olduğu izolasyonist politikalar ile kendi iç bütünlüğünü perçinleyen ABD kısa bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın gidişatını değiştirmiştir. Bu savaştan sonra yine kendi kabuğuna çekilen ABD, 7 Aralık 1941 tarihinde Japonya tarafından düzenlenen Pearl Harbour Saldırısı'ndan sonra bir daha dönmek üzere izolasyonist politikalarından vazgeçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik, politik ve askeri anlamda bir çöküş içine giren Avrupa kıtasında bu defa da Sovyet tehlikesi belirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall yardımları ile Avrupa'yı yanına çeken ABD, Sovyetlerin bu kıtada nüfuz artırma politikalarına karşı farklı hamleler ile cevap vermiştir. Küresel finans alanında Bretton Woods sistemi ve hemen ardından kurulan IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ile Sovyetler, küresel mali ve finans alanlarında baskılanmaya çalışılmıştır. Güvenlik alanında ise 4 Nisan 1949 yılında 11 Avrupa ülkesi ile NATO'yu kuran ABD, SSCB'nin Batı Avrupa'yı siyasi nüfuzu altına almasını engellemiştir.

ABD-AB arasında var olan transatlantik ilişkiler gerek Soğuk Savaş öncesi gerekse de sonrası olsun merkezinde askeri, ekonomik ve politik iş birlikleri üzerine kurulmuştur. Bu iş birliği alanlarının oluşmasında ya da bir diğer ifade ile transatlantik ortaklığın merkezinde iki tarafın da sahip olduğu ortak tehdit unsurları, kültürel değerler ve sahip olunan ortak ilgi alanları etkili olmuştur. ABD Avrupa'da varlığını NATO üzerinden devam ettirmiş, bölgesel güvenliği tehdit eden risk unsurlarına karşı bölge devletleri ile iş birliğine giderek önlem almıştır. Bölgede Soğuk Savaş döneminde algılanan ortak tehdit unsuru olan SSCB ve komünizm akımı 1990'ların başında SSCB'nin dağılması ile yerini bölgesel iç savaşlar, mülteci akımları, terörizm, ırkçılık ve çevresel felaketlere bırakmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Transatlantik ilişkilerin odak noktasında asimetrik devlet-dışı yapılanmalar, iç savaşlar, kimyasal ve biyolojik silahlar, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, demografik yapıları değiştiren mülteci akımlarının kontrol altına alınması, aşırı sağ yönetimlerin yükselmesi ve terörizm gibi konu başlıkları olmuştur. Her ne kadar SSCB'nin dağılması ile NATO'nun varlık nedeni tartışılmaya da başlansa ABD NATO'nun misyonunu yeni tehdit unsurlarına uygun olarak evirmiştir. Avrupa ülkeleri bu tehdit unsurlarına karşı zaman içerisinde kendi savunma mekanizmalarını kurmak istemişlerse

de ABD'nin askeri ve savunma güdümünden çıkamamışlardır. Öyle ki Fransa buna tepkisini 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çıktığını açıklayarak göstermiştir. Fransa bu kararından yaklaşık 45 yıl sonra cayarak 3 Nisan 2009 tarihinde yeniden NATO'nun askeri kanadına geri dönmüştür.

ABD ve NATO'nun kıtadaki varlığı Avrupa ülkelerini İngiltere yanında yer alan "Atlantikçiler" ve Fransa tarafında yer alan "Avrupacılar" olarak iki gruba ayırmıştır. NATO bu ayrışmaları ve bölgedeki varlığını meşrulaştırmak için çeşitli konseptler altında farklı stratejiler geliştirmiştir. Böylece bölgede baş gösteren çeşitli istikrarsızlık unsurları karşısında birlikte hareket etmeyi sağlayan bir güvenlik şemsiyesi olan NATO bölgesel barış ve güvenliği sağlamada önemli bir rol üstlenmiştir.

1949 yılında imzalanan NATO şartında, örgüt üyeliğinin "işbu antlaşmanın ilkelerini ileri bir seviyeye taşıyabilecek ve örgütün odak noktası olan Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine katkıda bulunabilecek bir konumda bulunan tüm Avrupa devletlerine" açık olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda NATO farklı zaman dilimlerinde aldığı yeni üye devletler ile 12 kurucu üyeden 30 üyeye ulaşmıştır. Diğer taraftan NATO'nun bu açık kapı (open door) politikası bağlamında bünyesine yeni üyeler dâhil etmesinin bölgesel güvenlik üzerinde birtakım yansımaları olmuştur. Bilhassa SSCB'nin halefi olan Rusya'nın NATO'nun bu politikasından dolayı kendini çevrelenmiş ve hayati çıkar alanlarının tehlikeye girmiş olduğunu Rus politikacı ve diplomatların açıklamalarından görmekteyiz.

Sonuç olarak günümüzdeki Rus-Ukrayna savaşını da NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin Rusya yakın çevresinde izlemiş olduğu yayılmacı politikalardan kaynaklandığını iddia etmek mümkündür. Özellikle eski Sovyet coğrafyaları olan ve kademeli olarak Batı'ya entegre edilen Baltık bölgesi, Orta Avrupa ve Ukrayna'nın Batılılaştırılarak Rusya'nın çevrelenmesi bugünkü savaşın ana saiklerinden bir tanesidir. Son olarak Rus-Ukrayna savaşının transatlantik bölgesinin güvenliğini zedelediğini ve bölgede siyasi ve ekonomik istikrarın ortadan kalkmasına sebep olduğunu net bir şekilde ifade edebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A., & Dizdaroğlu, C. (2014). NATO-AB ilişkilerinde işbirliği ve çatışma dinamikleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 130-163.
- Allin, D. H. (2014). *NATO's Balkan interventions*. Routledge.
- Burghardt, G. (2006). *The European union's transatlantic relationship*. College of Europe EU Diplomacy Paper 2/2006, December 2006. EU Diplomacy Papers, 25.
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E., & Waever, O. (1990). *The European security order recast: scenarios for the post-cold war era*. Bloomsbury Academic.
- Cato Institute. (2001). Death knell for NATO?: the bush administration confronts the European security and defense policy, 15 Eylül 2023, <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa394.pdf>
- Çelik, Ü. (2013). Soğuk savaş'tan Libya operasyonu'na NATO-Avrupa birliği ilişkileri. *History Studies*, 5(5), 63-92.
- Dedeoğlu, B., & Çaşın, M. H. (1999). Yeni Avrupa güvenlik kimliğinde stratejik arayışlar. *Avrasya Dosyası*, 5(4), 155-196.
- Ereker, A. F. (2019). NATO'nun güvenlik anlayışı ve stratejik konseptleri. *Güvenlik Yazıları*, 4. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOSTratejikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf (E.T.: 19.09.2023)
- Erhan, Ç. (1996). Avrupa'nın intiharı ve ikinci dünya savaşı sonrasında temel sorunlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01), 259-273.
- Erhan, Ç. (2003). ABD ve NATO'yla ilişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası*, Cilt 1, (ss. 522-575). İletişim Yayınları.
- Haine, J. Y. (2005). AGSP ve NATO. İçinde N. Gnesotto (Ed.), *AB güvenlik ve savunma politikası, ilk beş yıl* (ss. 131-144). Tasam Yayınları.
- Hill, C. (1993). The capability-expectations gap, or conceptualizing Europe's international role. *Journal of Common Market Studies*, Vol:31, No: 3, pp: 305-328.
- Jørgensen, K. (2009). The European union and NATO: shrewd interorganizationalism in the making? In J. Varwick, & J. Koops (Eds.), *The European union and international organizations* (s. 101-131). Routledge.
- Kilit, G. (2013). *AB-ABD arasında transatlantik ilişkiler*. Ekonomik Forum, (ss. 60-67). Ankara. <https://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2013/09/060-067.pdf> (E.T.: 20.09.2023)
- NATO. (2016). *NATO enlargement & open door*. Brüksel: Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section.
- NATO. (2023, Eylül 26). www.nato.int/cps/en/natohq/topics. NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.
- NATO. (2006). Handbook, 10 Ağustos 2023, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Mediterranean Dialogue, 27 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Euro-Atlantic Partnership Council, 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm
- NATO. (2022). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Istanbul Cooperation Initiative (ICI), 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm
- NATO. (2023). NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION- Relations with Russia, 22 Eylül 2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm
- Oğuzlu, H. T. (2013). *NATO ortaklıkları ve Türkiye: barış için ortaklık, Akdeniz diyalogu, İstanbul işbirliği girişimi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Payne, K., & Lane, W. (2003). The European security and defence policy and the future of NATO. *NATO EAPC Fellowship Report*, 12.

Purtaş, F. (2005). Soğuk savaş sonrası NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi çerçevesinde Türk Amerikan askeri ilişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(02), 7-30.

Şahin, G. (2017). Küresel güvenliğin dönüşümü; NATO bağlamında kavramsal, tarihsel ve teorik bir analiz. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 59-81.

Twigge, S., & Macmillan, A. (1996). Britain, the United States, and the development of NATO strategy, 1950–1964. *The Journal of Strategic Studies*, 19(2), 260-281.

Vaughan, R. (1979). *Twentieth century Europe: paths to unity*. Croom Helm Publishers.

Yılmaz, S. (2017). *Transatlantik ilişkiler ve Ortadoğu'nun NATO'su*, (ss:1-4), 21. Yüzyıl Enstitüsü, https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/Transatlantik%20%C4%B0li%C5%9Fkiler_Son.pdf (E.T.: 12.09.2023)

Abstract

Article Info

Received:
15/03/2024

Accepted:
21/06/2024

Organizational citizenship behavior mean that employees voluntarily take initiative, solve problems and innovate. Understanding why employees show such voluntary behavior is important for disseminating organizational citizenship behavior. The main purpose of this research is to reveal the effect of employees' past, present and future time orientation on organizational citizenship behavior. For this purpose, a research was conducted on Technopark employees in Ankara. Data was collected by survey method. Correlation and regression tests were performed in the analysis of the data and it was examined whether the data differed according to demographic characteristics. Findings show that there is a significant and positive effect between all time orientations and organizational citizenship behavior. It has also been observed that there is a differentiation in organizational citizenship behavior according to age and education level in terms of demographic variables. As a result, organizational citizenship behaviors are affected by individual factors as well as organizational factors. It can be said that employees' time perception and time orientation also affect organizational citizenship behavior.

Keywords: Time orientation, time perspective, organizational citizenship behavior.

Jel Codes: M1,M10,M19, M12.

Extended Summary

Organizatörse can enhance their flexibility and ability to respond to unforeseen problems and demands in conditions of rapid change and uncertainty by encouraging their employees to take initiative. The concept of Organizational Citizenship Behavior (OCB) and its antecedents were first introduced by Organ and his colleagues (Bateman & Organ, 1983; Smith, Organ, & Near, 1983). Over time, the understanding of this concept has evolved to encompass various fundamental and contextual variables. Initially, OCB was defined as extra-role behaviors that go beyond job requirements and are not formally rewarded. However, this concept has expanded to include behaviors such as willingness to cooperate, innovative actions, prosocial behavior, and contextual performance (Brief and Motowidlo, 1986; Konovski and Organ, 1996; Organ, 2014). In recent years, Organ (2014) has called for a reevaluation of the descriptive nature of OCB, highlighting the unpleasant aspects of unrewarded work such as the “good soldier syndrome” and “unfinished tasks.” Organ viewed OCB as a form of contextual performance and considered it a discretionary or personal choice. Despite this, the literature has focused more on examining the relationships between OCB and other organizational variables rather than understanding the factors that lead individuals to exhibit these behaviors (Podsakoff et al., 2000: 515; Organ, 2018: 296). Consequently, many studies have been conducted to reveal its dimensions, the organizational factors that influence it, and the outcomes of this behavior.

One individual characteristic thought to affect OCB is time orientation. Time orientation involves individuals' perspectives and perceptions related to time. Three types of time orientation are identified in the literature: past, present, and future. Examining which time perspective is more dominant in individuals' behaviors, whether past experiences, current desires, or future expectations, can help explain this phenomenon. The relatively few recent studies on have addressed the impact of time orientation. For example, Wei (2013) examined time orientation as a moderator variable in the relationship between person-organization fit and OCB. The findings showed that person-organization fit influences OCB, but a present time orientation weakens this effect. Similarly, Weicamp and Göritz (2016) investigated the relationship between OCB and job satisfaction, examining the effect of a professional future-oriented time perspective. The findings supported that employees with a high future-oriented time orientation were more satisfied with their jobs and exhibited higher levels.

The purpose of this study is to explain the impact of employees' time orientation (past, present, and future) on OCB. For this purpose, a study was conducted on employees working in technoparks in Ankara. It is assumed that this study will contribute the limited literature in this area. According to the information obtained from the websites of the relevant technoparks, the total number of employees is calculated to be 17, Considering the limitations and scope of the research, it was decided to determine the sample size with 95% confidence and 5% sensitivity. The sample size was determined to be 376 employees, and data were collected from 600 employees using a convenience sampling method. Questionnaire form containing the time orientation scale (Zimbardo and Boyd, 2009; Güler-Edwards, 2008) and the organizational citizenship behavior scale (Basım & Şeşen, 2006) was used to collect data.

The hypotheses of the research are as follows:

- H1: Time orientation has a significant effect on organizational citizenship behavior.
- H2: The future dimension of time orientation has a positive and significant effect on organizational citizenship behavior.
- H3: The present dimension of time orientation (hedonistic and fatalistic) has a negative and significant effect on organizational citizenship behavior.
- H4: The positive past dimension of time orientation has a positive and significant effect on organizational citizenship behavior.
- H5: The negative past dimension of time orientation has a negative and significant effect on organizational citizenship behavior.

The impact of the time perspective dimensions on OCB was determined by multiple regression analysis, including the sub-dimensions of time orientation. According to the ANOVA test, the model was found to be statistically significant. The adjusted R-squared value for the model was calculated to be 0.088. When examining the standard coefficient estimates for the linear regression model, the positive past dimension was found to have the highest impact on OCB, while the effects of the past and present fatalistic dimensions were not statistically significant. These findings emphasize the importance of time orientation. The positive past orientation, reflecting a positive evaluation of past experiences, appears to have a significant impact on OCB. This suggests that employees who look positively at their past are more likely to engage in behaviors that benefit their organizations. Future orientation also plays an important role, indicating that employees focused on future goals and outcomes

are more likely to exhibit higher levels of OCB. On the other hand, individuals with a present orientation, particularly those with a hedonistic focus, also contribute positively but to a lesser extent.

1. Giriş

Örgütlerin hızlı değişim ve belirsizlik koşullarında daha esnek olabilmelerinin, önceden tahmin edilemeyen sorunlara ve taleplere karşılık verebilmelerinin bir yolu çalışanlarının inisiyatif kullanabilmeleri, görev tanımlarında olmayan, beklenmeyen zamanlarda ortaya çıkan beklenmedik durumlara gönüllü olarak müdahale edebilmeleridir.

Bateman ve Organ (1983) ile Smith vd., 1983 tarafından, ilk kez ortaya atılan örgütsel vatandaşlık davranışının zaman içinde yapısı ve öncülleri, öze ve bağlama ilişkin değişkenleri ortaya konulmuştur. İlk zamanlarda örgütsel vatandaşlık davranışı ekstra rol, işin ötesine geçen, formal sistem tarafından ödüllendirilmeyen davranışlar olarak görülürken, zamanla iş birliği yapmaya gönüllülük, yenilikçi ve kendiliğinden davranış, pro-sosyal davranış, bağlamsal performans gibi birçok kavramı bünyesinde toplamıştır (Brief & Motowidlo, 1986; Konovski & Organ, 1996; Organ, 2014).

Organ (2014) daha yakın zamanlarda örgütsel vatandaşlık davranışının tanımlayıcı niteliğini yeniden düşünmek gerektiğini vurgularken tanımlayıcı özelliklerdeki “*iyi asker sendromu*”, “*bitmeyen işler*” gibi herhangi bir ödül olmaksızın çalışmanın rahatsız edici yanlara dikkat çekmiştir. Organ (2014), bu davranış türünün isteğe bağlı ya da kişisel bir tercih olduğuna dikkate alarak bağlamsal performans olarak görmüştür. Bununla birlikte, literatür örgütsel vatandaşlık davranışının doğasını, başka deyişle bireyleri bu davranışa yönelten etkenleri anlamaya yönelmek yerine daha çok örgütsel vatandaşlık davranışı ile diğer örgütsel değişkenler arasındaki ilişkileri anlamaya odaklanmıştır (Podsakoff vd., 2000: 515; Organ, 2018: 296). Böylece, örgütsel vatandaşlık davranışının boyutları, örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyen örgütsel faktörler ile bu davranışın örgütsel sonuçlarını ortaya koyan çok sayıda araştırma yapılmıştır. 1980’li yıllardaki ilk araştırmalar daha sınırlı sayıdadır. Bununla birlikte, aynı koşullarda çalışanların bazılarının gönüllü rol davranışlarını gösterirken, bazılarının göstermemesinin, bazılarının daha iş birliği yapmaya ve daha fazla çalışmaya istekli olurken bazılarının olmamasının nedenleri üzerinde çok fazla durulmamıştır.

Örgütsel vatandaşlık davranışının bireysel özelliklerle ilişkisine yönelik araştırmalar görece olarak çok az olmakla birlikte, 2000’li yıllardan itibaren bu tür araştırmalarda bir artış olduğu görülmektedir. Rioux ve Penner (2001), örgütsel vatandaşlık davranışları ile güdüsel faktörler arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, prososyal değerlerle ilgili güdülerin güçlü bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Pradhan vd. (2020), öz yeterlilik ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında öz yeterliliğin örgütsel

vatandaşlık davranışı üzerinde doğrudan ve olumlu bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Na-Nan vd. (2021), iki değişken arasında benzer şekilde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Udin ve Yuniawan (2020), psikolojik sermaye ve kişilik özellikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında her iki değişkenin de örgütsel vatandaşlık davranışını güçlü bir şekilde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Zaman yönelimi örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyebileceği düşünülen bireysel özelliklerden birisidir. Zaman yönelimi öznel ve kişilerin bakış açıları ve algılamaları ile ilgilidir. Literatür üç tür zaman yönelimi tanımlar: Geçmiş, şimdi ve gelecek. Bireyin bakış açısının zamanın hangi bölümüne yönelik olduğuna bakarak davranışlarında geçmişin deneyimlerinin, şimdinin isteklerinin ya da geleceğe ilişkin beklentilerinin hangisinin daha etkili olduğu örgütsel vatandaşlık davranışlarının açıklanmasına yardım edebilir. Örgütlerde zaman yöneliminin etkisini araştıran çalışmalar vardır. Bluedorn ve Denhart (1988), zaman kavramının örgütler açısından hem makro düzeyde hem de mikro düzeyde önemli araştırma alanı olduğunu belirtir. Makro düzeyde örgüt kültürü, stratejik planlama ve örgütsel koşulsallık; mikro açıdan karar verme, motivasyon ve grup davranışı açısından önemli bir araştırma alanı olarak görülür. Bird (1992), girişimcilerin yeni ortaklıklar kurmasında zaman yöneliminin etkisini araştırmıştır. Bluedorn vd. (1992), örgütlerde tek zamanlı ve çok zamanlı yönelimleri hem bireysel hem de örgütsel açıdan incelemiş ve zaman yönelimi hakkındaki bilginin daha etkili yönetime katkı sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Thoms ve Greenberger (1995), liderlik ve zaman yönelimi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, liderlerin ve örgütlerin zaman yönelimlerinin çalışanların davranışlarını etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir.

Görece daha yakın zamanda örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili çok az sayıdaki araştırmalar zaman yöneliminin etkisini de dikkate almışlardır. Wei (2013), kişi örgüt uyumu ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, zaman yönelimini düzenleyici değişken olarak almıştır. Araştırma bulgularına göre kişi-örgüt uyumu örgütsel vatandaşlık davranışını etkilerken, şimdiki zaman yöneliminin bu etkiyi zayıflatmaktadır. Weicamp ve Göritz (2016), örgütsel vatandaşlık davranışı ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, mesleki gelecek zaman yöneliminin hem örgütsel vatandaşlık davranışına hem de iş tatminine etkisini araştırmışlardır. Bulgular gelecek zaman yönelimini daha yüksek olan çalışanların işlerinden daha fazla tatmin oldukları ve daha yüksek örgütsel vatandaşlık davranışına sahip oldukları hipotezini doğrulamıştır.

Az sayıda araştırma bulgularının da gösterdiği gibi, çalışanların zaman yönelimleri örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkileyebilmektedir. Ancak literatürde örgütsel vatandaşlık

davranışını etkileyen çalışanlara ilişkin faktörleri, özellikle de zaman yönelimini araştıran araştırmalar yeterli doygunlukta değildir. Farklı kültürlerde, farklı iş kollarında, farklı zaman dilimlerinde yapılacak araştırmalara gereksinme vardır. Bu çalışmanın amacı çalışanların zaman yöneliminin (geçmiş, şimdi ve gelecek) örgütsel vatandaşlık davranışına etkisini açıklamaktır. Bu amaçla Ankara'da faaliyet gösteren teknoparklardaki çalışanlar üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma bulgularının bu alandaki sınırlı literatüre katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

2. Kuramsal Arka Plan

2.1. Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Örgütsel vatandaşlık, çalışanların bir örgütteki sorumluluklarını yerine getirirken, örgütün değerlerine ve amaçlarına uygun davranmalarını (Organ & Ryan, 1995); daha fazla sorumluluk almalarını ve örgütün amaçlarına uygun bir şekilde çalışmalarını (Smith vd., 1983); sadece kendi işlerini yapmalarını değil, zaman zaman rollerinin dışına çıkarak yeni görevler üstlenmelerini içerir (Podsakoff vd., 2000). Örgüt yönetiminin tanımladığı kurumsal politika ve kurallara bağlı davranışlar ile örgütsel etkinlikler için gerekli olan davranışların yanı sıra, çift yönlü rol davranışını da "fazladan rol davranışı" olarak tanımlamıştır (Van Dyne vd., 1995).

Bu tanımlardan çıkarılan sonuç; (1) Örgütsel vatandaşlık davranışları iş tanımlarında yazılı değildir. (2) Role ilişkin önceden bilinmeyen, tahmin edilmeyen ve rutin hale gelmeyecek olan olay ve olgularla ilgilidir. (3) Somut olarak tanımlanmış herhangi bir karşılığı (ücret, ödül vb.) yoktur. Örgütsel vatandaşlık davranışı ile örgütsel değişim arasında yakın bir ilişki vardır. Örgütlerin sürekli değişen koşullara uymak zorunda kalması yeni sorunlar ve yeni faaliyetler ortaya çıkarırken durağan bir örgütsel sistem, bürokratik kurallar ve iş tanımları ile değişim mümkün değildir. Örgütlerin yapı, sistem ve kuralları sürekli değiştirmesi de mümkün olmayacağı için, bu durumlarda çalışanların inisiyatifine güvenmeleri zorunludur (Turnipseed & Murdock, 2010; Deluga, 1995). Çalışanların beklenmeyen durumlarda kendiliğinden sorun çözme ve yenilik yapma gibi aktif katılımı içeren davranışları örgütsel vatandaşlık davranışları olarak değerlendirilmektedir. Ancak çalışanların örgüte zarar verebilecek davranışlardan uzak durması başka bir tür örgütsel vatandaşlık davranışlarıdır (Özdevecioğlu, 2003).

Günümüzde, örgütsel vatandaşlığın bileşenleri olarak beş farklı davranış türü tanımlanmaktadır. Bunlar diğerkâmlık (fedakârlık), sivil erdem, vicdanlılık, nezaket ve centilmenliktir. Bu davranış türleri çalışanın yalnızca örgüte karşı değil, aynı zamanda diğer çalışma arkadaşlarına karşı yardımsever, nazik, samimi ve yapıcı davranışlarını kapsar (Organ,

1990; Podsakoff & McKenzie, 1994; Podsakoff & McKenzie, 2000). Örgütsel vatandaşlık davranışlarının üç kaynaktan geldiği söylenebilir: (1) Bireysel özellikler, (2) Örgütsel faktörler, (3) Kültür. Podsakoff ve diğerleri (2000) örgütsel vatandaşlık davranışını demografik özellikler, kişilik, algılama, tutumlar, yetkinlikler gibi bireysel özelliklerle ilişkilendirmişlerdir. Örgütsel vatandaşlık üzerinde etkili olabilecek demografik özellikler, çalışanın ruhsal durumu, psikolojik dayanıklılık düzeyi gibi eşitli bireysel faktörleri araştırmışlardır (Borman & Motowidlo, 1993; Motowidlo & Van Scotter, 1994).

Bununla birlikte, örgütsel vatandaşlık davranışının tek kaynağı bireysel özellikler değildir. Çalışan bireysel özellikleri ile örgüte katılır ve rolünü, çalışma arkadaşlarını, örgütün yapısını, yönetim tarzını bireysel özellikleriyle algılar, yorumlar, bir anlam atfeder ve işine/çalışma arkadaşlarına/örgüte karşı bir tutum oluşturur. Bu tutumun olumlu olması bireyin özellikleri kadar, algıladığı örgütsel ortamın koşullarına da bağlıdır. Organ ve Ryan (1995) işe ve örgüt karşı tutumları, çalışan memnuniyeti kavramı üzerinden örgütsel vatandaşlık kavramına yöneltmişlerdir.

Yapılan araştırmalarda örgütsel bağlılık, adalet algıları (Moorman, 1991; Aquino, 1995; Skarlicki & Latham, 1995; Farth vd., 1997; Schappe, 1998) ve lider özellikleri ve davranışları (Deluga, 1995; Podsakoff vd., 1996), motivasyon (Kemery vd., 1996; Tang & İbrahim, 1998) gibi çoklu faktörlerin örgütsel vatandaşlık üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir. Özellikle, liderlik davranışlarının, çalışanların iş tutumlarını, görev değişkenlerini, adalet algılarını ve örgütsel bağlılıklarını önemli ölçüde etkilediği ve dolayısıyla örgütsel vatandaşlık davranışlarını bu faktörler üzerinden de etkileyebileceği görülmüştür (Podsakoff vd., 2000). Kültür ise bireyci ve toplulukçu özelliklerle ilişkilendirilebilir. Toplulukçu kültürlerden gelen bireyler grubun refahını artırma amacına sahip olduğu için, toplulukçu kültürlerde bireylerin kendi çıkarlarını grubun çıkarlarının altında tutmaları beklenebilir (Morman & Blakely, 1995). Örgütsel vatandaşlık davranışları da çalışanların kendi çıkarlarını değil, örgütün çıkarlarını gözetmelerini gerektirdiği için toplulukçu kültürlerle daha ilgili olabilir.

Pain ve Organ (2000), örgütsel vatandaşlık davranışını kültürlerarası karşılaştırmalı olarak araştırdıkları çalışmalarında kültürlerin hem bireyci-toplulukçu hem de güç mesafesi boyutlarını kullanmışlardır. Onlar toplulukçu kültürlerden çalışanların bireyci kültürden çalışanlara göre daha fazla örgütsel bağlılık göstereceklerini, bireyci kültürlerde örgütsel vatandaşlık davranışının performans değerlemeyi etkileyeceği düşüncesi varsa olumlu ilişkili olacağını; güç mesafesi düşük kültürlerde algılanan dürüstlüğün örgütsel vatandaşlık davranışıyla daha çok olumlu ilişkili olacağını önermişlerdir.

2.2. Zaman Yönelimi

Nesnel olarak zaman, saatle ölçülen ve insanların günlük faaliyetlerini düzenledikleri bir olgudur. Bu açıdan sahip olunan ya da olunmayan, kazanılan ya da kaybedilen, gerçek ve somut bir kaynak olarak görülür (Stolarski vd., 2018). Psikolojik olarak zaman insanların algılamaları ve yükledikleri anlamlarla yakından ilgilidir. Sudendorf ve Corballis (2007), insanların hatta hayvanlarında zihinsel olarak zamanda gezinti yapma yeteneklerine dikkat çekerek, bu benzersiz yeteneğin sadece zamanda geri gitmeye değil, aynı zamanda ileri gitmeye, tahmin ve plan yapmaya ve gelecekte olabilecek belirli bir etkinliği sanal olarak şekillendirmeye imkân verdiğini belirtirler.

İnsanların zaman algısının farklı olması, zihnin zamandaki yolculuğunu da bireye özgü kılar. Zamanla ilgili özelliklerde bireysel farklılıkları yansıtan boyutlar arasında zaman perspektifi önemli bir role sahiptir. Literatürde zaman yönelimi (time orientation) ve zaman perspektifi (time perspective) terimleri birbirinin yerine kullanılmakla birlikte, bazı psikologlara göre zaman perspektifi kişinin zamandaki yolculuğunun ne kadar uzun bir zaman dilimini kapsadığı ve o zaman diliminde, özellikle gelecek zamanda ne derece yoğun ve gerçekçi planlar yaptığı ile ilgili kullanılmalıdır. Zaman yönelimi ise kişinin düşünce ve davranışlarındaki tercihini, başka deyişle geçmişe, şimdiye ya da geleceğe yönelik olmasına ilişkindir (İmamoğlu & Edwards, 2007). Bu çalışmada gerek zaman yönelimi gerekse zaman perspektifi, Zimbardo ve Boyd'un (1999) kastettiği gibi, kişinin geçmişe, şimdiye ya da geleceğe yoğunlaşma eğilimi anlamında kullanılmaktadır.

Zimbardo ve Boyd'a (1999) göre, "*zaman perspektifi, kişisel ve sosyal deneyimlerden etkilenen olayları düzenlemeye, tutarlılık ve anlamlılık kazandırmaya yardımcı olan dinamik bir süreçtir*". Karar verme sürecinde büyük bir rol oynar ve çok sayıda önemli karar ve eylem zaman perspektifinin etkisi altındadır (Öztürk, 2020). Zimbardo ve Boyd'un zaman perspektifini, "*olumlu geçmiş- olumsuz geçmiş*", "*şimdiki kadenci-şimdiki hazcı*" ve "*gelecek*" olmak üzere beş boyutta tanımlamışlardır. Bu boyutların insanların düşünce ve davranış kalıplarını anlamaya ve farklı durumlara ve zorluklara nasıl yaklaştıklarını açıklamaya yardımcı olabileceğini önerirler (Güler & Edwards, 2008).

Geçmiş zaman yönelimi, geçmişe yönelik genel özlem duymayla ilgili olduğu iddia edilebilir (Karande vd., 2011). Yakın zamanda meydana gelen olayların anılmasına ilişkin genel eğilim, geçmişe yöneliklik olarak da bilinir. Geçmiş zaman yönelimi geçmişteki deneyimlere ve bireyin bu deneyimlerle ilgili algısına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz

olabilir. Olumsuz geçmiş zaman yönelimi, geçmişe dair olumsuz ve kötümser bir tutumu yansıtır. Yapılan bilimsel çalışmalarda, geçmiş negatif zaman perspektifi, depresyon, mutsuzluk, düşük öz-saygı ve saldırganlık ile anlamlı ilişkisi olduğu görülmüştür. Temel olarak kişilerin geçmişe yönelik negatif değerlendirmeleri, genel anlamda geçmişe yönelik olarak onların olumsuz ve rahatsız edici görüşlerinin yansımasıdır. Kişilerin geçmişi olumsuz değerlendirmeleri, geçmişte yaşadıkları olumsuzluklarla ya da yarım kalmışlıklarla doğrudan ilgilidir. Geçmişte yaşanan olumsuzluklar kişilerin şimdiki zamanda verecekleri kararlarda, onların ruh hallerinde, tavır ve davranışlarında etkilidir. Olumsuz geçmiş zaman yönelimi olan bireyler, yaşamdan haz almazlar, şimdiki zamanı da geçmişin olumsuz etkileri altında algılar ve yaşarlar (Zimbardo & Boyd, 2009). Ayrıca bu kategoriye giren bireyler yeni deneyimler yaşama özlemi göstermektedirler (Merchant vd., 2013).

Olumlu geçmiş zaman yönelimi kişinin geçmişte yaşadığı olumlu deneyimlerle ilgili olumlu değerlendirmelerine dayanır. Olumlu geçmiş zaman yönelimi olan bireyler olumsuz geçmiş zaman yöneliminin tam tersi bir duygu durumuna ve davranışa sahiptirler. Geçmişe dair duygu ve düşünceleri, olumlu, keyifli, sıcak ve duygusaldır. Geçmişe dair yarım kalmışlıkları ve pişmanlıkları yoktur. Depresyon, kaygı bozukluğu gibi durumlar bu perspektife sahip kişilerde çok nadirdir (Boinwell & Zimbardo, 2004). Bu yönelim, kişinin geçmişteki olumlu deneyimlerini hatırlaması, anımsaması ve yeniden yaşaması ile ilgilidir ve genellikle düşük depresyon, yüksek mutluluk, yüksek öz-saygı ve düşük saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur (Fredrickson, 2001). Geçmiş pozitif zaman perspektifine sahip bireyler, geçmişteki olumlu deneyimlerinden hareketle, gelecekteki olumlu deneyimleri de bekleyebilirler (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Bu nedenle kişinin ruh hallerini, tavır ve davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, kişinin geçmişteki olumlu deneyimlerinden yola çıkarak yeni hedefler belirlemesi de olumlu geçmiş zaman yönelimini geliştirmeye yardımcı olabilir (Fredrickson, 2001).

Şimdiki zaman yönelimi iki uçta farklı deneyimlenebilir. Birey ya şimdiki zamanın keyif veren yönlerine odaklanabilir ya da daha içinde bulunduğu koşulları olduğu gibi kabullenmeyi tercih edebilir. Hazcı yaklaşımdan hareket eden kişiler yaşamdan keyif alma yollarını arayabilir, yaşam amaçlarını kurgularken keyif ve haz verenleri öncelikli olarak gözetebilirler (Zimbardo & Boyd, 2009; Bok, 2009). Bu yönelim hem olumsuz geçmiş olaylardan uzaklaşmayı hem de gelecekteki amaçlar için fedakârlıklar yapmaktan uzak durmayı kapsar. Araştırmalar şimdiki hazcı zaman yönelimi olan kişilerin gelecek kaygısı taşımadığını, yenilik ve heyecan arayışında olduğunu, keyif veren zararlı alışkanlıklara sahip olabileceğini

göstermiştir (Zimbardo & Boyd, 2009). Bu bireylerin takip ettikleri şey, anlık zevk arayışı, anlık olaylar ve anında ödül beklentisi ve teşvik edici faktörlerdir. Ayrıca bu bireylerin daha az özgüvenli ve daha dürtüsel olma özelliklerinden de söz edilebilir (Lennings & Burns, 1998). Hazcı şimdiki zaman yönelimi olan kişilerde düşük öz-yönetim becerisi, düşük öz-yeterlik inancı ve yüksek düzeyde benmerkezci düşünceler gözlenmiştir (Kweon & Park, 2012). Ayrıca, kişinin sosyo-ekonomik durumu ve yaşam koşulları da bu perspektifin nasıl uygulandığını etkileyebilir. Örneğin, düşük sosyo-ekonomik durumda olan bir kişi, gelecek için fedakârlıkta bulunmayı daha az tercih edebilir. Çünkü o anda hedonistik amaçlarını gerçekleştirmeyi daha öncelikli görebilir.

Kadercı şimdiki zaman yönelimi kişinin geçmiş ve gelecekteki olayların kontrol edilemez olduğuna inanmasıdır. Aynı zaman, kişinin geçmişte yaşadığı olayların gelecekteki olayları etkilediğine inanması ile ilgilidir. Bu nedenle gelecekteki olayları etkilemek için çaba göstermezler. Kadercı şimdiki zaman yönelimi düşük mutluluk, yüksek depresyon, düşük özsaygı ile ilişkili bulunduğu saldırgan davranışlara yol açabileceği ileri sürülmüştür (Kasser & Ryan, 1996). Özetle, şimdiki fatalistlik zaman perspektifi, genellikle düşük mutluluk, yüksek depresyon, düşük öz-saygı ve yüksek saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur. Zimbardo ve Boyd (2009), kadercı şimdiki zaman yönelimini öğrenilmiş çaresizlikle eşleştirmişlerdir (Öztürk, 2020).

Gelecek zaman yönelimi kişilerin tüm dikkatinin geleceğe odaklanmasıdır. Başka bir deyişle, bireylerin beklentilerinin, gelecek tanımlaması ve gelecekte beklenen sonuçlara bağlı olduğu söylenebilir (Strathman vd., 1994). Gelecek zaman yönelimi olan bireyler geleceğe dair istek ve arzularından çekinmezler. Gelecekleri için hedefler belirlerler, hedeflerine ulaşmak için sıkı çalışabilirler ve hedeflerine ulaştıklarında tatmin olabilirler. Onları anlık motive eden şeylerden pek etkilenmezler. Gelecek zaman yönelimi genellikle yüksek mutluluk, düşük depresyon, yüksek öz-saygı ve düşük saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur. Bu nedenle, gelecek zaman perspektifi, kişinin ruh hallerini, tavır ve davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir (Sheldon & Kasser, 1995). Gelecek zaman perspektifine sahip kişiler, hazcı şimdiki zaman yönelimi olan kişilerin aksine daha sağlıklı bir yaşam tarzını benimserler (Boinwell & Zimbardo, 2004). Zaman yöneliminin çalışanların örgütsel davranışlarına etkisini gösteren bir dizi araştırma vardır. Zaman yönelimi ile işleri erteleme-geciktirme davranışı arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalarda yüksek olumlu ve olumsuz geçmiş zaman yöneliminin erteleme davranışını artırdığı, yüksek gelecek yöneliminin ise azalttığı (Gupta vd., 2012; Diaz-Morales & Ferrari, 2015; Zabelina vd., 2018) görülmüştür.

Zaman yönelimi ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda zaman yöneliminin iş tatminini etkilediği bulunmuştur. Olumsuz geçmiş zaman yönelimi iş tatminini azaltırken, olumlu geçmişle ilgili boyutu iş tatminini artırmıştır (Bajec, 2018; Akirmak & Ayla, 2021). Cernas Ortiz ve Davis (2016) gelecek ve olumsuz geçmiş zaman yönelimi ile iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, olumsuz geçmiş zaman yöneliminin iş tutumlarını olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Özellikle örgütte yaşanan geçmiş olumsuz deneyimlerin çalışmada yarattığı olumsuz etkilerin (depresyon ve kaygı gibi) örgütsel tutumlara da yansıtacağı söylenebilir (Hipotez 5)

Hazcı şimdiki zaman yöneliminin iş tatmininin duygusal boyutu ile gelecek zaman yöneliminin de bilişsel boyutu ile ilişkili olduğu görülmüştür (Bajec, 2018). Tüm boyutlarda dengeli zaman yöneliminden sapmaların iş tatminini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür (Akirmak & Ayla, 2021). Kişi-örgüt uyumu ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide zaman yöneliminin rolünü araştıran bir çalışmada, çalışanların zamanlarını nasıl gördüklerinin onların işlerine yönelik tutumlarını ve diğerlerine yardım etme davranışlarını etkileyebileceği varsayılmıştır. Araştırma bulguları kişi-örgüt uyumunun örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu etkilediği, ancak şimdiki zaman yönelimi yüksek olduğunda bu olumlu etkinin azaldığını, kısa dönem çıkarlara odaklanma nedeniyle uzun dönemli örgütle uyum duygusunu zayıflattığını göstermiştir (Wei, 2013). Duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkide zaman yöneliminin rolünü araştıran bir başka çalışmada da duygusal bağlılık ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki olumlu ilişkiyi, yüksek şimdiki zaman yöneliminin olumsuz etkilediği ve duygusal bağlılığın örgütsel vatandaşlığa etkisini azalttığı bulunmuştur (Syafira, 2023). Bulgular göstermektedir ki, şimdiki zaman yönelimi (hazcı ve kaderci) yüksek olan çalışanların daha az örgütsel vatandaşlık davranışına yönelmeleri olasıdır (Hipotez 3).

Gelecek zaman yönelimi ile kariyer bağlılığı, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkileri araştıran bir çalışmada, yüksek gelecek yönelimi olan çalışanların gelecekteki amaçlara daha fazla önem verdikleri, diğerlerinden daha sıkı çalıştıklarını göstermiştir. Yüksek gelecek yönelimi, çalışanları iş ve örgüt hakkında daha yüksek olumlu tutumlar geliştirdiklerini ve bu nedenle de işten ayrılma niyetlerinin daha düşük olduğu görülmüştür (Park & Jung, 2015). Örgütsel vatandaşlık davranışı ve iş tatmini arasındaki ilişkide mesleki gelecek zaman yöneliminin rolünü araştıran bir çalışmada gelecek zaman yönelimi yüksek olan bireylerin daha çok bilgiye yönelik amaçlara güdülenirken, kısıtlı gelecek yönelimi olanların duygu yönelimli amaçlara güdüledikleri varsayılmıştır. Buna göre, gelecek zaman

yönelimi yüksek olan çalışanların daha yüksek örgüte yönelik vatandaşlık davranışı sergiledikleri ve daha yüksek iş tatmini deneyimledikleri görülmüştür (Weikamp & Göritz, 2016). Jiang vd. (2019) güçlendiren liderlik ile çevreye yönelik örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki bağlantıyı açıkladıkları çalışmalarında, gelecek zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık davranışlarını güçlendirebileceğini varsaymışlardır. Araştırma bulguları gelecek zaman yöneliminin hem psikolojik sahiplik hem de örgütsel vatandaşlık davranışı ile etkileşime girerek olumlu yönde bir etkiye yol açtığını göstermiştir (Hipotez.2).

Zaman yöneliminin düzenleyici bir değişken olarak alındığı sınırlı sayıdaki araştırmanın da gösterdiği gibi, zaman yöneliminin örgüte yönelik tutumlarını ve çalışma davranışlarını etkilediği görülmektedir. Bu çalışmada zaman yöneliminin doğrudan örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi araştırılacaktır.

3. Metodoloji

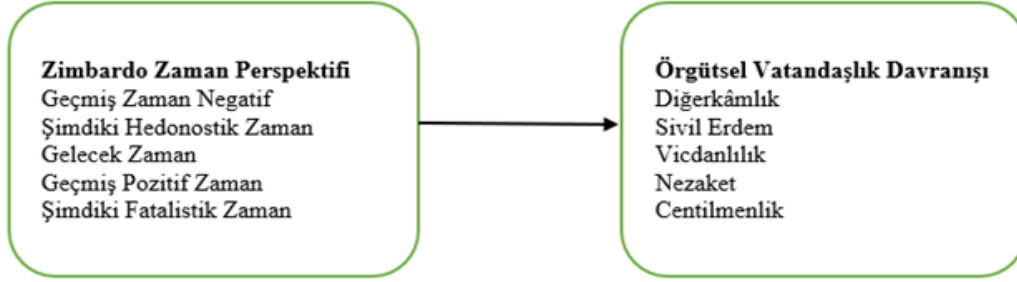
Araştırma çalışanların zaman yönelimlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarıyla ilişkili olup olmadığını, eğer ilişkiliyse zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık davranışını etkileyip etkilemediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Veri toplamak için zaman yönelimi ölçeği ile örgütsel vatandaşlık davranışını ölçeğini kapsayan anket formu kullanılmıştır³.

Araştırmada Zimbardo ve Boyd (2009) tarafından geliştirilen, beş boyuttan oluşan (*olumsuz geçmiş, olumlu geçmiş, şimdiki kaderci, şimdiki hazcı ve gelecek zaman yönelimi*) zaman perspektifi ölçeğinin Güler ve Edwards (2008) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan kısa formu kullanılmıştır. Ölçek 25 maddeden oluşmaktadır. Örgütsel Vatandaşlık Davranışını ölçmek için Basım ve Şeşen (2006) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan 19 madde ve beş boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır. Çalışmada ölçeklerin güvenilirliği için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve Cronbach's alpha katsayısı ile araştırma hipotezinin testi ise yapısal eşitlik modeli (YEM) kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Ankara'da üniversiteler bağlı olarak faaliyet gösteren teknokentler bünyesindeki şirketlerin çalışanları oluşturmaktadır. İlgili teknoparkların web sayfalarından 12.05.2022 tarihinde alınan bilgilere göre çalışan sayıları 17467 olarak hesaplanmıştır. İstenilen düzeyde duyarlılık ve güvenilirliği sağlayan örnek çapı evrendeki birim sayısına bağlı olarak, aşağıdaki şekilde ifade edilir (Yamane, 2001).

$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2+z^2pq} \quad (1)$$

3 Bu araştırma 27.01.2023 tarihinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Etik Kurulu tarafından Karar 2023-1 tarih Evrak Tarih ve Sayısı: 01.02.2023-158265 sayısıyla, izin ve onay alınarak yapılmıştır.

Burada N evrendeki birim sayısını, z istenilen güvenilirlik düzeyi için standart normal dağılımdaki kritik değeri, d duyarlılığı ve pq varyansı göstermektedir. Araştırmanın kısıtları ve çerçevesi dikkate alındığında örneklem çapının %95 güvenirlilik ve %5 duyarlılıkla belirlenmesine karar verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda örneklem çapı 376 çalışan olarak belirlenmekle birlikte kolayda örneklem yöntemiyle 600 çalışandan veri toplanmıştır.

Şekil 1.

Araştırma Modeli

Araştırmada bağımsız değişken zaman perspektifi ve bağımlı değişken örgütsel vatandaşlık davranışıdır. Araştırmanın amaç ve öneminde belirtildiği gibi araştırma hipotezi aşağıdaki şekilde ifade edilir;

- H₁. Zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
- H₂. Zaman yöneliminin gelecek zaman boyutunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumlu yönde ve anlamlı bir etkisi vardır.
- H₃. Zaman yöneliminin şimdiki zaman (hazcı ve kaderci) boyutunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumsuz yönde ve anlamlı bir etkisi vardır
- H₄. Zaman yöneliminin olumlu geçmiş boyutunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumlu yönde ve anlamlı bir etkisi vardır.
- H₅. Zaman yöneliminin olumsuz geçmiş boyutunun örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumsuz yönde ve anlamlı bir etkisi vardır.

3.1. Bulgular

Bu bölümde, araştırma anketinde kullanılan ölçekler için geçerlik güvenilirlik analizi bulguları, doğrulayıcı faktör analizi bulguları, araştırmanın örnekleme ilişkin tanımlayıcı istatistikler, ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve araştırma modeli için yapısal eşitlik modeli bulguları sunulmuştur.

3.1.1. Güvenilirlik Analizleri

Zimbardo Zaman Perspektifi ölçeğinin ve alt boyutları ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ölçeği ve alt boyutlarının Cronbach's Alpha değerleri Tablo 1 ve Tablo 2 de gösterilmiştir. Her iki ölçekte de değerler 0,70'in üzerinde olduğu için yüksek güvenilirliğe sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 1.

Zimbardo Zaman Perspektifi Ölçeği ve Alt Boyutlarının Güvenilirlik Analizi

Ölçek/Boyut	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Geçmiş olumsuz	5	0,831
Şimdiki kaderci	5	0,816
Şimdiki hazcı	5	0,838
Gelecek	5	0,844
Geçmiş olumlu	5	0,835
Zimbardo Zaman Perspektifi	25	0,874

Tablo 2.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği ve Alt Boyutları İçin Cronbach's Alpha Katsayısı

Ölçek/Boyut	Madde sayısı	Cronbach's Alpha
Diğergamlık	5	0,840
Vicdan	3	0,731
Nezakət	3	0,701
Centilmenlik	4	0,755
Sivil Erdem	4	0,822
Örgütsel Vatandaşlık	19	0,833

3.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizleri

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği DFA modelinin geçerliliği için Düzey 1 ve Düzey 2 uyum istatistiği değerleri her iki düzeyde de yapısal geçerlilik için uyum indeksleri değerleri kabul edilebilir değerler aralığındadır.

Tablo 3.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği DFA Modelinin Geçerliliği İçin Uyum İstatistiği Değerleri

	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA
Düzey 1	2,962	0,923	0,914	0,057
Düzey 2	2,91	0,913	0,906	0,056
Kabul Edilebilir Uyum	≤ 5	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,080$

Zimbardo Zaman Perspektifi Ölçeği DFA modelinin geçerliliği için Düzey 1 ve Düzey 2 uyum istatistiği değerleri her iki düzeyde de yapısal geçerlilik için uyum indeksleri değerleri kabul edilebilir değerler aralığındadır.

Tablo 4.

Zimbardo Zaman Perspektifi Ölçeği DFA Modelinin Geçerliliği İçin Uyum İstatistiği Değerleri

	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA
Düzey 1	3,834	0,969	0,96	0,069
Düzey 2	3,778	0,958	0,943	0,068
Kabul Edilebilir Uyum	≤ 5	$\geq 0,90$	$\geq 0,90$	$\leq 0,080$

3.1.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılanlar, demografik özelliklerini gösteren yaş ve deneyim bakımından dengeli bir dağılım gösterirken, cinsiyet bakımından erkekler biraz fazla, eğitim bakımından lise mezunları en az ve örgütteki konumu bakımından da üst kademe yöneticiler en azdır.

Tablo 5.

Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistikleri

Tanımlayıcı İstatistikler		Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	241	40,2
	Erkek	359	59,8
Yaş Grubu	29 Yaş ve altı	153	25,5
	30-34 Yaş	147	24,5
	35-38 Yaş	161	26,8
	39 Yaş ve üzeri	139	23,2
Eğitim	Lise	43	7,2
	Meslek Yüksekokulu	188	31,3
	Lisans	228	38,0
	Lisansüstü (Yüksek lisans-Doktora)	141	23,5
Konum	Çalışan	403	67,2
	Orta kademe yönetici	166	27,7
	Üst kademe yönetici	31	5,2
Deneyim	4 Yıl ve altı	159	26,5
	5-8 Yıl	142	23,7
	9-11 Yıl	161	26,8
	12 Yıl ve üzeri	138	23,0
Toplam		600	100,0

3.1.4. Ölçklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 6.

Zimbardo Zaman Perspektifi Ölçeği ve Alt Boyutları İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort.	Std. S.
Geçmiş Negatif	2,97	0,661
Kaderci	2,97	0,659
Hazcı	2,99	0,652
Gelecek	3,16	0,681
Geçmiş pozitif	2,99	0,676
Toplam	3,01	0,429

Zimbardo Zaman Perspektifi Ölçeğinin genel ortalamasının (3,01) “ortanın üzerinde” olduğu görülmektedir. Ölçek boyutları incelediğinde ise en düşük oranın olumsuz geçmiş ve şimdiki kaderci (2,97) boyutlarında olduğu ve en yüksek oranın da gelecek (3,16) boyutunda olduğu görülmektedir.

Tablo 7.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Boyutları İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ort.	Std.S.
Diğerkâmlık	3,11	0,658
Vicdan	2,95	0,679
Nezaket	3,09	0,679
Centilmenlik	3,06	0,64
Sivil erdem	2,74	0,676
Toplam	2,99	0,421

Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ölçeği genel ortalamasının (2,99), “ortanın üzerinde” olduğu görülmektedir. Ölçek boyutları incelediğinde ise en düşük oranın Vicdan (2,95) boyutunda olduğu ve en yüksek oranın da Diğerkâmlık (3,11) boyutunda olduğu görülmektedir.

Tablo 8.

Zaman Perspektifi ve Örgütsel Vatandaşlık Ölçekleri Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Ort.	Std. S.	Örgütsel vatandaşlık	Zaman perspektifi
Örgütsel vatandaşlık	2,99	0,421	1	
Zaman perspektifi	3,01	0,429	0,299	1

3.1.5. Hipotez Testleri

Zaman yöneliminin ve zaman yönelimi alt boyutlarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modeli yoluyla ölçülmüştür. Bu kısımda araştırma modeli için YEM bulgularında sırasıyla modelin uyumluluğu için uyum iyiliği katsayısı değerleri, her bir ölçek için ölçek maddelerinin ait olduğu boyut üzerindeki etkisi ve zaman yönelimi alt boyutlarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisine ilişkin analizler yer almaktadır.

Tablo 9.

YEM Modeli İçin Uyum İyiliği Katsayısı Bulguları

	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA
	2,949	0,942	0,912	0,057
Kabul Edilebilir Uyum	≤5	≥0,90	≥0,90	≤0,080

Zaman Perspektifinin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı üzerindeki etkisi için YEM modeli kurulmuştur. Modellerin uyum iyiliği katsayısı bulguları Tablo 11’de verilmiştir. Elde edilen bulgular modelin uyum kriterlerini sağladığı görülmektedir.

Tablo 10.

Zaman Perspektifinin Örgütsel Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi İçin YEM Bulguları

	Estimate	Estimate	S.E.	C.R.	P
Zaman yönelimi					
Olumsuz geçmiş	1	0,55			
Olumlu geçmiş	1,009	0,522	0,15	6,706	***
Gelecek	0,989	0,443	0,158	6,255	***
Şimdiki hazcı	1,017	0,559	0,146	6,969	***
Şimdiki kaderci	1,459	0,688	0,199	7,331	***
Örgütsel Vatandaşlık					
Diğerkam	1	0,436			
Vicdan	1,639	0,71	0,257	6,372	***
Nezaket	1,16	0,589	0,198	5,847	***
Centilmen	1,394	0,605	0,222	6,292	***
Sivil erdem	1,452	0,586	0,231	6,274	***
Zaman yönelimi					
Örgütsel vatandaşlık davranışı	0,375	0,431	0,08	4,704	***

Zimbardo zaman yönelimi ölçeğinin alt boyutlarının ölçek üzerindeki etki katsayıları incelendiğinde, bütün boyutların etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Standart tahmin değerlerine göre en yüksek etki “şimdiki kaderci” boyutunda, en düşük etki ise “gelecek” boyutunda olduğu görülmektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğinin alt boyutlarının ölçek üzerindeki etki katsayıları incelendiğinde, bütün boyutların etkilerinin

istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Standart tahmin değerlerine göre en yüksek etki “vicdan” boyutunda, en düşük etki ise “diğerkâmlık” boyutunda olduğu görülmektedir.

Zaman perspektifi boyutlarının örgütsel vatandaşlık üzerindeki etkisi zaman yöneliminin alt boyutlarını da kapsayan çoklu regresyon analizi ile belirlenmiştir. ANOVA testine göre model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Model için düzeltilmiş R-kare değeri 0,088 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç örgütsel vatandaşlıktaki değişkenliğin %8,8 inin doğrusal regresyon modeli aracılığıyla zaman yönelimi değişkeni boyutları tarafından açıklandığını göstermektedir. Regresyon modeli standart katsayı tahminleri incelendiğinde olumlu geçmiş boyutunun örgütsel vatandaşlık üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu boyutu gelecek ve şimdiki hazcı boyutları takip etmektedir. Olumsuz geçmiş ve şimdiki kaderci boyutlarının ise etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Tablo 11.

Zaman Yöneliminin Örgütsel Vatandaşlığa Etkisi için Çoklu Regresyon Analizi

	Regresyon katsayıları	Standard regresyon katsayıları	t	p
Sabit	2,113		18,046	0,000
Olumsuz geçmiş	0,041	0,067	1,567	0,118
Şimdiki kaderci	0,022	0,036	0,828	0,408
Şimdiki hazcı	0,059	0,092	2,118	0,035
Gelecek	0,078	0,121	2,790	0,005
Olumlu geçmiş	0,092	0,144	3,194	0,001
R	R kare	Düzeltilmiş R kare	F	P
0,309	0,096	0,088	12,555	0,000

4. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı, çalışanların zaman yönelimlerinin örgütsel vatandaşlık davranışına etkisini belirlemektir. Örgütsel vatandaşlık davranışı, davranışı gönüllü olarak ve ödül beklentisi olmaksızın rol dışındaki davranışları ifade eden bir kavramdır. Çalışanların hangi koşullarda ve hangi güdülerle kendi rollerinin dışına çıkabildikleri ve görevlerinin dışında fazladan sorumluluk üstelenebildikleri halen tam olarak anlaşılammıştır. Literatür bireysel ve örgütsel etkenler yanında, benliği biçimlendiren bir etken olarak toplumsal kültüre işaret etmektedir. Psikoloji alanında yapılan araştırmalar zaman yöneliminin çeşitli tutumlarla etkisini araştırmakla birlikte, örgüt ve yönetim literatüründe örgütsel vatandaşlık davranışı daha çok örgütsel etkenlerle ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, örgütsel etkenlerin çalışanlar tarafından algılanması, yorumlanması ve uygun karşılıkların verilmesi de bireysel etkenlere bağlıdır.

Zaman yönelimi de örgütsel tutum ve davranışlara yansiyabilecek bireysel özelliklerden birisidir.

Zaman yönelimi çalışanların kişiliğinin bir parçası olarak tüm yaşamındaki tutum ve davranışlarını etkilediği gibi, örgütsel yaşamda da işe yönelik tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Zaman yöneliminin iş tatmini, örgütsel bağlılık, kariyer bağlılığı, işleri erteleme, geciktirme gibi tutumlarla ilişkilerini araştıran birçok çalışma olumsuz geçmiş, şimdiki kaderci, şimdiki hazcı gibi zaman yönelimlerinin örgüte ve çalışmaya ilişkin tutumları olumsuz yönde etkilerken, olumlu geçmiş ve gelecek zaman yöneliminin örgüte ve çalışmaya ilişkin tutumları olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Örgütsel vatandaşlık davranış ile zaman yönelimi arasındaki ilişkiyi doğrudan araştıran bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, zaman yöneliminin değişkenler arasındaki ilişkilerde düzenleyici rolünü araştıran çalışmalar özellikle olumlu geçmiş zaman yönelimi ile gelecek zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu etkilediğini göstermiştir (Wei, 2013; Weicamp & Göritz, 2016; Syafira, 2023).

Bu çalışmada Zimbard ve Boyd'un (2009), zaman yönelimi ölçeğinin olumlu ve olumsuz geçmiş, hazcı ve kaderci şimdi ve gelecek zaman boyutlarının örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi yapısal eşitlik modellemesiyle belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların zaman yönelimlerinde en yüksek ortalama gelecek zaman (3,16); örgütsel vatandaşlık davranışında en yüksek ortalama diğerkâmlık (3,11) boyutundadır. Zaman yöneliminin ve alt boyutların örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi ise düşük ama anlamlıdır. Bulgular literatürle uyumlu bir biçimde olumlu geçmiş ve gelecek zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık davranışını etkilediğini göstermektedir. Olumlu geçmiş, çalışanların örgütteki geçmiş deneyimlerinin olumlu olmasının, gönüllü davranışlarını da olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Daha düşük olmakla birlikte olumsuz geçmiş zaman yöneliminin de örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Gelecek zaman yöneliminin örgütsel vatandaşlık davranışını olumlu etkilemesi, çalışanların gelecekteki kariyer hedefleri ve beklentileri ile ilişkili olduğu için anlamlıdır. Ancak şimdiki hazcı zaman yöneliminin, çalışanların kendilerine keyif veren faaliyetlere yönelecekleri ve fedakârlıktan kaçınabilecekleri varsayımıyla örgütsel vatandaşlık davranışını artırmayacağı varsayılmıştır. Ancak sonuçlar şimdiki zaman yöneliminde hazcı çalışanların da örgütsel vatandaşlık davranışı gösterebileceklerini ortaya koymuştur. Literatürden farklılaşan bu bulgunun toplulukçu kültürle ilişkili olabileceği söylenebilir. Araştırma zaman yönelimi ve

örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkileri gösteren çok kısıtlı bir literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Sorumlu yazar: %50, Diğer yazar: %50

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 50% Other author: 50%

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Akirmak, U. & Ayla, P. (2021). How is time perspective related to burnout and job satisfaction? a conservation of resources perspective. *Personality and Individual Differences, 181*, 109667.
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler*. Detay Yayıncılık.
- Aquino, K. (1995). Relationships between pay inequity, perceptions of procedural justice, and organizational citizenship. *Employee Responsibilities and Rights Journal, 8*, 21-33.
- Bajec, B. (2018). Relationship between time perspective and job satisfaction. *International Journal of Human Resources Development and Management, 18* (1-2), 145-165.
- Basım, H. N. & Şeşen, H. (2006). Örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeği uyarlama ve karşılaştırma çalışması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61* (4), 83-101.
- Bateman, T. S. & Organ, D. W. (1983). Job satisfaction and the good soldier: the relationship between affect and employee "citizenship". *Academy of Management Journal, 26* (4), 587-595.
- Bird, B. J. (1992). The operation of intentions in time: the emergence of the new venture idea. *Entrepreneurship Theory and Practice, 17* (1), 11-20.
- Bluedorn, A. C. & Denhardt, R. B. (1988). Time and organizations. *Journal of Management, 14* (2), 299-320.
- Bluedorn, A. C., Kaufman, C. F. & Lane, P. M. (1992). How many things do you like to do at once? an introduction to monochronic and polychronic time. *Academy of Management Perspectives, 6* (4), 17-26.
- Boinwell, I. & Zimbardo, P. G. (2004). Balancing one's time perspective in pursuit of optimal functioning. In A. P. Linley, S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice*, (ss.165-178). John Wiley & Sons Inc.
- Borman, W. C. & Motowidlo, S. J. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. In N. Schmitt (Ed.), *Personnel selection in organizations*, (ss.71-98). Jossey-Bass Publishers.
- Borman, W. C., Penner, L. A., Allen, T. D. & Motowidlo, S. J. (2001). Personality predictors of citizenship performance. *International Journal of Selection and Assessment, 9* (1-2), 52-69.
- Brief, A. P. & Motowidlo, S. J. (1986). Prosocial organizational behaviors. *Academy of Management Review, 11* (4), 710-725.
- Brief, A. P. & Motowidlo, S. J. (1986). Prosocial organizational behaviors. *Academy of Management Review, 11* (4), 710-725.
- Cernas Ortiz, D. A. & Davis, M. A. (2016). Future and past negative time perspective influences on job satisfaction and organizational commitment in Mexico and the United States. *Management Research: Journal of the Iberoamerican Academy of Management, 14* (3), 317-338.
- Deluga, R. W. (1995). Supervisor trust building, leader-member exchange and organizational citizenship behavior. *Journal of Occupational and Organizational Psychology, 67*, 315-326.
- Díaz-Morales, J. F. & Ferrari, J. R. (2015). Time perspective theory: review, research and application. In M. Stolarski, N. Fieulaine, W. van Beek (Eds.), *More time to procrastinators: the role of time perspective*, (ss.305-321).
- Dursun, Y. & Karagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 35*, 1-17.
- Farh, J. L., Earley, P. C. & Lin, S. C. (1997). Impetus for action: a cultural analysis of justice and organizational citizenship behavior in Chinese society. *Administrative Science Quarterly, 42*, 421-444.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: the broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist, 56* (3), 218-226.
- Gupta, R., Hershey, D. A. & Gaur, J. (2012). Time perspective and procrastination in the workplace: an empirical investigation. *Current Psychology, 31*, 195-211.
- Güler-Edwards, A. (2008). *Relationship between future time orientation, adaptive self-regulation, and well-being: self-type and age-related differences*. (Unpublished doctoral dissertation). ODTÜ, Ankara.
- İmamoğlu, E. O. & Güler-Edwards, A. (2007). Geleceğe ilişkin yönelimlerde benlik tipine bağlı farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi, 22* (60), 115-132.

- Jiang, M., Wang, H. & Li, M. (2019). Linking empowering leadership and organizational citizenship behavior toward environment: the role of psychological ownership and future time perspective. *Frontiers in psychology, 10*, 487133.
- Karande, S., Kulkarni, M., Joshi, P. & Patwardhan, B. (2011). Childhood adversity and its relationship with depression and self-esteem in adolescent boys and girls. *Indian Journal of Pediatrics, 78* (5), 547-551.
- Kasser, T. & Ryan, R. M. (1996). Further examining the American dream: differential correlates of intrinsic and extrinsic goals. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22* (3), 280-287.
- Kemery, E. R., Bedeian, A. G. & Zacur, S. R. (1996). Expectancy-based job cognitions and job affects as predictors of organizational citizenship behavior. *Journal of Applied Social Psychology, 26*, 635–651.
- Konovsky, M. A. & Organ, D. W. (1996a). Dispositional and contextual determinants of organizational citizenship behavior. *Journal of Organizational Behavior, 17* (3), 253-266.
- Konovsky, M. A. & Organ, D. W. (1996b). Dispositional and contextual determinants of organizational citizenship behavior. *Journal of Organizational Behavior, 17* (3), 253-266.
- Kweon, Y. & Park, H. (2012). The relationship between time perspective and self-efficacy, self-regulation, and procrastination. *Social Behavior and Personality, 40* (6), 941-950.
- Lennings, C. J. & Burns, A. M. (1998). Time perspective: temporal extension, time extension and impulsivity. *Journal of Psychology, 132*, 367–380.
- Merchant, H., Harrington, D. L. & Meck, W. H. (2013). Neural basis of the perception and estimation of time. *Annual Review of Neuroscience, 36*, 313-336.
- Moorman, R. H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: do fairness perception influence employee citizenship? *Journal of Applied Psychology, 76* (6), 845-855.
- Moorman, R. H. & Blakely, G. L. (1995). Individualism-collectivism as an individual difference predictor of organizational citizenship behavior. *Journal of Organizational Behavior, 16* (2), 127-142.
- Morrison, E. W. (1994). Role definitions and organizational citizenship behavior: the importance of the employee's perspective. *Academy of Management Journal, 37* (6), 1543-1567.
- Motowidlo, S. J. & Van Scotter, J. R. (1994). Evidence that task performance should be distinguished from contextual performance. *Journal of Applied Psychology, 79* (4), 475-480.
- Na-Nan, K., Kanthong, S. & Joungtrakul, J. (2021). An empirical study on the model of self-efficacy and organizational citizenship behavior transmitted through employee engagement, organizational commitment and job satisfaction in the thai automobile parts manufacturing industry. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity, 7* (3), 170.
- Na-Nan, K., Kanthong, S. & Joungtrakul, J. (2021). The relationship between self-efficacy, job stress, job satisfaction, and organizational citizenship behavior among nurses in Thailand. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research, 25* (3), 423-435.
- Organ, D. W. (1990). The motivational basis of organizational citizenship behavior. *Research in Organizational Behavior, 12*, 43–72.
- Organ, D. W. & Lingl, A. (1995). Personality, satisfaction and organizational citizenship behavior. *The Journal of Social Psychology, 135* (3), 339–350.
- Organ, D. W. & Ryan, K. A. (1995). A meta-analytic review of attitudinal and dispositional predictors of organizational citizenship behavior. *Personnel Psychology, 48* (4), 775–802.
- Organ, D. W. (1997). Organizational citizenship behavior: it's construct clean-up time. *Human Performance, 10* (2), 85-97.
- Organ, D. W., Podsakoff, P. M. & Mackenzie, S. B. (2006). *Organizational citizenship behavior: its nature, antecedents and consequences*. Sage Publications.
- Organ, D. W. (2014). *Organizational citizenship behavior: it's construct clean-up time*. Psychology Press.
- Organ, D. W. (2014). Organizational citizenship behavior: recent trends and developments. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 1* (1), 295-306.
- Organ, D. W. (2018). Organizational citizenship behavior: recent trends and developments. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 80*, 295-306.

- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (2), 113-130.
- Öztürk, A. (2020). *Zaman perspektifinin proaktif çalışma davranışı üzerindeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Paine, J. B. & Organ, D. W. (2000). The cultural matrix of organizational citizenship behavior: some preliminary conceptual and empirical observations. *Human Resource Management Review*, 10 (1), 45-59.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H. & Fetter, R. (1990). Transformational leader behaviors and their effects on followers' trust in leader, satisfaction, and organizational citizenship behaviors. *Leadership Quarterly*, 1 (2), 107-142.
- Podsakoff, P. M., Ahearne, M. & MacKenzie, S. B. (1997). Organizational citizenship behavior and the quantity and quality of work group performance. *Journal of Applied Psychology*, 82 (2), 262-270.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B. & Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: a critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management*, 26 (3), 513-563.
- Pradhan, R. K., Jena, L. K. & Bhattacharya, S. (2020). Influence of psychological empowerment on organizational citizenship behavior and job satisfaction: a study on hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 86, 102399.
- Rioux, S. M. & Penner, L. A. (2001). The causes of organizational citizenship behavior: a motivational analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86 (6), 1306-1314.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2001). Tuvalet kapısı yazıları ölçeği: cinsiyet ve statü bağlamında kuşaklararası karşılaştırma. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4 (8), 71-84.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B. & Salanova, M. (2006). The measurement of work engagement with a short questionnaire: a cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 66 (4), 701-716.
- Smith, C. A., Organ, D. W. & Near, J. P. (1983). Organizational citizenship behavior: its nature and antecedents. *Journal of Applied Psychology*, 68 (4), 653-663.
- Spector, P. E. & Fox, S. (2002). An emotion-centered model of voluntary work behavior: some parallels between counterproductive work behavior and organizational citizenship behavior. *Human Resource Management Review*, 12 (2), 269-292.
- Spitzmuller, M., Van Dyne, L. & Ilies, R. (2008). Organizational citizenship behavior: a review and extension of its nomological network. In J. Barling, C. L. Cooper (Eds.), *The SAGE handbook of organizational behavior: volume 1 - micro approaches*, (ss.106-123). SAGE Publications.
- Taris, T. W. & Schaufeli, W. B. (2015). Individual well-being and performance at work: a conceptual and theoretical overview. In M. van Veldhoven, R. Peccei (Eds.), *Well-being and performance at work: the role of context*, (ss.15-34). Psychology Press.
- Templer, K. J. (2012). Five-factor model of personality and job satisfaction: the importance of agreeableness in a tight and collectivistic Asian society. *Applied Psychology*, 61 (1), 114-129.
- Thoms, P. & Greenberger, D. B. (1995). Temporal orientation and leadership in organizations: an application of the constructive functional theory of time. *The Leadership Quarterly*, 6 (1), 59-76.
- Udin, U. & Yuniawan, A. (2020). Effect of psychological capital and personality traits on organizational citizenship behavior. *International Journal of Business and Society*, 21 (3), 1263-1276.
- Van Dyne, L. & LePine, J. A. (1998). Helping and voice extra-role behaviors: evidence of construct and predictive validity. *Academy of Management Journal*, 41 (1), 108-119.
- Van Knippenberg, D., De Dreu, C. K. W. & Homan, A. C. (2004). Work group diversity and group performance: an integrative model and research agenda. *Journal of Applied Psychology*, 89 (6), 1008-1022.
- Wei, L. Q. (2013). Person-organization fit, organizational citizenship behavior, and turnover intention: a study on employees in the fast food industry. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 12 (1), 22-36.
- Weikamp, J. G. & Göritz, A. S. (2016). The effects of organizational citizenship behavior on job satisfaction and organizational commitment in hotel employees. *International Journal of Hospitality Management*, 55, 33-43.

Williams, L. J. & Anderson, S. E. (1991). Job satisfaction and organizational commitment as predictors of organizational citizenship and in-role behaviors. *Journal of Management*, 17 (3), 601-617.

Yamaguchi, I. (2003). The relationship among individual differences, needs, and equity sensitivity. *Journal of Applied Psychology*, 88 (6), 1054-1066.

Zhang, Z. & Chen, M. (2013). Time perspective and self-regulated learning in online environments. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 14 (4), 229-245.

Zimbardo, P. G. & Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: a valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77 (6), 1271-1288.

Zimbardo, P. G. & Boyd, J. N. (2008). *The time paradox: the new psychology of time that will change your life*. Free Press.

Zito, M., Cortese, C. G. & Colombo, L. (2019). The role of organizational citizenship behaviors and burnout in the relationship between job demands and job satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (21), 4279.

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1474392
Araştırma Makalesi/Research Article

PRICE DISCOVERY EFFICIENCY IN BIST LIQUIDITY BANK INDEX USING DEFERRED FUTURES: A MULTILAYER PERCEPTRON NEURAL NETWORK APPROACH

Orhan ÖZAYDIN¹

Abstract

Article Info

Received:
27/04/2024

Accepted:
25/06/2024

The literature indicates that the process of price discovery in spot and futures can be bidirectional. This study novelty lies in its analysis of the spot data of the BIST liquid bank index, a relatively new index in Turkey, using futures contracts of different maturities with a multi-layer perceptron (MLP) artificial neural network model. The efficacy of the models is evaluated by examining the capacity of futures prices to inform spot price discovery. The effectiveness of the MLP models is measured by low mean squared error (MSE) ratios relative to the out-of-samples test series results. The findings indicate that the one- and two-next futures contracts of the liquid bank index are more effective than the nearest futures contracts in explaining spot prices. Additionally, the nearest expiry contracts are observed to exhibit higher variances than the others. The most efficient pricing model including both spot and futures as explaining variables, is autoregression with three lags for spot and two lags for the two next futures contracts. These results must be considered when implementing risk management strategies for individuals engaged in spot and futures transactions.

Keywords: BIST Liquid Bank Index, Multi-layer Perceptron Artificial Neural Networks, Futures Contracts, Spot Price Discovery, Financial Forecasting.

Jel Codes: G13, G17, C53.

¹**Corresponding Author:** Assistant Professor, İstanbul Nişantaşı University, ORCID: 0000-0003-2585-1437, orhan.ozaydin@nisantasi.edu.tr

Cite: Özaydın O. (2024). Price discovery efficiency in BIST liquidity bank index using deferred futures: A multilayer perceptron neural network approach. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1174-1191.

1. Introduction

A futures contract is an agreement to buy or sell a specific asset at a set price at a future date. The relationship between spot and futures prices is influenced by several factors, including transportation costs, interest rates, storage costs and the balance of supply and demand. Futures prices are derived from spot prices and are regulated by carrying costs and risk premiums. Risk premiums are demanded to hedge against future uncertainties. Uncertainties can arise from various factors, including price volatility, supply and demand imbalances and political risks. Carrying costs are the expenses associated with holding the underlying asset, such as storage, insurance, transport and financing costs. Spot price discovery is also affected by a number of other factors, including supply and demand, trading volume, futures expiry time, carrying costs, USDA announcements and market crashes (Hu et al., 2020).

Furthermore, numerous empirical studies in the literature demonstrate that futures or spot series lead each other. Bohl et al. (2011) investigate price discovery in European stock index futures markets and conclude that the increase in institutional trading volume triggers information flow from futures to spot markets. Gök and Kalaycı (2014) find that BIST30 futures prices drive spot prices with minute data. In the context of agricultural commodities, studies have indicated that the incorporation of futures prices into the process of price discovery has a positive effect on the accuracy of cash price forecasts (Xu & Zhang, 2021). Kumar and Pandey (2011) have also observed that the futures market exerts a significant influence on the spot market in certain periods within the Indian commodity futures market. Nicolau (2012) studied the dynamic relationship between spot and futures prices of crude oil. The findings revealed that futures prices can predict spot prices at the nearest maturities, but not for long-term futures prices. Fassas et al. (2020) examined the role of bitcoin futures in the price discovery process and found that futures markets play an important role in pricing new information. There are also studies where spot prices lead future prices. Different findings were observed due to variations in market dynamics, data periods and data frequencies. Yağcılar (2022), examined daily returns on BIST-30 Index futures contracts traded in Borsa Istanbul. Their findings indicated that the spot market leads the futures market in BIST-30 Index futures contracts. This result contrasts with those of Gök and Kalaycıya (2014), who used minute data.

The novelty of this study is that it analysed the BIST liquid bank index data, which is a relatively new stock index in Turkey, with a multi-level perception artificial neural network model with different deferred futures contracts. The performance of the models is compared by examining the impact of BIST liquid bank index futures prices on spot price discovery.

There are studies in the literature that support the validity of artificial neural networks as a useful tool for forecasting financial series, especially stock and futures prices. (Lasheras et al, 2015; Hsu, 2011; Wang & Li, 2018; Kulkarni & Haidar, 2009). Multilayer perceptron (MLP) artificial neural networks are one of the most widely used types of artificial neural networks, and usually refer to a nonlinear artificial neural network model with at least one hidden layer. This study compares the effectiveness of spot own lags and futures contract lags of different maturities in pricing spot data. Three different main models were constructed, i) models where only the autoregressive endogenous variables of the spot series are input, ii) models where the lags of futures contracts of different maturities are added to the model as exogenous variables, iii) models where spot and futures lags are used as inputs. The models were trained using the in-sample-series input through the training models. The trained models were then used for testing and the effectiveness of the models was measured with low MSE ratios according to the out-of-sample test series results. Results show that the one and two next futures contracts on the liquid bank index were found to explain spot prices better than the nearest futures contracts. In MLPNN models with lagged spot and forward, the most efficient pricing model is one with a three-lag autoregression of the spot and a two-lag of the two next futures contracts. Besides, the nearest expiring contracts have higher variances than the others

In the rest of the study, literature review, data and methodology, then findings and conclusions are presented.

2. Literature Review

After reviewing the literature on spot and futures price relations, the chapter concludes with an explanation of the effectiveness of artificial neural network models in finance.

Futures markets play a crucial role in financial and commodity markets, with futures contracts being a fundamental element of these markets. Futures contracts require a commitment to buy or sell a specific asset at a predetermined price for future delivery. The relationship between spot and futures prices is influenced by factors such as transport costs, interest rates, storage costs, and supply and demand balance. Futures prices are derived from spot prices and are regulated by carrying costs and risk premiums. Risk premiums are demanded to hedge against future uncertainties. Uncertainties can arise from various factors, including price volatility, supply and demand imbalances, and political risks. Carrying costs refer to the expenses associated with holding the underlying asset, such as storage, insurance, transport, and financing costs. Spot price discovery is also affected by factors such as supply and demand, trading volume, futures expiry time, transportation costs, USDA announcements and market

crashes (Hu et al. 2020). Besides, in futures trading, the expectations theory holds that futures prices represent investors' expectations for future market circumstances as well as the expected values of future spot prices. There are many studies in the literature where futures or spot series lead each other. The originality of this study is that it has studied the BIST liquid bank index data, which is a new index in Turkey, and analysed it with a multi-level perception artificial neural network model. The performance of the models is compared by examining the impact of BIST liquid bank index futures prices on spot price discovery in futures contracts of different maturities.

2.1. Futures Effective

Xu and Zhang (2021) address the problem of forecasting on a data set of daily cash prices of corn from about 500 markets. They focus on univariate neural network (NN) modelling and bivariate NN modelling with futures prices on these data from different markets in sixteen states. To achieve high accuracy, simple NNs with twenty hidden neurons and two delays were used. Cash price predictions are positively affected by the inclusion of futures prices in the models. Bohl et al. (2011) examine price discovery in stock index futures and spot markets. They analyse time-varying spot-futures linkages in a VECM-DCC-GARCH framework to fill the gaps in the previous literature. The results suggest that an increase in institutional trading volume triggers information flows from the futures market to the spot market and increases the conditional correlation between the two markets, while the futures market does not contribute to price discovery in periods dominated by retail investors. Güzel (2020) examines the relationship between spot and futures markets in terms of price and volatility. He uses end-of-day data based on the BIST 30 index at the Borsa Istanbul, Turkey. He finds that futures, spot and options each have a price-discovery function. In other words, the futures market has priority, while the spot and options markets are second and third respectively. Gök and Kalaycı's (2014) study aims to investigate price discovery, Granger causality and volatility spillovers in BIST30 spot and futures markets. The study was carried out using 1-minute intraday data for the period between 2 January 2010 and 18 May 2012. Based on the results of the Johansen cointegration test, there is a long-run relationship between the index futures and spot market. The VECM model analysis shows that the index futures market contributes more to price discovery and that futures prices lead spot prices. The Granger causality block exogeneity test shows that there is a two-way causality relationship, but the causality from the futures market to the spot market is stronger. Using a GARCH(1,1)BEKK model, they found that there are two-way volatility transmissions between both markets, but that futures market shocks and

volatility have a stronger impact on spot market volatility. The results suggest that information is mainly transmitted to the futures market and that the index futures market is more efficient than the spot market. Kalaycı and Gök (2013) reviewed the literature on price discovery in index futures and spot markets since 1982. The study aims to explain the factors that influence the role of markets in price discovery, considering both developed and emerging markets. The study also discusses the price discovery role of index futures and spot markets, as well as options markets. Most studies in the literature show that futures markets are more efficient in price discovery, but in some cases spot markets are found to lead futures markets. There is also evidence that options markets can be effective in price discovery. In summary, markets can play different roles in price discovery and it is important to examine the reasons. Factors such as the cost advantage of futures markets, leverage and liquidity are among the reasons for these differences. Kumar and Pandey (2011) investigated price and volatility spillovers between spot and futures in the Indian commodity futures market. The study covers different commodity groups. These include agricultural products, precious metals, energy and industrial metals. The results show that there is price discovery in both the spot and futures markets for agricultural commodities. During the harvesting season, the futures market is found to lead the spot market, and both markets tend to price together during periods of weak futures trading. In precious metals and energy markets, the futures market is found to lead price discovery. Nicolau (2012) focused on analysing the dynamic relationship between spot and futures prices of crude oil, an important commodity. The results confirm that futures prices are predictive of spot prices in the one and two nearest maturities. However, this is not the case for longer-term futures. Hu et al. (2020) examined price discovery between cash and futures contracts in storable and non-storable commodity futures markets. The study examined how contract maturity affects price discovery. For corn, near contracts tend to lead all deferred contracts, while for live cattle they are of lesser importance. The results of the regression analysis show that the level of price discovery is related to the volume of the nearest trade. However, price discovery is also affected by factors such as expiration time, carrying costs, USDA announcements and market crashes. Chen and Tongurai (2023) examine the impact of the US-China trade dispute on price discovery between China's futures and spot markets. Their empirical results, which reveal the relationships between futures contracts and spot prices, demonstrate that the futures and spot correlation in China's stock, copper and corn markets increased significantly during the periods of trade disputes between 2016 and 2019. The findings indicate that in periods of uncertainty, such as trade disputes, the correction of cointegrated relationships between futures and spot in the gold and corn markets occurred more rapidly, while the correction of deviations in the stock

index and copper market was less pronounced. Katoch and Batra (2023) analyzed the volatility spillovers and co-movements between NIFTY spot and futures indices over the period 2011-2021. The researchers employed the wavelet coherence technique to illustrate the time-varying information transmission between markets at different time scales. The results indicate that index prices exhibit strong and significant dynamic conditional correlation across all time scales, with news propagation occurring both in the short and long term. Xie, Zhou and Zhang (2023) examined the role of nearby contracts in price discovery processes in the Chinese agricultural futures market. The findings indicate that the price discovery ability of near futures contracts declines as the maturity date approaches, exhibiting cyclical characteristics. The price discovery level of nearby contracts is observed to decrease as the expiry date approaches and to increase again when the contract rollover is completed. Furthermore, the price discovery efficiency of dominant contracts is found to peak at the end of the months and to fall to its lowest levels at the beginning of the months. However, the results show that futures contracts may be more effective in price discovery, especially during periods of increased liquidity and market volume. Fassas et al (2020) examined the role of Bitcoin futures in the price discovery process and found that futures markets play an important role in the process of pricing new information.

2.2. Futures Ineffective

Yağcılar (2022) analysed the relationships between BIST-30 Index futures contracts and Dollar TL futures contracts traded on Borsa Istanbul and the related spot markets. Using daily log returns for the period between August 2013 and April 2021, the study analysed the lead-lag relationships, price discovery function and volatility spreads between the spot and futures markets. The results obtained using VAR-BEKKGARCH and VAR-DCC-GARCH models show that the spot market leads the futures market in index futures contracts. The results of the study show that index futures contracts process new information more slowly than stock markets and that the spot market can predict the futures market and is therefore more efficient. Chan and Lien (2001) examined how the transition to cash settlement in futures markets affected price discovery. They find that after the transition to cash-settled contracts for feeder cattle in August 1986 and for pork in December 1996, spot price discovery in futures markets declined and more fragmentation between markets was observed. The study shows that the transition to cash-settled contracts affected the price discovery function of futures markets and changed the link between spot and futures markets. Chen et al (1999) found that the volatility of futures prices decreases as the maturity of the contract approaches. The Nikkei 225 index

and futures are used in their empirical analysis. Kaur (2019) was conducted on 10 selected Sensex companies and BSE-Sensex, from 1 January 2011 to 31 December 2015 using daily spot and futures price data. The objective of the study is to identify the lead-lag relationship between spot and futures markets and their role in price discovery in India. Econometric techniques such as Johansen cointegration test, VECM and Granger causality test have been employed. The results suggest cointegration between spot and futures markets and the existence of long-run equilibrium between these two markets. Szczepańska-Przekota (2022) analysed futures prices on the CBOT exchange and the wheat producer price index. The data set spanned the period between January 2010 and January 2022. She employed granger causality tests and VAR models in her study. The results indicated a causality relationship from the spot market to the futures market, although this finding is not a common in the literature as she mentioned.

2.3. Artificial Neural Networks Model in Financial Series

There are studies in the literature that support the use of neural networks as a valid tool for the prediction of financial series, such as stock prices and futures prices. Hsu (2011) investigated the effectiveness of a systematic procedure based on backpropagation neural networks and feature selection techniques. The study demonstrates that this method is an appropriate and efficient instrument to forecast the TAIEX closing rate. Lasheras et al. (2015), in their study using public traded copper data from the COMEX market, found that MLP neural networks and Elman RNNs perform better than ARIMA concerning RMSE. In addition, the mean forecast error is lower than that of ARIMA for both the Elman RNN and the MLP. Wang and Li (2018) used a combination of neural network models to forecast the prices of a representative set of commodities, including agricultural products, industrial metals, and energy. They obtained experimental results showing that SSA and neural network models outperformed benchmarks in terms of certain metrics. Kulkarni and Haidar (2009) highlight the importance of utilizing artificial neural networks to predict short-term crude oil spot price trends. Their research findings demonstrate that futures prices provide new information about the direction of spot prices and confirm the performance of neural networks in forecasting crude oil prices. This study uses Multilayer Perceptrons (MLP) artificial neural network models to determine predictive effectiveness, like studies in the financial literature.

3. Data and Method

3.1. Data

On November 4, 2019, a liquid bank index was launched on the Borsa Istanbul in Turkey. The BIST Liquid Bank Index consists of bank stocks selected from companies traded on the

Stars Market with high market capitalization and trading volume of shares in active circulation. Futures contracts based on this index have been introduced to the market as well. The reliability of the results of the analysis is supported by the fact that the components of the index have not changed significantly since the beginning. In 2019, the index was launched with Akbank, Garanti Bankası, Türkiye Halk Bankası, İş Bankası, Vakıflar Bankası, Yapı ve Kredi Bankası. In March 2022, the Industrial Development Bank of Turkey (TSKB) was added to the index and in June 2023, Şekerbank and Albaraka Türk were added to the index. The only change related to TSKB joining the Index was considered. The study used weekend data (Friday close) of futures and spot prices, from early 2020 to late March 2023. Liquid bank futures contracts (F_XLBANK) are issued six times per year, with a two-month interval. The study examines the impact of the nearest maturity (t0), the next contract and two next contract maturity series on the spot price discovery. Price series were obtained from the Borsa Istanbul website, futures prices are Friday settlement prices. The daily settlement price is the price used to revalue open positions and update accounts at the end of the trading day for futures and options contracts. Table 1 shows the variables used in this research.

Table 1.
Return of the BIST Liquid BANK Indices

Series	Description
SPOT	Weekly Friday spot yields
Future.T.0	Weekly Friday nearest futures contract yields
Future.T.1	Weekly Friday next futures contract yields
Future.T.2	Weekly Friday two next futures contract yields

In artificial neural network models, appropriate transformations are usually applied to the data to make the results meaningful and reliable in studies using financial series (Hsu, 2011; Wang & Li, 2018; Kulkarni & Haidar, 2009). This study applies return transformations to price series (equation 1) both for establishing reliable neural network model and eliminating unit root problem.

$$\text{Return} = (\text{Price}_t / \text{Price}_{t-1}) - 1 \quad (1)$$

3.2. Method

Multilayer perceptron (MLP) artificial neural networks are one of the most widely used types of artificial neural networks. It usually refers to a nonlinear neural network model with at least one hidden layer. An MLP consists of one or more input layers, one or more hidden layers, and an output layer with many connected nodes. Each node has connections to all nodes in the previous layer, and each connection has a weight. The learning process of the MLP is performed

using a process called backpropagation. In this process, the network's predictions become closer to the true values as the error in the network's predictions is propagated backward and the weight of each connection is updated. As a result, MLP is widely used for its ability to model complex relationships and patterns and is often preferred for classification and regression problems. This study compares the effectiveness of proprietary spot lags and futures contract lags of different maturities in price discovery. In addition to the models constructed with the lags of spot data (equation 2), exogenous models are constructed in which the lags of futures series are included in the model (equation 3), too. Finally, both endogenous and exogenous models are constructed in which both spot and futures contracts are included in the model (equation 4).

$$Spot_t = f_k(Spot_{t-1}, Spot_{t-2}, \dots, Spot_{t-k}) + \epsilon_t \quad (2)$$

$$Spot_t = g_k(Futures_{t-1}, Futures_{t-2}, \dots, Futures_{t-k}) + \epsilon_t \quad (3)$$

$$Spot_t = h_{k,l}(Spot_{t-1}, \dots, Spot_{t-k}, Futures_{t-1}, \dots, Futures_{t-k}) + \epsilon_t \quad (4)$$

The empirical analysis was performed in R using the nnfor and neuralnet packages. As a performance measure for the MLP, the MSE was determined. The success of the model is measured by a low MSE. Another objective is to examine the hit rate. This is the accuracy of the model's predictions in terms of increases and decreases. The ratio (h) of the predicted (yhat) and observed (y) signs in the same direction indicates the success of the model (equation 5) (Kulkarni & Haidar, 2009).

$$h = \frac{1}{n} \sum_{n=1}^n z \quad (5)$$

if $(y_{t+1} \cdot yhat_{t+1}) > 0$, $z = 1$ and else, $z = 0$.

Data normalization is critical to starting the MLP analysis. By taking the first difference of the selected weekly frequency spot and futures data, the unit root problem is effectively eliminated, and this transformation provides a more normalized form of the data on which artificial neural networks can perform better. When determining the architecture of an artificial neural network, factors such as number of layers, number of hidden neurons, and activation functions should be considered. A primary parameter affecting the computational cost and success of the model is the number of layers. The output layer is one and provides the prediction result. Input layers are the lags of the spot series itself and/or futures lags. As a result of the experiments, the appropriate number of hidden layers was determined to be 5 (Figure 1). Due to the nature of MLP, the backpropagation and gradient descent algorithms were preferred when selecting the optimization algorithms to be used in training the network. Stop training the network criteria set as Minus = 0.5, Plus = 1.2. A fixed number of iterations of 1000 and

logarithmic activation functions were used. The training data was the basis for the testing of the network's performance and generalization ability. The first 83% of the data was used for in-sample training and the remaining 17% for out-of-the-sample testing. In the study, first the model was trained with the MLP neural network algorithm using spot returns with their own lags and 3 different futures contracts with their lags, then the performance of the same models was measured on test data. Models that achieve a low MSE and high hit rate in the test data are considered successful based on the low index constructed using equation 6. Finally, the spot series are re-estimated using the most successful spot lags and including the futures series with their respective lags.

$$\text{Test.index} = (\text{Test.MSE}/\min(\text{Test.MSE})) / (\text{Test.hit rate}/(\min(\text{Test.hit rate}))) \quad (6)$$

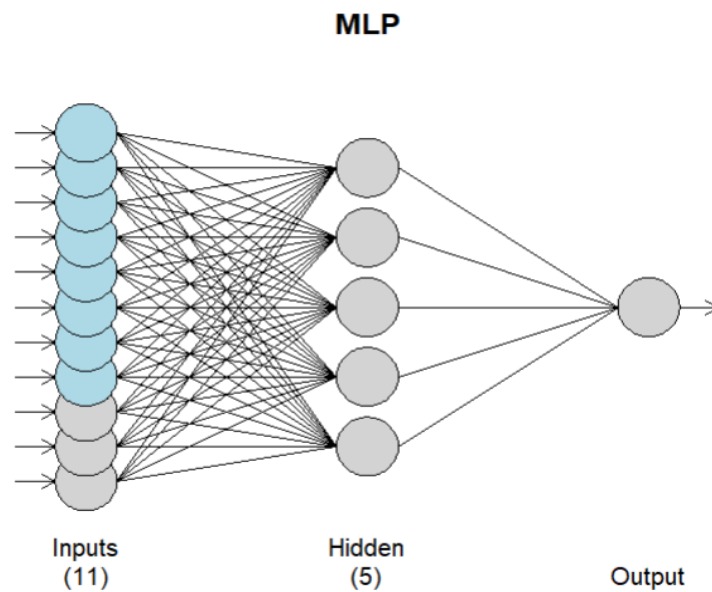

Figure 1.

An MLP network with 3 spot delays, 8 future delays and 5 hidden layers

4. Findings

Table 2 illustrates descriptive statistics for the weekly return transformed Liquid Bank Index's spot and futures series. The average returns are positive. The fact that the mean is higher than the median and the skewness is greater than zero indicates that the series is right-skewed. A kurtosis greater than 3 is generally seen in financial return series with a high frequency of observations. The variance of the Future.T.0 series, which is the nearest maturity series, is higher than the other next one- and next two-contracts. The series are not normally distributed according to the Jarque-Berra statistics.

Table 2.

Descriptive Statistics

Series	Min	Mean	Med	Max	Std
SPOT	-0,2426	0,0085	0,0031	0,2710	0,0666
Future.T.0	-0,2349	0,0085	0,0059	0,2977	0,0686
Future.T.1	-0,2353	0,0085	0,0071	0,2751	0,0658
Future.T.2	-0,2000	0,0087	0,0010	0,2449	0,0650
Series	Var	Skw	Kur	JB_x2	JB_p
SPOT	0,0044	0,3312	5,8804	61,5113	0,0000
Future.T.0	0,0047	0,4445	6,1347	74,7600	0,0000
Future.T.1	0,0043	0,3405	6,1233	71,9578	0,0000
Future.T.2	0,0042	0,4783	5,1265	38,2861	0,0000

Models constructed with financial data generally require that there is no unit root in the series and that the series are stationary. The reason for the use of stationary series is to avoid misleading compatibility of models and spurious forecasting models. The use of non-stationary data allows the neural network to approximate the general characteristics of the data more quickly than real relationships in artificial neural network models. Thus, real relationships can be ignored (Refenes, 1995). A unit root test was applied to the price levels of the liquid bank indices at the level, thus series has unit root. After transforming the price data into return data as in equation 1, Augmented Dickey-Fuller and Phillips-Perron unit root tests were again applied and resulting the series has no unit root anymore (Table 3). The ARCH LM test is used to check whether the variances of the series vary or not. There is an ARCH effect in the series up to minimum 16-lags (Table 3). The MLP non-linear artificial neural network is able to model the series with different variances.

Table 3.

Unit Root and ARCH LM Tests Statistics

Series	ADF & PP Unit Root Test Results				ARCH LM Test		
	ADF woTrend	ADF Drift	ADF wTrend	PP wTrend	ChiSq	Prob	Last.lag
SPOT	-8,1436 ***	-8,2602 ***	-8,5506 ***	-12,1215 ***	25,610	0,060	16
Future.T.0	-8,1769 ***	-8,2943 ***	-8,5588 ***	-12,6536 ***	28,330	0,057	18
Future.T.1	-8,1947 ***	-8,3179 ***	-8,5787 ***	-11,9271 ***	36,068	0,054	24
Future.T.2	-8,2538 ***	-8,4231 ***	-8,6570 ***	-11,8110 ***	45,984	0,052	32

4.1. Univariate Input Models

In the study investigating the impact of spot or futures contract lags of different maturities on price discovery, series lags were included individually as input to the artificial neural network model. The number of hidden layers of the network was deployed as 5. First, the models were trained with the series individually included in the prediction model. Later, the in-sample trained models were used for testing out-of-sample data. As mentioned in the method section, the effectiveness of the models was measured by comparing the ratios of low MSE and high hit rate with those of other models. The results show that as the lag of the endogenous autoregressive variable and the number of exogenous variable lags increase together, the training MSEs of all models built with MLP artificial neural networks decrease, in line with the literature (Kulkarni & Haidar, 2009). This is due to the fact that the model forces itself to establish a relationship with each input variable provided to MLP artificial neural networks. Therefore, to determine the effectiveness of the main model, the study did not consider the calculated parameters of the train set, but primarily the low MSE and high hit rates calculated according to the results of the test set. In some cases, the performance results between the lagged models can be very close and it can be difficult to decide which model is more effective. To overcome this, the test.index parameter mentioned in the Methods section was created to interpret both test.MSE and test.hit rate together. Low test.index values were considered successful.

The test.index of the models constructed with auto-regressive spot variables in Table 4.1 shows that the three-lag model is the most efficient model among the other lags. In fact, although the test.MSE of the spot model with 2 lags is the lowest, the test.hit success rate is 69%, which is higher than the other models. When the two parameters are considered together, although the test.MSE of the two-lag model is the lowest, the three-lag model can be considered the most efficient due to the high hit rate.

Table 4.1.

MLP NN models with different lags of the auto regression of the Spot series

Serie	Lag	Train.MSE	Test.MSE	Train.Hit	Test.Hit	Test.Index
SPOT	1	0,0022	0,0080	0,5108	0,6429	0,8778
SPOT	2	0,0015	0,0067	0,6594	0,5556	0,8571
SPOT	3	0,0011	0,0081	0,6642	0,6923	0,8315 *
SPOT	4	0,0010	0,0088	0,7574	0,4800	1,2953
SPOT	5	0,0008	0,0082	0,7630	0,5000	1,1556
SPOT	6	0,0006	0,0086	0,8582	0,5652	1,0721

SPOT	7	0,0005	0,0092	0,8496	0,5455	1,1936
SPOT	8	0,0003	0,0073	0,9015	0,4762	1,0888

* The most efficient lagged model among auto regressive models.

Table 4.2.

MLP NN models with different exogenous lags of Futures.T.0

Serie	Lag	Train.MSE	Test.MSE	Train.Hit	Test.Hit	Test.Index
Future.T.0	1	0,0022	0,0085	0,5396	0,5714	1,1210
Future.T.0	2	0,0017	0,0101	0,6087	0,5926	1,2838
Future.T.0	3	0,0012	0,0091	0,6642	0,6154	1,1035
Future.T.0	4	0,0011	0,0091	0,7279	0,5600	1,2209
Future.T.0	5	0,0010	0,0079	0,7556	0,6667	0,8851
Future.T.0	6	0,0007	0,0087	0,8582	0,5652	1,1604
Future.T.0	7	0,0005	0,0078	0,8797	0,6818	0,8542 *
Future.T.0	8	0,0004	0,0075	0,9091	0,5714	0,9800

* The most efficient model with lags of the exogenous nearest futures contract variable.

Table 4.3.

MLP NN models with different exogenous lags of Futures.T.1

Serie	Lag	Train.MSE	Test.MSE	Train.Hit	Test.Hit	Test.Index
Future.T.1	1	0,0022	0,0084	0,4820	0,6071	0,9730
Future.T.1	2	0,0019	0,0078	0,5725	0,5185	1,0568
Future.T.1	3	0,0012	0,0088	0,6715	0,5385	1,1413
Future.T.1	4	0,0010	0,0095	0,7206	0,5600	1,1868
Future.T.1	5	0,0008	0,0074	0,8074	0,6667	0,7778 *
Future.T.1	6	0,0006	0,0108	0,8284	0,5652	1,3377
Future.T.1	7	0,0005	0,0103	0,8571	0,5455	1,3255
Future.T.1	8	0,0004	0,0075	0,8939	0,5714	0,9154

* The most efficient model with lags of the exogenous next futures contract variable.

Table 4.4.

MLP NN models with different exogenous lags of Futures.T.2

Serie	Lag	Train.MSE	Test.MSE	Train.Hit	Test.Hit	Test.Index
Future.T.2	1	0,0022	0,0079	0,4964	0,5714	0,8400 *
Future.T.2	2	0,0016	0,0086	0,5870	0,5926	0,8799
Future.T.2	3	0,0014	0,0086	0,6642	0,5385	0,9743
Future.T.2	4	0,0011	0,0120	0,7279	0,4800	1,5223
Future.T.2	5	0,0008	0,0086	0,7778	0,5833	0,9023
Future.T.2	6	0,0007	0,0086	0,7910	0,4783	1,0913
Future.T.2	7	0,0005	0,0099	0,8571	0,5000	1,2095
Future.T.2	8	0,0004	0,0078	0,8864	0,5238	0,9130

* The most efficient model with lags of exogenous next two futures contract variables.

In order to understand the role of futures contracts in the spot price discovery process, separated non-linear neural network models were built using the lags of the nearest futures contract, the next futures contract, and the two next futures contracts. Among the models built using the lags of the nearest futures contract (Future.T.0), the seven-lag model had the second lowest MSE, while the hit rate was significantly higher than the others. We can say that the seven-lag model is the most efficient model for pricing the nearest futures contracts (Table 4.2). Table 4.3 shows the models generated with the lags of the next futures contract (Future.T.1). Amongst these, the five-lag model has the lowest test-mean and the highest test-hit. Among the models built using the lags of the next two futures contracts (Future.T.2), the one-lag model is more efficient than the others (Table 4.4).

The five-lag model constructed with Future.T.1 has the lowest test.MSE among the models constructed with the lags of the other futures contracts with different maturities. The fact that it is more efficient than the models constructed with the spot lags and the lags of the closest futures contract may be due to the higher variances and therefore higher volatilities of these series. According to the results, the contribution of the next futures contract to price discovery is more effective than that of the nearest futures contract.

4.2. Bivariate Input Models

The cases where spot and futures contract lags are included together as input to the MLP neural network models were also examined. This allowed the effectiveness of the forecasting models with both spot and futures contracts to be compared with the single input models. The results of the previous section showed that the most successful model when using spot lags was the three-lag model. With this information in mind, MLP neural network models were constructed with different lags of futures contracts of different maturities (Table 5). According to the training and test results, the lowest MSE was found in the two-lag model of the next futures contract (Future.T.2). The test MSE was 0.0062 and the hit rate was 77%. In the three-lag model with the next futures contract (Future.T.1), the MSE was 0.0064 and the hit rate was 73%. For the models constructed using the closest futures contract (Future.T.0), the test MSE of the single-lag model was 0.0071. The hit rate was 65%. These results show that futures contracts are more effective in the price discovery process when using spot data.

Table 5.

MLP NN models with 3 lags of the auto regression of Spot and exogenous different lags of Futures.T.X

Serie	Lag	Train.MSE	Test.MSE	Train.Hit	Test.Hit	Test.Index
Spot & Future.T.0	3 & 1	0,0011	0,0071	0,7299	0,6538	0,6714 *
Spot & Future.T.0	3 & 2	0,0009	0,0100	0,7372	0,5000	1,2361
Spot & Future.T.0	3 & 3	0,0008	0,0086	0,7956	0,5000	1,0568
Spot & Future.T.0	3 & 4	0,0006	0,0089	0,8162	0,4400	1,2496
Spot & Future.T.0	3 & 5	0,0006	0,0086	0,8222	0,5000	1,0556
Spot & Future.T.0	3 & 6	0,0005	0,0152	0,8657	0,4783	1,9520
Spot & Future.T.0	3 & 7	0,0003	0,0081	0,9323	0,5455	0,9147
Spot & Future.T.0	3 & 8	0,0002	0,0082	0,9167	0,3810	1,3237
Spot & Future.T.1	3 & 1	0,0010	0,0066	0,7153	0,6154	0,6625
Spot & Future.T.1	3 & 2	0,0008	0,0066	0,7518	0,6538	0,6235
Spot & Future.T.1	3 & 3	0,0008	0,0064	0,7664	0,7308	0,5387 **
Spot & Future.T.1	3 & 4	0,0006	0,0075	0,8088	0,6400	0,7197
Spot & Future.T.1	3 & 5	0,0005	0,0086	0,8963	0,5833	0,9052
Spot & Future.T.1	3 & 6	0,0004	0,0099	0,8657	0,4783	1,2802
Spot & Future.T.1	3 & 7	0,0003	0,0091	0,9248	0,5000	1,1229
Spot & Future.T.1	3 & 8	0,0002	0,0077	0,9015	0,6190	0,7646
Spot & Future.T.2	3 & 1	0,0010	0,0092	0,7226	0,6923	0,8195
Spot & Future.T.2	3 & 2	0,0008	0,0062	0,7664	0,7692	0,4952 ***
Spot & Future.T.2	3 & 3	0,0006	0,0083	0,7883	0,6154	0,8316
Spot & Future.T.2	3 & 4	0,0006	0,0073	0,8235	0,6000	0,7480
Spot & Future.T.2	3 & 5	0,0004	0,0089	0,8741	0,6667	0,8209
Spot & Future.T.2	3 & 6	0,0003	0,0084	0,8731	0,4783	1,0837
Spot & Future.T.2	3 & 7	0,0003	0,0082	0,8947	0,5000	1,0071
Spot & Future.T.2	3 & 8	0,0002	0,0077	0,8864	0,4762	0,9981

Among the models in the table, ***: the most efficient model, **: the second efficient model** and *: the third efficient model according to the Test.Index.

The results show that futures prices lead spot prices for the BIST liquid bank index, in accordance with the findings of previous studies in the finance series. The one and two next futures contracts on the liquid bank index were found to explain spot prices better than the nearest futures contracts. The descriptive statistics show that the nearest expiring contracts have higher variances than the others. The fact that contracts issued at frequent intervals of 6 times a year are open to speculation by market participants at the nearest maturities may be the reason for the failure of these contracts in forecasting efficiency. Alternatively, when market participants want to hedge, they switch to futures contracts and do not wait until the last day, which may be one of the reasons why these one and two next contracts better explain spot prices.

5. Conclusion

Futures markets play a crucial role in financial and commodity markets, with futures contracts being a fundamental element of these markets. In addition to their role as a hedging tool, futures markets also contain valuable information relevant to the process of price discovery. The expectations theory in futures trading postulates that futures prices reflect the anticipated values of future spot prices and, consequently, incorporate investors' expectations about future market conditions. In the literature, the different stages of maturity of futures contracts can influence the accuracy of cash price forecasts through the price discovery process. Conversely, in certain instances, spot prices can influence the direction of futures prices. These findings underscore the intricate nature of the relationship between futures and spot markets and demonstrate that a range of factors, including market dynamics, data periods, and frequencies, can influence this relationship. A variety of models have been developed to facilitate the understanding of this relationship, including those that demonstrate the efficacy of artificial neural networks in the forecasting of financial series.

This research analyzes the BIST liquid bank index, a relatively new index in Turkey, using a multilayer perceptron (MLP) neural network model. The study evaluates the impact of the index on futures contracts pricing and spot price discovery. Two main models have been employed in empirical research: the univariate input model, in which spot and futures contracts are handled as single exogenous variables; and the bivariate input model, which includes both spot and futures as exogenous variables. Among the former models, two next-futures contracts have been identified as more effective in spot price discovery. The latter has been demonstrated to be the most efficient pricing model including spot autoregression with three lags and exogenous two-next futures contracts with two lags. Liquid bank index deferred maturity futures contracts are more effective in explaining spot prices than the most near-maturity contracts. Another finding is that contracts with the closest expiry have a higher variance than others. These results are consistent with literature indicating that futures prices can be used to predict spot prices. Moreover, futures with varying maturities may offer enhanced predictive efficacy than spot and nearby contract. These findings contribute to a deeper understanding of index price movements and the improvement of risk management strategies.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

REFERENCES

- Bohl, M. T., Salm, C. A. & Schuppli, M. (2011). Price discovery and investor structure in stock index futures. *The Journal of Futures Markets*, 31 (3), 282–306. <https://doi.org/10.1002/fut.20469>.
- Borsa İstanbul (2024). Bist likit pay endeksleri. Retrieved from <https://borsaistanbul.com/tr/endeks/1/6/likit> at 05.03.2024.
- Chan, L. & Lien, D. (2001). Cash settlement and price discovery in futures markets. *Quarterly Journal of Business and Economics*, 40 (3/4), 65-77. <https://www.jstor.org/stable/40473334>.
- Chen, Y.-J., Duan, J.-C. & Hung, M.-W. (1999). Volatility and maturity effects in the Nikkei index futures. *Journal Of Futures Markets*, 19 (8), 895–895.
- Chen, X., & Tongurai, J. (2023). Informational linkage and price discovery between China's futures and spot markets: Evidence from the US–China trade dispute. *Global Finance Journal*, 55, 100750. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2022.100750>.
- Fassas, A., Papadamou, S. & Koulis, A. (2020). Price discovery in bitcoin futures. *Research In International Business and Finance*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.101116>.
- Gök, İ. Y. & Kalaycı, Ş. (2014). Intraday price discovery and volatility spillover in Bist 30 spot and futures markets. *Süleyman Demirel University Economics and Administrative Faculty Journal*, 19 (3), 109-133.
- Güzel, F. (2020). Analysis of price discovery and volatility interactions in spot and derivative markets: an empirical application on Borsa Istanbul. PhD Thesis. Selçuk University, Konya.
- Hsu, C.-M. (2011). *Forecasting stock/futures prices by using neural networks with feature selection*. Paper presented at the 2011 6th IEEE Joint International Information Technology and Artificial Intelligence Conference. Chongqing, China. doi:10.1109/ITAIC.2011.6030137.
- Hu, Z., Mallory, M., Serra, T. & Garcia, P. (2020). Measuring price discovery between nearby and deferred contracts in storable and nonstorable commodity futures markets. *Agricultural Economics (United Kingdom)*, 51 (6), 825-840. <https://doi.org/10.1111/agec.12594>.
- Kalaycı, Ş. & Gök, İ. Y. (2013). Price discovery in index futures and spot markets: a literature review from 1982 to present. *International Journal of Alanya Faculty of Business*, 5 (2), 37-50.
- Katoch, R., & Batra, S. (2023). Co-movement Between NIFTY Spot and Futures Indices: A Time–Frequency Analysis Using Wavelet. *Studies in Microeconomics*, 0(0) (Published online). <https://doi.org/10.1177/23210222231194860>.
- Kaur, K. (2019). Price discovery in spot and futures market: Evidence from selected Sensex companies. *International Journal of Management Studies*. DOI:10.18843/ijms/v6i1(2)/07.
- Kulkarni, S. & Haidar, I. (2009). Forecasting model for crude oil price using artificial neural networks and commodity futures prices. *International Journal of Computer Science and Information Security*, 2 (1).
- Kumar, B. & Pandey, A. (2011). Price discovery in emerging commodity markets: spot and futures relationship in Indian commodity futures market. *Boğaziçi Journal*, 25 (1), 79-121. DOI:10.21773/BOUN.25.1.4.
- Nicolau, M. (2012). Do spot prices move towards futures prices? A study on crude oil market. *Acta Universitatis Danubius OEconomica, Danubius University of Galati, issue 5 (5)*, 166-176.
- Refenes, A. (1995). *Neural networks in the capital markets*. John Wiley & Sons, New York.
- Sánchez Lasheras, F., de Cos Juez, F. J., Suárez Sánchez, A., Krzemień, A. & Riesgo Fernández, P. (2015). Forecasting the Comex copper spot price by means of neural networks and arima models. *Resources Policy*, 45, 37-43. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2015.03.004>.
- Szczepańska-Przekota, A. (2022). Causality in relation to futures and cash prices in the wheat market. *Agriculture*, 12 (6), 872. <https://doi.org/10.3390/agriculture12060872>.
- Wang, J. & Li, X. (2018). A combined neural network model for commodity price forecasting with SSA. *Soft Computing*, 22, 5323–5333. <https://doi.org/10.1007/s00500-018-3023-2>.
- Xie, S., Zhou, S., & Zhang, Y. (2023). Should dominant contracts move to nearby months? Evidence from Chinese agricultural futures markets. *Global Finance Journal*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2023.100929>.

Xu, X. & Zhang, Y. (2021). Corn cash price forecasting with neural networks. *Computers and Electronics in Agriculture*, 184, 106120. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2021.106120>.

Yağcılar, G., G. (2022). Information efficiency and interactions between spot and futures markets: Lead-lag relationship and volatility transmission. *International Journal of Management Economics and Business*, 18 (2), 470-491. <http://dx.doi.org/10.17130/ijmeb.969177>.

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1467211

Araştırma Makalesi/Research Article

MUHÂYYİLEDEN MUHÂKEMEYE: MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI ÜZERİNE BİR DENEME

FROM IMAGINATION TO REASONING: AN ESSAY ON NATIONALISM
THEORIES

Sait EBİNÇ¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
09/04/2024

Kabul:
04/07/2024

Bu makale milliyetçilik kuramları üzerine nitel bir analizi içermektedir. Çalışmanın amacı, milliyetçilik ideolojisinin metodolojik ve tarihsel olarak analizini yapmaktır. Bu analizin temel birimleri, milliyetçilik türleri, ulus ve onun siyasal statüsü olan ulus devlet kavramlarıdır. Milliyetçilik olgusu pek çok sosyal bilim disiplininin Siyaset biliminin, Sosyolojinin ve Antropolojinin kavram setlerinin kesiştiği ortak bir alandır. Bu nedenle Milliyetçilik, kuramları son yıllarda mikro milliyetçiliklerin yükselmesiyle birlikte kategorik sınıflamaları çoğalarak karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklığın iki nedeni vardır. Birincisi millet olgusunun yarattığı farklı toplumlardaki aidiyet bağlarının iç içe geçmiş çetrefilli bir ilişkiler yumağına dönmesidir. İkincisi ise milliyetçilik tanımlarının bolluğudur. Bu çalışmanın temel varsayımı milliyetçilik ideolojisinin diğer ideolojiler ve disiplinlerle olan çetrefilli ilişkisini ve metodolojik sınırlılıklarını ortaya koymaktır. Milliyetçilik kuramlarının farklı ideolojilerle olan çetrefilli ilişkisi farklı soyutlamalara neden olan bir konudur. Bu soyutlama düzeyleri verili toplumsal yapılarda farklı aidiyet ilişkilerini eş zamanlı içerebildiği gibi anakronik olarak modern toplumsal grup ve yapılarla da iç içe ve yan yana bulunmalarıdır. Bu makalenin temel bulgularından biri milliyetçilik söz konusu olduğunda farklı aidiyet ilişkileri hem birbirlerinin yerine ikame olan hem de birbirlerini tasfiye eden bir yapıya bürünmüş olmalarıdır. Bu makalede varılan diğer bir sonuç milliyetçilik konusunda birey toplum arasındaki aidiyet, mensubiyet ilişkilerinin iki yönlü zamansallığın gerilimini taşımış olmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Ulus, Ulus Devlet, Siyasal Düşünce

Jel Kodları: Z00, Z1, Z19

¹**Sorumlu Yazar:** Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3529-921X, saitebinc@yyu.edu.tr

Atf: Ebinç. S. (2024). Muhayyileden muhakemeye: Milliyetçilik kuramları üzerine bir deneme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1192-1226.

Abstract

Article Info

Received:
09/04/2024

Accepted:
04/07/2024

This article aims to provide a methodical and historical analysis of theories on nationalism. It aims to examine the boundaries of nationalism ideology and its forms, particularly focusing on the institutional and political aspects related to the concepts of nationalism and nation-state. Nationalism is a complex subject that intersects with various social science disciplines such as political science, sociology, and anthropology. In recent years, with the emergence of micro-nationalisms, the categorization of nationalist theories has become more intricate, leading to a complex web of interrelated relationships. The main assumption of this study is to elucidate the intricate relationship between nationalism ideology and other ideologies and disciplines, along with its methodological constraints. The complex relationship of nationalism theories with different ideologies leads to various abstractions, which can include different social structures and coexist with modern social groups in an anachronistic manner. One of the key findings of this article is that in the context of nationalism, various belonging relationships often both substitute for and conflict with each other. Another conclusion reached in this article is that regarding nationalism, the tension between individual and societal relationships reflects the complexity of belonging and membership dynamics between individuals and society.

Keywords: Nationalism, Nationness, Nation State, Politic Thought

Jel Codes: Z00, Z1, Z19

Extended Summary

Introduction: This article undertakes a methodological analysis of theories on nationalism, aiming to engage in a discourse on the concepts of nationalist ideology and the institutional forms it assumes, particularly the notions of nation and nation-state, within their historical context. The phenomenon of nationalism serves as a common ground intersecting various disciplines within the realm of social sciences, encompassing anthropological concepts inherent in sociology and political science. The proliferation and intricacy of categorical classifications, such as nationhood and the nation-state, have led to an abundance of definitions and a complex web of relationships, encompassing the affiliations of different societies shaped by the concept of the nation. On the other hand, the intricate relationship of nationalism with diverse ideologies manifests in a complex manner, with the concept of 'nation' detached from its institutional and specific context, assuming a structure capable of substituting various affiliations. The process of substituting affiliations operates directionally.

Methodological Definition: Within this article, the interwoven relationships of community and societal structures in terms of belonging, allegiance, and membership are discussed within the framework of nationalist theories. Various approaches, ranging from liberal nationalism to conservative nationalism, ethnic nationalism, and imaginative nationalism, are explored. The relationships between these diverse approaches and the structures created by the laws and cultures of actual nation-states undergo scrutiny. A comprehensive analysis is conducted on theories of the nation and the nation-state, representing the politically established form of nationalist ideology.

Nationalism, as a modern ideology, has maintained its influence for nearly two centuries, shaping both the domestic politics of nations and their international relations. Since the twentieth century, particularly after the 1960s, discussions on nationalism within the discipline of history have gained an interdisciplinary dimension with the participation of sociologists, political scientists, and anthropologists. In addition to these comprehensive studies, the structure encompassing new symbolic/ideological, political, and social interactions under the heading "Nation" created a discussion area that included the emotional world, constantly updating itself and remaining relevant.

New definitions and research on nationalism, and the nation-state have deeply enriched the literature in this field. The interdisciplinary complexity brought about by the scientific inclusiveness of the topic, particularly in defining the nation, necessitates a new classification system in terms of anthropology, sociology, political science, sovereignty, and allegiance relationships. When it comes to the discussion of the nation and nationalism, analyzing the categories of community and society, both as a natural structure and as a construct of modern ideology, carries the risk of results and definitions always being ambiguous.

Literature Review: The literature and academic studies on nationalism are, to a certain extent, disconnected definitions and approaches that build fragmented and overall hypotheses, not very useful for concrete analyses. Such fragmented approaches largely stem from the fragmented and piecemeal approaches that have become fashionable in the post-modern era.

Some debates around the relationship of nationalism with other ideologies revolve around questions such as "What is the connection between the rise of modernization and liberal democracies with nationalism?" and "What are the differences between civil and ethnic nationalism?". Do these questions present a misleading dilemma? Has the transformation of the term nationalism changed its relationship with liberalism? Or has it expanded its field by adding new terms to the discussion? Another question on this axis is: What social and political motivations determine the relationship between religious conservatism and nationalism? If nationalism is a modern phenomenon of the kind expressed by Gellner; how is its tight relationship with conservatism and religion established? In the literature review, an attempt will be made to find answers to all questions.

Finding and Conclusion

As a result, with the perspective adopted in this study, various approaches to nationalism theories have been examined, and it has been expressed that nationalism takes different forms according to time, space, and society as a concept that combines different ideological, political, religious, cultural, and economic relationships. One of the original findings of this study is the fact that Benedict Anderson's concept of "imagined communities" actually belongs to Ibn Khaldun. Another finding reached in this study is the conclusion that in the formation of nations in the modern world, economic modernization plays a predominant role in transforming belonging relationships in social change and transformation, alongside cultural unity. Another conclusion reached is that ethnic identity alone cannot explain the entire process of nation-building. In the process of nation-building, traditional social ties and belonging relationships are dissolved by the process of modernization, and the emergence of identity complexity as a synthesis of multidimensional relationships. In conclusion, it has been noted that the ideology of nationalism, which is the ideology of the modernization era, and the institutional external political framework represented by the nation-state statuses, are reflections of a period in Europe's last five centuries where defined boundaries and mutual relationships transformed into national states.

1. Giriş

Milliyetçilik modern bir ideoloji olarak iki yüzyılı aşan geçmişiyle gündemden düşmeyen bir olgudur. Milliyetçilik hem ulusların iç siyasetlerinde hem de uluslararası siyasette ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyen egemen bir düşünce olarak etkinliğini sürdürmektedir. Bu makalenin amacı, milliyetçilik kuramları üzerine yöntemsel ve tarihsel bir analiz yapmaktır. Bu analizin temel sorunsalı milliyetçilik kuramları ve türlerinin yanı sıra modernleşme süreciyle birlikte *topluluk* ve *toplum* yapılarıyla bireylerin aidiyet ve mensubiyet ilişkilerinin iç içe geçmiş biçimlerini analiz etmektir. Bu analizin odağını oluşturan milliyetçilik ideolojisi ve onun kuramsal ve kurumsal biçimleridir. Milliyetçiliğe ilişkin bu kurumsal ve kuramsal biçimler hem yöntemsel hem de tarihsel bağlam ve koşulları içinde tartışılacaktır.

Bu metnin içeriğinde öncelikle milliyetçilikle ilgili literatür tartışması yapılacaktır. İkinci olarak modernleşme-milliyetçilik ilişkisi, ulus inşasında aydınların rolü, toplumsal hatıra ve hafızanın ulus inşasındaki işlevi tanımlanacaktır. Üçüncü olarak siyasal milliyetçilikten başlayarak liberal milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik, etnik milliyetçilik, sosyalist milliyetçilik gibi milliyetçilik biçimleri tartışılacaktır. Ayrıca ulus devletlerin yasa ve kültürleriyle oluşturdukları aidiyet ve mensubiyet biçimleriyle geleneksel yapılardan bakiye kalan aidiyet ilişkilerinin birbirleriyle olan ikame tasfiye süreçlerinde aldıkları biçimler analiz edilecektir. Modernleşme süreciyle birlikte birey ile toplum arasındaki aidiyet ilişkisi, geleneksel yapıların aidiyet biçimleriyle modern yapılar arasında iki uçlu birbirini hem çeken hem de iten gerilimli bir nitelik kazanmıştır. Bu iki yönlü gerilimli ilişki bireyin *topluluk* ve *toplum* arasındaki aidiyet ilişkilerinin toplumsal muhayyilenin kimlik ve kişilik yapılarında yaratmış olduğu ikilemlerdir. Bu ikilemlerin temel nedeni hem modern hem geleneksel iki farklı zamansallığın iç içe geçmiş anakronik eğilimlerini ve gerilimli ilişkilerini taşıdığı varsayımdır.

Yirminci yüzyıldan itibaren özellikle tarih disiplini içinde yer alan milliyetçilik konusu 1960'lardan sonra tarih disiplinin dışına taşarak sosyoloji, sosyal antropoloji içerisindeki milliyetçilik tartışmaları; sosyologlar, siyaset bilimcileri ve antropologların katılımıyla, disiplinler arası bir boyut kazanmıştır (Özkırımlı, 2000: 13). 1980'ler ve 1990'lar boyunca, ulus ve milliyetçilik kavramları odağında gelişen akademik literatür, çağdaş ve entelektüel birikimin diğer tüm alanlarıyla yarışacak kadar çok boyutlu disiplinler arası hale gelmiştir.

Bu yıllarda milliyetçilik, ulus ve ulus devlet kavramları etrafında gelişen tartışma alanları, bir yandan antropoloji disiplininin etnisiteye dayalı sınıflandırma sistemlerini oluştururken; diğer taraftan, aileden devlete uzanan toplumsal ilişkilerin aidiyet bağları hukuk

ve uluslararası hukuk alanında yeni tartışma alanları oluşturdular. Milliyetçilik konusundaki bu tartışmalar yeni sembolik, ideolojik ve politik etkileşimlere neden oldu. Bu etkileşimler toplumsal olarak hem rasyonel düzeyde hem de duygu dünyasını harekete geçiren bir etki yarattı (Verdery, 199: 37).

1960'lı yıllardan itibaren milliyetçilik ve ulus devlet ile ilgili yeni araştırmalar ve tartışmalar milliyetçilik literatürünü derinlemesine geliştirdi. Milliyetçilikle ilgili çeşitli perspektiften üretilen makale, kitap ve çeviriler milliyetçilik kuramını geliştirdiği kadar karmaşık bir hale gelmesine de neden oldu. Bu karmaşıklık yöntem bakımından iki temel soruna neden oldu. Birincisi milliyetçilikle ilgili kavramların bilimsel kapsayıcılığının sınırlarını belirleme zorluğudur. İkincisi ise milliyetçilik kuramlarında kullanılan disiplinler arası kavram setinin tabiiyet ve aidiyet ilişkileri bakımından kabileden başlayarak ulus devletlerin “yurttaşlık” kavramına kadar farklı zamanların anakronizmini taşımasıdır. Ulusun inşasında milliyetçilik ideolojisi hem kurucu hem de açıklayıcı bir ideolojidir. Milliyetçilik ideolojisi modern bir ideoloji olarak geleneksel imparatorluk yapılarında bireylerin devletle olan aidiyet ilişkilerinde siyasi hukuki ve kültürel krizlere neden oldu. Modern bireyin devletle olan hukuki ve siyasi bağı olan “yurttaşlık” bağı, aidiyet ilişkileri ve bu ilişkiler kapsama kabiliyeti bakımından meşruiyet sorunlarını beraberinde getirdi. Bu metinde aidiyet ilişkilerinin hem tarihsel hem de metodolojik olarak içi içe geçtiği bu kavramların metodolojik sınırları da çizilmeye çalışılacaktır. Bu yöntem ve perspektif içinde ulus ve ulusçuluk söz konusu olduğunda; *topluluk ve toplum* kategorileri içi içe geçmiş yapılardır. Bu yapılar hem doğal olarak hem modern bir ideolojinin pozitif tasarımı ve inşası anlamına gelmektedir. Bu nedenle ulusun inşasında kurucu bir ideoloji olarak milliyetçilik, ulus, etnisite kavramları muhayyile ile muhakeme arasında karşılıklı olarak birbirlerini biçimlendiren döngüsel bir lojik içinde yer alırlar. Bu bakımdan bu makalenin temel varsayımı milliyetçiliğin tanımları ve tedailerıyla muhayyel olanla hakiki olanın içi içe geçtiği iddiasıdır. Bu iki marj arasında yer alan milliyetçilik, millet ulus etnisite kavramları biçim ton derece ve mahiyet olarak birbirine benzeştikleri kadar birbirlerinden farklı niteliklere sahip olabilirler. Ancak tarihsel ve toplumsal değişim süreciyle bu kavram ve kategorilerin karşılığı olan topluluk, cemaat, etnisite yapıları daha üst çerçeve ve yapılar lehine tasfiye oldukları gibi bazen üst çerçeve kimlikleri bozup yeni muhayyel cemaatlerin oluşmasına da neden olabilirler (Anderson, 1992: 33). Toplumsal gerçekliğin aileden başlayarak cemaat, cemiyet etnisite ulus yapılarına kadar bu kategorileri hangi yöntem ve perspektifle tanımlanırsa tanımlansın her tanımlama içerdikleri kadar dışarıda bıraktıklarıyla yapılan bir sınırlama işlemidir. Bu bakımdan her tanımlama ise bir dışlamadır.

Tanımlayanla tanımlanan arasındaki örtüşme kavramın metodolojik sınırlarını ifade eder. Bu metnin bir amacı da milliyetçilik kuramı ve onunla ilişkili kavramların metodolojik ve tarihsel sınırlarını belirlemektir. Bu amaçla milliyetçilik kuramıyla ilgili “ulus” “milliyetçilik” “ulus devlet” kavramlarının tanımları ve literatürdeki tartışmaları gözden geçirilecektir.

2. Literatür Tartışması

Milliyetçilik, ulusçuluk, ırk, etnisite ve sınıf, farklı ölçeklerde, farklı tarihsel zamanlarda ve bölgelerde oluşturulan kategorik sistemlere ait kavramlardır. Bu kavramlar, bilimsel, laik, politik, kültürel ve kurumsal temellere dayalı olarak farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Çünkü bu kategoriler büyük ölçüde nesnesinden kopuktur. Bazen kimlik oluşturma, bazen de coğrafi ve siyasi farklılıklardan kaynaklanır. Hepsinden önemlisi toplum ve topluluk yapılarının iç içe geçmiş, birbiri üzerine istiflenen çerçevelerinin belirsizliği; teorik ve metodolojik sınırların karmaşasına yol açabilmektedir (Williams, 1989: 402).

Ulus hem olgu olarak hem de kavram olarak tedrici biçimlenen bir düşünce çerçevesi olmakla birlikte toplumda bilinçli olarak yönlendirilen bir amaçtır. Edward Carr’aa göre (1990) ulus, aile gibi doğal ya da biyolojik bir grup değildir. Bireyin sahip olduğu doğal hakları yoktur. Bu bakımdan ulus, tanımlanabilir ya da açıkça fark edilebilir bir varlık olarak ulus kavramının evrensel olmadığını ileri sürer. Ulus olgusunun tarihin belli zamanlarında ortaya çıkmış tarihsel bir olgu olduğunu vurgular. Ulus ideolojisinin bütün on dokuzuncu yüzyıl dünyasında yaygın hale gelmesinin kozmik bir kadere benzer bir zehap yaratmasının milliyetçiliğin fiktif ve mistik doğasından kaynaklandığını vurgular (Carr, 1990: 59).

Millet, ulus etnisite kavramaları arasındaki belirsizliği gidermek için Antropolog John Borneman tarafından yapılan bir tasnife göre (Borneman,1988) bütün karmaşayı çözmeye iddiasında olmasa da daha somut ve daha belirgin bir sınıflama yapmaktadır. Borneman *nationalism* (milliyetçilik) ile *nationess* (ulusallık) arasındaki ayrımı daha belirgin çizgilerle tanımlar. Ulusallığı, bilinçli duyguları ifade eden ve ulusu aktif bir bağlılık nesnesi olarak tanımlarken, milliyetçiliği, günlük etkileşimlerin ve uygulamaların ifadesi olarak içsel, genellikle açıkça ifade edilmeyen- bir aidiyet duygusu olarak tanımlar (Borneman, 1988: 26). Bu ayırımı ulus daha rasyonel milliyetçilik ise daha duygusal bir tanım olarak ortaya koyulur. Bu uygulamalar ve rutinler, devlet politikalarının etkisi altındaki evlenme ve aile kurma gibi nispeten sıradan ritüellerden, savaşa katılım gibi nadir ve gösterişli etkinliklere kadar uzanabilir. Bu tür etkinlikler, erken modern dönemde ulusa bağlılığı inşa etmenin araçlarından biriydi. Bu süreç, -bir anlamda- modern bireyin tabiatının kutsallık ve mitler tarafından işlendiği, sessizce maruz kalınan tekniklerle yönlendirilir (Verdery, 1993: 41).

Modern çağın uluslarında, aidiyet ve referans gruplarının çokluğu ve yoğunluğu, toplulukların ve toplumun örtüşükleri ve ayrıldıkları alanın geniş ve büyük olmasıyla ilişkilidir. Bu durum, grupların belirli koşullardaki konumlarının farklı özgünlüklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak aidiyet gruplarının her biri, kendi temel yasasını dayatarak, kurabileceğimiz ya da maruz kalabileceğimiz bağları ikincil ve etkisiz hale getirebilirler (Enriquez, 2004: 88).

Milliyetçilik ideolojisinin, dağınık grup aidiyetlerini bir yapıda bütünleştirilmesi, ulusların modernleşme sürecindeki değişim ve dönüşüm eğilimlerine bağlı olarak değişmektedir. Milliyetçilik literatürü, dünyada deneyimlenen çeşitli milliyetçilik türlerini tanımlamak için uygun sıfatlar ürettiğinde daha karmaşık hale gelir. Sol ve sağ, muhafazakâr ve modernleşmeci; siyasal ulusçuluk, etnik, resmi, devrimci, diaspora, Batı ve Doğu, bütünlükçü ve demokratik, kolektivist ve bireyselci, liberal, toprak temelli etnik ve vekâlet milliyetçikleri gibi çeşitli sıfatlarla ifade edilebilen milliyetçilik, farklı yöntemlerden ve perspektiflerden çoğaltılabilir (Smith, 1996: 7).

Bu karmaşa ve iç içe geçmiş yapıların birbirlerini kesen ortak kümesine rağmen, Anthony Smith'in (Smith, 1996) vurguladığı etnik kimliğin ulusal kimliğin çekirdeği haline getirilmesi, en somut ve belirgin analizlerden biridir. Etnisitenin ulusal kimliğin çekirdeği haline dönüştürülmesi, toplumsal ilişkilerin etnik kimliği değil; vatan, toprak, ulusal kahramanlar, altın çağlar, kökenler ve diğer mitler hakkında bir meşrulaştırma sağlama işlevi gördüğü sembol-mit komplekslerini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, Smith, literatürü farklı ulusların ideolojik hareketinden ziyade, örgütsel kültürler üzerinden değerlendirir (Smith, 1996: 25).

Milliyetçilik, çıkmış olduğu koşulların özgünlüğüne bağlı olarak değişmekteydi. Örneğin; Amerika'da milliyetçilik, Avrupa milliyetçiliğinden farklıdır. Göçlerden kaynaklanan çeşitli etnik ve kültürel ırkçı arka planı olan milliyetçilik biçimleri farklıdır. Alman, Fransız ve Polonya milliyetçilikleri de birbirinden farklıdır. Sürekli sömürgeye maruz kalmış Afrika'daki milliyetçilik de diğer toplumlardakinden farklılıklar taşır. Afrika'da ortaya çıkan birçok milliyetçilik doktrini, yönetici elitler tarafından Avrupa'daki doktrinin adapte edilmesiyle, yönetimlerine meşruluk kazandırmak için kullanılmıştır. Bu doktrinlerin kabile ve *primordial* topluluklara adapte edilmesiyle farklı bir milliyetçilik anlayışı ortaya çıkmıştır (Birch, 2012: 7).

Milliyetçilik konusundaki tarihsel ve metodolojik sorunlardan biri, milliyetçiliğin modernizmin nedeni mi sonucu mu olduğu sorunudur (Gellner,1992: 65). Bu sorun özünde iki

uçlu bir tartışmadır. Modernleşme süreci, bu olguların hem nedeni hem de sonucu olarak döngüsel bir lojik olarak hareket eder. Başka bir ifadeyle milliyetçilik ideolojisi modernleşmenin hem nedenidir hem de sonucudur. Anderson'un bu konudaki varsayımı (Anderson, 1993) milliyetçiliği Endüstri Çağı'nın bir sonucu olarak insanların geleneksel, toplumsal yapıdan teknolojik değişimlerle yaratılan yeni "hayali topluluklara" yöneldiklerini ileri sürüyordu. Milliyetçiliğin ortaya çıkışının, modern devlet olgusuyla sıkı bir şekilde ilişkili olduğu ve kültürün sekülerleşmesine bağlı olduğunu ileri sürmekteydi. Son analizde ifade etmek gerekirse- milliyetçilik, sanayileşmenin ve kapitalizmin işlevsel bir önkoşulu ve sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak siyasal bir biçim olarak olmasa da tarihsel olarak milliyetçilik, sanayileşme ve kapitalizmin kurumsallaşmasından önce de vardı. Sanayileşme bu süreçte ulusal kimlikleri ve milliyetçilik ideolojilerini ortaya çıkışını kolaylaştırmıştır (Greenfeld, 1996: 18). Milliyetçilik konusundaki bütün farklı yaklaşımların nedeni Milliyetçilik ideolojisi kolektif bir bilinç olarak verili tarihi koşullarda farklı toplum ve farklı zamanlarda kendi özgünlüğünü taşımasından kaynaklanır. Bununla birlikte milliyetçilik farklı insanlar için farklı çağrışımlar yapabilir. Örneğin seküler liberaller için özgürlük ya da halkın egemenliğini çağrıştırabilir. Muhafazakârlar için yerel gelenekleri ve değerleri korumak anlamına gelebilir. Diğerleri için dil, kültür, ortak miras aracılığıyla tevarüs edilen toplumun ruhu olabilir. Marksistler için antiemperyalist hareket olarak nitelenebilir (Farina, 2021: 421). Aşağıda milliyetçiliğin bu farklı çağrışım biçimlerini değerlendireceğiz.

Milliyetçilik kuramının bu metodolojik sınırlılıkları tanımlandıktan sonra tarihsel sınırlılıkları analiz edildiğinde: İmparatorluk çağının siyasal düzeninden ulus devletler çağına geçiş süreci, Avrupa'da on yedinci yüz yıldan itibaren merkezi monarşi ve bürokratik merkezileşmeyle başlayan siyasal modernizm; önce İngiltere'de, sonra Fransa'da ve nihayetinde Avrupa kıtasının bütününe siyasal bir şantiye alanına dönüştürdü. Projenin taslağı ve sınırları aydınlanma düşüncesinin aklıyla çizilmişti. Bu ulus inşasının toplumsal fiziği, mühendisliği ve uygulaması Fransızlar tarafından Fransız devrimiyle hayata geçirildi. Her ne kadar bu projenin uygulayıcısı olarak "Fransız" tabiri kullanılsa da 1789'da Fransız denilen Frankoların oluşturduğu etnik grup, diğer farklı on üç etnik grup içinde; yirmi dört milyonluk Fransa'nın Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olan Fransa'da nüfusun sadece yüzde on üçünü oluşturan, üç milyonluk dar bir etnik gruptu. 18. yüzyılda ihalesi başlayan bu büyük siyasal inşa projesinin tamamlanması, talih ve trajik boyutuyla bu gruba kaldı. Proje, Cumhuriyet'in *find de siecle* (yüz yılında) Fransız ulusu ve yurttaşının ortaya çıkmasıyla tamamlanmış oldu. Fakat yüzyıllık süre içinde bu projenin üç kere yıkılıp yeniden yapıldığı düşünülürse, tadilat ve

restorasyon dönemleri de göz önünde bulundurulduğunda; projenin tamamlanması ancak 1871, üçüncü Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir.

Bugün, Fransız Devrimi ve Cumhuriyeti'nin üzerinden iki yüz otuz beş yıl geçmiş bulunmaktadır. Devrim, siyasal yurttaşlık ve siyasal milliyetçilik bakımından artık kendi yurttaşını üretmiştir. Bu süreç, Wallarstein' e göre (1993) sadece proje değil, aynı zamanda kaddedir. Ulusal kimlik mitosunun simetrik yüzlerinden biri olarak ulusun inşası, ortak bir tahayyülün rüyasını ve reel olarak zorlayıcı kurumsal gerçekliğini bir arada bulundurur (Balibar & Wallerstein, 1993: 110). Bu bakımdan hiçbir kimlik tek başına bir bütünü yansıtamaz. Çünkü evren ve insan yaşayışı, birbiriyle ilgisiz birbirlerinden ayrı, birbirlerine bağımlı olmayan nesnelere, olayların rasgele bir yığını değildir. Aksine evren ve insan yaşayışı nesnelere olayların birbirlerine bağlandıkları, birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bağlantılı, birleşmiş bir bütündür (Ergun, 2000: 217).

Milliyetçilik kuramları konusunda, milliyetçiliğin bir felsefesinin ve filozofunun olmadığı yönündeki ortak görüş pek çok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Milliyetçilik ideolojisinin liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm gibi bir filozofu yoktur. Aydınlanmanın filozofları bile milliyetçi değillerdi, daha çok bireyciydiler; Fransız Devrimindeki gibi, bireye özgürlük alanı tanıyan bir cumhuriyette yanaydılar (Smith, 1996: 10).

Milliyetçiliğin kurucu bir felsefesi olmasa da sosyal bilimlerin pek çok disiplinini bir araya getirmiş olması; kurucu bir sosyolojisinin olduğu söylenebilir (Anderson, 1993: & Gellner 1992: & Hobsbawmn 1992: & Smith,1996: Nairn,1981:). Milliyetçilik konusunda yapılan bu çalışmalarla birlikte milliyetçilik konusuna artan ilgi, milliyetçiliğin teorik niteliğinin yeni olduğu anlamına gelmez. Temelde milliyetçilik modernleşme sürecinin kültürel ve psikolojik bir fonksiyonu olarak görülür. Ekonomi-politik açıdan ise ulus devletler kapitalist sistemin siyasal birimleri olarak tanımlanırlar.

Milliyetçilik konusundaki literatür ve akademik çalışmalar milliyetçilikle ilişkilendirilen çeşitli olguların bir kısmı, somut analizlerden çok yararlı olmayan parçalı ve bütünün hipotezini kurmaktan uzak nesnesinden kopuk tanım ve yaklaşımlardır. Özellikle bu tür parçalı yaklaşımlar büyük ölçüde post-modernizmin son dönemlerde moda olan parçalı ve perakendeci yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan Kedourie'nin savunduğu milliyetçiliğin (Kedouire,1971) karmaşıklığına dair somut tarihsel anlayışa karşı duyulan hoşgörüsüzlükte aynı parçalı perakende yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bugün gözlemlenen bir başka şaşırtıcı eğilim ise, bazı analitik siyasi filozofların, milliyetçiliği genel söylem

biçiminden, militan liberal bireyciliğin aşırılıklarına karşı rehabilite etmeye çalışmalarıdır (Kitromilides, 2005: 663).

1990’larda başlayan küreselleşmeyle çok uluslu uluslararası şirketlerin ya da ulus aşırı yapılanmaların, egemen ulus devletlerin yerini alabileceği öngörüsünün, pratikte mümkün olmadığını üç yıl önce küresel bir felaket haline gelen Covid-19 pandemisi döneminde ulusüstü kuruluşların örneğinde görüldü. AB’nin bu kriz karşısında kıtasal ölçekte çözüm ve adaptasyon konusunda nasıl yetersiz kaldığı gözlemlendi. Bu süreç içinde, yine ulusal politikalar ve ulus devletlerin halen çok işlevsel bir niteliğe sahip oldukları ortaya çıktı. Ulusun ve ulus devletlerin sonunun geldiğini düşünsel ve torik düzeyde acelecilik ile ilan eden yaklaşımları temelsiz olduğu anlaşılmış oldu.

Gellner milletlerin ulusu yaratmadığını; aksine milliyetçiliğin ulusu yaratan bir neden olduğunu ileri sürer. Milliyetçiliğin temel dayanaklarından “geçmişin ortak hatırası” olduğu konusunda Anderson’la aynı görüşü paylaşır (Gellner, 1992: 54). Geçmiş zaman duygusu ise toplumsal hafızanın oluşmasında hatırlamak kadar unutmaya dayalı iki yönlü bir kavrayış biçimidir. Toplumsal hafızanın unutmama biçimi, ulus devlet öncesi Orta Çağ’ın siyasal iktidarının parçalı ve perakende hale gelmiş ayrımlarını unutturup suni bir ayrım olarak niteleyip ulusun doğal bir bütünlük olarak tasarlandığı varsayımı üzerine temellenir.

Milliyetçilik literatüründe farklı bir paradigma geliştiren Anderson’un millet ve milliyetçiliği tanımlarken kullandığı “*imaginative community*” (hayali cemaat) kavramıdır. (Anderson, 1993: 5) Benedict Anderson antropolojik bir yöntemle; ulusu hem egemenlik hem de belli sınırlılıklar içinde, muhâyysel bir cemaat olarak tanımlar. Bu yaklaşım, esasında Durkheim’in ‘*collective representation*’ kavramının geniş bir temsil biçimi “*primordial*” cemaat yapılarından daha büyük, daha karmaşık toplum yapılarına işaret eder (Durkheim, 1971: 9).

Anderson’un *hayali cemaatler* olarak tanımladığı milliyetçilik kuramının teorik kaynağını doğrudan olmasa bile dolaylı olarak İbni Haldun’un asabiye kuramına kadar geri götürmek mümkündür. Anderson’un Ernest Renan’ın çalışmalarına zihinsel aşinalığı ve yakınlığı olan bir düşünürdür. Renan’ın, toplumsal tahayyül olarak ulusların inşasında bütün ulusların tarihinin zaten yanlış yazılmak zorunda olduğunu söylerken; efsaneler ve ritüellerin ortak ideolojik kimliği yaratmadaki rolünü ve işlevini erken analiz eden düşünce adamlarından biriydi (Renan, 2018: 256). İbn-i Haldun Mukaddime’de asabiye meselesini açıklarken “*Neseb (etnisite), vehmî (itibari hayâli) bir şeydir. Asabiye’nin (etnisitenin) herhangi bir hakikati da yoktur*” tespitini dört yüz yıl önce yapmıştı (Haldun, 1988: 432). İbni Haldun’un “asabiye” kavramı bugünkü etnik milliyetçilik kuramında ‘*etnisite*’ ye karşılık gelen bir kavramdır. Fakat

milliyetçilik kuramlarında İbn-i Haldun'dan tek kelimeyle söz edildiğine rastlanmaz. Bu durum Batı'nın egemen düşünce geleneği içinde oryantalist bakışın düşünsel mirası sahibine teslim etmeme sağrılığının bir başka tezahürüdür. Benedict Anderson'un kaynaklarında İbn-i Haldun referansı görünmese de bu kavramı Ernest Renan'dan etkilenerek geliştirdiği güçlü bir ihtimaldir. Ulusun inşasında toplumsal tahayyül kadar ulus devletlerin yasaları, kurumları ve okulları ideolojik rıza aygıtları olarak dini kurumlarla birlikte işler (Althusser, 2003:72). Bu kurumsal birliktelik örgütlü bir hegemonya olarak aidiyet ilişkilerini sürekli bir düzen içinde yeniden üretir. Mensubiyet düşüncesinin sürekliliği, mevcut düzenin bir ürünüdür. Bu sürekliliğin dışı vurumu ise milliyetçilik ideolojisi olarak kendini gösterir. Ancak, bu bilinç hali sadece ekonomik ilişkilere bağlı değildir; kültürel, tarihsel ve geçmiş düşüncelerin siyasal, dinsel, kültürel ve dilsel ilişkilerin birleşiminden oluşur (Hroc, 2011: 24).

Milliyetçilik ideolojisini incelemek için en verimli başlangıç noktası, insanların geniş toplumsal grup içindeki nesnel toplumsal ilişkilerini belirlemektir (Hroc, 2011: 23). Modern siyasal ideoloji olarak milliyetçilik, yirminci yüzyıl boyunca tarihçiler, siyaset bilimciler ve sosyologlar arasında bitmeyen bir tartışma konusunu oluşturmuştur. Milliyetçiliği temel unsur olarak gören ve milleti ise onun türev bir unsuru olarak tanımlayan iki farklı yaklaşım vardır. İlki, milliyetçiliği neden olarak kabul ederken, diğeri milliyetçiliği milletin sonucu olarak kabul eder. Özellikle Gellner yaklaşımı (Gellner,1992) milliyetçiliği milletin sonucu olarak kabul eden bir perspektife sahiptir. Milletlerin tanımı, kendi iç dinamiklerinin yanı sıra diğeri milletlere atfen de yapılmaktadır. Bu sadece milletlerin özgünlüğünden değil, aynı zamanda bir çağın düşüncesinin tüm ulusların ortak teorik ve düşünsel kaynaktan türediği varsayımına dayanır (Hroc, 2011: 8).

Milliyetçilik, kültürel olarak bir toplumun geçmişinde devam eden toplumsal zihniyet ve karakter biçimlerindeki süreklilik ve düzenliliklere dayanmaktadır. Ancak, bu temellendirmelerin çoğu, tevatür, menkıbe ve hikayelerden oluştuğu için bir kez toplumsal muhayyilede yer edindiğinde kitlelerin tahayyülünde gerçeğin yerine ikame edilmesi zor değildir. Bu bağlamda Ernest Renan'ın ulus inşasında "*Bütün ulusların tarihi zaten yanlış yazılmak zorundadır*" (Renan, 258). Renan'ın bu cümlesi milliyetçiliğin reel politik kadar toplumsal muhayyilede sembol ve mitosların hem kurucu hem de açıklayıcı gücünü vurgular.

3. Modernleşme ve Ulusların İnşası

Orta Çağ'da toplumsal gelişme biçimi, var olan düzenin tarihsel seyri içinde ilerleyen toplumsal evren tahayyülüne sahipti. Modern çağın dünya ve evren tahayyülü ise pozitivist ilerleme anlayışına dayanmaktadır. Diğeri bir ifadeyle, modern çağın egemen düşünce biçimi,

siyasal düzeni toplumsal gerçeğe uyarlamak yerine toplumsal yapıyı bir ideal tasarım ve kalıba uydurarak ilerleme anlayışına dayanır (Gasset, 1992: 74) Modern çağın ulus inşası süreci, özellikle Avrupa'da siyasi merkezileşmenin etkisiyle 17. yüzyıldan itibaren toprak bakımından işgal, birleşme veya veraset evliliği yoluyla yönetsel birliklerin yaratılmasını sağlamıştır. Bu, doğrudan ulusların oluşmasını ifade etmese de, ulus inşası için bir iskelet ve çerçeve sağlamıştır (Smith, 2002: 175).

Avrupa'da merkezi monarşilerin oluşma süreci bir anlamda modern devletin ilk temellerinin oluşuma aşamasıydı. Uzun süreli kurumsal birliğe sahip olan bazı devletler, vatandaşları arasında önemli etnik veya kültürel azınlıklara sahipti. Örneğin; Fransa, Devrim öncesinde ulusal toplum içinde tam anlamıyla asimile olmamış veya yakın zamanda tamamen asimile olmuş azınlıklara sahipti (Birch, 2012: 36). Ulusal bütünleşme sürecin ortak geçmiş duygusunun kurumsallaştırılarak yayılması önemli bir işlev olarak görülmüştür. Ortak geçmiş duygusu, farklı tarihler ve farklı kuramlara referansla gerçekleşen bir süreç olmuştur. Bu sürecin bir kısmı dini terminolojinin seküler bir içerikle ikame edilmesi yoluyla, bir kısmı ise yerel dil yerine devletin resmi diliyle ortak duygu ve düşünceler yaratılması araç kılınarak gerçekleştirilmiştir (Balibar ve Wallerstein, 1993: 110).

Ulusal bütünleşme sürecinde kullanılan tarihi efsaneler, imparatorluk ya da krallık dönemlerine ait olmadıkları gibi ulus devletin doğasına da ait değildi. Bu efsane, mit ve ritüeller, ulusun muhayyel geçmişini anakronik bir biçimde meşrulaştırmıştır. Bu sürecin pekiştirilmesi, Wallerstein'in vurguladığı gibi bireylerin doğumundan ölümüne kadar gündelik pratikler ve aygıtlar ağı içinde yaratılan "homo nationalis"e paralel olarak "homo economicus", "homo politicus" ve "homo religious"un farklı araçların aynı amaçla kullanılması yoluyla mümkün hale gelmiştir (Balibar & Wallerstein, 1993: 118).

Ulusal bütünleşme, önce endüstri devrimiyle, daha sonra endüstri devriminin ekonomik, toplumsal ve siyasi biçimi olan modernleşmeyle ivme kazanmıştır. Bu bütünleşmenin diğer araçları, kısmen sosyal ve ekonomik gelişmelerin sonucunda; kısmen de hükümet politikalarının bilinçli projeleriyle olgunlaşmaya başlamıştır. Eugene Weber'in vurguladığı gibi (Weber, 1976) uluslaşma süreci sadece siyasi ideolojinin değil, aynı zamanda ulaşımın, tekniklerin ve sanayinin bu yapıları dönüştürdüğünü öne sürer. Fransa örneğinde olduğu gibi ulus başlangıçta pozitivist bir tasarı olsa da sanayileşme kentleşme eğitimle ulusal duygunun pozitivist bir tasarımın ötesine geçerek bir ulusun oluştuğunu savunur. (Weber, 1986: 215).

Sanayileşmenin ulus kültürünün oluşmasındaki etkisi kırsal alandaki kapitalistleşme süreci işçilerin köylerini terk etmeye teşvik ederek yeni endüstriyel alanlarda iş aramaya

yönelmesini sağlar. Bu süreç kırsal alanların sosyal topluluklarını erozyona uğrattırken, köylüden işçiye dönüşen bireyleri daha büyük ulusal topluma doğru mobilize eder. Akrabalık bağları zayıflar, yerel diller veya ağızlar egemen ulusal dile yerini bırakır. Böylece yerel kültürler ve gelenekler etkilerini kaybeder. Bu sürece, topluluk üyelerinin ulusal bütünleşmenin bir parçası haline gelmesini sağlayan kitle iletişim araçları eşlik eder (Birch, 2012, s. 36). Sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde farklı etnik grupların benzeşme süreci illa politik ve pozitivist bir projenin asimilasyonu olmak zorunda değildir. Bu benzeşim süreci sanayileşme kentleşme süreci içinde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Üstelik asimilasyon, yüzyılın başında kitliler nezdin olumsuz bir kavram olarak değil, modernleşme ve sınıf yükselmesinin bir aracı olarak görülüyordu (Hobsbawm, 2010: 182).

Bir nesnenin kendisi ile o nesne hakkında yazılanların bilgisi epistemolojik olarak birebir örtüşmez. İnceleyen ve incelenen arasındaki ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan bilgi, kendi bağlamında, güncel tarihsel koşullar içinde şekillenir. Nesnelere ve kurumların ömürleri, onları anlamlandıran insanın ömrüne göre daha uzun bir kaderi paylaşabilirler, ancak değişimden kaçınmazlar. Bu nedenle geçmişin bilgisi, içinde bulunulan zamanın koşullarına bağlı olarak verilen bir hükümdür.

Gellner'e göre (Gellner,1992) modernleşme milliyetçilik çağının ürünüydü. Ancak mefhumun muhalifi de doğrudur. Gellner 'in bu cümlesinin yüklemine öznesiyle yer değiştirildiğinde bu hükmün tersi de doğrudur. Çünkü modernleşmede on beşinci yüzyılda başlayan rüşeym halindeki modern devletin 18 yüzyılda varmış olduğu olgunluk biçiminden başka bir şey değildi. Gellner, modernleşmeyi milliyetçilik çağı olarak nitelerken aslında 15. yüzyılda başlayan modernleşme sürecini ve bu sürecin dört yüzyıl sonra geleceği noktayı değerlendirerek bir hüküm vermektedir. Geçmişe dair yapılan bütün hükümler, “*ex post facto*” hükümlerdir. Bu ilkesel epistemolojik yaklaşımla, Anthony Smith'in (Smith, 1996) milliyetçilik konusunda öne sürdüğü analiz yöntemi daha sağlıklı görünmektedir. Çünkü her kuramın üretildiği tarihsel koşullar göz önünde bulundurulduğunda, farklı dönemlerdeki farklı kurumları; ulus, krallık, imparatorluk, hanedan gibi güç odakları ile analiz etmek gerekir. Milliyetçilik ideolojisinde, tarihsel olarak belirli bir çıkış noktası belirlenemese de bu çağda ortaya çıkan bir üründür. Ancak, ebedi bir olgu olarak kabul edilemez. Soğuk Savaş döneminde Doğu Blok'undaki milliyetçi hareketler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra Avrupa Birliği ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar karşısında ulusal egemenliklerinin önemli bir kısmını teslim etmekten geri kalmadılar (Bell, 2018: 69).

Milliyetçi ideolojinin siyasal milliyetçilik türleri içinde, 19. yüzyılın pozitivist ilerlemeci anlayışının savunusunu yapan biçimleri yaygındı. Bu konudaki somut örneklerden biri, modernleşmeye öncülük eden Türkiye'deki asker ve sivil bürokrasinin, Mustafa Kemal'in liderliğinde, modernleşmenin temel ilkelerinden biri olarak milliyetçiliği parti programında benimsemesidir (Farina, 2021: 418).

Bu türden milliyetçiliği modernleşmenin ve kalkınmanın manivelası olarak kullanan uluslar Fransız Devrimi ve onun ideolojisine öykünerek bunu çağdaşlaşmanın hem amacı hem de aracı olarak benimsediler. Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu modelde Devrimciler, ulusu insanlar arası birliğin temel birimi olarak ideolojik tasarım olarak sundular. Devrimciler arasında halkı tanımlarken ulus ve millet terimleri aynı anlamda kullanılıyordu. Ulus'un inşası aydınlanmanın mekanistik kurucu aklıyla inşa edilecek soyut bir proje olarak sunuldu. Devrimin yaşandığı günlerde Verdun' da görevli Milletvekili Jean Baptiste Bo, 14 Mart 1794'te Kamu Selameti Komitesi'ne yazdığı raporda halkı tanımlarken "Ulus, her gün kurulmadıkça işlemeyen zemberekli saat gibidir" ifadesini kullanmıştır (Guerrin, 1986: 158).

18. yüzyıl Fransa'sında hukukçular ve siyasi düşünürler için ulusun en önemli niteliği onun birliğidir. 18'nci yüzyıl felsefesinin geliştirdiği ve Fransız Kurucu Meclisi'nin uygulamaya koyduğu ulus kavramı birlikçi olduğu kadar bütünlükçü bir temele dayanıyordu. "Halk aralarında farklılaşmalar olmayan bir bütündür" anlayışı hakimdi. Fransız geleneğinin bu anlayışını daha sonra onu taklit eden ikinci ve üçüncü kuşak devrim ve cumhuriyetler benimseyecektir. Nitekim Türkiye'de cumhuriyeti kuran iradenin milleti "imtiyazsız, sınıfsız bir yapı" olarak tanımlamış olması Fransız Devrimi'nin takipçisi olduğunu, yapılan devrimlerin özgün olmadığını ifadesiydi (Sarica, 1971: 94). Ulus denilince; 1791 Meclisinin kurucuları için, içinde hiç bölünme ve ayrılık söz konusu olmayan bir bütün akla gelmekteydi. Eski rejimde var olan sınıflar Soylular- Rahipler, Tiers Etat kaldırılmış, iktisadi farklılaşmaların meydana getirdiği sosyal sınıfların varlığı ise tanınmamıştır. Başka bir ifade ile burjuvazinin dışındaki sınıflar olgunlaşmadıkları, sınıf bilincine varamadıkları için, burjuva sınıfının çıkarları ve dünya görüşü milletin bütününe mal edilmişti (Sarica, 1971: 99).

Bu satırlardan da anlaşıldığı gibi Fransız Devrimi'yle birlikte ulus insan birliğinin temel birimi olarak ideolojik, düşünsel, soyut bir tasarım olarak sunuldu. Bu toplulukları ve toplumu tanımlayan kiliseyi ve monarşiyi devre dışı bırakarak bütün toplulukları ve sınıfları ulusa eşitleyen bir formüldü. Bu süreç bir anlamda egemenliğin kaynağını ve kullanımını kilisenin elinden almak için geliştirilen bir stratejiydi. Bu stratejiler sanki bir kere ebedi ve ezeli kavramlarmış gibi dinin ontolojik boşluğuna ikame edildi.

Bir ulusun oluşumu, var olmayan bir birlikteliği kurma çabası ya da çürümüş, bozulmuş bir birlikteliği devrimle yeniden inşa etme süreci olarak düşünülebilir. Bu süreç, geleceğe yönelik soyut bir tasarımın parçasıdır. Eğer bir milletin oluşturulması bir proje olarak kabul edilecekse, egemenlik somut bir topluluk veya millete dayandırılmalıydı. Jean-Jacques Rousseau'nun geliştirdiği devrimcilerin amentüsü haline gelen "genel irade," (Rousseau, 1988: 42) kimin tarafından dayandırılacaktı? (Cobban, 1944: 81). Aslında, oluşturulması beklenen millet veya halk, burjuva sınıfının kullandığı bir tür mistifikasyondur. Başka bir deyişle, egemenlik, erişkin ve yetkin hale gelene kadar, bu egemenliği onlar adına aydınlanmış zihinlerin temsilcileri olarak burjuva sınıfı geniş halk yığınlarına vesayet edecekti. Fransızların ulus inşa sürecinde sadece nüfusun yüzde 13'ünün Franko olduğu ve Fransızca konuştuğu 13 farklı etnik yapının tek bir kalıp içinde dönüştürülmesi bizzat devrimin ortadan kaldırdığı din ve onun kurumlarının yerine ikame ettiği kurumları yine itaat, ikna ve iman gibi dini yöntemin tersine döndürülmüş bir teolojisiyle gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bu birleşik fikirleri tüm Fransa'nın köylülerine benimsetme çabası, Protestan papaz Jean-Paul Rabaut de Saint-Étienne'in Aralık 1792'de Konvansiyon'a yaptığı bir konuşmada dile getirildi: "Onları yeni bir halk haline getirme yöntemlerini en iyi bilenler yine giyotine gönderdikleri papazlardı." Ancak bu kez, yöntem aynı olmasına rağmen amaç tamamen farklıydı (Weber, 1991: 287)

Devrimci Jakobenler, bu dönüşümü sadece dinden değil, aynı zamanda dilden değiştirmeye yönelik olarak, eski rejim döneminde Fransa'nın çeşitli dil çeşitliliğini göz ardı ettiği bir gerçekle yüzleşti. Devrimle birlikte, 1794 yılına gelindiğinde, Abbe Gregoire'nin etkisiyle, tüm nüfusun standart Fransızca'yı sadece kamusal alanda değil, aynı zamanda ev içinde de benimsemeleri gerektiğini anladılar (Cobban,1944: 169).

Türkiye'de, Mustafa Kemal'in Kur'an çevirisi ve Cumhuriyet döneminde hoca ve teologların benzer amaçlar için görevlendirilmesi, Fransız Devrimi döneminde dil üzerine yapılan tartışmalarda rahipler tarafından öncülük edildiği gibi, bir ulusun tam olarak var olmadığı veya sadece kısmen var olduğu bir yerde bilinçli bir politika izlemeye işaret ediyor. Bu bağlamda, milliyetçilik bilinçli bir politika olarak karşımıza çıkar. Bu politikalar, Fransız devrimcileri tarafından savunulan eğitim programlarını oluşturuyordu. Bu programlar, ortak değerleri, ortak sivil alışkanlıkları ve gerektiğinde ortak bir dil öğreten unsurları içermekteydi.

Milliyetçi ideoloji, kendi kuramı içinde paradokslar barındırır. Fransız Jakoben geleneğine dayanan zihinsel ve ideolojik kökler, ulusu ve egemenliğini diğer tüm otoritelere üstün kılan egemen yetki olarak kabul edilir. Ancak ulus muhayyel bir inşa olduğu için temel paradokslardan birisi, egemenliğin nasıl ideolojik bir siyasal tasarım olmayan bir şeyin üzerine

dayandırıldığıdır. Bu nedenle Fransız Devrimi'nin muhayyel egemenliği, aydınlanmanın yücelttiği aklın bir mistifikasyonu olarak da eleştirilebilir.

Bu dönüşümü sağlayan devrimin gücünden çok önemli dönüştürücü gücün devrimin siyasal ideolojisinden çok kentleşme eğitim modernleşme ulaşım ve sanayileşme ile gerçekleşmiştir (Cobban, 1944: 46).

Milliyetçiliği modernleşmenin bir sonucu olarak yorumlayan yaklaşımların temel öncülleri modernleşmeyi toplumsal eylemlerin doğasını dönüştüren eğilimler olarak nitelerler. Bu yaklaşımlar, sadece ekonomik temele dayanarak toplumsal değişimi açıklamaktan öteye geçerek, çeşitli boyutları ele alır. Bu bağlamda, Marxist düşünceye karşı bir duruş sergilerler. Max Weber'i, modernleşmenin çeşitli yönlerini açıklamış olmakla birlikte, sadece bir modernleşme teorisyeni olarak etiketlemek zor olacaktır.

Weber'a göre (Weber, 1978: 1325) ekonomik olgular, aktörlerin davranışlarına atfettikleri anlamlar tarafından şekillenir. Buna ek olarak bireycilik; metodolojik olarak, bileşik varlıkların somutlaştırılmasını ve bu nedenle sistemin ihtiyaçları açısından düşünmeyi engelleyen bir durumu ifade eder. Weber'ın düşüncesinde, "reel" ile "ideal" faktörler arasında veya klasik Marxizmdeki iktisadi alanın "altyapı" ve "üstyapı"ları arasında kesin bir ayrım yapılamaz.

Weber, modern toplumu, zaman ve mekânda konumlanmış tarihsel bir olgu olarak değerlendirir. Bu olgular, önceden belirlenmiş lineer bir yasallığa dayandırılmaz; bunun yerine, olası benzersiz tarihsel koşullara bağlı olarak ortaya çıkabilir. Bu olguların belirlenmesinde çok boyutlu ve çok yönlü nedensellik etkilidir. Weber'ın yaklaşımı, modernleşmeyi sadece ekonomik etmenlerle açıklamanın ötesine geçerek, toplumsal eylemlerin anlamlandırılmasının ve tarihsel koşulların dikkate alınmasının önemini vurgular. (Greenfeld, 1996: 5).

3.1. Ulusların İnşasında Aydınların Rolü

Milliyetçilik başlangıçtan itibaren belirtilen anlamda bir orta sınıf ideolojisiydi. Ancak burada işleyen mekanizmayı anlamak için iki temel özelliğini analiz etmek gerekir. Birinci özellik aydınlarla ilgiliydi. İkincisi ise, tarihsel süreç içinde ortaya çıkan kitlelerle ilgiliydi. Bu iki özellik orta sınıfın yükselmesine hem gerekçe hem de meşruiyet sağlayan bir zemin oluşturdu. Orta sınıfın tarih sahnesine çıkmadan önce kollektif düşünce biçimleri vardı. Fakat bunlar ideolojik bir işleve bürünmemişti. Smith milliyetçilikte aydınların rolüne vurgu yaparak, aydınların milliyetçiliğin yükselmesindeki belirleyici rollerini kurucu bir ideoloji olarak

tanımlar (Smith, 2002: 194). Smith ve Hobsbawm Milliyetçiliğin yayılmasındaki rolü değerlendirirken benzer argümanları farklı perspektiflerden temellendirirler. Ulusun inşasında, yazılı milli bir edebiyat ve anadilde yazılan yerleşik kültürel aydın ve elitin varlığı, orta sınıftan çıkan yazarlar ve sanatkarlar aracılığıyla millet olma düşüncesinde öncü bir rol oynamıştır. Hobsbawm (Hobsbawm, 1992) milliyetçilik düşüncesinin yayılmasında entelektüellerin etkili olduğu, yazılı eserlerin ve kültürel üretimin ulusal kimliğin oluşturulmasında önemli bir rol oynadığı fikrini paylaşırlar. Bu bağlamda, aydınların ve kültürel elitlerin, milli bilincin oluşturulmasında lider bir konumda olduğunu savunurlar. Eric Hobsbawm' ın çalışmalarında, birçok ülkede soyluların ve ulusal orta sınıfın, -hatta alt orta sınıfın- ortaya çıkışı, bu grupların sözcülerinin çoğunlukla profesyonel entelektüeller olduğu yönündedir. Ayrıca, kültürel olarak eğitilmiş orta sınıfın, eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla, önceki imtiyazlı sınırlı alanın ötesine geçerek çok sayıda aydınının sürece katılımının sağlanmasının milliyetçiliğin yayılmasında etkili olduğunu belirtir (Hobsbawm, 2010: 55). Bu düşünceye paralel bir argümanı yine Nairn de paylaşır. Nairn'e göre endüstrileşmiş toplumlar dışında kalan toplumlar için geri kalmışlık sorununu çözmek için, milliyetçiliğin bir kalkınma ve modernleşme projesi haline dönüşmesinde aydınların öncü rolünü vurgular. (Nairn, 2021: 100).

Aydınların bu kültürel ve ideolojik öncülüğünün temel araçlarından biri olan matbaanın rolüne vurgu yapan Benedict Anderson ulusal bilincin oluşmasında; matbaayla birlikte etnik dillerin gelişmesi, bu dillerde kitapların yayılmasının büyük etkisi olduğunu; 16 yüzyıla gelindiğinde bütün Avrupa'da yirmi milyon kitap basıldığını, bunun her ulusun kendi dilinde bastırıldığı kitaplarla hem Latincenin hem de kilisenin bilgi tekeli kapitalist kitap yayıncılığı tarafından kırıldığını vurgular (Anderson, 1993: 54). Bu sorunu, reformasyon ile ulusçuluk arasındaki çarpıcı ilişkiden yararlanarak açıklar. Reformasyonun okur yazarlık ve kitaba bağlılık yönünde yaptığı baskı; tekelci rahipliğin ortadan kalkmasından ziyade, evrenselleşerek bireycili ve hareketli kentli nüfusu, ulusçu çağa yol açan unsurlar olarak değerlendirir. Gellner ise sanayileşmenin ve merkezileşmenin -bir de Weber'in ifade ettiği Protestanlığın- oynadığı etkilerin sonucuna vurgu yapar (Gellner 1992: 82) Gellner, ulusçuluğu ulusların ortaya çıkmasının sonucunda olmadığını; aksine ulusların oluşumunu şekillendiren etkenin ulusçuluk olduğu tezini savunmaktadır (Gellner, 1992: 85)

Benedict Anderson'un ifade ettiği imparatorluk döneminde, ABD de dahil olmak üzere; devletler savaştıkları insanlarla aynı dili ve aynı geçmişi paylaşan devletler olabiliyordu. Bu tarihe kadar dil, milliyetçilik duygusunu besleyen bir unsur değildi (Anderson, 1993: 61). Bu örneğe paralel olarak, Osmanlı Safevi savaşlarında da iki taraf da Türkçeyi konuşan

imparatorluklardı. Şah İsmail'in şiirlerinde kullandığı Türkçeye, Yavuz Sultan Selim'in şiirlerinde kullandığı Farsçaya bakılırsa; kimin "daha Türk" olduğu tartışılabilir. Fakat bunlar her bakımdan anakronik tartışmalardır; imparatorluk siyasal yapılarında dil, etnisite ya da modern döneme ait ulus terminolojisi üzerinden tarihi kurmak ya da okumak en yaygın hatalardan biridir.

Milliyetçiliğin modern biçimiyle ortaya çıkışı alt sınıfların siyasal bilinçlenmelerine bağlıydı, Milliyetçi hareketlerin bir kısmı demokrasiye karşı düşmanca tavır alsalar bile milliyetçi hareketlerin çoğu popülist niteliğe bürünerek aşağı sınıfları siyasal yaşama dahil etmeye çalıştılar. Aydın sınıflar toplumsal geniş yığınların enerjilerini harekete geçirip ya yeni devletlerin kurulmasında ya da milli kurtuluş hareketlerine dönüştü (Nairn, 2021: 41).

3.2. Ulus İnşasında Gelenek Hatıra ve Hafıza

Hafızanın mekânlaştırılması Ernest Renan'dan beri kolektif hafızanın ulusun inşası ve ulusal kimliğin temeli olarak belirleyici bir unsurdur. Ancak, daha az bilinen bir nokta şudur ki ulus inşasında paylaşılan hafızanın belirli yerlere ve kesin topraklara bağlanması gereklidir. Belirli bir türdeki paylaşılan hafızanın belirli bölgelere bağlanma süreci, bu hafızanın etnik hafızalara dönüşmesini sağlar ve bu da ulusal kimliğin oluşumunda önemli bir rol oynar (Smith, 1996: 453). Örneğin, göçebe formasyona sahip topluluklarda mekâna bağlı hafıza zayıf olabilir ve siyasal otoriteye yönelik davranış biçimleri de zayıf olabilir. Özellikle imparatorluk siyasi yapılarında göçebe topluluklara yönelik iskân hem vergi hem de askerlik nedeniyle sürekli merkezkaç eğilimler içinde olduğundan toplumsal hafızanın tekrarıyla bir ortak kimlik ya da kamusal otoriteye inanma eğilimleri rıza aygıtlarından çok zor aygıtlarına dayanarak üretilir. Geçmişin hangi yönlerinin hatırlanıp hatırlanmayacağı ise; ulus devletin hegemonik aygıtlarının ortak hafızayı geliştirme kabiliyetine bağlıdır. Bu hafıza, Fransız ulusunun inşası örneğinde olduğu gibi Rosseaucu anlamda yurttaşlık kültürüyle de oluşturulabilir. Ya da Gellner'in ifade ettiği modernleşme ve sanayileşmenin değiştirici ve dönüştürücü gücünün sonucu olarak da ortaya çıkabilir (Gellner, 1992: 125).

Kuşkusuz, ortak hafıza milliyetçiliğin benimsenmesinde gerekli bir ortak payda olsa da tek başına yeterli bir gerekçe değildir. Bu hafızayı sürdüreceği reel kurumlara aktarımlara da ihtiyaç vardır. Milliyetçilik, muhayyel bir tasavvura dayanmakla kalmaz, aynı zamanda somut yaşanan geleneklere de dayanır. Gelenek ise hafıza demektir. Paylaşılan hafıza, bir toplumun yapı taşlarıdır. Uluslar, hafızalarını günümüz zorluklarına ışık tutarak düzenler ve sıralar. Bu hafıza, yerleşik bir hafıza olarak tanımlanabilir. Vatandaşlar, yerlerinde ne olduğunu hatırlarlar ve bu, hayali bir geleceğe dayanmayan, sadece paylaşılan bir geçmişe dayanan bir kimlik yaratır

(Weber, 1991: 73). Hafızanın mekâna bağlı olarak yeniden pekiştirilmesi, bir toplumun değerlerini belirlemenin bir göstergesidir. Geçmişin sürekli olarak teologlar ve tarihçiler tarafından canlandırılması, devletin seküler ayinleriyle bu bilinci pekiştirir. Biri dini geçmişi hatırlatırken diğeri dramatik temsil aracılığıyla şimdiyi geçmişe bağlar. Ayinler, yıllık döngüsel olarak takvimin ritüellerini tekrarlayarak bir tarih anısına dönüşür (Halbwachs, 2020: 87).

Modern zaman kavrayışı doğrusal ilerlemeci olmasına rağmen, hafızanın pekişmesi için kullanılan zaman kavrayışı, döngüsel olarak dini takvimin yöntemlerini kullanır. Geçmiş zaman tahayyülü ile geçmişin kahramanları, imgeleri, efsaneleri ve ritüelleri geçmiş romantikleştirilerek bir sığınak haline getirilir. Özellikle İslam toplumlarında bu değişime karşı sürekli bir başlangıç mitosu olarak kanun-i kadim'e dönmek şeklinde tezahür eder. Bu duygu durumu bazen toplumsal değişimin metamorfozuna karşı nostalji duygusu olarak da tezahür edebilir. Nostalji, realite karşısında rasyonel bir tutum değil, tam aksine tutkunun akıl haline gelmesidir. Bu duygu durumu, toplumsal tarihsel bakış açısından uzak geçmişteki üstün bir yaşam tarzının kalıcı bir imgesi olarak tanımlanabilir. Sosyal bir form olarak nostalji, modern yaşamın belirsizliklerine karşı geçmişin güzel günlerinin özlemine ifade eder. Dolayısıyla, en azından Avrupa ve Orta Doğu'da nostalji, "teşhis anlamında" kullanılan bir sendrom olarak kabul edilir, bu da "bin yıllık kültürün dayattığı ağır yüklerden kaynaklanır (Amstrong, 1982: 16). Geçmişin yüceltilmesi ile ilgili bu duygu durumu, kültür mirasıyla ilgili bazı fikirlerin ve ideallerin, zaman, yer ve sosyal bağlamından bağımsız olarak neredeyse döngüsel bir şekilde formüle edilerek tekrarlanmasını sağlar. Hatıra ve hafıza geçmişin romantize edilerek milliyetçilik duygusunu canlı tutulmasını ve sürdürülmesini sağlar. Bu motivasyonlar bazen milli kurtuluş hareketlerine, bazen de emperyalizme karşı toplumun mobilizasyonunu sağlamada başlıca motivasyonları oluşturur (Bonacchi, 2022: 36).

Ernest Renan'a göre (Renan, 2018) ulusun inşasında geçmişin ortak hafızasını hatırlamak kadar geçmişi unutmaya da bağlı olduğunu vurgular (Renan, 2018: 215). "Unutma" eyleminin kendisi bir ulusun yaratılmasında esas faktördür. Renan'a göre bir ulusun özü, tüm bireylerin birçok ortak yönleri olması ve aynı zamanda birçok şeyi unutmuş olmalarıdır. Hiçbir Fransız vatandaşı Burgonyalı, Alan, Taifal veya Vizigot olup olmadığını bilmez; her Fransız vatandaşı, Saint Bartholomex Günü katliamını, 13. yüzyıldaki katliamlarını unutmuş olmalıdır (Renan, 2018: 251). Çünkü siyasal egemenliğin parçalı ve parçalanmış hale geldiği ulus öncesi dönemdeki aristokratik savaşlar, Hobbs'a göre ulusun eşitlik durumunun inşasının geçmişte kaybedilen egemenliğin intikamını, "unutma" temelli bir zemin oluşturmuştur. Anderson ise; ulus, bir topluluk ya da cemaat olarak hayal edildiğinde, her toplumda fiilen geçerli olan

eşitsizlik ve sömürü ilişkilerinden kaynaklanan çatışmaları sınıf çatışmasından çıkarıp ulusun dışında bir düşmana bağlayarak, milyonlarca insanın birbirini öldürmek yerine, sınırlı hayaller uğruna ölmeye razı olmalarını mümkün kılan ulusal bir kardeşlik duygusu oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu duygunun oluşumunda dinsel duygunun etkisinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulayarak, insan varlığının tabiatının kutsal olarak her zaman işlenebilecek bir tabiat olduğunu belirtir (Anderson, 1993: 29). Bu düşünceden hareketle şu sonuca varılabilir: Çağdaş dünyada egemenliği sağlayan kitle ve manipülasyon araçları ve kurumları düşünüldüğünde, etnik ya da siyasal ideolojik birlikteliği olan bir topluluğun kimlik veya din değiştirmesi için elli yıl gibi kısa bir zaman dilimi bile yeterlidir. Anderson, Avrupa'daki Aydınlanma Çağı'nın, dinsel düşünce çağının gün batımıyla aynı zamana denk geldiğini ve bu dönemin akıl ve milliyetçilik çağının doğuşuna tekabül ettiğini vurgular (Anderson, 1993: 25). 18. yüzyıl Aydınlanması, dinin yerine milliyetçiliği getirerek egemenliğin kaynağını ve kullanımını meşrulaştıran bir zeminde, ulusun icat ve inşa edildiği bir dönemi ifade eder. Bu meşrulaştırma süreci, Carl Schmitt' in ifade ettiği gibi, tersine döndürülmüş bir teoloji ile dini kavramları seküler bir içerikle susturarak *silet teology* ile gerçekleştirilmiştir (Schmitt, 2017: 46).

4. Milliyetçiliğin Türleri

Milliyetçiliğin çeşitli biçim ve türlere ayrılmasının nedeni farklı ideolojilerle olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Milliyetçiliğin ulus inşasında toplum kurucu ve açıklayıcı referanslarını ve egemenliği ulusa dayandırma güdüsü adeta 19. yüzyılın kozmik kaderi gibiydi. Milliyetçilik konusundaki çeşitliliğin nedeni siyasal rejimlerle toplumsal yapılar arasındaki uyum sorunundan kaynaklanmaktaydı.

Milliyetçiliğin türleri diğer ideolojilerle olan ilişkisi üzerinden çeşitli başlıklar altında tanımlanmaktadır. Milliyetçiliğin bu tanımları bazı tartışmalar ve sorular etrafında biçimlenir. Bunların başında Fransız Devrimiyle oluşan siyasal milliyetçilik türüdür. Bu milliyetçilik devlete sadakat, yurttaşlık, kolektif inanç, toprak ve medeniyet birliği gibi pek çok eğilimin birleşimidir. İkinci bir tür olarak liberal milliyetçilik modernleşme ve liberal demokrasilerin yükselişi ile milliyetçilik arasındaki ilişki liberal milliyetçilik türü olarak tanımlanır. Etnik milliyetçiliğin milliyetçi ideolojinin temel kurucu çekirdeği olarak kabul eden yaklaşımlar etnik milliyetçilik olarak tanımlanır. Dini muhafazakarlıkla milliyetçilik arasındaki ilişkiyi oluşturan ortak motivasyonlar muhafazakâr milliyetçiliği biçimlendirir. Bir başka milliyetçilik türü ise Sosyalist milliyetçilik farklı toplumların sömürge ve kurtuluş savaşlarında temel motivasyonunu oluşturan sınıf temelli bir hareketin taktiksel zorunluluğu olarak ezilmiş ulusal grupların hareketlerine nasıl bir tavır takınması gerektiğiyle ilgili bir milliyetçilik anlayışıdır.

Milliyetçilik türleri bu ayrımlar altında sınıflandırılmış olsa bile her tür milliyetçiliğin birbiriyle ortak öğeleri olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu ayrımları daha netleştirmek için milliyetçilik türlerini daha ayrıntılı olarak aşağıda incelenecektir.

4.1. Siyasal Milliyetçilik

Siyasal milliyetçilik teorik temelleri Fransız Devrimi'yle oluşmuş devlete sadakat, yurttaşlık, kolektif inanç, toprak ve medeniyet birliği gibi pek çok eğilimin birleşimi olarak ortaya çıkan milliyetçilik tanımlarında ortalama tanımları yansıtan milliyetçilik biçimidir. Fransız Devrimi'nin yüzyıl içinde şekillendirdiği "*civic nationalism*" Türkçeye "yurtseverlik" olarak çevrilebilir. Ancak, yurtseverlik kavramı, pek çok devrimci, paramiliter grup ve örgütlerin gözde kavramı olarak, ulusu bölmeye yönelik örgütlerin temel jargonu haline geldiği için, bu kavramı "yurttaşlığa bağlı milliyetçilik" olarak çevirmek daha uygun gibi görünmektedir. Yurttaşlığa bağlı milliyetçilik, özünde ortak bir siyasi topluluğa yönelik bağlılığa dayanır. Bu topluluk, genişletilmiş bir aile veya kabile olmaktan daha fazlasıdır; farklı etnik kökenlere sahip bireyleri de içerebilir. Ortak değerlere bağlılık, merkezi öneme sahiptir. Bu bağlılıklar, kamusal otoriteye olan bağlılıktır; sorumluluklarla birlikte işler. Vatandaşların hakları, görevleri kadar önemlidir. Siyasi topluluk, bireylerin görevlerini yerine getirip haklarını ortak bir şekilde kullanmalarından doğar. Siyasal milliyetçiliğin özü, siyasi toplumun sınırlarının belirlendiği somut bir olgudur. Bir ideal veya etnisitedeki gibi sadece muhayyel bir arzu değil, belirli bir yer ve zamanda var olan organik bir topluluğu ifade eder. Siyasal milliyetçilik, yaygın ve yanlış anlaşıldığı gibi sadece toplumun bir fraksiyonu tarafından siyasi ve ekonomik çıkarlarını ilerletmek için yapılmış bir şey değildir. Bu yapıda politik rejimler kültürü oluşturmaz, ancak onu yansıtır. Kültürle rejim arasındaki ilişki sentetiktir. Kültür, rejimin idealleriyle birlikte bireyin toplum içindeki rolünü tanımlar. Tanımlanan şekilde herhangi bir etnik kökenden gelen bir kişi ulusa katılabilir. Vatandaşın kimliği hayali değil, çok gerçektir, çünkü belirli pozitif haklarla tanımlanır ve görevlerin yerine getirilmesiyle şekillenir. Bu, hayali değil, kazanılmış bir kimliktir (Farina, 2021: 415).

Siyasal olarak milliyetçiliğin inşa ettiği modern ulusun oluşumu özetle şu şekilde bir seyir izlemiştir: Fransa'da, orta sınıfı temsil eden burjuvazinin içinde bulunduğu ve öncülük yaptığı Tiers Etat (üçüncü sınıf) yeni bir sınıf olarak, aristokrasinin ve eski rejimin toplumsal etkilerini tasfiye ederek, kendisini bütün ulusun temsilcisi ilan etmişti. Başka bir ifadeyle, vatandaşları eşit bireyler kabul ederek, kendi sınıflarını bütün yurttaşlarla özdeş addetti. Ulus olarak tanımlamaya çalıştığı yeni yurttaşlık kavramını, milli bilinç haline getirdi. Bu modeli çeşitli somut tarihsel tecrübelerle değerlendirdiğimizde, ancak bazı Avrupa ulusları için geçerli

olduğunu görürüz. Avrupa'nın genelinde, ülkelerinde burjuva toplumunun gelişimi ulusu var etme hareketiyle tam bir koşutluk içinde ilerlememiştir. Bu tip ülkelerde, söz konusu siyasal sistem içinde yaşayan halkla etnik olarak özdeş olmayan burjuvazi, eski egemen sınıfın yerine geçti. Dolayısıyla bu bölgelerde gelişen milli hareketler sadece eski rejim ve eski egemen sınıfı değil, söz konusu bölgede yerleşik milletin mensuplarından etnik olarak farklı yeni bir egemen sınıfı da karşısına almıştı (Hroc, 2011: 29).

Ulusun üyeleri arasındaki nesnel ilişkiler, siyasal milliyetçiliği zamanla bölünmez bir birlik oluşturarak birbirlerinden tecrit edilemez bir bütünlüğe dönüştürür. Milli bilinç, yani bir millete aidiyete dair farkındalık ve bu aidiyete ilişkin toplumsal bir kabul olmadan, modern bir millet de olmaz (Hroc, 2011, s. 34). Yurttaşlık modern ulus devletteki önemli bir tema, meşru ve etkili vatandaşlık demektir. Vatandaşlık terimi, üyelerin belirli ayrıcalıklar ve hizmetlere sahip olma hakkı karşılığında politik bağlılığı takas ettiği kişilere uygulanır. Özgürlük ve eşitlik prensiplerine dayanan, kişilerin haklarının toplum üyelerinin lehine genişletilir. Bu ifade; düşünce, inanç özgürlükleri ve mülkiyet hakkı gibi temel özgürlükleri içerir (Braungart, 1981: 49).

Günümüzde geleneksel ulus-devlet yapılarının küresel olaylar ve eğilimler tarafından derinlemesine sarsılması, yurttaşlığı önemli hale getirmektedir. Yurttaşlığı ulus-devletlerin yükselişi ve istikrarıyla bağdaştıran çalışmalarda, yurttaşlık modernliğin bir sonucu olarak görülmekte ve bu fiili durum statüden sözleşmeye geçiş olarak değerlendirilmektedir (Icduygu, Colak ve Soyarik, 1999: 188).

Milliyetçilik konusunda, temel sorulardan biri de ulusun diğer topluluk veya toplum yapılarından daha önemli olduğunu ispatlayan temel gerekçelerin neler olduğudur. Bir ülke veya krallığın, bir ulustan daha yapay bir şey olması mümkün olabilir mi? İnsanların yaşamlarında, uluslarından daha önemli bir şey olabilir mi? Bütün soruların yanıtları esasında bir yönüyle muhayyel olduğu kadar bir yönüyle de reel olarak geleneklerin ve zihinlerin yaratılmasına bağlıdır. İnsanların aile veya kabilelerinden daha büyük bir şeye tabi olmaları alışkanlıkların kurumsal hale gelmesine, diğer taraftan daha küçük gruplara tabiiyet ilişkilerini unutmalarına bağlıdır. Vataneşverlik insanlığa özgü, doğal bir sevgidir ve sadakate benzer. Milliyetçilik ise farklıdır, çünkü objesi ulustur, normal deneyimin bir parçası olmayan yapay bir şeydir. Bu yapaylık, zaman içinde alışkanlıklara, tutum ve tavırlara dönüşerek ikinci bir tabiat yaratır (Farina, 2021: 414). Bireyin ulus gibi toplum yapılarına sadakati ve bağlılığının sınırları bugün çağdaş anayasalarla hak ve özgürlük temelinde birey lehine genişlemesine rağmen yine de bazı gerilim ve sorunları içerebilmektedir.

Demokrasi ve bireycilik arasındaki gerilim, Alexis de Tocqueville gibi politika teorisyenleri tarafından fark edilmiş ve demokrasinin bireyciliği teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Ancak, aşırı bireycilik odaklanması, toplumsal parçalanma ve izolasyona yol açabilir. Her türlü kamusal erdemin bastırılmış olduğu dar bir bireycilik içine çekilmesiyle kendi çıkarlarından başka bir şeyle uğraşmamaya fazlasıyla yatkın hale gelir (Tocqueville, 2004: 40). Demokratik prensiplerle uyumlu bir şekilde tanımlanan vatandaşlık milliyetçiliği, aşırı bireyciliği dengeleyen bir topluluk ve ortak kimlik duygusu sağlayabilir.

Anderson milliyetçiliği tanımlarken (Anderson,1992) bir ulusun başka yer ve zamanda olan parçalarının birleşmesinden bahseder (Anderson, Ancak bu, ulusal kimliğin hayali niteliğini kanıtlamaz; aksine, kazanılmış karakterine işaret eder. Ulus, statik ve değişmeyen bir olgu değildir. İnsanlar tarafından yaratılsa da insanla sınırlı değildir. Siyasal milliyetçilik geniş bir kültür zemininde varlık alanı bulur. Nesillerle paylaşılan ideali ve mekânı miras alır. Siyasal milliyetçilikle ilgili yapılan eleştirilerden biri demokrasiyle olan ilişkisidir. Yurttaşlığa bağlı siyasal milliyetçiliğin demokrasiyle olan ilişkisi, Cumhuriyetlerin siyasal kriz dönemlerinde doğal sorunlar üretebilir. Siyasal milliyetçiliğe bağlı yurttaşlık modeli son tahlilde itidali bularak tekrar ana eksinine oturur. Siyasal milliyetçiliğin esas olduğu yurttaşlık modellerinde, demokrasinin kriz dönemlerine “*coup de etat* (cunta) dönemleri ya da devletin ve bürokrasinin cunta Bonapartizm dönemleri -tarihsel bir başka örnek olarak- gösterilebilir. Yurttaşlık sınırlarının temel hak ve özgürlüklerin devlet lehine sınırlandığı dönemler yaşanmıştır. Regis Debray, Cumhuriyetler hastalanınca varacağı yer kışladır. (Debray, 1997: 18) derken, cumhuriyetlerdeki proteryan iktidar eğilimlerini vurgular. Yurttaşlığa bağlı milliyetçiliğin pratikte bu tür sorunlarla karşılaşması, demokratik bir toplumun demokratik karakterini erozyona uğratması ve otoriterlerin eline geçen sivil hakların toplum nezdinde kaybolmasına neden olabilir. Ancak siyasal milliyetçilik teorisinde bu problemleri meşru görececek bir durum söz konusu değildir; yurttaşların haklarını garanti eden hukukun üstünlüğü ilkesi vardır.

Milliyetçilik ideolojisinin belirli bir etnik, dini veya kültürel farklılık temelinde belirli grupları veya bireyleri marjinalleştirmeye başlaması durumunda endişeler ortaya çıkabilir. Eğer siyasal milliyetçilik, milliyetçiliği çok dar bir şekilde tanımlar ve belirli vatandaşları tam katılımdan dışlar hale gelirse, bu demokratik prensipleri, kapsayıcılığı, eşitliği ve bireysel hakları zayıflatabilir. Yurttaşlık haklarına yönelik bu demokratik tehdit, milliyetçiliğin ne kadar kapsayıcı veya dışlayıcı olduğuna bağlıdır.

Sağlıklı bir demokratik sistemde, yurttaş temelli milliyetçilik, kapsayıcı niteliğe sahip nüfusun çeşitliliğini tanıyan ve tüm vatandaşların haklarını güvence altına alan bir

milliyetçiliktir. Bütün bu kaideleri boşa çıkaran eğilimler her zaman mümkündür. Örneğin siyasal milliyetçilik dışlayıcı bir hale gelirse, demokratik prensipleri zayıflatarak otoriterliğin yükselmesine zemin hazırlayabilir. Özetle, vatandaşlık milliyetçiliği ile demokrasi arasındaki etkileşim, milliyetçilik ideolojisinin kapsayıcılığına bağlıdır. Kapsayıcı vatandaşlık milliyetçiliği, demokratik değerleri destekleyerek bireysel hakları korurken topluluk duygusu oluşturabilir. Ancak dışlayıcı vatandaşlık milliyetçiliği, demokrasiye zarar vererek kapsayıcılığı zayıflatabilir ve potansiyel olarak otoriterliğin yolunu açabilir (Farina, 2021: 416).

4.2. Liberal Milliyetçilik

Ulus ve modernleşme arasındaki ilişki liberal bakış açısının temel unsurlarıyla da tanımlanabilir. Bu tanım; modern birey, kitlesel politik özgürlük, demokratikleşme, uzmanlaşma, iş bölümü, siyasal yapının rasyonel bürokratik mekanizmaları gibi unsurlarla tamamlanır. Bireycilik, özgürlük ve modernleşmenin iktisadi süreçleri, Alman felsefi geleneğinde ve özellikle Kant, Schiller ve Hegel gibi klasik Alman filozofları tarafından desteklenen tezlere dayanmaktadır. Ancak, Marx, Max Weber ve Frankfurt Okulu gibi düşünürler, politik özgürlüğü modernleşmenin iktisadi ve mali süreçlerine bağlayarak açıklar (Balibar & Wallerstein, 1993: 41).

Will Kymlicka (1991) Neil MacCormick (1996) gibi düşünürlerin argümanları, milliyetçiliği soy veya din yerine ulus temelli modern siyasal düzenin bireyi ile ilişkilendiren bir perspektife dayanır. Bu görüşe göre, kültürel liberalizmin uygulanabilir hale gelmesini sağlayarak cemaatçi eleştirilere cevap verir. Ancak, bu entelektüel pozisyon, içine ulusal kültürün evrensel olarak görünür ve tartışılabilir olmayan bir politik otorite yerleştirdiği için liberalizmin anayasalcı yaklaşımıyla çelişir. Ayrıca, kültürel milliyetçi bakış açısının, karar ve düşüncelerinin belirli olmayan güçlere bağlı olarak belirlenme eğiliminde olduğunu savunur (Garson ve Rubin, 2015: 197). Liberal milliyetçi anlayışın bir başka hareket noktası ise toplumsal gelişme ve ilerlemenin bir parçası olarak görmesindedir. Ulus, bir kişinin doğduğu topluluğu temsil eder ve biyolojik doğum gerçeğine ek olarak kültürel topluluğun tarihsel evrimini ve bölgesel yapısını içerir. Ulus, belirleyici bir merkezi oluşturur ve homojen kültürüyle sadece büyük bir alanı değil, aynı zamanda sürekliliği sağlar (Grosby, 2005, s. 7). Bu bakımdan ulus, bireylerin bir araya gelerek ortak bir kimlik oluşturduğu ve birbirleriyle benzerlikleri üzerinden bir bağ kurduğu bir topluluğu temsil eder. Ulus, zorlayıcı ve sınırlayıcı bir vizyona sahip olmanın yanı sıra, gönüllü bir nitelik taşıyan bir amaçlar bütününe teşvik edilmesini de amaçlar. Ulusun varlığını birey kişisel tarihinde ve özgürlük hakkında benzerlik vurgusu yaparak ortaya koyar (Kennedy, 1994: 48).

Milliyetçilik teorilerine göre; milliyetçilik, siyasi devleti ulusla özdeşleştirmeyi amaçlar. İngiltere ve Almanya örneklerinde, İngiltere'nin liberalizmle, Almanya'nın ise daha çok milliyetçilikle ilişkilendirildiği bir eğilim gözlemlenir. Bu iki ülke arasındaki siyasi gelişim farklılıklarına dayanmaktadır. İngiltere'nin birleşik bir siyasi devlet olması, Almanya'nın ulusal birliğini sağlamaya çalışıyor olması bu durumun alt yapısını oluşturur. Tarihsel olarak; Kutsal Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün, Almanya'nın siyasi yerelliklere bölünmesine neden olması; İngiltere'de ise resmi siyasi birliğin, birlik yasaları ile önceden sağlanmış olması bu tipik örneklerin tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi açısından önemlidir (Kaiser, 1999: 20). Ayrıca, Almanya'nın Westfalya Anlaşması öncesinde iki bin beş yüz devlete ev sahipliği yaptığı, bu anlaşma sonrasında ise bu sayının üç yüz kadar azaldığı bir coğrafya olduğunu belirtmek de gereklidir (Sander, 2006: 100).

4.3. Etnik Milliyetçilik

Etnik milliyetçilik, bir siyasi topluluğu oluşturan kişilerin homojen bir ırkın üyeleri olduğu veya olmaları gerektiği varsayımına dayanır. Bu anlayış, genetik faktörlerin ulusu tanımlamada merkezi bir rol oynadığına dayanır ve kişilerin "Alman" veya "Polonyalı" olarak kabul edilmesini, yer ve sadakat yerine genetik özelliklere dayandırır (Farina, 2021, s. 415). Ulus kavramının en yanlış ve yaygın kullanımı etnik grup veya etnisite ile karıştırılmasıdır. Bir ulus, bir etnik grup olmaktan daha fazladır. Çünkü bir ulusun sahip olduğu toprak bakımından hem de inanç bakımından etnik gruptan farklılık gösterir. Ulusların etnik kimlik üzerine dayanması zorunlu değildir (Barrington, 1997: 713).

Genetik faktör, romantik milliyetçilerin kültürel kimliklerini korumak için özerklik önlemleri talep etme kararlılığıdır. Etnik ve yerel bağlılıklar, toplumsal yaşamın kalıcı özellikleri oldukları inancına dayanır. İnsanlar genellikle kendi etnik gruplarına ve büyüdükleri topluluğa bağlılık hisseder. Bu bağlılıklar, birçok kişi için geniş ulusal toplum ve kurumlarına olan bağlılıklarıyla örtüşse de bazıları için etnik veya genetik benzerliğe sahip topluluklar hâlâ siyasi tutkuların başlıca nesnesidir (Birch, 2012: 71).

Milliyetçilik olgusuna etno-sembolist bir açıdan yaklaşan Smith'e göre Smith (1990) modern dünyanın bir 'uluslar dünyası' olduğunu söylemek hem bir gerçeği hem de bir isteği ifade etmek anlamına gelmektedir. Etnik milliyetçiliğin ebediyen sürekli var olduğu yönündeki inşa edilmiş muhayyile, bizzat antropoloji, sosyoloji ve arkeolojinin 19. yüzyıl modernizminin çocukları olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Etno-sembolik kuramı geliştiren Smith'e göre (Smith, 1996) modern dünyanın parsellere ayrılmış ulus yapıları modern dünyanın örgütlü geniş topluluklarının siyasal statüsüdür. Bu statü dünya üzerinde siyasetin ve devletlerin

meşruluklarının dışsal sınırlarıdır (Smith, 1996: 171-202). Modern ulus devletlerin sınırları tek bir etnik nüfusun sınırları ile kısıtlı kalmaz. Bütün ulus devletler etnisiteyi ve ulusları birlikte ele alırlar. Örneğin bir yanda Katalanya, İskoçya ve Flanderler gibi bütünüyle palazlanmış uluslar ve İspanya'daki Galyalılar ya da doğu Almanya'daki Sorblar gibi etnik topluluklar bu durumun örnekleridir (Smith, 1996: 171). Modern ulus-devletler, belirli güç merkezleri etrafında oluşturulmuş siyasi statülerdir. Bu siyasi statüler birliğini korumak ve amaçlarına ulaşmak için kendi uluslarını diğerlerinden üstün ve misyon sahibi görmelerini sağlamak için milliyetçilik ideolojisini bu amacı gerçekleştirmek için en önemli ikna edici ideolojik araç olarak kullanırlar (Baum, 2001: 89).

Elie Kedourie, milliyetçi romantizmin temel nedenini, insan doğasındaki korku ile hazzın, aşk ile nefretin, zulüm ile şefkatin birbirinden ayırt edilemediği taşkınlık hali üzerine kurar (Kedourie, 1971: 45). Kedourie'nin milliyetçilik konusunda vurguladığı bu duygu hali yaşamları kökten değiştirebilecek insanüstü bir varlığın beklentisinin siyasi ifadesidir. Kedourie'nin bu yaklaşımı, Hobbes'un (2007) güvensizlik duygusunun sonucu olarak doğacak Leviathan'ın siyasi kimliğe bürünmüş egemenliğini çağırır.

Birçok tarihçinin özellikle Hans Kohn'un batı/doğu milliyetçilikleri ikileminde ortaya koyduğu üzere; modern ulusun bu iki teritoryal ve etnik kavramlaştırması, ulus oluşumunun ilk dalgasındaki farklı deneyimleri yansıtır ve onlarda tecessüm eder. İlk örnekler batıda İngiltere, Fransa, İspanya, Hollanda ve daha sonra İsveç ve Rusya'da meydana gelmiştir (Kohn, 1965: 89). Burada 'etnik devletler', ekonominin birleştirilmesi, teritoryal merkezleşme, eşit yasal hakların sağlanması ve kamusal kitlesel eğitim sistemlerinin büyümesi ile yavaş yavaş 'ulus devletler'e dönüşür (Smith, 2015:181).

Etnik milliyetçiliğin oluşmasında bir başka faktörde göç olgusudur. Göç kategorisinin ırk kavramının ikame edici ve sınıf bilincini parçalayıcı etken olarak işleyişi, bize ırkçılığı besleyen diğer bir hususu gösterir. Meritokratik sistem, siyasi olarak en az istikrarlı sistemlerden biridir ve ırkçılık, cinsiyetçilik gibi olguları teşvik eder (Balibar & Wallerstein, 1993: 42). Irk ve ulus söylemleri bir inkâr biçimi altında olsa da hiçbir zaman birbirinden çok uzak değildir. Bu nedenle, ulusal topraklarda göçmenlerin varlığı Fransız karşıtı bir ırkçılığın nedeni olabilir. Balibar, milliyetçiliği ırkçılığın nedeni olmasa bile ortaya çıkmasında veya iklimin oluşmasında dolaylı etkisi olduğunu ileri sürer (Balibar & Wallerstein, 1993: 45). Etnik milliyetçilik ve daha üst kimlikler arasındaki karşıt eğilimler, kabile mezhep ve etnik sınırlar boyunca bu eğilimler ulusların içlerinde ve sınırlarında gerilimler modern dünyada halen sürgit devam etmektedir (Dekmejian, 1995: 21).

4.4. Muhafazakâr Milliyetçilik

Din ile milliyetçilik arasındaki ilişki üzerine düşündüğümüzde, çeşitli olasılıklar ortaya çıkar. Milliyetçiliğin teorisinin dinden bağımsız olarak var olduğu birinci varsayım, özellikle Fransız türü siyasal milliyetçilik bağlamında geçerlidir. Ulusun başlangıçta din ile ilişkisi, dinin etkisi dışında bizzat ona karşı onu ortadan kaldırarak varlık alanı bulur.

Bu konudaki temel yaklaşım milliyetçiliği bir tür sahte din ya da modern bir din olarak dinin yerine ikame edilen bir ideoloji olarak görmektedir. Dinin kurumlarını seküler bir tarzda taklit ederek, efsane ve mitoslarla, bayramlarla, kurumsal ayinlerle ulusu inşa etme çabası, Levi-Strauss'un ifadesiyle siyasal ideolojinin mitsel düşünceye benzediği şekilde açıklanabilir (Strauss, 2004: 67). Modern toplumlarda, bu sürecin dinin yerine geçtiği ileri sürülmektedir. Böylece ulusal kimliğin anlamı, sembolik bir mücadele nesnesi haline geldiğinde, ulusal üyelik ve bilinç, kolektif ritüeller, festivaller ve bayramlar aracılığıyla yeniden üretilir (Bonikowski, 2016: 461). Ulusal kimlik ve sembollerin yaratılması, dinin kavramlarından ödünç alınarak veya tersinden bir teoloji olarak kullanılarak gerçekleşir. Ulusal kimlik sembollerinin, bayrak, flama, marş gibi unsurların yaratılması ve benimsenmesi bu sürecin bir parçasıdır.

Milliyetçiliğin modern dünyanın, "sahte dini" olduğu iddiası Schmitt'in modern devletin meşruiyetini sağlamak için orta çağda dine ait olan meşruiyetin modern seküler dönemde tersine döndürülmüş bir teoloji aracılığıyla sağlandığı iddiasını pekiştiren bir argümandır (Schmitt 2005: 75). Bu seküler teoloji ya da sivil teoloji gibi kavramlar, devletin sivil görev kültürünün oluşturulmasında devleti kutsayan, ortak iyiliğe dindar bağlılığın önemini öğreten törenlerin seküler ayinlere dönüştürülmesiyle sağlanır. Bu nedenle, yalnızca Tanrı'nın tapınmayı hak ettiği, sadece toplumsal adetler olarak yürütülen sadece törensel eylemlerden daha fazlasını gerektiren gerçek bir bağlılık istediğini ifade etmiştir (Farina, 2021: 421).

Muhafazakâr milliyetçiliğin en temel özelliklerinden biri milliyetçiliği otarşik bir zihin dünyası içinde sürekli dış etkilere ve yeniliklere karşı bir reaksiyoner yönü içe doğru bir eğilim içinde olmasıdır. Batı'nın teknolojisini epistemolojisinden ayırmaya dayanan bu minimalist yaklaşım özünde romantiktir. Hesaba katmadıkları şey teknolojik hayatın toplumsal değerler üzerindeki etkileridir (Öğün, 1992: 99). Üçüncü Dünya Popülizminin, felsefi-ahlaki düzeylerine işaret eden, kırsal hayatın idealleştirilmesine dayanan ekonomik romantizm, sanayileşme ve modernleşmeyi amaçlayan düşünce ve hareketler karşısında son tahlilde ikincil kalmaktadır. Son olarak muhafazakâr milliyetçilik bazen küresel güçlere karşı bir direniş biçimi olarak ortaya çıkabilir. Ancak aynı zamanda bu güçlerin avantajlarından yararlanma aracı olarak kullanıldıkları takdirde artabilir. Bir taraftan eşitsiz küresel hegemonya tehdidine

karşı dinsel kimlik bağları oluşturarak kendini savunma çabası güçlenirken, diğer taraftan uzaktaki insanlarla birlikte hareket etmek ve insan hakları, milli egemenlik gibi evrensel değerlere vurgu yaparak iş birliği boyutu kazanabilir (Lewellen, 1992: 207).

4.5. Sosyalist Milliyetçilik

Marksist kuramcılar, milliyetçilik ve ulus konusundaki temel teorik dayanakları, mübadele ilişkileri ile ulusal pazarın gelişiminin modern ulusun oluşumunun en önemli ve belirleyici önkoşulu olduğu konusunda genel bir mutabakat içindedirler. İmmanuel Wallerstein, milliyetçilik ideolojisini hem milliyetçi hem de devrimci ilerlemenin ideolojik aracı olarak tanımlar. Wallerstein, milliyetçiliği anti-sistemik hareketler olarak nitelendirir ve hem sosyalist hem de milliyetçi hareketlerin ilerleme ideolojisine sadık taraftarlar olduğunu ileri sürer (Balibar & Wallerstein, 1993: 95). Milliyetçilik, modernleşme teorisi çerçevesinde, klasik Marksizm çerçevesine benzer şekilde, belirli aşamalardan geçen tarihsel ve doğrusal bir ilerleme olarak görülüyordu. Bütün toplumların belirli bir noktada birleşeceği bilinen bir aşama (modernite) ile doruğa ulaşıyordu. Bu ilerleme mekanizması, modernleşme teorisinde olduğu gibi Marksizm'de de ekonomikti: kapitalist (veya ticari) çıkarlar tarafından yönlendirilen endüstrileşme sürecinde ekonomi temel faktördü. İşte bu mekanizma, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda ulusun inşasında rol oynadı (Greenfeld, 1996: 5).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra sanayileşmesini tamamlayamamış ve sömürge statüsünde olan ülkelerde milliyetçilik, ekonomik kalkınma ve bağımsızlık mücadelesinin temel ideolojik aracıydı. Milliyetçilik sömürge ülkelerinin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının sömürülmesine karşı Batılı sanayileşmiş ülkelere tepki olarak ortaya çıktı (Selçuk, 1965: 96)

Sosyalist düşünce taraftarlarının milliyetçilik konusundaki ilgisi, özellikle ezilmiş ulusal grupların hareketlerine nasıl bir tavır takınması gerektiğiyle ilgilidir. Enternasyonalizm çerçevesinde, iki temel pozisyon ortaya çıkar: Birincisi, mevcut devletler çerçevesinde sadece sınıf temelinde örgütlenmeyi savunur ve 'milliyetçilikleri' kınamaya yönelir. İkincisi, ulusal taleplerin anti-sistemik olduğunu ve işçi sınıfı hareketlerinin geniş ilerici talepler dizisinin bir parçası olarak desteklenmesi gerektiğini kabul eder. Bu, önemli bir taktik tartışma olmasına rağmen, her iki pozisyon da 'tüm tarih, sınıf mücadelesinin tarihidir' stratejik önerisini sorgulamaz (Balibar ve Wallerstein, 1993: 95).

Sosyalistler, başlangıçta milliyetçiliği göz ardı etmiş gibi görünse de, 19. yüzyılın sonunda evrensel oy hakkının yaygınlaşmasıyla birlikte bu konu gündeme geldi. Sosyalist hareketin parlamenter hareketlere karşı yeni bir tavır geliştirmesi gerekliliği, sosyalistler

arasında evrim-devrim, Menşevik-Bolşevik ve otoriterlik-revizyonizm tartışmalarını tetikledi. Bu tartışmalar, 1919'dan sonra II. ve III. Enternasyonaller arasındaki çatışmalarda devam etti. Sosyalistler için milliyetçilik meseleleri önemsiz gibi görünse de, Sosyal-Demokrat seçeneği devlet sınırlarını kabul etmekle örtüşüyordu. Diğer taraftan, Komünist hareketler ve ezilmiş ulusların hareketleri dünya genelinde paralel 'devrimci' çabaları savunurken, bu de facto olarak aralarında belirli bir sempatinin oluşmasına neden oldu. Lenin, bu de facto ittifakı teorileştirmeye çalıştı. Ancak, SBKP'nin diğer Komünist partilere hegemonyasını sarsan paradoksal bir sonuç ortaya çıktı (Balibar & Wallerstein 1993: 95).

Sosyalist düşüncenin modern biçimlerinde, dünya sistem analizi ve bağımlı okulların milliyetçiliği yorumlama biçimi ikili bir yapı gösterir: merkez ve periferi. Merkezde gelişmiş sanayileşmiş uluslar, çevrede ise onlara bağımlı olan ülkeler olarak nitelenir. Wallerstein gibi dünya sistem analizi taraftarları, Batı'nın kapitalizm tarafından yönlendirilen endüstrileşmesinin küresel ölçekte modern bir sosyal sistem yaratmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunur. Bu sistemde bazı toplumlar hegemonikken diğerleri bağımlıdır ve bağımlı toplumlar, hegemonik olanların endüstriyel ve kapitalist ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılır (Balibar & Wallerstein, 1993: 95). Sonuç olarak milliyetçilik konusunda sosyalist yaklaşımın gelişmiş bir kuramı yoktur. Ulusal kurtuluş hareketlerini sınıf temeli üzerine analiz edip sınıflar arası çatışma veya denge olarak kurulan ittifakların güçler koalisyonu yapısını açıklamaya politik farklılıklar üzerine temellendirirler (Berberoğlu, 1999: 80).

5. Sonuç

İnsan örgütlenmesinin farklı zaman ve mekanlarda çeşitli biçimlerde ortaya çıktığı bir gerçektir. Antropoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi, bu birlikleri aidiyet veya mensubiyet bağlarına göre kategorize etse de modern çağda primordial aidiyet ilişkileriyle modern devletlerin siyasal yurttaşlık kavramlarının iç içe geçmiş olduğu topluluklar ve yapılar hala varlığını sürdürmektedir. Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet kavramları, uzun bir süre sonra yeniden önem kazanmaya başlamış gibi görünmektedir. Mikro milliyetçiliklerin, örgütlü yapıların yokluğu merkez kavramının olmadığı esnek ve gevşek örgütlenmenin egemen olduğu bir döneme vurgu yaparak bu dönemi "Yeni Orta Çağ" olarak nitelendirmektedirler (Minc, 1995:27)

Ancak, günümüzde gelişmiş toplumlarda bu yapılar, hafızanın derinliklerine gömülmüş masalsı unsurlar gibi algılanmaktadır Ortadoğu, Afrika ve Uzak Doğu'da, "retribalization"(yeniden aşiretleşme) olarak nitelendirilen çeşitli mikro milliyetçiliklerin

gözlemlendiği çalışmalar bulunmaktadır. Kabile ve mezhep savaşlarına dair haberlerin hala gelmekte olduğu bir dönemde yaşamaktayız.

Dünya artık muhayyel veya reel süreçlerle oluşturulmuş siyasal statü birimleri olan ulus devletlerini modern büyük siyasal kabileler olarak nitelendirmek zor olsa da Covid-19 pandemisi, ulus devletlerin hala en güçlü yapılar olduğunu bir kez daha gösterdi. Özellikle Avrupa'da, finans kapitalin ulusal pazarları oluşturarak ulusal bütünlüğü sağladığı dönemden, ulus devlet sınırlarının finans ve küresel kapitalizmin ideolojisi için yapay hale geldiği bir sürecin başlangıcına geçilmiştir.

Makalede, milliyetçilik, ulus, ulusçuluk ve ulus devlet gibi kavramlarının çok katmanlı ve perspektifli olduğu, tarihsel ve yöntemsel olarak sınıflandırılmasının zor olduğu vurgulanmıştır. Milliyetçilik kuramlarının farklı yaklaşımlar içinde yapılan tanımlar ve karşılaştırmalarla toplumsal yapının iç içe geçmiş ilişkileri, tabiiyet ilişkileri ve kültürel-siyasal-tarihsel koşulları analiz edilmiştir. Milliyetçiliğin bir felsefi kuramı ve filozofu olmasa bile, sosyolojik ve siyasal analizlerinin her dönemde yeniden yapılabilir olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, modernleşme çağının ideolojisi olan milliyetçilik düşüncesi ve onun kurumsal dış siyasal çerçevesini oluşturan ulus devlet statülerinin, Avrupa'nın son beş yüzyılında tanımlanmış sınırlar ve karşılıklı ilişkilerle ulusal devletlere dönüştüğü bir dönemin yansıması olduğu belirtilmiştir. Ancak, bu yapıların ebediyen sürecek bir form olmadığı, tarihsel bir olgu olarak belirli bir dönemde biçimlenmiş yapılar olduğu vurgulanmıştır. Özellikle sınırların belirlendiği 19. yüzyıl, dünya genelinde ulusal devletlerin oluşumunun en yoğun olduğu dönemdir.

Ancak, ulusal devletlerin oluşumu başlangıçta içsel bir süreçken, sonradan büyük ölçüde dışsal bir süreç haline gelmiş ve asker ve ordu devlet oluşumunda belirleyici bir unsur olmuştur (Tilly, 2006: 567). Bu süreç, dünya geneline yayılmış ve devletlerin ulusal bütünlüklerini sağlama amacını taşıyan bir döneme geçişin belirginleştiği bir evreyi işaret etmektedir.

Milliyetçilik temelde homojenleştiren veya sınıflandıran bir söylemi içerir. Belirli ortak özelliklere sahip olduğuna inanılan insanlar arasında bir birlik hissi oluştururken, aynı ortak bağlantısı olmadığı düşünülen insanlar arasında mesafe yaratabilir. Bu durum sadece teorik düzeyde değil, aynı zamanda tüm tasnif ve tanımlar için geçerlidir, çünkü her tanımlama bir dışlamayı içerir. Tanımlayanla tanımlanan arasında her zaman hegemonik bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, modern siyasal milliyetçilik, vurgulandığı gibi, dışlamaktan ziyade

farklılıkları kapsayan bir niteliğe sahiptir. Siyasal milliyetçilik, liberal ideolojinin bir parçası olarak milleti ve milliyetçiliği, mantıksal zorunluluktan ziyade ortak geçmiş, toprak ve en önemlisi siyasal erkin anayasayla yurttaşlık temelinde bağlı olduğu bir perspektifle açıklanır. Bu yurttaşlığın hukuksal ilişkisinde din, mezhep veya etnik ilişki gibi unsurlar yer almaz.

Bütün milliyetçilik kuramlarının ortak kabul ettiği bir diğer konu ise hiçbir toplumun ve topluluğun saf ve homojen bir etnisiteye dayanmadığıdır, bu varsayımın dayandırılmış olsa bile muhayyel bir durum olduğudur. Dolayısıyla, bütün etnik yapıların ulus devletlerle sonuçlanması gibi tarihsel veya mantıksal bir zorunluluğun bulunmadığı belirtilir. Ulus devletlerin oluşumunun, Gellner' in de belirttiği gibi (Gellner,1992) bazı özgül koşullara bağlı olarak gerçekleştiği ve evrensel bir zorunluluktan doğmadığı vurgulanır. Milliyetçiliğin ve ulus devletlerin sonunu ilan eden görüşlerin aksine Milliyetçilik bugünkü dünyada kalıcı ve dinamik özelliğini halen korumaktadır. Milliyetçilik, muhtemelen gelecekte de dayanışma ve çatışma kaynağı olarak hizmet etmeye devam edecektir (Kıss, 1996: 301).

Makalede ele alınan bir diğer tema ise ulus devlet yapılarıdır. Milliyetçiliğin siyasal statüsü ve siyasal birimi olarak ulus devlet, genellikle kabile veya şehir-devletinden büyük, imparatorluktan ise küçük bir yapılardır. Ancak, bu yapıları ortaya çıkaran tarihsel toplumsal süreçler kendi özgünlüklerine de sahiptir. Ulus devletin, kabile, şehir-devleti, imparatorluk sonrası bir evreye tekabül eder.

Bu metinde vurgulanan bir başka konu, ulus devletlerin modernleşmenin damgasını taşıdığı ve zaman içinde toplumsal ve kültürel örgütlenmenin soykütüksel model ile yurttaşlığa dayalı model arasındaki gerilimlerin giderildiği bir noktada bulunduğudır. Ancak, bu gerilimlerin varlığı, ulusların inşa süreçlerinde ortaya çıkan bir durum olarak ele alınır. Filistin sorunu gibi günümüzdeki bazı sorunların, ulus devletlerin plan ve projelerinden bağımsız olarak açıklanamayacağı ifade edilir.

Metinde yöntem olarak, ulus devletlerinin modern siyasi birimler olduğunu belirli bir merkez etrafında, ulus adı altında yeni bütünleşmeleri ve birliktelikleri gerçekleştirmek için siyasal ve kültürel bağlarla birlikte ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak tanımlandığı ifade edilir. Bu olgunun ne tek başına ekonomizmle ne de tek başına kültüralizmle açıklanamayacağı ve toplumsal örgütlenmelerin maddi ve kültürel sembolik yaşamın bütünsel olarak belirleyici olduğu bir döngüsel lojik içinde birbirini karşılıklı belirlediği vurgulandı.

Sonuç olarak, bu çalışmada benimsenen bir perspektifle, milliyetçilik kuramlarının çeşitli yaklaşımları incelenmiş ve farklı ideolojik, politik, dini, kültürel ve ekonomik ilişkileri

birleştiren bir düşünce olarak zaman, mekân ve topluma göre değişik biçimler aldığı ifade edilmiştir. Bu çalışmanın özgün bulgularından biri olarak Benedict Anderson'un "hayali cemaatler" kavramının aslında İbni Haldun'a ait olduğu gerçeğidir. Bu çalışmada varılan bir başka bulgu ise modern dünyada ulusların oluşumunda teritoryal, kültürel birlik kadar ekonomik modernleşmenin toplumsal değişim ve dönüşümde aidiyet ilişkilerini dönüştürmede başat bir rol oynadığı sonucudur. Varılan bir başka sonuç ise uluslaşma konusunda tek başına etnik kimliğin bütün süreci açıklayamayacağıdır. Uluslaşma sürecinde geleneksel toplumsal tabiiyet ve aidiyet ilişkilerinin modernleşme süreciyle çözülerek ve kimlik karmaşıklığının çok boyutlu ilişkilerin bir bileşkesi olarak ortaya çıkmasıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2003). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları, 2b. (Çev. A. Tümertekin). İstanbul İthaki Yayınları.
- Amstrong, J. (1982). *Nations before nationalism*, University of North Caroline Press.
- Anderson, B. (1993). *Hayali cemaatler: milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*, 1. B (Çev. İ. Savaşır). İstanbul Metis Yayınları.
- Balibar, E, Wallerstein I. (1993). *Irk ulus sınıf; belirsiz kimlikler*, 2. B. Çev. N. Ökten. İstanbul Metis Yayınları.
- Barrington, L. W. (1997). "Nation" and "nationalism": The misuse of key concepts in political science. *PS: Political Science & Politics*. 30(4). pp. 712-716.
- Baum, G. (2001). *Nationalism, religion, and ethics*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Bell, D. A. (2016). Revolutionary France and the origins of nationalism: An old problem revisited. The roots of nationalism: *National Identity Formation in Early Modern Europe*. pp.1600-1815.
- Berberoglu, B. (1999). Nationalism, class conflict and social transformation in the twentieth century. *International Review of Modern Sociology*, pp. 77-88.
- Birch, H. A. (1989). *Nationalism & national integration*, Boston Univ Hyman.
- Bonacchi, C. (2022). *Heritage and nationalism: understanding populism through big data*. UCL Press.
- Bonikowski, B. (2016). Nationalism in settled times. *Annual Review of Sociology*, 42, 427-449.
- Borneman, J. (1988). Race, ethnicity, species, breed: Totemism and horse-breed classification in America. *Comparative Studies in Society and History*, 30(1), 25-51.
- Braungart, R. G., & Braungart, M. M. (1981). Nation-state development, multinational corporate growth, and citizenship: a theoretical comparison. *Humboldt Journal of Social Relations*, 48-79.
- Brewer, M. B., & Pierce, K. P. (2005). Social identity complexity and outgroup tolerance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 428-437.
- Carr, E. H. (1990). *Milliyetçilik ve sonrası*, (Çev. O. Akın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cobban, A. (1944). The nation state. *History*, 29(109), 44-57.
- Debray, R. (1997). Cumhuriyetçi misiniz, demokrat mı?. (Çev. A. Arslan) *Türkiye Günlüğü*, (47), 16-27.
- Dekmejian, R. H. (1995). *Islam in revolution: fundamentalism in the Arab world*. Syracuse University Press.
- Durkheim, E. (1971). *The Elementary Forms of the Religious Life* London .
- Enriquez, E., & Küçük, N. T. (2004). *Sürüden devlete: toplumsal bağ üzerine psikanalitik deneme. 1.B.* (Çev:N.T Ceviron) İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Ergun, D. (2000). *Kimlikler kaskacında ulusal kişilik: bütün olarak kişilik ve görelilik olarak kimlik*. Ankara, İmge Kitabevi.
- Farina, J. (2021). Nationalism, globalism, and religion. *Revista Portuguesa de Filosofia*, 77(1). 411-426.
- Goalwin, G. J. (2018). "Religion and nation are one": social identity complexity and the roots of religious intolerance in Turkish nationalism. *Social Science History*, 42(2). 161-182.
- Gasset, H.O (1992). *Tarihsel bunalım ve son insan*, 1.B. (Çev. N.G. Işık). İstanbul Metis Yayınları.
- Gerson, G. & Rubin, A. (2015). Cultural nationalism and liberal values: An elusive synthesis. *International Political Science Review*. 36(2). pp 197-213.
- Gellner, E. (Nationalism. *Theory and Society*.10(6). pp.753-776
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*, 1.B. (Çev. B. E. Behar). İstanbul İnsan Yayınları.
- Greenfeld, L. (1996). Nationalism and modernity. *Social Research*, 63(1). pp. 3-40
- Guerrin, D. (1986), *Fransız Devrimi 'nde sınıf savaşları* 2b. (Çev. Y. Alagon). İstanbul Yazın Yayıncılık.
- Grosby, S. E. (2005). *Nationalism: A very short introduction*. Oxford. Oxford University Press.

- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*, Cooser, L. E Trans, Chicago The University of Chicago Press.
- Haldun, İ. (1988). *Mukaddime I. cilt* (Haz. Süleyman Uludağ). Dergah Yayınları İstanbul.
- Hobsbawm, E. (1992). *Millîyetler ve milliyetçilik*, 1b. (Çev. O. Akinhay). İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Hobbes, T. (2007). *De Cive: Yurttaşlık felsefesinin temelleri*, (Çev. R. Zarakol). İstanbul Belge yayınları.
- Hobbes, T. (2007) *Leviathan*. (Çev. S. Lim). İstanbul. Yapı Kerdi Yayınları.
- Hroc, M. (2011). *Avrupa'da Milli Uyanış*. (Çev. A. Özdemir) İstanbul İletişim Yayınları,
- İçduygu, A. & Çolak, Y. & Soyarık, N. (1999). What is the matter with citizenship? A Turkish debate, *Middle Eastern Studies* 35(4). pp. 187-208.
- James, P. W. (2006). Globalism, nationalism, tribalism: Bringing theory back in. *Globalism, Nationalism, Tribalism*, 1-392.
- Kaiser, D.A. (2004). *Romanticism, aesthetics, and nationalism, captown*. Cambridge University Press.
- Kedouire, E. (1971) *Avrupada milliyetçilik*. (Çev. M. H. Timurtaş). Ankara Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kennedy, M. D. (1994). What is the nation after communism and modernity? *Polish Sociological Review*, 105, pp, 47-58. <http://www.jstor.org/stable/41274525>
- Kiss, E. (1996). Five Theses on Nationalism, *Nomos*, 38. pp. 288-332.
- Kohn, H. (1965). *Nationalism its meaning and history*, Newyork. Robert E. Krieger Publishing Company.
- Kymlicka, W. (1991). *Liberalism, community, and culture*. Oxford University Press.
- Lewellen, C. (2011). *Siyasal antropoloji*. (Çev. A. E. Koca). Ankara, Birleşik Yayınları.
- Strauss, L. (2004). *Hüzünlü dönenceler*. (Çev. Ö. Bozkurt). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- MacCormick, N. (1996). Liberalism nationalism and the post-sovereign state. *Political Studies*, 44(3), 553-567.
- Minc, A. (1995). *Yeni Ortaçağ*. 2b. (Çev. M. A. Ağaoğulları). Ankara. İmge Yayınları.
- Nairn, T. (1981). *The Break-up of Britain, an independent voice, and an eloquent one*. London Verso Publishing Company).
- Öğün, S, S. (1992). *Türkiye'de cemaatçi milliyetçilik ve Nurettin Topçu*. 1b. İstanbul Dergah Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2000). Theories of nationalism. *London McMilan Press. Personality and Social Psychology Bulletin*. 31(3). 428-447.
- Renan, E. (2018). *What is a nation and other political writings*, (Giglioli, M.F.N Trans). Newyork Columbia University Press.
- Sander, O. (2008). *Siyasi tarih ilkçağdan 1918'e*. Ankara İmge Yayınları.
- Sarıca, M. (1971). *Emredici vekaletten 1789 devriminin getirdiği temsil anlayışına geçiş*, İstanbul Üniversitesi. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi.
- Schmitt, C. (2017). *Partizan teorisi; siyasal kavramı üzerine bir arasöz*, 1b. (Çev. S. Bekiroğlu) Nika Yayınları. Ankara.
- Schmitt, C. (2005). *Political theology*, (Schwab, G Trans.) University of Chicago.
- Selçuk, İ. (1965). Milliyetçiliğin temelleri. *Yön Dergisi*. Sayı 96.
- Smith A. D. (1996). Culture, community and territory: The politics of ethnicity and nationalism, *International Affairs*. 72(3). pp. 445-458.
- Strauss, L. (2004). *Hüzünlü dönenceler*. (Çev. Ö. Bozkurt). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Tilly, Ç. (2001). *Zor sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu* 2.b. (Çev. K. Emiroğlu). Ankara. İmge Yayınevi.
- Tocqueville, A. (2004). *Eski rejim ve devrim*. (Çev. T. Ilgaz). Ankara, İmge Yayınları Ankara.
- Verdery, K. (1993). "Nation" and "nationalism"? *Daedalus*, 122(3). pp. 37-46.
- Wallerstein, I (1983). Nationalism and the world transition to socialism: Is there a crisis? *Third World Quarterly*, 5(1). pp, 95-102.

Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. The Modern Academic Press,

Weber, E. (1986). *France, Fin de siècle*. Harvard University Press.

Weber, E. (1978). Peasant into French man: The modernization of rural Franche. (1870-1914) Stanford University of Stanford Press.

Weber, M. (1978). Economy and society, Trans, E. Foschof & G. Hans & M. Heddrson, & F. Kolegar.. Los Angeles University of California Press.

Williams, B. F. (1989). A Class Act: Anthropology and the race to nation across ethnic terrain. *Annual Review of Anthropology* 18, pp, 401–444. <http://www.jstor.org/stable/2155898>

Wolf, K. (1973). Defining nationalism, Asian and African-1. Elie Kedourie (editor): Nationalism in Asia and Africa.(New York: World Publishing Company, 1970. pp. viii, 573. 13.50.). *The Review of Politics*, 35(1), 106-110.